

894.342-3

A-96
K

Muhtar Awezov
ABAY YOLU
II

bilig

Muhtar Awezov

ABAY YOLU

II

Çeviren

Doç. Dr. Zeyneş İSMAIL - Ahmet GÜNGÖR

bilig Yayınları

Ahmet Yesevi Üniversitesi Yardım Vakfı

Ankara, 1997

MUHTAR AWEZOV'UN DOĞUMUNUN
100. YILINA ARMAĞAN - 5

МУХТАР ӘУЕЗОВТИҢ
100 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛАДЫ

ТҮРІК ТІЛІНЕ АУДАРҒАН
ЗЕЙНЕШ ЫСМАЙЫЛ—АХМЕТ ГҮНГӨР

Yayın Kurulu

Himmet KAYHAN • Zeyneş İSMAİL • İlyas KOZIBAY

Redaksiyon

Özkan GÜNGÖR - Savle DAĞAYKIZI

Her hakkı saklıdır. Kopya edilemez.
All rights reserved. Can not be copied.

bilig Yayınları - 10

ISBN : 975 - 7063 - 16 - 9

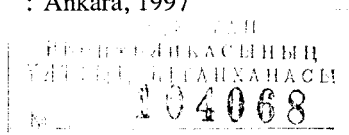
Kapak resim : Batıma ZAVİRBEKKIZI

Kapak Tasarım : Nursun SAKAL

Dizgi-Tasarım : Gamze KANTAŞ • Kadir ŞAHİN

A. Ü. TÖMER Türk Lehçeleri Bölümü BİLAK

Basım Tarihi : Ankara, 1997

ÇETİN YOLDA

1

Şafak sökerken bir saat kadar içi geçmesi hariç, Abay bu geceyi uykusuz geçirdi. Ama hâlâ çalışmaya devam ediyor. Şu anda da kitaplar üzerine eğilmekte. Değişik değişik dillerde yazılan bu kitaplarla buluşması ilginç olmuş. Abay'ın çok iyi anladığı Çağatay Türk dilindeki kitaplarla birlikte, dilini anlamada güçlük çektiği Arapça, Farsça ve onlardan daha da çetin gelen Rusça kitaplar var.

Abay'ın önceki okumasıyla bugünkü okumasının amacı çok başka. Kitaptan edindiği bilgilerin bugünkü hayata acilen gerekli olduğu bir zamandı. Abay, son günlerde, özellikle bu son gecede, önceleri hiç alışmadığı bir durumda. Abay'ın hali, eski "alimler" in ya da "düşünür"lerin haline benziyor. Bu haline kendisi de şaşıyordu.

Fars, Türk kitapları, onu bir zaman Şiraz'ın Güldestesi'ne götürüyordu. Semerkand'ın tarihi imaretlerine yöneltiyordu. Merv, Meşhed'in meyveli, bülbüllü bağlarını, salkın, serin havuzlarını gezdiriyordu. Ulu şairlerin mekân kıldığı Herat, Gazne, Bağdat'ın saraylarına, medreselerine, kütüphanelerine çekiyordu. Onları bitirip Rusça kitaplara geldiğinde, Orta Asya, İran ve Arap'ın bölgesini, ırmağını, çölünü, kumunu, şehir ticaret hayatını ayrıntılarıyla öğreniyordu. Abay'ın bugün merak ve ilgisini çeken şey, deminki devlet ve vilâyetlerin şu anki durumuydu.

Okurken bazı konuları detaylarıyla ele alıp not ediyordu. Kervan geçen ticaret yolları, büyük pazar yerleri, ünlü şehirler, su yolları, hepsi de bugün, özellikle gerekliydi.

Bu kitaplardan edinmiş olduğu malumatların hepsi, şimdi yola çıkacak yolcu için gerek.

Abay, okurken, zaman zaman çocukluğundan beri çok duyduğu ta uzaklardaki, hayalindeki şehirler, vilâyetler karşısına çıkıyor, "Acaba bu yolculuğa ben de gitse miydim?" diye arzuluyordu. Bizzat görmeyi, bilmeyi çok istiyordu.

Açık duran pencereden bir anda çıkıp esen rüzgâr geldi, girdi. Bü-

yük ve hafif beyaz tül perdeyi sallıyordu. Yukarıya doğru dalgalandı-
rıp, yakında duran büyük masanın üzerindeki kitaplara yöneldi. Perde,
oynaşan çocuk gibi, bir zaman Abay'ın okuduğu kitabın sayfalarını çe-
viriyor, bir zaman savurarak kitabın yazılarını süpürüp uçurmaya çalı-
şıyor gibiydi.

Abay yeni farkına vardı, arkasındaki büyük kapı ardına kadar açı-
lmış, öbür tarafında gelmekte olan saygıdeğer bir insanı bekliliormuş
gibi. Şafak söktüğünden bu yana, bu odanın kapısının ilk açılıp içeri-
ye ilk girilmesi buydu. Abay dönüp baktığında, gelenlerin kim olduğü-
nu anladı. Ağır yürüyüp güçlölkle nefes alıp soluk soluğa gelmekte
olan annesi. Bu günlerde vücudu ağırlaşıp, yürüyüşü bayağı zorlaşan
Ulcan kapıdan görüldüğünde, iki tarafından iki hanım koltuğuna gire-
rek getiriyormuş. Abay, hemen oturduğu yerden kalkıp annesine min-
der hazırladı. Çehresi Abay'a benzeyen, güzel giyimli, soluk yüzlü gü-
zel hanım yastık getirip koydu. Bütün bedeni Kunanbay'a benzeyen bu
genç hanım, bu evin gelini. Abay'ın ablası Makiş. İkinci hanım Ul-
can'ın obasından birlikte gelen arkadaşı Kalika.

O, Ulcan'ın önüne parlak bakır bir leğenle Kaşkar'ın nadide
uzunca ibriğini getirip su döktü. Makiş, geniş odanın ortasına sofraya be-
zini serdikten sonra açık kapıya doğru seslenip:

– Getir, sofrayı hazırla! dedi.

Eve, Makiş'in yaşındaki elma yanaklı, suna boylu hanım girdi. İş-
lemeli yakalı, kara makpallı*, kemzallı*, zülüflü saçları parlakça ta-
ranmış bu güzel hanım, sofraya kurarak misafirlere sabah kahvaltısı ha-
zırlamaya koyuldu.

Annesinden sonra, yeleşini çıkarıp elini yüzünü yıkamaya koyu-
lan Abay, uykusuz gecede başının biraz ağrıyıp zönkladığının farkına
şimdi varmıştı. Makiş ona misafir gibi saygı gösterip eline su döker-
ken:

– Makiş, döktüğün su iyi geliyor, kendime geleyim. Başıma da
dök! deyip başını, boynunu tamamen yıkadı.

---

*makpal: Değerli ipek çeşidi.

** kemzal: Süslü yemek.

Elini yüzünü kurularıp yeni kendine gelen Ulcan, Abay'ın oturduğu yüksek masaya göz atıp oğlunun vaziyetini anlayınca:

– Abaycan, yoksa gece boyu hiç uyumadın mı? diye çocuğun yüzüne baktı. Abay'ın yüzü sararıp solmuş, iki gözü kızarmıştı.

– Hayır, gece yarısı biraz kestirdim! dedi.

– Böyle bu kadar kendini kaptırdığında insanın akli durmaz mı? Koyuna kurt daldığında, niçin farketmedin, uyukladın galiba, dediğimde, Kodıga: Uyukladığım yok, ama şafak sökmeden önce gözüme devenin hörgücünün dört dört görüldüğü bir zamandı. Tam yanımdan geçip koşarak gelen kurdu it zannedip ahıra göndermişim” demişti. Onun söylediği gibi devenin hörgücünün dört görüldüğü zamanda, yorgunluktan şişen kafan, okuduklarını alıyor mu bari, ey yavrum? dedi.

Annesinin şakasına Abay da, Makiş de güldü. Abay:

– Kodıga'nın söylediği doğru anneciğim. Ama zaman da kısa. Bugün yolcular yola çıkacak ya! dedi.

Ulcan “Kitaptan yolcuların hangi yoldan gideceklerini öğrenmek mümkün müymüş acaba?” diye sormuştu. Abay, “Kara yolu gibi net olmasa da, o bahsedilen yere ulaştıracak kafil yolumu” öğrendiğini söyledi. Ve bu günlerde kitaplardan çok iyi anlayıp bildiği bir şey hakkında annesine:

– O mukaddes yer hakkında, gitmesem de gitmiş kadar malumat aldım! dedi. Bu yeni kazanmış olduğu bir kâr gibi.

Ulcan, yolun uzun olacağını çok iyi biliyor. Şimdi çay içerken Abay'dan bu yolun zahmetini, tehlikelerini ve meşakkatinin nasıl olduğunu sordu. Evde yabancı kimse yok. Abay kendi bildiklerini annesinden saklamayı hiç bir zaman doğru bulmuyordu. Makiş de Abay'dan bu konuda bilgi almaya can atıyordu. O annesinin sorusuyla birlikte:

– Haydi, bunu anlatıversene, canım Abay! diye yüzünde merak ve ilgi ifadesiyle içindeki endişeyi de hissettirdi.

Abay ablasının yüzüne bakıp, duraklayıp düşündü. Onun iç dün-

yasını anladı. Şehirde büyük bir ailenin nazlı gelini olsa da Makiş, yakın akrabalarını, obasını, memleketini düşündüğünde, halis sıcak bir yürekle iyi dilekle çırpınıyordu. Bunun gönül dünyasını tamamıyla anlamak için, küçük yaşta yadellere gelin giden kız olup dünyaya onun gözleriyle bakmak gerek. Onun evhamı da, nazı da, özlemle dolu ümidi de bitmez tükenmez engin bir gizem.

Sadece zamanın melhem olduğu, uzun süre içerisinde oluşan, şimdilik bitip tükenmeyen dert.

Abay, Makiş'in durumunu hissedip, annesine söylemek istediği düşüncelerini onun önünde açıkça söylemeyeyim, demişti. Makiş ona mahal vermedi.

– Sadece Kazak'ın insanının değil, bu taraftan hiç bir insanın dahi gitmediği bir yol diyorlar. Sapa sağlam tekrar geri dönebilir mi acaba? dedi.

Kalpte olması gerekeni Makiş kendisi söylüyor. Abay, birkaç kâse çay içtikten sonra durdu. Alt kattaki evde baş aşçının pişirdiği sıcacık samsayı* yemedi. Gece boyunca kitaplardan aldığı notlarını tekrar eline alıp bakarak annesiyle Makiş'in sorduklarına cevap verdi. Makiş'e bakarak söyledi:

– Makiş, baban öyle kolay bir yolculuğa çıkmıyor. Ama tevekkeliden bırakma, ümidini kesme! dedi.

Ablasının sıkıldığını gören Abay, birşey söylemeden sessizce kaldı.

Ulcan Makiş'e:

– Baban, “yavrum cesaretsizmiş” diyerek yola çıkmasın! dedi.

Abay sessizce dururken kapı açıldı, Takecan ile Gabithan kapıdan aceleyle girip Kunanbay'ın gelmekte olduğunu bildirdiler. Ulcan'dan başka hepsi yerinden kalkıp, minderi, yastığı büyük sofranın etrafına yerleştirip hazırladılar.

Kunanbay'la Izgutti önde geliyormuş. Arkasından dizilip pervane olup gelenler çok. Ama kalabalık ön odada kaldı. O da yerli yerinde

---

*samsa: Hamur ve etle yapılan biryemek çeşidi.

büyük bir odaydı. Orada da yemek hazırlanıyor. Bu eve Kunanbay'la birlikte evin sahibi Tinibek girdi. Kunanbay'ın uzun zamandan beri saygıdeğer dünürü, dostu da kendisi. Şehrin zengini, nazik ve şık giyinmiş. Otururken yayılarak oturmuyordu. Ulcan'a garip gelen bir tarzda, uslu çocuk gibi diz çöküp oturdu. Baş köşeye buyur, denildiğinde çıkmayıp Makiş'in yukarı yanında yer almış. Orada bile, Kunanbay'ın kâsesini bizzat kendisi uzatıp hizmetini görmek için özellikle orayı tercih etmiş. İmam hazretlerini karşılayan, alışkın olduğu edepli oturuş, mütevazi oturuşu. Evliya, pirin önündeki müridler gibi.

Kunanbay, Ulcan'ın yanına oturduktan sonra Makiş'le Abay'ın yüzüne baktı. Ev içinin havasını her zaman uyanık gözlerle taniyan, yorumlayan bir âdeti vardı. Bu defa çocuklarını özellikle kontrol etmiş.

Kunanbay'ın çehresine bu kez yaşlılığın ilk izleri açıkça düşmüş gibi. Geç ağarmaya başlayan saç sakalı, yetmiş merdiven dayadığında beyazlaşmaya başlamıştı. Şimdi akları iyice belirgin. Yüz ve alnında kırışıklıklar artmış. Ama boyu posu hâlâ heybetli, vücudu hâlâ diri. Yürürken, otururken hâlâ dimdik.

Şu anki yüz hatlarında endişe de yok. Kendi düşüncelerini dert edip evhamlanan insan değil. Makiş'in iki gözünün kızardığını, yüzünün solgun olduğunu görüp ağladığını anladı. Ön odadan yeni girip, tek tek gelip sofraya kenarına oturanların arasında Takecan, Ospan, Cakıp, Maybasar, Gabithan vardı.

Bu yolculuğa Kunanbay bir sene önce karar vermişti. Karar vermekle birlikte geçen seneki ilkbahardan bu yana, yaz boyu ve kesim zamanında bir sürü hayvan sattırıp para toplayarak hazırlık yapmıştı.

Dolayısıyla para problem değil. Çetin yolculuk sıkıntılı olursa, o da yaşlılığının gelmesi, kuvvetinin azalması. Bunu özellikle çok düşünen Kunanbay, bu yolculuğa çıkmaya niyetli olan Izguttı'yı da hazırlayıp yanına arkadaş kılmış. O uzun süreden beri en güvendiği arkadaştı. Yol elbisesini bu şehirde Makiş'e yepyeni diktirip giyinen Izguttı'nın, şimdi de Kunanbay'ın yanına gelip oturması böyle. Yaşı kırkı geçen Izguttı, hâlâ yirmi beş yaşındaki genç gibi dinç, güçlü ve uya-

nıktı.

Dışarıdan geldikten sonra Kunanbay, kısa bir zaman sessizce oturup, çay içip, sıcak samsa, söğüş et yiyerek karnını doyurdu.

Sofra başına oturmasalar da bu eve girip, Kunanbay yolculuğa çıkmadan önce yanında oturmak isteyen yakınları yavaş yavaş gelip çoğalıyorlar. Gidecek zamanda ev içine, çoluk çocuğa ayriyeten söyleyecek sözünü Kunanbay, bu odada, bu masanın başında söylemeyi düşünmüştü. Şimdi biraz duraklarsa, insanlar daha da dolup taşacağı benziyor.

Makış'e tekrar bir bakıp düşünerek Kunanbay konuşmaya başladı.

– Ey çocuklarım, dostlarım, yarenlerim, kardeş ve akrabalarım! diye düşünceli durgun gözlerle etrafına göz gezdirdi. Ev içi sessiz, çay servisi de durmuş. Kunanbay gerinip tek gözünü önüne vakurla dikip konuştu.

– Sizler, beni bu yolculuğa göndermeye kıyamıyorsunuz. “Yaşlandığında nereye atılıp gidiyor, bu gidişle tekrar göremeyeceğiz belki!” diye sakınıp bakıyorsunuz! Bütün bunlar, bu seferde bana kıymamak değil, kıymak olur. Ocak başındaki torunlara, kazan başındaki gelinlere, hayvan başındaki çobanlara “hay huy” diyerek oturup ölecek olan bunak olsam, ne murada ereceğim! Bu yolculuk, benim bundan sonraki ömrümün muradı. Hepinizden ricam, bu yolda Allah'ın emriyle ecel saatim gelir de ölüm haberim ulaşırsa, o zaman herhangi biriniz bana acıyıp üzülerek: “Yazık, pişmanlık içinde öldü, muradına ermeden öldü” diye hatırlamayın. Bu bana dostluk olmaz. Sizlerdeki uzun gençliği, ben de istediğim şekilde dolu dolu yaşamıştım. Dahası, sizin önünüzdeki tadılacak balı, içilecek zehri de yaşadım. Az mı çok mu, alın yazımızdaki günleri aile olup, kardeş olup beraber sürdük. Bu bana kâfi. Analı babalı olup hayat geçiresek de her birimizin ölümü kendi yazgısıyla ilgili ve farklıdır. Ocağından, halkından ayırmak için geliyor. O geldikten sonra nereye geldiğine, hangi yaşa geldiğine bakmaz. Derin mağarayı son defa mekân edip çırpınan arkarın* ömrü gi-

---

*arkar: Büyük boynuzlu erkek yabani koyun.

bi, az ömrüm kaldı. Benim bundan sonraki kısa hayatımı siz de artık affediniz. Ağlamadan, ağlaşmadan yolcu ediniz! Söyleyeceğim bunlar. Şimdi bizi yola çıkarmanın hazırlığına başlayınız! dedi.

Izguttı'ya bakıp, hazırlan der gibi bir işaret verdi. O yerinden kalkarken Takecan, Gabithan, Ospan gibi gençlerin hepsi beraber kalktı. Abay da babasının yanından kalkmaya hazırlanmıştı. Kunanbay bunu dizinden tutup bastırarak:

– Evet, bulduklarınla anladıklarını bana anlatıver oğlum! dedi.

Abay cebinden mürekkeple yazılan bir tomar kağıdı çıkarıp Izguttı'ya bakarak:

– Bulduklarımın hepsi bu kağıtta... Izguttı amca, bunu yanınızda iyi saklayın! dedi.

Abay, Izguttı'ya bu kağıtları verirken Kunanbay yoldaki büyük şehirlerin ismini birkez daha sordu. Abay, Kazak bozkırındaki kum çölü, Karkaralı'dan refakat edecek Öndirbay kalfanın kendisi biliyor diye yolun bu tarafından söz etmedi. Taşkent'e kadar Kazak içinden gidecekler. Ondan sonraki şehirlerden ayrıntılarıyla izah edip bir bir anlattıkları; Semerkand, Merv, Meşhed, Isfahan, Abadan'dı. Ondan öte tarafa olan yolu Arabistan sahrasından geçecek, o da olmazsa ondan sonrasını gemiyle dolaşarak Mekke yakınlarında inecekler. Kısacası, buradan en kestirme yolu anlattığında birçok kitaptan Abay'ın araştırdığı yol güzergâhı buydu. Babasına günbegün okuyup verdiği bilgileri sadece bugün değil, bundan önce de anlatmıştı. Yol boyundaki halkların farklı kültürlerini, coğrafi konumlarını, mesleki durumlarını çok kez anlatmıştı.

Kunanbay'ın bu yolculuğuna, Karkaralı'dan, söz veren Öndirbay kalfa katılacaktı. Şimdi yolcular İrtiş'ten geçip engin Kazak bozkırının ortalarına doğru yöneleceklerdi. Sonraki yolda, bunların bineceği vasıta, her türden olarak değişecek, ama Semey'den Karkaralı'ya kadar arabayla rahatça gitmeyi Tinibek özellikle tavsiye etmiş.

Kunanbay'la Izguttı'nın bineceği geniş fayton Tinibek'in büyük bahçesinde hazır bekliyor. Kışın yulafı beslenen, şimdi karnını çekip iyice besiyeye alınan sağlam yapılı, kalın sağrı, kestane renkli at, araba

koşumlarını sallıyor, sesi hoş bakır çingırdağı çingırdatarak gemini ısırtıp devamlı piskırıyordu.

Yol azıkları, yorgan yastıkları, türlü türlü yaz kış giyimlerinin hepsi de faytona yerleştirilmişti. Karkaralı'ya kadar Kunanbay'ı bu faytonla yola çıkaracak olan Mirzahan, Köşir, yerlerine yerleşeli bir hayli zaman olmuştu.

Böyle ilkbahar günlerinin öğleye yaklaşan zamanında iki kat evin tüm alt ve üst odalarından kalabalık insan dışarıya akmaya başladı. Çoğunluğu köylü giyimli insanlar. Ama onlarla birlikte şehrin tüccarları, şakirdleri, kalfa hazretleri gibi misafirler de çok. Bunlara Kunanbay, Tinibek'in vasıtasıyla sadaka verdirip hepsinin dualarını almış. Bu tür misafirler, karınları doyup ceplerinin dolmasına memnun olup, sevinçle, neşe içinde dışarı çıktılar.

Şimdi bu grubun önünde Kunanbay'ın kendisi arabaya doğru gelirken, bineceği faytonun gölgesinde oturan bir iki insan yerinden kalkıp Kunanbay'a doğru yürüdü. Uzaktan selâm verip Kunanbay'ın önüne gelen bu iki adamdan biri, sakalı ağarmış Darkembay. Yanındaki yırtık elbiseli, perişan yüzlü, yalınayak, tabanı nasırlı on on bir yaşında bir çocukmuş. Darkembay yanaşıp Kunanbay'a "Yolun açık olsun" diyip yanında yürüyerek aceleyle konuştu.

Kuneke, uzun bir sefere, Allah yoluna düşüp gidiyormuşsunuz. Ona da misafirlik yolculuğu deniliyor ya. Giderken buradaki gerçek bir misafirin maruzatını dinleyip gitsen, diye bekliyoruz. Bu çocuğun ricası var. "Allah rızası için ilet" diye beni getirdi! dedi.

Kunanbay suratını asıp, umursamazca bakıp yürüyüşünü kesti.

– Ben dünya sözünden arınıp gitmekte olan birisiyim. Bir rican varsa, başkasına söyleyen daha doğru olmaz mıydı? demişti.

– Başkasına değil, sana söylenmesi gereken ricaydı, Kuneke.

– Bana bu çocuğun söyleyecek nesi varmış bakalım?

– Sizi ilgilendirdiği için geldik.

Kunanbay etrafını saran kalabalıktan, özellikle şehrin tüccarları, mollası, kalfasından sıkıldı. Bir fırsatını bulup göz atığında toplulu-

ğün hepsi şaşkınlık ve merak içindeydi. Maybasar, Darkembay'ın niyetini şimdi anlayıp onu Kunanbay'ın yolundan uzaklaştırmak istedi.

– Darkembay mısın, nesen? “İstirhamım var” diye yola çıkmakta olan insanı ne diye meşgul edersin ki, kenara çekil şöyle dedi. Son sözlerini yavaştan söylese de ağır söyledi.

Ama Darkembay'ın aldırığı yok. Şimdi sesini daha da yükseltip bu kalabalıktan Kunanbay ve Maybasar'ın sıkıldığına farkına varınca kasten gür konuştu.

– Bu çocuğun ricası; bin insan arasından bir garibanın sesine kulak vermen gereken söz. Allah yoluna çıkarken özellikle kulağına küpe olacak söz.

– Bu çocuğun derdi ne? İstedığı ne? Çabuk söyleyiver! diye Kunanbay yine asık surat ve öfkeyle seslendi.

– Çocuk, eski Borsak Kodar'ın kardeşinin çocuğu. Kögaday'ın oğlu. O zaman Kodar öldüğünde tek küçük kardeşi Kögaday, Sıban'da azaplık yapıp uzaklarda kalmış. Kendisi ömrü boyunca yarım canlı, hasta insandı. Altı yıl oldu. Kögaday da öldü. Böylelikle Kodar'dan kalan tek evlat, aha bu yetim çocuk Darmen! diye Darkembay çocuğu tanıştırdı.

Suratı solup avurdu içe giren, yüzü perişan, şakağındaki damarları çıkmış, kemikleri görünen çocuk duruyor. Bir gözünü kirli bir bezle bağlamış, Darmen gözyaşlarını zor dindirip, çenesini titretip Kunanbay'ın suratına yeni baktı. Kunanbay ona kurşun gibi bakış fırlatıyormuş.

– Bu çocuğun bende nesi varmış?

– Nesi yok ki Kuneke? diye Darkembay, Kunanbay'ın gözüne keskin gözlerini dikip tartarcasına baktı.

– Öyleyse söyle bende olam. Gel söyle! dedi Kunanbay. Darkembay'ın sözünün arkasının ağır olacağını çabuk tahmin etti. Kalabalığın önünde hepsini söylettiği takdirde, kendi kuyusunu kazacağını hissedip, Darkembay'la çocuğu kalabalık topluluğun arasından alıp bir köşeye çekti.

Bahçenin içinde Kunanbay'ı çevreleyen yaşlı genç Irgızbayların giyim kuşamları farklıydı, şehirdeki tüccarların, imam, kalfaların sarıklı çapanlı, kunduz böklü varlıklı görüntüleri ise bambaşka. Onlar kendi aralarından Darkembay'la Darden'i dışlayıp çıkarmışlar gibi. Bu bahçede, Kunanbay'ı sarıp kuşatanların arasında o ikisi, yorgun bitkin vaziyetleriyle, zayıf, solgun yüzleriyle diğerlerinden farklıydılar. Eski yırtık elbiseleriyle bambaşka bir dünyanın azap çemberinden geçmiş insanları gibi. Yoksulluk, ölesiye muhtaçlık pençesine almış. Kunanbaylar kalabalıktan ayrılıp çıktıklarında Maybasar, Takecan arkalarından geldiler. Abay da bunları takip edip öndeki gruba yanaştı. Darkembay konuşuyormuş.

– Kodar'ın suçu olmasa da kısasa kısası mevzuu bahis olmadı. Devrinin düzeni, sesini soluğunu çıkartmadı! dedi.

“Devrinin” denen söz, Kunanbay'a dokunuyor. Sonunda kafası atan Kunanbay sertçe konuşup gazaplandı.

– Ne saçmalıyorsun Darkembay? Kodar'ın kısasını iste diye seni bana yollayan hangi Bökenşi ve Borsakmış? Söyle bakalım onların isimlerini diye kahrlandığında, Kunanbay'ın demin sabahtan bu yana mülayim, sofu, saf tavırları bir anda kayboldu. Eski düşmanlığı, saldırganlığı tekrar depreşti. Bu sırada yırtıcı hayvanların dişlisi, pençelisi gibi, onların şugultuyla saldırmak isteyen, parçalanmaya hazır, acımasız, hayvanî içgüdüleri galebe geldi.

Darkembay'ın, onun heybetinden de çekindiği yok.

– Kısası sor, diye gönderen Borsak yok, Borsak'ın öyle bir durumu da yok. Kısasından söz etmiyorum. Ama Karaşokı'yı ne yapacaksınız? O bu çocuğun hakkı değil miydi? O Karaşokı'da, bugün büyük bir oban; Künke'nin obası, geniş arazide sürüsünü çoğaltmamış mıydı? Allah'ın evine gidiyorsunuz... Böyle yapayalnız yetimin hakkını gaspedip vebal altında kalarak mı gidiyorsunuz?

Kunanbay azarladı:

– Kes Darkembay!

– Ben söyleyeceğimi söyledim.

– Ömrüm boyunca bana karşı kinini hiçbir zaman dindirmeyen,

bir gölge gibi peşimde, başımın belâsı sen miydin?

– Kuneke! Ben baş belâsı değilim. Üzerine gelen belâyâ karşı kal-
kan oldum.

– Geçmişte bana silâh dayayan sen değil miydin?

– Ben dayasam da tetiği çekmemiştim. Günahsız boynuma yağlı
urganı geçirip darağacına asanlar hâlâ yaşıyor ya! diye Darkembay so-
luk soluğa nefes alıp Kunanbay’dan keskin gözlerini bir an olsun ayır-
madı.

Kunanbay, ne kadar heybetli, kudretli olsa da böyle bir suçlama
karşısında paniğe kapıldı, bozarıp sarararak titredi.

– O zaman sıkmadıysan, bugün sıktın işte. Şu, benim mezarıma
nişanlayıp attığın kurşun ya. Bu benim boğazımı sıktı! diye, kendinin
çaresizliğini imâ eder bir bakışla Maybasar’a döndü. Sanki “Daha ne
duruyorsun?” der gibiydi. Maybasar bu arada Kunanbay’la Darkem-
bay’ın arasına, nefes nefese, öfke içinde daldı. Kalabalıktan gizli sak-
lı, Darkembay’a küfürler yağdırıp döşüne bir yumruk attı.

– Kapa şu çeneni! diye fıslıtyla emredip, bundan sonra sesini çı-
karırsan sakalından tutup oğlak gibi boğazlarım! dedi.

Kunanbay yerinden kalktı. Takecan’la Maybasar, Darkembay’ın
elbisesinin iki kenarından basturdılar. Darmen seslice ağladı.

– Vebalim boynunda... Vebalim!... diye ağlamıştı.

Darkembay iki güçlünün cenderesinde otursa da Kunanbay’ın ar-
kasından son sözünü de söyledi.

– Daha dün devranımı ağa sultan olarak sürdürmüştün. Bundan
sonra da Kunanbay olarak yürüteceğim, diye gidiyormuşsun. Anladım
seninki Allah yolu değil... Kunanbay hükmünü daha da sürdürmek için
gidiyormuşsun ya. Öldürt, parçalat bu kurt eniklerine! dedi.

Maybasar’la Takecan Darkembay’ın iki tarafından iyice sıkıştırıp
fısldayarak:

– Kes sesini moruk! diye o arada hırlayıp çiğneyecek gibi oldu-
lar.

O anda Abay, sırtını kalabalığa dönerek Maybasar’la Takecan’ın,

Darkembay'ın yakasına yapışan ellerini sertçe çekip silkeledi.

– Allah'ın cezaları, arsızlar! Çekilin şöyle! dedi.

Darkembay'ın gözleri Abay'a takıldığında, onun yüzü mosmor halde, iki gözü kanlanmış, Maybasar'la Takecan'ı yiyecek gibi ateşler saçıyormuş.

– Karışmayın, arsızlar! Bunun sözü babamın Allah'ın huzurunda cevaplandıracağı söz. Neyi anlayıp, neyi düşünüyorsunuz? Cahil utanmazlar! Mekke'ye giderken de babam, böyle günahlarım var, diye gitmiyor mu yani? diye Maybasar'la Takecan'a ağız açtırmadı. O anda Darkembay'a yüzünü dönüp:

– Darkembay, herhalde söylemeye mecburdun. Lüzumlu rican olduğu için, münasip olmayan yerde söylesen de ayıplamıyorum. Ben babamdan yana suçluyum. Beddua etmeden, ağzını bozmadan, geri dönün canlarım. Sözüünüz bana ulaştı. Et bir yana, kemiklerimden geçti. Gidin, şimdilik gidedurun! dedi. Darkembay'a destek verip kaldırdıktan sonra kendi cebinden yüz som çıkararak Darmen'e verip ikisini de yolladı.

Kunanbay, uzun zaman sessizce mırıldanıp tövbe eden insan gibi öylesine kalakaldı. Şimdi Izguttı'yla Ulcan yanına gelip yola çıkma zamanının geldiğini söylediler. Kunanbay, bahçedeki şehir insanlarıyla aceleyle vedalaştıktan sonra faytona bindi.

Faytona, Kunanbay'ın yanına Izguttı'dan başka Ulcan da bindi. Bütün akraba cemaatiyle birlikte, o da kocasına bir müddet eşlik edip uğurlamak istiyor.

Üç kestane renkli at koşulan şaşaalı fayton, zengin evin geniş kapısından gürültü ve çingirak sesleriyle akıp çıktığında, arabayla atlara binip uğurlamaya gelen halkın sayısı bir hayli vardı. Kunanbay'ın faytonunun arkasına yine iki hanımı binmiş. Böyle kalabalık kabile tüm caddeyi doldurup, uğultular içinde tozu dumana katıp giderken küçük şehrin tüm erkeği hanımı, çoluk çocuğu kapı önünde, pencere dibinde, koştura koştura gözlerini ayırmadan bakakalmışlardı.

Uzun kafilenin en önünde hızla gitmekte olan Kunanbay faytonu, kısa zamanda şehrin hududundan çıkıp batıya doğru dümdüz giden ka-

ra yoluna ulaştı.

Atlıların hepsi koşturarak bazen yanyana, bazen ardardına gidiyordu. Kunanbay arkasına d6n6p bakmadı. En azından t6m akrabasının bir s6re refakat edeceğini biliyordu.

Darkembay'dan ayrıldıktan sonra Kunanbay uzun s6re sessiz, ciddi ve suratı asık halde kalmış. "Berrak suyumu bulandırdı", "Vah vah, o berrak suyumu bulandırdı ya!" s6zlerini içinden tekrar etti. Bazen sakin, kendi halindeki suya kesek atılıp dalgalandıran hareketi g6z6n6n 6n6ne getiriyordu. Yola çıkarken erkenden tasarlayıp hazırladığı davranış ve s6zleri demin sabahleyin sergiledikleriydi. Arkasındaki halkı, kendi yolculuğuna iyi dilekler ilettirerek bırakmak istediği felsefi s6zleri, davranışlarıydı. Darkembay ise bir çuval inciri berbat etmişti. Adeta Kunanbay'ı bu hayatta sıkıştırıp savurarak kenara fırlatmış gibi.

Bu nedenle kaynar kazan gibi hiç konuşmadan zar zor kendine geldi. Şimdi hiç olmazsa Ulcan'la helalleşip g6n6l rahatlığıyla gitmek arzusundaydı.

Mırzahan'a b6yle s6ratlı gidişlerini yavaşlatmadan gitmeyi tembihledikten sonra kendisi Ulcan'a d6nd6. Bu arada uyanık, duyarlı Izguttu s6r6ciye doğru yanaşıp Kunanbay'la Ulcan'ı son s6ylenecek s6zleriyle başbaşa bıraktı. Kendisi Mırzahan'la sohbet edip yolun seyrine , virajına bakıyor.

İlkbaharın ilk zamanlarıydı. Bu b6lgede tabiatın yavaşça yeğerdiğinden, kış soğuğunun h6l6 tamamıyla gitmediğinden bahsediyorlar.

Kunanbay, Ulcan'a tamamıyla d6n6p y6z6ne bakarak konuştu.

– Hanım, sadece evimin direği değil, hayatımın direğiydin. Uzunca bir hayatta, hangi yokuşun altında y6r6sem de arkamda duran bir destektin. Senin bana s6yleyeceğin bir kusurum olsa da benim sana s6yleyecek hiç birşeyim yok. Halisane kalp, saf niyetinden dolayı çocuklarının bahtı açık olsun, dedi.

Ulcan'ın nurlu al y6z6 içini donduran duygudan biraz eriyip değişti. Ama çok zaman sessizce oturup duygularını frenledi.

– Bey, b6yle bir yolculuğunda suçlamak bir yana, naz etsem, o bi-

le densizlik olur! diye kocasının yüzüne vakurla baktı. Ulcan şimdi dengi insanla istediği şekilde rahatça düşünerek konuşan bir tavır takındı. Bu zaman onun yüzü, tekrar kendi rengini almış, yüzüne nur gelmişti. Toplu güzel, hoş ve ulvi haliyle sözüne devam etti.

– Gençlikte insana yatak da, ev de, hatta dünya da dar geliyormuş. Ama yaşlanıp son demlere yaklaştıkça dünya genişliyormuş. Kendin gevşeyip küçülüp, çevrendeki yalan dünyaya sarılıp başkalarına yer vermek istiyorsun. Günahların azalıp, merhametin artıp donuklaşmaya başlıyormuşsun. Bu gönlün beni mağlup ettiği bir hayli zaman oldu! diye biraz durgunlaştı. Kunanbay bütün dikkatiyle iyice dinleyip anlamıştı. Gözü, Ulcan'ın yüzüne takılıp kaldı. Ulcan kaşlarını kaldırıp iki gözünü kısarak, yine şevkle konuşmasına devam etti.

– Kadın, ana kucağındaki kulin* gibi erkeğin gölgesinde yaşar veya uzaktan desteğini alıp mücadele ederek de yaşayabilir. Kadın, erkekten kötülük de, haysiyet de alabilir. İster hatam olsun, isterse başka şeyler olsun bir tarafı senden kaynaklanıyordu. Uzun devran geçip bugün sen memnuniyet içerisinde çıkarsan bu bize yeter. Bey, ben seni şu durumda hiç suçlar mıyım? dedi. Hayatı boyunca kocasından çektiği birçok küskünlüğü aklında yer etse de açığa vurmadı. Onu gönlüne gömdü.

Bu sözlerden sonra Kunanbay, rahatlık ve sükûnet içerisinde sohbeta daldı. Bu sohbeta ikisi Izguttı'yı da kattılar. Kunanbay'la Mekte'ye gidecek olan Öndirbay kalfa. O bunun uzun zamandan beri değer verdiği adamıymış. Şimdi bütün akrabadan daha yakın olup yol arkadaşı olacak.

Bu Öndirbay'ın Kunanbay'dan bir isteği var. “Kız alıp veya kız verip dünür olsam” diye arzuluyordu. Kunanbay o konu tekrar gündeme gelirse bu kez gerçekleştirecek. Mırzahan'dan mektup gönderiyor. Öndirbay'ın bir kızı var. Onu Ulcan, kendisine gelin etse çok iyi olur. Hâlâ yaramazlığı bırakmayan Kunanbay'ın küçük oğlu haylaz Ospan evleneli iki üç yıl oldu. Ama o düşünmese de, anne babanın küçük oğlundan bir torun sevemediği bir dert olmuştu. Böylece bu defa Ospan'a

---

*kulin: Altı aydan küçük tay.

tekrar bir kız isteme fırsatı doğdu. Ulcan ona hazır olsun.

Şu an yol boyunca faytonun içinde giderken sohbetin konusu buydu.

Üç sarı at koşulan diğer faytondakiler Abay'la Makiş. Bu ikisi çok zamana kadar sessiz geliyorlardı. Biraz yol aldıktan sonra Makiş sürekli ağlıyor. Abay, onu bir iki defa "Makiş, ağlama lütfen!" diye teselli etmişti, ablası dinlemedi. Ondandır Abay sessiz, kendi düşüncesiyle başbaşa kaldı.

Şimdi Abay'ın kafasını meşgul eden deminki Darkembay'ın sözleri ve davranışları. O, Abay'ın anladığı kadarıyla Kunanbay'ın önüne koyup yemeyi düşündüğü lezzetli yemeğini tepip altını üstüne getirmişse benziyor. Kodar... Kodar... Ondandır kalan zavallı yetim. Kimsesiz çocuk Darmen. Perişan çocuk, Abay'ın gözünün önünden bir türlü gitmiyordu. Onun kafasına sarılı kirli bez, garipliğini, zavallılığını gösteriyordu. Çocuk tüm yaşamıyla, biçareliğiyle ve Darkembay'ın söylediği haklı davasıyla Kunanbay'a verilen hayat hükmü gibi. Bu, duanın, namazın, orucun, hacılığın kefareti olamayacağı bir hüküm. "Böyle bir günah işledim" diye pişmanlık duygusuyla gitmekte olan Kunanbay olsa neyse. Hayır, babasının gerçekten pişmanlık duyan suratını görmedi. Onun sadece eski sert kızgınlığını gördü. İki arası çetrefilli. Vahşilikle masumluk arası gibi uçurum. Öyleyse... babasının bu yolculuğu, bu gidişi niye? Yoksa Darkembay'ın söylediklerini haklı mı çıkarıyor. Allah rızası için değil... Kunanbaycılığı murat ederek gidişi mi yoksa!.. Abay çok acı, iğneleyici, kızgın bir suratla tebessüm edip Kunanbay'ın durumunu düşünmeyi bir kenara bıraktı, onun yolculuğunu kafasından atıp başka konulara daldı.

Bu zamanda süratli giden fayton, yol boyunca yeni çimlenen taze otların arasından geliyordu.

Çoktan beri şehirden çıkmayan Abay'a, ilkbahar sadece şu an, gelmekte olduğunu ilân ediyordu. Sol tarafta, ufukta mavimsi sis içinde Semey Dağı görüldü. Kardan o da kurtulmuş. Öbek öbek, dalga dalga yoğunlaşıp bir noktada odaklaşarak, sonsuzluğa uzanıp hareket-siz, öylece kalmış gibiydi. Etrafını çepeçevre saran bozkırın ortasında

oturup farkında olmadan yerleşen yalnız dağ. Ebediyete kadar sessizliğe gömülüp uçsuz bucaksız uzanan bozkırın bir zamanlar birşeylerden bunalıp güçlkle sırtladığı isyan dalgaları mı? Öfkenin taşkınlığı mı? Bunu yansıtan müstesna bir dağ.

Abay dağın manzarasını çok değişik bulup gözünü ondan almadan otururken tımağını çıkardı.

Havasız kalan kafasına, yüzüne, Semey Dağı'ndan püfül püfül esen rüzgâr çarpıyor.

Vücudu gevşeyip rahata erince, derin bir nefes aldığında, uyanık duyarlı gönlü de ferahlaşmış gibi. Abay toprak ananın gönlünü şiir mısralarıyla bezedi.

Hiç durmadan esen bu serin rüzgâra aydın bir ilkbahar güneşine Abay'ın yüreği gönlünü seriyor. Bedende nice sıcak coşkun duygular taşır köpürüyor gibi... Şiir, şarkıya dönüşüp rakediyor. Hiç durmadan dalgalanıyor.

Abay farketmemişti. Bunun bütün şiirlerini Makiş dinliyormuş. Yabancı birinin şiiri değil, kardeşine ait olduğunu öğrenip oturuyor.

– Abay, sen şairsin galiba! diyerek güldü.

Abay Makiş'i unutmuş. Önce çekinip utanarak:

– Bunu nasıl bildin? dedi.

– Duyuyorum ya... Yoksa saklıyor muydun? diye Makiş güldükten sonra, Erbol başta olmak üzere, tüm arkadaşların bundan çok söz ediyor. Yarışmalara katılmamış olsa da şair diyorlar, bu doğru mu? dedi.

Abay şimdi güldü.

– Bu doğru! Şairim!

– Hangi konuda şiirler yazıyorsun?

– Vah Makiş, benim şiirim rüzgârla gidiyor.

– O nasıl?

– Ben aşka düşüp yanıp tutuşanları yazıyorum. Aşkım, dönüşü olmayan uzaklıkta. Bugün bile aynı şekilde aklımda ve yadımda olan tek

derdim, onu yazdığım için yelle gitmeyecek de ne olacak?

– Derdin ne? O nasıl söz? Sende nasıl bir dert var ki? diye Makiş, Abay’ı ayıplayıp ağzını aradı. Kardeşinin alnı çatılıp yüzü renkten renge girdi. Topluca yüzünde hâlâ bir kırışıklık yok. İri, gösterişli bedenine, şu günlerde iyice uzanan düzenli bıyıkları çok yakışıyor. Seyrek, kara sakalını, yüz hatlarını bozmadan biraz uzunca bırakmış.

Şimdi Makiş dikkatlice baktığında Abay’ın burun ve yüzünde hafifçe parlamakta olan hoş bir canlılık göze çarpıyor. Yeni dolgunlaşan gençliğin tam gösterişli zamanı. Ateşli, zeki gözlerinin akı karası apaçık. Siması berrak, gözleri hem güzel, hem sıcak. Bir bakan insanı kendisine çekip, gözlerini alamadan baktıran, sanki elmas gibi cezbedici gözleri var. İnce yay gibi simsiyah kaşları, genç simasının estetiğine ahenk verir gibi.

Makiş öz kardeşine içtenlikle, gururla baktı. “Dertliyim” dediği-
ne inanmadı. Konuşturup öğrenmek istedi.

– Derdini nasıl dile getirdin? Onu bir anlatsana! diye sordu.

Mazinin hiç bir zaman bitmeyecek, akseden güzel hayali hâlâ Abay’ın gönlündeydi. O günlerde kalbinde olan fırtınayı, bu şarkıyla dile getirmiş. Bu da hiçbir zaman ayrılmayan arkadaşı. Hatırladığı Canibek’te mazide kalan yaylağın gecesiydi. Süyündik obasındaki salıncak. Salıncağın oturağında Togcan’la beraber sallanırken bu şarkı aşklarına tercüman olmuştu. Topluluğun önünde bir kalpte buluşmuşlardı. O “Topaykök” şarkısına başladı. Bu ilkbahar günü, Togcan’ı yine özletip içini kavuruyor.

Ablasının söyle dediği, bunun yüreğindeki arzusuydu. “Topaykök”ü bu kez yüksek sesle söylemeyip hafif ve yavaş ritimle başladığında apayrı bir derdin sözü döküldü. Makiş, şiirin güftesini can kulağıyla dinleye kalmış. Hüzünle dolu genç, söylemeye devam ediyor.

Neşelenmez kara gönlüm ne olsa da,
Semada ay ile güneş parlarsa da,
Dünyada senin gibi bana yar yok,
Sana yar benden üstün bulunsa da.

Zavallı gönlüm yansa, özlese de,
Yar kaybolup, sözünden vazgeçse de,
Doyamıyorum, razıyım yarın yaptıklarına
Hor görülsem, alay edilsem de.

diye sararıp durdu. Hem kendisini, hem onu terennüm etti. İki arzu, ikisini de ateşler kavuruyor. Ama çaresizlik, acımasız kader gibi. Bunlar, son zamanlarda gönülde çok yer eden, bu ve buna benzer duygulardı.

Ama Makiş bunu anlamadı. O, önceleri hiç duymadığı deminki gibi bir anda ortaya çıkan sözlerden, sadece “yar” deneni anlayıp üzerinde durup Abay’dan sordu:

– Anlamadım. Burada yar diye bahsedilen kim?

Abay ablasına tamamıyla açılmak istemiyor.

– Yar dediğim gönlümü yakan bir can! Yar deneni bilmiyor musun?

– Benim bildiğim “yar” diye insan eşini söyler!

Abay birden dönüp baktı.

– Dilda’yı mı kastediyorsun?

– Evet! Dilda olsa, ne olmuş yani?

Genç, iş bu raddeye geldiğinde, söylediğinden pişman olur gibi hemen döndü. İçi rahatlayıp canı sıkılarak:

– Hey yaradan Allahım. Hey Makiş, Dilda ne? Neden bahsediyorsun.

Makiş, Abay’a dokunan sözlerinden sıkıldı. Zoraki gülüp:

– Hay Allah, sözüm sana diken gibi oldu galiba Abay. Zavallı Dilda’nın ne kabahati var.

– Doğru, Dilda’nın bir kabahati yok. Ama arzu, hasret dolu şiirler döküyorsam bunda benim de bir suçum yok. Dört çocuk doğuran Dilda’yı niye söylüyorsun?

– Ee, sana çocuk doğurup verdiyse kötü mü yani?

– Kötü değil. Aksine çocukları iyi. O çocuklarımmın annesi. Babayla ananın evlendirdiği eşim. Hepsi bu. Ama yüreğin ateşi hararetle sıcak aşk desen, öyle ateşin hepsi bu yürekte sönmüş. O zamanda da alevlenen parlayan bir ışık yoktu. Gönlü erkenden solup soğuyan can ya o! dedikten sonra Abay, artık sohbeti uzatmayı istemeyip durdu.

Ondan sonra bu faytonun ilk şhirden çıktığı an gibi sohbet etmeden gidiyorlar.

Uzun sıra sıra kalabalık kabile gibi, tozu dumana katan atlılar faytonun yakınından geliyorlar. Üçerli, dörderli, beşerli, altışarlı guruplar halinde memleket insanları, şehir halkı.

Bu atlılar gurubunun ortasında Takecan da geliyor. Onun yanındaki dört kişi: Molla Gabithan, Cumagul, Erbol ve Darkan adlı yardımcı gencin biri.

Takecan babasının durumunu, şehirde ve yol boyunca devamlı dert edinse de şimdi biraz rahatlamış. Abay'ın söylediği yol meşakkatini, Takecan o kadar düşünmemiştir. Şhirden çıktıktan sonra Gabithan'dan tereddüt içinde sorduğunda, hayata çoğunlukla iyimser bakan temiz kalpli Gabithan hiçbir endişeye mahal bırakmadı.

Bu arada dolgunlaşıp kilo almaya başlayan gençler arasında yaşça büyük olan Takecan şakacı ve espriliydi.

Özellikle birini hedef alıp takılarak alaya almasa bir türlü rahatlamaz. Rastlaşıp bir araya geldiklerinde daima eğlence, şaka konusu Molla Gabithan olurdu.

Komik dilli, saflığı Nasreddin Hoca gibi olan Gabithan hakkında Takecan, toplum içine değişik gülünç hikâyeler yaymış. O hikâyeler, çoğunlukla Gabithan'ın Kazakçayı kendi diline katarak zıt ve yanlış kullanması sonucu tuhaf bir şekle dönüşüyor.

Bazen Takecan, mollanın saflığını kendisinin ufak tefek işlerine de yontuyor. Bundan iki gün önce Tinibek'in misafir evinde kalan kalabalığın içinde Takecan'ın kamçısı kaybolmuş. Takecan, Darkan'la Cumagul'a ev sakinleştğinde bir fırsatını bulup kamçısını aratıp, bulunmayınca da bütün konukların kamçısını bir araya toplatıp önüne sererek bakıp otururken, güzel alalı bulalı bir kamçı görmüş. Soruşturdu-

ğunda bu Gabithan'ınkiymiş. Aslında Gabithan kamçı, kemer, kın, bıçak gibi küçük aletlere çok titizdi ve en güzelini tercih ederdi. Nereden olsa da öyle aleti bulmadan içi rahat etmezdi.

Takecan diğer kamçıları evin kenarına bırakıp alalı bulalı kamçıyı eline alıp “pık” diye güldü.

– Benim kamçım bu! dedi.

Cumagul şüphelenip:

– Hay, Allah, Takecan, Gabithan onu vermez. Güzel olanı çok sever, kesinlikle vermez! dedi. Takecan ona aldırmadı.

– Ses çıkarma, isteyip alacağımı mı zannediyorsun? Çalacağım! dedi. Üçü birden anlayıp güldüler.

Bu arada Cumagul, Takecan'ın emri üzerine Gabithan'ın kamçısının ilmeğini değiştirip parlak kayıştan başka bir ilmeği taktıktan sonra kamçıyı diğer odaya götürüp gizledi. Takecan uzun yola çıkacağı bir günde kullanacak.

Gabithan onun üzerine iki gün tüm misafirin huzurunu kaçırarak kamçısını fellik fellik arayıp izini bulamayınca, en sonunda vazgeçmişti. Morali bozularak kamçısını arayıp telâşa düştüğünde, Takecan falso vermeyip ses çıkarmadan oturuyordu. O kamçıyı Takecan ilk bugün eline alıp kullanıyordu.

Yol boyunca uzun süre Gabithan'la birlikte gelirken, Takecan özellikle molların sağ tarafında yürüyüp kamçıyı farketirmeden geliyor. Bir ara Takecan'ın elindeki kamçıya gözü takılan Gabithan, atının dizginlerini çekip durarak:

– Hey Takecan, benim kamşımın sin algansın ba? Bu ne hıyanat! deyip facia gibi değerlendirdi.

Takecan'ın hiç bozuntuya verdiği yok.

– Bırakın molla. Kamçı benim, lafınıza dikkat edin! diyerek edep usulünce konuşup şaşkın insan gibi bakıyor. Kamçıyı şimdi açıkça ortaya çıkarıp atının yelesinde uzunlamasına tutuyor. Gabithan, bir Takecan'a, bir kamçıya bakıyor. Örgüsü, sapı, sarbası, bakır kaplaması, hepsi kendi kamçısı. Buna şüphe yok. Artık Takecan'a öfkelenip azar-

lamak istedi. Bunun yaşı büyük. Şakacı Takecan'a bazen sert konuşurdu.

– Üy ahmak. Kara minim kamşımını urlap turganın! diye kamçıya el uzattı. Takecan karşı gelmedi. Kamçıyı mollaya kendi eliyle uzatıp verirken:

– Molla, öfkelenmeden önce aslını astarını anlayın. Kamçıya iyice bakınız. Bütün özelliği kendi kamçınız gibiyse “İnandım, yemin ederim” dersiniz alınız. Eğer sizinki değilse, o zaman bu toplumun önünde iftira atmayınız!.. dedi.

Gabithan kamçıya sıkı sıkı sarılıp her yerini en ince detayına kadar inceleyip sonunda ilmeğine baktı. Baktıktan sonra alnını çattı. Bir yakından bir uzaktan bakıp, nihayetinde dudak büküp başını salladı. Cumagul, Darkan, Takecan üçü de molladan gözlerini alamayıp her hareketini izliyorlar. Gabithan kamçısından ümidini kesmiş.

– Ayhay, bolmas, bolmas... hammasi menin kamşım. Balki, şu hayvan büldirgesi miniki tügil... Uğşavın uğşaydı, bırak, kamşı miniki emes. Takecan hafa olma! diye geri iade etti.

Takecan ilk zamandaki gibi falso vermeden ağırbaşlı haliyle kamçıyı alırken:

– Yaa Molla efendi! dedikten sonra Cumagul'a göz kırıp burun büktü.

Gabithan'ı bazen ileri sürüp Darkan, Cumagul'la üçü gülmekten kırılıyorlardı. Bunlar böyle Kunanbay'la vedalaşacakları uzak yere nasıl geldiklerinin farkına bile varamamışlardı.

Öndeki faytonlar durmuş. Arabalardan yolcular, büyüklerin hepsi inmiş. Refakat eden atlılar da iniyorlar.

Tinibek faytonunun arkasında dolu dolu saba* vardı. Yolcu uğurlayanların hepsi buraya toplandıktan sonra o kımız getirildi.

Halk, Kunanbay'la İzguttı'yı ortalarına alıp, etrafını çevirerek oturup son kez beraber kımız içtiler.

---

*saba: Yılkı derisinden tüyleri kazılarak, özel işlem görüldükten sora, kımız veya ayran konulan kap.

Kunanbay, şimdi oyalanmadan bir an önce gitmeye acele etti. İzguttu bunu hissettirip kımızı çabucak içmeleri için insanlara acele ettiriyor. Kunanbay yerinden kalktı. Bütün kalabalık hep birlikte ayağa kalktı. Burada Kunanbay lafı uzatmadı.

– Hey yarenler, buraya kadar uğurlamak için geldiğiniz için teşekkürler. Halkıma, yurduma selâmımı iletin. Allahısmarladık! Allah sağlık sıhhatle tekrar geriye dönmeyi nasip eylesin! dedi.

Başta Tinibek olmak üzere tüm büyükler:

– İnşallah, İnşallah, amin, amin! dediler.

Ondan sonra Kunanbay Ulcan’dan başlayarak bütün insanlarla kucaklaşarak vedalaştı.

Abay’la Kunanbay, en son olarak sessizce vedalaştılar.

Birazcık açıldığı olmasa hâlâ teri çıkmayan, yulafla beslenen üç kestane renkli at, çingırağı çingırdata çingırdata yola düştü. Süratli giden faytonun kıvrım kıvrım göğe yükselen tozu dumanı içinden çingırdayan çingırdakların sesi kesilmedi. Ama gittikçe sesi azalıp sessizce gözünü alamadan bakan kalabalığa son defa yavaşa ulaştıktan sonra sarı ködeli* belden aştı. Şimdi bir anda uzun yola giden yolcular uğurlayanların gözü önünden kayboldu.

Geri dönmek, hâlâ sessiz duran kalabalığın aklına yeni geldi.

Abay’la Makiş Ulcan’ı koltuklayıp kendi faytonlarına bindirdiler. O binince faytonda yer daraldı. Abay, arabaya binmeyip annesini yerleştirdikten sonra ata bindi. Yanına sadece Erbol’u alıp kalabalıktan ayrı olarak acele etmeden vasat hızla döndü.

II

Tinibek’in evini uzun süreden beri dolduran kalabalık misafir Kunanbay’ın gitmesiyle hemen boşaldı. Ama Ulcan, kocasını uğurladıktan sonra hemen obasına dönmedi. Şehre uzun zamandan beri ilk kez gelmişti. Ve memleket obası gözünde tüten Makiş de annesini göndermedi. Dünürü Tinibek de Ulcan’a “Dönmeyin, acele etmeyin, Makiş

*köde: Bozkırda yetişen ot çeşidi.

kızım size gönül koyar. Kocasını ise ticaret yapmak için uzak seferde. Bunun gönlünü aldıktan sonra gidirsiniz” diye ricada bulunmuş.

Tinibek evinin şimdiki misafirleri, değer verdiği, saygıda, hürmette kusur edilmeyecek misafirleri Ulcan, Abay, Takecan ve onların yanındaki üç dört genç. Bu sırada Tinibek’in altı üstü büyük ahşap evinin bütün odaları yeniden bir çok eşyayla düzenlenmiş. Halı, kilim, işlemeli, sırmak*, tüs kiyizler** hepsi yeniden temizlenip tekrardan serilmiş.

Halk kısa zamanda yaylağa çıkacak. Şehirde uzaklaşacak. Çoluk çocuğun, gelinin, kızın, yazın giyeceği elbiseleri başta olmak üzere, obaya gereken, misafir komşuların ihtiyacı olan şeker, çay gibi alınacak levâzım çok. Büyük aileli, çok obalı, bölgenin anası sayılan Ulcan’dan hediye umanlar da az değil. Şehirde kaldığı günlerde Ulcan; Abay, Takecan, Gabithan ve Erbol’a hergün aklına gelen ve aklına geldikçe de tembihlediği gereçleri pazardan aldırdı.

Abay annesi gidecek zamanı yakınlaştıkça diğer eşyalarla birlikte düzine düzine kitapları da ekliyor. Bu geçen kış, altı ay boyunca, babasını yola çıkarma meşguliyetiyle şehirde dönmeyip, Abay Rus diline daha da çok eğildi. Birkaç yıldan beri bütün zamanını harcıyıp uzunca meşgul olmasa da, dil öğrenmede, o dildeki sanat ve bilim kaynağından feyz alma hususunda çaba ve gayretini esirgememiş. Ama mükemmel derecede öğrenilmesi zor bir dil olduğunu Abay eğildikçe farkına varıp devamlı düşünüyordu. “Tüh, çocukluğumda avucumdan kaçırmışım. O zaman dört elle sarılmalıydım” diye çok serzenişte bulunmuştu.

Şehirde bu günlerde, özellikle bu son kışta, uzun gecelerdeki kendi başına çalışmaları sonucu Abay Rusça yazılmış ağır olmayan kitap, hikâyelerin birçok bölümünü kendiliğinden çözebilecek hale gelmiş.

Şimdilik anlamada güçlük çektiği Rus şairleri.

Ama ne olursa olsun Rus kitapları arkadaşı oldu. Bu günlerde annesiyle birlikte memlekete yollamak için toplaması bu nedenleydi. Ar-

*sırmak: Nakışlı, işlemeli keçi halısı.

** tüs kiyiz: Nakışlı, işlemeli duvar halısı.

tık eskisi gibi değil, memlekette tüm zamanını kitaplara ayıracak.

Ulcan acele etmeden kalsa da, sonunda memlekete dönecek zamanı geldi. Birlikte Takecan, Gabithan, Darkan, Cumagul gidecekler. Faytona sadece Ulcan'la Kalika binecek. Sürücü delikanlı, seyis Masakbay.

Abay'a annesi beraber dönelim, demişti. Ama oğlunun hâlâ devam eden, yapacağı işleri varmış. Kunanbay'ın direktif verdiği alışveriş gibi işler. İnsanların yaylağa çıkacağı zamanlarda gelmek üzere Erbol'a ikisi kalacak oldular.

Abay, uzunca bir sandığa tika basa doldurduğu kitaplarını faytonun arkasına yükleyip annesine yardım ederek arabaya bindirirken Ulcan, oğlunun elini tutup oturarak son tavsiyelerini söyledi.

– Kış boyunca altı ay obayı görmeyip uzun yolculuğa çıkan bir yolcu gibi çektin gittin. Evde hayat arkadaşın seni özledi oğlum. Küçük civcivler gibi cıvıldaşıp sevimli çocukların yolunu bekliyor. “Babam, babam geliyor” diye bekleyeli kaç zaman oldu. Abişim ile Magaşım ne kadar tatlı, ikiz kuzucuklarım! Onları düşünüp özlediğimde benim de uykularım kaçıyor. Sen nasıl tahammül ediyorsun?

– Onları ben de düşünüyorum anne... , Ben de özlüyorum ya. Demin söylediğin iki torunun benim de çok sevdiğim çocuklarım. Babalık duygularımı yaşatan da onlar. Ama elimdeki işleri görüyorsun işte.

– Bilmiyorum. Bahaneye bahane eklemeye alışıp bu şehrin tozunu yutmayı benimsedin, zannediyorum. Böyle devam edersen, içeri de dışarı da bir olup, yuvasından soğuyan küçük kulan* gibi olup gidersin. Abaycan tez dön oğlum! dedi.

Son sözlerinde, Abay'ın yarım gönüllü olduğunu sezmiş gibi şüphe ve endişenin izleri göründü. Annesinin duyarlı sezgin gönlü, kış boyu memlekete dönmeyen oğlunun haleti ruhiyesini anlayıp şehire geldiğinden bu yana dikkatlice izliyordu. Ailesinin hal hatırını detaylıca sorup soruşturduğunu görmemiş. Bundan birkaç yıl önceki Abay böyle değildi.

---

*kulan: katır gibi yabani ytlkı.

Yoksa Makiş'le başbaşa sohbet ettiklerinde oğlunun Dilda'yla ilgili ümitsiz, soğuk sözlerini duydu mu acaba?

Ulcan'ın sözleri aklında yatanları yoklar gibi olup, narin ve yumuşak söylese de amaçlı ve ağırlığı olan sözler. Ama bu yer, bu zaman, onu etraflıca izah edecek bir zaman değil. Annesinin kafasında şüphe tohumları bıraktığını bilse de Abay ses çıkarmadı. Sadece:

– Allah izin ederse, halk yaylağa göçüp siz Çıngıs'ı aşarken biz de geliriz. Çoluk çocuğa selâm söyleyin. Haydi yolunuz açık olsun! Yorulmadan kazasız belâsız hayırlısıyla ulaşınız! diye iyi dileklerde bulunup annesinin gitmesini uygun gördü.

Takecanlar, atlarına binip Makiş ve Tinibek'le vedalaştıktan sonra açık ve geniş kapının önünde bekliyordu. Masakbay da atını sürdü. Üç sarı atın koşulduğu geniş fayton tangur tungur hareket edip güürültü içinde yola çıktı.

Bundan on beş yirmi gün sonra Abay'la Erbol da memlekete doğru geliyor. Şehirden gün doğarken yola çıkan yolcular, ilkbaharın uzun gününde epey yol katettiler. Abay'la Erbol hızlı yürüyüşe dayanıklıydı. Kışın ve yazın ne kadar uzun çetin yolu olsa da, birine diğeri: “Yoruldum, bittim” gibi sözleri söylemezdi. Aksine nice yolculukta dayanıklı atlarıyla gün boyu mola vermeden süratle gidip akşam konaklanacak bir yere ulaştıklarında, vücutlarının uyuytuğunu, huzursuzluklarını söylememeye çalışıyorlardı. İkisi dayanma ve direnç konusunda içten birbirlerine söz vermiş gibi.

Bugünkü yolculukları üzerinde durulması gereken bir yürüyüştü. Bu güzergâh, sadece bunların değil, meslekleri gereği atla hızlı yolculukta ömür boyu yağrulmuş Karabas, Cumagul gibi uşakların, hatta Elevsiz, Besbesbaylar gibi Olcay boyunun mekik dokuyan yağmacıların da arasına gelip geçtiği güzergâhtı.

İki genç, Semey'den çıkıp gün batarken Orda Dağı'nın Şilikti tepesi denilen dönemecine ulaştı. Tüm insanlar yaylağa doğru göçmüş, yolda konaklayacakları obalar çok az kalmış. Konaklayacakları bir yer varsa, o da Orda'nın bu civarında olacak. Tam Şilikti tepesinde Orda'yı kışlak yapan Mamay Boyu'nun Bayşora denen fakir bir atası var.

Bunlar başka yere geç göçerlerdi. Yolcular o obaların birisine ulaşip konaklayacağız, diye bütün güçlerini harcamışlar. Abay'ın kendi kışlaklarının üzerinden geçmeyip Orda'yı geçen Ulcan obası, bu yıl da Bökenşi'nin yayladığı Kölden'en den geçip Bakanas Irmağı civarına yerleşecekti. Ona doğru gidecek kestirme yol Orda'nın üzerindeydi.

Şehirle Orda'nın arası yüz otuz kilometre. Abay'ın altındaki kahverengi töbel* at uzun yolculuğun güçlü atı. Eskiden bu ata binen Izguttı, bu atın yola dayanıklı olduğunu söyler, süratini tulpara** benzetirdi. Erbol'un yedek atı vardı. Adı olmayan kıvamlı ala at kahverengi töbelin hızına dayanamadı. İkinci vaktinde kamçı vurdurup beli gevşedi. Bunun üzerine Abay ona yedeğindeki besti*** aygır Tenbil köke'ye bin dedi. Yapısı benekli oluşu ilgisini çektiği için Abay, "sürüye salacağım" diye bu atı kısa zaman önce pazardan satın almıştı.

Erbol at değiştirse de kahverengi töbel hâlâ aynı. Güneş eğilip baktarken Orda'dan bulut çıktı. Yolcuların önünden sert bir rüzgâr esiyor, hava gürlüyor, yoğun bir yağmur bastırmak üzere. Bunu farkedene Abay, "Kör karanlık çökmeden bir an önce oraya varalım" diye daha da hızlandı. Kahverengi töbelin koşturması da ne koşturma! Göğsüne işleyen serin rüzgâr, kürenin belini kaldırıp koşmasını artırdı. Yorulur mu diye meraklanırken kahverengi töbel daha da şevkleniyor. Gemini çiğneyip başını sallayıp tıksırarak yere eğiliyordu. Abay, başını sertçe çekmese mukavemet edip dört nala koşmak istercesine ateş gibi parlıyordu.

Erbol kürenden çoktan beri gözlerini alamıyordu. Abay'ın sürati arttıkça Erbol, Tenbil kökle gerisinde kalmasına rağmen, bir ara koşturarak yetişti. Yanyana gelip küreni geçti, başını çevirip bakarak:

– Tüh! bu çığına çare yok Abay! Göğsünün terini kurutmuş bile. Hay Allah, bu daha ne kadar dayanacak? dedi. Abay, küreni güvenilir, sağlam bir dost kabul edip içinden sevinerek geliyordu.

– Bilemiyorum Erbol. Hayran kalıp geliyorum. Belinin sağlamlığı ta Tinibek'in evinden çıktığındakiyle aynı. Eğer insan dayanırsa atın

---

*töbel: Hayvanın altında bulunan ufak beyaz nokta.

** tulpar: En hızlı koşan at.

***besti: Beş yaşındaki at.

sınır tanıyacağı yok galiba! dedi.

Sert rüzgârın arkasından, aniden gelen yağmur, Abaylar Şilikti tepesine yaklaştığında yağmaya başlamıştı. Üşütmeyen yağmur. Rüzgâr dinmiş. Orda'nın toprakları kırmızı, kahverengi ayrık otlarıyla, yavşanlarla renk cümbüşü içindeydi. Yeşillik yağmur içinde rengârenk halı serip yolcular çıplak yolda süzülerek akarken etraftan taze yavşan kokuları buram buram yayılıyor.

Ama yağmur şiddetlenip bulutlar yoğunlaştı. Vaktin, ne vakit olduğu belli değildi. Batı tarafını yağmur kapatıp güneşin ışıklarını tamamıyla örtmüş. Şimdi karanlık çökmek üzere. Yıldızların dağılmasından dolayı mı, yoksa batan güneşin yağmur bulutlarıyla ışık hüzmelerinden dolayı mı nihayet batı tarafında, ufukta sarımtırak bulanık bir ışık var. Sönecek ümit, bitecek hayat gibi zayıflayıp cılızlaşmakta olan son ışıklar. Az sonra onun da gücü azalarak tükenmekteydi. Sarımtırak ışık kurşunî renge büründü. Biraz daha sonra bulanıklaşıp koyu kırmızı bir renk aldı. Yuvasına girip dertli konur gökyüzünün gecesinin karanlığına yol verdi.

Karanlık çökmüştü. O sırada nal sesleri eşliğinde koşturan Abaylar küçük taşlık bir tepeciğe çıktıklarında önlerinde it havladı. Yağmurda, beklenmedik bir anda ümit ışığı belirip akşam ateşleri, ışıltıları görüldü. Yakın yerde, yolun sol tarafında, otlu pınar başında yedi sekiz evli konur obalar oturuyormuş.

Fakir obanın az sayıdaki koyunları ağıla kapatılmış. Sayıca az inek, deve de yağmurdan sıvılsıklam ıslanıp barınıyorlarmış. Tüm keçiler evlerin dibine sığınarak yağmura arkalarını verip öylece kalakalmışlar. Obanın dışında örüklenen, bukağı vurularak yayılan beş altı at var. Abaylar obaya yaklaştıklarında hızlarını yavaşlatıp şimdi incekleri evi hesap ederek geliyorlar.

Önlerine önceden havlayarak çıkan birçok it, obayı huzursuz edip dağlarda aksederek koştura koştura geliyordu. Obaya atlılar yaklaştıkça sayıları çoğalıp seslerini yükselterek şuşuldaşıyorlardı. Eski kılları dökülmemiş dik kuyruklu kancık köpekler. Arkası dar, kulakları sarıkık, bodur erkek köpekler. Sesi kulak tırmalayıcı, cinsi bozuk, zayıf,

sevimsiz ala enikler.

“Defol! Eve inmeyeceksiniz! Avâre gezen yolcu mu besleyeceğiz yani? Sizlere verecek olsak saçımız da yetmez. Yağmur yağıyorsa bana ne. Git, git! Yoluna devam et. Yağmurdan atının altına saklan. İstersen bellemeyi üzerine ört. İstersen de öl! Git... git... git...!” diye kovar gibi.

Erbol, incekleri evin dış görünüşüne bakarak geliyormuş. Bu sekiz evin içindeki en sağlamı ve biraz büyüğü, ortalarında duran oval beş kanatlı evmiş. Abay’ı geçerek oraya yöneldi.

Abay, yaklaştığında ev sahibi dışarıya çıkmıştı. Omzuna cepken atmış sakallı biri. Bir ayağını yamuk basıyor gibi. Erbol önce konuşup “Tanrı misafiriyiz” diyerek kendisini tanıttı. Ev sahibi:

– Gençler, buyrun inin. Nasibinizle gelmişsiniz! Herşeyimiz var! Haydi! diye Abay’ın atını kendisi bağladı.

Erbol, bu kişiyle simaen tanıyormuş. Dışarıda gelirken Abay’a yavaştan fısıldayıp:

– Bekey, Şekey adlı iki kardeşi olan Bayşora varmış ya bu Orda’da. O Bekey, bu demiş. Gençler daha önce bu obada bulunmamış. Evde ateş alevle yanıyor. Konuklar girip hal hatır sorup içlerinden fikir yürütüyorlar. Evin içi kalabalık değil. Sağ tarafta, yer yatağının üzerinde, dört beş yaşlarındaki torununu kucaklamış kızıl sarı yaşlı kadın oturuyor. Uzun boylu, ince yüzlü, ak tenli bir hanım daha var. Kırk yaşlarına gelen kara gözlü bir hanım. Gençliğinde çekici, güzel bir hanım olduğu belli. Bekey’den başka göze çarpan insan şimdilik bu kadar.

Ev sahibini Abay şimdi iyice farkettiler. Kıvrık, uzun sarı sakallı, al yüzlü, gök gözlü, somak burunlu yakışıklı adammış. Gençlerden nereden gelip nereye gittikleri hakkında sorular sordu. Sesi sert ve gürmüştü. Abaylar içeriye girdiğinden beri alevlenip yanan kurumuş tezeğin ateşi, hâlâ canlı sıcak ışık yayıp ev içine merhametli, misafirperver, huzurlu bir hava veriyor. Ateş üzerindeki uzun ayaklı sacayakta büyük kara çaydanlık asılı duruyor.

Bekey annesi tarafında oturuyordu. Abayların hal vaziyetini öğ-

rendikten sonra annesine dönüp yavaşça fısıldadı. Bunların konuşmaları uzun sürmedi. Bekey kalkıp dışarıya çıkmak üzereyken hanımına:

– Tezeği tasarruflu yak. Kuru odunun yetmeyebilir. Et pişirmek için suyun yeterli mi? Ben öbür çocuğu getirip bir hayvan hazırlayayım. Kazandaki suyu çabuk hazırla, diye emretti. Hanımı ses çıkarmadı, bütün söylediklerini kabul edip makul karşılamişa benziyor. Az sonra, dışarıdaki Bekey’in davudî sesi duyuldu.

– Naymantay! Heey Naymantay! Buraya geliver oğlum! diyerek birisini çağırıyor.

Çabucak demlenen çay, Abayların önüne geldiği zaman keçe kapı yukarisına kadar açılmıştı. Ačan, Bekey’in kendisiymiş. İçeriye sokmak istediği kesilecek hayvandı. Ev içindeki lapıldayan ateşten ür-küp, çırpınıp direnen kınalı koyunu yanlamasına itekleyen genç çocuk Naymantay girdi.

Kış ortasına gelmeden erken doğan kınalı koyun semiz göründü. Abaylar çay içiyorlar. Kırmızı kumaş entarisini kuşağına kısıtırıp düren beyaz tenli hanım, bu arada ateş üzerine ocak kurarak kazan asıp suyu ısıtmaya başladı.

Bekey şimdi evin diğer tarafına geçip oturarak konukların çay servisini bizzat kendisi yapıyor. Koyunu, Naymantay hemen kesti. Kelle ütüklemeye başladı. Abaylar çaya kandılar.

– Şükiman nerede? Sana niye gelip yardım etmiyor! diye Bekey hayvan kesilirken bir iki kez birisinin adını anmıştı.

– Ne yapacaksın Şükiman’ı? Öbür evde damatların yanında oturuyor. Kendimiz de hallederiz! Bırak eğlensinler! diye hanımı, o adı geçen kimseyi çağırmadı.

Erbol, Şükiman denen ismi duyduğundan beri “Bu kız ismi! Yoksa bu evin yetişkin kızı da mı var ? diye düşünüp etrafını iyice bir gözden geçirdi. Sol taraftaki Bekey’in ağaç yatağının yukarı tarafında bir yatak daha varmış. Yorgan, yastığı, kırmızı yeşili, yeni yatak gibi. Eğer bu evin kızı varsa, ki o Şükiman, bu da onun yatağı olsa gerek. Ev ahalini sessizce süzerek oturan Erbol, bu zamanı tahmin yürütmekle geçirdi. Bekey’in hanımı kazana et koymaya başladığında “koy! onu

da koy” dedi. “Tamam, kâfi değil mi?” der gibisince, yüzüne bakan hanımına:

– Damatlar da hâlâ bizim evden yemek yemedi. Şükiman onu mütemadiyen söylüyordu. Konuk azdı, üstelik kendi arkadaşlarıydı. Bugün onlar da gelip yemeği yerler. Şekey’in hanımına haber ver, hanım! dedi.

– Öyleyse aş piştiğinde Şükiman misafirlerini buraya getirsin. Sen gidip onu söyle! diye ak tenli hanım Naymantay’a tembihledi.

Kazan asıldıktan sonra, bolca tezek yakıldı, ateşin sıcaklığı evin içini ısıtmaya başladı. Yağmur da dinmiş. Dışarıda rüzgâr yok. Ilık bir geceydi. Sakin ve rüzgârsız, karanlık bir gece...

Sessizce oturan Abay’ın başı düşüp gevşeyip uykusu geldi. Böylece aş pişene kadar biraz kestirmek için omuz verip uzandı. Erbol da uykuya dalmıştı.

Abay ne kadar uyuduğunun farkına varamadı. Ama birden uyanıp başını yastıktan hemen kaldırdığında farkına vardığı şey, konuşup uyku sersemliğiyle uyandıyordu. En son sözü hâlâ aklında, hâlâ hepsini söyleyip bitirmemiş gibi:

– Gel! Geliver, birtanem! denen bu sözü apaçık söylemiş benziyor.

Seslenip söyledi mi? Ev içi duydu mu? Onu bilemedi. O uyandıığında Erbol da başını kaldırmıştı. Abay’ın iki gözü kıpkırmızı ve biraz şişkinmiş. Nefes nefese kalarak mı uyumuş? Ama mesele o da değil. Abay toparlanıp otururken dikkat kesilip dışarıya kulağını kabartıp iyice dinliyor. Erbol şimdi farkettili. Komşu evden, bir hanımın söylediği tatlı ve ince şarkı sesi geliyor. Onu dinlerken Abay’ın, bütün vücudu harekete gelip heyecanlanıp sabırsızlığı arttı. Erbol baktığında, arkadaşını uyurgezer gibi kalkmış, çekip gider gibi. Yüzüne baktığında mosmor kesilip rengi uçmuştu. İki gözü dolmuş, nefesi, eli, omuzları da titriyordu. Birden değişip farklı bir insan olmuş gibi. İki gözü kan çanağı olmuş, boş boş bakıyordu. Acayip gizemli bir ışık görmüş, bu dünyadan kopmuş gibi. Erbol’u aceleyle harekete geçirip sertçe dürtükleyerek:

– Kalk, kalk! Kalksana Erbol! diye tekrarladı.

– Ne var, ne oldu Abay? diye şaşkınlıkla baktı. Paniğe kapıldı. Kafasında “Cin mi çarptı acaba, yüzü çok değişik. Hasta mı oldu?” gibi binbir türlü korku dolu endişeler var. Abay, bunun ne düşündüğünü anlayacak durumda değil. Tımağını giyip çapanını omzuna atıp Erbol’a:

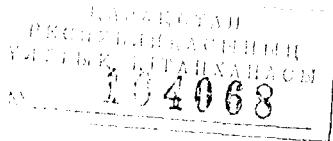
– Dışarıya çıkalım, yürü! dedi.

Ev içi bunların şu anki durumlarının farkına varmamış. Yaşlı hanım uyumuş. Konuklara sırtı dönük halde ateş başındaki Bekey’in içi geçmiş. Onların bilmediği iyi oldu. Çok değişik, farklı bir aleme dalan Abay hâlâ kendinde değil. Kulağı ve kalbi dışarıda. Sadece tek bir ses-te. Yoksa şarkı da mı? İlk kalktığında eklemeleri titreyip az kalsın düşecekti. Erbol, destek olup güçlükle bedenini ayakta tuttu. Ama o zaman dahi kendinde değildi. Süslü püslü bir rüya içinde önündeki bir ışığa acele edip titreyip çaba gösteriyor gibi. Dışarıdaki cezbedici şarkı kesilmedi. Ondan kulağını alamıyor. Gönlü tamamen ona kapılıp kendini vermiş. Kapıyı nasıl bulup, evden nasıl çıktığını da bilmiyor. Dışarıya çıkar çıkmaz Abay, tımağını çekip şarkının geldiği tarafa dönerek bütün bedeni ve ruhuyla can kulağıyla dinledi. Şarkı: “Topay-kök.” Şu an hoş bir ritm, son derece güzel ahenkle sihrine kapıldığı şarkı, dalga dalga yavaştan kesildi. Şarkı bitti. Abay, Erbol’a

– Togcan! Hay Allah bu Togcan, bu benim Togcan’ım! Kesinlikle onun sesi!

Onun üslubu ve onun tarzı. Erbol ben şimdi neredeyim? Bu evde beni çağıran Togcan’ım var ya! diye sabırsızlanıp yine kendini kaybetti.

Abay’daki bu tür davranış çok değişik gelse de, nihayet Erbol bunu anlamaya başladı. Kendisi de gerçekten şaşkınlık içerisindeydi. Deminki ses, buna da evde ilk duyduğundan beri aşına olduğu bir ses gibiydi. “Bu kimin sesi” denen düşünce kendisinde de vaki oldu. Ama Abay, gücü tükenip henüz akli ermeyen çocuk gibi hızla ilerliyordu. Erbol’u çekerek, şarkının geldiği tarafa doğru meyillenip akli başından gitmişti.

Abay'ın Togcan'a olan tutkunluğunun, büyük arzusunun, uzun yıllar boyunca bitmez tükenmez bir dert olduğunu arkadaşı çok iyi biliyordu. Ama tam burada, şu anki gibi Abay'ın takati kesilip böylesine can atmasını Erbol görmemişti. Bu haliyle yabancı insanların gözü önünde münasip olmayan hareketler yapıp, kaba sözler söyler mi, diye düşünen arkadaşı, Abay'ı engelleyip durdurmaya çalışırken:

– Hey Abay, dur! Bu ne iş? Ateşe mi gidiyoruz? Önce aklımızı başımıza toplayalım. Amacını söylesene! diye zorla çevirdi.

– Hayır, bu evde Togcan oturuyor. O değil mi? Hiç olmazsa bunu benim için öğren! diye Abay hâlâ ısrar ediyordu.

– Peki Abay, önce biraz sabırlı ol. O eve beraber gitmeyelim. Ben gidip öğrenir gelirim.

– Haydi git, git. Çabuk gidip gel. Orada Togcan oturuyor işte.

– Vah Abay, sayıklıyorsun. Togcan neredemiş. O yok...

Abay konuşurmayıp susturdu:

– Bırak Erbol... bunu söyleme. Demin kendisi gelip açıkladı! dedi.

Erbol'a bu söz garip ve tuhaf geldi. Ama Abay'ın kötülüğünü istemeyen dost gönlü dayanamadı. Onu küçük kardeşi gibi nazlandırıp affeden gönülle güldü. Sağ eliyle kucaklayıp Bekey'in evinin dışına götürdü.

– O şarkıyı söyleyen, şimdi yanımıza gelecek. Biraz gayret edip evde bekleyelim. Ama, “Açıkladı” dediğin de ne? Böylesine çocuksu telâşa kapılmanın manası nedir? Onu söyleyiver! dedi. Rica ederek söyledi.

Abay, kaba davranışlarının Erbol'u son derece rahatsız ettiğini şimdi farkettiler.

– Ben içimdekini söyleyeyim. Şimdi “çocuk” de, “deli” de, “aptal” de, ne dersin de. Kendim de bilmiyorum. Ama hayatımda hiç yaşamadığım acayıp bir bilmecenin içindeyim. Tek bunu söylemeden önce senin bana söz vermeni istiyorum. Kim gelecek, ne zaman gelecek, beni ilgilendirmez. Bekleyecek sabrım da yok. Şimdi beni dinledikten

sonra bu eve gidip bütün herkesi görüp bana haber vereceksin. Bana söz vermezsen içimi açmayacağım, dedi.

Erbol'un iki omuzuna ellerini atıp kucaklayıp silkeleyerek acele ettirip cevap bekliyordu. Erbol, oyalanmadı, gideceğim, diye söz verdi. Ondan sonra Abay vakit kaybetmeden sesi titreyip hızlı konuşarak demin yaşadığı gizli bir durumu arkadaşına anlattı.

– Bu rüya değil! Tam ayan beyan gördüklerim. Şayet o değilse, bu acayip bir durum Erbol! Başında o Kamşat börtü, şolpısı, kara makpal kemzalı da aynen eskisi gibi. Ta Canibek ırmağındaki geceymiş. Ömürde az gördüğüm zamanlarda bile hiç bu kadar yakınlaşıp böyle rahat, açıktan gelmemiştir. Nazik ve utangaçlığı üstündeydi. Bu defa son derece ateşle dolu hasretin sesiyle: “Özledim, tutuştum!” dedi. Senin öğrettiğin “Topaykök”ün vardı. Onu ben geceli gündüzlü söylüyorum. “Dinle beni” diye güzel sesiyle bir kıta söyledikten sonra “Şimdi gel, yaklaşsana. Ben işte yanındayım, hiçbir mani yok, yanında tek başıma duruyorum işte!” dedi. Ben de kucağıma açarak atılıp: “Gel, geliver ışığım!” diyerek uyandım.

– Doğru, aynen öyle söyledin. Onu söyleyip uyandın! dedi Erbol.

– Bekle. ötesi daha da ilginç... Gözümü açıp baksam rüyaymış. Ama şarkı “Topaykök”, Togcan'ın ta kendisi, demin biraz önce söylediği şekilde hatta Togcan'ın sesiyle söylenip devamlı geliyor. Hadi diğeri rüya peki bu ne? Rüyamdaki o! Gönlümde hiçbir kimsenin sesi yok, gerçek sevgilimin sesi, tam yanımdan gelmesi neyin nesi? diye tekrar şaşkınlıkla sabrı tükendi. Hareketlenip yürüyerek hemen Şekey'in evine döndü.

Abay, bu akşam cereyan eden halini, bu gece de, ertesinde de anlayamadı. Aslında Erbol'la ikisinin düşündüğü gibi bir acayiplik yoktu. Onun gördüklerinin başlangıcı rüyaydı. Togcan'ı rüyasında görürken huzursuz uykudan yarım yamalak uyandığında, o evdeki şarkı duyulup onun rüyasına karışmış. Böyle uykuyla uyanıklığın, rüya ile gerçeğin arasında, özellikle yorgun günün uykusunda olan ilginç bir durumdu.

Erbol'un demin verdiği bir sözü var. O, Abay'a artık ikiletmeyip

kendisi gitti. Giderken arkadaşına:

– Tamam, sen bekleye dur, ben hemen gidip geleyim. Sen beni dışarıda bekle, çabuk çıkarım! diyerek gitti.

Söylediği gibi az sonra Erbol, Abay’a doğru aceleyle çabucak döndü. Ama şu anki Erbol, deminki Abay’dan da beter bir şaşkınlık içerisinde. Gelir gelmez hayretler içerisinde başını sağa sola sallayıp yüksek sesle nefes nefese konuştu.

– Allah, Allah, senin gördüğün rüya değil Abay. Kendisi, ta kendisi.

– Ne diyorsun yahu! Togcan mı, kendisi mi? Ben söylemedim mi? diye Abay eve doğru atıldı.

– Dur, diye Erbol sertçe bağırdı. Togcan değil. O değil!

Abay aniden dönüp hayal kırıklığına uğrayıp:

– Hey sen ne diyorsun? Ne konuşuyorsun sen? dedi. Erbol’a kızmaya başladı.

– Kendisi değil. Ama tam onun kopyası. Güzel Allahım, aynı. Togcan ve Canibek’te görünen hali. Pırlanta gibi genç hali. Togcan’dan ayırdeyilemeyecek bir kız oturuyor.

– Doğru mu? Hayret birşey. Şarkı söyleyen o muymuş?

– Şarkıyı kimin söylediğini bilmiyorum. Kimin nesi neyin fesi olduğunu sormadım. Sadece gördüğümde aklımı oynattım.

– Eğer benziyorsa şarkı da onun. Başkası mümkün değil!

– Onun. Ben de öyle düşünüyorum. Yüzünü gördükten sonra sormaya dahi lüzum görmedim. Öyleyse bu nasıl sihir Abay? Derin uykudayken sen nasıl hissettin? Sende müneccimlik mi var birader?

Rüya demiyorum, bu müneccimlik ya. Yoksa ikimiz birlikte uykuda aklımızı mı kaçırdık ? diye Erbol da aklını yemiş gibi oldu.

“Togcan’ın kopyası” dediğinden beri Abay bu sözü tekrarlayıp dilinden düşürmüyor. Yüreği at gibi şaha kalkıyordu. Yüreğinde sevinç de vardı. Ama içinde benzemiyor, bütün bunların hepsi rüya, sa-yıklanıp sona eren yansıma gibi yok olup gidecek mi, denen korku var.

Şimdi ne olsa da bir ışığa aceleyle ilerleyip atılıyor. Hatta ateş de olsa bu ilerler vaziyette kendini o alevlerin içine atmak.

İkisi de eve doğru yürüdü.

O zaman Şekey evinin kapısı açılıp dışarıya kızıl ışık yansıdı. Gülererek konuşup dışarı çıkan erkek ve kız sesleri duyuldu.

– İşte onlar da çıktı. Şimdi yemek yemek için hepsi Bekey evine girecek! diye Erbol, Abay'ı kaldığı eve doğru çekti. Onlardan önce girmeyi düşünüyor.

İki genç eve gelip önceki yerlerine, baş köşeye oturdular. Erbol ateşe yaklaşıp tezeğin ateşini karıştırırken:

– Biraz aydınlık olsun, bu ateşi biraz canlandırayım! diyor.

Abay heyecanla bekliyor. Gençlerin çabuk geldiği yok. Dışarıda şakalaşan sesleri duyulup biraz oyalandılar. Evdeki Bekey'le Naymantay su, ibrik hazırlıyorlardı. Ak tenli kaynanasını uyandırıp tutak alıp kazana yaklaşıyordu.

Bu arada keçe kapı yukarıya kadar açılıp gelen konuklara yol verdi. Eve önce iki delikanlı girdi. Tımak, elbiseleri sade. Uzunca çizmeleri var, yüzleri aşağıda, biraz utangaçlar. Selâm vererek hürmetle giren damatlarımış. Onların arkasından küçük kızları giriyor. Bir iki genç hanım girdi. Toplam yedi sekiz kişi. Abay gözlerini alamadan sabırsızlıkla dosdoğru bakıyor. Biraz sonra başına boz renkli çapan örtülü, yüzünün yarısı kapalı, orta boylu bir kız girdi. Hokka burunlu, esmer. Şekey'in sözlü kızı bu olsa gerek. Tam bunun arkasından şolpısı yavaştan çingirdayıp, beyaz tenine hafiften canlı bir nur gibiyakışan Togcan'ın benzeri geliyormuş. Tebessüm edip gülücükler dağıtarak girdi. İnci tanesi dişleri tesbih gibi dizilmiş. İki yanağındaki narin, uygun allığı aceleyle yükselen kızıl tanın şafağını andırıyor.

Hâlâ gitmeyen utangaç bir saygıyla misafirlere bakıp yavaştan selâmlaşırken yüzünde gamzeler belirdi. Yanaklarının hafif allığı dağılıp bütün yüzüne saçıldı. Pamuk gençliğin sıkılganlığı, sakinmişliğin işaretleri göründü. Onu utandıran Abay'dı.

Orta boylu, tam Togcan'ın boyunda. Fizikî yapısı aynı. Yüz biçimi, ak kızıl, demin Erbol'un söylediği gibi tıpkı Togcan. Bunun da

ipek inceliğinde uzun, siyah, gür saçları var. Ağzı burnu da ilk bakışından dolayı mı, tam o özlem dolu aşkının Abay'a çok değişik sıcak gelen tatlı, sevimli ağzı burnu gibi. Biraz çıkıkça ince burnu, ucuna doğru geldiğinde toplanıp yerli yerince oturmuş. İnce kiraz dudaklarında çocukluğun, masumluğun ifadesi, sıcak, etkileyici hazzı var. Çevresini sevince boğup neşe getirmiş gibi. Masumane, zarif gülüş ve kıvanç var. Gerçek yarı olan Togcan bu. Hem de demin rüyasında görmüş olduğu, eski günlerdeki pamuk gibi yumuşacık olan genç Togcan. İlk kez Süyindik'in evinde, bir ilkbahar gecesinde Tüyeörkeş'te gördüğü o güzel. Hayranlık uyandıran ilginç bir durumda, yeni doğmuş bir ay gördü. Eski sevimli ay tekrar aksedip hiç değişmeyen cemaliyle tekrar dönerek gelip hayata can veren gökyüzünde kendine has yerini almış gibi.

Akıl, duygu, o anda kız gelip yerine oturuncaya kadar muamma sislerinin içine girdi. Abay kendini de, etrafındaki insanların hepsini de unutmuş. Sadece rüyasının arkasından gelen kalp fırtınasını hissetti. Şimdi buna katılan bütün gizemli manzara ve geliş buydu.

“Yanımdayım. İşte geldim!” demişti ya. Dediği doğru, yalanı, dolanı yok. Kendisi, ta kendisi geldi. Su gibi berrak, en ince ve içten duygularla, zarif yürek dalgalarıyla titreyerek geldi.

Genç kız girdiği anda kaskatı kalan Abay'ın suratı değişmişti. İki gözü yuvalarından fırlayıp öylesine bakakaldı. Kanı kaçan yüzünde gökten baht yıldızını bekler bir ifade var. Şaşkın ve afallamış bir halde kıpırdayan dudaklarında sessiz bir yakarış var.

Eve giren insanlar birbirleriyle selâmlaşıyordu. Abay bunu fark etmedi. Hiç kimseyi görmüyor. Sadece bir insana bütün ruhuyla kilitlenmiş.

Duygulu güzel, kendisine bakan gözü, girer girmez farketmişti. Sıkılmış halde selâmlamıştı. Ama gözünü ayırmadan aklını oynatmış genç, kızın selamına karşılık da vermedi. Hafifçe dudağını kıpırdattı. Güzel kız, bundan sıkılıp kıpkırmızı kesilmiş.

Erbol, Abay'ın istem dışı hareketlerini yakından izleyerek, ev ahalisiyle, yeni konuklarla serbestçe sohbet ediyor. Damatlar bu Mamay

boyunun içindeki El Aman'mış. Erbol onların obasının aksakallarını tanıyor.

Şimdi bunların obaları nerede? Dışarı yaylağa göçtü mü? Çıngıs'ı aşular mı? Böyle havadan sudan durumları soruyorlar.

Kız hakkında Abay'ın tek farkına vardığı, o bu evin çocuğuymuş.

Konuklar yerleşip oturduktan sonra Bekey ona bakıp:

– Şükiman canım, o taraftaki annene yardım edip havlu getir, sofrayı hazırlayın! demiş.

Böylece Şükiman, oturan insanların önünden bir bir geçip zerafetle gelip gitti. Kemzalı, beyaz entarisi bütün vücuduna yakışıyor. Sadece başındaki börtü biraz eski, sararmış kunduzdanmış.

Abay içinden: “Başından çıkartır mıydı acaba?” deyip hayal dünyasında yerleşmiş görüntüsünü değiştirmek ister gibiydi. “Şükiman” adını da hoş bulmadı.

Yemekte damadın arkadaşı olan top sakallı yağız gençle Erbol'un sohbeti kestikleri yok.

Şükiman Abay'ı kulaktan dolma biliyormuş. Çünkü bundan birkaç sene önce bu boyun Konırkökşe denen bolısına, Kunanbay'ın oğlu delikanlı Abay bolis olmuş, denen haberi duymuştu. Bu kış, o bolislikten kendi isteğiyle ayrıldığını da duymuş. Ama Şükiman bütün bunların üzerinde uzun uzadıya durup düşünmemişti. Abay hakkındaki iyi sözleri de, kötü sözleri de çok duyup işittiği vaki değil.

Uzaklarda, yükseklerde, sert, soğuk bilinen Kunanbay adlı Bey var. Onun bolis olup yürüyen oğluyla bu küçük mütevazî obanın ne alâkası var? Bey denilsin, bolis denilsin buradakiler ilgilenmez. Bunların içinde, şarkıya tutkun, yaşama çocukluk heyecanıyla sıkı sıkıya bağlı olan Şükiman'ın özellikle hiç işi yok.

Biraz önce Şekey'in evinde de, Abay'ın geldiğini duymuştu. Ama görmeye de acele etmedi. Demin gelip selâmlaştığında, Abay'ın sessiz cevap vermemesini kötü yorumladı.

Güçlü kudretli obanın beyi selâmı dahi ebiriyor, diye kızgınlık ve dargınlık içerisinde kenara çekilmiş. Abay'a bundan sonra dönüp

baktığı da yok.

Yemekten sonra büyük kara çaydanlık tekrar asıldı. Yine harlanıp alevler içinde ısıtan ateş yandı.

Naymantay öbür evden dombırayı alıp gelerek damadın arkadaşı-na verdi.

Bekey bu delikanlıya bakıp:

– Çocuklar, o evde şarkı söyleyip neşeleniyordunuz ya. Burası da utanıp sıkılacağınız bir yer değil. Eğlenip gülüp rahatınıza bakın ışıklarım! dedi. Bekey Abay’ın önceden de takdirlerini kazanmıştı. Bu daha da münasip oldu. Onun sözünü destekleyip artık konuşup görüşünü belirterek:

– Doğru arkadaşlar. Buraya gelip bize katılarak oyun eğlenmeniz bolulmasın. Demin cezbeden bir şarkı duyulmuştu. Sıkılıp yadırgamayın! dedi.

Erbol da “o şarkı” diye vurgulayıp onu arzuluyor. “Söyleyeni senin galiba” dercesine Şükiman’a bakarak konuştu.

Şükiman sıkılıp bozarıp gülümsese de cevap vermekten geri kalmadı. Berrak narin sesiyle yavaştan gülüp:

– Şarkı sadece bizde miymiş? Çok duyup, çok öğrenip geziyorsunuz. Sizin de misafirin de sırası var herhalde! diye Abay’a bakıp güldü.

Gülüştüğünün sesi kulağa hoş, son derece berrak ve latifti. Bunun gülüşü Togcan’ın sesinden daha etkileyici. Kulaktan hiç bir zaman gitmeyecek bir şarkı gibi gülüşmüş.

Abay tereddüt etmedi.

– Sıram gelirse, ben kötü de olsa dilimin döndüğü kadar bir şarkı söylemeye çalışayım! diye evin içini hoşnut edip güldürdükten sonra dombırasının tellerine ağırdan dokunup ezgiyi yakaladı.

Duygu yüklü büyüleyici şarkıda Şükiman’ın bu zamana kadar duyup bilmediği derin anlamı olan güzel sözler vardı.

Neşelenmez kara gönüm ne olsa da,

*Semada ay ile güneş parlarsa da,
Dünyada senin gibi bana yar yok,
Sana yar benden üstün bulunsa da.*

Bugün bu sözlerde, alışlagelen hasretten ziyade alevle, itimatla dolu parlak ışığın akisleri var. Sahibini bulup sadece ona adanmış gibi. Ses dalgaları, şarkının ritmi, öyle bir ümit ışığına doğru süzülerek uzayıp gitti.

Abay ev içinin içtenlikle dinlediğini farkedip bu şarkıyı üç kere söyledi.

Ondan sonra Şükiman'a bakıp kendisi isteyerek:

– Şükiman şarkıya karşılık şarkı. Demin o evde söylenen “Topaykök” bu Erbol’la ikimizin hâlâ aklımızda. Onu kimin söylediğini sormayacağız. Sizin söylediğinizden şüphemiz yok. Onu bir daha söylemenizi rica ediyoruz! dedi.

Şükiman işi şarkıya, şakaya vurup yine tatlı bir gülüşle:

– Tüh, o şarkıyı söyleyen, o evde kalan bizim yaşlı bir yengemizdi, keşke çağırıyorduk! diye delikanlının kendine olan güvenini zayıflatarak onunla dalga geçmeye çalışıyor.

Yanıdaki küçük kızlar ile nişanlı kız da gülüp yanıltmaya çalışmışlardı. Abay’la Erbol kabul etmeyip inanmadı. “Sensin”, “sen söyle” diye ısrar ettiler.

Ondan sonra Şükiman: “Topaykök”ü söyledi. Söylediğinde büyüleyici sesi, insanları ister istemez şarkıya kaptırıyordu. İnce ipek gibi dalgalanan sesi farklı bir nağmeyle dolu, Abay’a yeryüzündeki bir şarkı değil, ömürde hiç duyulmayan ahenk ve gizem dolu bir ses. Gençlerin kendileri aşına olsalar da “Topaykök” daha önce böyle bir sesle, böylesine bir ruh verilip iç dünyasını gözler önüne sermemiştir. Abay, kendinden geçerek şevkle dinledi. Bir ara Şükiman’a alıcı gözlerle baktı. Güzel genç kız artık ondan çekinmiyordu. Duygulu gönül herşeyiyle melodinin ritmine kaptırılmış. İnce kaşları, bazen birazcık çatılıp bazen de yukarıya gerilerek, iç dünyasındaki dalgalanmadan çizgiler sunuyordu.

Şükiman şirin, narın, billur, akıcı sazın havasında bütün özelliklerini ortaya çıkardı. Farklı bir sanat ışığıyla bezenen apayrı bir güzellik idi. Şarkısında berrak, ahenkli ezgiden başka, aralıksız eşlik eden yumuşak hoş sazın eşsiz sada dalgaları var.

Gencin kalbine, özellikle o harika ses, tarif edilmez bir sıcaklık veriyordu. Gözönünden nice güzel hülyalar geçiyor. Ay ışığı şırıl şırıl akan ince bulağın üzerine düşüp parlayarak seviniyor mu? Gecenin sesine kapılıp nur ışığını saçıyor mu acaba! Böyle bir tablo gözünün önünde canlanıyordu. Şükiman yine ağırdan dalgalandırıp hafiften tatlantırıp yavaşlatarak şarkısını noktalamıştı. Dinleyenlerin hepsi mest olup can kulağıyla dinlemişler.

Abay derin bir nefes çekip hayretler içinde kalmış. Sevinç, mutluluk rüzgârlarının estiği bir yüzle rahatladı. Şükiman'a bakıp konuşmadan takdir edercesine baş eğdi.

– Bu şarkı, esas söyleyenini bilemiyormuş! Böyle söylenen “Topaykök”e şapka çıkarılır! deyip Erbol hayranlığını gizleyemiyor.

Abay da aynı düşüncede idi. Ama gönül dünyasındaki huzurlu atmosferini şu anda kelimelerle tarif etmek mümkün değil. Ruhu, taşkın seller gibi nurla dolu... Konuşup dile gelirse bu tarif edilmez huzurlu ortamın büyüsunü bir anda bozup darmadağın ederdi. Tek bildiği içinde bir güneş doğmuş gibi gerçek mutluluğu hissediyordu. Ümidi kıran, kaybedilen mutluluk tekrar dönüp dolaşıp kucaklayıp yeniden bulmuş gibi.

Bu sırada Abay'ın düşüncesinde kesin sağlam bir karar yer etti. Bir zaman, gençlik, çaresizlik ve güçsüzlükten dolayı ayrılmıştı. Bunun için kendisinin başıslanmaz bir suçu vardı. Artık bu yıldızından gözünü ayırmayacak ve ayrılmayacak... İster dünya yıkılsın. İster annesi babası, yakın akrabaları onu terketsin. Bütün dünya ayıplasin, kendisinden bıksın... Ne olursa olsun bu güzelden Abay vazgeçecek değil, ayrılacak değil. Ayrılacak olursa buna dirlik de gerekmez. Tüm arzu ve emeli, asla vazgeçmeyip bu ümit ve bu kararda ısrar etmek...

Gençlerin eğlencesi sona erdiğinde Abay Şükiman'a defalarca aynı sözle teşekkürler yağdırdı. Nefesi titreyip yüzü şekilden şekle gi-

rere gencin ağzından başka birşey çıkmıyor. Şükiman'ın gönlü uyanık ve anında hissedilen bir gönüldü. O narince ve letafetle kızara bozara gülererek Abay'a son kez bir bakış attı. Şimdi o önceki delikanlı değil. İlk gördüğü gibi mağrur, soğuk bilinen Abay değil. Sıcak yüzlü, yumuşak karakterli bir insan. İç dünyasını ardına kadar açan iyi insan gibi göründü. Şükiman'ın hiç görmediği, beklemediği mükemmel insan gibi. Kız onu cana yakın gördü. Yakınlığını sergileyip uzun uzun bakarak vedalaştı. Yatma vakti geldiğinde Şükiman sırdaşı olan bir yengesinin evine gitti.

Önce damatla beraber gelen konukları alıp çıktıktan sonra kendi evine dönmedi...

Ertesi günü, Abay'la Erbol Şilik belinden yola çıkmalarıyla birlikte Şükiman meselesini konuşmaya başladılar.

– Kerim... Kerim... Ben onun nesini anlatayım! dedi Abay.

– Ay Kerim!.. Ay Kerim!.. diye Erbol da başını sallayıp hayretler içerisindeydi.

Abay, “Neden söyledin, neden söyledin?” diye arkadaşının demin söylediğini defalarca tekrarlattı:

– Ben sana birşey diyeyim mi? Bunun Şükiman adı güzel değil. Ona yakışmıyor. Başka bir ad verelim. Onu bu arada sen buldun. Şükiman adı bir kenarda kalsın, gerçek adı “Aygerim! Aygerim olacak!” dedi.

Bunların sohbeti akşamki rüyadan başlayarak ilginç şaşırtıcı bir gerçekle son bulan harikulade bir esrara dönmüştü. İki de uzun uzun sohbet etseler de nasıl bir gizem olduğunu nasıl bir sebeple ortaya çıktığını anlayamadılar. Afallayıp kalmışlardı. Sonunda Abay bir tahmin ve değerlendirme yaptı.

– Erbol, akla mantığa uymasa da ben birşey söyleyeyim mi? Tam böyle rüyasında olacakları görmek, onun peşine takılan müneccim, medyum, bahşı, falcının işi . Veya kitaplarının bahsettiği evliya, pirin işi. Ben bunlardan birisi değilim. Öyleyse nasıl gördüm? Vaktinden önce tahmin yürüten durumum da yok. Ama aklın fikrin ışığında davrananlardan başka, böyle duygusal içgüdü diğer insanlarda olabilir.

Onlar şairlerdir. Yahu ben öyleyse şairim galiba! dedi.

Erbol, Abay'ın şairlik yönüne özen gösteriyordu. Ama bu yönünü tamamen keşfetmemişti, ses çıkarmadı. Bunun bir bilmece olduğunu zannetti. Abay da, gecedeki rüyasına iyice vakıf olamayıp sanki fal açmış gibi bulanık bir tahmin yürüttü. Ama "Şair miyim acaba?" denen sözü, Abay şimdi bütün çıplaklığıyla sezilen gerçek ilham esnasında söylemişti. Yolcular Şilikti belinden aştıktan sonra dosdoğru gidip Orda'nın kuzey bayırına doğru yol aldılar.

Yolcuların karşı yönünden Çıngıs'ın yeli esti. Uzaklarda bozkırın garip bir masalı gibi olup güzel buğulu bir manzara aksediyordu. Nice renkli görüntüler, hayaller ortaya çıkıp yayılıp hareket ediyordu. Bazen onlar, bulanık sisler içinde süzülüp kalkarak yerden alâkasını kesip yükseliyordu.

Bazen dağ, bazen kışlak, mezar, bazen de orman böyle yapıyor. Bu bulanık manzaranın öbür tarafında mavimsi sisler arasından Çıngıs'ın sık katmanları, sivri zirveleri görünüyordu.

Etraf; tüm dünyayı koyu yeşil ayrık otlarıyla saçaklamış, kızıl kahverengi ködeler kaplamış. Ara sıra yol kenarında top top sele sazına rastlanıyor. Dalgalanıp, başları sallanıp grup halinde inceden ısıklıyordu. Koro halinde bütün topları, birliğin ezgisini çalarak mı sallanıyorlar? Filizlerini bağrına basıp o da taze gençliği, yeni gelen ilkbahara mı övüyor.

Sevinç, mutluluk duyduk duran işaretle...

Sırrımı söylüyorum sözle inceden.

Esiyor ıpıl ıpıl rüzgâr fısıldaşarak,

Eğiyor başını sele sazı vinlayarak.

diye Abay, kulağa hoş gelen bir melodiyi aranır gibi oldu. Bugüne kadar ayıkmayan gönül sancısı, geceden beri bu ana kadar kendi kendine derman bulup huzura kavuşmuş gibiydi. Hayal ve ilham kapısı, o bedendeki gönülde ardına kadar açılmıştı. Şiir aceleyle dökülüp renkten renge girip sıra sıra diziliyordu. Kalpte çırpınıp acele eden bir sevinç var. Bu heyecan durdurak bilmiyor. Ateşli gençlik, bazen yaramaz, bazen aksi densizliği arzular gibi oluyordu. Şimdi tam bu kalp ez-

gisine uygun mısra mısra dökülen şiirleri peşpeşe geliyordu. Titreyen kesik kesik nefes gibi, sürekli değişip durmadan akıyordu. Vezni dalga dalga renkten renge girip su gibi akıyordu. Genellikle önceleri şiirlerinde Abay'ın aradığı bir kalıptaki aynı sabit vezin şimdi yoktu. Bir ara o:

Sensin can lezzeti,

Sensin ruhun şerbeti.

diye doğu şairleri gibi, bütün melekesi sonuna kadar dökülüyordu. Kendine göre buna uygun besteler yapmak istedi. Ezgi dilini de kendisi bulacak. Başkasının söylediğini söylese, kendi duygusu olmaz, üstelik ona da uygun olmaz. Yalandan bir jür söylemiş gibi görünürdü. Daha bir ilhamlı zamanında, Togcan'la Aygerim'i, ikisinin de kaşlarını gözü önüne getirip kusursuz, sıcak, eşsiz güzelliği seyrederek:

...Kara kaşları ipince çizilmiş

Yeni doğan aya benzetiyorum.

diyordu. O ayı, eskisi gibi gökte değil, uzaklarda değil, bunu seçip tanıyarak artık yanına yaklaşmış gibiydi. Bunu hissettikçe Abay, sürekli şiir yazıyordu.

Kalpte, çocukluk günleri, delikanlılık çağı tekrardan sevinçle uyanıp yeniden sabırsız coşkuyla hayat bulmuş gibi. Şimdi tam karşısında akseden ışık hüzmeleri, şimdiki hayatına da, yarınki hayal dünyasına da neşeyle yöneliyor. Gençliğini, sınırsız şad gençliğini yeniden buldu. Özlemle, sevinçle buldu. Bunu bulmakla birlikte, iç dünyasında kısıtlanmış, bastırılmış, çekinceli kalan şairliğinin de çırpınarak kanatlandığını gördü. Şiiri sınır tanımıyor.

Mutluluk bulan, hürriyete kavuşan kafes kuşu gibi, can atıp dans eden akıcı kelimeler var. Uyum içinde rakeden vezinlerle kafiyeler var. Sıra sıra değişen, çabuk çabuk renklenen, yumuşaklığına göre şiirine bütünüyle uyan melodiler de aklına bir bir geliyordu.

“Yahu öyleyse ben şairim galiba!” diye Erbol'a söylediği sözü şimdi uzun, güzel, ıssız ve sakin yol boyunca içinden devamlı ezgiyi yaratıyordu.

Abay, Orda'dan çıkıp Karavıl'a öğleyin ulaşacakları yere kadar, hiç ara vermeden, bıkmış usanmadan ezgiler çıkarıp şiirler çağıldattı. Nerede olduğunu ve nasıl geldiğini unutmuş gibiydi. Sadece Karavıl ırmağının kenarına yaklaştığı zaman düş ve hayal aleminden uyanıp silkindi. Bu uyanış da tatlıydı. Kış boyunca halkını, toprağını çok özlemiş. Doğduğu yeri, memleketi, özellikle burnunda tüten Karavıl ırmağını...

Gözünün önünden dizi dizi hayali manzaralar gelip geçiyordu. Togcan'ı ilk kez bu ırmağın baş tarafında, uzakta yeşillikle kaplı Tüyeörkeş'te görmüş... Bu Karavıl ırmağı taşmıştı. Hırçın ve delicesine akarken, Abay Togcan'ı ilk defa masum, saf çocukluğuyla hararet ve sıcaklıkla kucasına almıştı. O Togcan, yakıp hasretle tutuşturan Togcan... Bugün, işte o yılların dertlerinin, üzüntülerinin hepsini kanatlan-dırıp uçurdu. "O yok, o yalan. Ben hâlâ o körpe gencim. Öyle tertemiz bir kalple seni tekrar bulabilirim. Sevip sevindirip mutlu edebilirim" diyerek geliyor.

Şiir, hayal atmosferinin yerini gerçek düşünceye bıraktı.

Abay bundan sonraki sırrına, Erbol'u büyük bir güvenle çekti. Gecedeki beri aklına gelen kararını söyledi. Bu, dünden beri girdabına kapıldığı duyguların sabır bilmez, ani olarak ortaya çıkan kararıydı.

Sırdaş dostuna, gecedeki itibaren, bugün sabahtan beri ve yol boyunca, hayal, duygu girdabını söyleyerek en sonunda:

– Erbol, suçlama, ne olur beni anla! dedi.

Her zaman bir işe aniden karar verdiğinde, Erbol'un kendisini önce anlaması için böyle başlıyordu. Erbol birşeyi sezmiş gibi kısık gözlerle bakarak dudak altından güldü. Dostunu gittikçe daha iyi anlıyor. Abay, onun hareketine bakmamıştı. Sözüne devam etti:

– Bundan sonraki hayat, beni önceleri yaşanmamış bir tarafa çekti. Benim bulmadığım, bana nasip olmayan bir devrana taşıyor. Bütün herşeyim, arzum ona yöneldi. Ben Aygerim'i kendime yar edeceğim, onunla evleneceğim! dedi.

Arkadaşının Aygerim'e tutulup yola çıktığını Erbol başından beri biliyordu. Ama "evleneceğim" demesini beklememişti. Bön bön ba-

kıp çabuk cevap vermeden düşünmekaldi.

Bundan sonra ikisinin yoldaki sohbetlerinin konusu bu olmuş.

Çıngıs'ı aşıp, akşam çökerken Şalkar'da oturan Ulcan obasına geldiklerinde iki yiğit, Abay'ın bu kararını tamamen kesinleştirmişlerdi.

Şalkar denilen geniş bayır, verimli yaylak, rengârenk. Irmağı bil-lur, bulağı buz gibi soğuk, çayır çimeni uçsuz bucaksız, uzunluğuyla genişliği aynı ölçüde. Şalkar da nevi şahsına münhasır. Gece gündüz hiç durmadan, Arka'nın püfül püfül esen yeli Şalkar'da özellikle tatlı tatlı esip okşayarak geçiyordu. Göbeğindeki ayrık otlu belleri, yeşil ipek dalgaları gibi. Bu Şalkar'a, bu sene yerleşen obalar çokmuş. Abaylar kendi obalarını buluncaya kadar, birçok obaları dolaşarak geçtiler. Burada yerleşen Bökenşi, Borsak boylarından başka, bu sene gönül rızasıyla gelip yerleşen Cigitek obaları da var. Ulcan obasını ortalarına alarak geçen Irgızbay, Cuvantayak, Karabatırlar var. Birkaç Kökşe de gelip yerleşmiş.

Sıbaga* getiren, birbirini sevip sayan elti, görünmce, hanımlar, gelinler, Ulcan obasını tıklım tıklım doldurmuş olsalar gerek. Abaylar yaklaşırken birkaç arabaya binmiş bir grup hanım, doğu tarafındaki Süyindik mekânına doğru yöneldi. Bir diğer kalabalık grup, atlı hanımlar batı tarafına doğru gidiyorlar. Sarıköl tarafından, Cigitek obalarından gelen misafirlere benziyorlar.

Abay'la Erbol'un bu gurupların boşalacakları zamana denk gelmeleri, kendi açılarından iyi oldu.

Konuklarını bizzat kendisi dışarı çıkıp yolcu eden Ulcan, hâlâ eve girmemiş. Abayları, büyük evin dışında çok sayıda hanım, delikanlı ve çocuklar grubu karşıladı.

Yeni mekân. Kıvrım kıvrım taze çayır, çimen, henüz çiğnenip ezilmemiş. Oba, ev etrafı tertemiz. Başta Ulcan olmak üzere, yanında duran gelin eltilerle, çocukların üst başları da tiril tiril, hepsi yeni elbiselerini giyinmişler. Bembeyaz baş örtüleri pileli, çift katlı entarileri, ince bel kemzalları, çeşitli renkli süsler, beyaz keçe evin dışını, yem-

*sıbaga: Özel yapılıp getirilen yemek.

yeşil dünyasını, kendine göre canlılık verip nakış nakış beziyor.

Kenardaki evlerin yırtık elbiseli, yorgun yüzlü süt sağıcıları, tezekçileri, koyun çobanlarının hanımları, çocukları bu gruba yanaşamayıp uzaktan bakıp kenarda dolaşüyor. Gündüzleyin erüvliğe* davetli hanımlar geldiğinden beri Aygız'la Kalika, onları bu evlerin yanına yaklaştırmamış. Alışkanlıkları üzere alaya alıp: “şunların kılık kıyafetlerine bak. İnsanları korkutup rüyalarına mı gireceksin? Gidin buradan! diyerek yırtık pırtık evlere, sağılacak ineklere doğru onları kovuyorlardı.

Akrabaları Abay'ı, sevinerek sıcak yüzle karşıladılar. O sevinç ifadesini ilk önce gösterip, çocuğunun yüzünden öpüp güler yüzle karşılayan Ulcan oldu. İki üç yaşlarındaki en küçük torunu Mağaş'ı Abay'ın önüne sürdü. ince kemikli, ince üzlü, nur topu, kaşı gözü son derece güzel ve çekik olan Mağaş, çok sevimli, tatlı hareketlerle Abay'a doğru yaklaşım öne doğru eğilen babasının boynuna atılıp yüzünü yüzüne sürdü. Abay şefkatle kucaklayarak kaldırıp “Mağaş'im” diye severken onun utanıp çekindiği yok. Çoktan beri görmese de yadırgamamıştı. Büyük annesine bakıp mercan gibi küçük beyaz dişlerini göstererek gülümsedi. Babasının yüzünü sağ eliyle okşarken, sıkı sıkıya yapışıp sevinçle gülerken:

– Baba, sen bana Mağaş mı diyorsun?.. Vah vah unutup gitmişsin ya. Ben Mağaş değilim, Abiş'im! dedi.

Bunu ona kimin öğrettiği belli değil. Ama cıvıl cıvıl, canlı, sempatik, sınımsız, sevimli çocuğunun ağzından çıkan bu iğneleme Abay'a ağır geldi. Tüm oba halkıyla neşe içinde selâmlaşarak Abay, demin Mağaş'ın söylediği söze tekrar döndü. Bunu öğreten Ulcan değil, ona Abay kesin inanıyor. Mağaş'ın deminki söylediği yerde Ulcan, Abay'ın bir an değişen suratını farkettiler. Mağaş'ın omzuna vurup oturuşu, etkili bir sesle:

– Hay benim akılsız oğlum. Sen ne diyorsun? İnsan uzaktan hasretle gelen babasını böyle mi karşılamış? demişti.

Ama, annesi öyle dese de Abay'ın içinden bu çıkmadı. Düşünce-

---

*erüvlik:Önce bulunanlar tarafından, yeni göçüp gelenlere verilen yemek.

sini hiç gizlemeden, annesine birisini şikâyet edercesine:

– Anneciğim bu torunun ne söylüyor? Buna kim öğretmişse e o kişi de hiç akıl yok! diye kırılarak konuşup eve girdi. Kalabalık topluluk güle oynaya şakalaşarak onun ardından büyük eve girdiler.

Oba halkı Kunanbay'ın durumunu merak ederek: “Ne vavar ne yok?” “Bir haber var mı?” “Sağlık sıhhatte gidiyor muymuş?” gitibi sorular soruyordu. Abay'ın aldığı haberler de detaylı değil. Sadece b bildiği, Karkaralı'ya vardıkları, Öndirbay kalfaya “sapasağlam ulaştık” diye söylediği azıcık selamıydı. Bunu onlara ilettili.

Abay'ı dışarıda karşılayan grubun içinde Dilda da vardı. BBüyük eve beraber girmişti. Magaş'a deminki sözü öğreten oydu. Abay'ı'nin incindiğini Dilda farkettili. Ama hiç pişman olmadı. Aksine içindern “oh olsun” der gibi alay edercesine gülmüşti. Kış boyunca altı ay, bir gün bile obasına uğramayan kocasına, Dilda bu kışın çok defa öfkeelenip kötülemiş, sitem de etmişti. “O tarafta birisiyle ilişkisi var galibaa. Bizden soğumuş herhalde. Bütün çocuklarını, ailesini unutturken bulduğu kimmiş? İşin rast gitmez Abay, çekersin bundan. Gelmezsen ccehen-nem ol!” deyip bazen siniri taşığında Ulcan'a da duyurup kahreederek söylenmişti.

On yaşını geçen Akılbay adlı oğlu, Nurganım'ın yanında l büyü-yordu. Ondan sonraki sekiz yaşındaki kızı Külbadan ve altı yaşındaki sevimli oğlu Abdirahman, sımsıcak, bir taneciği Magaş, Dilda'nının dizinin dibinde büyüyorlardı. Dilda'yı el üstünde tutuyorlardı. Çocukları tüm büyükler, yengeler, kayınlar, eltiler, hepsi canı gönülden s severlerdi. Böyle bir kaç oğul doğuran ve halka yakın olan güzel çocuklar büyüten zengin obanın kızı, kapris yapmadan duramıyordu. İzaahı da, ağır şakayı da kaldıramayıp hemen tepkisini gösteriyordu. Abay'a öf-kelenmekle birlikte Dilda'nın böyle sert, mağrur ve soğuk tutumnu gün geçtikçe artırıyordu.

Abay'ın bu dönüşünde, ikisi arasındaki anlaşmazlığın altınada yatan özellikle böyle bir soğukluktu. O uzun zamandan beri yumaak yu-mak büyüyüp şimdi açığa çıkıp yansıyan buzdağı.

Bugün akşam ev içindeki kalabalık boşaldığında da, Abay'la Dil-

da'nın arasında öyle sıcak bir havanın estiği yoktu. Ama hanımına ne kadar ilgisiz ve soğuk baksa da, bir o kadar da çocuklarına şefkatli, özlemle yanıp tutuşan bir baba olarak geldi.

Hayatında ilk defa Ulcan'ın önünde Külbadan, Abiş, Magaş'ın üçünü de dizine oturtup kucağından indirmediği, sımsıkı sarılarak sevdiği buydu. Abay bugün yol boyunca düşündüklerinden vazgeçmese de, bugün çocuklarına bütün bir kalple daima şefkatli olmaya, onlara kol kanat germeye azmetmişti.

Bu akşam Ulcan'la Aygız'ı şaşkırtan ilginç bir kararını söyledi. Danışmadan, tartışmadan kendisinin halettiği bir işmiş.

O Külbadan'la Abiş'i bir ara şehre götürüp Rus okuluna verme konusuydu.

Ulcan, Abiş'in henüz küçük olduğunu söyleyip sağlığının iyi olmadığını, vücudunun zayıflığını ileri sürerek bu torununu şimdilik obada kendi yanında yetiştirmeyi münasip görmüştü. Abay, zaman konusunda tartışmadı.

– Anne, bu iki torununu muhakkak adam edeceğim. Bilimi, eğitimi erkenden verip mükemmel insanlar olmalarını sağlayacağım. İkisi için de şimdilik erken olduğu doğru. Sonuç olarak şehir eğitimini, çağdaş eğitimi vereceğim kesin. Bu vazgeçilmez kararım! dedi.

Babalarını çok özleyip nazlanarak oturan çocukları Abay'ın sözlerini tasdikleyip:

– Gideceğiz, okuyacağız. Bizi şehre götür baba! deyip bir an önce gitmek için can attılar.

Orda'da verdiği kararını Abay, ev içine uzun süre duyurmak niyetinde değildi. Önce o niyetin gerçekleşmesinin kolay, mümkün bir yolu var mı? Nasıl başlamalı, nasıl girişmeli? Aygerim'i söz kesen oba varmış, acaba o kim? Kız buna nasıl bakıyor? Obası, memleketi bu konuda ne düşünüyor? Bunları bilmek gerek; dikkatlice hareket etmezse, damdan düşer gibi bu işe girişmek uygun olmazdı.

Erbol'la ikisi obadan gizledikleri sırrı kafa kafaya verip danıştıklarında, bu işte iyi bir arkadaşın yardımlarını almak gerek, diye karar verdiler.

Bu konuda ikisinin tercih edip üzerinde durdukları Cirenşe oldu. Abay'la uzun zamandan beri arkadaş olan Cirenşe, bu zamanlarda becerikli, hatip bilinip ağırlığı olan birisi olmuştu. Kalabalık Kötibak'ın içinde Baysal'ın güvenilir arkadaşı olan, bilgili yiğitti.

Abay Konır Kökşe'ye bolis olduğu dönemde, Cirenşe'yi o halkın beylerinden biri yapıp yanına arkadaş olarak almıştı.

Geçen kış babasını uğurlamak bahanesiyle Abay, kendi isteğiyle bolislikten istifa ettiğinde, Cirenşe idareciliği bırakmamış, yine Konır Kökşe'nin, o Mamay'ın bir beyi olarak devam etmiş. Abay, önce Erbol'u gönderip Cirenşe'yi çağırttı.

Cirenşe, Ulcan obasına akşam misafir olup, ertesi günü öğlene kadar kalarak genç arkadaşının tüm derdini anlamıştı. Her yönünü ele alıp inceden inceye düşünüp sonunda münasip gördü. Ve arada bağlantı kurmayı da kabul etti.

Abay, bunun temiz niyetini anladıktan sonra:

– Öyleyse tüm yetkiyi sana veriyim Cirenşe. Kız nasıl, önce onu bir tartıp, gözlemler. İlk önce gönlünde yatanı öğren. Ondan sonra anne baba, oba memleketinin hal vaziyetini öğren. Birşeye çok dikkat et. Üzerinde durduğum bu. Hangisi olursa olsun, Kunanbay'ın oğluydu, halk içinde güçlü, kudretli, zengin obaydı. Vermediğim takdirde zorla alır mı, zararı gelir mi gibi düşünceleri akıllarına bile getirmesinler. Allah şahidim ya, kızın kalbinde veya yakınlarının gönlünde ben yer etmiyorsam, o zaman yapacak bir şey yok. Babanın kudretiyle, obanın şan şerefiyle alacak olursam, o zaman ben kız, yar almış olmam. Esir almış olurum. Bunu senden özellikle rica ediyorum. Ne olursa olsun bütün görüp bildiklerini bana açıkça söyle! demiş.

Cirenşe giderken bu sözlerin uygulanması için Abay, Erbol'u da onunla birlikte yolladı.

Cirenşe, Aygerim'le yüzyüze konuşmuştu. Kızın cemali onun da hoşuna gitmiş. Özellikle akıl ve karakterinden memnun kalmış. Abay'a şimdi malum oldu. Aygerim'e söz kesen yer Mamay'ın kendi boyundan birisiymiş. Ama ilk sözü kesilen damat adayı genç yaşında ölmüş, sonra onun ağabeyine istetilmiş. O yaşlı bir adam, üstelik hanı-

mı da vardı. Önceden başlık verilen kız büyüyüp serpiildiği için damadın ağabeyi, Aygerim'e başkası için ruhsat vermeyip kendim alacağım demişti. Böylece Bekey kızını avucunda tutuyordu. Kızın akrabalarının, Aygerim'i dünürlerinden kurtarmak için bir kez ricaları da olmuş. Onu damadın ağabeyi kabul etmemiş. "İzin vermiyorum. Allah'ın emriyle kendim alacağım" demiş. Ama böyle söyleyip kızın bahtını bağlayıp oturduğu olmasa, başlığını da vermeyip, nişanı da yapamayıp, kendi hanımından da izin alamadan iki arada bir derede kalmış.

Cirenşe, bütün bu durumları Bekey, Şeke'yle uzun uzadıya konuşup öğrendikten sonra Aygerim'in gönlünde yatamı bizzat kendi ağzından iyice öğrendi. Aygerim'in gönlü, kendine kalsa, ona varmak niyetinde değil. Ama Abay'ın da arkasında duran çetrefilli meseleleri vardı. Aile, akraba anne kardeşleriyse bunu bilmiyorlardı. Alşınbay'ın kızı Dilda var. O ne yapacak? Belli değil. Bu durumları kendi aklından bir bir geçiren becerikli Cirenşe, Bekey'le, Aygerim'le konuştuğunda şimdilik büyük bir gizlilik içinde saklamak gerektiğini hissettirmiş. Ağızları kapatıp, kimseye duyurmadan ketum kalmayı tavsiye etti.

Bu sadece Abay için değil aynı zamanda kız için de önemliydi. Sonunda beklenmedik bir engel çıkıp bu söz havada kalırsa, bunun Aygerim'in bahtını bağlaması da mümkün. Ve o dünür tarafı duyarsa, akraba arasında tatsızlık ortaya çıkar.

Böyle durumları, halkın terazisine göre değerlendiren zeki Cirenşe, bu obayı ince elekten geçirdi. Mamay'ın söz kesilmiş kızını kışkırtıp Kunanbay'ın oğluna verdirmek, halk içine huzursuzluk getirdi denilen söz yayılırsa ve Abay evlenmeyip, iş gerçekleşmeyip kuru sözde kalırsa, o Cirenşe'nin içinde dert olurdu. Böylece bir taraftan Abay'la Aygerim'i birbirlerine münasip görüp dönerken ikinci taraftan da bu sırrın hiçbir tarafa çıkamayacağını garantileyerek ustalıklı bağlayıp dönmek istemiş...

Abay'la sohbeti kısa sürdü. Karar, bu üç yiğit arasında kesinleşti. İş buraya geldikten sonra Abay Cirenşe'den memnun kalıp:

– Artık bu işin sonuna kadar git. Diğerlerine söyletmek uygun olmasa da, annemin bu konuya sıcak bakacağını zannetmiyorum. Ba-

bamsa uzaklarda. Şimdi annemden izin almak için kendin konuşup hallet! dedi.

Ulcan Abay'ın bu işini uygun görmedi. Cirenşe'nin uzun konuşmasını kırgınlıkla, ekşi suratla dinleyip:

– Işığım, Abay bunu yapmak istiyorsa gizli saklı yapılacak iş değil, alenen yapılacak bir iş. Araya niçin adam koyup aracı sokuyor. Bunu yapmak yerine, kendisini çağırıp buraya getir, üçümüz beraber konuşalım, dedi.

Abay, geldiğinde Ulcan çekinmedi. Derin düşünceli, kaygılı suratla oğluna dimdik bakarak, vakur, gür bir sesle konuşmaya başladı.

– Abaycan, yavrum niyetini anladım. Vurulduğun kız kim? Onu da Cirenşe bana anlattı. Benden akıl sormuşsun. Yaptığım iyi mi diye düşünüyorsun? İyi demiyorum. Kısa konuşacağım. Benim söylemek istediğimin çoğunu bizzat kendi gözleriyle görerek büyümüştün. Birçok kadının arasında biri bensem, o çok kadının birinden doğan birçok çocuğun arasında büyüyen de sensin. Sırdaş, dert ortağı idik. Bana hoş mu görünür zannediyorsun? Sana da kolay olacağımı mı zannediyorsun? Bizim bastığımız ize hiç basmasın diye en çok üzerinde durduğum buydu. Pişman olursun diye korkuyorum. Başlangıcı toz pembe, kolay görünse de, onun arkası zehir zemberek. Eziyet çekeceksin benim bir tane oğlum. İşte söyleyeceğimi söyledim. Ama yaşayacağın güzellikler de sana ait, çekeceğin kahır da kendin göreceksin. Bu Cirenşe de, ben de bir kenarda kalmak zorundayız. Endişelerimin hepsini söyledim. Bundan sonrasını sen bilirsin! Kendin düşünüp kendin hallet! dedi.

Abay, birşey söylemedi. Sessizce gitti. Annesiyle ilk kez anlaşamayıp uzaklaştığı zaman bu oldu. Söyleyecekti, çok şeyleri söyleyecekti. Ama bunun şimdiki gönlünü bilmek değil, anlamak gerek. Abay'ın bu duygularını, soğuk sohbetle izah etmesi mümkün değildi. Akıl süzgecinden geçirip konuşacak olursa, işinin tersine döneceğini kendisi de biliyordu. Annesi de bunu söylemişti. Peki o kalpte yatan neydi? Etekteki çakılları ortaya dökerek dertleşip annesini üzme istemiyordu. Onun en önemli noktası, anne babası, kendisinin rızasını sor-

madan, görüşünü almadan aceleye getirip Dilda'yla evlendirmişti. Sevgilisi Togcan hakkında, bir kelime dahi sormadan iki gencin yollarını ayırmışlardı. Ama bugün bu meseleyi annesiyle nasıl konuşabilir-di? Ve özellikle“Hiçbir suçum yok” diye aklına dahi getirmeyen, “Hayatım üzerlerine titremekle geçti” diye düşünen, yanlış olduğunu hiç farketmeyen, merhametli annesine nasıl söyleyecekti? Bu durumları anladığı için Abay, bilerek ses çıkarmadı.

Ama kafasındaki karardan döndüğü yok. Cirenşe Mamay'a tekrar gitti. Bu defa on beş gün kadar kalıp tüm sözü bağlayıp hallederek geldi. Aygerim'in nişanlısı tarafını da durdurup rızalarını alacak olmuş. En önemli mesele böylece çözülmüş oldu. Abay, Bekey'e de, o Mamay'a da çok sayıda mal verecek oldu.

Kunanbay'ın ata ocağında, Ulcan'ın elinin altında malı sahiplenip kalan Ospan'dı. O Abay'dan hiçbir şeyini esirgemiyordu. Aygerim için verilecek malı kolayca dizip toplayıp anında yolladı.

Başta Cakıp, Cirenşe, Ospan, Gabithanlar olmak üzere Bekey obasına varıp dünürleşip hediyelik elbiseler giyip dönmüşler. Onun arkasından Ospan, mal, karşı hediye ve başlık olarak çokça vermişti.

Bunun üzerinden birkaç gün geçtikten sonra Abay'ın dünür tarafına gidecekleri gün gelip çattı. Yine Cirenşe başı çekerek Erbol, Ospan, Gabithan'ları aldı, Abay da damat olarak yola çıktı.

YAYLADA

Geniş otlığa dağılarak yerleşen büyük obanın sağ uç tarafında tamamen beyaz büyük evler. Bunlar mal yatan avludan, hayvan kokularından, huzursuzluktan özellikle kaçınıp kenara yerleşmiş.

Obanın diğer uç tarafında, mal toplayan, tam ortasında kalan sade evler. Burada yırtık, yamalı laşıklar isli kararmış koslar, küçük kürekeler* de var. “Ayak takımı” olarak bilinen çoğu insanın barındığı yer burası. Yaşlı koyun çobanları, kuzu güden çocuklar, deveçiler, süt sa-

ğıcıkları, yılmıklar da bu tarafta kalıyorlar.

Şimdi büyük obanın bu tarafındaki eli boş gençler, yün didip, kirman eğiren orta yaşlı kadınlar, yaşlı hanımların hepsi obanın diğer tarafına kulak kabartıyorlardı. Meraklanıp o tarafa gitmek istiyorlardı. Onların hepsini şevke getirip can attıran sadece çağıldayan bir ses, o da şarkı. Öğle vaktinde, bulutsuz gökyüzüne dalga dalga yükselerek obanın üzerini kaplayan güzel bir ses.

Kenardaki evlerin insanları, önceleri uzaktan olsa da duyup tutkunu olmuşlar.

Ağır işiten yaşlı hanım, kulağını örten poşusunu (kiymeşek) çekeerek, başını kaldırıp kulağını uzattı. Parlak güneşten kamaşan sulu gözlerini kırıyor, ihtiyar yüzünde sayısız buruşukluklar iyice belirginleşip bir noktada toplanıyordu.

– Bravo, diline sağlık şarkıcım! Bizim gönlümüzü şad edersen senin gönlünü de Allah şadetsin! deyip dişsiz çenesini oynata oynata söylüyordu. Avlu ortasında bunu beğenmeyip biraz makaraya saran Kalika duruyor.

– Eee, moruk, aman sen geri kalma! Sanki sana söylüyor, cada-loz. Geberesice, bu nesi! diyor.

Yaşlı kadın İyis, laf çarptırmayı duysa da durmuyor, yanına yine orta yaşlı bir hanımı alıp:

– Eee laf çarptırmasan zaten Kalika olmazsın! Söyleye dur, sanki umurumda! diye yoluna devam ediyor.

Obanın büyüklerinin oturduğu uç kenardaki beyaz evlerin arasından geçti. Yönü, arada ayrıca kurulan dört ev.

Bu obanın ünlü şarkıcı misafiri, son birkaç gün oba oba dolaşip dün buraya dönmüş. Ve yarın memleketine dönecek, denilen haberi de obanın bütün insanları duymuş. Obanın insanları artık son şarkılarını duymayı bugün çok arzuluyorlardı.

Ama ne kadar tirkayisi olsalar da sade evlerdeki malcı, hizmetçiler, o şarkıları dinlemeyi arzulayan insanların çoğu içlerinde ukde ka-

---

* laşık, kos, kürke: Basit keçi çadır türleri.

larak evlerinden gidememişlerdi.

Aygız evinin yanındaki köhne evde, irkit* yayan iki kadın söyleniyordu. Bunların birisi kuru yağız genç hanım Bayan, diğeri kemer burunlu, soluk yüzlü hanım Esbike. İkisinin de yüzünde erkenden beliren çizgiler var. Yüzleri zayıf, üzerlerindeki entarileri eskimiş ve yırtık. Ve uzun zamandır yıkanmamış kir. Bayan, bu obanın uzun yıllardan beri koyun çobanı olan Keşke'nin hanımı. Esbike yaşıtı ve sırdaşı idi. Esbike köhne evin ortasında büyük kazanı doldurup kurt** kaynatırken Bayan, şafak söktüğünden beri hiç dinlenmeden büyük gübude irkit yayıyordu.

Bayan kendilerinin şarkı dinlemeye gidememesinden dolayı içinde kalan ukdeyi, büyük bir emeli gibi söylüyordu.

– Oyun eğlence bizim ne haddimize! Aygız Hanım demin Kalika'ya onu tembihlemiş ya. İki bir yere adımını atmayıp irkit yayıp, kurt kaynatsın demiş! diyor.

Esbike kırışık, soluk ve üzgün suratını buruşturarak ikisinin ağır meşakkatten yıpranan derdini dile getirdi.

– Bize şarkı dinlettirecek Kalika mı? Aygız mı? İnek sağan, koyun sağan, irkit yayan, kurt kaynatan, irmişik*** pişiren ondan başını kaldırdığında da yırtık omzuna çuval atıp tezек toplayan biziz.

– Buna rağmen hayattayız. İnsanlar yattıktan sonra eve gidip gün boyu görmediğim evimi toplamaya bile dermanım yok. Eşikten adımımı atar atmaz kütük gibi boylu boyunca yığılıp kalıyorum.

Esbike de Bayan'ı dinleyerek dertlerini döküyordu.

– Bir “Urgan yap”, bir “nokta” yap” diyerek başından sopayı ekşik etmiyor. “Zavallı cariyе, sana yayılarak oturmak ne gerek” deyip dün başımın etini yedi. “Nedime olarak gelen cariyе sen değil misin? Benim kulum, senin kocan. Başibek değil mi? dediğinde başıma bir kaynar kazan su dökülmüş gibi oluyor. Beni böyle cariyе edip o zavallı Başibek'i kul ettikten sonra, doğacak güneş, göreceк gün olmadık-

*irkit: Yağı alınmış yoğurt çeşidi.

** kurt: Sert çökelek.

*** irmişik: Kesilmiş sütün kaynatılması ile elde edilen bir süt ürünü.

tan sonra artık ben ne diyeyim, diye Kazan altındaki ateşi karıştırırken yakına yakına ağlıyordu. Saçımı süpürge etsem de, elde avuçta yine sıfır. “Şarkı dinleyeyim. Ben de gideyim anneciğim! diye kızım Sakış demin elime ayağıma dolaşmıştı. “Peki gidin yavrucuğum” diyerek üst başına baktığımda gelişip serpilmiş kız, dışarıya gönderip insan arasına çıkarmaya utanıyorum. Üstü başı benimkinden daha kötü, it dala-mış gibi yırtık pırtık diyerek Esbike yine gözyaşlarını döküyor.

Bayan irkiti yaymaya devam edip Esbike’ye doğru eğilip fısılda-yarak söyledi. Kalika, Aygızlar duymasın diye, sağına soluna bakınar-ak yine ikisinin ağır çetin dertlerini konuşmaya devam ediyor.

– Tan ağardığından itibaren kuşların cıvıldaşmasından önce kal-kıp hanımefendiler yatana, beyaz evlerin tünliği kapanana kadar bir dakika bile dizimizin üzerine oturmada, ancak bütün insanlar yattık-tan sonra biz yatıyoruz.” Halk yatsa da kaynanam yatmıyor” denen mi-sal biziz işte. Yaz kış durdurak bilmeden koşuştururken Aygız’ın bana taktığı lakap “Yırtık etekli cariye”. “Şarkı diyoruz, şarkı bizim ne had-dimize.” Sırtlarındaki ağır çile, faydasız azap iki kahırlı hanımı inim inim inletiyordu. Kunanbay’ın büyük obasında mala bakan hanımları, mutfakta süt sağanları yöneten sert kuma Aygız’ın, omuzlarına vurdu-ğu zahmetlerden yakınıyorlardı.

Bu köhne eve komşu, üç kanatlı yırtık laşıkta tam bu arada uzak-tan söylenen şarkıyı duyup Esbike’nin kızı Sakış, üzerinde kırk parça yama olan eski entarisinin önünü yamayarak oturup ses çıkarmadan kı-sıla kısıla ağlıyordu. Kıvırcık saçlı kaygılı başını dizine kapaklayıp kendi zavallılığına isyan ederek ağlıyordu. Hayattan çok şey istemiyor. Bari hiç olmazsa o gitmekte olan yaşlı hanım İyistey gibi şarkıcının oturduğu eve gidip kapı kenarına ilişerek, başını biraz uzatarak, keçe evin aralığından ayak parmaklarının ucunda bakarak ev içini görerek dinlese de olurdu. Ama dün gece Kalika, Aygız söyledi, diye gelerek heveslerini kursağında bıraktı.

– Cariye Esbike’nin, kul Başibek’in yoksul kızı, kötü devenin ör-tüsü gibi salkım saçak dilenci elbisesiyle beyaz evlerin tarafına gelme-sin. Şarkı onun neyine! Dışarıya adımını atmasın! deyip gitmiş.

Şarkı oba üzerinde dalga dalga yayılıyor. Ama onu yakından dinleme şansına sahip olamayıp uzaktan hararetle, arzuyla kavru lan sadece Esbike Bayanlar değil. Celi* başında sabahtan akşama kadar kısrak sağan Bürkitbay da, yanındaki yardımcı delikanlı Baymagambet'e her kırsağı tek tek sağarken içlenerek derdini söylüyordu. Yabancı birisinin duymasından çekinerek alçak sesle, gözünü sağa sola gezdirerek konuşuyordu. Sert sarı kaşlı, keskin bakışlı delikanlı Baymagambet, yaşlı Bürkitbay'ın derdini bütün dikkatiyle dinliyordu.

– Şarkı söylüyor. Gece gündüz şarkı söylüyor. Bu yaz boyunca misafir olan şarkıcının yüzünü Bürkitbay hiç görmüş mü? Hayır! hayır, hayır! Görmeye zaman nerede ki! Şafak söker sökmez getirip bağlanan elli kırsağı günde on kere sağıyorum. Celiye bağlanan kulınla ben de bağlanıp, boynuna geçirilen kement gibi hayatım geçip gidiyor. Ulcan evi kımızsız kalmasın, Aygız evinin sabası ağzına kadar dolu olsun, misafir evde iki saba, çeşme gibi aksın, Kalika'nın evi kımızsız kalmasın” diye ömrümü çürüttüler. Hava kararana kadar, sen de şahittsin, bu obanın kırsağı bırakılmıyor. Kısrakları çözer çözmez elbisele rimi dahi çıkarmaya fırsat bulamadan eve gidip yığılıyorum! diyordu. Uzaktan şarkı söylediğinde Bürkitbay yarım yamalak duyup duraklı yor. Kovasını kaldırıp diğer kırsağa yöneliyor. Baymagambet, yularlı kulanların birini götürüp bağlıyor, birini çözüp getirerek annesini emzirirken, uzaktan şarkı sesine dikkat kesiliyordu. Bir defa daha kırsağın böğrüne eğilerek oturup iki eli şapıldayarak çift memeyi çekişirken yine ağır ağır derdini söyleyen zayıf yüzlü yaşlı Bürkitbay'ın ahü zârını dinliyordu.

– Yirmi sene, tam yirmi sene, Bürkitbay kısrak sağdı. Bari Bürkitbay'ın eline birşey geçse. Aygız'la Kalika bir kase kımız içirse “Boşboğaz” diye kakıştırıp zehrini de katarak içiriyordu. “Boğazında kalsın, sağmal* neyine yetmiyor, kımızı kendin sağıp kımızı kendin kurutuyorsun” diye azarlayarak duruyor. Benim iki dizim sarı su toplayıp şişiyor. Sağmaktan iki elim de uyuşup yel topladı. Gece uyurken, ellerimin ayaklarımın ağrısından sabahı edemiyorum.

---

celi: Kımız yapmak için, tayların annelerini emmesi için bağladığı bağ.

Baymagambet, Bürkitbay'ın sürekli yardımcısı olmasa da onun elinin ve ayağının ağrıdığını biliyordu. Kendisi merhametiyle, cana yakınlığıyla Bürkitbay'a bazen tavsiyelerde bulunup yardım etmek istiyordu.

– Bırakın şu baş belâsı sağma işini. Başka işlerini yapsan olmaz mı Bürkitbay Amca! diyor.

Bürkitbay gülmek istese de meyus yüzü açılmayıp acı bir alayla tebessüm etti.

– Vah zavallı delikanlı! Ben bırakmak istemiyor muyum, ama nereye gidip ne iş yapabilirim? Çocuklarım Beysembay'la, Agay hâlâ küçük. Ben bu yarım ayak, hasta halimle başka ne iş yaparım? diyor.

Obadan hâlâ şarkı, güzel ses geliyor. Bazen yavaşlayıp hafifleşiyor, bazen tekrar köhne evler tarafına, celi başına, bulak yakasına daha da artarak ulaşıp çok insanların gönül dünyasını harekete geçiriyordu. Bir ara dert, bir ara gözyaşı, bir ara da büyük bir tutku “Ah ettiriyordu.”

Irmak kenarında yorgun taya binen somak burunlu, zayıf çocuk Baysügir, yelesine iyice eğilerek yapışıp obanın dışına yaklaşık şarkı dinleyerek kalmış. O da zengin obanın ta kenarındaki dört kanatlı, eskimiş, isli evin kuzu güden çocuğu. Bu obanın eskiden beri fakir komşusu, şimdi romatizmaya tutulup yatağa mahkum, dalçubuk gibi yatan yaşlı garip Baytorı'nın oğlu. Şafak söker sökmez kuzuya giden çocuk, ağzına bir lokma dahi koymadan aç yürüse de, şarkı dinlemek için açlığını unutup tayının üzerine yapışıp, uzunup kalmış. Obaya gelip taydan inip eve yaklaşip dinleyemiyor. Obada koyun yatıyor. Bağlı koyunların arasında kovanını kaldırıp sıcak güneşte yanmış halde süt sağıp, eğilip bükülen annesinin vücudunu Baysügir arada sırada görüyordu.

Obaya gelirse kuzuların hepsi annelerine koşardı. Öyle olursa bunun zavallı başına bundan büyük belâ olmaz. Bu yaz iki defa gafflete düşüp kuzuları annelerine emzirmiş Maybasar'dan duyduğu küfür, yediği dayak bugünkü gibi aklında. Şimdi kalabalık kuzular Barlıbay ır-

---

*savmal: Kımızın iyi olmamış türü.

mağının yakasında sakın sakın yatmışa benziyorlar. Annelerine koşmayacaklarına güvenen çocuk, tayıyla celi başına yaklaşır şarkı dinliyor. Dünyadan kopup bütün dikkatini oraya vermiş. Yorgunluk ve yalnızlığın getirdiği bezginlikten genç çocuk kendisini bile unutmuş. Rüyaıyla uyanıklığın arasında belirsiz uzun uzun durakalmış. Şarkı sesinden başka sesleri kafasından silip atmıştı. Bu haldeyken arkasından bağırıp çağıra gelen öfkeli sert bir ses çıktı. Hızlı, semiz atla süratlenip bağırıp gözdağı vererek gelen yine Maybasarmış.

– Babanı... şarkıdan kulakların sağır olsun, senin gibi acize şarkı ne gerek ? Gözünü oyayım! diye, uzun kamçısını kaldırıp sallayarak geliyordu. Akli başından gidip ürken çocuk, korkudan ödü patlayıp neredeyse attan düşücekti. Birden arkasına bakınca Maybasar'ın öfkelenmesinin sebebini de anladı. Önce ırmak yakasında sakince yatan kalabalık kuzu şimdi ırmak gibi akıp gürültüyle meleşip obaya yaklaşmış. Obada bağlı duran koyunlar da onlara meleşiyormuş.

Kuzulara bakmayıp annelerine yolladın diye, zehrini saçarak gelen Maybasar, Baysügir'e kamçıyla verdi verişti. Acımasızca vurulan kamçı, arkasını kılıçla dilimlemiş gibi yaktığında yıpranmış çocuğun korku içinde bağırtiları gözyaşlarıyla birlikte çıktı.

– Amca, amca beni öldürecek misin! diye tayından yuvarlanarak düştü. Maybasar, çocuğu gür sesle azarlayıp yedi ceddine küfredip atla kovalayarak dövüyor.

Kunanbay hacca gittiğinden beri bu obanın ev içindeki idareciliğini sert kibirli Aygız ele alsada, dışarıdaki işleri çekip çeviren Maybasar idi. O, Kunanbay yokken malcı, hizmetçi şımarıp gevşemesin diye son yıllarda bu obanın yılkcı, koyun çobanı, deveçileri, kısıraklara bakanlardan kuzu güdenlere kadar herkesi tebdili mekân yaptıkça bir bir döverek korkutup sendiriyordu. Baysügir, bu seneki yazda, Maybasar'ın böyle haşinliğine, hışmına üçüncü kez uğramıştı.

Kuzular annelerine kavuştu. Çocuğu inlete inlete döven, atını mahmuzlayan Maybasar hâlâ hırsını alamamış. Obada koyun sağarak oturan Baysügir'in yaşlı annesi, dövülmekte olan çocuğuna içi acıyıp elinde kovası, can havliyle koşuyor. Çocuğunu Maybasar'ın yine döv-

düğünü duyan, evde yatan Baytorı'da durup yerinden kalkamayıp kıvrım kıvrım kıvranıyordu.

– Allah belânı versin! Küçücük çocuğumu yine ağlattın, kan içici Maybasar, diyor.

Kuzuların annelerine koşturduklarını Baytorı'nın keskin kulakları demin duymuş. Oğlu “Uykusunu alamayıp erkenden gidip otlakta uyuyup kaldığından dolayı mı kuzuları dağıldı, yoksa bindiği tayından düştü mü acaba diye düşünmüştü. Hanımının biraz önce “Yine dövdü onu. Atla kovalayarak dövmesine baksana, Maybasar'ın küçücük zavallı, bahtsız oğlumu, diyerek koşa koşa gittiğini de Baytorı evde yataken duymuştu. Koyun avlu ortasında bağlanmayıp obanın köhne evler tarafının kenarında Baytorı'nın evine yakın yerde sağılıyordu. Beyaz evler tarafından patırtı uzak olsun diye Aygız, Kalikalar koyunları bu köhne evler tarafında sağdırıyordu.

Yatalak olup düz yerde eski döşeğe çivilenip yapışmış gibi yatan Baytorı, hastalığına sitem ediyordu.

– Bu sinsi hastalığa senin yılkınnın peşinde karı, döşek, buzlu, yaslık edip çalışırken yakalanmamış mıydın? Öskembay'ın oğlu. Çiğ düşen, kırağı düşen, güzün, kara soğuk gecede, ahırın kenarında koyunlarına bekçilik yapacağım diye bu derde yakalanmamış mıydım! Vicdansız Maybasar, bana yaptığın yetmezmiş gibi şimdi sıra küçük oğlumun mı geldi ? Senin zulmün nesilimden nesile yetti ya. Allahın adaletine bak ki sen oldun ya beni karşısına olan Azrailim, ecelim! Beni cehennem ateşinde yakan sensin! Allah belânı versin Maybasar! deyip çenesini titreterek alnını kırıştırıp gözlerini yumup büküldü. Başını avuç içiyle yumruklayarak sessiz sessiz ağladı Baytorı.

Aygız'la Kalika'ya aldırılmayıp şarkı dinlemeye giden yaşlı İyis misafir evine ulaşmıştı.

Bu evler obadan ayrı yerde. Çok saygıdeğer bir misafiri ağırlayan eve benziyor. Dört evin arasına da kermeler* çekilmiş. Altı kanatlı, nakışlı evi ortalarına alarak yerleşen evlerin hepsinin yanında üst üste konulmuş çok sayıda eyer takımı duruyor. Alışlageldiği üzere erkek eyer takımından ziyade hanımların kullandığı kokan** eyerler daha çok.

Kermedeki atlar tarafına bakıldığında bu evlerin misafirleri şimdi değil önceden gelmişe benziyorlar.

Bu evlerin çevresinde gezinen adam az. Sadece, çok sayıdaki yer ocağının başında asılmış çok sayıda kazan ve büyük sarı semaveri tüt-türe tüt-türe kaynatan sessiz hanımlar görülüyordu. Ateş yakmak için yardımcı, yemekçi iki üç yırtık elbiseli erkek var.

Şimdilik konuk ağırlayan dört evin üçü boş. Herkes ortadaki evdeymiş... Kalabalık halkı etrafına toplayan şarkı, hâlâ çağıldayıp dalga dalga yayılıyordu.

Yer ocağının başındaki aşçılara yaklaşan İyis, semaverin altına ladin ağaçları koymakta olan kırmızı yanaklı genç hanımdan:

– Taze gelin, genç gelin şarkı söyledi mi? diye sordu.

Genç hanım:

– Evet, şarkı söyledi. Çekinir mi diye zannettin?.. Söylemeden bırakmıyor!.. dedi.

İyis şaşkınlıkla:

– O hanımefendiler, beğenmiyorlardı ya. “Obaya gelip daha eşikten ayağını atmadan şarkı söylemeye kalkmasın, görgüsüzlük yapmasın!” diye yasaklamış diyorlar...

– Onlar söyleme dese de buradakiler ille söyle diyor. Hiç peşini bırakırlar mı?

– Söyleseymiş kurban olduğum.

– Bir kez daha onun sesini bir duysak. Kendisi de yumuşak ipek gibi alçakgönüllü! diye ikinci yaşlı hanım da tasdikledi.

– Hepsinden de öte konu komşuya karşı ne kadar iyi “Siz, biz” diye insanın koltuğuna girip sıcaklığını hissettiriyor! diye konuşup orta yaşlı hanım adı geçen taze gelinden hoşnutluğunu bildirdi. O taze gelinin hizmetçisi deminki kırmızı yanaklı genç hanım Zilika, memnun bir şekilde:

– Huyu suyu son derece mütevazi, kusursuz. Ama o evler: “Had-

*kerme: Germe, at bağlaması için çekilen ip.

** kokan: Bir tür eyer.

dini bilsin, önce kimin ocağında olduğuna bir baksın!” diye paylıyorlar, diyerek sır vermiş gibi fısıldayarak konuşurken diğer hanımlar şaşırıp:

- Daha adımını atar atmaz mı?
- Allah Allah, sır nispet olsun diye!
- Söyleyenler, Aygız’la Kalikalar.

– Ama onun söylediklerini burada umursayan birisi görünmüyor... Aksine söyle, çağıldı! “Bunu fazla görenler, sana takılsınlar da görelim bakalım!.. Hiç çekinme!” diyerek geceli gündüzlü söyletiyorlar! diye” Zılika sevinip kıkırdayarak güldü. Gelen hanımlar ev tarafından tekrar çağlayan şarkıya kapılıp oraya doğru yöneldiler.

Bu komşuların sohbetinde sözettikleri “taze gelin”, “şarkıcı gelin” Aygerim idi.

Kalabalık misafirlerin toplandığı ev de onun evi.

Abay, Aygerim’i bundan üç ay önce evlenip getirmişti. Şimdi duvaklı taze gelin, kalabalık misafirlerin arasında Abay’ın yanında oturuyor.

Bu ikisinin bu seferki misafiri de özel. Onların hepsi kız, genç, güzel hanım ve yakışıklı delikanlılar. Topluluğun başı Abay olup şu anda bu obanın güncel yaşamından arınmış bir gruba benziyor. Güçlü, kudretli, zengin obanın sessizliğini şarkıyla, sanatla dağıtan grup. Bundan dolayı Maybasar, Aygız, Kalika’lar dışarıdan bu evlere ifrit kesiyorlar. Kenardan eleştirip taşıyorlar. Bu eve gelmek isteyen oba insanlarını azarlayıp yaklaştırmıyorlar.

Evleri böyle çirkin, yırtık olsa da, etrafını sarıp ufak çapta bir sanatın mekânı olsa da, Abay onu küçümsemiyor. Yayladaki en iyi şarkıcı hünerli gençleri toplayarak getirip onlara her türlü ilgiyi gösteriyor. Böyle oyun, eğlenceli topluluğun arasında bir grup değerli misafir var. Başka memleketten gelen misafirler. Bunlar şimdi başköşede minderler üzerinde, büyük beyaz yastıklara dirseklerini veren sal* se-riler.** Onların içindeki en görkemlisi ve topluluğun nazarında saygın, sevimli, bu çift telli dombırayı öttüren orta boylu, kızılca yüzlü, geniş alınlı, nurlu yiğit. O, Arka’da nam salan, bütün Orta Cüz’ü ulvî ezgi,

tatlı şarkısıyla mest eden Bircan sal.

Tobıktı içine ta uzak Kökşetav'dan gelen, nadir, saygın misafir. Hem ozan, hem şarkıcı, hem de seri olan Bircan. Üzerinde siyah kadi-fe, geniş ve hafif çapanı var. Önü açık “şık yakalı” beyaz gömleğin üzerine giyilmiş sarımtırak çin ipeğinden kemzalı var. İşlemeli takke-sinin ipek püskülleri sallanıyor. Renk renk dökülen şarkısını, kalabalık topluluk kıpırdamadan kendinden geçip bütün dikkatiyle dinlerken, şık şarkıcı, yüzü ışıl ışıl parlayıp nur saçıyordu.

*Ben ki Kocagul'un evladı Bircan Sal'ım,
Kimseye zararım yok, gezip dolaşanım.
Başkasının önünde asla boyun eğmem,
Özüm ozan, kendim salın, kime muhtacım...*

diye inletiyor.

Şarkıcının “Bircan Sal” adlı bu şarkısı, kendi gizemli, çekici ez-gisiyle başlayınca dinleyenlerin arasında nefesini tutup şevkle dinle-yenlerden birisi de Abay’dı.

Abay, hürmetli misafiri saygın ozandan gözünü alamamış. Gözü-nün akı karası apaçık billur, çekik gözleri öylece dikilip kalıp yuvala-rından fırlayacak gibi bakıyordu. Ama şu anda, gözlerini kırpmadan baksa da bu göz, şarkıcının yüzüne bakıp oturan göz değil, müzikle sözlere, sanatçının kendisini de katıp bir bütünlük içindeki abide gibi hayali suretiyle gözünün önüne getirip temaşa eden gözlerdi.

Farklı bir tesiri olan melodiyle, çok beğenilen şarkıyı dinlerken Abay, o ezginin sözüyle birlikte bambaşka bir dünyaya gidip düşünce-lere dalıyordu. Ömrün hayal manzarasında olayların akışlarını, yaratı-lıştaki değişikliklerin dalgalarını görüp onun içinde kayboluyordu.

Şimdi de belli yüksek hayalleri olan şarkı, yüce şarkıcıyı araların-dan alıp çekerek, uzaklara götürdü. Çağıldayış derin hayallere sürük-ledi. Ulu, gür ve yüksek sesli şarkıcı sahranın müstesna bir şahsiyeti olmuştu.

---

* sal: Zarif giyimli, sanatı üstün kimse.

** seri: Şık giyimli eğlence zevk peşinde koşan kimse.

O şahsiyet sanatın şahsiyeti. Sariarka'nın en yüksek zirvesi Kökşe'nin başına çıkıp uçsuz bucaksız Sariarka'ya, bozkırın serin bellerine, rüzgârlı göl kenarına yerleşen halkına, yurduna göz gezdiriyordu. Kudretli güçlerin, haddini aşanların, cefa çeken sayısız insanların yaşadığı tepelere göz gezdirmekle birlikte sesleniyordu. Sesini dile getiriyordu. Yükseklerde hür kuşların uçması gibi enginlikte dalga dalga yayılıp mümtaz şahsiyetin sonsuz ezgisini çağılıttıyordu. Yüce, tüm alemleri kuşatıp sanatının eşsiz melodisini çağıldatarak döküyordu.

"Ben geliyorum! Sanat getiriyorum! Hadi tanıma, hadi bakma! Saçından tırnağına kadar altmış iki damarın hareketlenmesin bakalım!"... diyerek şapka çıkarttıran şarkıyı dökerken, bu bir şarkı değil, sanki nur saçıyormuş gibi. Bütün yeryüzünde nice yavuz zulmü defedip hayâlde bile olsa, dünyayı, bütün Arka bölgesinde nice kötülükten arındırıyor gibi... O şarkı yücelerek eserken, Kökşe'nin sayısız filizleri, çam ağaçları bu şarkıcının kafasındaki işlemeli takkenin ipek saçakları gibi dalga dalga eğilerek yol veriyor, baş eğiyor. Arka'nın karanlık gecesi de bu ozanın üzerindeki siyah kadifenin yüzü gibi yumuşak merhamet gecesi oluyor... O zaman halkın yüzü de bu ozanın suratındaki parlak nurla yoğrulmuş gibi oluyor. Halkın yüzünde şu an, ozanın simasındaki şarkı dinlerken tebessüm eden ahenkli gülüş, içten gelen bir sevinç görünüyor Abay'ın gözüne.

Hal böyleyken ev içinin konuşmaları, tebrik ve teşekkür sesleri geliyormuş. Şarkı dinmiş. Abay'ın hayalinin henüz kesilmeyip son bulacağı zamanmış. O, gözünün yuvalarından çıkan ateşle, düşünceli gözlerle, şarkıcının yüzüne hâlâ hayranlıkla bakıyordu.

Abay'ın tüm vücudunun büyülenmiş gibi halini başkalarından önce sezen Aygerim yanına oturup, kocasının dizine dayanmış gibi olup dirseğiyle Abay'ı dürterek yavaştan gülümsedi. Abay önce silkinip Aygerim'e bakıp aklını toplarken kendisi de gülüverdi. Ama yüzünün rengi atmış. Gülerken nefesi titreyerek çıkıyor. Bunun sözünü dikkatle dinleyip inceliğini anlayarak oturduğu için hisli Aygerim'e sevinerek baktıktan sonra Bircan'a döndü:

– Ben diğerlerine şimdi ne diyeyim Bircan Ağabey, diye başlayarak konuşma yüzünde sevinç ışıklarıyla yeniden baktı. Bazı ozanlar,

halk arasında boşu boşuna dolaşıyorlar. Bazıları dilinden bal akıp ruhunu satıp dalkavuklukla zengini överek, sözün itibarını düşürüyor. Bazı şarkıcılar kelimeleri süslemekle yetiniyor, bazıları da önüne rast gelenin borazanı olup her beyin çomağı oluyor. Daha bazıları ise şarkının değerini beş paralık ederek ayağa düşürüyor. Sen şarkıyı ayaklar altından alup omuzlara çıkardın. Ben sadece ona seviyorum. Sadece bu bu bile senin kıymet ve haysiyetini tanıtmaya yetiyor! dedi.

Bircan pür dikkatle dinledi. Kendisi de havaya girip:

– Keşke, söyleyen ben olduğumda, tefsir eden de sen olsaydın Abay! dedi. Aygerim de, diğer insanlar da ikisini tamamıyla anlamış gibi hepsi buna katılarak güldüler.

Sabahtan beri ortadaki büyük sofraya boyunca üç yerinden sapırılan* kırmızı, az bir zamandan beri içilmeyip aynen kalmış. Şimdi Erbol, Mirzagul, Ospan, üçü üç yerden daha yukarıdan sapırıp, parlatılmış kâselerle misafirlere ikram etmeye başladılar. Şarkı durduğundan beri ev içi hareketlenmeye başlayıp, her taraftan ses gelip, konuşup güldüler.

Abay deminki düşüncesini sonuçlandırmak için:

– Yiğit, zengin olmakla saygın olamaz! Hünerli olup o hünerini icra edip saygın olur. “Sanatkâr olursan yüce ol!” demişler Bircan ağabey. Kimsesiz, fakir olmak, kusur değil” Yetenekli ozan, yüce şarkıcı olursan, halkın içindeki derde tercüman olup gözyaşını dindirirsen, senden büyük, senden saygın birisi olmaz! deyip Abay yanında oturan Aygerim ile kardeşi Amir’e bakıp bir konuyu dile getirmiş oldu.

Tobıktı gençlerinin bu topluluktaki büyüğü, yiğitlerin ağabeyi olarak kabul edilen insan, gülerek konuşup cevap verdi. O baş köşedeki saygın misafirlerin arasında oturuyordu. Abay’la şakalaşıp:

– Bunların hepsi doğru Abay. Yiğidin saygınlığı sanatla ölçülsün! dedi. Kasden renklendirip tadını getirerek: – Helâl doğru! Ama ben neyi söylemişim? Benim söylediğim de, yaptığım da, bütün Tobıktı’nın içine yamak istediğim de bu değil miydi! Fakirliğime bakma, insan-

---

*sapıruv: Kırmızı, süt gibi sıvı besinleri kepeçle belli bir yükseklikten dökerek karıştırmak.

lığına bak dememiş miydim? Hay Allah'ım, engin bir delikanlı desem, sen de böyle yüzcysel mi bakıyordun Abay? Sana bunu izah etmek için ta Kökşetav'dan, bütün Arka bölgesinden ille de Bircan'ın gelmesi mi gerekti? deyip naz ederek kakhkahayla güldü.

Bazaralı'nın açıktan şakasını Bircan başta olmak üzere tüm misafirleri ve diğer gençleri de güldürdü.

Abay da gülererek hemen cevabını verdi.

– Doğru, söylediklerinin tamamı doğru Bazeke! “Fakirliğine bakma, insanlığına bak” dendiğinde bütün Tobıktı'da ilk akla gelenin sen olduğu doğru. Ama biz sanatın üzerinde duruyoruz. Tobıktı boyu nun yiğitleri olduğumuz doğru. İşte bu yiğitler sizle biziz, ama biz sanatı olan yiğitler miyiz? O sanata gelince biz ikimiz halkın hafızasından silinmeyecek ne yaptık, ne gibi bir örnek verebildik? Ne gibi emeğimiz geçti insanlarımıza? diye Abay yüksek sesle, gerçeğçi yüzle bir soru ortaya atıp etrafına göz gezdirdi. Hiçkimse “Ben sanatımı ispatladım”, “emek verdim” diyemeyeceğe benziyor. Ondan sonra Abay Bazaralı'ya gözü takılıp yavaş ve etkili bir sesle:

– Bazeke! Sizinle bize “genç kuşağım”, “gençliğin önderi” deyip halkın ümit bağladığı gerçeğ. İkimizin sanki bir sanat bırakacak insan gibi ümitlendirdiğimiz gerçeğ. Ama gerçeğin özüne gelelim! derken Bazaralı havasını bulup gülererek neşeyle:

– Elbette gerçeğ olsun, özü olsun. Var olanı, gerçeği söyle! diye konuyu uzattı.

Abay'ın cevabı bitmemişti. O da kımızı kaldırarak çoşup:

– Bazeke! diye yüksek sesle konuşmasını keserek söyledi. Bazaralı tartarak güldü Abay'a dimdik bakıp onu dinlemeye koyuldu.

– Sizinle biz ümitlendirip ondan sonra arkasını getiremedik. Biz dışı cilalı içi kof insanlar mıyız? Yoksa yürüyüşü hızlı, ama kendisinden bir kulın doğmayan kısarak mıyız? Sorumlulukla bu işin hesabı kitabı yok mu? dedi.

Bazaralı mecburen başını sağına soluna salladı.

– Böyle sorumluluğa Bazaralı'nın bir sözü olmamıştı. Bunu böy-

le düşünmemiştim. Bende olmayan özelliği arıyorsun, bunu Bazaralı nereden bulsun! diye boynunu çevirerek gülüp yastığa başını gömdü. Abay'ın sorusuna karşı bir cevap olmadığını gençler anlamıştı. Bazaralı, şarkıcı da ozan da değildi. Dinleyenler gülerек durumu anladı.

Abay'ın sözü, Bircan'ın sanatını zirveye çıkarıp boyunun tüm gençlerine “bizden bu kat kat üstün” diyor. Bunu bir gurur meselesi yapmayı engin gönülle, halis niyetle söylemesi Bircan'ın aklına yeni bir düşünce getirmiş oldu.

O, yine dombirasını tıngırdatıp ritmini hızlandırarak “Canbotayı” terennüm etti. Gençler bu şarkının hangi sebepten kaynaklandığını, Bircan'ın hangi yarasını dağladığını biliyordu.

O, demin Abay'ın bahsettiği “zengin”lerden birinin Bircan'ı dövmesi sonucu ortaya çıkan, içinin yanmasını ayan beyan dile getiren şarkıydı.

*Canbota kendin bir bolıs, baban Karptık,
Sekiz bolıs arasında şanın yüce,
Kendin gibi Aznabay'ın da Poştabayı
Elimden dombıramı almak için çekti.*

*Çekse de dombıramı ona vermedim.
Poştabay gibi densizi hiç görmedim.
Kamçıyla kalabalık içinde dövmüştü,
Böyle aşağılanmadan şükür ölmedim*

*Canbota, bu muydu öldüğüm yerim.
Kökçetav'ın çöplüğüne gömen yerin.
Adamını bir bolısın biri dövüp,
Var mı kanunda böyle bir adalet!*

diye söyledi.

Dertlenip yakındı. “Sen beni halktan üstün diye düşünürsen, be-

nim kalbimi de böyle öfke, namus derdi kaplamış. Güçlü zalimin kamfısı işlemiş!” der gibi.

Bu, pırıl pırıl gönlün derin bir derdiydi. “Beni, herşeyi elde etmiş gibi görüyorsun, hayatı mükemmel olan Bircan neredeymiş?” der gibiydi. Abay, Bircan’a acıyıp teselli etmek için:

– O dediğin Canbota’yla Aznabay mı ? Zengin dediklerin, o hayvanlığı zorla yapsalar da, deminki Bircan ağabeyimin Canbota şarkısından sonra “bota*” bir yana, “çalı çırpı” bile olamayıp ezilip çiğnenerek kalmamışlar mı? deyip yine derin anlamı olan düşünceye sevkemiş gibi konuştu.

– Aznabaylar burada, yalnız şu günlerde at oynatabilir. “Kendini yeryüzünün hakimi zannediyor. Ama yarın onlardan geriye ne iz, ne de toz kalır. Kalmaması da hak. O zaman Sarıarka’nın her bölgesinden Atıgay, Karavıl, Keray, Vak’ın şeceresinde sadece senin adın kalır. Ve o yavuz Aznabay’ından insanları iğrendirecek büyük bir utancın silinmez izi kalacak. O elbet kalır, boşver onları Bircan ağabey, dedi.

Bu sözleri hepsi anlamasa da, müdrik olanları bunu tasdiklediler. Özellikle baş köşede oturan gençlerin ağabeyleri Bazaralı, Cirenşeler hemen katıldılar.

– Namı kalan bu değil mi, burada oturan, şarkıcı olmak isteyen ateşli gençler iki aydan beri pervane olup Bircan’ın şarkılarını öğrenmişlerdi. Artık o öğrendiklerini hiç bir zaman unutmazlar. Şarkıyı unutsalar da onu söyleyen örnek aldıkları Bircan’ı hiç unuturlar mı? diye Cirenşe, böyle zamanlarda kıvrak zekâsıyla, Abay’ın demin söylediğine bağlayıp geniş bir açılım sundu. Bununla birlikte sözünü ispatlamak için Amir’e bakarak:

– İşte, bu Amir’in, Bircan’dan daha üstün diyeceği yetenekli birisi var mı bakalım? dedi.

Bütün gözler Amir’e dönmüştü. O yavaştan tıngırdatıp dombırasına Bircan’ın öğrettiği “Yirmi Beş” adlı şarkısını koşmuş.

Bircan, delikanlının yüzünde meziyetin parıltısını görerek:

– Haydi estir bakalım şu şarkıyı! diye bir ağabey olarak arka çıktı.

Amir çekinmedi. Soluk yüzü renk değiştirip coşturdu. Sesi ince, berrak, tatlıymış. Bircan'ın öğrettiği incelikleri aynen olduğu gibi bütün ruhuyla, bütün gönlüyle söylüyor. Sözünü de müziğiyle birlikte hevesle Bircan'dan almış. Şu devirde Zilkara'nın çıkardığı güzel "Yirmi Beş," Tobıktı boyunun duymadığı müzik, estetiği olan, damarlarda akan bir şarkıydı. Sözü de genç topluluğun kanını kaynatıyordu.

Verip git, yüzüğünü bakır da olsa,
Eğlenelim güle oynaya, kış da olsa,
Çıkarıver çizmeni, çorapla gel,
Vebali benim şayet onlar yakalarsa.

deyip gönülleri okşayarak dalgalandırırken Bazaralı yastıktan başını kaldırdı. Yakışıklı yüzünde sıcak kan oynasıp:

– Ah, ah kurban olayım bu kıza! Işıl ışıl bakan bir tane karagözüm, benim gibi zavallı bahtsız, acaba seni görür mü görmez mi ? diyerek ev içini kahkahaya boğdu.

Bircan, Bazaralı'nın yüzüne canı gönülden dost gözüyle baktı.

– Estağfirullah Bazeke! Göremem de ne demek! Tam yanında oturuyor ya o karagöz Balbala! dedi. Bazaralı'nın yanında oturan Balbala adlı yetişkin güzel kız vardı. Bircan konuşurken Bazaralı aniden kafasını çevirip:

– Aaa, vay canına, öyle miydi? diye hevesle rengi değişerek özellikle Balbala'ya bakıp kaldı. Bu bakışı, başlığının altındaki aralıktan ayağının dibinden geçmekte olan kediyeye bakan kartalın keskin bakışları gibiydi. Topluluk, bu hareketine de gülüp rahatladığında, yan oturan Balbala da yüzünü çevirip Bazaralı'ya bir bakış fırlattı. Işıl ışıl güzel kara gözlerini yandan süzerek baktı. İri gözlerine yakışır bir yan bakıştı. Yüzünü de utanıp sıkılmanın hoş bir kırmızılığı kapladı. Çekici nazla biraz alnını gerip sessizce tebessüm etti. İnci gibi dişleri bir görünüp tekrar kayboldu. Bazaralı'yla, Balbala'nın bakışları kesiştiğinde, kabahatini kabul edip özür dilercesine, o halini, becerikli bir artist gibi farketmeden, usulca geçiştirdi.

– Tövbe, tövbe! Ben yanlış söylemişim... tüh, tüh, tüh deyip sa-

kınmanın işaretini yaptı. Balbala tarafına başını eğip hemen diğerlerine dönerek:

– Hakikaten varmış canlarım! deyip, oturan güzel kız ve hanımların herbirine göz gezdirdi.

Bircan da Balbala bundan utanıp sıkılmasın ve diğerlerinin de gönlüne birşey gelmesin diye Bazaralı’yı destekleyip ekledi: :

– Şarkı da biliyor, söylese dili çekici, çağıldatsa sesi bal gibi. Terbiyesi edebiyatla dal fidan gibi oturuyor işte, benim şakird, iyiyi yürekli kardeşlerim!

Bircan “kızlar”, “kızkardeşlerim” gibi kelimeleri özellikle telaffuz etmedi. O kelimeleri burada münasip görmüyordu. Ve bir ağabey olarak kendilerinden biriymiş gibi söyledi. Burada oturan birkaç yetenekli, görkemli genç hanıma tek tek göz attı. Adları zikredilirse de saygıyla andığı, kendisiyle Abay’ın, Bazaralı’nın etrafını çevviren Balbala, Kerimbala, Ümitey, Aygerimler idi.

Bircan, anlamlı konuşup manidar ifadeyle Bircan göz : attığında, deminki bütün genç hanımların gerçekçi, sevgin yüzlerine, l kılcal damarlarının herbiri hareketlenip dalgalanarak hafiften kırmızımsı nur saçıldı.

Şafak henüz sökerken evin tünliği açılıverince, tepesindeki pencereden güneş hüzmeleri dökülmüş gibi. Bu arada ipek şımlıddık*, dürya yorgan, manat makpal tüskiyizi güneş hüzmeleri sevindirerek renk cümbüşü içerisinde dalgalandırıp ıslıl ıslıl parlatmış gibi. Genç hanımların Bircan gibi muhterem ağabeyden, müstesna sanatçıdan duydukları övgüler de son derece etkileyiciydi.

Ev içindeki sıcak ortamda, lâtif sözlerle birlikte şakayla karışık görüşmeler duyuldu. Karşılıklı nazik davranışları sanatla yoğrulmuş. Gençler meclisi, güzelliğin havasını hep beraber soluyor.

Abay’la Aygerim’in bu seferki misafirleri, gerçekçeten Tobıktı gençlerinin en yeteneklileri, en seçkinleriydi. Bundan iki gün önce bu Kunanbay obasının oturduğu Barlıbay ırmağına Irgızbay’daran, Torgay,

---

*şımlıddık:Yatak üzerine çekilen perde.

Kötibak'tan ve Cigitek'ten, ondan ötedeki Bökenşi'den kalabalık kız, genç hanım, delikanlılar özellikle davet edilip misafir olarak gelmişlerdi.

Abay'ın yanında oturan kardeşi genç delikanlı Amir, Kудayberdi'nin oğlu. O kendi arkadaşlarıyla geldiğinde güzel Ümitey'i de yanında getirmiş. Bazaralı'nın yanında oturan Balbala, Anet'in kızı. O da bir grup kız arkadaşıyla özel olarak davet edilmiş.

Bökenşi'den Sügir'in oğlu Akimkoca bu. O kızkardeşi Kerimbala'yı yanına alıp, Cigitek'ten Bazaralı'nın şarkıcı, seri kardeşi Oralbay'ı da beraber getirmiş.

Bu gençlerin hepsi de sanatsever ve iyi şarkıcı. Bircan'ı da ilk kez görmüş değiller.

Abay, bundan iki ay önce Tobıktı bölgesi yakınlarına gelen Bircan'ın haberini duyup ona Amir'i göndermiş. Abay'ın en değer verdiği ağabeyi Kудayberdi, genç yaşlarında öldüğünde ondan yetim kalan beş çocuğun ortancası Amir'di. Kудayberdi ölürken Abay ona, "Çocuklarına babalık yapmak boynumun borcu" deyip "yetimlik göstermeyeceğim" diye yemin etmişti. Söylediği gibi, Abay ondan beri Kудayberdi'nin çocuklarını öz kardeşi Ospan'dan ve kendi çocuklarından bile üstün tutmuştu.

Amir'se o çocuklar arasında, şarkıcı ve yetenekli insan olarak yetişiyor. Biraz nazı, seriliği de var. Doğuştan gelen yaratıcılığı da var olup, ümit vadeden bir genç.

Canıgönülden destekleyen amcası Abay, hiçbir şekilde mani olmuyor ve hiç kimsenin ona toz kondurmasına müsaade etmiyor.

O Amir'i, Bircan'ı çağirtmak için boşu boşuna göndermemişti. "Git, bak. Gerçek sanatçıysa, etkileyiciyse, getir buraya. Hiç çekinmeden sanata sarıl. Genç delikanlı sanatı öğrensin, örnek alsın. Ben de yardımcı olurum" demiş.

Amir, Bircan'la memleketinin yakınlarında görüşmüş, iki üç gün beraber olmuş, kendi memleketine davet edip ev kurmak ve gerektiği şekilde karşılamak için kendisi önceden gelmiş. Oyalanmadan Abay'a gelip onun mükemmelliğini ballandıra ballandıra anlatmış.

Abay ondan sonra Bircan'ı önce Amir'in misafiri edip Kunanbay'ın bu büyük obasına özel olarak getirtmişti.

Ondan sonra iki ay geçti. Bircan sadece Amir'in değil, Abay'ın da takdirlerini topladı. İki dost gibi karşılaşmış ve çabucak kaynaştılar.

Abay bugün olduğu gibi, Tobıktı'nın şarkıcı, ezgici gençlerinden delikanlı, kız, genç hanımların pek çoğunu obasına toplamış. Bircan'a onları tanıtmış, onlara ozanın vasıflarından bahsederek tanıtıp defalarca canlı meclisler kurmuş.

Kendileri şarkılarını öğrenip karşılıklı saygı ve hürmet içerisinde kaynaştıktan sonra birçok obanın gençleri, Bircan'la Abay'ı kendi obalarına davet edip geceli gündüzlü uzun eğlenceler tertip etmişlerdi.

Bircanlar, Amir'in, Ümıtey'in de misafiri olmuş. Sügir'in şarkıcı kızı, alımlı Kerimbala ile Akımkoça'nın misafiri olup o misafirperver obada da izzet ikram görmüşler. Oradan dönüş yolunda Bazaralı, Oralbaylar, Cigitek'in içinde epey gün dolaştırıp ağırlaşmışlar. Bökenşi, Cigitek gençlerinin arasından su sızmayıp kaynaşmışlar, birlikte ağırlanmışlar.

Böylece, Bircanlar'ın ayrılacak zamanı geldiğinde Abay bu dört evi, özel olarak misafirleri uğurlama toyuna diktirmiş. Şimdi bugün öğleden sonra akşama doğru, birçok misafir yola hazırlanıyor. Çünkü yarın Bircanlar memleketine gidecek. Onun önünde "Baş misafirler bir akşam başbaşa kalıp dinlenmiş halde yola çıkınsın" diye Abay'a Bazaralı, Erbol, Cirenşe'ler söylemişti. Abay da bunu münasip görmüş.

Böylece bu meclis, yaz boyunca kalan muhterem ağabey, büyük üstad Bircan ile Tobıktı gençlerinin veda meclisiydi. Bundan dolayı Amir'in "Yirmi Beş"le sınırlı dinlenmesi gibi diğer genç şarkıcıların hepsinin de yeni şarkılarla bir bir yeteneklerini sergilemeleri gerek.

Amir söyledikten, şaka ve gülüşler dindikten sonra Oralbay dom-bıraya biraz makamını verip yanında oturan Kerimbala'nın şarkısına eşlik etti.

Kerimbala Abay için sıcak, eski göz ağrısı gibi geliyor. Kızlık zamanında Abay ile Togcan arasındaki ateşli sırrın iyi kötü şahidi olmuş.

Ondan beri serpilip gelişti. Ve misafirperverliğiyle ünlü obanın nazlı hür kızı. Bökenşi, Cigitek'in nadir gülü olmasından dolayı bu zamana kadar verilmedi.

Obanın neşesine, gençliğine renk katan, mercan, iyi huylu, akrabalarına karşı hürmette kusur etmeyen, genç olduğu için Sügir'in kendisi de, özellikle bu Akimkoca gibi serilik, eğlenceyi seven çocukları da bunu Karakesek'teki müstakbel nişanlısına hâlâ vermeyip gözleri gibi koruyorlardı.

Kerimbala bugünlerde bu evdeki Tobıktı kızlarının içinde en fazla evde kalmış kız. Ama obanın, anne babasının, kendisinin de onur ve şerefine leke sürecek birşey yapmamış. Sügir'in kızını vermemesine sebep bu özelliğiydi.

Çekik, koyun gözlü, al yüzlü, gür saçlı Kerimbala mantıklı, oturaklı ve ağırbaşlı. Bununla birlikte onun hem çekiciliği hem farklı bir güzelliği var.

Kerimbala da Bircan'dan beğenip severek öğrendiği şarkısını söyledi. O da Tobıktı içine Bircan'ın öğretip yaydığı eski bir şarkı. Bircan gibi bir çok şarkıcı ozanın söylemiş olduğu adı sanı belirsiz, isimsiz bir şarkıcının çıkardığı "Karga"adlı şarkı.

"Ey Kargam, "ben" deyince sen ne düşünüyorsun..."

diye devam etti. Bugünkü şarkıcının, yetenekli gençlerin birbirine gösterdiği hürmet, izzet, tatlı sohbet arasında, zarif, ahenkli bir melodi var. Bircan'la Abay içten iltifat ederek dinlemişlerdi.

Oralbay da, Kerimbala'nın bu şarkısına uygun hoş bir şarkıyı döktü. Onun şarkısı "Cevhertaş".

Salına salına yürüyorsun,

Saçlarında şolpın, kulağında küpen...

Şarkıyı gür sesli, yakışıklı, beyaz tenli yiğit söylerken yeni bir sır keşfetmiş gibi. Özellikle Oralbay'ın söyleyişinde o kendi tasvir ettiği "şolpılı" güzelin yüreğinden gelen bir his var. Canı atılıp nefesini, so-luğunu hisseden sıcak ateşi görölüyor.

İnsanlar, Oralbay'ın şarkısını beğenip coşup tadına doyamadılar.

Bircan'dan önce Kerimbala dönüp sevinçle güldü. Dizi dizi yüzlüklü, büyük bilezikli bembeyaz elini, biraz kaldırıp delikanlıdan ince bir istekte bulundu.

– Lütfen birini daha! dedi.

Oralbay'a:

– Daha, daha! diye Bircan da içtenlikle söyledi. Şarkıcı ilk şarkısına devam ederek yine akıcı sesiyle şevke gelip dalgalandırdı.

Esil'in öbür tarafında gördüm seni,

Küpeni kayık yapıp karşıya geçir beni.

Küpeni kayık yapıp geçirmezsen,

Olsan da tanrıçanın kızı bakmam yüzüne .

Genç, içinden geldiği gibi söylüyordu. Dost kalbe inanıyor... Gönülden çağılıyordu. Güneşin ışıklarına gerile gerile ilerleyen yavru kartal gibi onun ateşine de kıvançla inanıyordu. Sevgi olmadan delikanlının sevinci de sevinç mi? Nazlandır da nazlan. Alevle alev dansedip yarışarak kucaklaşsın.

Tüm topluluk, özellikle Bazaralı, Cirenşe, Abay gibi ağabey gençler etkileniyordu. Al renkler, Kerimbala'nın yüzünde dalgalanıyor. Hafif, ipek gibi sesiyle Aygerim gülüp kızarıyor.

Kiraz gibi dudakları açılıp bembeyaz mercan dişleri görünüyor, sonra tekrar gizlenip Balbala tebessüm ediyordu.

Ümitçey, yanında oturan coşkun şarkıcı, görkemli akranı Amir tarafından gözünü alamadan bakıyordu.

“Bu genç! Böyle nazlılığı cesurane söyleyen, ahenkli söyleyen işte bu Amir!” diyordu içinden. Vücudu içten titreten duyguya kendini teslim etmişti. Akça alınlı, güzel yüzlü Ümitçey açıktan gevrek gevrek kahaahalar atıp ev içine duyurarak güldü.

Şarkı, dombıra sırası elden elden dolaşarak Ümitçey'e geldiğinde o da hiç çekinmeden “Bayan Avlı'na”başladı. Amir'in dombırası da eşlik ediyor. Tellere yavaştan, hafifçe dokunduğunda ahenk içindeki

melodi büklüm büklüm katlıyor.

Bayan Avıl'ın başından bulut gitmez,

Kayadaki tilkiye kartalım yetmez.

Ak boz evin yanından uğurlarken,

"Elveda bir tanem" dediğin aklımdan gitmez...

mitey, bu şarkının sözünü büyük bir arzuyla, gizemli bir sır kı-lı-p söylüyor. Bundan dolayı bu güfte, bu ezgi önce değil, tam burada ilk kez söylenmiş gibi geliyor. Dolunay gibi kıldan ince derinliği olan gerçek bir sır var. Tam gönlün sesi olarak çıkiyor.

Onu kmşat* börk, altın küpeli, zarif giyimli güzel kız söyledik-tenr sonra yüzündeki herzamanki hafif allığını kaybedip bembeyaz ol-du. Sağ yanağındaki çekici siyah beni iyice belirginleşti.

Bunu da ev içindekiler büyük bir sessizlikle dinlediler...

mitey kesik kesik yavaşlatıp hafifleterek "Artık ben bitiriyo-rum" der gibi başını kaldırdı. Kapıdan başköşeye kadar tıklım tıklım oturanlara, ayakta duranlara bakıp yine sesli, sempatik gülücükler da-ęıttı.

Böylece kendisi söyleyip tamamlamakla birlikte sağ tarafında oturan taze gelin Aygerim'e dönerek:

- şarkı dönüp dolaşıp şarkıcısını bulmuş! Haydi, şimdi sen sy-le! dedi.

Bu şakayla birlikte ev içinde, gözler Aygerim'e çevrildi.

Kapı tarafına önceden gelip yerleşen kenar evlerin yaşlı hanımla-rı da ileri atıldı.

- Gelin, gelin söyleyecek, diyerek şuğuldaştılar. Aygerim'in şar-kısına da Amir dombırasıyla taksim yapıp, perdelerden ezgiler dk-lrken "Hadi söyle" diyor.

Aygerim, mitey'e bakıp sıklıkla kızardı.

- Canım beni bırakın, uygun değil... deyip çekinerek yavaştan gülmüştü.

---

kmşat: Derisi kıymetli kemirgenler grubundan bir hayvan.

– Senin geri kalman uygun olmaz. Hiç olmazsa memleketinin bir dörtlüğünü söyle! diyen Abay, işaretini verdi. Kendisi de huşu içinde dinleme pozisyonunu aldı. Bircan, Bazaralılar, Balbala, Ümiteyyeler de Aygerim’in parlak canlı yüzünden gözlerini alamıyorlardı.

Bunun nur saçan yüzündeki küçükçe kara gözler hiç akıldan çıkacak gibi değil.

Çok kibar bakan, düşünceli, nurlu yüzünde farklı bir ışıltı var. Yeni yetişen gençlik, pırıl pırıl çağında, beyaz tenli, kara gözlü hanımlarda ender rastlanan bu ışıltı, bazen kahverengi bir renk alıp yüzüne aksediyor.

Tertemiz, kusursuz saflığın narin gençlik çağı ancak beşirli bir devranı muhafaza edip sonra kanatlanarak kaybolacak gibi bir işaret var idi.

Kara gözlü güzeller çok olsa da, bu biçim, bu vasıf bir insanda nadiren rastlanılacak bir güzellik.

Abay, Aygerim’in yüzündeki diğerlerinden tamamen farklı noktadan her zaman gözünü alamayıp hayranlıkla seyredirdi. “Çekici kara gözler, vurgun gözler diye söylenen bu olsa gerek” diye içirinden geçiriyordu.

Aygerim, böyle nurlu, ışıltılı gözleriyle köşedeki Balbala’ya bakarak şarkı söyledi. Onun söyleyişinde, ilk başlangıcındaki ritmi bile süzülerek çıkıyor.

Sevgilisine hayran hayran bakan Abay, tekrar Bircan’ın söylediği andaki gibi bambaşka duygular içinde dalgalanıp yine güzel devam eden hayatın manzarası içinde kendini kaybetti.

İşte güzelim., sana söylüyorum şarkımı...

Geri kalanının Abay’ın kulağına girdiği yok. Kafasında yer eden sadece melodiyi ses.. Birçok gümüş çingiraklar bir araya gelip müzik oluşturuyor mu? Yoksa asilzade, akkanatlı gaip gökyüzüne, güneşe karşı aksediyor mu! Gümüş ses, nur saçıp gizemli gökyüzüne, meçhul yolculuğa, arkadaşlığa davet ediyor mu? “ Ver bana gizemli bedenini! Çözülmemiş kalbin çekinip açığa çıkmayan, saklı duran ruhun sırrı var. Aç bana onu! Yükseğe, sanata davet edeyim olanca sesimle... Omza

yüklenen ağır yükten, böyle şevksizlikten kurtul!.. O zaman... işte o zaman dalga dalga ipek duvak altındaki genç güzel gibi, yanındaki yarin gibi, bunun vurgun sözü, şakıyan bülbülün sesi gibi, beyaz gerdan, al yüzün gibi, gençliğin ahengi parlayan sanat çağıl çağıl çağıldır senden! Çekinmeden çık ortaya, saklanma bir kenarda! Kanımı kaynatıp sen de bir coşup taş bakalım! Bu nazik ıpıl ıpıl hüzmeli gölge gibi gizli saklı duran gerçek sanatını ortaya çıkarıver!...” diyordu. İnsanlara bakarak söylese de Abay’a ithaf edip dileklerini sunuyor.

Şarkı dinmiş.. Abay, Aygerim’in yüzüne: “O yuvarlak çenen niçin oynamıyor? İnce, güzel, kiraz gibi güzel dudakların niçin insanın içini oynatan özelliğini sakladı? dercesine uzun uzun sorularla başbaşa kalmış.

Şarkısı biten Aygerim, gülerek kırmızı ikram ederken Abay’ı yine kendisine getirdi.

Abay, kırmızıdan elini çekip kâseyi eline almadan kaşlarını oynatarak kendine geldiğinde uzun bir:

– Ah... Ah! çekip güldü.

Aygerim, sunduğu kırmızı almayan kocasından biraz sıkılıp kızarak utancından gülüp oturuyordu. Abay bunun farkına varıp onun elindeki kâseyi hemen kapdı. Diğer eliyle hanımına saygıyla sarılıp şarabın dışından hürmetle okşadı.

Kapı tarafında, başta İyis olmak üzere tüm yaşlı hanımlar:

Ağzına sağlık gelincik, sanatın yücelsin!

– Allah gönlüne göre versin...

– Bu şarkınla, bu güzelliğinle hayatımı geçir! dediler. Sonuncu takdirleri İyis söylemişti. Abay, hemen İyis’e bakarak:

– Bravo, bu İyis teyzemin tebriği ne kadar hoş! Amin de Aygerim, bu güzel sözlere! dedi.

Aygerim minnet ifadesini taşıyan bir yüzle kibarca İyis’e baktı.

– Amin teyze, deyip yer açarak ihtiyar İyis’i yanına çağırıp kırmızı ikram etti.

Aygerim’in şarkısı Bircan’ı da mest etmiş. O gösteriş olur diye

memnuniyetini açığa vurmadı.

Cirenşe yerinde duramayıp:

– Allahım, Aygerim’in bu sesi bülbül sesi mi, yoksa cennet kuşlarının sesi mi? diye ev içini güldürdüktan sonra Bircan yavaşça Bazaralı tarafına seslenip:

– Şarkı söylerse, tek Aygerim söylesin! dedi.

Gerçek sanatçı, kendini diğer gençlerden soyutlamadı.

Ev sahibesinin şarkısı, yemekten önceki vedalaşmanın şarkısı oldu.

Yemek pişmişti. Topluluk hareketlenip yemeğin haberini alıp dışarı çıkmaya başladı. Misafirler biraz hava almak için kapıya yöneldiler. Aygerim kalkıp kırmızı içilen kapkacakları toplatmak için işaret etti.

Tam bu sırada kapıdan çıkmakta olan misafirlerin arkasından gelip sıkışarak giren Kalika Abay’a yaklaşıp:

– Telgara, canım! Seni annen çağırıyor, dedi.

Abay, Amir, Osman ve Aygerim’e bakıp:

– Ben oyalanırsam beklemeyin! Misafirlerin yemeğine bakınız, deyip, çıkıp gitti.

III

Büyük evde Ulcan, Aygız, Dilda; üçü oturuyormuş. Çağırın bunlardı.

Başörtüsünün altından zülüfleri şu günlerde iyice ağaran Ulcan, eskisi gibi etine dolgun olsa da artık yaşlılığa teslim olmuş gibi. Yüzü sararmış. Alın çizgileri çoğalmanın yanısıra derinleşip yayılmış.

Abay, annesinin hayatın çilesinden iyice yıpranmakta olduğunu, özellikle avurtlarında son yıllarda ortaya çıkan sık kırışıklıklarını farkedip izliyordu. O iki derin çizgi apaçık üzüntü, dert çizgisiydi.

Bu kırışıklıkları şimdi epeyce belirginleşmiş. Evhamlı yüzü, da-

mat evindeki şarkı faslından gelen Abay'a soğuk duruyor. Anasının durgun yüzü Abay'a sanki "Suçlusun, suçluyorum" der gibiydi.

Abay'ın gönlünde endişeyle karışık kırılma da yer etti. Kendisi hakkında verilecek hükmü bekledi. Ama anasının olağan şefkatli yüzü dışarıdan belli etmese de içinden kendi yaklaşımını değiştirmemiş... İlk sözünden itibaren bu durum kendini gösterdi.

– Abaycan, diyerek usuldan söze giren Ulcan, oğluna döndü. "Düşünce de çok, evham da çok, her zaman düşünürsen. Düşünce de evham da yok, gülüp eğlenirsen! demişler. Sen bunu gözönünde bulundurdun mu yavrum? dedi.

Abay, bunun arkasında nasıl bir kinaye yattığını anlayıp onu bir an önce söyletmek için:

– Böyle de oldu anne, diye tüm vücuduyla annesine dönüp altında yatanı öğrenmek istercesine sesizce dikilip kaldı.

– Yaşlı baban gideli epey oldu. Bir haber yok. Herşey sapsakin. Herkes merak içinde. Sen ne yapıyorsun? biz ne düşünüyoruz? diye biraz sessizce kalmıştı.

Aygız sohbetin bu şekilde başlamasından dolayı sabırsızlık gösterip:

– Biz söylemeyeceğiz de sana kim söyleyecek. Bir değil, iki değil. Yaz boyunca burnunun dikine gitmenin alemi ne? Sırası mıydı? Ne düşünüyorsun? dedi.

Abay, eteklerdeki çakıl taşlarının tamamını döksünler der gibi ses çıkarmadı. İki kaynananın kahırlı sözlerinden güç alarak şimdi de sözü Dilda aldı. Sesi sert. Taşkın bir öfke içindeymiş. İğneleyip laf çarpıtarak:

– Ne düşüncesi olacak? Yarı olduktan sonra başka birşey düşünmez ki. Aşık olduğu yarı büyüleyici şarkıcı olduktan sonra, aklı fikri onda olup yaranacağım diye! dedi. Gözlerinde öfke yaşları duruyor.

Ulcan, bunun gibi sert sözleri engellemedi. Üzerine giderek:

– Obadaki misafir, sadece sal, seri, kız delikanlılardan ibaret değil. Bu Dilda gelinin annesi de burada bulunuyor. O senin annen ya

yavrum. Ona da gösterdiğin ilgin, bir merhaban bile yok. Muhterem dünürünü ağırlayacak baban burada olsa neyse. Onun buralara kadar gelip aradığı ben değilim. “Bir göreyim, ölüm var, hastalık var. Hayır duamı edip döneyim” dediği sensin. Bunu da hiç aklına getirmiyorsun. Hiç bu taraflara uğramıyorsun. Kimden uzaklaşıp, nereye gidiyorsun? dedi.

Dilda'nın bu sırada öfkeli gözyaşları damladı, hırsını alamayarak:

– Aşağılık fakirin kızının, kapıma yanaşmaya bile hakkı var mıydı?! İşte şimdi duvak altında yelikip gece gündüz şarkı söyleyerek başımda oynayıp duruyor. Çulsuz fakirin kızını kudurtup oturan... derken Abay, boğazından homurdanıp rengi değişerek Dilda'ya kızgın kızgın baktı.

O ev, günlük güneşlik renkli hayatın mayıs ayıydı. Bu ev ise, kara kış olacak yılın sonbaharı gibi. Boz bulutlu, sert rüzgârlı kasım ayı gibiydi.

Abay, Dilda'nın sözünü tamamlamadı.

– Yeter Dilda. Babandan dilenci gibi seni sağır kulak yapıp doğurtan ben değilim. Tarladan çöl yapan ben miydim? diyerek üzüntüyle payladı.

Ondan sonra hem ona hem annelerine cevap verip: Konuğum Bircan. O, Tobıktı'nın görmediği büyük sanatçı. Halkın gençlerini büyüleyen Bircan'a hayranlık duyan sadece ben değilim. Bircan'ı gören de hasret, görmeyen de... Bunu yapacağına Akılbay'ı, Abış'i, Magaş'ı gönderip dinletsene, sen de akıl varsa! dedi. Dilda öncekinden daha da taşıp:

– Gitmeyecek çocuklarım... Babası yaşarken, geriye kalanları cadı kadının evinin kenarından mı bakacaktı yetim olarak!... diye boşalıp evden çekip gitti.

Abay, Dilda gittikten sonra da anneleriyle anlaşamadı. Abay'ı epay suçladılar. İki annesinin ortak görüşü, hiç olmazsa eğlenceyi Dilda'nın evinde yapması daha münasip olmaz mıydı, imiş.

Aygız açıkça dile getirdi.

– Aygerim haddini bilsin, sana dayanırsa dayansın. Nerede oturduğunu, kimin obasına Bayşora kızı sıfatıyla gelin olarak geldiğini biliyor mu? Önce ocağa bir baksın. Şarkı söylemesi şerefimize dokunur gibi oluyor. Sesi soluğu çıkmasın bundan sonra! dedi.

Bu emir, kesin bir yasak.

Abay, Aygerim’e acıyıp onu deminki adaletsiz acı zorluğa kıyama da bir ses çıkaramadı. Annelerinin emri söylendi. Söylättiren Dilda. Onun inatçı, barut gibi karakterinden kaynaklanıyor. Abay, bunu anladıkça Dilda’ya kırgınlığı artıp, dargınlık içinde yer etti. Annelerinin bundan sonra söylediklerine cevap vermeden dinledikten sonra çıkıp gitti.

Damat evine doğru gitmekte olan Abay’ın arkasından Aygız’ın evinden çıkıp gelmekte olan Maybasar seslenerek çağırmişti.

Sakalina ak düştüğü olmasa Maybasar eskisi gibi kırmızı, dolgun yanaklıydı. Bu günlerde daha da toplamış, dışarıdan bakıldığında gösterişliydi.

Maybasar, Abay’ı büyük evin biraz uzağına getirerek oturtuktan sonra:

– Abay, beni o Tüsip’in hanımı, kaynanan gönderdi. Bilhassa “Sen söyle” dedi. Bana söyletıyor anladın mı? diye Abay’a asık suratla “Kiminle konuştuğunu bir anla” dercesine dimdik baktı. Abay, Maybasar’ın soğuk duruşunu alaya alır gibi dimdik baktıktan sonra iğneleyerek güldü.

Maybasar, buna hiç aldırmayan bir biçimde ciddileşti.

– Kaynanan rica ediyor, bense emrediyorum. Bu Tüsip’in hanımı dönünceye kadar Dilda’nın evinde ol. Sadece Aygerim’in evinden ayrılmıyor, köstebek gibi çıkmıyorsun. Yoksa iki hanım alan sadece sen misin? Baban, deden hepsi almış. Aldıktan sonra bunun bir sırası yok mu yani? Dilda’ya artık yabancı mı oldun? dedi.

Abay deminki iğneleyici tavrını değiştirmede. Maybasar’ın sözünün sonuna kadar zor tahammül etmişti.

– Mayake, bu... diye usuldan başlayıp “Ömür geçiyor, hayat elden

gidiyor. Bazı sakallara “Bırakın” der gibi ak da düşüyor. Ama baktığımda o zaman bile eskimeyen bir dil, sönmeyen dilek gibiler de var!” diye acı acı güldü.

Abay’ın gülüşü son derece manidar olduğundan dolayı mı, Maybasar çabuk kavrayıp zayıf yerinden yakalanınca:

– Tüh zamane çocuğu, beni tuş ettin! Eskiyi unutmmuş, diye zannettim. Hâlâ açığı mı kolluyordun? diyerek makaraları koyuverdi. Abay’ın kızgınlığını da taşlamasını şakayla karışık geçiştirdi.

Sözüne yine devam etti.

– Dilda senin yarin değil mi? Benim yanlış söylediğimi mi zannediyorsun? Yoksa Rus kitabını çok okuyunca, Rus olup gittim, diye mi düşünüyorsun iki hanım almayacak?

– Bu konuda Rus olsam doğru olur, ne yaparsın?

– Hey, sen ne saçmalıyorsun? Dört çocuğuyla Dilda ne olacak o zaman?

– Dilda’ya benim gereğim yok. O bana kin ve öfke gütmekten başka gönülden çıkmış...

– Aa, o zaman bıraktın mı?

– O çocuklarımın annesi. İyi anne olursa yakın arkadaşım. Onunla yetinmiyorsa güle güle. Yolu açık olsun!... Sözüm sadece bu! diyerek Maybasar’ı konuşturmayıp suratını asıp ciddileşerek yerinden kalktı.

Maybasar da ne yapacağını şaşırıp ilginç birşey duymuş gibi birşeyler söylemek istedi.

– Bırakın, bununla yeter. Bu benim problemim. Karışılmayacak yere burununu sokma akraba! diye geri çevirdi. Maybasar’ın ağzını açmasına fırsat vermeden engelledi.

Akabinde Maybasar’a söylenecek sözüne başladı. Bu, Maybasar’ın düşüncesinde olmayan farklı bir sözdü.

Abay demin annelerinin evine gelirken ağlayan Baysügir’i görmüş. Onu teselli edip yanında getirmekte olan Baymagambet Abay’a Maybasar’ın davranışını şikayet etmişti.

Şimdi Abay'ın aklına bu geldi.

– Bundan sonra size söyleyecek bir çift lafım var. Bunu kırılarak, hatta içim yanarak söylüyorum. Baysügir'i niçin dövdünüz? Ölümle yaşam arasında gariban babası yatıyor. Niçin dövüyorsunuz bu obanın çobanlarını? dedi.

Suratı gerilen Abay şimdi iyice öfkelenmiş. Ama Maybasar'ın umursadığı yok.

– Boşver yahu! Çoban yilkıcılar tepemize çıkar. Biraz akıllansınlar. Hiçbir şey olmaz, diye olayı basitleştirmeye çalıştı.

Abay artık gururuna yediremeyip sertçe konuştu.

– Hayır, yanlış söylüyorsunuz, başına buyruk olmaz çobanlar. Neye dayanarak başına buyruk olsunlar ki! Açlıktan nefesi kokan garibanların ne gücü var? Bu obada bir değil, iki değil, artık kamçınızı konuşturmayın! dedi.

Maybasar'ın bu seneki yazda birkaç kez çobanları dövdüğünü hatırlamıştı.

O ise, burada kalmayacağına benziyor. İzah etmeye çalışırken Abay fırsat vermeyip üzerine gitti.

– Niye, sizin at oynatacağınız öksüz garibanın obası mı burası. Çoluk çocuk değiliz, biz de varız. Bundan sonra ayağınızı denk alınız! Dövmek bir yana azarlamayın komşularımızı. Bundan sonra hiç birine bir fiske dahi vurmayınız. Aksi takdirde külahları değiştiriz. Hem de fena bozuşuruz. O zaman sakın bana küsmeyin. Bugün Baysügir'i dövmenizin beni dövmekten bir farkı yok, anladınız mı? o kadar, diyerek çekip gitti.

Abay, misafir evlere doğru gitti. Maybasar burada öylece gıkını çıkaramadan kalsa da bu obadaki şarkı eğlenceyi engellemeye dışarıdan teşebbüs etmişti. Anneleri, anneler evine çağırıldığında bazı misafirlerle de adam salmıştı. Sügir'in çocuğu Akimkoca'ya Maybasar selâm gönderip: “ Obada bey yok. Herkes merak içinde. Akimkoca kendisi anlar. Bu obanın kız ve genç hanımlarını curcunaya çevirmeyip Akimkoca'nın kendisi dağıtsın!” diye kenardan çitlatmış.

Güzel Ümıtey, Aygız'ın kızkardeşi sayılırdı. Kara Batır Eskoca'nın kızıydı. Ona Aygız'ın kendisi bir abla olarak emredip: "Obaya dönsün, yeter artık" demişti.

Böylece Abay'ın konuklarının huzurunu kaçırdıklarını Maybasar'la Aygız, Abay'ın kendisine farkettilmediler. Misafirleri, sadece dönme hazırlıkları olmasa, niçin acele davrandıklarını birbirlerini hissettirmemişler.

Obadaki komşu, çoban , çoluk çocuğu Abay'ın evine göndermeyen, mani olan Aygızlar, Abay'ın arkasından böyle davranmışlardı.

Bu nedenle, Abay dönerken, damat evindeki konukların atları eyerlenip kermelerin tamamına bağlanmıştı. Abay arkadaşlarının acelesine pırelense de: "Galiba yarın gidecek olan Bircan iyice dinlensin diye düşünüyorlar" diye kafasına başka sorular takılmadı.

O eve girince son kımızlarını içip bitiren misafirler, memnuniyetlerini ve veda sözlerini söyleyip Abay ve Bircan'a son teşekkürlerini bildirdikten sonra ayrılmak istemezcesine yola çıkmaya hareketlendiler.

Her tarafa bölük bölük dağılan topluluğu Abay, Bircan, Erbol, Aygerimler dışarıya çıkarak uğurluyorlar.

İlk önce bir grup halinde Sarköl, Kopa tarafına yönelip Akimkoca, Kerimbala gitti. Bunların yanında Oralbay da gidiyor. Ümıtey'i ve şarkıcı Mirzagul'u yanına alıp bir grup halinde obasına misafiriğe davet etti. Yarın yola çıkacak olan Bircanların konaklayacakları obalar o yol üzerindeydi. Abay bu daveti uygun gördü. Kendilerinin diğler bir obasında, son kez misafir ağırlamaktan şeref duymuş.

Diğler bir grup, Balbala'nın grubuydu. Bu zamana kadar atını eyerlese de hangi tarafa gideceğine karar veremeyen Bazaralı, Aygerim gelip, Balbala'yı atına bindirdiği yerde içi giderek baktı.

– Vah zalim dünya, Leylasından ayrılan Mecnun'un yaşamı olmaz olsun! Getir benim atımı, diyerek rica etmiş. Erbol onu da ata bindirdi.

Bazaralı, Balbala'yla yanyana giderken, Abay'ın bu evinin yanında deminki sözü iştirip bakakalan soğuk kısıkaç bir çift göz vardı.

O, Kulinşak'ın "Bes kaskası" ndan biri olan Manas'tı. Son grubun gidişiyle Manas, Aygız'ın evinde oturan Maybasar'ı dışarı çağırıp gurur ve kin dolu bir söz söyledi.

– Bazaralı Balbala'yla samimi, denen sözü dışarıdan duyup bizim Torgay ona bileğleniyor. Sözüne de, hareketine de bizzat gözlerimle şahit oldum. Mayeke... Bakın, çift olarak gidiyorlar Anet'e. Sözlümü ayartmaya çalışıyor işte.. "Yiğitte gurur" denen birşey varsa benim elim de armut toplamıyor herhalde. Kızın müstakbel eşi, bizim Besbesbay kardeşimiz, kendisi batur, acar biri. Onun da yiğitliğine toz konduracak hali yok. Söylediğim bu. Evet, ne yapsam da haklıyım, bu Kavmen'in eceline susayanına, dedi.

Yüzü mosmor, dağınık kamçısını bükleyerek kavrayan uzun parmaklarında sabırsız bir titreme var.

Maybasar, Bazaralı'yla Nurganım hakkındaki dedikoduyu duymuş, diş bileğliyordu. Gözleri gülüp burnunu kırıştırarak, öfkeyle çabucak kısa kararını söyledi. Gizli, saklı söyledi.

– Şimdi dokunma, sadece akşamı bekle. Gelecek elbet Balbala'nın kapısına. Başıyla, canıyla.

Allah'ın, kanlı boynunu suçlayıp elini ayağını bağlayarak elimize verdiği bu değil mi? Üstelik Besbesbay'ın, Beskaskan var, çekinirseniz yazıklar olsun size. Bunu yapmazsan ölmen daha iyi anladın mı? diyerek Manas'ın göğsünü dürttükten sonra, "Haydi git!", dedi.

O akşam Barlıbay düzlüğündeki Kunanbay obasından her tarafa dağılan gençler grubu, bu civarda yan yana yerleşen yüzlerce obanın üzerinden, kalabalık halk arasından geçerken özgürce tatlı şarkılar söylediler. Bir bülbül şakıyışıyla, yüksek tempolu "Yirmi beşi" dalgalandırdılar. Bir nazlı ağır hava "Canbota" çıkıyordu. Daha bir de hareketli ritimli, canlı "Cambas sipar" yayılıyordu. Büklüm büklüm süzülüp, deniz dalgası her tarafa saçılıp uzayan aziz Bircan'ın örnek sanatı. Bu getirmiş olduğu hazine, bazen estirip yükselten Amir'le Oralbay'ın sesleriyle inliyordu. Bazen akıtıp ince ince kıvrıran, ama son derece kuvvetli ve uzağa yayılıp duyulan sesleriyle yetişkin Balbala, yakışıklı Seri Ümitye, kibar Kerimbala bu şarkıyı nakış nakış işliyordu.

Bütün engin ve özgür şarkıları: “Hayat, hayat seni seviyorum! Şarkıcılar, sanatçılar, kendinizi gösterip kuşlar gibi uçun. Eğlemce akşamında nazlı gönül sırrını açıyordu. Hür, asil, halis yürek içini döküyordu. Bazen, “Neredesin, tanı, bul beni, aziz sevgili canım, , zeytin gözlüm!” diyordu.

Vebali benim şayet yakalarsa...

Bunu söylemekte olan kızın fedakârlığı ne kadar hoş!

Aklıma sen gelince ey bir tanem,

Koşturayım aç kurt gibi dağdan dağa,

diyen ateşli genç nasıl? veya

Akboz evin yanından uğurlarken,

“Elveda bir tanem” dediğin aklımdan gitmez,

diyen vefalı yiğit ne kadar asil! Ya da:

Beşaz cemalini gördüğümde aklım başımdan giâdiyor!

diyen kalp çarpıntılarını dalgalanıyordu. Nakaratlar ise “FKaragöz ayım”, “Aydınlığım”, “Bir tanem”, “Sabrım kalmadı” diye iç çekiyor. Canını verir gibi bağlanıp, hayatını son nefesine kadar yarinee adayıp gönül arzularını, gençlik isteklerini söylüyor.

Bal dökülen dillerle birbirine kenetlenen gençlik ateşi, , Tobıktı yaylarının serin, zamansız akşamlarını, yıldırım ateşi gibi dililim dilim yarıyor. Bircan’ın bu oba gençlerinin pembe dünyalarına getirdiği gönül dili, duygu nuru bu idi.

O akşam Anet’e doğru giden Bazaralı, at üstünde şarkı söyleyerek gelmekte olan Balbala’nın suna boyuna, ince beline hayıranlıkla bakıyor.

O akşam, Kerimbala ile Oralbay beraber şarkıyı döküyorlardı. Kendisi şarkıcı olmasa da şarkıyı tutkunlukla sevan Kerimbala’nın ağabeyi Akimkoca birlikte gelirken iki şarkıcıya yol boyunca şarkı söyletiyor.

Aylı, gizemli akşamda bir çok arkadaşının arasında gelirken Amir’le Ümıtey şakıyordu.

Büyük sanatla gönüllere işleyen şarkıyla vedalaşılan o akşamda, damat evinde, Bircan'la Abay'ın meclisinde Aygerim yine şarkılar söylüyor.

O önce:

– Ben söyledim. Bana yeter. Beni bırakınız, Abay! Bircan ağabeyin şarkılarını dinleyelim! deyip birkaç kez rica etmiş, kendini bir kenara çekmek istemişti.

Aygerim şarkıyı canı gönülle dinlemekle birlikte söylemeyi de ihmal etmiyor. Kulak verip dinleyen, şarkının kıymetini bilen topluluk arasında, şarkısını kanatlandırıp kendinden geçerek söylüyordu. Son aylarda, yanında Abay dinlerken şarkı söylemesi, Abay'dan aldığı güç, huzur, ilham ateşi gibi oluyor.

Bircan'la Abay birlikte dinlediği zamanlarda sadece ikisine adanıp her notasına tüm ruhuyla hürmetini, saygısını sunarak söylüyor. Şafak sökerken dalını bularak konan, kendi doğup büyüdüğü yuvasının etrafında büyüyen çiçeklere ithaf edip coşup taşan şarkının arzu ve heyecanıyla bülbülü andırıyordu.

Ama bu gece önceleri şarkı söylemek istemeyip çekingen durduğu gerçektir. Çünkü gündüz Abay'a büyük evde söylenen hoşnutsuzluk, akşama doğru buna kalsın.

Abay, Aygerim'e gündüz söylenenleri söylemeyip kıyamadığı için gizlese de onu bizzat Aygız'la Dilda yanlarına çağırıp kırıcı ağır sözler söylemişler. “Abay'a söylenen söz geçmiyorsa da sana söylenen öğüt sözü, büyük sözü boşa gitmez” diyerek Bayşora gibi fakirin kızı olduğu, başına devlet kuşu konduğu söylenmiş. “Böbürlenme, ayağını denk al... gözünü açıp bir bak, kimin omzuna çıkacağını sanıyorsun!” demişler. Aygerim'in hayatı boyunca aklına dahi gelmeyen böyle kötü bir karakteri ve büyülenmeyi yakıştırarak biberlemişler. Aygerim'in gözünden yaşlar gelmiş perişan yüzü kirece dönüp yanmış, kor olarak ateşe girip çıkmış gibi olmuş. Kendisindeki edeple terbiye, Abay'ın sevgisinden ve şarkıya son derece tutkun olduğundan dolayı bunlara hiç bir şekilde açıklama yapmaya gerek duymamış. Aygerim bir kelime dahi söylememiş. Şarkı, günahsız. Özellikle Abay'ın rica-

sıyla söylediği şarkıları, en sıcak duygularla sadece sevmeye ve sevilmeye dayalı söylenen şarkılar temiz ve masum. Bunu çocukluk günlerinden beri kendi obasında, babasının fakirhanesinde söylediğinde onu hiç kimse ayıplamamıştı. Güçlü oba, baskı yapıp şarkıyı yasaklıyordu. İçinde bunun muhasebesini yapıp sessizce gitti. “Söyletem Abay ya!” diye kendini savunmaya dahi ihtiyaç duymadı.

Ama en ağır gelen darbe aklından çıkmayan aşağılayıcı bir dert. “Biz zengin obayız, sen cariyeliğe uygun fakirin birisin. Bu soylu, sopolu oba. Sen onun çobanıyla kul obasından çıkan birisin. Yolun dlar, ince olsun, attığın adımına dikkat et. Başını eğerek yürü. Sesin soluğun sakın çıkmazın. Aksi takdirde bu, haddini aşmak demektir. Bu sana bahşedilecek şeref değil! demeye getiriyorlar. Böyle haksızlığın, zorbalığın gücünü görüp döndü.

Mağrur obanın, hıyanet, haksızlık yapan obanın Aygerim’i korkutarak incittiği acımasız tablo böyleydi.

Ama Abay’la Bircan da bu akşam damat evinde oturan kayını Ospan da, Erbol da Aygerim’in çekinip bir kenarda kalmasına müsaade etmediler.

Özellikle, sözünü esirgemeyen fütursuz Ospan, yengesinin yanına yaslanarak:

– Hey Aygerim, duvağı başından çıkmayan gelin, laf dinlemez olduğunu hangi sülalenden görmüştün? Rica ediyoruz, söyle camın sağken, yengesine affetmeden emri vaki sözünü dinletecek tavrını takınmış.

Aygerim boğazını temizleyip mecburen kabul edip şarkı söylemiş.

Birkaç şarkı söyledi. Bircan’la Abay özellikle dikkat kesilerek şarkırd şarkıcının gizemli sesini dinliyorlar. Onlar istek yaparak Aygerim’in bu yaz boyunca Bircan’dan öğrendiği bütün şarkıları bir bir söylediler.

Ama Aygerim’in şimdiki haleti ruhiyesi kendi şarkıcılığının denendiğinin farkında değil. Demin akşam duyduğu izzeti onuruna dokunan darbe yara açmış gibi. O zorba gücün adaletsiz dayatmasını n,şim-

di de günâhsız billur bir kalple onuruna dokunup aşağılandığını hissediyor. Ama onu hissettikçe Abay'a daha da yaklaşıyor. Sevindiren çekiciliği, cazibe ateşi çok, sımsıcak yarını canıyla, ruhuyla bağlanıp seviyor. Bundan önceki hayatında böyle hissetmediği minneti, sevgi ateşini kendi içinde apaçık duyuyor.

Buna karşı Abay'ın da şu anda vurgun aşıklar gibi alevlenip haretle kendini sevdiğini anladı. Şarkı esnasında yüreklerin karşılıklı çarpıntılarını duydukça kendisi de yüce duyguların getirdiği huzurla rahata ermiş gibi. Bir tarafında zehir varsa, bunu küçültüp ayağının altına alıp yün gibi didmek isteyen emir yatıyorsa, ikinci tarafta o incinmeden kaynaklanan elem, ızdırabı Abay'dan hem gizleyip hem de ona kendi sevgisini ifade edip adayarak söylemesi vardı.

Aygerim'in altın sesiyle şakıdığı bu ilk şarkıları büyük evlerin tarafına ulaşır ulaşmaz o evlerden damat evine Kalika gönderilmişti.

Açıkgöz, sinsi ve bu obanın gizlisini, saklısını, çitirtisini, acısını tatlısını iyi bilen ortay yaşlı elti, Aygerim'in evine sessizce girmiş.

O gelir gelmez, "Aygerim kendisi anlar, durur" zannetmişti.

Aygerim şarkı esnasında yerinden kalkarak yukarisından yer verip Ospan'ın deminki ricasıyla yine bir şarkıya başlamış.

Kalika, gözünün önünde Aygerim'in söylediği bir şarkıyı yarım kulakla dinleyip yanında oturan gelinin baldırını sertçe çimdikleyip bastırıyor... Aygerim, şarkısını kesmedi. Ama bu sıkıştırma canını acıtmışa benziyor. "Cambas sıpar'ın" son kıtasını kıpkırmızı kesilip pancar gibi yüzle bitirir bitirmez gözünden damla damla sıcak gözyaşlarını akıtıp durdu. Kalika'nın gölgesinde oturduğu için onun bu göz yaşlarını kimse farketmemiş.

Kalika sezmişse de oralı olmayıp aksine gözdağı verip aceleyle fıslıdayıp:

- Yeter... yelikme! diye emretmişti.

Aygerim'in şarkısı böylece dinmişti. Sonra Bircan kendi dombırasını estirdi. Büyük şarkıcının engin, yüksek, akıcı, berrak sesi kıvrım kıvrım çıkıyordu. Yayla gecesinin yıldızlı, aydınlık gökyüzüne doğru seslenip dağılarak yayıldı.

Bu gece Anet işinde, bu Bircan şarkılarından dolayı ortaya çıkan fevkalâde bir olay oldu. Bu durum Bazaralı'nın başında olmuştu.

Akşam çökerken Balbala'nın belinden sevgi kuşağını çıkarmayan Bazaralı, yetişkin kızın obasına onunla beraber gelip inmiş.

Balbala, Bazaralı'ya yüreктen hürmet gösterip seven kalple yarıdan gitmesini istemeyip:

– Bazeke, bugün benim misafirim ol! diyerek alıp gitmişti.

Balbala'nın babası vefat etmişti. Obanın gözü kulağı olan büyük ağabeyi obada yokmuş. Bazaralı birlikte eve girdikten sonra Balbala'ya benzeyen ağırbaşlı, sıcak yüzlü, alması hanım biraz sıkılmış. Çay demlemeye rica etmekle birlikte yatağın ayak tarafına kızını çağırıp yavaştan fısıldayarak:

– Yavrum, sen ne yapıyorsun? Sözlü tarafın Torgay obasının itin ünümesi ta kulağımızın dibine kadar geliyor. “Evine tanımadığın birini niye getirdin derlerse, ben ne diyeceğim? Ben yerin altına girmez miyim? demişti.

Metin, olgun yüzlü Balbala, önce inci dişlerini gösterip yavaştan gülerek:

– Anne “Birkaç günlük misafirimsin” diyorsun ya. Daha kaç gün eğlenebilirim ki! Yarın Torgay'ın olacağız, birşey olmaz, merak etme. Bazeke'm'e nasıl kıyıp git diyebilirim... Kalbini ferah tut! Saygıyla iyice ağırlayıp gönder! demiş.

Ondan sonra semiz bir kuzu kesilip şimdi asılan kazanları yüzler gülüp huzur bulduğu ortamda Balbala iyice gevşeyip sakin ve rahat bir kalple Bazaralı'ya adadığı güzel şarkılarını söylüyor.

Açık yürekli, şakacı, serbest tavırlı Bazaralı'yı öncekinden daha da mest etti. Delikanlı, Balbala'ya tepeden turnağa dikkat kesilmiş.

Güzel kızın annesi ile ayrı oturan yengesinin ısrar ve ricaları sonucu misafir delikanlı Bazaralı'nın kendisi de şarkı söyledi. Sohbet, takışma, şakayla ev içi hoşnut olmuş. Çok değişik bir ahenkle geçirilen gece olmuştu.

Tam yatılacak zamanda annesi, Balbala'nın onurunu, namusunu,

şerefini sakınıp kızını, yengesinin evine yatmaya gönderip Bazaralı'yı kendisinin büyük evine yattırdı. Böyle yapmasının özellikle bir sebebi, akşamki sohbette bu eve başka zamanlarda gelmeyen bir iki ergin çocuk gelip gitmiş. Onlar Torgay, Kulınşak obasının çocuklarıymış. Öküzü binip sesizce gelmişler. Elbiseleri eski, kuzu güden çocukları andırıyor. Gelmelerinin sebebi de yerli yerinde. Gündüz kuzular karıştı mı diye kuzularını arayan" takipçiler oldular. Ama onlar kuzularla ilgilenmekten ziyade ev içindeki misafirlere, ev insanların suratlarına, şaka, tartışmalara kulak kesiliyorlar. Hanım uyanık çocuklar olduğunu farkedip yemek verdikten sonra uğurlamıştı.

Bu çocuklar koyunların arasında kontrol etmiş gibi bekçiyle sohbet edip oyalanarak gece yarısına kadar dönüp dolaştılar. Sadece Balbala, onlara dikkat , aldırış etmeyerek büyük eve misafirini yattırıp tünlüğü kapatmış, kendisi yengesinin evine gidip yattıktan sonra kuzu güden çocuklar gitmişlerdi.

Üstünü yarım yamalak çıkarıp yatan Bazaralı gece yarısı geçtikten sonra, ele güne aldırılmayıp Balbala'nın yattığı keçe evin kapısını yukarı doğru kaldırmaya başladı. Bu sırada evin göldelen tarafından gizlice gelen uzun boylu bir karaltı Bazaralı'nın omzundan yakalayaverdi.

– Dur bakalım!... Bu tarafa yürü, diye emretti.

O Manas'mış. Bazaralı hiç bozuntuya vermeden serinkanlı yüzle başını çevirdi.

– Vay, sen Manas'mısın? demişti.

– Manas mıyım, talas mıyım, sen onu bilip de ne yapacaksın, gel bu tarafa, diyen Manas yavaştan seslenip azarlayarak öfkeli sesle emretti.

– Hey arkadaş... Yoluna git!... dedi. Bazaralı oralı olmayıp kurtulmak istemişti ki Manas'ın ona taviz verdiği yok.

– Balbala'nın adı bütün obada kötüye çıkmasını diyorsan dön bu tarafa! Eğer yiğitsen hiç olmazsa kızın şan şerefini lekeleme! Yoksa tam burada seni kepaze ederim! Çabuk, dedi.

Bazaralı, başını sallayıp geri döndü. Evinin yanından ikisi de

uzaklaşp evin dış tarafına doğru yürümüştü. Bu sırada bu evin dışın-
da birkaç öbek ağacın arasından üç delikanlı ortaya çıkıverdi.

Bu dört delikanlı, Bazaralı'yı aralarına alıp sıkıştırarak obadan
uzaklaştırıp götürüyor. Bir delikanlı, büyük evin beldevinde hâlâ eyer
koşumlu beklemekte olan Bazaralı'nın semiz gök atını çözüp getirdi.

Bundan sonra yakalanan yiğidi kendi atına bindirip kendileri de
atlarına binerek bütün bir grupla Torgay obalarına doğru yol almışlar...

Biraz yaklaştıktan sonra Bazaralı:

– Beni serbest bırakın, sizler de gelin adayınızın şan şerefini leke-
letmeyin! Yarın halk arasında adı kötüye çıkar! diye, ikna edici sözler
söylemişti. Manas'ın yanındaki Köşpesbay ve diğer iki delikanlı bunu
kabul etmediler. Köşpesbay, Balbala'nın kaynıymış. O da ağabeyi
Besbesbay ve Manas gibi kocaman, iri yapılı ve pehlivan, kavgada dış-
li er diye biliniyor.

Obadan uzaklaşınca kadar Manas da, bu da, Bazaralı'yla kısa
kısa olsa da konuştu. Obadan iyice uzaklaşınca dört delikanlı birbirine
işaret ederek Bazaralı'yı kamçılıyıp hepsi başına üşüştü. Atının yula-
rını da, dizginini de bileklerine dolayıp iyice kavramışlar. Ondan son-
ra Bazaralı dayak yedi. Bu gece atından, elbiselerinden oldu.

Sabah, insanların kalkacağı zamanda Maybasar, Abay'ı Aygız'ın
evine çağırtmış. Abay oraya geldiğinde bu evde Maybasar'dan başka
Bazaralı, Erbol, Aygız, Nurganım oturuyordu.

Maybasar da buraya yeni gelmiş. Abay eve girmeden önce dışa-
rıdaki Ospan'dan Bazaralı'nın dayak yediğini duyup morali bozuk hal-
de gelmiş.

Bazaralı'yla ikisi bir bakışta birbirlerinin düşüncelerini okumuş
oldular. Yüzlerinden farkettiler. Sebebini de izah etmeye gerek yok.
Yalnız, Bazaralı'nın sağ yanağında kamçının kıpkırmızı izi, kötü bir
görünüm çiziyor. Yakışıklı simalı, geniş gönüllü mert yiğidin talihsiz-
liğe uğramış, aşağılanmış halini görmek Abay'a acı veren dolkunaklı
bir manzara sergiliyordu.

Maybasarlar aynı düşüncede değil, zevkten dört köşe. Hatta se-
vindiğini belli etmeyerek habersizmiş gibi konuşuyor. “Nasil dövü-

ler? Nasıl vurdular?” diye söylerken merakla sorup ne olup bittiğini bilmek istiyor. Bazaralı ciddi bir suratla kızgın kızgın oturuyor. Maybasar’a yüzü açılıp konuşmadı. Buna sinirlenen Maybasar, bu insanların önünde yiğidi mahçup etmek için bir sinsilik düşündü.

Bazaralı’ya kısık gözlerle bakıp “hık” ederek gülüp canıma değsin der gibisince:

– Bazım, kamçı yüzüne değmişe benziyor! Çıldırılmış bu Torgay ya? Şahin olup başına binerek ne yapmak istiyor bunlar? dedi... Bu zamana kadar ses çıkarmayıp perişan oturan Bazaralı şimdi mosmor yüzünde namus ve şerefin duyguları kabarıp Maybasar’a gözleri ni dikti.

– Yaa, serçenin Torgay olmak yerine şahin olarak ortaya çıktığından şimdi mi haberin var! Başlangıçta onlara arka çıkıp koltuklayan sen değil miydin? Benim başıma, seni de arkasına aldıktan sonra o şahin olmayıp da, kim şahin olacak? diye laf çarptı. Yaranın kabuğunu kavlatıp kini boşalmış gibi rahatlayarak kahkahayla güldü.

Ev içinin hepsi ona katılıp gülmüştü. Maybasar, ağzını açamayıp dersini aldı. Boynunu yana çevirip:

– Hay dilin kurusun! diyerek utancından güldü.

Abay keyiflenip sevinerek güldü.

– Ey aziz Bazeke! böyle keskin dilin varken, sana Kazak’ın kamçısı bir yana, kurşun bile işlemez!... dedi.

Bu oba, Bircan gibi dışarıdan gelen misafirlere Bazaralı’nın bu durumunu belli etmemeye çalıştı. Bundan dolayı Bazaralı’ya çabucak eyer koşumuyla at hediye edip uğurlamayı bizzat kendisi üstlendi. Aygız’la Nurganım’a bakıp:

– Bazeke’nin üzerine çapan, kemzal, kafaşına timak giydirin! dedi.

Sonra Bazaralı giderken Abay’ın sözünü ettiği at ve eyer koşumun yanısıra Nurganım kendi elleriyle tiril tiril bir çapan getirip dışarıda Bazaralı’nın omzuna atıp insanların gözü önünde farketmeden:

– İnsanlığına kıyamıyorum Bazekem, kendini niye küçük düşürdün, içimi yaktın ya! dedi.

Bugün öğleden sonra Bircan, Kunanbay'ın büyük obasından yola çıkmıştı. Dün Amir, onu misafirlığe davet ederek gitmiş. Bugün bu misafirler oraya gidecek.

Ulcan, Bircan'a giderayak, kendi evinde elleriyle hazırladıklarından ikram ederek hayır dualar edip iyi yolculuklar diledi. Bununla birlikte Aygız, Nurganımlara getirip dokuzar dokuzar hediye sundu. Biz-zat kendi eliyle Bircan'a büyük gümüş taytuyak* hediye etti. Yanında-ki tüm arkadaşlarına heybeler dolusu manat**, kadife, çam sakızı ço-ban armağanı verildi.

– Obama gelip buradaki yediden yetmiş yediye herkesi sanatınla mest edip gidiyorsun. Her nereye gidersen yolun açık olsun. Sanatın, kadir kıymetin, dağlar kadar yüce olsun evladım. Bizlerin anne, baba, yenge olarak sana sunduğumuz töremiz, geleneğimiz bu. Gönül rızasıyla yola çık!.. dedi.

Bu eve Bircan minnet ve şükranlarını sunup:

– Oğlunuzun, kızınızın mürüvvetini görünüz, canım annem. Obada, memleketinde gördüğüm izzet ikramı her nereye gitsem de unutamam. Allah razı, ben de razıyım! deyip Ulcan, Aygızların ellerini iki eliyle saygıyla tutup vedalaştı.

Abay'ın Bircan'a verdiği hediye sarı yorga at, diğer arkadaşlarına da birkaç güçlü dayanıklı at vermiş.

Böyle dost arkadaşlarla Bircanlar, Puşantay'a, Amir'in misafirlığıne giderken Abay, Erbol ve Aygerim de birlikte yola çıktılar. Abay'dan Aygerim'i getirmesini ısrarla rica etmişlerdi. Ümitemyle Amir'in ricası vardı.

Bunu aklında bulunduran Abay, Aygerim'in çekingenliğini, utanmasını gözetmeyip beraberinde götürmüştü.

Bu grup o gün akşam Kunanbay'ın büyük hanımı Künke'nin obasında Amir'in kurdurduğu evde bulundular.

Bu son gecede de çok şarkı söylenmişti. Bircan'la Abay'ın

---

*taytuyak:Tayın toynağı kadar büyüklükteki gümüş.

**manat: Bir ipek çeşidi.

meclisi, yemekten sonra şafak sökene kadar devam etti.

Yaz boyunca Bircan'ı dinleyip şarkının değerini, şarkının önemini anlayan, yiğit sanatının en zirvesi diye değerlendiren Abay, ezgiden dalgalanan, gönlünden duyulmayan sırlı şiirini söylemişti.

Kulaktan girip ruhu kaplar,

Güzel şarkıyla hoş ezgi,

Hülyalı düşüncelerle salar,

Seversen şarkıyı benim gibi sev!...

diye başladığı şiirini Bircan'a ve meclise okudu. Bircan içinden, Abay'ı düşünür, kâmil genç olarak görüyor. Bu şiir, onun yüce şairlik sanatını da kendine has bir özelliklerle ortaya çıkardı.

– Abaycan, benim şarkım sana ilham kaynağı oldu diyordun. Sence, şarkının farketmediğimiz dikkat etmediğimiz, hazine sandığını açıyorsun. Bundan sonraki hayatımda sanatıma daha da sorumluluk yükledin, dedi.

– Öyleyse hepimizin gayesi bir imiş, Bircan ağabey!

– Gaye uğrunda ufak tefek farklılıklarımız olabilir. Sadece sana söylemek istediğim, senin şarkıyı yükseltip kıymetlendirdiğin gibi şiire de benim ilk kez değer vermeme ne dersin? Sana benim verdiğim çoksa, senin de benim sanat dünyama kattıklarının bilmem farkında mısın? dedi.

Yaz boyunca Abay, bütün Orta Cüz, Argın, Nayman, Kerey, Vak'taki besteci, şarkıcıyı, şairleri Bircan'dan çok duyup anlamıştı. Onlardan biri şimdi aklına gelip:

– Bircan ağabey, sanatın değerini bildiğimiz tek gerçekse, hayatımızda zirveye tırmanarak yükselen sanatı güçlendirelim. Doğru, sizin bu sanat yolunda yalnız kaldığımız muhakkak. Ama bu güzellik yolunun kötülükleri yargıladığımı da hiç bir zaman aklımızdan çıkarmayalım, dedi.

İkisinin birleştikleri nokta bu oldu. Canbota'nın, Aznabay'ın cezasını şarkıyla veren Bircan, o yolda bu hareketi, bu örneği gösteren insandı.

Sohbetin derinliğinde anlaşılabilir ilham dolu iki gönül bir olup rahata erdiler.

Geç yatan misafirler öğleye doğru kalkıp çay içtikten sonra bir an önce yola çıkmayı istediler.

Atları eyerleneli bir hayli zaman olmuştu.

Sonunda, Abay başta olmak üzere Bircan'ın bütün dostları, dışarıya çıkıp sal serileri hürmetle ata bindirirken Bircan, en son ağabeylik dileğini genç şarkıcılara ithaf etti.

– Amir, sen başlayıp Aygerim, Ümitay katılarak “Yirmi beş'i” bir söyler misiniz! Bu benim sizinle veda şarkım olsun, aziz kardeşlerim, dedi.

Özel bir dilek. Ama Bircan'ın kendine yaraşır seriliği doğal dileği.

Abay bunu anlayıp makul karşılıyor. Gençler de çekinmediler, canı gönülden katılarak söylediler. Bunlar, bir mısrayı söyleyinceye kadar göz kapakları kapanıp biraz tebessümle kendinden geçerek dinleyen Bircan, atının üzerinde “Biraz durur musunuz” dercesine bir işaret yaptı. Kunduz derisinden işlemeli yeşil kadife kaplı deri borkünü alınının yukarısına doğru kaldırdı, gençlere eğilerek selam verdikten sonra kendisi bir şarkı söyledi. Bu şarkı, yaz boyunca söylenmemiş bir şarkıydı. Hasret dolu, duygulu renkli şarkının nakaratı gönül dilini dile getirdi.

Hey delikanlılar hey,

Vah geçip giden zaman hey,

Haydi sağlıcakla kalınız!...

deyip güldükten sonra yüzü ağarıp duygulanan Bircan atının başını uzun yolculuğa doğru çevirdi.

Şarkısına hâlâ devam edip arkasından bakakalan Abaylara adayarak söyleyip gidiyor. Herkesten önce bunu iyi anlayan Abay'dı.

– Bu söylediği yeni şarkı... İşte burada yaratmış, bizimle vedalaşırken söylediği şarkı!... İlham kaynağının ta kendisi deyip beğenerek dinliyor.

Abay'ın bu sözüyle şarkıyı yeni yaratıp söyleyerek gittiğini farkeden Amir, ata koşup kermeye ulaşış zıplayarak eyerli ala ata bindi.

– Hemen öğreneyim! Akıldan uçup giderse yazık olur! deyip ardından koştu. Böylece o, misafirlerin ardından yetişip birlikte gidiyor.

Bircan, bu şarkısını hiç durmadan döküp yükselterek söylüyor.

Abay grubu, bıkmadan usanmadan hâlâ dinliyor.... Uzun uzun beklediler. Şarkı hiç kesilmedi.

Hey delikanlılar hey,

Vah geçip giden zamana hey,

Haydi sağlıcakla kalınız!...

Yolcular gittikçe uzaklaşıyorlar. Son nakarata, Aygerim, Ümityelerin kulağından hâlâ çıkmıyor. Konuklar, uzaktaki yeşil sırta tırmana tırmana çıkıyorlar.

– Bir kuzu yayımlık mesafedeki yere kadar gittiler. Devamlı duyuluyor, ne harika ses! deyip Erbol hayranlığını gizlemiyor.

Biraz sonra, misafirler şarkıya devam ederek belden aştılar.

Amir sırtın bu tarafında vedalaşış tekrar geriye dönüyor. Dönüp gelinceye kadar Abay evin yanından ayrılmadı.

Amir öğrenerek geldi, yaklaşır yaklaşmaz: “Hey delikanlılar hey!” diye deminki nakarata aynen söyledi.

– Şarkının adı neymiş? diye Ümitcy sormuştu. Amir ani soru karşısında afallayıp:

– Hay Allah, adını sormayı unuttum yahu! dedi.

– Onun adını demin Erbol söylememiş mi? Kuzu yayımlı kadar yere varıncaya kadar duyuluyor, dedi ya. Adını Bircan da koymamış olabilir. Bunu adı “Qozı köş” olsun o zaman! diyerek Abay eve doğru yürüdü.

Tam bu sırada bunların yanında kırmızı boyalı bastonuna dayanarak büyük hanım Künke gelmiş. Başta Abay olmak üzere tüm gençler ona dönüp saygı gereği hal hatır sordular. Aygerim büyük bir saygıyla hürmet edip tevaazuyla önünde eğildi. Ama Künke diğer gençlerle

ilgilenmeyip sadece Abay'a baktı.

– Hey ışığım Abay, Bu yaptığın ne? Kime örnek oluyorsun? Bizim obadan misafirlerin böyle uğurlandığı ne zaman görülmüş? Kimin başını göğe erdirip büyütüyorsun, omzuna çıkararak? Bari pervasızlığı, bu otta suda durmaz Amir'e verseydin. Seni akli başında biri biliyordum?! dedi.

Abay, sinirleri kalkıp kendine zor hakim oldu.

– Anneciğim, düşündüğünüz tek şey obanın sapsakin olması. En güzeli bu diyorsunuz. Ama bunun gibi sakinlik her zaman bulunur, şarkı ise bulunmaz! diyerek hafiften alarak gülüp gençlere baktı. Erbol'la Amir onun gülüşüne katılarak:

– Sakinlik bulunur, şarkı bulunmaz! diyerek birlikte bu sözü tekrarladılar.

Künke sinirlenip Abay tarafına beğenmez gözlerle bakıp çekip gitti.

Amir şimdi makaraları koyuverip:

– Abay ağabey, ne zamandan beri büyükannemi tuş edip hakkını verdiniz! dedi.

Aygerim, Ümiteyler bunun gibi ağır taşlama karşısında zor durumda kalıp gülüp utandıklarından damat evinin arkasına dönerek kaçıp gittiler. Aklına eseni yapan Amir, annesinin arkasından gözünü alamayıp:

– Bari öl de, ne olmuş yani şarkı söylüyorsak. Amir dinden imandan mı çıkıyormuş o zaman? deyip uçarılığını çıkarıp kikir kikir güldü.

IV

Bircan'ın yola çıkıp gittiği yazda Olcay arasında bir tatsızlık doğdu. Bunun başı, yaylağın sakin bir gecesinde parlak aylı göğü hüzne boğan nazik ritimli şarkıyla başladı.

Halkın dağ eteklerine doğru gelip indiği zamandı. Yayladan iki kola ayrılarak göçmekte olan Tobıktı boyu ile Kerey'in baskıncı ve takipçileri şu zamanlarda gece baskınlarını artırıyorlardı. Her gece: "Götürdüler, saldırdılar" diye insanlar tedirginlik içindeydi.

Böyle huzursuz günlerde ihtiyatı elden bırakmayan Cigitek, yılıksını, geceleyin otlaması için kalabalık halkın arasına, içcri doğru gönderiyordu. O yilkılar, Karaşa, Kavmen obalarının oturduğu Soğuk Bulak'ta akşam su içip otlarken Sıbaylas Karşıgalı bölgesine doğru yayılmışlar.

Çalıp çırpmanın yoğunlaştığı zamanda cesur erkekler geceleri yilkı sürüsünü gözetleyip at üzerinde oluyorlardı.

Kendi babasının yilkısı hemen hemen yok denecek kadar az olsa da yilkı gözetme bahanesiyle bugün yilkıcılarla birlikte Oralbay da çıkmış.

Yilkıda Karaşa çocuklarının içinde civan, yiğit Abılغازı var.

Semiz, kıvamındaki hızlı kara ala ata binip sert sopasını eyerinin önüne boylamasına koymuş. Hafif boz cepkeninin göğsünü parlak aya doğru açık bırakıp küçük tumağının kulağının birini bükerek giymiş. Oralbay'a hikâye anlatırıp ara sıra dişlerinin arasından tükürüp kalabalık yilkı sürüsünden uzaklaşıp, civarı kontrol ederek geliyor.

Yilkının otlamasıyla, bölgenin kontrolüyle oralı değil, sadece düş alemine dalmış perişan Oralbay, Abılغازı gibi yakın akraba, yaşça büyük ağabeye içini dökerek geliyor. Evden bugün ata binip yola çıkarken nereye gideceğini, ne yapacağını bilmeyen mecnun bir dertle çıkmış. Uykusuz, neşesiz, eğlencesiz günler geçeli çok oldu.

Akıp sönen yıldız misali, bunun hayal yıldızı parlayıp akarak şimdi sönmek üzere. Bu sönmek değil de nedir? Bir sene önce, bir gece tutkusunu, sıcak duygularını açtığı Kerimbala kısa gün içerisinde uçup gidecek.

"Karakesek'ten müstakbel eşi gelecek. Bu kez alıp götürmek için geliyor" diyorlardı. Artık Oralbay dert yumağı içerisinde ayrılık hüznünü ahü zar ederek kalacak. Şu dünyada bulacağı bir çare var mı yok mu? Şu gençliğinde başka bir istediği yok. Gelecekteki arzularının

hepsi gerçekleşmezse gerçekleşmesin. Gencin az ve öz dileği var! O isteği de sadece Kerimbala! Onun uğrunda ölmek. Ama elele kolkola ölmek. Uzun örgülü, gür kara saçlarını Oralbay kendi boynuna dolayıp ince beline sarılıp kucaklayarak ayrılmayacak gün olduktan sonra isterse yanıp bunu ateşinde yutsun! Gıkı çıkmadan hasreti de üzüntüyü de hissetmezdi.

Oralbay'ın Abılغازı'ya döktüğü derdi bu. Bu yıl ilkbaharda Bir-can gelmeden bir ay önce iki genç birbirlerine sırlarını dökmüş, ondan beri hiç kimseye duyurmadan, içten yanıp kavruluyormuş. Yiğidin derdine hiç tepki göstermeden yorum yapmayan Abılغازı, Oralbay'ın sözlerinin sonunda, onun ağzını aradı.

Abılغازı dağ gibi, irikiyim sapasağlam bir adamdı. Oralbay'a, doğru ya da yanlış demeyip sadece birşey öğrenmek istedi.

– Peki kız nasıl? O da senin gibi yanık mı?

– Kız “Öleceksek beraber ölelim!” demişti.

– Öyleyse pilavdan dönenin kaşığı kırılınsın. Kararlılıkla sonuna kadar götür!... diye kestirip attı.

Oralbay'ın büyükler arasında danıştığı buydu. Sözle bir yardım olsa da böyle bir desteğe sevinmişti. Bundan sonra bir diğer endişesi Bazaralıymış.

– Acaba Bazekem ne düşünüyor? Kararlılık göstersem o ne yapacak? dedi.

Abılغازı ona da bir cevap buldu.

– Kızın Kerimbala ise, öyle güzelden “canını feda etme” diyen Bazaralı olmaz mı? Daha dün kendi elini ayağını bağlatan Balbalasını ne yapacak? Yapacağını yap. Ondan sonra Bazaralı bir yana tüm Cigitek senin arkanda olur. Yardım etmeyip de ne yapacak? dedi.

Oralbay bu öneriyi duyunca gönlüne su serpilip altındaki ak gök atını kamçılıyarak hızlandırdı. Tam bu sırada, iki gözetçi Karşıgalı tarafındaki son bir bele çıkıvermiş. Atlarını durdurup biraz oyalanıp dinlerken Oralbay'ın kulağına Karşıgalı tarafından ipince süzülerek gelen şarkı duyuldu. Kendisine bırakmayıp “Neredesin?” diye arayarak bü-

tün her tarafa bakmıyor. Yavaşça, güçlkle ulaşp hayal meyal duyulsa da sanki sabırsız bir kalp seslenip çağırıyordu.

Oralbay'ın takati kalmadı.

– Ağabeyciğim, bu şarkı beni davet ediyor! O, tam Bökenşi yaylağından, Karşığı'dan hatta Sügir obasının üzerinden geliyor, dedi. Atı da yerinde duramayıp ay altında ileriye atılıp etrafında dönüyordu.

– Doğru, Sügir obasından geliyor... Zavallı, Allah kalbini biliyor-muş ya! diye Abılgazı gevrek gevrek güldü.

Abılgazı, gözünü budaktan sakınmaz. Demin Oralbay'a söylediği, onun sıkılıp düşünerek söylediği tavsiyesi değildi. Sakinlikten kurtulup at üzerinde çingar çıkarmak isteyen bir âdeti vardı. Bundan dolayı yiğidin ateşine benzinle gidip alevlendirmek bunun bir eğlencesi gibiydi. Doğru, çingar çıksa geri durup arkasını dönüp kaçan Abılgazı olmaz. Bu kara ala atı, bu sağlam sopayı Oralbay için kullanmaktan çekinmez.

Oralbay gibi ateş saçan gencin, kendisine içtenlikle akıl verecek insanı aradığında danışacağı da bu Abılgazıymış.

Genç yiğidin artık sabrı tükendi:

– Söylediğin gerçekse, artık birlikte gidelim, Abılgazı ağabey. Şanslı mıyım, şanssız mıyım, onun istediği benim! Vazgeçmektense ölmek daha iyi! dedi.

Böylece ikisi:

– Haydi yürü! diyerek atlarını topuklayarak ovanın aşağısına doğru gittiler.

Oralbay, bundan biraz önce arzuladığını, nasıl ne şekilde kararlaştıracağını da bilemiyordu. Şimdi ak boz atın hızlı rüzgârıyla birlikte esen fırtına gibi sabırsız bir isteği var. Bunun vurgun yüreği, deminki şarkının Kerimbala'nın kendi şarkısı olduğunu kesin olarak biliyordu. Kimin söylediğini bilmesede, "O!" diyor... Koşarak gelirken şarkıyla dalgalanan kalp çarpıntıları arasında onun güzel bembeyaz gerdanını, yusuvarlak boynunu gözünün önüne getiriyor.

Şu anki kararını, bu gecede emredici, kudretli şarkı olmasa o

daha kimbilir kaç gün düşünüp taşınıp çözerdi. Ama bugün şarkı birden ortaya çıkıp yürek ateşini yıldırım gibi oynattı. Billur ırmakları olan, yeşillikler arasındaki kıvrım kıvrım dere: Karşılıklı şimdi ayın altında güzel parıltılarla bezenip beyaz bir renk alıyor. Rüya alemi gibi bembeyaz sise bürünmüş. İrmaktan, çayırdan çıkan gecenin sisi bazı obaları da kaplayıp gözden saklıyordu. Bölgenin yukarısına doğru yerleşen on kadar obanın evlerinin çoğu uykuya yatmış. Ateşler sönüp tünlükler kapanmış. Sadece dört bir taraftan seslenen bekçiler arada bir köpeklere ıslık atıyorlardı. Köpekler çok havlamıyordu.

O uykuya dalan bölgeye gittikçe netleşen şarkı hakim oluyor. Yiğitler, koşturarak gelirken bir hanım sesi olduğunu anlıyor... Sügir obası, orta yerdeki çok evi olan obaydı, şarkı onun üzerine doğru davet eder gibiydi.

Ama iki yiğit, tam Sügir Obasına yaklaştığında şarkının burada değil, tam dibindeki obada olduğu anlaşıldı.

Oralbay, Sügir obasından başka obanın şarkısı olarak çıktığına dair ümidini kesmedi. Çünkü yakından dinledikçe o, her bir temposundan, güzel notasından Kerimbala'nın şarkısını iyice tanımış.

Uzaktan çağırıp gelen özgür şarkının, bunun kalbini yanıltmayı sevdiğinin şarkısı olarak çıkmasına sabırsız yiğit şükretmiş gibi. İçinden: "Ne kadar güzel bir mucize ", "kalbimi, kalbinin geniş yaylağın kalabalık halkının arasından karanlık gecede şaşırmadan tanıtıp daveti nasıl bir şey!" Kerimbala'ya minnet duygularını yağdırarak geliyor.

Zamansız patırtılarla gelen iki atlı şarkının yayıldığı obanın kalabalık köpeğini havlattı. Şarkı buna rağmen kesilip yavaşlamadı. Kalabalık it sürüsü ürümelerini gittikçe yükselterek obanın diğer seslerini örtmeye çalışsa da Oralbay'ın kulağı, şimdi Kerimbala'nın "Yirmi beş'i" söylediğini duydu. İtlerin harsıldayarak kulakları tırmalayan havlamaları, bugün Oralbay, Kerimbala etrafındaki soğukluk veren bir çember gibi.

Kerimbala ile yengesi Kapa, bu komşu obanın bir yetişkin kızını salıncak kurmaya davet ederek, birlikte "salıncak" kurmuşlar. Deminden beri, genç topluluk tekrar tekrar salıncağa Kerimbala'ya

bindirip şarkısını dinliyorlardı..”

“Yakında evlenecek. Yabancı elin insanı olarak gidecek. Asil, fidan gibi kız!” diyerek içlerinden Kerimbala’ya kıyamayan, ama bu düşüncelerini dışarıya vurmayan, içi burkulan kızlar, yengeler çok. Kapa gibi samimi, akıllı yenge bugün Kerimbala’dan diğerlerinin çoğuna şarkı sırasını vermeyip, sadece görüncesine iç dünyasını dökmesi için fırsat vermiş. Kendi eliyle salınacağı sallayarak araya sessiz gözyaşını Kerimbala’dan saklayıp arada bir siliyor.

Oralbay tam bu ortama geldi. Beyaz atlı, sağlam sopalı, ipince, uzun yiğit delikanlı, salıncağa arkadaşından önce geldi. Yerinde durmayıp oynaklayan atından seri bir hareketle indiğinde Kerimbala’nın sesi kesildi. Yiğit, ayın cılız beyaz ışıklarından doğmuş sisle, nurun durgun anından meydana çıkmış gibi geldi. Gaiplerden ortaya çıkan hayali genç; gecenin yiğidi şarkıyla yarışıp kendisi de şarkı gibi gelmiş benziyor.

Oralbay aceleyle salıncağa geldiğinde dili bağlanıp sadece gönlü, suratı, hareketi: “Gerçekten geldin mi? Gördüm mü!” der gibi.

Kerimbala hiç kimseden çekinmeden yiğidin elinden tutup parmaklarını sıkarak salıncağa çekti.

Toplanan insanlar iki şarkıcıya sevinip imrenerek bakıp sırasını verdiler.

“Beyaz cemalini gördüğümde aklım başımdan gidiyor.”

deyip Oralbay başladı, Kerimbala allayıp pullayarak devam etti. İkisinin özlem dolu yüzleri ayın altında bembeyaz dalgalara kapılıyor. Şarkıcı ağabey unutulmaz Bircan, yanlarına gelip “ Bir yastıkta kocayın” diyerek hayır duasını edip tüm engellemelere karşın cesaret vermiş gibiydi.

Kerimbala ile Oralbay çok şarkı söyledi. Özleyip hasretle tutuşan yürekler, kelimeyle ifade edilmeyen ihtiraslı sırlarını şarkıyla aralıksız söylüyorlardı. Sırayla birbirlerini dinleyip birbirlerinden ayrılmadan bu havaya doyamadan tek bir kalp, tek bir gönül olarak söylüyorlardı. O şarkılar ikisini kenetleyip akıl ve özgürlüklerini aldı... Tüm geleceğe yönelik hayatı kararlarını da yaşattı.

Abılgazı, bu iki gencin yüzlerine sürekli bakıp ahenkli seslerini dinlerken: “Bu ikisini ancak ölüm ayırabilir” diye düşünmüştü.

Kendisi, Akimkoca'nın hanımı Kapa'yla akranı gibi şakalaşrdı. Gerçekte Akimkoca'yla ikisinin yaşları da birbirine yakın ve akrabalık içinde, daima hürmette kusur etmiyorlar. Biri ağabey, biri yenge olarak, az sözle çabuk anladıktan sonra tüm gençleri kendi kontrollerine alıp Kerimbala ile Oralbay'ı diğer gruptan ayırarak gönderdiler. Oralbay Kerimbala'nın ince beline sarılıp okşayarak kendisinin bu gece niçin geldiğini izaha başlamıştı ki Kerimbala çok konuşmadı.

– Canım ışığım! diye yiğidin yüzüne sıcacık yanaklarını bastırdı. Gözleri yaşla dolu. Az sonra gözyaşlarını sineye çekmiş gibi olup yutkunarak tüm dünyaya sitem etti.

– Allah'ın ayrılık günü olan kara gün gelip çattı ya bizim başımıza! Ama bin parçaya bölünsem de senden asla ayrılamam. Niçin geldiğini anladım. O günü söylediğinde bunu makul görmemiştim. Artık herşey senin elinde... Haydi! Biz de birinin evladıydık. Ervah yardımcımız olsun sevgilim! dedi.

Oralbay, içten gelen “sevgilim” sözünü işittiğinde yanıp gitmiş gibi olup çılgıncasına öpüp sessiz kaldı... “Canım, sevgilim” diye Kerimbala'nın baygın sesiyle söylediğini fısıltıyla, büyük bir ihtirasla o da söyledi.

Ondan sonra birgün geçti. Ertesi gece, Oralbay yanına akranı üç yiğidi alarak gelip Kerimbala'yı kaçırdı.

İki genci tutuşturan alev, bunları bu duruma sevketti. Bu olay, Olcay'ın içinde, üzerindeki gökyüzü yarılıp, yıldırım düşmüş gibi yankı yaptı.

Kerimbala, Sügir gibi çok sayıda seçkini olan binlercesini sürüp giden zenginın kızı. Kızını verdiği yer Karakesek boyundaki Kambar'ın güçlü, varlıklı yeri. Ondan çok kere aygır sürüsüyle birçok yıllık alan Sügir, şimdi kızının evini kurup anıyla şanıyla vermek üzereymiş.

Böcey, Süyindik zamanından bugüne kadar Cigitek'le Btökenşi arasına karakedi hiç girmemişti. Ama bu gençlerin davranışları artık

Bökenşi'yi ayaklandırıp çingar çıkarmışa benziyor. Sadece Bökenşi'nin biri değil, Sügir'in kendisi. Bu günlerde Süyindik ölmüş. Şimdi idarenin dizginlerinin hemen hemen çoğu Sügir'in elindeydi. Birçok yilkısının arasında bazılarına at hediye edip, bazılarına binmek için emaneten vererek Sügir'in ağırlığı olan, güçlü zengin bir obası haline gelmiş.

Onun üzerine çalım satıp mağrurlanıyormuş. Son yıllar Bökenşi içinde bir alay konusu yayıldı. Zengin Sügir, alımlı, semiz yilkıya binen birini gördüğünde.

“Bunun bindiği benim yilkı değil mi?” diye söylüyor, diyorlar. Şimdi o Sügir'e bağlı Bökenşi'nin, Baygöbek, Cangöbek gibi büyük ataları, Borsak, Daleken gibi komşu akrabalarının hepsi hareketlendi.

Sügir boyu Akimkoca, Balkoca, Nurkoca adlı çocuklarıyla birlikte galeyana geldiğinde, “önce Cigitek'in yilkısını basıp alacağız” diye bir çıkış yaptılar. Kavmen'e saldıracağız, diye hareketlendiler. Bütün Cigitek'e: “Savaş meydanını seçsin, ya da bir gün bir gece içinde kızla delikanlıyı el ve ayağını bağlayarak önüme getirsin!” diye göz dağı verdi. Böyle yangın gibi alazlanan obanın öfkesi, her tarafa saçılıp sonunda Böcey obasına adam gönderdi.

Bu günlerde Cigitek'in eski liderleri, yalnız Böcey değil, Baydalı, Tüsip de vefat etmiş. Artık halka sözünü geçiren genç kuşak liderler ortaya çıkmıştı. Onlar Böcey'in çocukları Cabay, Adil. Ondan sonra maharetli bilinen sağlam Beysembi, ve sinekten yağ çıkaran sinsi Abdilda idi.

Sabahleyin skandal haber yayılır yayılmaz, Bökenşi'nin apar topar toplanıp aceleyle harekete geçtiklerini, komşu Cigitek gün boyu duyup öğrenmişti. Özellikle bir bel öbür tarafta oturan Karaşa'nın obası sürekli haber alıyordu. Gizlice adam gönderip Bökenşi'nin içlerinde dalgalanan, kendi aralarında konuştukları öfke selinin hepsini de öğrendi. Kendileri bilmekle birlikte, diğer Cigitek obalarına defalarca adam gönderip haber vermiş.

“Yilkı alacağız!”, “Basıp alacağız!” denen sözler Cigitek'le Bökenşi'nin arasını tam o günlerde soğutmuştu. Hayatta savaş, kav-

gadan çekinmeyen kalabalık Cigitek, o gün öğleden sonra sopa, çomaklarını alıp idmanlı atlara binip hazırlığa başlamış.

Bökenşi ise, Cigitek'e adam göndermekle birlikte, kendisini toparlayıp ortada kalan akrabalara adam göndermiş. Cigitek de Bökenşi'nin kıpırdamasını duyar duymaz, o ortada kalan akrabalara çifter çifter adam yollamış.

İki boyun bu yönde: "Araya girip hakem olun, kan dökülmesin" diye mesaj gönderdikleri Aydos'tu.

Olcaı üç kola ayrılırken, Aydos, Kaydos, Cigitek olarak dalanıyor. Kaydos'u bugünkü Bökenşi. Aydos ise bu civardaki Tobıktı içinde gücü, işi bilinen Irgızbay, Kötıbak, Topay ve Torgay olarak dört küçük boy idi.

Aydos akraba, diye mesaj gönderen iki taraf, Irgızbay, Kötıbak'ların hepsine teker teker haber gönderdi. Özel ulaşı Kunanbay obasına, Kulınçak obasına göndermiş. Kötıbak'ta Baysal'ın yerinde bugün, halka sözü geçen Cireşe var. Ona da iki tarafın haber-cileri sırayla gelmiş.

"Aydos" akraba diye selâm gönderdiği için Cireşe de, Topay, Torgay adamları da ona cevap göndermedi. Irgızbay içinde birleşerek Kunanbay obasında, Barlıbay ırmağı kenarındaki Ulcan obasında toplandılar.

Irgızbay'dan bahsedecek olursak, bugün Kunanbay'ın kendisi yok. Şimdi bu obalarda böyle durumda söz hakkı olan büyüğü ve çekip çevireni Maybasar'la Takecan. O ikisi ilk curcunanın çıkmasıyla kendilerini arayanlar " bizi bu yerde bulsunlar" diye Ulcan'ın ewinde, Öskenbay'ın baba ocağında toplanıyor.

Bu olayın temel kaynağı olan iki genç bugün şafak söktüğünden beri hâlâ bir sığınak bulup yerleşemedi.

Önce Kavmen, Karaşa obalarında kalmak mümkün olmadı. Bökenşi'ye hududu yakın Sügir'in öfkeli sesi çıktıktça, canı gönülden destekleyen yenge ve arkadaşlar, gençleri buradan uzaklaştırmaya gerek duydu. Suçlu diye ilk önce dikkat çeken bu obalar olduğu için burada durmak imkânsızlaştı.

Buradan uzaklaştıktan sonra Cigitek'in dağ gibi görünen obası kalabalık Tobıktı'nın eski ocağı Kengirbay'ın obasına sığınmaya karar verip onları oraya getirip saklamışlardı.

Sonra Bökenşi adamları dosdoğru obaya gelip indiği için: "Biri olmasa, bir başkası onlara kuş uçurabilir, Böcey'in obasına zarar getirebilir" diyerek bu obadan da uzaklaştırdılar.

Ondan sonra şimdi gençleri, ünlü ve sağlam, buranın güçlüsü diye bilinen Baysembi'nin obasına getirmişlerdi. Baysembi'nin obası ancak bir çay ikram edebildi. Ondan sonra Baysembi: "Yarın birgün, Bökenşi'yle tartışabilirim. O zaman söyleyecek bir lafım olmaz. Buradan onları başka bir yere gönderin!" diye o da yolladı. Akşama kadar böyle sürüklenen Oralbay gururuna yediremeyip: "Bazaralı'nın kendisi gelsin. Kardeşim var diyorsa bugünlerde gözüme bir görün-sün!" demiş. Öfke içinde söylenen kısa, öz ve sert bir sözdü.

Bu mesajı alır almaz Bazaralı ata binmiş. O ilk önce bunu duyduğunda çok değişip bir kelime dahi söylememiş. Onu doğru mu yanlışı mı görüyor belli değil. Öfkelenmişti mi? Veya dış bileğleyip "ölsem de canla başla bu işe gireceğim, diyerek aldığı cesur bir kararı var mı? Sonunda şok duygular bunun kafasını karıştırıp hâlâ sessizliğini koruyordu. Ama bu arada günlerini etraftaki halkın tepkisini dinlemekle geçiriyor. O, Bökenşi'nin köpürüp taşan öfkesini de duymuş. Böyle haberi Cigitek ilk duyduğu yerde pekçok aksakal, karasakal olmak üzere Oralbay'ı hararetle suçladıklarını da öğrendi. Sadece bununla değil, hatta bazı gruplar: "Bökenşi'den ayrılmayacağız. Akrabalara ne yüzle bakacağız? İki yaramazın işi olsa da yedi düvele ilân olmasın. Cigitek'e diyet ödettirip kızı geri almak gerek" diyenleri de duymuş. Bunu da sessizce, renk vermeden dinlemiş.

Sadece öğleden sonra Bökenşi'nin "Yılıky alacağım", "Oba basacağım", "Cigitek'e savaş açıp döğüşeceğim" denilen tafralı sözleri kulağına gelmeye başladıktan sonra Cigitek camiasının tavrı değişmeye başladı. Değişmesinin bir sebebi o haber olmakla birlikte, ikinci sebebi bir grup gencin takındığı tavır. Bunların başı Karaşa'nın Abılğazi'si.

O, Oralbay'ın işi Bökenşi'ye malum olduktan beri at üzerinden inmedi. Hatta insanlardan önce gelip Kerimbala'yla kendisi selâmlaşır "Hayırlı uğurlu olsun!" diye içtenliğini bildirmiş. Ağabeylerinin kendilerine en yakını buydu.

Ondan sonra gün boyu, koyun, kuzu güdenleri, kısrak süren genç delikanlıları oba oba gezen hanımları haberci edip Bökenşi'ye kulağını kabartarak oturmuş. Bu insanları sadece dışarıdaki hareketleri, kıpırtıları gözleyen "gizli göz" ise, bunun yanısıra en güzel taktiği kendi obasındaki Bökenşi kızı olan bir gelin hanımı, Sügir obasına erkenden göndermiş. O genç hanımın varmasıyla Kapa'ya ulaşır gün boyunca Akimkoca ile Kapa'nın evinde oldu. Yanında taya binen Ercan adlı kayın çocuk vardı. Kapa'yla ikisi, Abılغازı'ya haber uçurup uzun gecede getirdi. Çocuğu bir belin dibinde Abılغازı'nın koyun çobanları bekleyip geri göndermiş. Kerimbala'nın kendisini yollayıp Kapa, sabah Akimkoca'dan iyi bir dayak yemişti. "Sana güvenilmez. Obamıza ihanet ettin!" diye kocası dövse de Kapa görümcesine sırtını dönmemiş. Sessizce sır vermeden tahammül ederek elinden geldiği kadar Oralbay'la Kerimbala'ya yardım edecek.

Tüm Cigitek'te Bökenşi hakkında en sağlam kaynaklara dayalı sözleri elde eden Abılغازı büyük başarı gösterdi.

O, önce Oralbay'ı aklayacak kişi olarak gelmedi. Kararsız oturan topluluk, Oralbay'ı yakalayıp vermeye de, Bökenşi'ye karşı gelmeye de bir çözüm bulamazken, Abılغازı Böcey'in evine geldi. Aksakal, Karasakal'ın arasına girip tek dizinin üzerine oturdu. Tımağını çıkardığında yakışıklı yüzü durgundu. Büyük kafasını kavgaya girecek gibi beyaz bezle sıkı sıkıya bağlamış.

Bökenşi'nin sözlerinin sınırını aştığını özellikle vurguladı. Obayı basmak, yıkıyı götürmek, meydan okuyup ölmek. Buna artık kızını tekrar geri vermek de çözüm olmaz. Büyük bir suçlu olarak bütün Cigitek'in boyun eğmesi gerekiyor. Bundan başka Bökenşi'nin öfkesi yatısaçağa benzemiyor. O zaman ona bildiğini yap, babacığım halklıktan çıkmışız. Mahvolmuşuz, sinirlenmeyin, dövün beni. Öfk-enize hakim olun, malımı alın! Ben erkek değilim, çünkü bizim boyda yiğit yok. Bizde güç yok, aşâğılığın tekiyiz" demeliyiz. "Böylece

önüne kapaklanalım!" diye Cigitek'in gururunu, namusunu ayaklar altına almış. Ondan sonra sertleşip donuklaştı.

– O kadar yalvarıp yakaracak dünyayı mı batırdık sanki?! Sadece iki çılgın gencin delişmenliği değil mi? Bunun için halklıktan, ervah-tan, eski dostluktan kopacak olursa Bökenşi'nin sana verdiği nerede? O seni feda ederek aşağılarsa, sen neyini esirgeyerek çekiliyorsun? Ne alacağın vardı? deyip çok keskin konuşup cesurluğunu sergilemiş.

Bu sözden sonra Cigitek, kesin bir karara varmasa da, sabahtan beriki tutarsızlıktan sıyrılıp bir fikirde birleşmişler. Bu fikir birliği çerçevesinde işin hepsini Bökenşi'nin alacağı tutuma göre yapacak oldular. Cigitek şimdi sorumlu olan boy, bundan dolayı diğerlerinin nabzını ölçme, en büyük taktik olsa gerek. Şimdilik Bökenşi'nin önüne gelip sorumlu olarak kolaylıkla eğilmiyor. "Bökenşi iyi konuşursa, iyi akrabanın gönlünü edeceğiz. Kötü konuşursa, vebali kendi boynuna, gidip boynumuzu eğemeyiz!" diye sözü buna getirmişler.

Bazaralı bu istişareyi kendi kulağıyla duyup birşey söylemeden gitmişti.

Yatacak bir yer bulamayan suçlu kardeşi ile taze gelinine gelirken, böyle birçok haberden bilgili olarak gelmişti.

Oralbay'la Kerimbala'yı, akşama doğru üç, dört evli küçük fakir bir obaya getirtmişlerdi. Köhne evin sahibi genç delikanlı Bökembay, onlardan tedirgin olmadı.

– Canım senden kıymetli değil. Burada kalın! deyip birkaç oğlağının birini kesiyor.

Bazaralı, bu eve gelse de Oralbay'la çok konuşmadı. Onun konuşmasına da pek müsaade etmediler. Sadece Kerimbala'yla ikisine hatırlatıp:

– Başkalarının nazarında yaramaz görünse de, sahipsiz, sığınaksız değilsiniz. Suçlarsa da halkın nereye gidecek? Kaldırmam dese de, yaptığınızı mecburen kaldırmak zorunda. Olan oldu, tek pişman olmayın. Teslim edilmeyeceksiniz, teslim etmeyeceğiz sizi!... Vermiyorum, yanınızdayım. Kendim sürekli sizinle haberleşeceğim! demiş.

Bu söylediği kararını, bu konuşmadan önce alıp öğleden sonra Abay'a mektup yazıp adam göndermişti.

Ağırlığını koyup ağabeylik yakınlığına dayanarak; "Olmuş bir kere. Gir araya, destek ol, çekinme. İş yokuşa sürülürse emrini ver, diye tembihlemiş.

Abay'ın, bu mesajı aldığı yerde, yanında Erbol ile Amir vardı. O ikisine danışır gibi olup:

– Evet, biz buna ne diyeceğiz? demişti.

Özellikle muhatap aldığı Erbol idi. Ona bakarak:

– Bökenşi sensen, Cigitek de kardeşin. Onların arasında, Oralbay'la, Kerimbala ise canı gönülden yaşıtın, bal kaymak dostların. Bir bardak suda fırtına kopar mıydı, bu nasıl oldu Erbol?! dedi.

Erbol derin düşünceler içindeydi.

– Bunun içinde en önemli nokta oradaki akrabaların davranışı idi. O, tahmin edildiği gibi olmaz Abay. Böyle durumlarda belâyı bastırmak yerine, ikili oynayan çok çıkar. Bu iki gencin bu olayı, böyle bir bahaneye çanak tutuyor. Elinden gelirse olayı büyütme. İyiliği isteyenlerin tek yapacağı bu. Benim söyleyeceklerim de bunlar, dedi.

Abay dostuna memnuniyetle baktı. "Bökenşiyim" diyerek heyecana gelip taşmadı. Abay'a: "Sen kendin bir insan olarak insanlık vazifenı yap!" diyor... Sözü gerçek, derin düşünen insanın erdemli sözü... Erbol hakkında içinden geçen: Bu adil insanın bir erkek sözü ya. Sonunda Erbol, ileride bu boyun akıllı bir insanı olarak ortaya çıkacak!" diye yorumladı.

Amir, kendisine yönelik bir söz olmasa da, Erbol durur durmaz hemen araya giriyor. Abay, Erbol'u düşünürken Amir'in sözlerinin başını tam iyi anlayamamıştı. Şimdi dinlerken, genç, iyi niyetli atak bir yiğit.

– Oralbay ile Kerimbala'ya el uzatmamak ayıp. Elden gelen yardımı esirgememek lâzım. Karakesek bastırırsa mal alır, diyetini alır... Yardım etmeden geri kalmayız... Ben binecek at, yiyip içmek için, etlik göndermek gerek diye düşünüyorum!...dedi.

Abay, yavaştan gülüp tasdikledi.

– Bu da değişik bir doğru karar. Senin elinden bugün, bundan daha büyüğü de gelmez. Hiç olmazsa arkadaşın, senin gönülünü bilsin Amir. Yabancılarla, halkın gözü önünde abartma! Ama deminki söylediğin yardımını kendi adınla selâm gönderip Oralay ile Kerimbala'ya ulaştır! dedi.

Abay, böyle ev içindeki aralarındaki sohbetten ayrılıp Ulcan evindeki meclise gelmiş.

Orada şu zamanda, Aydos'un her bir boyundan ileri gelenler, kırmızı içip neşe içindeymişler. Şimdi başköşede Maybasar'la Cakıp. Onların arasında yüzü kızarmış, arasıra gülücükler dağıtıp estirerek konuşan Takecan oturuyor. Kötibak'tan gelen Cirenşe bunlar gibi değil, biraz çekingen oturuyor. Topay boyunun adamı Bazar da o kadar içini açmıyor. Ama Maybasar'la Takecan gibi ortalığı biribirine katıp, her konuya değinip, birşeylere seviniyor gibi keyifle oturan Torgay'ın adamı Dadanbay görünüyor.

Abay, önceleri sessizce bakıp halkın suratına göz gezdirdi. Dört boydan oluşan Aydos'un ikisi bir görüşte, diğer ikisi de bir başka görüşte oturuyor. Şimdi biraz etrafa baktıktan sonra Maybasar ile Cakıp'a göz süzen Abay:

– Bu iki akrabanın durumuyla ilgili ne gibi görüşleri var bu mecliste bulunan tarafsız akrabaların? Kararlaştırıp Aydos adıyla Bökenşi Cigitek'e adam gönderdiniz mi, göndermediniz mi? dedi.

Önce Cakıp cevap verdi.

– Hayır göndermedik, derken sözüne devam etti.

– Ne diye göndereceğiz adamı. Hakemlik yap diyen akraba olsa neyse ne? Bizi "destekle" demiyor mu? Hangi tarafa yardım edelim?

– Böyle olursa oradaki akrabalar, hiç bir şey söylemeden sessiz mi kalacaklar?

– Sonuna kadar niçin sessiz kalsın?...

– Öyleyse iki boyun düşmanlık ve kini dallanıp budaklansın, diye mi oturuyoruz?

Abay'ın soruları, yargı soruları olup evdekileri mecburen düşünceye sevk ediyordu. Oradakilerin hepsi diğer sözleri bırakıp bu nizayı dinlemeye yöneldiler.

Maybasar, Abay'ın şimdiki sözlerinin altında kalacağına benzemiyor.

– Bu belâ, alazlanacak bir yangın değil mi? Ona şimdi söylenen yatıştırmaya yönelik sözler çare olmaz, bu ateş benzinle gitmek olur.

– Ya, öyleyse sonunda çıkacak bir yangınmış, o çıksın ortaya diye bekliyoruz galiba...

– İlk sinirlenseler de sonra akıl yolunu bulurlar. Önce Bökenşi taşıp, kendi sınırlarına hakim olacak hale gelsin. Yangın çıkarsa önü kesilip söndürülmez, arkasından gidilerek söndürülür, dedi.

– Bunu da "Halk huzurunu, birliğini düşünmek" için yapıyoruz ya güya. "Ben bu işe sarılacağım, ilacı, birleştiricisi olacağım. Ama benim bu işe soyunmam için, önce kendin belânın kucacağına gir, içinde yan!" diye düşünüyorsunuz değil mi? dedi. Abay şimdi sinirliydi. Cireşe ile Bazar, Abay'ı: "Hakikaten bu sözün yerinde bir söz" der gibisince dikkatle dinlediler.

– Öyle, böyle sapsakin oturmaya ben de bir anlam veremiyorum. Bundan daha iyiliksever birisi olamaz!.. deyip Cireşe içi yanmış halde oturuyor.

O aslında Cigitek'le Kötibak'ın dostluğunun ebedi olmasını arzulardı. Böcey'le, Baysal'ın kadirşinaslığından kalan dostluğu, yeni lider Cireşe, korumayı, güçlendirmeyi kendine bir borç biliyordu. Topay ise aslında böyle akraba işlerinin düşmanca soğukluğunun, sinsî tavırlarının arkasına takılmayıp, dürüst, adil karakterli olmayı erdem sayıyordu. Bu iki boy böylece Maybasarların deminden beri hiç durmadan konuşmalarından dolayı kendi içlerindeki ortaya dökmeye fırsat bulamamışlardı. Abay'ın sözü bunlara vesile oldu. Bu durumları dikkatle dinleyen Takecan, Abay'ın deminden beri yaptığı eleştiriye sıcak bakmıyordu.

Abay, deminki son tenkit sözlerini söyleyip "Akraba arasında huzur istemeyip, yangın isteyen tavırlar da var" dediğinde o hemen

araya girdi.

– Yangın, yangın diyorsun? Bu sözün gerçek, yangın... Ama bizim başlatıp bizim istediğimiz yangın demek mi istiyorsun? Hatta altını eşlersek, yangının şimdi çıktığı yok, önceden çıkmamış mıydı? Oralbay'ın ile Kerimbala'n çanak tutmadı mı? Bunu görmüyor musun? Yoksa; “şarkı” diye “eğlence” diye bu yaz boyunca serilik taslamıştır, o zamanki arkadaşını bile bile ört bas mı ediyorsun? diye taşlayıp güldü.

Abay, gülmedi ama, rahatsız da olmadı.

– Aaa, suçlu bulundu öyleyse!... O, şarkıymış!... Şarkıyı seven benmişim ya! Benim obamda Oralbay ile Kerimbala şarkı söylemiş, bundan dolayıymış ya!... Öyleyse huzur, barış günlerinde, Küşikpay Böcey gençlerinin, senin obandan içtiği kımızını, yediği koyunu yine suç hanelerine yazacağız ya! Ekle, ekle! diye biraz dikilip arkasından tekrar sinirlenip sert sesle acıyarak konuştu.

– Bir faydası olmadığı gibi yardım etmek istemek yerine olmadık problem çıkarıp suçlu arıyor. Yardımcı olmayıp yan gözle fırsat kolaylayıp oturmuyor musun! diye Irgızbay'ın toplantısında ağzının payını verdi.

Son yıllarda, akraba arasında ve çevresinde Abay'ın büyüyüp yükselmekte olduğunun işareti böyle durumlarda görünüyordu. Nerede bir yanlış görürse, gözüne sokup yüzüne vurup söylerdi. Ve doğruyu, sinirlerine hakim , adil bir bey tarzında, sertçe azarlayıp emirle söylerdi. Şimdi çekişe çekişe bu noktaya vardığında, Maybasar durmak zorunda kaldı. Abay'ın zekiliği, şan şerefi ve adilane terazisi ağırlığını koymuşa benziyor. Söz ve hak önünde Maybasar yenildi. Ama ona rağmen bu mecliste Abay'ın dediği olmadı. Diğer Irgızbaylar ayrı, Abay tek başına ayrı bir grup olarak çıktı. Bunu destekleyen Aydos, Cireşe ile Bazar idi. Az boy değil, iki boy Abay'ın arkasından geldi. Diğer iki boy karşı çıktı. Onun içinde Torgay'ın, Abay'ın sözlerini kabul etmeyip Maybasar'ı desteklemesi küskünlükten dolayıldı. Cigitek içinde bu belânın suçlusunun Bazaralı olacağını hisseden Dadanbay, içinden “oh olsun” demiş gibi, o gün Balbala'dan

dolayı öfkesi aklına gelmiş.

Böylece kararsız olmaları nedeniyle Aydos, kesin sözünü söylemek üzere iki boya adam gönderemedi. Ama “Belâ dallanıp budaklanır mı, boylar arasında kan çıkar mı?” diye zor duruma düşen Abay, kendiliğinden Sügir obasına adam yolladı. Gönderdiği Erbol idi.

Aradaki akraba selâmı ile ricasını Abay, Sügir’in kendisine Akimkoca’ya yollamış. İsteği: “Silâha sarılmasınlar, işi büyütüp eski dostu Küşikpay’la arası bozulmasın. Devasını bulalım, tek yarayı büyütmeyelim. Bunu Aydos’un çoğunluğu sizden rica ediyor! diye gönderdi.

Ama, Abaylar bilmemiş. Aydos içinden Bökenşi’ye giden ilk selâm bu değilmiş. Maybasar, insanların gözü önünde Bökenşi adamına, Aydos gerçek sözünde durmayıp kararsız olsa da, başbaşa konuştuğunda Sügir’e gizlice selâm yollamış. “Cigitek’e cesurca davransın, ağırlığını koysun, vazgeçmesin. Aydos sonunda uslu durmuyor. Bugün çağırıp getirdiği Bökenşi’nin yanında bulunur” diye göndermişti.

Maybasar’la Tekecan böyle gizli selâmı boşuna söylememiş. Başbaşa konuşmalarında Sügir boyunun adamı bu ikisine bir aygırlı yılık sürüsünü vade vermiş. Bunu ikisi kabul edip bir taraftan Aydos’u satıp deminki vade selâmı söyleydi. Yangına körükle giden bu söz, öfke içerisinde oturan Sügir’e kamçı oldu. Çünkü sinirliyen farkına varmayan Sügir’in kulağına diğer sözlerin arasından bu söz girdi. Ve bunu bütün Aydos’un ağız birliği ettiği sözü diye yorumladı.

Abay’ın selâmı bundan epey sonra geldi. Gündüz Cigitek’e gönderdiği habercileri Böcey’in obasında olup bütün ağırlığını koyup “Kızla yiğidi şimdi getirip önüme koy, bana teslim et, yoksa savaşağın meydanı söyle!” diye oturmuş.

Buna Abılغازı karıştığundan beri Cigitek’in kararı uygun görülmedi. “Bu akraba boyun değil, düşmanlaşan boyun sözü. Halkın onurunu kırmayıp, uzaklaşacak sözü alıp gel. Bizi gözönünde bulundurarak, beraber bir çare yolunu bulabilecek sözünü getir. O, birlik sözü olacak. Bu yaptıklarınız kaba kuvvet, güç gösterisi. Küşikpay’ı

aşağılamaktır. İtin sahibi varsa, kurdun da Tanrısı var, bu yaptığımız nedir? Sadece bu kez olmazsa eskiden Cigitek, Bökenşi'den sert davranışını gören ne kötülük yapmıştı ki? İkimiz arasında sıkı fıkı olan başka akraba var mıydı? Aramızdaki, kıl geçmeyecek kadar bal kaymak tatlılığı, bir öfke uğruna feda etmeyelim. Bu kuşakların geleceğini düşünüp sürekli dostluğu, barışı bize miras bırakan Böcey, Süyindik, Baydalı'yı hatırlayalım. Bökenşi sözünü, selâmını düşünerek göndersin!" diyerek akşama doğru böyle bir cevapla Bökenşi'nin adamını göndermeyi düşündü. Bu kez Bökenşi selâmını getiren, Bökenşi'nin bugünlerde sahneye çıkan yeni kuşak ileri gelenlerinin başı, iri yapılı boylu poslu Küntuv idi. O giderken Cigitek'in yaşdaş yeni liderleri Cabay, Beysembi, Abdilda üçüyle başbaşa:

– Bu cevabınla Sügir'i durduracağımı zannetmiyorum. O gazaba gelmiş. Belâyı kendin çağırdın, akraba söylemedi deme! demiş.

Cabay bu söz karşısında kendisini tutamayıp: Hey dur bakalım, Sen ne biçim konuşuyorsun?" demişti.

Küntuv soğuk yüzünü yumuşatmadan ateşli kara gözlerinin ağırlığını hissettirip soğuk soğuk bakarak:

– Söylediklerim bu! demişti.

Cabay içini açsa da, böyle tehlikeden şimdye kadar yüz çevirip yılmayan, hatip, becerikli, zeki Abdilda göz açtırmadı.

– Vay Küntuv, seninle boy ölçüşmeye niyetim yok. Ervah ile halk buna şahit. Onlardan ileri oldum, diye onları gözardı ederse Sügir'i de Allah bulur! deyip çabuk ve sert söyleyip kesin tavrını koymuş.

Maybasar'ın selâmı gelmekle birlikte akabinde Cigitek'in bu cevabı da hemen geldi. Kızla delikanlı teslim edilmedi. Önüne gelip suçunu kabul eden Cigitek de yok. Deminki sözün hepsi. "Sonuçsuz, boş laflar" diye değerlendirildi.

Ondan sonra Sügir bağırıp çağırıp tepesi atıp Bökenşi ervahlarını çağırıp köpürdü. "Bin seçkin yılıkımı namus uğruna verdim. Dağıttım, bağışladım sana varolanı! Tek intikamımı al bunlardan!" deyip güçlü zengin kavgaya yöneldi. İşi kabadayılığa döktü. Atı ve techizatıyla

tam tekmil bulunan Bökenşi grubundan yüz yiğidi yüz boz atla gönderip tam gece yarısı Cigitek'e yolladı. Dövüşe gönderdi. Emri:

– Cigitek kızımı kaçırdı. Malla, öfkem yatışmaz. Kişi diyetinin karşılığı yine kişi. Bana da Cigitek'in can damarına basacak birini bir hanımını alıp getiriniz! diye yollamış.

Abay'ın selâmı böyle hassas baskıncıların yola çıkmasından sonra gelmişti. Sügir, Erbol'un sözlerini sessizce dinleyip birşey söylemeyip öylece kalakalmış.

Bökenşi'den yola çıkan yiğitler kavgaya girdikten sonra istediğince ulaşip darmadığın ederek döndüler. Cigitek içinde Capa adlı adamın yeni evlendiği, körpe güzel hanımı vardı. Onu başındaki duvağıyla aklını başından alıp korkutarak çekip aldı. Obayı basıp aniden saldıran yüz yiğit hiçbir insana elini ayağını oynattırmadan gelini zorla giyindirip alıp götürdüler.

O gece Böcey obasında misafir olup bu haberi duyduktan sonra Beysembi Abdildalar da o anda karşı saldırıya karar verdiler...

– Biz onları akraba bilip aldatılmışız. Demek ki yabancıymışız! Bu savaşın başlaması demektir. Kısasa kısas yapacağız. Haydi yola çık sende! diyerek Abdilda, Abılغازı'ya emir vermiş.

“Güç birliği yapmak, aklını başına toplamak gibi konular üzerinde düşünmedi. Cigitek'in öfkesi şimdi kabarmış. O bağırıp çağırmadan patırtı yapmadan birden parlayıvermiş. Konuşan kimse yok. Aceleyle hazırlık yapıyor.

Az sonra bunlardan yüz yiğit çıkıp Abılغازı'nın öncülüğünde gece yarısı olmadan Bökenşi'ye doğru yola koyuldular. O grup şafak söker sökmez geri döndüğünde, yıldı sürüsüne girip mal alıp dönmedi. Bunlar da hanım kaçıırp geldiler. Bökenşi'nin saygın Soltabay adlı yiğidinin bu sene evlendiği duvaklı genç hanımı vardı. Onu çekip getirdiler.

Bökenşi, Cigitek içinde bu geceyi uykusuz geçiren sadece nöbetçi ile yalıcılar değil, bütün halk idi.

Soltabay'ın hanımının diyete karşılık götürüldüğünü duyar duymaz, Bökenşi'nin tüm yaylağında gece yaylada yayılan yalıkların hep-

sini obaya getirip şafak sökmeden atlarını yakaladılar. Tüm Bökenşi'nin erkekleri sopa, mızrak, aybalta alarak ata binip Sügir obasının üzerine yığıldılar. Tam o sırada Cigitek de böyle karınca gibi sefere, şaşaa hazırlanmış.

Böylece güneş bir mızrak boyu yükseldiğinde, Cigitek'in mekânı Sarköl ile Bökenşi mekânı Şalkar arası, Soğuk Bulak ile Karşıgalı arasında kum gibi savaşılar kaynamış. Kısa zaman içinde yemyeşil, bol, geniş, yeşil arazi at nalları altında çiğnenerek tamamı savaş meydanına dönmüş.

Yaşı altmışı aşmış yetmişe yaklaşan Sügir'in kendisi de mızrak alıp savaşa çıkmış. Savaş esnasında bir ara bunun önüne Cabay ile Beysembi çıkıvermiş. İhtiyar mızrağı doğrultup onlara doğru koşturmuş. Cabay yanındakilere emir verip:

– Bu ihtiyar eceline susamış. Dokunmayın! demişti.

Ama Sügir yaklaşmış mızrağıyla harekete geçtikten sonra Cabayları koruyup Cigitek'in bir yiğidi ona siper olmuştu.

Sügir mızrağı o yığide sokup yere düşürdükten sonra ileri atıldı.

Ama arkasına birkaç kez dönüp “Deminkini öldürüp günahına girdim mi? der gibi şüphyle geliyordu. Karşıda önüne Beysembi çıkmış, mızrağını şimdi ona hedefledi. Beysembi dövüşmedi, sadece elinden almak niyetindeydi. Sügir onu hissetmiş gibi, mızrağını boşa sallayıp, Beysembiye uzatıp arkasına döndü. Beysembi soğuk kanlılığını koruyan birisiydi. Kahkalar atıp:

– Gördün mü, bunun yaptıklarını?! deyip mızrağı sallayarak Cabay'a gösterip: o yiğit ölecek olursa, davaya girildiğinde: “Ben vurmadım, mızrağımı elimden Beysembi çekip almış” bahanesiyle bana bırakıp gidiyor!... dedi.

Bu savaşın bir tarafı... Diğer tarafta birçok insan kan revan içinde yaralanıp atlarından düşüp sakatlandılar.

Cigitek'le Bökenşi'nin nice er, pehlivan yiğitleri karşılaşmış vuruştular. Özellikle gayretiyle, kahramanlığıyla göze girenler: Cigitek'ten Abılgazı, Bökenşi'den Markabay. Gövdesi tomruk, bacağı kalas gibi otuzuna gelen yassı yüz, ala göz, esmer Markabay gerçek

batır birisiydi. Tobıktı boyunda bilinen şampiyon pehlivan, hem de midesine düşkün biriydi.

Bugün defalarca at değiştirerek binen o Markabay Cigitek'in pekçok adamını atlarından alaşağı etti. Kendisi de sopayı çok yemişti. Başında ezik olsa da, onu umursadığı yok.

Bu savaş öğleye kadar sürüp devam etti. Yaralı ve sakat olanları iki taraf da düşmana yakalatmayıp obalarına götürdüler. Akrabalar birbirlerini kana buluyorlar. Bunu anlayan Aydos, kalabalık kol olarak öğleye doğru savaş meydana ulaşır ulaşmaz iki tarafa da ateşkes yapmalarını söyledi. Emir verip sert konuşup Aydos adına Cakıp ortaya çıkmış:

– Savaşı durdurmaman töhmet altındadır! Artık durmayanlar, karşılarında bizi bulurlar! diyerek zorla durdurdu.

Dövüşen iki taraf, bundan sonra çaresizce durup kendi obalarına dönüp gittiler.

Aydos grubu, tam aralarında durup iki tarafın dağılıp gitmesini beklemişti. Onlar, iyice yatıştıktan sonra kalabalıkla Cigitek'e gitmeyip Bökenşi'ye gittiler. Bu Cigitekler için hayra alâmet değildi. Hem iki gruba ayrılmayıp, hem tarafsız bir boya gitmeyip bütün Aydos'un Bökenşi'ye yönelmesi: “Ona yazık oldu, onun yanında olayım!” demesi mi? Yoksa “O suçsuz, onun tarafını tuttum!” demesi miydi? Sonuç olarak Cigitek'i endişeye sevketti. Aydos grubu, Sügir obasına inecek olduğu için, Bökenşi'nin kendi takımı, bu civardaki Bökenşi'nin obalarına dağılmışlardı.

Savaş, kanlı bıçaklı olsa da bununla birlikte bu eller içinde daima bir methiye sohbetleri, gülüş, şaka, mizah da beraberindeydi. Bugün onun birini Cigitek obası, Sügir hakkında söyleyip dilden düşürmese de, diğeri Markabay'ın bir değişik karakterini sohbet konusu etti. O kendisinin etrafını sarıp onu sıvazlayan bir grup yiğitle Daleken içine gelmiş. O zaman bir obada bunun bu yaz boyunca vurulduğu kıızı Kundız vardı. Ama kızın gönlü bunda olsa da, annesi onu kontrolüne alıp, altı ay yaz boyunca Markabay'ı birkere bile yanına yanaştırtmamış.

Bugün Markabay, bu mücadeleyi bahane kılarak yararlanmak için komşu eve yiğitleriyle indikten sonra yanındaki bir iki arkadaşına “Sizler Kundız’ın annesini aranızda alıp sohbetle oyalayın” demiş.

Gelip yerleşip kızı kanıp koyu bir sohbe daldıklarında, Kundız’ın sıska yaşlı annesi bu eve girmişti. Yiğitler onu sohbetle boğmaya çalıştılar.

Markabay tam bu sohbetin renkli yerinde gizlice çıkıp dosdoğru Kundız’ın evine aceleyle gelip girdi. Kapı dürülü duruyor. Evin ortasında büyük kazanda irimşik kaynıyor. Kundız tek başına dantel işliyormuş.

Kız, onu konuşturmak için kavga konusunu sorarken Markabay’ın, ona uzun uzadıya cevap verdiği yok. Kafasındaki ezikliği de unuttu. Sadece kıza iltifatlar edip sarılıverdi. O, çekinip hemen kalktı. Markabay, Kundız’ı kendi isteğine bırakmayıp kucaklar halde kalkıp gerdanını öperek kalakaldı. Kız çırpımp elinden kurtulayım dese de bırakmayıp sımsıkı kucaklıyor. Tam bu sırada kurnaz yaşlı hanım, bunun o evden çıkışına şüphelenip hemen yerinden kalkarak kendi evine gelmişti. Kızını kucaklayıp öperek duran Markabay’a:

– Tüh, Allah belânı versin! diyerek bağıra çağıra üzerine yürüdü. Markabay’da ses yok, kızı hâlâ kucaklayarak öpüp duruyor.

Yaşlı kadın galeyana gelip yine bağırıp kazanda duran çömçeyi kaptığı gibi Markabay’ın çıplak başına indirdi:

– Tüüh! Kadınsızlık, başına vurmuş ! dedi.

Markabay, bu anda kızı kucağından bırakıp tabanları yağladı. O, bu “çömçe yiyen” durumunu arkadaşlarına kendisi anlatmış. O günü, kalabalık halka, kargaşa arasında böyle bir komedi yayılmıştı.

Bökenşi’ye inen Aydos gayesiz inmemişti. Cigitek’i haksız diye suçlayıp Bökenşi’nin dediğini yaptırmak için gelmişti. Ve Abay’dan başka bütün Irgızbay, Torgay burada: Şimdi Kötibak, Topay’ın adamları da buraya gelmişler. Cirenşe ile Bazar dün akşama kadar Abay’la beraberdi. Sabahtan Cigitek dövüşe çıkıp Soltabay’ın hanımını alıp kaçırıldılar denildikten sonra: “Bunlar, aradaki akrabaları takmıyorlarmış. Bökenşi, ani bir öfke seliyle Oralbay’ın yaramazlığına

karşı bir yanlış iş yapmış. Ama nereye kadar gidebilirdi? Sabır nerede? Biraz dayansa, aradaki akraba önünde aklını başına almaz mıydı? Şimdi bir çuval inciri berbat eden kendileri oldu. Hatta Oralbay'la Kerimbala'ya kurtulacak açık kapı bırakmaz. Onları daha da zor duruma soktu. Artık o kızı geri almadan huzur yok!" diye kararlaştırdınca, Bökenşi'ye yönelmiş. İş bu raddeye varduktan sonra Cirenşe ile Bazar Abay'dan ayrılıp Maybasar'ın arkasından gittiler. Abay yapayalnız sinir içinde evde oturup kaldı.

Halkın kargaşasından dolayı Kerimbala ile Oralbay'dan utandı.

– Elini, ayağını kalabalık halkın curcunası, çetin yolun zorluğu bağlıyor. Ama Abay, bir işe daha çabucak sarılıp yola çıkmaya hazırlandı.

Bökenşi'de konaklayan Aydos, Cigitek'e adam gönderip bu sözün hassasiyetini bilen adamlarına Sügir obasına çabuk gelmesini emretmiş.

Bu haberi alır almaz Cabay, Beysembi, Abdildalar yirmiyi aşkın kişiyi yanlarına alıp ata bindiler. Tam yola çıkarken işin gidişatını beğenmeyen Beysembi, Abılgaızı vasıtasıyla Bazaralı'ya haber gönderdi.

– İş kötüye varıyor. Oralbay'la Kerimbala'yı alıp başka bir bölgede mi gizlenecek ? Ne yapacak? demişti.

Bazaralı bunu duyduğunda içi yanıp namusuna dokunup kavrulmuş gibi oldu.

– Top yekün şerefsiz beyler, hayırsız merhametsiz insanlar, sizlere inanıp geri çekilir miyim? Sügir zengin, ben ise fakirim. El pençe divan durarak binlercesi onun ağzına bakıyor. Aydos'un satılmış döneklarının eteklerinden tutunup konuşuyorlar. Benim kaçıp gidecek bir bineğim bile yok. Cigitek'in laf peşinde giden oburlarına kesip verecek malım da yok... Kendim gideceğim o kavgaya! diyerek kesin kararını vermişti.

Abılgaızı, bu kararını kabul etmeyip izin vermedi. “Yangın götüren boyların arasına sen gidersen, kavgayı daha da artırırsın. Şiddetlenip gittikçe tırmanır” demiş. Bundan sonra Bazaralı mecburen

Oralbay'la Kerimbala'yı yanına alıp Çıngıs'ın ıssız taşlık bölgesine doğru gitti.

Eniğini sırtlayıp koşan yaralı kurt gibi asabı bozulup cinleri tepesine çıkıp hızla gittiler.

Giderken gönlüne su serpen Abay'dan haberci gelmişti. Bunlar, Amir'le Mırzagul idi. İkişi ikişer ikişer dört eğitimli atı yedeğine alıp gelmişler ve kesime de bir tay getirmişler.

- Bununla ihtiyacını gidersin. Akrabaların niyeti bozuk. Yerin altına girmiş gibi utanç duyuyorum. Eğer sözüme kulak verirse, Bazeke, bu bölgenin halkından medet ummasın. Yarınlarda Cigitek de peşlerine düşecek. O zaman bir başına kalacak. Şimdi ne olursa olsun iki genci alıp resmi mercilere gitsin. Bunu kabul edip Semey'e gidecek olursa, bana hemen haber ulaştırın. Ben de şehire gelmek için yola çıkacağım. Şimdi tetikte bekliyorum. Orada gereken yardımı yaparım. Bana inanarak kabul etsin. Acele etsin. Yoksa, bu halk içinde bir başıma kaldım, elimden birşey gelmiyor, demiş.

Bazaralı, Abay'ın zor günlerde elini uzattığına sevinip çok memnun oldu. "Halkım terketse de, sen terketmemişsin. Bugün Tobıktı içinde biri varsa, o da sensin Abay, yapacağın yardımın muhakkak. Ama şehre halktan bezmiş sürülen biri olarak ne yüzle gideceğim? Öyle şeylerin peşinden giden bu bölgenin insanı yok. Bunu da arkamdan çok garip karşılayacaklar. Burada olmayı tercih ederim. Halk onuru var mı, yok mu, buna bizzat şahit olmak istiyorum. Şayet azgınlık yaparlarsa, mücadele ederek öleceğim. Adil bir hesaplaşma olmadan, kan dökülmeden baş eğmeyeceğim. Ama şehre de gitmeyeceğim. Hayatım bu iki genç uğruna feda olsun! demiş.

Böylelikle Bazaralı, genç kaçakları götürüp, Çıngıs'taki Karasa Koytastı denilen tehlikeli sarp kayalıkların arasına gizledikten sonra onlara Abay'ın gönderdiği tayı kesti. Beline bıçak sokup, baldırının altına çomak kıştırarak, eline meşeden yapılmış mızrağı aldı. Avını kollayan kaplan gibi Koytas'a girilen boğazda dolaşip gözetliyor. İri, adaleli vücudu, bu sırada iyice sertleşip gerilmiş ve son derece seri. Yüzünün kızılımsı nuru gitmiş, öfkelenildiğinde peyda olan bir surat ta-

kınmış. Yüzü iyice soluklaşıp beton gibi katılaşmış.

Sügir obasındaki meclis, Cigitek'in adamları geldikten sonra birgün bir gece uzun uzun tartışıp sonunda Beysembi, Cabayları sindirerek isteklerini kabul ettirdi. Cigitek'e ceza kesip mal verdirecek oldu. Arazisi Bökenşi'den fazla diye Karavıl bölgesinden Sügir'in hesabına üç kışlağı da diyet olarak kesti. Bunun üstüne Oralbay'dan Kerimbala'yı ayırıp, Karakesek'e gönderecek oldu. Cigitek, onlara şemsiye olmaktan vazgeçti, bu kararlar kaçakları aramaya özel ekip gönderdiler.

Bunların on yiğitten oluşan ilk grubu Bazaralı'ya saldırdı. Bazaralı, tek başına onlarla çetin bir mücadeleye girişti. Ölümü göze almıştı. Bir saatten fazla süren dövüşte on yiğidin beşini mızrakladı, diğer beşini, yaralı öfkeli kaplandan kaçan korkak it gibi kovalayarak gönderdi.

Ama bu beşi, Çingıs'ın her tepesini karış karış arayarak birçok Bökenşi'yle Aydos'u tekrar getirip onların etrafını kuşattı. İkinci kez otuz kişiyle gelip Bazaralı'yı sıkıştırarak Karaşa taşlıklarından uzaklaştırdı. Yenip yıkıp ellerine geçiremediler. Ölümüne meydan okuyan kahramanın şu anki heybetiyle karşı karşıya gelen Tobıktı yiğitlerinin hepsi çekindi.

Bu sırada diğer kalabalık atlılar Oralbay ile Kerimbala'yı bulmuştu. Yiğidin direnmesine rağmen kızı bağlayıp atın sırtına vurdular. Tam birbirlerinden ayrılacakları zaman Oralbay feryatla:

– Kerimbala, sevgilim, nereye gidersen git, seni bulup tekrar kaçırmazsam bana da Kavmen'in oğlu demesinler! demişti.

Kerimbala da büyük bir acıyla kavrulup:

- Gelirsen yoluna canım kurban! demiş ve ayrılmışlardı.

Zorbalık amacına ulaştı. Bugün akşam Bazaralı koşarak Böcey obasına gelip bahçenin ortasında ölmüş ervahları Kengirbay, Böcey'in adını anarak "Ey ervahlar, neredesiniz, böyle bir hakirliği görüyor musunuz? Bu halklıktan uzaklaşan boyunuzla lanetinizi yağdırın!" deyip beddua ederek bağırıp çağırmıştı. Obada oturan Beysembi, Cabay, Abdilda onun üzerine atılıp aralarına aldılar. Bazaralı, Bökenşi'ye doğru ileri atılıp "Kan dökerek öleceğim!" deyip duruyormuş. Onlar: "Belâ

çıkacak” diye atının yularını yakaladılar. İki tarafında yalvaran Beysembi ile Abdilda vardı. Kan beynine sıçrayan Bazaralı ikisine de:

- Şerefini ayaklar altına alan siz iki zavallı... Halkın namusunu gözdardı ettiniz!.. Daha nice terbiyesizlikleriniz ortaya çıkar sizin... Çekilin yolumdan! diyerek kafalarına kamçısıyla birkaç kez vurdu. Beysembi ile Abdilda ısrarla atının yularına, dizginine sarılıp onu bırakmadılar. Cabay, bu obadaki bütün gençleri Bazaralı'nın üzerine gönderdi, atından indirerek zorla eve sokup kısıvrak tuttular. Silâhlarını da elinden alıp sakladılar. Gece boyu yirmi otuz kadar Cigitek yiğidi Bazaralı'nın başından bir saniye bile ayrılmadı.

Oralbay'la ikisinin ettiği yemin Kerimbala Bökenşi'ye gelmeden önce duyuldu. Önceden de bunu kararlaştırmışlar. Sügir: “Bu çürümüş yumurtayı artık obamda barındırmak istemiyorum” demişti. Bunun üzerine Bazaralı ile Oralbay'ın vazgeçmeyeceğini ve Kerimbala'nın da kararından dönmeyeceğini sezen Bökenşi, bu akşam yanına beş yiğit alıp Kerimbala'yı Karakesek'e gönderdi. Bundan önce de Sügir dü-nürüne haber salmıştı. Artık, “Çeyizini gelip alsınlar, şimdi bu yanlış yapan gelinini sağ salim eline teslim edeceğim. Kendileri sahip olsunlar. Eğer rahat durmazsa isterse öldürsünler. Davacı olmam. Böyle yaparlarsa, Allah'ın huzurunda suçsuz ve vebalsiz olurlar, diyerek göndertti.

Olcaı krizi böylece sona erdi.

Aradan iki yıl geçince serbest kalan Oralbay, sabredemeyip sevgilisinin ardından koşup Karakesek'e geldi. Niçin geldiğini ve nesine güvenerek geldiğini kendisi de bilmiyor. Tek başına, dertli yüreğin kanlı yarasını omuzlayarak gelmiş. Kendi durumunun farkında.

Ama Kerimbala, yıpratılıp sindirilmiş... Etrafını kuşatan kayın, eltisinin gözleri hep üzerinde. Üzüntülü, mahzun suratla yiğitçe oturuyor. Kerimbala ise, kolu kanadı kırılmış, sarılık hastalığından kalkmış çasına perişan bir vaziyette ... İki de sessiz biçare olmuşlar...

Damat evinin ocağının başında uzun boylu, geniş omuzlu, esmer bir yiğit akşamdan beri bıçak bileğliyor. Bir ara Kerimbala'ya seslendi.

–Bugün ya sen öleceksin, ya sevgilin ölecek. Yolundan dönmüyorsan bunda kesin kararlıyım! dedi.

O yiğit Kerimbala'nın kayınbiraderiymiş. Tam et piştiği zaman genç gelin eti ocaktan indirip servisi hazırladıktan sonra tabaktan koyun dili olarak bir ucundan tutup Oralbay'a bakarak:

– Çıkış yolumuz yok Oralbay. Mahkum zavallının en son mesajı bu olsun. Bu dili benim ağzımdan alıp yedikten sonra bununla yetin, dur, ışığım! dedi.

Dilin bir kısmını ağzına koyup Oralbay'a baktı.

Yiğit de çekinmeden yerinden hemen kalktı, Kerimbala'yı son kez sevip, son kez öpüp dilin yarısını dişleriyle ısırarak aldı, ölecek gibi yüreği kaynayıp çaresizce geri döndü. O gece kalmadan atına binerek çekip gitti. Ondan sonra nereye gittiği meçhul. Gönlü yaralı genç sırta kadem bastı.

Epey gün geçmişti. Oralbay öldü mü, kaldı mı bilinmiyor, öfkeyle çekip gitmesine evhamlanan Abay, evindeki Erbol, Amir, Ayge-rim'e bir söz söyledi. Hatırladığı Bircan'mış.

– Aziz Bircan, kadir kıymetin nasıldı! Halkımın yüce gücünü omuzlayıp taşıyormuşsun! Bu gençleri böylesine çeken senin şarkımın kudreti. Sanatınsa böyle dalgasız, sakın suya iri bir taş parçası gibi düşüp dalga dalga etsin. Hayat bunu istiyor. Böyle fırtına gibi esen güç olmasa, güzel hayat tatsız tuzsuz geçecek, dedi.

Erbol, Oralbay'a hâlâ yanıyordu.

– Ama darbeyi, pembe ve canlı gençlik gördü. Kanadı kırıldı! dedi.

Abay'ın düşüncesi farklı.

– Bu bozkırdaki zalim hayatı böyle çektiren darbeler olsun. Erin yarasını, kahrını eninde sonunda o sarar! diye biraz oturup derin bir sonuca vardı. Arslan aya koşup sakatlınsa da, arkasından gelen yavrusu, arslanlığını göstermeden bırakmaz. Aksungur, ağa düşse de yuvasından uçan cücüğü ak sungurluğunu yapmadan durmaz, diyen Kazak ne kadar yüce. Tobıktı'nın zorluk zorbalığı ile karanlığı, Oralbay'ı al-

tetmekle hayatı, kararı yenemez, caydıramaz... dedi.

İNİŞTE

I

Kapısı dürüdü, tünlüğü açık geniş eve ilkbaharın kuşluk vaktinin tüm nefesi, sesi yayılıp giriyor. Yüksek kemik yatağın yanındaki yuvarlak masaya dirseklerini dayayarak bir başına oturan Abay'a kapıdan giren esinti de hoş geliyor.

Birbirleriyle yarışmış gibi görünen pelin otu, yavşan, ayrık otu güneşli serin kuşluk vaktinde burcu burcu kokuyordu. Cıvıldaşıp uçan tarla kuşlarının sesi bir zaman, evlerin üzerindeki gökyüzüne yükselip asılarak renkten renge giriyordu.

Akşokı'nın yakın vadilerinden guguk kuşunun ara sıra sesi geliyordu. Daima cevapsız sorusunu tekrarlayıp ötüyordu. Dünyanın en masum berrak sesli kuşu kendi eşini çağıracağı diye küçük sırtını geniş dağ ve taşlara açıyordu.

Bazen yakın yerdeki geniş yayılımdan, "Korıktan" adıra doğru uçmakta olan küme küme ördeklerin kanat çırpışları duyuluyor. Yuvasını vadi kayalıklarına, sarp yerlere yapıp kendi çiftlerine yeni kavuşan yabancı kazlar ötüşerek geçiyor. Abay kitap okuyarak otursa da ilkbaharın böyle renkli hayatının sesini birlikte teneffüs ediyor. Düşünerek hissediyor.

Evin yanında küçücük, sert toynaklarıyla hep beraber tapırdayıp körpe kuzular, oğlaklar koşarak geçti. Küçük bir nedenle ürkererek hopyaya zıplaya kaçıyorlar. Hâlâ hayatı tanımayan genç kuşak, kendi hayatını ürkek ürkek seviyor.

Bu kuzular gibi, öğrenci çocukların cıvıldaşmaları da komşu evlerden Abay'ın kulağına kesik kesik geliyor. O da insan baharının taze filizi, çocuksu hayat sesi.

Abay kitabını okuyup bozkırın bazı seslerini, kokularını hafiften sezinlerken, bazen çabuk gelen yoğun düşüncüyü deminki gibi düşünüp oturuyor.

Gösterişli büyük evin sağ tarafındaki tüksiyiz şımlıldığına tepe pençesinden inen güneş hüzmelerinde ilkbaharı yansıtan berrak ışık var. Tertemiz, pırıl pırıl, düzenli evin içi Abay'ın gönlüne ferahlık veriyor. Tek başına kaldığı zamanlarda, tiril tiril eşyalarıyla ahenkli bahar gibi, ev de dışarıdaki duyguları paylaşıp kendince sevinç nefesini alıyor.

Kitabına yeniden hevesle eğildi. Bu kitaba Abay şu an daha da çok önem veriyor. O önem, kitapla, okuyucu arasında doğan güzel bir ilişkiden kaynaklanıyordu. Rus dilinde yazılmış olan uzun hikâyeyi Abay'ın ilk defa rahatça anlayıp dil sorununu çözdüğü bir zamandı. Anlaşılır kitaplar, ilk köprü oldu. Yeni, berrak apaçık bir köprü gibi. Abay'ın uzun yıllardan beri ulaştım diye çalışıp didinerek arzuladığı sonuca ulaştıracak köprü...

Bu sene geçen kış boyu Abay'ın, çeşitli tefsirleri elinden düşürmeyip, üzerine eğildiği çeşitli izahatlı Rus kitapları oldu. Sonunda bu ilkbaharda, yeni dünya ufkunun kapıları açılmaya başladığında, Puşkin'e yöneldi.. Onun nesir yazılarıyla başlamış. Şimdi kendiliğinden anlayarak okuduğu Puşkin'in uzun hikâyesi "Dubrovski". Dili akıcı "Dubrovski" hikâyesi, içeriğini de gözler önüne serdi.

Bu sabah tek başına otururken bütün dünyayı, ev ve mekânı, geniş, engin havadar ilkbaharı, farklı bir ruh, aydın gönülle hissetmesinin sebebi de, o yeni bir nefes, yeni bir arkadaş olan çekici kitabın getirdiği etkiydi. Uzun zamandır böyle bir mutluluk hissetmemişti.

Geçen seneki yaz ve kış boyunca, tüm işten güçten elini eteğini çekip evine kapanarak dışarıya çıkmamasının da faydasını gördü.

Maybasar, Takecan, Cireşeler bunu şaka konusu edip:

-Aygerim'i aldıktan sonra cemalinden gözünü alamadı. Yükseklerde gezinen yiğit, yılanın yuttuğu serçe haline geldi, Bayşora kızının yanında! diyorlardı.

Abay bunu duyduğunda gülüp geçerek önceleri medresedeki disiplininli şakird tarzını değiştirmemiş. Hiç bir kimseye içini açıp akıl fikir vermese de artık, "Hayat çizgisini şehre doğru yaklaştırmak gerek" demiş. Böylece karın erimesiyle halkın çoğu hâlâ kışlaktayken bu Ak-

şokı'ya göçtü. Sadece Aygerim'in evini taşıyıp, buraya, kendisine ayrı kışlak yaptırmak için gelmiş. Cidebay'daki annesinin evinde Ospan, Dildalar kalmış.

Abay, evi yapacak ustalarla, işçilerle ve dört beş ev kadar komşusuyla gelip işleri yola sokuyor. Ahır yapanlar kendi işleriyle meşgul. O tarafla çoğunlukla Erbol'la Aygerim ilgileniyor. Abay, bu defa anne baba obasından yaşça küçük çocukları küçük Molla adlı hoca ile ayrı bir ev tahsis edip birlikte göçürüp getirmiş. Şimdi o yakın evde sesli sesli okuyan şakird çocuklar içinde Abay'ın Dilda'dan olan çocukları Akılbay, Abış, Külbadan ve küçük Magaş var.

Abay kitaplarla haşır neşirken dışarıda konuşan Aygerim, Erbol, Küçük Molla gürültüyle içeri girdiler. Küçük Molla hayretlerini gizleyemediği bir durumu eve girerken izah ederek geliyormuş.

-Fesüphanallah! Bugün yeni ahırın temeli atılırken Abay niye gelmedi? Ben ona hayret ediyorum. Kendisi sağ mı? Yoksa hasta mı? diyerek eve girmişti.

Aygerim, erkeklerin arkasından eşikten ayağını atar atmaz, neşyle güldü:

-Hasta değil, ama bizim ahır yapmamızdan bunun buradaki meşakkati daha zor, diye düşünüyorum. Bu nedenle eli değme gerek! deyip Abay'a baktı.

Abay, Erbol'la Aygerim'den ahırın temelinin yükseltilmesi konusunda malumat alıp hayırlı uğurlu olmasını diledi. Onun arkasından Aygerim'in deminki şakasına bu da gülerek cevap verdi:

-Benim meşakkatim kerpiç duvarcı, ev, dükkân inşa eden, idarecinin meşakkatinden daha zor desem Erbol'la ikiniz gülersiniz. Ama idarecinin çalışmasının sonucu evse, benimkinin de öyle sevindirici bir yanı var! dedi.

Erbol, Küçük Molla'ya bakarak güldükten sonra:

- Bir başına, serin evde, yumuşacık minderin üzerinde hiç kıpırdamadan oturan insanın meşakkatinden daha büyük meşakkat var mı diyorsunuz! dedi.

Küçük Molla hâlâ Abay'a şaşırıp itirazını gizlemeyerek:

-Ev, bark sizin yaşayacak mekânınız. Bugün hayırlı günde arkadaşlarınız helâliniz iyi niyetlerle yeni evin çatısını kurdu. Halisane temiz bir kalple yaptı bunu. Sizin bu sırada evinizin hayırlı işinde geri durmanız beni gerçekten hayretler içinde bıraktı, dedi.

Aygerim, Abay'ı ayıplamasa da, aklamaya da çalışmadı.

-Biz molla'yı da bugün davet edip dua ettirerek hayırlı işe adayıp bir bozkaska* kestik. Molla, ervahlara sığınarak Kur'an okuyup hayır duasını yaptı, dedi.

Abay, bütün yapılanları münasip görüp ihlasını bildirerek, Aygerim'e de, çoluk çocuk, eş dostuna da bu yeni evde mutluluklar dileğini yineledi. Sonra Küçük Molla'ya bakıp gülümser gözlerle onu biraz şakaya aldı.

- Moldeke, Aygerim, Akşokı'ya ahır yaptığında okunsun denilen dua var mıydı? Kur'an'ın neresinden okudunuz?

Küçük Molla'nın sarı yüzü hemen kızardı.

-Siz burada dua yok diye mi düşünüyorsunuz? Bütün müslümanların bilmesi farzdır. Her hayırlı işte, hayırlı bir dua beraber olsun. Ben "Yarezzakul İbadi" duasını okudum. Bu ayıp bir şey mi?! dedi.

Abay sabırlı tavrını bozmadan:

-Moldeke, o harman kaldırırken okunan dua olsa gerek, "Levhıname"de öyle yazıyor sanıyorum! demişti.

Küçük Molla, Abay'ın dua hakkındaki taşlamasını yersiz bulup suratını küskünlükle asarak, büyük gök gözlerini münazaracı Abay'a devirip sessiz kaldı. Çabuk parlayan, ama saf ihlase sahip mollanın gönlünü Erbol incitmek istemedi.

-Ey Abay, iyi niyetin hepsi güzel değil mi! "Ak koyunun kellesi, kara koyunun kellesi, ben Allah'ın bendesi" deneni de dua diye kabul ediyoruz ya. Bunun yanında mollanın güzel bir sesle makamla okuduğu duası harman bir yana, korukun otu için okunsa da, Aygerim'le ikimize duanın en makbulü olarak geldi! diyerek ev içindekile-

*boskaska: Altın akıtmalı boz at.

rin hepsini güldürdü. Deminki ilk karşılaşmadaki soğuk rüzgârı dağıttı.

Aygerim bu arada Abay'ın önünde duran yuvarlak masaya püsküllü yeni örtüyü serdi. Dışarıdan, sessiz bir işaretle genç hanım Zilika'yı çağıdı, şubat* sapırtarak erkeklere ikram etti. Abay, kitap okuyan haleti ruhiyesini yeniden bulmuş gibi şimdi küçük Molla'ya, Erbol'a demin bahsedilen meşakkatin feyzini bildirdi.

Serin, koyu beyaz şubatı sırlı tahta kâseden yavaş yavaş yudumlayarak, kendi önünde yayılı duran Rusça kitapların sayfalarını karıştırdı.

– Ahır yapmak da meşakkatli. Harman yerini hazırlayıp derleyip toplamak, o da meşakkatli. Ama nice yıllar arayıp peşinden koştuğun, anlayabileceğin dille açıklanıp izah edilmeyen musanniflerin kitaplarını anlayabileceğin hale getirmek de az meşakkatli değil. Bu Aygerim, Erbol şahit. Molla sen de farkındasındır, ben geçen seneki yaz, bu seneki kış boyunca sadece bir amacın peşinde idim. Şimdi o amacımın yapılp tamamlanan ahırını ilk kez görmüş gibi oturuyorum! diyerek biraz durakladı.

Aygerim'le Erbollara “Bu söylediklerim biraz açık değil” gibisinden bir tereddütle durmuştu. Yeni bir konuya geldiğinde, Erbol'a bakarak konuştu:

-Bu insan, Küçük Molla iyi bilir. İhlâslı şakird uzun eğitim sonunda bir zaman okuduğu yıllar, aylar ve günlerinden farklı yenilikler buluyor. Dünya kapısı gide gele kendiliğinden fikir dünyasına açılıyor. Öğrencinin gayretli yaşamında, bu en mutlu zaman. Buna bu insanlar, mollalar “Ferasetin açılması” diyorlardı. Ben size malum, çok araştıran üstadsız şakird halimle, Rus'un diliyle o ferasetim açıldığı zaman erişmiş gibiyim. Aygerim, Erbol sizler Akşokı'daki ahırın çatısını kaldırırken ben buna eriştim. Benim meşakkatlerimin de böyle sırları vardır dostlar, dedi.

Bu sözü söyleyip durduğunda Abay'ın yüzünde rahatlamışlığın ve huzurun ifadesi vardı. Anlamalı söz söylemiş benziyor. Nadiren gö-

---

*şubat: Deve sütü.

rünen gerçek sevinç dalgaları.

Eşinin yüzünden gerçekleri iyi tanıyıp izleyerek büyüyen Ayge-
rim, Abay'ın sevincini beraber paylaştı. Gözü yaş dolup sevincinden
yüzü kızardı. Abay'a sıcak bakışlarla bakarak kibarca gülüp

–En çok sevinç, mutluluk sizdeymiş. Hayırlı olsunun âfâsını biz
size söyledik! diye Abay'a yeniden şubat koyup, sağ eliyle verdi. Er-
bol, birşey söylemedi. Ama içten tebrik edercesine yavaştan güldü.

Küçük Molla'nın gönlü bu ikisinden farklı oldu. O, Abay'ın söz-
lerini hâlâ kabul etmedi.

–"Feraseti açıldı" demek, Mantuk, Akaidi okuyup "Kafiye",
"Şerh-i Abdullah'ı kendi gayretleriyle kalfasız, hazretsiz, derssiz anla-
mak demektir. Yoksa Rus'un ninnisi "pat çatını" anladım diyerek "fe-
rasetten" burada söz etmek mümkün değil. Bu sözünüz yanlış Abay!
dedi.

Abay, kaşlarını çatıp bir an öfkelelenip "Dur bakalım Molla!" di-
yerek çıkış yaparak durdurdu. Arkasından biraz sessiz kalıp şubattan
bir yudum aldıktan sonra oturaklı söyledi.

– Bizim bugünkü kalfa, hazret, çok sayıdaki namlı ulemalarımı-
zın böyle bir hatası vardı. Küçük Molla siz de onlardan farklı değilsiz-
niz!

Küçük Molla, şimdi duracağa benzemiyor.

– Abay, siz İslamiyet, arabiyat yolunda söyleseydiniz ben hiçbir
şey söylemeyecektim. Siz kimin kitabından, nereden bahsediyorsu-
nuz? Dünyevî ilim mecusu, nasranilerden önce vardı. Peki, hiçbir
müslüman aliminin kendisine geçerli ve saygın bir bilim olarak sayma-
ması niçin? dedi.

Abay, uzun bir tartışmaya gideceğini anlayınca Küçük Molla'yla
pek lafı uzatmak istemedi. Kafasında birçok deliller olsa da, Molla'ya
durduracak bir sözü söylemeyi lüzumlu gördü.

– "Hiçbir ulema" diyorsunuz, "söylemedi" diyorsunuz. Diğerleri
bir tarafa peygamberin hadisinde, "Ulemanın yazdığı mürekkep şehi-
dîn kanından daha evlâ" denen sözü ne yapacaksınız? İkinci olarak

alemin insi cinin yaradılış tarihi tek ” Kısasül Enbiya”dan öğrenilen bilimin adı bilim mi? İnsan kavminin tüm neslinin huy karakterini sadece “Kırk Hadis”, “Levhname”, “Fıkıhı Keydani”yle öğrenmek yeterli mi? demişti.

Küçük Molla buna da karşılık verdi.

– O azsa okuyunuz! Bütün hayatınızı sarf ederek okuyunuz. Müslüman ulemalarını okursanız, belki hayatınıza kâfi derecedeki bilim oradan da bulunur!

Abay, bundan sonraki sözlerini teferruatla açıkladı.

– Ben de size hayret ediyorum Molla! Müslümanlığın kaidesi “İlim nerede olsa, kimde olsa ondan alın” dese gerek. Sizin söylediğiniz alan, benim biraz araştırdığım konular. Ben ilmin, yani fennin, uzun asırlar boyu insanoğlunun derlediği hazinesinden istifade ediyim, diye baş koydum. Siz okumamış biri olsaydınız neyse. Kendiniz üstad biliniyorsunuz. Ama sadece tek yoldan, dar bir boğazdan ara diyorsunuz. İlim demek, ucu bucağı olmayan, engin bir alem demek değil midir? Müslüman ulemaların yüceleri, Filozof Sokrat’tan, Eflatun’dan, Aristo’dan okumamışlar mı? Onlar müslüman mıydı? Aylar, seneler boyunca araştıran bir ilim talebini görüyorsunuz da, “araştırma, uzağa gitme” diye etekten çekiyorsunuz! diyerek biraz oturdu. Kısacası bu yolda sizinle biz anlaşamıyoruz. Tek bir hayat, her bir amacın ulaşacak bir zirvesi, bir ulaşacak yeri var! Orada konuşuruz! Benim amacım, amaç; istakbalim önde. Söz tamam! dedikten sonra sırlı kara enfiye kutusuna tırnaklarıyla vurarak tıkrıdatıp ağzına attı. Rahatlayıp gevşedi.

Erbol, deminden beri sessizce dinliyordu. O okumamış olsa da, farkına varabilen, ince kalbiyle arkadaşını haklı görmüştü. Şimdi şakaya çevirip kıkır kıkır güldü.

– Ben sıradan bir insanım. “Yarım hoca dinden eder” demenin nasıl olduğunu da iyi bilmiyorum. Ama bir düşüncem var. Onu da Abay’ın sayesinde anladım. Bu bizim mollalarımız bazen müslüman olmayan halkların sanatına gelince, eskiden beri bildiğimiz Tobıktı içindeki Irgızbay, Cigitek’in yaptığı gibi yapıyor. Haklı da olsa Kara-

batır'ın, Anet'in , Böken ile Borsak'ın sözünü hiç dinlemek istiyor mu bizim Maybasar, Takecan, Beysembi gibiler?! dediğinde Abay kahkaha atıp sevindi. Erbol sözünü noktaladı.

–Bizim Molla'nın Rus kitabıyla sanatına takındığı tavrı, tam Maybasar'ın Kulınşak çocuklarına yapacağım dediği zorbalığa benziyor diye düşünüyorum, dedi.

Erbol'u, sadece Abay, Aygerim değil şubat döküp oturan nur yüzlü güzel genç hanım Zılıka da tasdiklemiş. Abay, Erbol'a sevindiğinden kahkahayı koyuverdi. Küçük Molla bu davranışların hepsini terbiyesizlik, görgüsüzlük olarak yorumlayıp suratını asarak evden çekip gitti. Yakın evdeki şakirdler arasına sinirli ve öfkeli bir suratla varmışa benziyor. Molla vardığında çocukların evi, akşam kuzulara tahsis edilen ağıldaki meleşme gibi, hepsi birlikte bağrışıyorlar. Hep birlikte okuyorlar.

Bu arada Aygerim yerinden kalkıp dışarı çıkar çıkmaz gelmekte olan atlıları görüp evin içine haber verdi.

–Büyük obanın göçü mü geliyor acaba? Bir iki atlı geliyor. Bunlar kimmiş? demişti. Erbol evde oturup:

–Kimlere benziyor? Göç olabilir! deyip dışarı çıkmaya yeltendi.

Aygerim gelenleri hâlâ tanımakta zorluk çekip gözünü onlardan alamadan:

–Birisi irikiyım, kocaman adam! deyip arkasından hemen gülüverdi.

–Ay canım, dev gibi olan kim desem, benim Kencemmiş. Hakikaten de o değil mi? deyip evden yeni çıkan Erbol'a yöneldi.

Aygerim'in Kencem diye hitap ettiği kişi Ospan idi. Onun haberini duyar duymaz Abay da dışarı çıktı.

Büyük obadan, kalabalık halktan bir aydan fazla ayrılıp göçen birkaç evli grup, şimdi kalabalık halkı, birçok akrabayı özlemişe benziyor.

Otlar yeşerip yaz mevsimi şirinliğiyle geldiğinde, kışlaktan göçmeyerek Cidebay'la Çıngıs'ta kalan Kunanbay'ın obaları şimdi göçe-

rek ilkbahar zamanını, bu Akşokı'nın önündeki geniş sık otlu, suyu bol Korik boyunda, Acısu bölgesinde geçirmek niyetindeydiler.

O geride kalan halkın göçme zamanı gelmişti. Abay, obaya yaklaşan Ospan'ı görüp deminki Aygerim gibi o da şaşırıldı. Ospan uzun kuyruklu, semiz doru ata binmiş. Üzerinde kışlık giysisi kalın küpiyi* bırakmamış. Ayağında uzun çizmesi var. Başındaki kalın, uzun kuzu derisinden yapılmış kış tımağı imiş. Atı hafiften kamçılıyıp akar gibi tırıs geliyordu. Vücudu irikiyim olduğu için kalın elbise onu daha da cüsseli gösteriyormuş. Bu görüntüyle Tobıktı'nın hiç kimseye benzemeyen bir alp baturu gibi. Yüksek, sağlam doru atın diz kapaklarına kadar ayakları uzunca. Çizmesinin ucu, atın ön ayaklarıyla karın boşluğunun birleştiği yeri aşarak uzanıyor. Kardeşini böyle uzun zamandır görmeyen Abay bakar bakmaz, Aygerim gibi o da önce şaşırıp sonra tanıdı. Ama bu kez şaşkınlığını dışarıya yansıtmadı.

Halkı özleyen obanın insanları, Ospan'la onun yanındaki arkadaşları Darkan'ı sevinçle, güler yüzle karşıladılar. Aygerim Ospan'ın önüne çıkıp sıcak yüzle atının yularını tuttu, kısa bir hoşbeş sohbetten sonra biraz da şakayla:

–Kencem! Gece mi yola çıktın? Uzaklardan gelen yolcu gibisin? dedi. Abay, Ospan'ın selâmını alır almaz:

– Göç nerede? Annem babam nasıl? diyerek ardardına hal hatır sormaya başladı. Ospan obanın bugün yakın bir yerden, bu Orta Akşokı'nın öbür tarafındaki Esirgemis'ten göçüp Korik'a doğru gittiğini söyleyip eve girdi. Vücudu iri, alp gibi olmasının yanısıra, yirmisine basan Ospan'ın erkenden biten sakal, bıyığı uzamış. Ama iri yapılı gencin sakal, bıyığı seyrek, dik dik çıkmış. Yılığın kılları gibi, tel tel dikleşip diken diken büyüyor. Uykusuzluk gözyuvalarını kanlandırmış, ateşli gözlerinde durgun bir kırmızılık var. Yüzü, Abay'ın yüzüne benzese de soğuk, kalın ve solukmuş. Alnı çatık, koyu kaşların altında göz kapakları kalın ve çıkıkça.

Aygerim çay hazırlamış, öğle yemeği işine girişip Zılıka'ya kısa kısa direktifler vermeye başlamıştı. Ospan, bu kıpırdanmaları zama-

---

*küpi: İçine koyun veya deve yünün konularak yapılan palto.

nında hissedip Aygerim'e yemeği hazırlamamasını söyledi. Üzerindekileri çıkarmadı. Konuşmaya pek niyeti yok. Abay'ın sorduklarını kısaca kısa cevaplarla geçiştiriyordu. Bunların Akşoki'ya getirdiği yeni haberin soğuk rüzgârı da vardı. Kunanbay'ın Takecan'la Karacan'dan doğan en büyük torunu, sevimli torunu on iki yaşlarındaki çocuk Makulbay ilkbahardan beri hastaydı. Dün o vefat etmiş. Bu nedenle, göçüp gelmekte olan oba yaslı ve karalıymış.

Bu haberi duyunca Abay, Ospan'ın soğuk vaziyetini buna bağladı. Kardeşi evleneli henüz bir yıl olsa da onun çocuğu yok. Takecan ile bu iki kardeş arasında çok samimi bir dostluk olmasa da Ospan'ın bu mahzun, müteessir halini mazur gördü. Kardeşinin soğuk yüzünün, çattık kaşlarının gerisinde cana yakınlık, merhametlilik olduğunu bildiği için memnundu.

Artık sorularla Ospan'ı fazla yormadı. Şubat içip, susuzluğunu giderdikten sonra Abay sessiz otururken Ospan ile Darken kışlak yaptırmak için giden obadan bu işlerin vaziyetini sormaya başladı. Ama bu konuda Abay'ın cevabı da çok kısaydı. Ospan artık Erbol ile Aygerim'den o iş konusunda detaylı bilgi almak istedi.

O, mal bakmaya, işe, mal can sahibi olmaya da Abay'dan daha yatkındı.

Ospan, ağabeyi Abay'ın iş konusunda becerikli olmadığını biliyordu. Karın erimesiyle Abay Akşoki'ya göçerken, ona gerekli ustamarangozları, çalışkan işçileri, alet edavatları, unundan çayına kadar azığın da tamamını hazırlayıp kendi elleriyle teslim edip gönderen Ospan'dı. Ama Abaylar göçüp gittikten sonra ev içine, annelerine şakalar yaptı.

– Bizim Abay, görülmemiş yola sapıp, işgüzar yiğit olmuş. Bütün işleri evirip çeviren o. “Sen söze bak, ben mala bakayım” desem, bu sene hüner bulup ahır yapmaya kalkıştı. Yaptığını göreceğiz bakalım! diyerek gülüp kalmıştı.

Şimdi iş durumu hakkında konuştuğunda Abay büyük değil, Ospan daha büyük, tecrübeli biri gibi göründü. Söze başlamak başlamaz:

– Kaç öbek harman yaptın? Kaç bin kerpiç döktün! Kalıbın nasıl?

Yiğitlerinin en iyisi günde kaç tane döküyor? Ahırın çatısını neyle kaldırdın! deyip ardarda sormaya başlamıştı. Abay, çoğuna cevap veremeyip sürekli Erbol ile Aygerim'e bakıyordu. Ospan neşesizdi, bu nedenle şakaya almadı. Ama Abay'ın ahır yapma konusunda kolları sıvayıp kafa yormadığını başından anlamıştı. Yavaşta tebessüm ederek Aygerim'le Erbol'a yöneldi.

Aygerim, Makulbay'ı duyduğundan beri, sessiz ağlıyordu. Ospan onun ağladığına bakmadı. Bu iş güç konusunda cevap verip konuşmasını isteyip ona kabul ettirdi. Kısa bir sohbetin ardından Ospan işin başına gidecek oldu. Aygerim'le Erbol'u yanına alıp evden çıkmaya meyllendi. Tam kapıdan çıkarken, diğerlerinin hepsini gönderip evde yalnız kalan Abay'a dönerek kısa bir sessizlikten sonra:

– Abay, atını eyerleyip benimle Korık tarafına gelir misin? Büyük eve, babana selâm verirsin! Takecan'ın çocuğuna da Kur'an okursun. Ve bunların hepsinden ziyade sana danışmak için geldiğim önemli bir işim var. Bir sözüm vardı! dedi.

Abay, kardeşinin yüzünden okumak istercesine deminden beri durgun olmasının arkasında yatanın bu son sözünde olduğunu anladı.

– Hayrola, halkın bir felâketi mi? demişti. Ospan şimdi ona üstü kapalı cevap verdi.

– Halkın felâketi mi, akraba öfkesi mi, neyin neşi olduğunu kendin anlarsın. Kısaca sana söyleyecek birkaç sözüm var, atını hazırla! dedikten sonra çıkıp gitti.

Abay'la Ospan Akşokı'dan Korık'a doğru yola çıktıklarında yanlarına Küçük Molla'yla, Darkan'ı aldılar. Küçük Molla'yı Takecan'ın oğluna Kur'an hatim indirmeye Ulcan çağırılmış. Yanlarında bunlar olduğu için Ospan Abay'a söylemek istediği sözüne değinmedi. Çoğunlukla yolculuk, ahırını nasıl çabucak yaptırmanın durumunu söylemekle geçti. Ot biçimi, kışın malların yiyecekleri konusunda konuştular. Çıngıs'la Cidebay gibi değil, burada kar kalın, kış sert geçer. Bu bölgede kışlayan obalar bir taraftan ota dayanmasa kara kıştan kurtulmak zor. Özellikle, Abay'ın kışlağına yakın olan Tesipşikkan bölgesinden bolca ot biçirmek zaruri. Bu durumu gözönünde bulundurmakla birlikte,

Ospan, Şimdi bu Korik'a gelip yerleşen birÇok obanın, zengin obanın kiŐin Abay'ın işlerine zararının olacağını hatırlattı.

– Her sene ilkbaharda alıŐılageldiđi üzere kalabalık obalar birŐok sŪrŪsŪyle buraya yerleŐti. O  ocuđun  lŪmŪnŪn meŐgŪliyetiyle ben de zamanında dŪŐunememiŐim. Yoksa bu sene yerleŐim yerini uzađa ku-rardık! diyor.

Bu da Abay'ın dŪŐunmediđi bir durumdu. KardeŐinin ileriye gören hamiyetperver sözlerine memnun oldu.

– Bu da iyi fikirmiŐ. Bu civarda oturan Anet, Kötibak gibiler: “Malına sahip ol, koruğumu indirme, otumu yedin” diye ben hangi bi-risine söz söyleyeyim. Annenle, akrabana konuŐup, bizim kiŐ hazırlı-đını kendin g z ntŪnde bulundurursun! dedi.

Ospan bunu Abaysız da dikkati nazara almış.

– Bu  ocuđun yedisini verip, dua edenleri ađırlasınlar. Bir on gŪn içerisinde bu yerleŐmekte olan obanın hepsini g  cŪrŪp, kıŐlakla senin Korikının civarından g tŪreceđim. Bu sene Acısu'nun suyu bol, yay-lım alanı geniŐ. TesipŐikkan'ın otlaklık arazisinin otu çabuk bŪyŪr. Ot-suz kalmayacaksınız! demiŐ.

Yolcular, AkŐokı'dan çıktıđında Korik boyunda dađınık yayılan kalabalık hayvan sŪrŪsŪ g rŪnmese, dikilen ev, yerleŐen oba yok idi. Abay, Őimdi etrafına bakınarak geliyor. Uzunluđu bir tay koŐturumluk boyda aŐađı yukarı en az on beŐ kadar oba konmuŐ. Yukarı aŐađı isti-kametlere dođru evleri kurmak için birbirine yakın yer almıŐ. Her oba-nın yanında koyunu kuzusu, ineđi devesi, atları g rŪnŪyor. Suyu bol otlakta, tŪm hayvanlar ilkbaharın gŪzelliđini sakinlik ve huzurunu bulmuŐlar. AlıŐtıđı hayvan otladıđında yayılan mal gibi hareket edip, sa-đa sola dađılmıyor. GŪr yeŐilliliđin arasında, ađzının deđdiđi yerde taze çayıra yumulmuŐ. Malın toynaklarının basmadıđı verimli araziye gel-diđinde, ilk gŪnleri, bŪtŪn hayvanların yapacakları iŐ bu. Ospan'la Darkan, Korik boyundaki Őimdiki mal durumunu, ilkbahardan bu ya-na her gŪn gŪdŪp baktıkları için tecrŪbeye dayanarak hemen tanıdılar.

– Hayvancağızlar, yerin kıymetini insanlardan daha iyi biliyor. Korik'in otuna,  ayırına kene gibi yapıŐmıŐlar. Hiçbir tarafa kıpırda-

miyorlar deyip Darkan kendi gözlemlerini dile getirdiğinde, Ospan da hayvanların vaziyetine sevindi.

Her sene ilkbaharda hayvan sürüsünün arasında oylum oylum alana dikilmekte olan evlerin manzarası ortaya çıktı. Abay o evlerin dümdüz, tertemiz, masmavi bozkırda birer birer dikilip bölgeyi mantar gibi kapladığını görerek geliyor.

Obaların kalabalık göçleriyle beraberinde gelen keçe evler. Bütün obalarda da keregeler* daire oluşturup, sanıraklar** hep beraber kaldırılıp uvıklar*** deliklerine geçiriliyor. Kırmızı bitki boyasıyla boyanan ağaç evlerin iskeletini sıkça geçirilen uvıklar kendini gösteriyordu. Biraz daha sonra kırmızı sağlam ağaç iskeletleri boydan boya genişçe kuşatan tuvırlık****, üzıklar***** kaplayıp sanıraklarına kareli tünlikler konuluyor. Şimdi dümdüz yemyeşil derya üzerinde hazır evler kuruluyor. İşte bütün obanın ortasında Ulcan'ın oturduğu büyük ev dikildi. Bu obada, o ev dikildikten sonra, sıradaki diğer obaların hepsinde ilk önce böyle büyük evler dikiliyor.

Akşokı'dan bu obaların yerleşmekte oldukları mekân bir kunan koşturumluk yer idi. Yolcuların geldiği taraf meyilli idi. Oradan Korık'a ulaşana kadar obaların mekânını, ev kuruluşunu bir bir saymış gibi, hepsine bakarak gelen yolcular, Ulcan obasına gelip ulaşıncaya kadar tüm evler kurulup bitti. On beş oba ıssız bölgeye seyyar göçebe gibi hayatın canlılığını sergiliyor. Her obanın bir ucu varlık, bir ucu yokluk, fakirler olarak yer aldı. Kenardaki kara laşıktar, kes, kürkeler en sonda da olsa şimdi biraz kendilerini göstermişlerdi.

Abaylar büyük eve inmedi. Ulcan obasının yanına yakın yere konan yaşlı oba, Takecan obasına geldi. Bolıs, olduğundan bu yana mal mülkü artıp zenginleşen Takecan'ın evi, kışın ve yazın tamamında kendi hizmetçileriyle ayrı oba olarak yerleşiyordu. Makulbay'ın ölümünden sonra bu son günkü yerleşimde, acele yapılan göç yolculu-

---

* kerege: Keçi evin yan tarafı, ağaçtan yapılan akordeon şeklindeki duvar.

** sanırak: Keçi evintepesindeki ağaçtan çember birnevi pencere.

*** uvık: Keregeyle sanırağı birbirine bağlayan uzun ağaç.

**** tuvırlık: Keçi evin etek tarafına örtülen keçe.

***** üzik: Uvıkların üzerine örtülen keçe.

ğunda Ulcan, Takecan'ın obasını yakın oba olarak yanında konaklatarak geliyordu.

Ulcan olsun, diyer büyükler olsun, şimdi çoğunlukla kendi evlerinden ziyade Takecan'ın evinde, sabah akşam orada bulunuyorlardı. Yetişkin, ergin oğlu ölen Takecan ile Karacan'a bu obanın büyüklerinin bu günlerdeki sıcaklığı bambaşkaydı.

Ağlaşmada, tesellide, genç ölünün arkasından dua etmede bir Ulcan değil, Kunanbay'ın kendisi de normal tavrından farklı olarak oğlu ile gelininden ilgisini eksik etmiyordu.

Abay, Takecan'ın evine at koşturup gelmedi. Genç ölüye at koşturup gelmek hoş bir âdet değil. Ve yakın akrabalarını bununla ölçen bir ölüm değil, Makulbay'a Abay hem amca, hem baba gibi. Dışarıda duran Takecan'la Abay kucaklaşıp ağlaştıktan sonra evde sesli sesli ağlamaya başlayan Karacan'a, diğer hanımlara âdet gereği: "Kulınım, kulincağım" diyerek sesli sesli ağlayarak girdiler.

Ev içinde hanım ve erkek birçok, insan hepsi ağlamaklı. Abay'la Küçük Molla, Karacan'dan başlayıp Aygız, Ulcan gibi büyük hanımların hepsiyle sıra sıra ağlaştılar. Baş köşede oturan babası Kunanbay, Karataylarla kucaklaşarak ağlaşmayı onların safından aşağıda bir yer alıp sessizce ağlaştılar.

Az sonra ağlaşmalar dinip Karacan analık zarını çıkarıp biraz ağıt söyledi. Hüzün içinde olsa da Abay, Karacan'ı sinemadan duramadı. Feryatlarla ağlayan yengesini ilk kez böyle görmüştü. Karacan'ın sözlerini de düşünüp bir anlam çıkaramadı. Makulbay, iyi çocuk, kıyılmaz kardeş olsa da Abay'ın ona acıyan yüreğine Karacan'ın sesi hoş gelmedi. Bu nedenle Abay ağlamasını çabuk bitirdi. Ağlaşmanın ardından Küçük Molla yüksek, tatlı bir sesle buharî makamıyla başladığı Kur'an'ına devam etti.

Kur'an okumaya başlanır başlanmaz, Kunanbay kafasını indirip huşu içerisinde tek gözünü yumdu. Hâlâ ağlamasını kesmeyen gelin tarafına sol eliyle "durdur" der gibisince işaret etti. Karacan'ın yukarısında oturan Aygız Kalikalar, Kunanbay'ın işaretini alır almaz geline:

– Dur, Kur'anla yarışma! dediler.

Bu evde çayı, öğle yemeğini bekleyip Abay'la Ospan uzun oturdu. Yemek zamanı olmasa diğer zamanda bu evde adamlar az olurdu. Gün boyu hiçbir yere kıpırdamadan oturan Kunanbay, Karatay, Ulcan ve büyük beyaz yastığa Kur'anı açıp onu hatmeden Gabithan Molla. Başında sarığı, gözünde gözlüğü var. Kestane renkli sakalı bugünlerde çoğalıp uzayan Gabithan Molla ihlasla münacaat üzerindeymiş.

Kur'an sayfalarını süzerek bakan gözleri bazı zamanlar yumuyor, dudakları oynuyordu. Ezbere bildiği surelere gelince gözünü kapatarak okuyor. Bunlardan başka evde kalanlar Abay, Ospan ve Küçük Molla idi. Küçük Molla, Kunanbay'ın fısıltıyla verdiği emrinden sonra abdestini alıp beraberinde getirdiği mukaddes kitabı açtı. Hızla dudakları kıpırdatarak hatim indirmeye girişti. Ev içi uzun süre sessiz kaldı. Ospan Abay'ın gölgesinde oturup, omzunu ve kafasını sedire dayayıp içi geçti. Abay'la babası arasında bu yerde kısa bir hal hatır sormaktan başka derin bir sohbet olmadı.

Kunanbay, bu geçen kışın sonunda hiç durmadan dört yıla yakın süren uzun bir yol kat edip Mekke seferinden dönmüştü. Bugünlerde saçı sakalı ağarıp iyice yaşlanmış. Kemikli vücudu hâlâ gösterişli iri olsa da, yüz hatlarındaki kırışıklık çok. İyice çekilmiş yüzü, bir zamanların büyük, gücü kuvveti yerinde olan adamdan çok şeyler kaybettirdiğini gösteriyor. Üzerinde hac seferinden dönerken giydiği sivri beyaz bir takkesi var. Yakası sırma işlemeli. Tobıktı insanının giymediği ince ipek, beyaz çapanı var. Sesi, hangi sözü, hangi durumu söylese de şu günlerde eskisi gibi sert ve gür değil. Yavaştan ağır söylüyor. Yanındaki Karatay'a, Ulcanlara göre Kunanbay, şu an farklı ortamdan özel eğitim alan insan gibiydi. Dışarıdan sofiyane, mülayîm, vakur bir insan görüntüsü çiziyor.

O, Mekke'den geldiğinden beri Nurganım'ın evinde perdeyi indirmiş, kendi evini ibadethaneye çevirmişti. Tüm halktan saklanmış gibi apayrı. Şimdi şu çocuğun ölümü, onu bu halkın arasına mecburen getirmişe benziyor.

Kunanbay'ı belirsiz, sessiz zamanlarından ayırıp arasıra kendi meclisine katan adam yaşıtı, yaşlı Karatay.

Abay, babasının kendisiyle konuşacak bir sözü olmadığını anlayınca gün boyu sessiz oturdu. Eğer bir sohbet varsa Kunanbay'la Karatay arasında. Mekke'den ilk geldiği günlerde Karatay, Kunanbay'a çok sorular sormuştu. Kunanbay'ın bahsettiği gidiş geliş, yol durumu idi. Kendisi istedikten sonra kimi olursa olsun konuşurabilen tatlı dilli, becerikli Karatay, Kunanbay'ı şimdi konuşturmaya başladı. Yerli yerinde dindar adamların her zaman ihlasla konuşmayı farz sayan durumları da soruyor. O konu, Medine'yle Mekke'deki Hacı Kunanbay'ın ziyaret ettiği ervahların kabirleri hakkında idi. Kunanbay eline tesbihini alarak çekip "Medine'de kimlerin kabri var? gibi soruları cevapladı.

– Medine'de Resulullah'ın, Hazreti Ebubekir, Ömer ve Hazreti Fatma'nın kabristanını ziyaret ettim! Daha sonraki günlerde Hz. Abbas, Hz. Hamza, Hz. Osman'ın kabirlerini ziyaret ettim! dedi.

Karatay hevesli, dindar müslüman tavrıyla:

– Oralarda bu zikrettiğin ervahlardan başka sahabelerin mezarları var mıymış? dedi.

Kunanbay hevesle cevap verdi.

–Sad b. Vakkas, Abdurrahman b. Avf ve Hz. Aişe de orada bulunuyor. Bunlara peygamberimizin yakın sahabelerinin mezarları diyorlar, dediğinde Gabithan Molla, Kur'an'dan başını kaldırmayıp:

– Aserei Mübeşşere olsalar gerek! deyip Kur'an okumaya devam etti.

Kunanbay mollayı tasdikler mahiyette kafa sallayıp: "Doğru söylüyorsun molla, ben kendi dilimde söylüyorum" dedi.

Sonraki sohbette Kunanbay, Medine ile Mekke arasındaki yolculuğunu anlatıp Şamdan çıkan kervana katılıp on üç gün boyunca deveyle Arabistan çölünü diyar diyar gezdiğinden bahsetti. Karatay'ın sorusu üzerine: Mekke'ye girmeden önce bir yerde ihram giydiğini, Arafat'a nasıl çıktığını, Beytullah'ın içinde, Kâbede kaç rekât namaz kıldığını, hepsini bir bir anlattı. Mekke'den yola çıkarken önce yaya olarak çıktığını söylemeyi, oradan dönüşe kadarki hadiseyi de izah etmeyi unutmamıştı. Ağırdan içilen çay zamanında da, öğle yemeğinde

de Kunanbay, Karatay'a saygı ve hürmetini gösterdi.

Abayların yola çıkacakları zamanda Karatay dışarıya çıkmıştı.

Kunanbay, uzun süren sohbetin bir değerlendirmesini yapmış gibi Ulcan'a baktı.

– Kazakların okumayanlarının arasında Karatay gibi gönlü açık olanlar az. Sorarak otursa da benim gördüklerimi sanki kendi gözleriyle görmüş gibi beynine yerleştirmiş! dedi.

Ulcan, Karatay'ın söze başlayıp, bugün Hacı'ya birçok şeyi sözlendirmesini içinden takdir etmiş. Şimdi, kocasının sözünü destekledi.

– Onun gönlünün böyle açık olmasının faydasını şimdi gördüm. Sizin de bize açmadığınız hikâyelerinizi sözlendirdi. O kadar yeri görüp bilip, kendinize saklamıştınız. Sandığınız kapağı açılıp, gönülde sakladıklarınızı ortaya döküp sizi de ferahlattı! dedi.

Az konuşsa da öz konuşan Ulcan'ın sözünde Karatay'ı övmekle birlikte, kocası Kunanbay'ı şaka yolla ince bir taşlaması da vardı. Kunanbay'la Abay bunun farkına vardılar. Abay, yavaştan tebessüm edip annesine bakarak güldüğünde Kunanbay, Ulcan'ın davranışını küçük bir nefsanî kusur olarak yorumlayıp suratını astı. “Kadın, kadınlığını yapar. Bunların nazarında münacaatı da içteki sır gibi ortaya dökme lâzım! der gibi oldu. Tesbih çekişini sıklaştırıp yüzünü Ulcan'dan çevirip zikir ederek, dudaklarını oynatarak dua edip yüzünü sıvazladı.

Abay, babasının Karatay'a söylediği deminki hikâyelerini gözünün önüne getirip sonra annesinin usta taşlamasını düşünüp, babasının şu anki davranışını izleyip, içinden gülerek baktı. Yıpranmış ihtiyarlığı dalgaya alayım, diye bir niyeti yoktu. Ama alaya alınacak durum kendi kendine ortaya çıkmış gibiydi. Kunanbay hakkında şu anki düşüncesi, sadece alay değil, güçsüzlüğünü, acizliğini de ortaya koyuyor.

Dört sene boyunca yaşlı bedeniyle direnip uzun yola gidip geldiğinde adamın getirdiği: “O tarafta bir mezar, bu tarafta bir mezarla yetinse ne kadar az bir fayda. Bunun üzerine ev içinden, yar-yarenlerinden, çocuk ve kardeşlerinden yüz çevirip bir kenara çekilmek ne kadar anlamsız?” diye babasının şu anki durumuna acıyarak baktı.

Abay, az sonra Ospan'ı yanına alıp Takecan'ın evinden yola çıktığında vakit öğleyi geçip ikindiye yaklaşmış. İki kardeş, akşam nerede misafir olacaklarını kararlaştırmasalar da atlarına binip bölgeyi, ırmağı boylayarak gittiler. Akşam suya gelmekte olan kalabalık yılık sürülerinin kenarından geçip hiçbir obaya uğramadan hesapta olmayan bir yolculuğa çıkmış gibi. Böylelikle atlarına binip dolaşarak gelmeyi Ospan istediği için deminki sözünü söyler diye Abay sessizce yanında gelmişti. Ama bu gezide Ospan söze başlayana kadar diğer konular onların söyleyecekleri sözleri kenarda bırakmış. Bu durumun sebebi, bu ikisinin avcı kardeşi, güzel mavi doğanı kolunda tutan, gösterişli, eğitilmiş boz baytala binen Şake idi.

Abay'la Ospan ırmağa kadar geldiklerinde arkalarından delikanlı Şake hızla onlara yetişip aralarına girmiş. Üzerinde hafif çapan, başında sarımsı ipekle kaplı ince kuzu derisinden tımağı var. Neşeli, yakışıklı, soluk yüzlü Şake, yelken gibi esen süratli atıyla hemen yetişip selâm verdi. İki ağabeyine sırtarak:

– Doğanımın marifetlerini size göstermek için geldim. Abay ağabey, birlikte birazcık ırmak boyunu dolaşalım mı? Kancıklarınıza birer ördek bağlayayım! dedi.

Abay, kızarak, eğilip batmakta olan güneşin altında, omuz ile gövdesi kızıl altın rengine boyanmış gibi ışıl ışıl parlayan mavi doğanının asaletine hayranlıkla baktı. Altın sarısı gözleri, güneş hüzmelerine karşı kana kana tutkun kızıl ateş saçıyordu. Güneş gözüne aksedip yan yan bakıyordu. Abay, hayranlıkla Şake'nin doğanını kendi koluna kondurdu. Kuş eğitimi bilen usülle başını, sırtını sıvazladı. Yerinde duramayıp oturan kuşun etrafa sürekli, dikkatli bakışından formunda olduğunu anladı. Kuşun budlarını yokladı.

– Yakaladı mı kaçıracağı benzemiyor. Cinsi iyiymiş. Bunu kim eğitip verdi? dedi.

Şake:

– Ben eğittim, doğan gibi avcı kuşlarını eğitme yolunu öğrendim! dedi.

Abay, kardeşinin maharetine sevinerek:

– O gerçek bir maharet. İnsanı cezbeden maharet; avcılık. Bu yorulmak, usanmak bilmeyen azim istiyor. Yiğitliğinin işareti olarak bize maharetini göster. Haydi! diye altındaki kestane renkli atı mahmuzladı. Kendisi de avcılığa düşkünlüğünü gösterdi.

Şake'nin atı, kamçı vurdurmadan öne doğru akıp gitti. Bunlar ırmağın kenarına yaklaşmıştı. İrmağın avcılarının sık sık uğradığı tarafı yayılmış. Ata bindiklerinden beri bu civarda bir aşağı bir yukarı küme halinde güvercinler uçuyormuş. Kanat çırpın turnalar, çift çift uçan sunalar, konur kazlar görünüyordu. Ama şimdi Abay'la Ospan yakın yerde kuş göremediler. Şake'nin kendisi de hâlâ yakın yerdeki kuş sürüsünü farketmemiş. O belli bir tempoyla giderken avlayacağı avının işaretini doğan kendisi gösterdi. Avcı yiğidin koluna döşünü vurup, “sal” der gibi anında uçmaya hazır olduğunu gösterdi. Abay, bu sırada hızla gelip doğanın hareketini farkedip:

-Gönder, kendisi gördü! dedi.

O söz emir oldu. Mavi doğan “pırr” edip aniden avcı kolundan yere doğru süzüldü. Atın boynunun altından kanatları yeri yalayarak gizlice gitti. Doğan gittiği yönde, ırmağın öbür yakasına geçip çimen arasında biraz kıpırdayıp kıvrılarak avcılarının gözünden kayboldu. Bunun takip edişine bakıp sessizce öylece kalan avcılarının söyledikleri: “Hedefine gitti, hedefine gitti” sözleri oldu. O anda mavi doğan ırmaktan süratle tekrar bu tarafa geçerken kızıl şafağın altında ırmak üzerinde döşünü parılatıp aniden yukarı doğru yükseldikten sonra hemen aşağıya ok gibi diklemesine indi. Bu inişten hemen ürküp panikleyerek ötüşüp pırpır uçan kanat sesleri işitildi. Darmadağın uçup her bir tarafa çil yavrusu gibi dağılan ördek kazlar da göründü.

Avcılar, atlarını vakit kaybetmeden koşturdular. Doğanın indiği yere ilk önce ulaşan Şake'nin kendisiydi. Abaylar da ona bakarak geliyor. İki sarı ala kaz arasında mavi doğan apar topar, can pazarındaymış. Yeşillığe yayılan sığ suyun ortasında tepeden inen kanlı pençe, düşmanına karşı. İki sarı ala kaz can havliyle mücadele ediyor. Bir sarı ala kaz doğanın altında çabalayıp öterek çift kanadını suya çırpıp, doğanın pençesinden kurtulmaya çalışıyor. Diğer sarı ala kaz doğanın üzerinde. Sarı ala kuş, kuş avlayan kartal gibi, öldüresiye kahramanlık-

la defalarca darbeler indiriyordu. Mavi doğan iri, elik gibi. Kazların ise, tüylerinin beyazı siyahı, kızılımsı sarıyla güneş işıklarının altında son derece sratlı parıltısı görünüyor. Parlayan alev gibi. Ölüm kalım mücadelesini veren canların en hararetili anını sergiliyor.

Hayat için verilen mücadelenin kaşla göz arasında alazlanan her saniyesi değişikliklere gebe. Bir parça çeliği demirci dükkanının kızıl krgnnn kzne bırakmış gibi. Abay, neşesinden kahkalara boğulup yaklaşır yaklaşmaz sıçrayarak indi. Çamurlu suyu sıçrata sıçrata koştu. Çünkü atından önce inen şake, iki sarı ala kazın arasında kızışan doğanını hâlâ bileğine alamadı. Bu ikisi hızlı adımlarla kuşların bulunduğu yere şimdi yaklaştı. Mavi kuş, üzerindeki sarı ala kazın deminden beri gagalamasını artık affetmez gibi sinirlendi. zerine rekle-nip darbe vuran kaza, sağ pençesini indirdi. Boynundan kavrayıp yanındaki suya indirip sırt üstü yatırarak peneledi. şake sevincinden: "Ya Ervah!" diye bağırırvermişti. Bir an altındaki sarı ala kaz pençelerinden kurtulur gibi. Tüyleri yolunur halde mavi kuşun sol pençesinden sıyrılmak üzereymiş. şake bağırarak gelip kamçıyla o kazın kafasına indirip bastırdı.

Mavi kuş, ölümüne mücadele eden sarı alakazları avladı. Bu tecrübeli avcıların nazarında pek az rastlanan bereketli avdı. Adet üzere avcılar "Kuşuma göz değecek" diye nazardan koruyup kem gözlerden sakınılan şey. İki sarı ala kazı, iki ağabeyinin kancıgasına bağlayıp veren şake, Ospan'daki kazın başını kesip aldı. Hâlâ kızışmış pençesini hazırlayıp duran elik kanatlı doğanına biraz et verip kendi atına tekrar bindi. Demin uçan kuşların hepsi hâlâ uzaklaşmamıştı. Hızlı gidip önünde duran bir küme ördeği gördü. Kuşu, tekrar bileğine iyice yerleştirdikten sonra atını topuklayıp son srat gitti. Doğanını, atının sağ-rısına kadar kulalayarak geriye uzatıp ördekler uçuşurken tam zamanında bileğini havaya kaldırıp gönderdi. Mavi kuş, o fırlamasıyla, kanatlarını çıkarıp kafasını geriye çekiyordu. Bir an yükseklere çıkıp çift kanadını şimşek gibi parıltatıp hızla üzerlerine atıldı. Abay, yeniden sevinç ve kıvanç içinde bağırıp:

– ok güzel, ustaca indi! diye koşarak geliyordu.

şake, kuşu yollar yollamaz kamçısını bükleyerek alıp, eyerinin

kaşına bağladığı tefi koşarak gelirken tambırdattı.

Atlılardan ürken ördekler, başlangıçta panik içinde uçuşmuşlardı. Şimdi davulun ani patırtısı çıktığında öncekinden de fazla şaşkınlığa düşüp gökyüzüne yükseldiler. Doğan bu anda o kuşların altından varıp rahatça yetişmişti. Şimdi diğer ördeklerin hepsinden yükseğe doğru çıkan sarı ayaklı, mavi boyunlu kuşlara tam altından mızrak gibi atılıp apar topar saldırdı. Kaşla göz arasında oldu. Bütün gönlünü ava verip birşeyler bağırıp gömleğinin kenarları yellenip koşan Abay'a göre doğanın kendisi saldırmış gibi değil. Aksine ördekler kendiliğinden yıkılıp avcı kuşun kendisine çarpıp tostoparлак olmuş gibi görünüyor. Kök moyundu sırtüstü yakalayıp kursağından boğan mavi kuş süzülerek uçtu. Şake'nin tam önündeki kuru yeşillığe " pat" diye indirdi. Bu ördeği avlaması, deminki çift kazı avlamasından daha güzel bir manzaraydı. Abay, bu güzellik karşısından kendinden geçtiğini anlata anlata bitiremiyor.

– Muhteşem doğan!.. Bu nasıl eğitme!.. Bizi büyüledi! diye kuşu övüp, avcının ustası senmişsin! Yiğit olursa senin gibi olsun... Yiğit olduğunu bugün gördüm! diyerek Şake'ye övgüler yağdırdı.

Ospan deminden beri geçen olayların hepsini sessizce seyrediyordu. Sadece son zamanında o geride kalarak, atın sağrısına doğru yaslanıp kahkahalar attı. Doğanın hünerliliğine değil, Abay'ın çocuksu tavrını ve sevincini şakaya alıp alay ediyor.

Bu üçünün arasında, avcılık tecrübesini iyice geliştirip, kendisini ona adadığından dolayı mı, yoksa yaratılıştan gelen azimli, kararlılığından dolayı mı, Şake bambaşka. Abay, Şake'nin bu işteki uzmanlığına değer biçemedi. Bu yeteneğine hayranlığının bir tarafında ağabeylik, halisane kardeşliğin rolü de vardı.

Ospan ile Abay, atlarına binip şimdi Şake'den ayrılacak vakit geldiğinde yanlarına, yakın obadan ükili kara kunana binerek Akılbay koşturarak geldi. Bu ergin çocuk, yüzünün akıllığı olmasa, Abay'a çok benziyor. Dilda'yla Abay'ın büyüyüp gelişmekte olan ilk çocuklarıydı. Akılbay hızla gelip Ospan'a selâm verdikten sonra Şake'yle Abay'a bakıp "kazanç, kazanç" diye güldü.

– Beni Ani annem gönderdi. Avladığı kuşların hepsini bizim obaya göndersin! dedi. Onları almak için geldim. Şake ağabey, hepsini benim kancığama bağlayın! deyip ükili eğitilmiş kara kunanı* yanlamasına verip durdu. Şake elindeki ördeği Akılbay’a doğru vermek için uzanmıştı ki, Ospan o anda seslendi.

– Dur bakalım! Ördekler bir yana, bir ördeğin kanadını dahi elletirmem, Ani annene, Nurganım’a! dedi.

Abay’la Şake, Ospan’ın acı sesinin altında büyük bir şeyin yattığını farketti. Kuşları çocuğa verdirtmedi. Akılbay’ın suratı asıldı, kıpkırmızı kesilerek gözleri yaşla doldu. Ospan’a dönerek:

– Ospan amca, yazık ne kadar cimriymişsiniz! diyerek atının başını çevirip hemen oradan uzaklaşmak istedi. Abay onu durdurup “Akçocuk’dan ne zaman geldin?” diye sordu. Çocuk küskün ve kızgın bir sesle:

– Bugün öğleyin, Ani annem at, araba gönderip Abiş, Magaş hepimiz bir geldik! dedikten sonra obasına doğru çekip gitti.

Akılbay’ın eyer kuşamı gümüş. Başında kunduz börkü var. Üzerinde mavi ipekle yelek, üzeri gümüş düğmelerle dolu. Belinde altına batırılmış, değerli taşlarla kaplı kemer. Koşturup giden çocuğun giyim kuşamı müstesna bir kızın süsü gibi. Bunu böyle giyindiren, bakan, şimdiki annesi, bağrına basıp büyüten annesi Nurganım. Demin, Akılbay’ın söz ettiği Ani diye sözettiği annesiydi. Akılbay, Nurganım ‘la Kunanbay’ın elinde, en küçük çocukları gibi. O, Abay on altı yaşındayken dünyaya gelmiş, dedenin elinde ayrı evde bir başına büyüyüp serpilmiş, kardeşlerin en küçüğü sayılmış olduğu için Abay’ı baba olarak bilmiyor. Abay’ın da yüreği, babadan ziyade bir ağabey, bir kardeş olarak atıyor. Şimdi o Akılbay koşarak gittiğinde bu ağabeyleriyle darılıp kavga etmiş gibilerdi.

O çocuğun davranışını beğenmediğinden dolayı mı, yoksa Ospan’ın hareketine şaşırduğundan mı, Abay avcılığı çocuklar gibi hayranlıkla seyreden, hayretler içinde kalan bundan önceki tavrından çabuk silkindi. Şake’yle vedalaşıp, atının başını kendi obası Akşokı’ya

---

* kunan: İki yaşı bitiren tay.

doğru hemen çevirip yöneldi. Şake, doğanımı yeniden çabucak çevirip ırmak boyunca hızla gitti.

Abay, tek başına giderken Abay'ın arkasından koşturarak ulaşan kardeşi Ospan'ı soğuk bir yüzle karşılayıp payladı.

– Senin içinde ne kaynıyor? Çocukların önünde köpürmenin alemini ne? Bu çekememezliğin şeytanı, hâlâ başından gitmiyor mu? Söyle çabuk! dedi.

Bugün, sabahtan beri gezide, her sözünde Abay'dan üste çıkıp kendisini küçük saymayarak büyüklük taslayan Ospan şimdi bir anda değiştii.

Abay'ın suratına göz ucuyla bakıp, azarlayan sesini duymakla birlikte biraz sindi ve sonucunu bekledi. Alçak bir sesle:

– Öfkem yersiz olabilir Abay. Çocuğa karşı tavrım haksız. Ama bu boşuna değil. Sabahtan beri seni tek başına alıp çıkmamın sebebi bu. Dünden bugüne ben birisinin elinde ölmüş gibi, öfkemden kuduruyorum. Kunanbay oğulları olarak bizler aşığılanmanın altındayız! dedi.

– Nasıl aşığılanma? Sen neden bahsediyorsun? diyerek, Abay atını hemen çevirdi. “Çabuk söyle” deyip Ospan'ın gözlerine gözünü dikti. Titrer halde kötü haberi bekledi.

Ospan, Abay'a artık, kızgın suratla dik dik baktı. Güneşe karşı kıvılcım saçan gözlerine kızıl öfkenin ateşini topluyor.

– Aşığılığı, Nurganım'dan görüyorum. Üç gündün beri babamın evinde o kumanın biricik konuğu olarak Bazaralı kalıyor. Babamın evliya gibi ocağını haramlıyor! Bütün derdim bu. Çoktan beri bilsem de, bugün senden saklayamadım. Söyledim işte! Senden başka konuşacak sırrımı açacak kimsem yok. Gece şu evin ocağına varıp, babam o yaşlı evde otururken, bu iki kara yüzlüyü boyunlarından asarak öldüresim geliyor! dedi.

Abay, ok yemiş, nefesi kesilmiş gibi öylesine kalakaldığında at üzerinde tir tir titreyip, üzengileri ayağının altında durmayıp sallanıyor gibi geldi. Ama bu gazabın üzerine boğulan gırtladığına taş oturmuş gibi. Gözleri kan çanağına döndü, Ospan'ı azarladı.

– Kapa ağzını! Saçmalama! Yaptığın arsızlık! İnatçılık zırcahilik. Hangi yüzle söyleyebilirsin?.. Bundan hareketle, bir delilik yaparsan, o ocakta seni ben asarım. Diline yasak, eline kelepçe koydum! Bir ayağı çukurda, bir ayağı mezarda olan babamızı, diri diri mi gömmek istiyorsun? Rezilliği bütün diyara ilân edip, kepaze ederek öldürmeye kinin mi var?! dedi. Geride kalan sözleri kesip, atını kamçılıyıp süratle Akşokı’ya doğru tek başına koşturdu. Bu arada şimdi güneş tepelerin ardından kaybolmak üzereydi.

Bozkır bölgeye, bulutsuz gecede kızılılaşıp batmakta olan güneş renginden kızıl şafak yayılıyor. Süratli kestane renkli atını hızlandırarak gelen Abay’ın gönlü karmakarışık. O, Nurganım’a çok öfkeli. Babasını rezil rüsva edecek sırrı söylemeye dili varan Ospan’ın ithamına öfkelenip hazmedemiyordu... Bazaralı! Kazak insanının içinde kıyamadığı, dağ gibi gördüğü, bu bölgedeki en değer verdiği insan idi. O da, şu anda kendisinin hiç tanımadığı bir insan gibi geldi.

Çoktan beri Abay böyle, şerefle öfke, aldatılma ile hıyanet, kıyamamazlıkla ar sayma, utanıp arlanmanın her yönden baskısını hissetmiş gibi. Her yönü bıçağın ağzı gibi. İnsanın yüreğini lime lime eden acımasız hadise, girdap gibi içine alıyordu. Ne yapacağını ne söyleyeceğini kestiremeyip allak bullak olmuştu. Sadece bir ara, bu karışıklık içinde, Bazaralı’yı hatırlar hatırlamaz, aniden bugün sabah okuyup bıraktığı “Dobrovski”nin alın yazısını aklına getirdi. Nereden hatırladı: Kunanbay’la Böcey’i, Takecan’la Balagaz’ı, Oralbay’la Kerimbala’yı, kısacası nesilden nesile devam eden öfkeyi düşünüyor. Kuşaktan kuşağa Kunanbay’ın sülalesinden devamlı darbeler yemekte olan Bazaralı’nın yakınlarını hatırladı. Bununla birlikte Trokurov zorbalığından Andrey Dubrovski’nin ölümünü hatırladı. Binbir engelle dolu dağda yol bulan biricik sevgilisine kavuşan Vladimir Dubrovski ile Maşa’nın hülyalı sırları ister istemez aklına gelip düşündürdü. Adalet isteyip, halisane yüreği haysiyet karanımı vermiş gibi.

Doludizgin giden kestane renkli atı kamçılıyıp daha da hızlandırıyor. O hızla birlikte kendi düşüncelerini de şaha kaldırmışa benziyor. Ama “Bir yolunu bul! Çaresini bul!” der gibi olsa da, demin işittiği kötü haberin ağırlığı kendini gösterip aklından bir türlü çıkmıyor. Tera-

zinin bir kefesinde Kunanbay, Nurganım, Bazaralı, ikinci kefesinde ise Trokurov, Vladimir Dubrovski, Maşa bulunuyor ve terazi dengede.

Kitapların gerçekleriyle hayatın zehri karşılaşp Abay için ilk kez yüzüze gelerek sürtüşmeleri bu oldu.

Abay, akşam çöküp karanlık bastırırken obasına geldi. Dışarıda dolaşan insan azmış. Abay bir yerden dönüp obaya geldiğinde genellikle önüne çıkıp koşturup gelen çocuklar da yok. Bugün Korik'a bir çok oba yerleşmiş, molla da oraya gittiği için, çocuklar da gitmiş. Ahır yapmakta olan işçilerin çoğu o sonradan göçüp gelen akrabalarını ziyarete gitmişler. Abay evinin dışına yaklaşp kestane renkli atını yavaşlatarak üzerinden inmişti. Atını kendisi bağlayıp evin etrafında dolaştı. O sırada evin içinden hafiften ipek gibi süzölen, güzel söylenen bir şarkı duyuldu. Bu sesi duyduktan sonra, Abay şarkının büyüsunü bozmak istemeyip evin kenarına gelip oturdu. Bunun geldiğinden evdekilerin haberi yok. Şarkı da kesilmedi. Abayı'ı mutfak evdeki Zilika farketmişti. O, süratli adımlarla gelip, Abay'a yaklaşp kapıyı açarak eve buyur etmek istedi. Ama genç hanım yaklaştığında, Abay ona yavaştan işaret verip sessizce kaş göz ederek yanına çağırdı.

– Zilika! Zahmet etme. Eve girmem. Aygerim güzel bir şarkı söylüyormuş. Onun büyüsunü bozmayalım!

– Evde lamba yanmamış, lamba yakayım! diyen Zilika'ya:

– O da gerekmez. Şarkının sihri bozulur! dedi.

Zilika sesizce tebessüm ederken mercan dişlerini göstererek Abay'ın gönlünü anladı, parmaklarının ucuna basarak geri çekildi. Yer ocağına doğru gitti.

Abay, tımağını alıp, çapanının yenini çıkarıp kara yelek, beyaz gömleğin bağrını açtıktan sonra yumuşak melodik şarkıya canı gönülden kendini verip dinledi.

Yalnız evde akşamın alaca karanlığındaki serin gece. Yalnız kalmaktan memnun olan Aygerim, son derece güzel bir şarkı söylüyor. Şarkının sebebi, kucağındaki küçük çocuğı olsa gerek. Onu uyutmak için sallayarak söylenen şarkı gibi. Abay kulak kabarttığında küçük çocuk başlangıçta bir iki kez mız mızlanmıştı. Arkasından uyudu mu,

yoksa şarkının etkisinden dolayı mı, şimdi ses çıkarmıyor. Aygerim'in söylediği "Karagöz" şarkısı. Geçen yaz Bircan getirip bu ele yaymış. Gizemli, huzurlu zamanda, içtenlikle, hüznü ezgiyi inceden dokuyan şarkı. Aygerim olanca sesiyle söylemeyip yavaştan terennüm ederken bu şarkı öncekinden daha çok sırrı açar gibi oluyor.

Karagöz ayım!

Geride kaldın,

Oban uzağa gittiğinde,

Ben buna ne deyim.

denen nakaratı son derece estetik söylüyordu. Aygerim bu şarkıyı sadece sesle ortaya çıkarmıyor, yüreğini de katıyor. Şarkı arasında nakarat içindeki çoğu sözlerin, "Gittiğinde gönlün ırak" gibi yerlerini bu akşam, şarkı söylerken kendiliğinden değiştirerek söylüyordu. Usta şair, şarkıcı, gizemli şarkıya, tam şu anda kendi içindeki endişelerini alemden saklı, gizli nazını katmış. Bu zamansız dilek akşamında aziz yar, iç dünyasını, Abay'ın derdine ekleyerek dile getirmiş. Aygerim, çoktan beri şarkı söylemeyi bırakmıştı. Bircan gittiğinden bu yana, onun şarkıcı namı Irgızbay içine yayılmakla birlikte, Kunanbay obası, böyle soylu, güçlü obaya "şarkıcı gelin" namını kusur olarak saymış.

Kunanbay Mekke'den döndükten sonra onun kulağına özellikle herhangi bir gelininin şarkıcılık, serilik yaptığı duyulmasın. Hür, serbest eğlence neşeyi hissettirmemek gerek. Onun üzerine Dilda'nın nisbeti ile öfkesine arka çıkanlar, elti görümceler, kayınbiraderler, kaynakaların hepsi de Abay'ı Aygerim'den dolayı suçluyorlar. Şaka edip alaya aldıklarında, dışarıdan eleştiri oklarını yağdırdıklarında, bu Aygerim'in şarkısından dolayı ayıplıyorlardı. Böylece ara sıra, halktan uzakta başbaşa kaldıklarında, Abay'ın ısrarıyla Aygerim'in arada bir söylediği şarkısı olduğunda, o gün, Kunanbay'ın obasına yine olumsuz kötü bir eylem olarak yansiyordu.

Şarkının tadı kaçıp Aygerim'i suçlamanın, dedikoduyla yargılamanın sebebi bulduktan sonra Abay'ın akıllı eşi artık şarkı söylemek için müsaade istemiş. Aygerim'in gözyaşları içerisinde ricasını Abay da makul görmüş. Gerçeğini, işin özünü anlayıp mecburiyetten

yarinin sanatına kilit vurmayı kabul etmiş.

Ama her zaman, ilhamlı gönülle dombıra çalılıp, yavaştan mırıldanarak şarkı söylerken veya ritimli hoş ezgiler dökerken, Aygerim'in rengi değişiyor. Al yüzü bozariyor, üzüm kara gözlerini hüziin basiyor, arada kaşlarını çatılıp gözleri dolu dolu oluyor. Abay, onu her zaman dışarıya vurmayıp içten hissediyor. Bazen Aygerim'den hiç bir yorum, dilek, bahane çıkmasa da, Abay şakıyan dombırayı özel olarak Aygerim için çalardı. İnleterek teselli eder gibiydi. Dertli ozanın yüreğini az da olsa avundurup melhem olup duruyordu. Son yıllarda dombıranın üzerine düşüp ikisi başbaşa kaldıklarında yürekten çıkan ezgileri akıtıyor. Bütün sanatını , kendisinin tutkun olduğu ozan sevgilisi Aygerim'e adardı. Bu geçen kışta, bugünkü gibi alacakaranlıkta, dam evde, büyüklerin odalarına yakın bir odada Abay dombıra çalılıp Aygerim'in dinleyip oturduğu uzun fasılanın sonunda genç hanım "ah" ederek derinden bir iç çekmişti. Abay, dombırasını bir kenara bırakılıp:

– Sana ne oldu Aygerim? diyerek hanımının boynuna sarıldığında, elinin üzerine şıpr şıpr damlayan sıcak gözyaşlarını farketmiş. O gece Abay çaresiz arzu dolu bir sırrını açmış.

– Sen bülbüldün! Hür gökyüzünde yeşil dallara konup bülbül sesini bütün dünyaya ilân edebilseydin. İç dünyanla tüm dinleyicileri şarkınla büyüleyecek bir tabiatın vardı. Ben o bülbülü yakalayılıp süslü kafese koyan bir avcı gibi oldum. O kafes bülbülü sensin. Sesini kısılıp duygusal ruhunu boğup, elden ayrı haysiyetine set çeken bu obayla birlikte ben olmuşum! demiş.

İşte şimdi bu kafes bülbülü şakımayılıp, sesini çıkaramadan inlemeyle çaresizliğin üzüntüsünü gün yüzüne çıkarıyordu. "Karagöz" şarkısını Aygerim birkaç kez renk katılıp ipince letafetle dalgalandırdı. Hayatın değişik gizemi yatmış gibi. Burada saf, tertemiz ana şefkati kucagındaki ışığına gelecek ömürden mutluluk diliyor. Aralarında en ufak bir kırgınlığın dahi olmadığı Abay'a da sıcak duygularla, güzel niyetlerle dileklerini sunuyor. Burada dalgalı yüreğine, kendisinin koyduğu yasaklamanın izi var. Ayrıca Korık boyunda, bugün ağlamakta olan ana Karacan'ın yas ağıtı gibi, ağır bir ritmi var. Abay hiç durmadan dinledi. Dünyayı unutan, bu dar köşede uygunsuz bir za-

manda izinsiz müsaade alan gizemli şarkıcı da uzun uzun söyleyip yoğun geceye girdiğinde ancak durabilmişti. Aygerim şarkısını bitirene kadar Abay kıpırdamadan huşu içerisinde dinledi. Aygerim şarkısını tamamladıktan sonra eve girdi. Onun kapıdan girdiğini farketmediği anda Aygerim, hesapta olmayan gelişinden dolayı mahçup olup hemen yerinden kalkarak:

– Siz ne zaman geldiniz? dedi.

Abay yavaşça gülüp:

– Çocuk uyumadan önce “Karagöz”e başladığımda gelmiştim! dedi.

Onunla giren Zilika lambayı yaktı. Abay kafasında kararlaştırdığı bir kararı bu gece Aygerim’e söyledi.

–Sen yarın Takecan’ın evine dua etmek için gideceksin. Obanın tüm büyükleri orada olacak. Bugün dinledim, Karacan annesi olsa da, Makulbay gibi değerli bir çocuğa layıkıyla ağıt yakamadı. Benim gönlümde senin deminki şarkından etkilenen ağıt ezgisi saklı duruyor. Sözüünü yazayım. Sen de ezberle. Müziğini kendin bulursun. Bana göre demin söylediğin “Karagöz”ün ritmini ağıta aktarmak mümkün. O müziğe katıp ağıt söyle! dedi.

Bu söz ikisinin de kararı. O gece Abay, kendi yanında uyumayıp oturan Aygerim’in yüzüne bakarak Makulbay’ın ağıtını yazıyordu.

Az evvel Aygerim’in ağzından şarkı döküldüğünü Abay farketmiş. Ona şahit olmasıyla Aygerim sadece şarkıcılığını değil, şarkı bes-teleyen marifetini de göstermiş. Şimdi Abay’ın kâğıt üzerinde kıpırda-yan elinden bambaşka bir şiirin dökülmesine seviniyor. Tebessüm ede-rek kıvanç duyuyor. Gece ikisine de hayırlı gelmiş. Sanat için, uğurlu, ilham kaynağı olan bir akşam olmuş. Abay da üzerine vazife saydığı ağıt şiirini de çabuk yazıp tamamladı. Yazdığını bitirir bitirmez Aygerim’e yüksek okudu.

*Gökler hakimi kartalın,
Cücüğünü dert aldı.
Meyveli, dallı ağacın,
Filizlerini yangın aldı.*

*Ardında iz bırakmayıp
Canı, ciğerini birden aldı.
Akrabalarına doyamadan,
Kısa zamanda er aldı.
Daha yeşilken biçilip
Yası büyük genç ölüm!
Güneşin vurduğu yeri tez biçen
Kıskanç dünya, zalim ölüm!
Ardında iz bırakmayıp
Acımasız taş ölüm!
Ağlamayalım dense de,
Dayanılır mı bu ölüme!
Tatlı dilli hatibim,
Akıllı uslu civanım,
Çok yaşamadan tez göçüp,
Gözyaşlarımı akıttın!*

Analık şefkati kendi yüreğine uzun zamandan beri yerleşen Makulbay'ın ölümünü kabullenemeyen Aygerim, kocası bu şiiri okurken ağladı. Anlayışlı, zeki, gönü açık hanım, Abay dört beş kez tekrar okuduğunda mısralarını ezberleyip beraber söyledi.

Ertesi günü Aygerim, Zılika'yı yanına yardımcı olarak Abay'la birlikte dua için yemek götürdü. Takecan'ın evine yaklaştığından itibaren ince, narin sesiyle şiir döküp ağlayarak geldi. Yaslı ev hâlâ dünyâ gibi ağlayan insanlarla doluymuş. Önceden gelen ev içindeki hanımların hepsi ağlayıp durduktan sonra, Karacan kendi ağıtını söylemeye başladığında, onun aşağısında oturan Aygerim büyüklere yüzünü tamamıyla göstermedi, yanlamasına oturup beline dayanarak narin ahî zarlı ses çıkardı. Sesinin çıkmasıyla Kunanbay başta olmak üzere büyükler kulak kabartıp takdirle dinlediler. Makulbay'ın ardında iz bırakmadan, dal fidan gibi hasretle göçen durumunu, Aygerim şimdi yaşlı ağıtına katıp insanların yüreklerine işliyor. Bütün kemikleri sıztatıp gözlerden sicim gibi gözyaşları dökürüyordu. Ev içinin ilk ağlamaları biraz yatışsa da, Aygerim'in ozan duygularından tekrar yürek-

leri ezilip ağladılar. Ulcan'ın kendisi de hüngür hüngür ağladı.

– Canım evladım, hasretle giden civanım ay, diye boşaldı. Erkeklerin çoğu sessiz gözyaşlarını tutamayıp içli içli ağlıyor. Aygerim'in ahü zarından tek Makulbay'ın yası için değil, Aygerim ile kendine malum sayısız hayatın çilesini aklına getiren Abay da ağladı. Hasretle giden genç oğlana yerli yerinde ağıt yakan anne babalık ahü zarı bu. Sadece Aygerim katıldıktan sonra ağıt kendi stilini bulmuş gibi. Ev içi uzun uzadıya ağlaştıktan sonra sabrını zorlukla bulup, Kur'an'a sıra geldi. Daha sonra insanlar iyice azaldıktan sonra Kunanbay Ulcan'a.

– Çocuğun, ağıtını bu gelinine söylet. Kırkı geçene kadar, dua edenlerin ayakları kesilinceye kadar bu evde bulunup küçük Makulbay'ın ardından bu gelin söylesin! dedi.

Bu söz Ulcan'ın aklına da yatıyor. Bundan sonraki günlerde o emir yerine geldi. Aygerim bu gelişle Akşokı'ya, Abay'ın yanına dönmeyip Karacan'ın yanında diz dize oturup annelik ahü zarını inletmek için kaldı.

II

Makulbay'ın yedisi geçene kadar Kunanbay, Takecan'ın evinden Nurganım'ın obasına dönmedi. Genç kumasının evine dönmemesi sonucu, bu az gün içerisinde Nurganım'ın başında püsküllü belâ dolaşiyor. Patırtısı az, ama sonucu ve etkisi yönünden büyük bela. Bu obalarda ters gelen, büyük bir çekişme doğuruyor. O çekişme şimdi Ospan'la Nurganım arasında. İkinin birbirine şu günlerdeki kini, mecburen içte beslenip dışarıya aksetmediği için gittikçe yumaklanıyor.

Ospan'ın dün Abay'a ilettiği durum bugün de değişmedi.

Bazaralı, Kunanbay'a hal hatır sormak için gelmişti. Onu Tobıktı yiğitleri arasından Kunanbay, her zaman ayrı tutup değer verirdi. Çocuklarına göstermediği iltifatı ona gösteriyordu. Genç yiğidi konuşturup sohbetini dinlerdi. Mekke'den döneli Bazaralı'yla ilk rastlayışı bu olduğu için onun işi gücünü de çok sormuş. Ev işini, anne babasının hâlâ yoksulluktan kurtulamadığını öğrenmiş. Bu durumda perişan-

liğı daha da artıp çöken muhtaç halini anlamış.

Kendinde var olan erkeklik onurunca Bazaralı yoksulluğunu insanlara söylemezdi. Ama Kunanbay'dan da hiç bir sırrını saklamadı. Sürgün giden Balagaz ailesinin babasız kalan çoluk çocuğunun perpe-rişan olduğunu gizlememiş. Onun büyüyen çocukları bir lokma ekmek için güçlü obalara hizmetçi olarak gitmiş. Küçüklerinin ise, içecek bir yudum suları dahi yok.

Kocasının değer verdiği yiğit dosta Nurganım'ın da soğuk duracak hali yok. O da Bazaralı için çeşit çeşit elbiseler diktiriyor. Bugüne kadar Bazaralı'nın canlı yüzüne, kaplan gibi çevik vücuduna Nurganım sıcak dostane gönülle bakardı. Dünyada hayatı boyunca neşe dolu, gerçekten değer verdiği bu misafirdi. Nurganım, bu obaların, diğer insanların ne düşüneceklerini umursamadı. Ospan'ın buna dışarıdan nefretle bakan suratını çok kere hiç aldırış etmeden dudak büküp “de-li” diye geçiştiriyordu.

“Bazaralı'ya elbise diktirmesi de maskaralık! Kasten mi yapıyor? Bundan daha iyi kanıt olur mu?” diyen Ospan'ın sözleri, Nurganım'a ulaştığında ondan da çekindiği yok. Kunanbay'ın emriyle yaptırdığını söylemeye gerek bile duymadı. “Düşünürse düşünsün bu çirkinliklerini” deyip daha da inatlaştı.

Dün akşam, Akılbay'ı ırmak kenarına gönderdiğinde Nurganım Ospan'ı kasten tahrik etmek için şakayla denemek istemişti.

Ospan'ın kaba davranışını Akılbay da bütün detaylarıyla iletmiş. Ama cesur, gösterişli Nurganım'ın buna sinirlendiği de, ondan sindiği de yok. Önceki tavrı, önceki biçimi değişmedi. Abay'ın nazarında Ospan'ın bunu şiddetle suçlamasını Nurganım duymasına rağmen ondan da çekindiği yok. İçinden “Abay, Ospan'ın suyuna giderse, onu da görürüm” der gibiydi. Böylece bir iki gün daha geçti. Ospan'ın öfkesi hâlâ yatışmadı. Bugün sabah, gelen hayvana su vermek için geçerken, Nurganım'la Bazaralı'nın içeride sesli sesli güllüşüp şakalaşmalarını duydu. Kuyu başında dururken Nurganım'ın evinden çıkıp, su almaya gelen genç hanıma bağırip çağırarak:

– Geri dön! Nurganım'a bu kuyudan su yok. Verdirmiyorum, pis-

letmeyeceğim kuyumu. Git söyle! Bundan böyle bu kuyuya Nurganım için elini uzatanın boynunu kırarım! dedi.

Ve o hanım gidene kadar mala su vermekte olan Masakbay, Darkan gibi birkaç erkeğe: “Gece gündüz bu kuyunun başından ayrılmayın. Nurganım’a bir yudum su vermeyin!” demiş.

Bu emrini Ospan gün boyu bıkmadan bizzat kontrol edip uyguladı. Nurganım’ın obası bir damla su alamadı. Eline sağlam kamçı alıp kuyunun başına oturup, boylu bir atına binip, Nurganım’ın obasından suya doğru adımını atan birisi çıkınca hemen azarlayıp kovuyor. Bazılarını kamçılıyıp uzaklaştırıyor. Akşama doğru obadan biraz uzak yerdeki ırmağa deveyle gidip tahta fiçiyi su getirmekte olan iki orta yaşlı kadını gördüğünde Ospan önlerine çıkıp, sularını devenin üzerinden indirip döktürdü.

-Nurganım’a söyle, Bazaralı’yı bana getirmezse, içtirmeyeceğim. Susuzluktan kavuracağım. Canı sağken hemen teslim etsin! Büyük belâya uğramak istemiyorsa hemen bu işten vazgeçsin! dedi.

Gece boyunca da su aldırmadı. Ertesi sabah aynı durum tekerrür etti. Bugün Ospan kapkara kesilmiş. Yerinde duramayıp öfkesinden titreyip sınırlarına hakim olamıyordu. Nurganım’ın eviyle obası susuzluktan bunaldılar. Bunun üzerine, bu davranış gerçek bir düşmanlığa yöneldi. Zararlı dedikodu kimin olursa olsun adını kötüye çıkarıp izzeti onurunu zedeleyeceğe benziyor. İki tarafı da uçuruma sürüklüyor.

Azimli Nurganım’ın öfkesinin bugün Ospan’dan aşağı kalır yanı yoktu. Bazaralı’yı göndermedi, o bir yana misafirine dünden beri inatçı kötülüğün izini bile hissettirmemi. Dışarıda suratını asıp öfkeyle yürüse de eve girdiğinde hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu. Nurlu al yüzü içten sevinciyle, huzuruyla gözleri ıslık ıslık oldu. Bazaralı’ya öncekinden daha da hürmet gösterip şakayı eksik etmiyordu. Bazaralı ise dışarıda olup biten çekişmenin hepsini yardımcı hanımdan öğrenmiş. Ama o da kendisinin kararlı ve tutarlı huyuna dayanarak “Ne yapacakmış” gibisince Nurganım’ı takdir ederek hareketlerini takip ederek bir ses çıkarmıyordu. Böyle içeride ve dışarıdaki etkileşim esnasında güneş öğleye yaklaşırken, Nurganım, ellerinden gelmeyecek böyle

durumlarda cesurane bir karar verdi.

Obanın yerleşip oturduğu yer, sazlık yeşillik. Her nereye kuyu kazsa su çıkıyor. Bunu düşünüp, komşularından üç genç delikanlıyı yanına alıp mutfak evine girdi. Oradaki hanıma ocağın yerini boşalttı-rıp gelen delikanlılara:

– Tam bu evin ortasından kuyu kazın! diye emretti.

Delikanlılar Nurganım'ın sözünü ikiletmeyip emrini yerine getirmek için yeri kazmaya giriştiler. Nurganım yanılmadı. İri kara gözleri parlayıp nur saçarak gülüyor. Umursamayan aydınlık yüzünde hırçın bir iğneleme belirip:

– Kul Kodar gibi bileğine güvenen Ospan, maskara olduğunun artık farkına varsın. Kuyuyu tez kazıp samaveri çabuk demleyin! dedi.

Diri göğüslerini vakurla gerip, ağırdan salına salına yürüyüp, mutfak evden kendi evine doğru gidiyor. Büyük ağır şolpısını Ospan'la alay edercesine ahenkle şingırdatıyordu. Nurganım'ın bu işi, bu bölgenin tüm hanımları arasında dilden dile dolaşmıştı. Büyük bir gayretin, canını feda edecek kadar dostluğun erişilmezliğini göstermiş.

Bugünlerde Korık'taki obalardan on beş kilometre kadar mesafede bu Korık gibi dümdüz, serin mekân Eralı'da bir yoğunluk var. Acısu ırmağının suyu en çok olan yeri Eralı. Bu seneki ilkbaharda kalabalık halkı, yüzden fazla obayı kendisine çeken o Eralı'ydı. Orada oturan Irgızbay, Bökenşi, Çigitek, Kötibak boyları . Ve bu bölgeye yakın yüksek Orda Dağı'nı kışlak edinen Mamay çok. Şimdi o Eralı'daki halka seçim geldi. Bu bolis seçimi. Birçok obadan ayrıca yirmi otuz kadar büyük beyaz ev sıra sıra dikilmiş. Evlerin yerleşik düzeni, mal sahibi bir oba olmadığını gösteriyor. Bu oba, ya yıl verme, toy, ya da bu defaki gibi ayrı gelen yöneticiler için kurulan evler olduğunu gösteriyor.

O evlere gelecek bu defaki yöneticiler, yerel idareci seçimi için değil, Semey İdareciliği seçimi için geliyorlar. Yanlarında kalabalık muhafızları, emniyet görevlileri, iki köy idarecisi var. Bu Oyaz*, çok sayıda faytonlarla, çingiraklarını çingirtarak gelmiş. Önünde, arka-

*Oyaz: İlde en etkili mülki amir.

sında Kazak'tan , Rustan silâhlı askerler koşturtup şatafatla gelmiş. İlk yaklaştığı günlerden itibaren önüne çıkan Kızıl Adır ile Çıngıs'ın iki starşımına hemen darbeyi indirtmiş. Böyle ürküten, gözdağı veren partırtısı geldi. Şimdi de Eralı'da oturan iki bolısın kalabalık halkıyla nice obalar arasında bu gelen Oyazın adı, “Baskıncı Oyaz” lakabıyla korkulu gözlerde büyüyor.

Abay, Akşokı'dan gelirken, Eralı boyunda idarecilerin evlerine yakın fakir bir obanın yanında durdu.

Bu oba, biçimi, görünüşü itibarıyla mallı melalli obalardan farklı olan çok aileli bir oba. Ve evlerinin tamamı da isli keçeli, yamalı, yırtık kara ve konur evler. Avuç içi kadar arazide sık yerleşen hayvan-sız bir halk olduğu hemen bilinir. Yakın bölgede aile sayısı olarak en kalabalık oba bu, otuz kırk kadar. Etrafında bağlı kulin yok. Avlu ortasında koyun yatan ağıl az. Oba civarında büyük baş hayvan birkaç tane. Gerçek bir yoksulluğun, zavallı fakirliğin manzarasını sunuyor.

Abay, bu obanın “aç, çıplak” bilinen, çok boylardan oluşan bir oba olduğunu biliyordu. Abay, Akşokı'ya kışlak yapmak için ilkbaharda erkenden göçüp gelirken, kıştan zar zor canlarını kurtaran aç çıplakların Dandibay, Erenay adlı yaşlıları Abay'a gelmiş. Yiyecek içecek, kıt kanaat geçinecek yardımlar alıp dönmüşlerdi. Bu Dandibaylar, Abay'a hallerini arzetmişler.

– Aç çıplak olan bir grup halkız. Bir kısmımız kışın Baygabıl, Mıyalı'da kışlaklıyor. Bir kısmımız sana yakın Kindik'e, Çolpan'a sığınyor. Bu fakirlerin içinde kırk boydan gelen insanlar var. Orta'daki Mamay'dan, Çıngıs'taki Kökşe'den kılı kırk yarıp, elden ayaktan düşen niceleri var. Kış günü eski püskü, zayıf cılız koyunumuzla her bir vadiye sığınarak hayat mücadelesi veriyoruz. Havalar yumuşayıp ilkbahar gelir gelmez elde olanı çıkarıp üç dört aile birleşip toprağı eşeliyoruz. Toprağı besleyen, işi rast gelirse, hiç olmazsa ektiğinin karşılığını alır diye ekin ekiyoruz. Yakınımıza gelip kışlak yapmana halklılığımızı gösterip el emeği versek iyi olurdu. İşe yarar yığidimiz olursa, harman hazırlama gibi işlerine göndeririz. Yardıma ihtiyacın varsa, hemen söyle! demişlerdi.

Abay Dandibay'ın sözlerinden iyi niyetini anlasa da yardımlarını almamış..

– Fakir olduktan sonra geçim kaynağı ekinmiş. İlkbahar sizlerin zahmetli döneminiz, ekininizi bir an önce ekiniz. Çok az gücünüzü harcamayalım, iyi niyetinize teşekkür ederim. Ahır buradakiler hallederler. Ama insanlarına yabancı değilim. İşinizi gücünüzü yoluna koyduktan sonra bir uğrarım. Allah izin verirse iyi komşuluk yaparız. Akrabalarınıza, eşinize dostunuza selâm söyleyin! demişti.

Bu sohbetten sonra fakirler arasına Abay'ın ilk gelişi bu. Abay, seçim yerine gitmeyip, ilk önce bu fakirlere özellikle uğramış. Erbol'la ikisi önce buradan geçerken, biri diğerine: “Bu kadar kalabalık olan kimlermiş” diye sormuş.

-Fakirler olabilir. Vah vah, yoksulluk bunların nasıl da dalına binmiş! Şu kenardakine bak, bu darmadağınık perişanlar da neyin nesi? diye Abay atının başını çekip Erbol'u da durdurmuş.

Abay'ın gözünün takıldığı kenarda evlerin yerine, paspaye ahır gibi farklı bir harabe. Küçücük kara laşık kürkele görüldü. Bazı yerlerinde eski derme çatma sandık, ağaç sacayak, ınırşak* aşamaylar**, kötü kırık ağaç yataklar duruyor. Böyle yıkıntı arasında başlarını ördek gibi uzatıp oturan çocuklar var. Yırtık pırtık don cepkenle sarılmış, mecal-siz ihtiyarlar görünüyordu. Erbol bu manzarayı kendince yorumladı.

– Eralı'da her zaman sürekli fırtına eserdi. Bu obanın birçok evi bu nedenle yıkılmış mı diye düşünüyorum! Bir tarafı tamamen ıssız kalmışa benziyor! demiş.

–Hele bir uğrayalım, bunlara ne olmuş öğrenelim! deyip Abay'la Erbol, çilesi çok obanın deminki kürkeler tarafına dönüp geldiler. Uzun bastonunu tutup sakalı ağarmış biri önlerine çıktı. Çıplak bedene giydiği cepkenin önü yırtılmış. Bu yıpranmış yüzünde kırışıklığı çok olan Darkembay'muş. Yiğitler, bunu görünce atlarından inip selâmlaşarak yakındaki kürkenin yanına geldiler.

Bu fakirlerin arasında Darkembay'ın olduğunu Abay bilmiyordu.

---

*ınırşak: Öküz eyeri.

**aşamay: Çocuğun kullandığı eyer.

– Fakirlerin arasında sen de mi vardın, Darkembay? Böyle bir durumundan benim neden haberim yok? dedi.

Darkembay başlangıçta sessiz kalıp sonra konuştu.

– Senin bilmemenin sebebi, benim bunlara yeni katılmam nedeniyledir. Bundan sonraki hayatımda evim ocağım bu halk! diye başlayıp epey uzun konuştu.

– Burada oturan kırk aileli yoksulu sorarsan, benden farkları yokmuş. Süyindik ile Sügir’in hayvanları var diye, göçlerinin peşinden koşacağım diye bütün hayatımı onlara harcadım. Elimde, avucumda birşey yok. “Gücün varken, silâhımdın. Kışın hayvanlarımın bakıcısıydın. İhtiyarlayıp güçten kuvvetten düştüğünde senin de emeğine değsin. Yaşlı dönemin sıkıntıyla geçmesin” diyen bir kimse yok. Tükendim. Artık inırşığıma sırtıma vurup, peşlerinden koşmayı bırakıp, böyle bir halk arasına yerleşmek için geldim.

Bunların yaşadığı hayatı paylaşmak için geldim! deyip, kendi halini meyus, müteessir çehreyle arz etmişti. Erbol:

– Bu halk içinde yakın akrabam var mı yok mu? “Akrabamla anca beraber kanca beraber” diyorlar ya. Ondan ayrılıp burada kimin koltuğuna girmek için geldin? dedi.

Kendisinin Bökenşilik, akrabalık sözünü katarak Darkembay’ı biraz suçlarcasına söylemişti. Darkembay’ın çekindiği yok. O, Erbol’la ağız dalaşı yapmak yerine Abay’a dönerek konuştu.

– Bökenşi, Borsak’tan can çiğir bir yakınım yok. Akrabamın yakınlığını sadece burada değil, karınca sürüsü gibi kalabalık Bökenşi’nin ortalarında yaşarken dahi görmedim ki. Burada yaşayan kırk ailenin hepsini akraba sayıyorum. Atası bir olmakla akraba olunmaz, hayatı paylaşmak akrabalıktır. Benim gördüğümü, benim çektiğimi bunlarda yaşadıkları için akrabam sayılırlar.

Erbol, Darkembay’ın yüzüne dönüp:

– Bu nasıl olur? demişti.

Darkembay tekrar Abay’a bakıp:

– Bu böyle, gerçekten böyle Abay! dedi.

Biraz sessiz kalıp kalın bastonuyla harabeleri sırasıyla gösterdi. Darkembay'ın bundan sonraki sözlerine bazen öfke dolu taşlama karışıyor. Ama onu da aynı şekilde, aynı tarzda sabırla söylüyor.

– Burada tüm Irgızbay'ın bugünkü zenginleşen Akberdi'sine, Mirzatay'ına, Küneken obasına; yaz kış demeden hayvancılıkla kapısında kul köle olan bir grup Anet, Karabatırlar da var. Böcey, Baydalı, Tüsiplere de bir zamanlar çobanlık, hizmetçilik yapan birçok insan var. Hepsi benim gibi, cascavlak kalan baldırı çıplaklar. Bu halkın içinde kim var dersen, ihtiyar Darkembay; yaşlı, cılız Dandibay, elden ayaktan düşmüş ihtiyar Erenaylar var. Hepsi güçsüz zayıf insanlar. Yiğitleri zenginlerin hayvanlarının peşinde koşup hasta sakat kalan adamlar da var. Hayatı boyunca tüm gücünü harcayıp karlı dağda, buzlu bayırda, fırtına boranda canını hiçe sayanlar. Bu evlerin çoğuna girip bir baksan: biri yaşlanıp çökmüş, biri gençken sararıp solmuş. Birisinin hastalığı yel, diğeri soğuktan zatürre olmuş. Birisi gözünü kaybetmiş, daha biri kırık çıkıkla yerinden kalkamaz olmuş. Kısacası, böyle yırtık pırtık evler gibi perişanlıkla boğulan bir hayat. Adı geçen Kunanbay, Böcey, Baysal, Süyindik, Sügir, Karatayların ardından gidemeyip, işlerine yaramadıkları için kalmışlar. Onların geride bıraktıkları eski mırşak, tozgan kavga*, yırtık örtüler olmuyor muydu! diye acı acı güldü. Benim ne farkım var?" Anca beraber kanca beraber" dedin ya sen Erbol. Benim tam şu gün durumum, akrabam burası. Soyum, sopum da onlar! dedi.

Abay, Darkembay'ın sözünden derin düşünceye dalarak, suratı gerilip bir bozarıp, derinden bir iç çekip tımağını eline alıyor. Sıkılarak huzursuz oturduğu yerinde kıpraşıyor. Darkembay'a eğilerek yaklaştı.

– Ey Darkembay, yoksullukla, kötülük halkın belini kırmış. Senin gözünü kartal gözü gibi keskin ederek bu vefasız hayat açmış. Kazak'ın hiç durmadan konuşan hatibi, sırtından yumurtanın bile düşmediği yorgası, ağzından bal akanı neyime gerek? Şeşenliğin** gücü gerçek. Senin yürekleri parçalayan gerçeklerine hangi Kunanbay, hangi

---

*kavga: Çıkırığa bağlı kuyudan su çekmeye yarayan kova.
şeşen: Belâgat sahibi, söz ustası.

Süyündik cevap verebilir? Kökünde insanlık damarı olan can varsa, “Hepsini bir araya toplayıp bir Darkembay yendi” demezler miydi! Hiç boyunlarını çevirmeden yere vurdu diyeceklerdi! Gözlerini açmakla birlikte benim de gözümü açtığını itiraf etmem gerek! dedi.

Bunların yanına bu sırada bir grup insan yaklaştı. Her evden çıkıp biraraya toplanıp, bazıları pılı pırtı, kırık dökük arasından çıkmış. Onlar geldikten sonra Abay, obanın deminden nahoş görünen durumunu sordu.

– Bu her yerde sahipsiz, mahvolmuşlar kimler? Bir ev değil, çok evlerin manzarası görünüyor. Bu evleri, fırtına mı yıkmış? Bunu izah eder misiniz! diye, yeni gelen fakirlerden sormuştu.

– Gelenler arasında Abay’ın eskiden bildiği Dandibay, Erenay gibi yaşlılar ve yüzleri yıpranmış, solmuş, elbiseleri yırtık, iki üç orta yaşlı insan var. Dişlerinin altındaki enfiyeyi yutkunup, soğuk kaşlarını çatmış, sararmış yüzlü delikanlılar da vardı. Bu grubu, Abayların yanına getiren fakirler değil, orada kalmakta olan Karaşa’nın Abılgazısıymış. O, Abayla selâmlaştıktan sonra yanlarına gelip ilk önce oturmuştu. Demin Abay’ın sorusuna cevabı, ihtiyar Dandibay verdi.

– Fırtına mı yıkmış dedin Abay ışığım! deyip taşlamayla tebesüm edip yarım ağız güldü. Fırtınanın yıktığı gerçek, fırtınaya rastlamasa böyle dolup taşan evler, böyle yıkık virane olur mu?! Fırtına yıktı ama Allah’ın fırtınası değil. İdarecinin, bolısın fırtınası. O, Oyaz için dikilen beyaz evlerin bu tarafında ayrıca duran on kadar kara evi görüyor musun? diye, öndeki idareciler obasının sol tarafını işaret etti. Abay’la Erbol şimdi farkına vardı. Özel olarak dikilmiş beyaz evlerin biraz uzağında bir grup kara ev, başbaşa vermiş gibi, avuç içi kadar yere sıkışarak yerleşmiş.

Abaylar, o evleri gördükten sonra, Dandibay idarecilere küfredip:

– Keyifleri için beyaz ev gerek. Alay, maskarası için laşıklarımız lâzım olmuş ya.

Erbol anlamayıp:

– Nasıl alay, ne maskarası? demişti.

Başta Erenay olmak üzere toplanan fakirler, hep birlikte konuşmaya başladılar.

– Nasıl alay olmasın, yargıladıkları kişileri, hapsetmek için ellerimizden evlerimizi çekip aldılar.

– Mutfak yapmak için bazılarını aldılar.

– O da birşey mi, Eralı'nın geniş arazisi yetmezmiş gibi, idareci-lerin tuvaletleri için evlerimizi aldılar.

– Aldırtanlar bolıs, uşak ve kurnaz sinsi starşınlar*

– Bu güruhun patırtılarının biteceğini kim bilsin. Hasta yaşlı hanımlarımız, aksak topal babalarımız, çocuklarımız var idi. Yırtık pırtığa sarınarak oturduklarını görüyorsunuz işte. Hepsinin sığınağını silip süpürüp götürdüler! dediler.

Abılغازı, Abay'a buradaki insanların çilesini dile getirdi.

– Sanki yeni bolıs ve idareciyi bu fakirlerden seçeceklermiş gibi yüklerini bunların sırtına yüklemişlerdi. Hatta hiç kimseden izin aldıkları da yok. Maybasar'ın emriyle uşaklar gelip evirip çevirip apar top par alıp götürmüşler.

Abay, etrafındaki kalabalığa baktı.

– Masraflarını kendileri karşılasın, siz niçin verdiniz?

Bu arada bunların oturduğu eski derme çatma sandık, eşyaların öbür tarafında duran yırtık cepkene sarılı şakak damarları göğermiş küçük çocukları inleyerek ses çıkardı. Hasta çocuklarmış. Darmadağınık saçlarının altından mosmor kesilmiş kirli hastalıklı derisi görünen dört beş yaşındaki çocuğa Abay'ın gözü takıldı. Çocuk ıhlayıp tekrar sakinleştiğinde onun gözüne, dudak kenarına, kulağının içine uçuşarak konan sinekler göründü. Ona bakarak oturan Abay:

–Gözüne kara sinekleri yığıdırıp zaten yerinden kalkamayan aç biçarelere, bu kadar gaddar olacak ne kini varmış alçakların? Darkembay, senin eski hışmın nereye gitmiş? Onların uşaklarının kafalarına indirip kovmadın mı? demişti. Fakirler:

– Aaa, sen neden bahsediyorsun?

---

*sıtarşın: Alt düzey idareci.

- Ondan geri dururlar mı?
- Bize göz açtırmırlar mı?
- Uşak değil, kabadayı bunlar! dediler.

Fakirlerin deminki bu son durumu, Abay'a hep bir ağızdan söylemeleri boşuna değildi. Bunun anlamını, Darkembay, afallayıp kalan Abay'la Erbol'a ctraflıca açıkladı.

Bundan on gün önce bu fakirler arasına Abılğazı'yı yanına alıp Bazaralı gelmiş. Onun aslında bu Eralı'dan Kunanbay obasına, Korık'a gitmiş olması gerek.

Darkembay, o Bazaralı'yla uzun uzun dertleşip Eralı'da yaşayan birçok fakirin durumunu anlatmış. Bazaralı'yla Darkembay'ın biri büyük, biri küçük olsa da, ikisi de er, yiğit ve açık gönüllü adamlar olduğu için beraber olduklarında çok iyi anlaşıyorlarmış.

Darkembay'ın söylediğine göre:

"Bozkırda bozkurt tek başına" misali yiğit bir civan olduğu için, ben de onunla koyu sohbet edip, içimi dökerek rahatlıyorum!" demişti.

Bazaralı üç gün kadar burada bulunup Cigitek'in, Bökenşi'nin, Kötibak, Mamay'ın, Kökşe'nin fakir evlerinin hepsine tek tek girip hal vaziyetlerini bizzat öğrenerek çıkmış. Hasta olanların hal hatırını sorup sağ olanlara akıl verip fikirlerini söylemiş. Evin birinden ayran, birinden yoğurt içse de buna razıydı. Olanla yetinip, iyice dertleşmişti. Kalabalık fakirin gönlünü neşlendirmiş, şarkı söyleyip hikâye anlatmış, eski köhne, perperişan evlerin yakın bir dostu olarak ayrılmış.

Bazaralı sürekli at üzerinde olduğu için, Darkembay'a böyle fakirlerin Tobıktı içinde pekçok yerde bulunduğunu anlatmış. Doğan'ın bağırında Sak Togalak, Tasbolat fakirleri var. Bil'de, Kindik-ti'de; Anet, Baken, Kötibak'lardan olan fakirler, Orda'da, Mamay'ın fakirleri, Mıyalı Baygabıl'da kırk boydan oluşan fakirlerin olduğunu söylemiş. Bunun yanısıra Bazaralı, Çıngıs'ın dışında Bakanas boyun-da yerleşen Kerey fakirlerini de biliyormuş. Köken'deki Vak içinden çıkan "kırk aileli" diye bilinen ve Semey'e bir menzilde Calpak'ta, Baltorak'ta pekçok aileli fakirlerin var olduğunu da söylemiş. Bunlar hayali laflar değil, Kerey-Vak'ın, Bura-Matay'ın, İrtiş boyuna yerle-

şen bütün halkın fakirleri. Bazaralı'nın söylediğine göre hepsi ekinci. Çiftçi olarak yaz kış durup dinlenmeden çalışıp hayat geçiriyormuş. Buradaki tüm fakirlere akıl vermiş.

–Toprağı besle. İki aile, üç aile, birleşsen de, bir iki tarla eksen de, yeri sürüp bütün gücünü ona ver. Boş duran araziler, bulak, çeşme, yerleşim mekânı bu mıntıkada çok. Yaz boyunca, sadece orakla olsa bile ot biçin. Çıngıs'tan çıkıp, Semey'in yakınlarında oturmak da çok akıllıca. Pazarın yakın, elinde fazla olanı, biçilen otunu o pazara götürüp çayını şekerini karşılaresın.

“Halk için, altın beşik, altın beşik” deyip ümitlene ümitlene gücünden de olmadın mı? O varlıklı olana beşik. Güçlü ile ensesi kalınlara beşik. Boş hayallerle az mı hüsrana uğramadınız? “falan yerde altın var, gidip baksan bakır da yok” diye diye akıllanmadınız mı? Artık omuz omuza vererek bu arada geri kalan hayatınızı yaşayın! Burada oturmakta olan sizlere birbirinizden daha yakın kimse yok. Derdi bir olanın günü bir, yolunuz bir olsun, bereketinizden ayrılmayın! diye tavsiyelerde bulunmuş Bazaralı.

Bu sözler aklına yattığı için Darkembay Abay'a aynen söylemiş. Erbol'la Abay da, böyle tecrübelerden ürken kişilere ve söylenen acı gerçeklerin hepsine önem veriyor.

Abay içinden:

– Keşke Bazaralı okumuş birisi olsaydı, bir Tobıktı değil, bütün Kazakların derdine derman olup, direği olurdu! diye düşündü.

Bu söylenenler, Darkembay'ın söylediklerinin başlangıcıymış. Bunları söyleyerek Darkembay şimdi çok fakirin “Uşak kabadayı” denen deminki sözüne geldi.

Bazaralı üç gün kalıp yol hazırlığındayken fakirlerin üzerine koşarak uşaklar geldi. Her taraftan grup grup göç halinde beyaz evleri yükleyip gelmişler. Kesimlik hayvanları da sürerek getirmişler. “Oyaz başlıyor, ev kuracak, talan olacak” deyip onları Takecan'la Maybasar göndermiş.

Sabah kahvaltıda, Bazaralı'yla Abılgazı, üçü otururken uşakların üçü gelip bu fakirlere saldırdı. Obanın kenarında gürültü patırtı oldu-

ğunu Darkembay duysa da Bazaralı'dan saklıyormuş. Böyle yapsa da Bazaralı içinden boltsın musibetinin geldiğini anlamış.

-Aksakal, bu obana kurtlar mı saldırdı, diye düşünüyorum. Öbür tarafta kan gövdeyi mi götürüyor? Yine idarecilerle boltsın müsibeti mi? diye sormuş.

Tam bu arada Darkembay'ın tanımadığı üç genç uşak, patırtıyla evin dışına koşturarak gelip: "Darkembay neredesin, ortaya çık!" diye bağırmış. Darkembay çıkmayıp ağırdan almış, burnundan soluyan çilgin delikanlılar." Efendice dışarıya çık! Boltsla muhafız bastırıyorsa senin gibi çulsuz, kendini ağırdan mı satıyor?" diye küfür edip azarladı.

Bazaralı, gerginleşip Abılgazı'ya kaşgöz edip Darkembay'a: "Sakın çıkma, cevap dahi verme, ne yapacaktım?" deyip kendisi o delikanlılarla muhatap olmuş. "Hey delikanlılar! Kimsiniz? Attan inip konuşun?" deyip kibarca karşılamış. Uşaklar hırçın atlarının düşüyle, Darkemay'ın küçücük evine çarpıp, yıkacak gibi: "Çık, çık dışarı!" diye küfürler yağdırdı. Onun üzerine, sağlam kamçılılarıyla eve vurup evin uviğini az kalsın çatır çutur kıracaklardı.

İş bu raddeye gelince Darkembay dayanamayıp evden atılarak çıktığında babası yaşında insana, kudurmuş uşakların ikisi, iki taraftan kamçılarını indirdi. Bu arada sabrı taşan Bazaralı ile Abılgazı ormandan çıkan kaplan gibi fırlayıp nara atmış. İki uşağı, Bazaralı tek kendisi yakalarından toplayıp iki eliyle yulktuğunda ayağının altına almış. Diğer uşağı da Abılgazı kısıvrak yere çalmış.

İkisi, üç uşağın başına çöküp, kaba yerini açıp "Şimdi döv!" diye Darkembay gözünü kısarak gülüyor. Çoktan beri içindeki kurtlarını döküp heyecanla hikâyesini anlatıyor.

- Öyle harika oldu ki! Çoluk çocuk şuguldayarak tüm fakirler toplanıp gelip, onlara bakıp öyle keyiflendiler. Bir de bir Allah'ın kulu üçüne arka çıkıp bir kelime dahi söyleyip engelleyen olmadı. Lâdin ağaç saplı kamçı kırılana kadar dövdü, Bazaralı civanım! Yiğitlerin hasısın! Yiğidim! diyerek Darkembay sözünü bitirdi.

Böylece sonunda biraz sessiz kalmıştı.

- Ama, evinden niye ayrılıyorsun? Evsiz barsız oturuyorsun de-

yip Erbol sabırsızlıkla sonraki olayı sordu.

O konuda Darkembay kısa konuştu. Bazaralı yine iki gün kalmış. Uşaklar gidip fakirler rahat bir nefes almışlar. Sonra Bazaralı yola çıkıp Korık'a gitmiş. Ama bolıslar ertesi günü, starşın, ellibaşlarının öncülüğünde otuş kişi olarak gelip fakirlerin şimdi aç açıkta, evsiz barksız kalan ailelerinin hepsini de bir anda toparlayıp göçürmüş.

Darkembay bundan sonra sözünü Abay'a yöneltti.

– Bolısa idarecinin peşinden koşan dalkavuklar, “vur” dese babasının mezarını eşecek köpekler değil mi? Darkembay, sen niye kabul ettim dedin demin? Ey Abay, Darkembay'ın fermanı var mı? Işığım, yiğidim! Elinden geliyorsa kendin söyleyip evimizi onların elinden alıp bize ver. Bu garibanların evi olmasa, yemek yiyemeyip, tuvalete gidemiyor mu, bu zorbalar, alçaklar! dedi.

– Evlerimizi onlardan alıp bize iade et. Hiç olmazsa aşışılama ve alaylarından kurtar! denilen sözleri arzedip, şikâyet ederek Abay'a burada duranların hepsi rica etti.

Bundan sonrası gayet açık, uzun uzadıya konuşmanın gereği de yok. Abay eteklerini silkip, kamçısını ikiye katlayıp, Darkembay başta olmak üzere bütün gruba bakıp:

– Gidelim, hep beraber haydi! Abılğazı sen de gel! diyerek kalabalık fakirleri peşine taktı. Erbol'la ikisi de atlarına binmeyip yedeklerine almadılar. İdarecilerin evine doğru fakirlerle beraber konuşa konuşa gittiler.

Bu kalabalık, çok sayıdaki kara evin arasından yürüyüp avlu yanından çıkarken herbir harabenin arasından, bazı köhne evlerden çıkan bu obanın diğer erkekleri de kalabalığa katıldı. Abaylar grubunun arkasından hızlı adımlarla her taraftan katılıp sayıları gittikçe çoğalıyor. Sonradan gelip selâmlaşan insanların arasında şimdi iri kıyım, uzun boylu, yüzünde güçlülüğün ifadesi olan orta yaşlı insanlar görünüyor. Başlarına bez bağlayan, bağı açık, güneşte yanan, adaleli delikanlılar da bulunuyor. Sessiz asılan suratlarına öfke ve kin toplanan ağarmış sakallı, aksakallı suratları solgun yaşlılar da var.

Abaylar gelirken, seçime hazırlanan evler olsun, etraftaki halklar

olsun, yoğun bir meşguliyet göze çarpıyor. Oyaz sadece seçim düzenlenmesi için gelmemiş. Bu defa acil yargılama vazifesini alarak gelmiş.

Takecan bu seçim meşguliyetiyle oğlunun cenazesini defneder etmez, obasında kalamayıp Eralı'da bulunuyordu. Biraz tedirgin haldeydi. Çıngıs halkının ünlü adamları; Orazbay, Cireşe, Asılbekler de sınıfta. Dün Abay'a mektup yazarak çağıran Takecan değil, Asılbek idi. Onun Abay'a gönderdiği Bazaralı'nın selâmı, onun durumu hakkındaymış. Bazaralı yakalanmış gözetim altında. "Yakalatanın Takecan olduğunu Abay bilsin!" diye, Bazaralı, Abılgazı vasıtasıyla Asılbek'e söylettirmiş. Bazaralı dün yakalanmış.

Asılbek, Abay'a haber göndermekle birlikte Abılgazı'ya: "Başkalarına duyurma, belâdan belâ doğup dallanıp budaklanır" demiş. Bundan dolayı Abılgazı, Bazaralı'nın durumunu fakirlere de söylememiş. Bazaralı'yı bu arada kendi hesapları doğrultusunda Orazbay, Cireşe de destekliyor. Onlar, Takecan'la bu seçim esnasında kavgayla yüzyüzeler. Çünkü Takecan, Bazaralı hakkında idareciye bunların da adlarını vermiş. Böylece onlar, şimdi mecburen Bazaralı'yı savunanların safında yer almak üzere, Abay'ı bekleyen bir grup.

Bunlar, Abay gelir gelmez, onu bir kenara çekip hal durumu iletir. Hepsinin sırayla söylediklerinden Abay'ın anladığı buydu.

Zalim Oyazın yanında olan, Ör Nayman'dan çıkan bir grup takipçi kararlılıkla gelmiş. Bu geçen kış Nayman'ın Kudaysügir denen güçlü bir obasından Tobıktı'nın baskıncısı, başkanı Oralbay yılki çalmış, diyorlar. Oralbay, geçen sene Kerimbala'nın derdinden sonra memlekete dönmeyip kaybolmuştu. Öfkeyle giden delikanlı yanına adam toplayıp silâh teçhizat alıp o bir yıldan beri, Tobıktı'yı, Kerey'i, Sıban'ı ve o Ör Nayman'ı da soymuş. Güçlü varlıklı obaları seçerek hayvanlarını toplayıp göl kenarındaki Kerey'in aç açta kalan kalabalık obalarının arasına yerleşmiş. Kudaysügir'in şikâyeti Oralbay'ı: "İdarecilere, halkın zengin, varlıklılarına karşı çıban başı" olarak göstermiş. Bu şikâyetname komşu Yedisu ve Semey'in iki emniyet dairesine de ulaşmış. İki bolısın gölgesinde kendini biraz kenara çekip hareket eden cesur, kindar, babayiğit Oralbay, Çar'ın askerinden de çekinmiyor. Bu kışla ilkbaharda Ayagöz'le Semey'den peşine düşen bir

müfrezeyle alay etmiş. Peşinden koştururken ıssız bozkırda yemeğin başına oturduklarında bir fırsatını bulup tüm atlarını alıp götürmüş. Ni-ce gün yirmi otuz kişiyi yaya bırakıp açlık ve çölden dillerini bir karış dışarı çıkartmış.

Başka kötü bir namı daha var. Bunu Orazbay, Cirenşe gülererek söylese de Asılбек kabadayılığı sevmeyen yapısıyla sıkılarak anlatmış.

O olay Ayagöz ile Şubaragaş arasında, menzil yolunda olmuş. Se-mey'den Kapal'a gitmekte olan başta iki starşını olan köy idarecisinin birisini, yolunu kesip basarak soymuş diyorlar. Bunun sorumlusu Oral-bay diye Nayman göstermiş. Böylece tüm suçları, o yiğidin başına yı-kıp Oyaz yargı için geliyor. Nayman'ın kendi malının peşinden koşar-ken diğer taraftan köy idarecisi de öç almanın peşinde. Hem şahit, hem belânın başı olarak geliyor. Onlar beş kişi Oyaz'ın eteğinden ayrılmı-yorlar. Kendileriyle konuşup, Kazak usulüne göre işi tatlıya bağlama-ya bir türlü yanaşturmuyorlar. "Halkından o Oralbay gibi bir kötü çıktı. O çar hükümetine karşı, sen onu göstermedin mi" diyor. Bolis, bey, starşın, hepiniz, mahkemede yargılanacaksınız, suçlusunuz diyor. Şi-kâyetnamenin içinde Bazaralı'nın adı da olsa gerek. Dün zalim Oyaz'ın gelmesiyle Takecan'la birlikte burada oturan üçümüzü çağır-ıp: "Oralbay'ı bul, Bazaralı'yı bana getir!" diye sertçe çıkıp emretti. Bunları böyle kısıpaca al diye yol gösteren Takecan galiba. Oralbay'ın nerede olduğu belli değil. Ama Bazaralı'nın gönlünde bizden sakladığı birşey varsa kendisi bilir.

Sadece, boyu bir olmasa, o Balagaz'ın işinde olduğu gibi, bu se-fer de Oralbay çok belâdan masum temiz idi! diyorlar.

Cirenşe bundan sonraki durumu, sanki birşeyden çekinir gibi lafi eveyyip geveyip söyledi.

- Takecan bolısın düşüncesi farklı. Bizim cevabımız; Oralbay'ı bilmiyoruz. O bu halktan çıkıp giden bir kaçak. Halk da, Bazaralı da onu yakalayamamış. Ne yapıp ne ettiğinden bizim haberimiz yok. Kendin yakalayıp bildiğini yap. İlk sözümüz, Takecan'la Maybasar'la birlikte danıştığımızda hep onu konuşmuştuk. Ama dün akşam Os-pan'dan Takecan'a mektup alıp Darkan gelmiş. Bazaralı ile akrabala-

rın arası bozulmuş mu? Ne yapsan da kendini temize çıkarmaya bak. Bazaralı elimde. Bunu suçlu kılıp yakala! diyerek haber vermiş. Ondan beri Takecan kendi obasına uşak Cumagul'u rehber kılıp dört muhafıza Bazaralı'yı yakalatıp şafak sökerken idarecilere teslim etti. Takecan Bazaralı'yı sürgün etmek için kötülüyor mu? Ne yapıp ne ettiğini bil-meyip seni çağırıp oturuyoruz. Bu konuda fikrini söyle!

Abay, bu sırada ortada büyük bir sorunun yattığını hissetti. Ospan tarafından saman altından yürütülen sırdan bu dışarıdaki belaânın iki-si de büyük. Meselelerin içiçe girdiğini Abay, Asılбекlerden detaylıca anladıktan sonra kaşlarını çatıp daraldı. Seçim için hazırlanan evlerin orta kısmında altı kanatlı üç ev birbirine yaklaştırılıp yanyana kurulmuş. O tarafa göz gezdirip zehir saçan silâhlılarla, sağa sola koşturan işgüzar uşakları gördü. Ayak uçlarının üzerinde koşturup seri hareketler yapan davranışları görülüyordu. Öbür evlerde oturan sert idarecilerin depdebesini hissettiriyorlardı. Asılбек hâlâ cevap vermeyen Abay'ı konuşturmak istedi.

- Seçime gelen idarecinin, önce o seçimden başlaması gerekti. Bu halkın hepsini toplayıp elini ayağını bağlamış. Bolısın kötilediği insanı anında yakalayıp kısıp alıyor. Onların üzerinde durduklarına iyice dayak atıyorlar. İdarecinin niyeti bize de Bazaralı'yı kötüleyen şikâyetinizi verin dermiş gibi. Özellikle buna eğilmek istiyor! dedi. Abay, hâlâ ses çıkarmadı.

Diğer sözleri Orazbay söyledi.

- Kısacası herşeyi öğrendin. "Böyle yürüme, şöyle yürü. Öyle yapma, böyle yap" demeni, bize kendi ağzınla söylemeni rica ediyoruz! dedi.

Abay'ın bu adamlara sözlerini söyleyeceği anda idareci evler tarafından, "Çoka oğlu! Çoka oğlu" diye Cirenşe'yi çağırıp, "Süyündik oğlu!" deyip Asılбек'i, "Akkulı" diye Orazbay'ı çağırıp bir muhafızla bir uşak kamçılarını sallayarak geliyor.

- İşte idareci bizi çağırıyor! diye, Cirenşe Abay'ı acele ettirdi. Çabuk cevap bekliyor. Abay ona da acele etmeyip üçüne baktı. Kesin bir inançla yumruğunu sıkarak konuştu.

– İdarecinin tutumundan sinmeyin, verdikleri gözdağından çekinmeyin. Takecan, Oralbay için Bazaralı’yı feda etmek istese de sizler vermeyin. Oralbay; “Eli uzun idarecilerin kendileri yakalasın. Bu belaya Bazaralı’yı bulaştırmayın!” dedi.

Bu arada bunların yanına gelen muhafızları, deminki adı geçen üç kişiyi yanlarına alıp idarecilerin evlerine gittiler. Abay, gerisin geri dönmekte olan uşağı kendi oturduğu yere çağırdı.

– İdarecilerin bunlara tavrı nasıl olacak. Bana bunu sürekli ilet. Sadece sana güveniyorum, anladın mı? Git haydi, dedi.

Uşak, Abay’ı tanırdı. Bu halkın bağırından çıkan delikanlı olduğu için idarecinin yanında olsa da, bu söyleneni çabuk kavradı. Kendisi için bunu bir vazife saydı. Söz vererek gitti.

Abay, Erbol’la Abılغازı’ya da görev taksimatı yaptı.

–Yakın obaların hepsine çabuk adam gönderin. Er yiğit, atlısı, yayası hepsi idarecinin evlerine gelsin! Aha bu seçim başındaki erkek hanımların büyük küçüklerin hiçbirini bırakmayıp hemen bu evlerin etrafına toplayın! dedi.

Cirenşelerle ilk konuştuğu yerinde, Abay bir saate yakın oturduğu zamanda, seçim evlerinin etrafına yığılan halkın kalabalığı gerçekten muhteşemdi. Muhafız, uşaklar, kalabalık halkı tam idareci evlerinin yanına yaklaştırmayıp mesafeli tutmaya çalıştı. Bağırıp çağırıp, naralar atıp, kamçı kılıçlarını sallayıp gözdağı verdi. Halkı korkutup yıldırmaya çalışıyor. Ama kalabalık halkın bugünkü tutumunda bambaşka bir kızgınlık, öfke belirliyor. Bazaralı’nın masum olduğu halde yakalandığını bu halk öğrenmiş. Onu savunup Takecan’a nefretle bakan soğuk bir kızgınlığı var. Halkın çoğunluğu eski püskü giyimli, gariban takımı. Biraz önce Abay’la gelen fakirlerin hepsi burada. Bazaralı’nın haberini alır almaz yatağından taşan sel gibi olmuşlar. Abılغازı onların arasında. Kendisinin Bazaralı için buraya geldiğini şimdi söylüyor.

Az sonra Abay, kalabalık halkın Darkembay, Abılغازı, Erbolların bulunduğu bölümüne yaklaştı.

– Ben şimdi bu idarecinin evine gireceğim. Bazaralı’ya kamçı vururlarsa, bir kenarda oturup seyretmek olmaz. Masum yiğidin alınca

aşağılanmanın damgasına vurdurmayız. Buradan dağılmayın! Erbol, Abılgazı ikiniz benimle beraber girin! dedikten sonra iki arkadaşını alıp idarecinin evine girdi.

Abay, aralarından gider gitmez, çember gibi saran kalabalık topluluğun arasında dilden dile dolaşan bir fısıltı yayıldı. Çabucak herbirine duyuldu. Darkembay gibi yaşlı adamların yüzünde ve pekçok fakir gencin suratında azim ve kararlılığın ifadesi var. Sabırsız bir bekleyiş görünüyor.

Yanyana kurulan üç evin en önünde hemşehri Kazak yok. Sadece kılıçlı silâhli muhafızlar, nöbetçiler, orta rütbeli hakimler duruyormuş. Mahkeme orta evdeymiş. Kapıya karşı tam ortasında yeşil ipek örtülü resmi masanın etrafında idareciler. Kıvrılmış uzun kestane renkli bıyığı olan uzun boylu, soğuk yüzlü, oyaz Koşkin, bağırarak soruşturma yapıyor. Bunun sözünü Kazakça'ya çeviren kısık gözlü, kısa burunlu, toplu dilmaç ayakta bekliyor. Boynunu büke büke çeviriyor. Şimdi cevap vermekte olan Orazbay'ı o da azarlayıp yere tekmeler savurup, böbürlenerek söylüyor. Abay, arkadaşlarıyla salona girdiğinde sorgulanmakta olan Orazbay'ın gözü ona takıldı.

Oyaz yargılamasının kaba, sert sözleri sinirlendirip çıkırından çıkarttı mı? Veya, Abay'ın gelmesinden güç alıp kendinde var olan vakurluğuna, baş eğmeyen karakterini mi sergiledi? Kısaca Orazbay yerde diz çöküp oturan halinden hareketle bir dizini alıp sert sesiyle dilmaca konuştu.

– Ona ilet! Ben Oralbay değilim. Halk içinde masum suçsuz biriyim. Bu Cirenşe, Asılbek'in söylediği doğru. O söze ben de katılıyorum. Oralbay için yanacak insan yok burada. Bazaralı'nın da hiçbir suçu yok. Bağırıp çağırmasın bu idarecin! Çevir bu söylediklerimi! dedi.

Dilmaç, bu sözleri aktarırken Orazbay'ın cevabından memnun olan Abay, Erbol ve Abılgazı'ya yavaştan seslenip:

– Bu erkekmiş yahu! deyip köşedeki odanın kapısına doğru “Dilmaç nasıl çevirecekmış” diye kulak kesildi. O arada iki tarafta duran emniyet memurları Abay'a sertçe çıktı.

– Dur, gitme! demişti.

Abay, Rusça konuşup oturaklı bir sesle:

- Bir saniye! Benim Vezdny naçalnik (komutan) beyle görüşmem gerek! dedi.

Ama iki muhafız kapıyla Abay arasında gelip durdu. Tam bu sırada sağ tarafta duran kibar, yakışıklı çinovnik ileriye çıktı. Abay'ın Rusça konuşmasına şaşırıp hayran kalmış. Muhafızların önünden yanaşıp gülümseyerek:

- Siz kimsiniz? Öğrenebilir miyim! dedi.

Abay, bu kişinin kibar yüzüne karşı gereken saygıyla tımağını çıkarıp eline aldı. Kendi saygınlığını zedelemekten terbiye ve centilmenlikle baş eğip:

- Ben İbrahim Kunanbayev'im. Halk içinden çıkan sade bir vandaşım. Hakime gülümseyip bakarak durdu. Abay'la konuşan hakim, öncekinden de rahatça ilgisini gösterdi.

- Aa, siz İbrahim Kunanbayeviç misiniz? Ben sizi tanıyorum. Hem de çok iyi biliyorum. Bana sizden dostunuz avukat Andreev çok bahsetmişti. Tanışalım, ben idari danışman Losovski'yim! dedi.

Abay, bu kişiyle tanışır tanışmaz, öndeki evi gösterip:

- Burada neler oluyor? Bütün bunlar bizi, halkımızı rencide ediyor... dedi.

Abay'ın önüne çıkan muhafızlar, bu arada Losovski'nin hareketlerini izleyip yerlerine geri dönmüştü. Danışman Abay'a yüzünü çevirip ağzını eliyle perdeleyerek:

- Sizininki doğru. Sadece siz değil, bunu düzenleyen alt görevdeki idareciler de zorluk ve baskı görüyor. Zorbalık! dedi. Son sözünü kıp kırmızı kesilip öfkeyle söyledi. Ama sonra doğrusuna ulaşırsız! deyip yerine gitti. Tüm giriş odada duran memurlara amirliğini gösterip Abay'a elini açıp buyur ederek, ortadaki evi işaret etti. "Buyurun, şeref verdiniz!" dercesine.

Ama Abay, ortadaki eve ayak basar basmaz, Orazbay'ın deminki cevabını tamamıyla dinleyen Oyaz bağırarak emretti. Bazaralı'yı işaret edip emir veriyor. İki muhafız Bazaralı'yı omuzlarından silkip sır-

tının üzerine yıktı, o anda yüzüstü kapaklandırıp kamçılardı. Abay bunu görür görmez bağırıp seslenerek:

– Postoy! Ne smey! demişti. Ev içi apar topar. Yerinden yılan gibi ıskırıp sıçrayan Oyaz, Abay’a yaklaşmış:

– Sen kimsin? Seni kim çağırıyor? demişti.

Uzun bıyıkları titriyor, gözlerinde nefret kıvılcımları saçıyor Abay’ın burnunun dibine gelip sert sert bakıyor. Abay’ın boyu Oyaz’ın boyundan büyüktü. Kanı çekilmiş öfkeli bir hali var, iki gözü kanlanıp idareciye baştan ayağa dik dik bakıyor. Ayıplayıp suçlar gibi sert cevap verdi.

– Bağırmayın! Beni burada toplanan halk gönderdi! Durdurun bu densizliği!

Oyaz öfkeden köpürüp demin Abay müdahale ederken kamçıları havada kalan muhafızlara “vur!” diye tekrar emrettikten sonra Abay’a, gözüne parmağını sokar gibi işaret yaptı. Mağrur, hiddetli idareci ona da bağırıp:

– Seni tutukluyorum! dedi.

Abay’ın “Vurma! Dokunma, çek elini! diye bağırmaclarını umursamayıp aldırmacları bile. Bazarlı’ya kamçılar yağdı. Artık idareci, Cirenşe’yi, Asılbekleri ve biraz kenarda oturan Orzabay’ı da dövdürecek. Eliyle tekrar işaret edip yanında toplanan dört beş muhafıza:

– Yirmi beş kamçı, otuz kamçı! Elli kamçı! diye en sonunu Bazarlı’ya bağladı. Abay tam o anda ateşe girmiş gibiydi. Her ne pahasına olursa olsun, sonuna kadar gidecekti. Şimdi kızgınlık değil, öfkesi taşmış, kavgaya kanı kaynaşmış. İdareciye bakıp:

– Bundan sonra olmaclarından sen sorumlusun! Pamni san vinovat! diye kapıya doğru atıldı. Erbol’la Abılغازı’ya bağırıp kararlı bir emir verdi.

– Atılın, yağdırın halkı! Darmadağın edin! diyerek kapıdan kendisi de koşarak çıktı. Dışarıdaki Darkembaylar, her nereden bulmuşlar ise kısa çomak, sağlam kamçılarla tetikte bekliyorlarmış. Abay dışarıya çıkar çıkmaz:

– Devirin! Darmadağın edin! Bu evleri başına geçirin! deyince bunların bekledikleri de zaten buymuş. Etafını kuşatan halk, Darkembay’ın “Yıkın, mahvedin!” sesiyle üç evin üçünü de kamçı, çomaklarla girişip yerle bir etti. Hakimler öfkeli cezanın darbeleri kendi başlarına inmiş gibi oldular. Oyaz, Cirenşe, Asılбекleri döv demesiyle muhafızlar onlara yönelirken giriş odadaki memur Losovkiy koşarak bağıra çağıra gelmiş. Oyazla çene çeneye gelip, tüyleri diken diken olup ağzından tükümükler saçarak sert konuşmuş. Evin ortasındaki masaya elini vurup:

– Yeter bu densizlik! Hemen durdurun! Siz tamir edilmeyecek bir hata yaptınız! Çabuk dövmeyi durdurun! demişti.

Memur, Abay’ın nasıl bir öfkeyle taşıdığını, nasıl bir eyleme yöneldiğini deminki bağırıp çağırmasıyla anlayıp bunu yapmıştı. Losovkiy’nin emrinden sonra ev içini kısa bir süre sessizlik kaplamıştı. Havada kalan kamçıların da Cirenşe, Asılбек, Bazaralı’ya inmesi durup cesaret edemez halde öyle kalakaldı. Sadece Bazaralı ilk kamçıdan nasibini aldı. O da şimdi silkinerek yerinden kalktı. Oyazın yanında ki-reç gibi kesilen, ne yapacağını şaşırın Takecan’a bakarak:

– Düşmanım sensin Takecan! Kafama kamçı vurdurman, yüreğime sapladığın hançerdir. Canım sağ olursa öcümü alırım! demiş.

Buradaki söz bununla kaldı. Evlere patır kütür inen kamçı çomaklar uvık keregeyi çatırdatarak kırmak üzereydi. İdareci başındaki ince sığınağı, öfkeli esen halkın rüzgârı yan yatırıp harap etmek üzere. Ak-lını şimdi toplayan emniyet memuru ilk bastı tüfeğini çekip şanırağa doğru sıktı. Onun gibi birkaç muhafız tüfeğini sıkmıştı. Oyaz, onlara şimdi kendisi bağırıp: “Durun!”, “Atmayın” diye emir verdi. Dışarıdaki halkın içinde tüfeğin sesinden irkilip zıplayıp geri duran birkaç yaş-lı ihtiyar olmasa, çoğunluk üç evi başlarına geçirmekten vazgeçmiyor. İdarecinin ev içinden bağırıp “Ateş etme! Durun” denen emrini dışarıda duyan Abay, tüm halka yüksek sesle bağırdı:

– Çekinmeyin! Artık ateş edemez! diyerek emretti.

Bu arada Erbol, Abılgaзы, Darkembayların sesleri yerinde bir öfkeyle birleşerek çıktı.

– Devirin bu evleri! Yıkın! Alaşağı edin! Altını üstüne getirin! dediler. Ön evin sol taraftaki duvarına bütün halk yığılıp omuz omuza durakaldılar. Bu hareketin önünde olanların çoğu fakirler. Onlar, bütün güçlerini duvara verince ön evin uvık-keregesi çatır çatır kırıldı. Sıkışıp içe doğru büküldü. Eğilip kıvrılarak sonunda pat diye devrildi.

Ortadaki evle ön evin arası kapı değil, bir kanat keregesi çıkarılmış geniş bir girişti. Başköşe sayılan iki evde titreyerek duran idareciler, halkın öfkesinden sinmişler. Birbirlerine sığınarak duruyorlarmış. Abay, Oyaz’a işaret edip:

– Sen suçlusun. Sen halkı düzeltmek bir yana bozguncu birisin! diye seslenip adımlarını atarak Bazaralı’yı çekerek alıp “Çık şöyle!” dedi. Bazaralı hemen Abay’ın arkasına geldi.

Bu fırsattan istifade eden Asılbek, Orazbay, Cirenşe de çabucak fırlayıp Abay’ın arkasından halkın arasına karıştı. Bu sırada, Darkembay, Abılغازı, Erbollar ve tüm halk büyük bir öfke içinde. Onlar bey starşın, zengin, varlıklı olanlar değil, ama tehlikeli anlarda halkın çıkarlarını azimli tutarlılıklarıyla sağlam omuzlarla kaldırabilen cesur insanlar. Şimdi onlar, Oyaz’a, Takecan’a bağıarak seslenip o halka sahip çıktı. Erbol, Abılغازların Oyazla Takecan’a ilettikleri şartları):

– Seçim yapmayacağız! Sen seçimi organize eden değil, halktan gaspedensin. Yoluna git, dön çabuk! Artık senin emrini dinleyecek halk yok! diyerek idarecilere seslendi. Bununla birlikte kalabalık halka:

– Aranızda paylaşıp götürün bu evleri.

– Halk buradan dağılsın. İdareci sap gibi ortada kalsın.

– Veya onların koltuğuna sığınan hain azgınlar kalsın.

– Garibanlar, evlerinizi alın!.. Zorbaya baş eğmeyin. Tamamını alıp götürün!

– Dağılın! Tck başına bırakın idareciyi!

– Kalsın herifler! diyerek birinin ardından diğeri bağııyordu.

Bu emri, hepsine duyurup, Darkembay, Abılغازı, Erbollar, halkı yanlarına alıp gittiler. Dağılırken boşu boşuna bağıra çağıra dağılma- mışlar. Kimin akıllıca düzenlediği belirsiz, kısacası ilk önce idarecile-

rin yanında olan bütün atları sürerek gittiler. Ondan sonra halk idarecilerini ağırlamak için diktikleri evin hepsini anında yıktılar. Ev işleri ilk önce yıkan fakirler. Onlar kendi evlerini çabucuk götürdüler. Kısa zaman içinde ardarda fırtına gibi hemen cascavlak bırakıp, hepsini toplayıp geriye sadece iki ev bıraktılar. Yarısı devrilen idarecilerin evi. Etrafı bomboş.

Demin bundan bir saat önce idareci mekânı bütün Eralı bölgesine gözdağı verip caka satıyordu. Şimdi su yüzündeki köpük gibi kaybolup gitmiş. Halkın bedduasına uğramış gibi tepesi üzerine düştü.

Halkın birliği bununla bitmedi. Eralı'da oturan bütün oba, idarecilerin evini bozkırda bir başına bırakıp o günü, tam öğle vaktinde bir anda hep birlikte göçüp gittiler: kendi etrafından halkı kaçırıp orada tek başına kaldıklarında idareciler grubu maskara oldu.

Etraf ıssız yabancı. Göze kıpırdayan hiçbir canlı görünmüyor. Dışarıda dolaşım bu durumu değerlendiren ağırbaşlı Losovskiy, ellerini açıp kendi kendine güldü.

– Bir topal it bile kalmamış! diyerek kafasını salladı. Kendi çirkin işini şimdi farkedene, sessiz bir sinirle sadece başını sallayıp ne yapacağını bilemeden olta atan zalim Oyaz'a baktı.

– Kazak bozkırımı çok yıldan beri biliyordum. Böyle omuz omuza veren halkı görmedim. Bize bu lâzım! Dönüşü olmayan bir hata yaptık. Halkı, masum insanların, sebepsiz yere yargılamakla sonunda böyle bir duruma düşüyoruz. Benim vicdanım size gerçeği söylemeyi mecbur kılıyor. Şehre gittiğimizde, bu sefer yapılan haksızlık için üst düzey idareciler önünde hesaplaşacağız! dedi.

Zalim Oyaz karşılık vermedi. Eliyle boş verip arkasına dönerek çekip gitti. İdarecilerin yanında iki uşağı, iki muhafızıyla kalan sadece Takecan. Emrin gücünün şu anda bir kıymeti kalmayıp itibarının silindiği, hatta bir yudum suyun, bir demli çayın, bir lokmanın, peynirin bile adı şanı yok.

İdarecilerin seçim yapamayacağı ortada. Şimdi vakit kaybetmeden bir an önce Semey'e çekilip gitmek lâzım. Zalim Oyaz'ın elinden gelen tekşey bu oldu. Takecan'a, kendilerini çok bekletmeyip hemen

at bulup göndermesini emretti. Bolıs, kendisiyle yanındaki uşak, starşının atlarını toplayıp, dört faytonu ikinci zamanında güc belâ yolladı.

Zalim Oyaz tam ayrılacakken bugün olan olayların değerlendirmesini yapıp, emrindeki memurlara en son kararını açıkladı. Dilmaç vasıtasıyla Takecan'ı, starşınları birbirinden sorup soruşturup, kendisinin idarecilik mantığıyla sonuca vardığı bu. Şehre, yüksek makamlara ileteceği kanıtları ve belgeleri için.

Bu sonucun önemli taktiği kendisinin ayıbını örtüyor. "Oralbay, büyük soyguncu. Bazaralı halk içinde onun yatakçısı, hilekâr, akıl danışmanı. Ama Orazbay, Cireñse gibi insanların hepsi Bazaralı'nın yandaşları. Onların içinde bu Çıngıs halkının bolısı Takecan Kunanbayev'in kardeşi Abay da var. Seçim yaptırmayıp, yok yere bahaneler ileri sürüp olay çıkararak Bazaralı'yla Abay'ın organizesi altında fakir, kul, sade halk.

Bu halkın bolısı Takecan da kötü. O, Oralbay'la Bazaralı'ya düşmanlık aracılığıyla karşı olsa da idarecilere karşı isyanın öfkesini durduramadı. İdarecileri bozkıra terkedip giden kalabalık halkın hiç olmazsa bir obasını bile orada tutamadı. Bazaralı'yı kaçıran insanların peşine adam dahi takmadı. Halkı seçime organize edemediği için Takecan Kunanbayev bolıslık makamından alındı. Onun yerine geçici olarak Cabay Böceyulu'nu bolıs tayin ediyorum!" diye sonuca bağladı.

Bunu faytona binerken dilmaç aracılığıyla ilân etti.

Kendi maskaralığını, kötülüklerini diliyle yalayıp belgelerle hasır altı etti. Takecan'ı makamından azleden emrini bu halk içinde verdiği gizli talimatıyla burada kalacak olan dilmaçı görevlendirerek yola çıktı.

III

Yaklaşık on gündün beri, Abay, Semey'de karakolda gözlem altına alındı. Burası büyük bir hapisane değil. Ama geçici bir cezalandırma yeri olsa da, nezarete tutukluyu yaptığı fiiliyatın cezasına göre sıkı tutuyor. Demir parmaklıklar, kilitli kapısı var. O kapının orta kısmındaki dar delik, tutuklunun dış dünyayla alâkasını sağlıyor.

Gardiyan her çağırıldığında gelmiyor. Kılıç kuşanmış, uykulu yüz-
lü, orta yaşlı, kırışığı çok nöbetçiler. Bunların bazıları zalim Oyazla
birlikte gelen muhafızlara benziyor. Tutuklu yeri o zalim Oyaz'ın da-
iresinin yanında. Abay bu zamana kadar böyle bir hayatı hiç yaşamamış.
Ama buna rağmen biraz alışmışa benziyor. Etrafını kitaplarla dol-
durmuş. Çoğunlukla o kitaplarıyla meşgul. Günlerin nasıl geçtiğinin
farkında bile değil.

Abay'a bu zamanda samimi dostluk gösteren birkaç şehir insanı
var. Onların içinde "akbaş" olarak bilinen Andreev'in yeri bir başka.
O, Abay'ın nezarete geldiği günün ertesinde ziyaretine gelmiş.

O günden beri her iki üç günde bir Abay'a kitap getiriyor. Abay'ı
dar odadan çıkartıp bekçilerin girişteki sineği bol, penceresi alçak,
kafesi andıran odasına getirtiyor. İşle ilgili bir kişi görünümünde gelip
uzun uzun sohbet ederlerdi. Kitap üstüne kitap getirip "Yalnızlığına
arkadaş getirdim" diye Abayın gönlünü ferahlatırdı. Andreev, Abay'a
gelip obada olup biteni öğrendiği anda:

– İpini koparan idarecileri rezil rüsva etmeniz kolay bir iş değil.
O haklı bir öfkenin işi. Ama bu sizin yiğitlik şerefınızı yükseltse de hu-
kuk önünde hakimleri sınırlendirecek bir iş. Hiç hoş görülme-
yen zamansız öfke! demiş.

Adreev, bu konuda Abay'la konuşmadan önce kendisinin tanıdık
adamı Losovkiy'le de uzun uzun konuşup olan biteni öğrenerek gelmiş.
Losovski, zalim Oyaz'ın yaptıklarını alaya alıp gülererek Adreev'e an-
latırdı. O Abay'ın karakterini şahsiyetlilik olarak değerlendirmiş.

Adreev'in evinde bu konu tekrar gündeme geldiğinde üçüncü bir
şahıs daha vardı. O, yaşı otuzlarda, yüzü sakallı, açık alınlı, tepesinde
biraz saçı olan gayretli, ulvi yüzlü Mihailov idi. Bu adamın davranış-
ları, giyim kuşamı yerli insanlara benzemiyor. O memurların yaldızlı
apoletini takmamış. Kendisi çar hükümetine ters düşen suçlu insan
olup bu tarafa sürgün edilen bir adamdı.

Bu Mihailov bu günlerde vilâyet resmi dairesinde görev yapıyor.
Mihailov ürperti veren idarecinin başından geçen maskaralığı, güllünc
durumu ilk defa dinlediğinde hiçbir şey sormadı. Ama kendisine has

gölüşüyle sesli sesli gülüp bundan hoşlandığını gösterdi.

Daha sonraki günlerde Andreev'den, o idareciyi maskara eden bozkır yiğidini göstermesini ve tanıştirmasını istemiş. Andreev, Abay'ın işinin Losovski'nin şahitliğine bağlı olduğunu sık sık söylüyordu. Bu işte Losovski, kendi sözünü olduğu gibi anlatmaya söz vermiş.

Andreev'in dostunun yapacağı deminki hareketini öğrendikten sonra Abay'ın içi rahatladı. Onun bugünlerde karakoldaki gardiyandan tek istediği gece lambasıydı. Abay çok az uyuyor. Birbirinden ilginç romanlara gündüz doyamayıp gece lambanın ışığında da okumak istedi.

Karakolun tek feneri yere konulmuyordu. Yukarıya, tavana asılıyordu. Onun tam dibine gelip kitaptaki satırlarını güçlkle görüp otursa da bıkmadan usanmadan okuyan Abay, gözü yorulduğu zaman karakolun kapısını yumrukluyor. Horlaması şiddetli, derin uykuda yatan bütün nöbetçileri kurt gibi sıçratıp uyandırıyor. Tatlı uykularından oldukları için öfkeyle üzerine gelen yaşlı bekçiler bazen Abay'ı paylayarak:

– Bakın, Kazak'ın münevver olanına! Atan ile baban için de bu karakolda okuyayım mı diyorsun? Gündüz neyine yetmiyor? diye taşlıyor.

Abay, bunları rahatsız edip uyandırdığı olmasa ağız kavgasına girmiyor. Aksine deminki gibi bazı acı şakalarına gülüp geçiyordu.

Birine Sergey, diğerine Nikolay diye hitap ediyordu. Nazik, kibar bir yüzle konuşuyor, bozkırın kendine has terbiyeli, kültürü ile sesleniyor.

– Sergey, bir düşün, karakol piremle dolu. Uyku vermiyor insana. Bu kitaptan başka huzurum da, arkadaşım da yok. Karakolunuzdan yemek de yemiyorum. Bir lambadan başka masrafım yok eğer düşünürsen! diyor. Bununla sık sık muhatap olan yaşlı Sergey, her akşam lambayı erine erine getiriyordu. Daha sonra ikinci lambayı kendisi yakıp verdikten sonra:

– Doğru insanlar okulda okur... Okulda. Aa, senin baban okumayı, hapiste okusun diye mi öğretti? Bulduğun okul burası mı! diyor.

Abay'ın karakola yüklediği masraf az. Onun kımız eti, sıcak çor-

bası dışarıdan geliyor. Erbol getiriyordu. Ya da bu defa olduğu gibi Abay ile Erbol'un atının başını tutup at arabasını sürüp gelen becerikli yiğit Baymagambet getiriyor. Şimdi de Abay'ın hücrelerinde, ağaçtan tasının yarısına kadar dolu soğuk kımız var. Pişmiş et, çayın beraberindeki yiyecekler de sofrada az değil. Pek kaygılanmasa da, şehrin sıcak havasından boğulacak gibi olduğundan dolayı Abay yemek yemiyor. Ondan dolayı mı, yoksa güneşe çıkmayıp çok uzun günler kapalı kaldığı için mi esmer teni beyaza dönmüş . Dün gece az uyuyan Abay, sabah kahvaltısını tünemel kımızla* atıştırıp ilginç romana sarıldı. Abay, bu sene ilkbaharda Dobrovski'yi okurken kafasına yerleşen bir olayı bugün yine hatırladı. Vladimir, evle birlikte rüşvetçi hakimleri ateşe verirken Abay, böyle onurlu öfkeyi takdir etmişti. Gerçek yiğitliğin öfkesi buymuş” diye benimsemiş.

Sonraki günlerde o kitaptaki vakayı devamlı aklına getiriyordu. Kaşla göz arasında kendisi yaşamış gibi oldu. Zalim Oyazın evini devirip yıktığında, içteki evin ağzına ürkerek gidip civciv gibi üşüşen zalim Oyazla beş altı muhafız, er gözünün önüne geliyordu. Acımasız öfke, ateşin kıvılcımları gibi geçiyor.

... Birbirlerinden uzak kavimler, insanoğulları var. Onlar, bazı dönemlerde hükümdarlık, zorluk, zorbalık, hıyanetlik içinde kolkola aynı davranışta buluyor. Bağlı, öfkeli kaplanlar gibi çırpınıyor. Tomagalı** tutsak, hırçın kartal gibi karakterini gösteriyor. Bazı onurlu, namuslu insanları aynı şekilde ayaklandırıyor. “Öyle durumdaki insanı; kavmi; ırk millet yönetmiyor. Ortak payda yönetiyor!? diye bir düşünce aklına geldi.

Şimdi bu düşünceyle yoğunlaşıp dizine koyduğu kitabı açık boş bulunduğu bir anda, hücrenin kapısı hızla açıldı.

Karakolun nezaretçisi Homutov gelmişti. O buraya, Abay'a gerekli olan avukat veya yargı memuru geldiğinde girerdi. Abay: “Serbest kalacak mıyım?” diye ümitlenerek Homutov'a doğru hemen kalkıp yürümeye başlamıştı. Homutov kapıda durup sert, soğuk bir sesle haber verdi.

---

*tünemel kımız: Bir gün öncesinden kalan kımız.
tomaga: Kartal başlığı.

– Kunanbayev görüşme odasına gel. Baban bozkırdan sana gelmiş! dedi.

Abay, bu haber karşısında şaşırarak birlikte gururuna yediremeyecek çabucak gardiyanın peşine takıldı.

Görüşme salonunda gerçekten de memleketten gelen birkaç kişi varmış. Beş altı kişilik grubun başında Erbol’la Baymagambet var. Abay, onlara aceleyle hal hatır sordu, bir taraftan da babası Kunanbay’ı aradı. Buraya yaşlı başlı haliyle acaba niçin gelmiş” diye içinden geçirdi. Bunu garip karşıladı.

Böyle düşüncelerle Abay, burada bekleyen grup arasına suratı gergin olarak geldi.

– Grup içinde Kunanbay yokmuş.

– Babam gelmiş diyorlar. O nerede? diye aceleyle sordu. Erbol, onu böğründen yavaşça dürtükledi. Baymagambet’e bakıp ona söylemiş gibisince bekçilerin gözünü boyayarak:

– Baban şu duran Darkembay değil mi? İçeriye almadıkları için böyle söyledik, dedi.

Abay bu söze içtenlikle sevinip baş salladı. Sakalı ağarsa da, hala güçlü yapısı, canlı yüzü, ihtiyarlığa boyun eğmemiş Darkembay, Abay’a kucakını açtı. Gerçek dostluğunu göstererek:

– Kurban olayım birtanem, arslanım! diyerek, sımsıkı sarıllarık yüzünden öptü.

Bu defa Erbol, Homutov’un cebine birşeyler kısırmış galiba. Darkembay’ın tutuklu olan delikanlının babası olduğuna tamamıyla inanan gardiyan, deminki gibi gerçek özlemi, babalık şefkatini gördükten sonra “Yalnız başına konuşsunlar” diye bir kenara çekildi.

Abay, Darkembay’ın kucaklamasından ayrıldıktan sonra, diğer ikisini de şimdi farketti. Önce, karanlık odada yüzlerine gölge düştüğü için iyi görememişti. Tanıdıktan sonra şaşırdı. Ama şaşırarak beraber çok sevindi. Şimdiye kadar sessiz bekleyen uzun boylu, demir gibi iki yiğidi sımsıkı sarılıp kucakladı.

Abay’ı şaşırtan o iki yiğit, tam bu günlerde, Semey, hapishane bir

yana Kunanbay obalarına görünmeyen, memlekette barınamayan yiğitler.

Eralı kavgasından sonra bu bela Takecan'ı makamından etti. Abay'ı şehre ifade almak için çağırıp gözetim altına aldırttı. Ondan sonra tüm Irgızbay akraba, eş dost olmak üzere, "Bu kavganın ele başları, olay çıkaranları" diyerek Cigitek'in insanlarını damgalamıştı. Belânın kaynağını Oralbay da, ondan sonra da Bazaralı'da görmüşü.

Sonra seçim başında, gövde gösterip idarecilere karşı gelen birçok fakiri tahrik eden ve ev yıkan, halkı bir araya toplayan bu yiğitler demişler. Onlar hakkında Takecan ile diğer şikâyetçi ileri gelenlerin çoğu, zalim Oyazın makamına da şikâyetnameler yazmışlar. Abay idarecilere verdiği birkaç ifadesinde, tam bu iki yiğidi hedef alarak nefretle soruşturan yargıç, idarecinin neyin peşinde olduğunu anlamıştı.

Kendi soruşturması uzasa da Abay, bu iki yiğit hakkında idarecinin lehine olacak bir delil vermedi. Şimdi o idarecilerin düşman kabul edip kin tuttukları iki genç köpüren idarecinin mekânına kendileri gelmiş.

Abay, yaşlı Darkembay'ın gelişini de hatalı bulmuş. Onun da siccili kötü. Ama Darkembay'ın her ne pahasına olursa olsun hiç çekinmeden ısrar edeceği Abay'a malum.

Şaşkınlığa düşüren bu iki yiğit. Şimdi onlar Abay'a gülümseyerek dost yüzle bakıyor. Gerçek iyi niyetlerini, ayrılmaz dostluklarını bildiriyorlar. Bunlar Cigitek'in iki dağ gibi adamı olan Bazaralı ile Abılgazı. Abay onlara bakıp:

–Ey canlarım, mağara gibi açılan arslanın ağzına ikinizi kim getirdi? Yoksa bizim memleket benden dolayı sizlerin yediğinizi, içtiğinizi zehir zakkım mı etti? Bu nedenle mi geldiniz? Doğrusunu söyleyin! dedi.

Bazaralı, Abay'ın şu an yanlış düşündüğünü söyledi.

– Bu söylediğinin bir bizi değil, Cigitek'i senin arkandan mahşeri kalabalık olarak döktüğü gerçek. Ama bu defa bizi o niye getirsin? Bu nezakette senin yerine Takecan olsa o söz söylenebilir. Ama Bazaralı'yla Abılgazı o zaman gelmek bir yana kıllarını bile kıpırdatmaz-

lar. Hiçbir kimsenin baskısı ve ısrarı üzerine buraya gelmedik. Bu yaşlı Darkembay'la kavgacı, kabadayı Abılgazın “Senin kaldığın geniş saray gibi nezarette pişmanlık duymadan kalacağım! diyor, “Ardından kalmayacağım” diyerek geldi! dedi.

Darkembay'la Abılgazı, bu sözü iki taraftan desteklediler.

– Bizim için sen burada kalma! Biz halkın davasını yeteri kadar savunamıyoruz. Cahiliz ve yol yordam bilmiyoruz! diyerek Darkembay konuyu açmış. Geri tarafını Abılgazı alıp götürdü:

– Senin için burada yatacağız. Bizim elimizden ne gelir? Sen hiç olmazsa halkın gözyaşlarını dindirirsin. Davada erkekçe, ar, namusu sonuna kadar savunursun. Hepimizin gelmesinin nedeni bu. Sen çık, biz yatacağız! Geçenlerde Korık'ta Ospan'ın söylediği kötü haberden sonra, Abay, Bazaralı'yla başbaşa görüşmemişti. Sadece Eralı'da Oyaz evinde, öfke ve ateş içerisindeyken kısa bir an karşılaşmışlardı. İçinden, bu boydaşlarını kendisi başta olmak üzere ölümü göze alarak buraya getirmiş. O, Abay'ın huzuruna kendi yaptıklarını “affet” dercesine baş eğerek gelmiş! Bunun için kendisini feda edip bağışlanmasını diliyor.

Abay, siyrette olanla surette olanı barışık içinde düşünerek kararlaştırdı. Sonucunda bu üçüne sıcak bir yüzle baktı. Neşeyle gülerken konuştu.

– Erkek kavgası çetindir. Deminki sözlerin, başımı göğse erdirdi. Ben gerçek tehlikedeysem, yolumda ölmek için kendisini fedaya hazır aksakal haliyle Darkembay gelmiş. Alp yapınızla kesin kararlılıkla gelmişsiniz. Siz yanardağdan çekinmezsiniz, ben de ecelden korkmam! diyerek güldü. Ama halkı endişeye sevkedecek birşey de yok. Yok yere gözdağı veren zalim Oyaz'ın oyunu karşısında gözümü kırpmam. Bana verilen ceza sineğin sokması gibidir. Aldırmam! Eskiden burada beni takdir eden Rus arkadaşım vardı. O adam benle, büyük sağlam, güvenilir insanları tanıştırdı. Onlardan biri Oyaz'ın itliğine bizzat gözleriyle şahit olan ağırbaşlı **memur**. Şimdiki durum böyle. Bu birkaç gün içinde Oyazla benim mahkemem var. Ama onunla davalaşmaya bu Darkembay'ı sokmayalım! diye şaka yaptı. Ondan sonra şa-

kacı yüzünü Bazaralı'ya döndürüp:

– Bazeke, Kazak'a hitap gücün etkili olsa da sen de bu konudaki davayı bana bırak. Bizim tutuklu sayımız artarsa, soruşturmayla dava da genişler. Belâ üstüne belâ, iftira üstünü iftira gelir. İfade vermede, tahkikat da uzar. Sizlerin şu günlerde hiç gereğiniz yok. Sadece tezelden memlekete dönün! diyerek konuşmasını tamamladı.

Ardından Cigitek'in adamlarını nezaretten çevirip gönderen Abay kendi yerine geçti. Darkembay, Bazaralılar ise Erbol'la danışıp, kendilerinin tehlike içinde olmalarına rağmen Semey'den ayrılmayacak oldular. “Abay'ın bize ihtiyacı olduğu an, burada hazır olmamız lazım” diye, Semey'in Nogay mahallesindeki bozkır Kazağının çok olmadığı ayrı bir caddeden daire kiraladılar. Erbol'la arasına geceleri gizlice haberleşiyorlar. Abay'ın yargılanması zorlaşıp, ceza, mahkumiyet gibi olumsuz bir durum hasıl olursa, Eralı'daki olayı Bazaralı üzerine alacak. Abay'dan canını esirgemektense, ölmeyi tercih etmiş.

Nurganım'ı seven gönül, ondan vazgeçmedi. Buna son derece vurgun hanım da sevdasını gizlemedi. Ama hal böyleyken Bazaralı diğer insanlardan çekinirse de “Abay'ın öğrendiği gün yerin dibine girerim” diye düşünürdü. İçteki ve dıştaki yara katmerleşti. Özellikle yiğit için, halkın terazisi ağır gelen sarsıntı dalına yükleniyordu. Abay, Bazaralı'nın ayıbını bilse de şimdilik yiğidin umursamadığı bir yara gibi üzerinde durdurmadı.

Nezarette Abay'ı görüp çıktıktan sonra, bu konuda Bazaralı: “Yalan namus peşinde olmak haysiyet değil, arını muhafaza etmek haysiyet” diye düşünüyor ya! Abay, aklına kurban olayım” dedi. Böylece içini kemiren bir endişeyi dökmüş oldu.

- Arkadaşını bulamayan er azar, liderini bulamayan halk azar denilir. Arkadaşı da lideri de bulup gönlümün rahata erdiği gün bu! Karar bir. Ya Abay'ı sağ salim kurtarıp güle oynaya hepimiz memlekete döneriz, ya da Bazaralı baş verip halkın yüzünü göremeden buradan sürgüne gidecek. Uzağa gidecek. Hiç pişmanlık duymadan gidecek! demiş.

Darkembay da Abay hakkında, Bazaralı'nın sözünü destekleyen

fikrini söyledi.

– Düşmana yalvarma, dosta darılma demek istiyor. Bravo! dedi.

Karakolda Abay yalnız kendisi kalmak istedi. Ama onun arkadaşları bir Bazaralı, Darkembay değil, onlar gibi gönüldeşlerinin sayısı çok.

Abay, son günlerde daha bir başka arkadaşının varlığını Erbol'dan yarım yamalak yeni duydu. O arkadaş İrtiş civarında yaşayan “Togay boyu halkı” diye isimlendirilen kalabalık Bura içinden gelmiş. Semiz üç seçkin atı faytona koşup Tinibek'in evine gelen şık kız Saltanat idi. Tinibek'le kızın babası olan İldi Boyunun zengin tüccarı Aldeke dünür ve samimi arkadaş.

Onların obaları bozkırdaki halklar gibi değil. İrtiş civarında şehre yakın yerde ekin, ticaret işleriyle devamlı uğraşır. Evi, bahçeyi ağaçtan muntazam yapardı. Şehir, pazar, sergilere büyükleri küçükle ri, erkeği hanımı devamlı katılırdı. Giyim kuşamları Tobıktı'dan farklı. Böyle obanın evlenme çağına gelen yetişkin nazlı kızı, bu defa yanına kuma annesini alıp şehirden gerekli giyim kuşamı almaya gelmiş.

Bu, Saltanat'ın Tinibek evine ilk gelişi değil. O evdeki Abay'ın ablası Makiş'le senli benliydi. Bu geçen kış geldiğinde, Makiş'le uzun uzun dertleşmişlerdi. Makiş'ten Abay'la ilgili herşeyi sormuştu. O akşam Makiş, Saltanatın ricası üzerine Abay'ın bir şiirini şarkıya döküp söylemiş. Saltanat şarkıdan ziyade Abay'ın şiirine dikkat çekmiş.

Neşelenmez kara gönlüm ne olsa da,

Semada ay ile güneş parlarsa da,

Dünyada senin gibi bana yar yok,

Sana, yar benden üstün bulunsa da,

denen gönül ahü zarı çıktığında Saltanat iç çekmiş. Akşam alaca karalıkta Makiş'in omzuna iki eliyle sarılıp dinlemiş. Kamşat borkü başında, al yüzünü bir anda Makiş'in omzuna dayamış. Arkasından bu davranışından utanır gibi olup iki yüzü cız ederek sıcak kan basıp kendini çabuk toparladı. Ama şarkının sözleri, buna hayatında hiç görüp duymadığı ulvi bir sır gibi gelmiş.

– Aman Allah’ım! Böyle bir gönül dilini konuşurtan kızın başka bir emeli var mı acaba? diyerek o akşamki sözünü tamamlamış.

Bu konuk, sabah kahvaltısında Tinibek’in hanımı Makiş ve kuma annesiyle başbaşıydı. Acele işi varmış gibi Erbol içeri girdi. Makiş’le Tinibek’in hanımı Erbol’dan: “Abay’ın işi nasıl? Çıkacak mı, avukat ne diyor? diye sırasıyla sormaya başladılar.

Erbol konku hanımları tanııyordu. Biraz çekinerek Saltanat’a bakıp sessizce oturmuş. Kızın yüzü sebepsiz bir nedenle kızardı. İri, nurlu koyun gözleriyle önceleri Erbol’a şöyle bir baktı. Biraz sonra yigidin yüzüne ciddiyetle bakıp “utanma” der gibiydi. Makiş de:

– Söyleyiver, yabancı yok! demişti.

Erbol’un kısaca söylediği:

– Avukat’la Abay, bu iş çok uzun sürmez, diye ümitleniyorlar. Ama hiçbir şey kesin değil. Avukat: “ Böyle yargılamalar arkası kuvvetli birisinin kefilliğiyle halledilebilir bazen. Her an tetikte olmak gerek . Şehir idarecisinin bildiği belli başlı bir adama bin som “zalog” verip Abay’a kefil olacak insanı bulup “hazır ol” dedi. “İş yoluna girerse böyle bağlarız” diyor. Kefil olacak insanın evi barkı olan, tüccar birisi olması lâzımmış. Bunun için geldim! dedi.

Buradakilerin hepsi durumu iyi anladı. Erbol’a göre ya Tinibek’in kendisi ya da çocuğunun biri olması gerek. Tinibek’in hanımı, böyle işlerin önceden de birkaç kez olduğunu biliyor. Şimdi yakındı:

– Tüh yavrum, tüh! Şu anda bunu nasıl halletmek lâzım? Kendin de biliyorsun. Evde bey yok, iki çocuk da yolda. Elimizde para da yok. Evde kefil olabilecek başka erkek de yok! dedi.

Bu durum Erbol ile Makiş’i de çıkmaza soktu. Erbol, Abay için en tatsız anın bu olduğunu anlayıp sıkıldı.

– Hay Allah! İki arada bir derede kaldım! Mal getirtmeye memleket uzak, üstelik yaylaya göçtüler. Kefillik yapacak bir yakınımız da evde yok. Aceleyle memleketten hazırlıksız gelmiştik. Kefil şu günlerde lâzım olsa ne yapacağız? Hanımefendi, hiç olmazsa hatırınız geçen, sizler gibi evi barkı olan Kazak tüccarının birisine selâm yollasanız da ben onu ilesem! dedi.

Şu anda aklına gelen tek çare bu. Hanımefendiyle Makiş, şehirdeki hatırı geçer tüccarların bir ikisini saydılar. Ama onların da hepsinin iş yolculuğunda olduğunu hatırladılar. Makiş üzgün halde:

– Yaz olunca arabasını tıngırdatarak birisi “memleket” diye, biri “İldi boyu” diye, dağılıyorlar ya. Hiç burada durmuyorlar! dedi.

Evdekilerin durumu açmazda. Bunu epey sabırla dinleyen Saltanat, şimdi buradakileri şaşkınlık içinde bırakan bir çözüm buldu. Erbol’a bakarak:

– Abay Bey’in arkadaşları, sadece yolculuğa gidenler değil. Dostluğa dostluk, vefa denilir ya. Babam, onun da babası da, Abay’ın kendisinin de iyiliğini gördüm, diyordu. Bu anamızla ikimizden Abay’a selâm gönderiniz. Bu yolda ne gerekiyorsa yapacağız. Kefillikle Aldekenov’u koysun! dedi.

Bu içtenlikle verilen kararı ev içi uygun gördü. Erbol bundan çok memnun oldu.

– Canım kardeşim, bu her yiğidin yapamayacağı takdire şayan bir davranış oldu. Bir yiğide hürriyetini veren dostluktan daha yüce ne olabilir! Teşekkür az bile! Benim bunu söylememin önemi yok. Allah izin verir de, Abay sağ salım çıkarsa bizzat kendisi söylesin. Bu kararınla sevinçle dönmek üzereyim! dedi.

Saltanat’ın ince al nurlu, beyaz alınlı, narin kibar burnunda, beyaz gerdanlı yuvarlak çenesinde canlılık göründü. Körpe gençliğin tazeliği var. Yüzü, kızıl şafak gibi gülümseyerek ışık saçıyordu.

Parlayan taralı gür saçları ışıltılı. Yumuşak, ağırdan süzerek bakan iri koyun gözlerinde nazlı zarif bir sevimlilik var.

Bembeyaz, yumuşacık parmakları, pamuk gibi bilekli güzelin, altın bilezikleri, yüzükleri de harika. Kulaktaki süslü altın küpeleri hiç durmadan ışıltıyor. Bakımlı güzel yüzüne renk veriyor. Kızın isminin Saltanat olduğunu anlayınca Erbol içinden: “Saltanat da Saltanatmış. Sureti de siyreti de gerçekten Saltanat” diye saygıyla gitti.

Abay işinin peşinde olan arkadaşlarının son çalışmaları bu olmuş. Bir taraftan avukatın çabası, diğer taraftan Erbolların dilekçesi, bunun yanısıra Abay’ın kendi ifadeleri, hepsi birbirine eklenip sonun-

da, il idarecisi denilen general, makamında yargılanacak oldu. İki haftadır askıda duran Abay'ın yargılanması, mahkeme vasıtasıyla değil, üst düzey makamlar vasıtasıyla yürütülecek.

Abay'ı iki muhafız general makamına getirtip, üst kattaki büyük salona aldı. Odanın baş köşesinde yanlamasına, uzunca bir masa var. Abay'ı ona yakın duran en kenardaki sandalyeye oturttu. Biraz sonra masanın yanına rütbeli, yaldız düğmeli, uzun resmi elbiseli üç dört adam geldi. Farklı yaşlarda. Abay'ın arkasından bu odaya giren, onun davasına bakan avukat Andreev'in geldiğini Abay farketmemişti.

Odanın Andreev'e karşı tarafında, kenar bir yere memur Losovski gelip oturdu. Onunla birlikte gelen alnı iyice açılmış kara kaba sakallı geniş omuzlu birisi var. Yakışıklı, düşünceli adam. O bu ofisin memuru Mihailov. Kendisinden biraz uzakta oturduğu için Abay onları da farketmedi.

Masa başına gelen idarecilerin içinde ağarmış gür sakallı, yaşlıca adam akçıl saçını arkasına yatırmış. O keskin gök gözlü memur, bu jüriye kendisi başkanlık yaparken Koşkin'i çağırttı. Eralı'ya giden rütbeli hakim tavrıyla soğuk, sert haliyle zalim Oyaz girdi. Sessiz evin içinde ayağını kibirli kibirli sert basıyor. Abay'ın sırasındaki sandalyelere oturmadı. Masanın yanına oturdu. Başka kimse girmedi.

Küçük kulaklı, dik saçlı, alnı biraz çıkıkça, yıpıldak gözlü seyreker sarı bıyıklı bir dilmaç idareciler masasının kenarında oturuyor. Bu yargılama için Abay'ın işi, özel olarak ele alınıp jüri oluşturulmuş. Abay'ın bugüne kadar verdiği ifadeleri tekrar sorgulamaya başlamışlardı.

Sanık Eralı'da olup bitenin genel bir özetlemesini yaptı. Zalim Oyazın halkı aşağılayan hukuk dışı hareketini söyledi. Dövüp kamçıladığını da açıkça ifade etti. Sadece içinden düşündüğü üzere Bazaralı'ya arka çıktığını söylemedi. Ondan özellikle kaçınıp Orazbaylar için, hizmetkârlar için gururuna yediremediğini ifade etti. Koşkin'in bizzat hükümetin halkla birlikte seçip atadığı halk beylerini, Orazbayları, halkın gözleri önünde dövdüğünü vurguladı. Olayların çıban başının bu hadise olduğunu ifade etti. Böyle Oyaza halk saygı gösterme-

veya mecbur değil. Buna rağmen halk bu adama karşı hiçbir teşebbüste bulunmadı.

Hükümetin onurunu ayaklar altına aldığından dolayı kırıldıkları için seçime katılmayıp dağıldılar. O halkın arasında bulunup, halkın vazifesi doğrultusunda söyle deneni söyleyen benim tarafımdan bu kişiye karşı hiçbir kötülük ve hıyanet yapılmış mı?" dedi.

Abay, pek çok sözünü avukatın yazıp verdiği istişareye göre söyledi.

O yazılarak verilen cümlelerin aklında kalanlarını Rusça tekrarladı.

Arasına yazılı metinlerin dışına çıkıp başka konularda deliller getirmek istediğinde duraklayıp zorlanıyordu. Öyle güzel Rusça ifade edemediği yere gelince sağ tarafında oturan dilmaçtan yardım istiyordu. Ricasız bir görev vermiş gibi: "Sadece burasımı açıklayıver" diyordu. Birkaç tümcesini çevirtip diğer tarafına kendisi devam ediyordu. İdareciye ilk defa, uzun yargılamada o idarecilerin kendi dilleriyle hitap ettiğine Abay memnundu. "O dili kullanmada zorlanacağım" diye tereddüt etmiyordu. Yadında tuttuğu tek şey davasının delilleri ve gidışı. Kafasındaki bazı Kazakça veciz sözleri bu arada çeviriyordu. Bu bazen dinleyicilere ilginç ve sempatik geliyordu.

Bu jüri başkanı yaşlı danışman, adaletli adama benziyordu.

O hakimin bugünkü davranışlarında iki farklı yaklaşım var. İlk önce bozkır Kazaklarını, çarlık devlet memuruyla yüzyüze getirip yargılamak gelenek dışıydı. İkincisi o yüzyüze karşılaştırmada bu iki adamın işine özellikle eğilmesinde, yaşlı hakimin kendi çıkarları da varmışa benziyordu. Abay'ı, ilk cevaplarını kesmeden, durdurmadan uzun uzun konuşturması bu son durumu ortaya çıkarıyor.

Gerçekten dıştan adaletli bir görüntü çizmenin altında yatan gizli birşey vardı. Bu ihtiyar hakim, bugünkü generale yakındı ve bakanlardı. Bunun baldızıyla evlenen general, hakimi çok severdi. Hakimin kendisi cebini seven birisiydi.

Zalim Oyaz, diğer devlet memurları gibi sovetnikin bu sırrını gayet iyi biliyordu. Kirilov'un masalındaki tavuğu yeni midesine indiren

tilki gibi “Ağzının kenarında tavuğun tüyleri duruyor” deyip dışarıdan alaya alan Koşkin’in kendisi de arkası olmayan yalnız biri değildi. O bu vilayetteki en büyük mahkeme makamı, bölge mahkemesi başkanının damadı. Ve bölge mahkeme başkanı ile aralarından su sızıyor.

Önce general ile mahkeme başkanı, Kazaklar arasında olan işin bir tarafını, Koşkin’i aklama yönüne gidip, örtbas etmek lâzım, demiş. Bu durum iki idarecinin başbaşa verip zorlanarak kararlaştırdığı sözlerdi. Ama bununla birlikte Abay’ın gözaltında yatması sonucu Akbaş’ın hukuken takibi araya girdi. Bu avukatın böyle durumların üzerinde ciddiyetle duran biri olduğunu vilâyet makamlarının hepsi gayet iyi biliyordu. Hatta takipçi dilekçesini, daha üst bir makama taşımak da mümkün. Bunun üzerine üst düzey makamına yeni gelen genç devlet memuru Losovski, generale, Koşkin’in yanlış, hukuk dışı işleri hakkında delillerle malumat verdi. Bunu da hasır altı etmek zordu.

Bütün bunların hepsinden Koşkin yakasını sıyrarak, herşeyi yoluna yordumuna göre ayarlayıp işi yürütmek gerek. Gürültü, patırtıya mahal bırakmadan kılıfına uydurup uzatmadan bitirmek gerek. General makamının her zamanki şan şerefini korumak gerek. O işi plânladığı gibi usulüne göre yapabilecek insan diye, bu yaşlı sovetnik görevlendirmiş.

Ama sovetnik idarecilerden şerefli görevi almakla birlikte kendi cebini de unutmadı. O, böyle durumları hiç kaçırmazdı. Ve yargıya devam ederek Abbas’la konuşa konuşa gözlem altında olan Abay’ın durumunu sonuçlandırmazsa işin biteceğini anladı. Bu durumları gözönüne alıp değerlendirdiği bir kararı ortaya çıktı, Zalim Oyaz’ı aklamak için, Abay’ı suçlu bulup görüş belirtecek. Ama onu uzunca hapishanede bırakacak büyük bir olay gibi onun hakkında hüküm vermeyecek. Sonunda tutuksuz yargılanırsa Abay kurtulacak. Bunu Akbaş’la Abay’ın sezerek, kendilerince yorumlayıp çaresini bulmaları için açık kapı bıraktı.

Akbaş, gözetim altındaki Abay’a bir gelişinde hem bundan öğrenip öfkelenmiş, hem de şakaya getirerek gülüp: “Sovetnike ilâç lazım. Tahminen 500 somluk reçeteyle tedavisi mümkün” demiş. Erbol, bu parayı elde avuçtakini toplayarak memleketten getirip çoktan yatırmış-

tı. Bunun ardından, yargı hakimi işi nasıl yürütüp nasıl sonuçlandıracağına ayrıca bildirmek, tepkisini almak için Koşkin'i çağırdığında tahmin etmediği bir cevapla karşılaştı.

Koşkin'e yargılama dediğinde, Koşkin hemen sinirlendi. Kazak işiyle birlikte ele alınmasını gururuna yediremedi. Bozkırın yabani hayvanıyla beni bir tutup yargılamaktan daha acısı yok" diye kabul etmedi. Bu konuda iki kere görüşmeler de danışman Koşkin'e söylediklerini kabul ettiremedi. Onu düşündürüp durdurmak için Koşkin'in dövmesinin usulsüz olduğunu son bir kanıt olarak söylemişti.

Söz buna geldiğinde Koşkin, sovetniki hedef aldı: "Ar temiz olduktan, ağız yeme bulaşmadıktan sonra, elle yapılan bir işin önemi yok. Hem de bunun kimin için yapıldığını unutmamak gerek. Siz onu unutmuşa benziyorsunuz. O zaman kendi üzerinizdeki pisliğinizi temizleyerek konuşuyorsunuz. Ben, sen değilim" demiş . Mağrur, hırçın, genç hakim Eralı'daki halka gösterdiği sert davranışını tekrar Koşkin'e hatırlattı.

Söz buraya varınca yaşlı sovetnik sinirinden dudaklarını ısırıp öfkelenmiş.

Generale bu konudaki kızgınlığını söyleyip bilgilendirerek şerefini kurtaracağını bildirmiş.

Böyle gizli saklı inada dönüßen iş, bugün yukarıda bahsedilen farklı davranışlar meydana çıkarmış.

Koşkin ise: "Yargılamada herhangi bir Kazak'ın yanına beni oturtamazsın" diyerek inat etmiş. Sanık sandalyesine oturmayacağım diyerek sert adımlarla gelip masanın yanına oturmasının sebebi buydu.

Bozkırı idare eden bürokrat memurların anlaşmazlığı bugünkü mahkemeye kadar geldi.

Yaşlı sovetnik kendi tecrübesine dayanarak dışarıya ciddiyetini gösterse de, Abay'a bugün farklı bakıyor.

Sorularının içeriği Abay'a "Suçu işleyenler bir yana, gerçek suçlu, bunlara arka çıkanlar" der gibi. Kendisini örtmek hesabında. Öyle sorularının birinde:

– Siz devlet memuru değilsiniz. Kaza kaymakamı Kavmenov’dan da, Şoka’nın oğlu, Süyindik’in oğlu gibi devlet memurlarından da görüş almak lâzım. Siz niçin karışıyorsunuz? Sizi buna sevkedenden sebep ne? Onu söyler misiniz? demişti.

Abay, hemen cevap verdi.

– Beni buna sevkedenden, Koşkin Bey’in insanları dövdüğünü gören halk bana “müdahale et” diye buyurdu.

Deminden beri Abay’a tanınan serbestliğe sinirlenen zalim Oyaz azarlayama başladı.

– Siz halkın nesi oluyorsunuz? Halk adına konuşmaya size kim yetki verdi? O gücü nereden buluyorsunuz?

Abay’ın, bunun paylaşmasına aldırdığı yok. Ona bakarak alayla gülüp yaşlı sovetnike döndü.

– Bu şahıs güç diyor. Doğru, bunun yanındaki muhafızlar, güç bende yok. Halkın elinde silah da yok. Ama o silahtan da güçlü kuvvet var. Zalim Oyaz’ın emrinden üstün adaletin kılıcı var. Bizim halımız onun hakkında... diyerek kalan sözünü dilmaça yöneltti.

– Bunu iyi çeviriniz dedikten sonra Kazakça: Bizim halkımız “Gücüne güvenme, adil işine güven! Hıyanetliğe fırsat verme, adaletin kurşunu gelse de ona boyun eğ! diyor, dedi. Bugünkü cevabının anlamının ve ağırlığının bu olduğunu gösterdi.

Bu söz çevrilirken Abay’ın arkasında oturan Andreev, Losovski, Mihailovlar gözgöze geldiler.

Şu anki yargılama sonlara doğru geldi. Zalim Oyaz’la Abay yüzyüze gelip birbirlerini suçlar gibiydiler. İki üç kez karşılıklı atıştılar. Oyaz:

–Kunanbayev, sen Kavmenov’a arka çıkıyorsun. Onun kardeşi eşkiya! demişti.

–Ben ilk önce sizin döveceğiniz arkadaşlarına arka çıktım! dedi.

–Hayır inanmıyorum, sadece onlar değil. Sen Kavmenov’u kurtarmak istedin. Bunun için olay çıkardın.

– Ben doğrusunu söyledim. Siz Kavmenov’dan bahsederseniz,

ben onu da her zaman savunurum.

– Ya! Öyle mi. Siz onun kaçak eşkiya kardeşini de mi aklayacaksınız? Oyaz yargıç sovetnike bakıp Kunanbay’ın bu cevabını özellikle kayda almanızı istirham ediyorum, dedi.

Abay da sovetnike baktı.

– Kavmenov’un kardeşinin kaçak olmasının üzerinden bir yıl geçti. Önceleri memleketteyken o kötülüğü bilmiyordu. Saf bir delikanlıydı. Kaybolup gittikten sonra suç işledi. Memleketinden, akrabalarından uzaklaştı. Sizlerden rica ediyorum. Rus’un bir memleketinden mesela, Semipalat vilâyetinden çıkan köylü delikanlıyı söyleyelim. O Orınbar’a gidip kötülük yapsın. Bunun için, zalim Oyaz, delikanlının doğduğu memleketine gidip muhtarı, kaymakamı, katibi dövseniz sız buna razı olur musunuz? “Bu işiniz oldu! diye Oyaz makamında, rütbesini yükseltip alkışlar mıydınız? dedi.

Bundan sonraki söz, zalim Oyaz’ın “Halktan insanları dövmedim” diyerek vazgeçen yalan cevabı üzerinde durmuştu. Abay ona geldiğinde, zalim Oyaz’a kızgınlıkla baktı.

– Siz sadece zorba değil, aynı zamanda yalancı da mı olmak yetindesiniz. Sıradan birisi yalan söylerse, biz ona yüz­süz deriz. İdareci yalan söylerse, suçlu değil de ne diyeceğiz? Suçlu olmasanız, sizin benim yargıcım gibi bu masada oturmaya ne hakkınız var? Ben buna şaşırıyorum. Konuşmamı kesiyorum. Ama Koşkin Bey’in dövdüğü gerçek. Buna şahitlik yapsın. Memur Losovski Beyden bu konuda konuşmasını rica ediyorum! dedi.

Abay’ın sözü bununla bittikten sonra yaşlı Losovski’den kısaca şahitlik yapmasını istirham etmişti! dedi. Losovski’nin şahitliğiyle Oyaz tuş oldu.

– Dövdüğü doğru. Koşkin Bey kanunsuz davranışlarda bulundu. Birkaç insanı gözümün önünde dövdürdü! dedi.

Buna karşı Koşkin, Losovski ona iftira atmışçasına:

– Ar temiz olduktan sonra, elle yapılan hatalı davranış büyük suç değil. Ben arımı satan, rüşvet alan Oyaz değilim! Suçluya karşı sınırı aştığım doğru! dedi.

Losovski bu cevap karşısında kahkaha attı.

“Artık konuşacak ne kaldı geriye?” der gibi ellerini açıp omuz silkti.

Bozkır Kazakı, devlet memuru değil sıradan insan, idarecilerin bundan sonra Abay’ın önünde sözü uzatlamaları uygun değil. Abay’ın işi bununla tamamlanmış.

Karakolda bu tahkittan sonra, Abay bir gün kaldı. Ertesi gün sabah tutuklu kapısı açıldı.

Ama Abay aklanıp suçsuz olarak çıkmadı. “Görev esnasında işini yapan kaza kaymakamı Koşkin’e o iş takibinde saygısızlık yaptığı ve mani olduğu için altı aylık göz hapsine denk gelen bin som ceza verilsin” hükmü çıkmış.

Bu hüküm, çarlık makamlarının şan şerefini gözetmek ve devlet memuru Koşkin’in bozkır halkı nezdinde onurunu korumak için verilmiş. Bundan dolayı onun işini, kazak Abay’ın işinden farklı tutmayı uygun bulmuşlar.

Böylece halkın gözüne terbiyesiz kabadayı görünen zalim idarecinin suçu hasır altı edilip onun yerine halka yaptığı bütün zorbalığa karşı haklı olarak tepkisini gösteren adam cezaya çarptırıldı.

Bu durumu Akbaş’la kendi arasında değerlendirdiğinde Mihailov nefretle karşılamış.

– Bu nasıl zorbalık! Buradaki halkın sessizliğinden, saflığından istifade ederek bundan sonra daha nice Koşkinler yine yumruklarını indirip aşağılamaya devam etsinler demekten başka birşey değil! demişti.

Kendisi göz hapsinde olmakla birlikte, böyle altındaki rüşvet kirlili hareketlerin hiçbirinden haberi olmayan Abay, sadece kurtulduğu için memnundu.

Abay’ın işi hükmü bağlansa da idareciler ikinci bir işi daha başına sardı. Bu, Oralbay, Bazaralı ve Karmenlerin işi, diye adlandırıp yeni bir yargı dosyası açıldı.

Böylece Bazaralı kaçak olmasa da şimdi memleketteki bolıslar vasıtasıyla gözlem altına alınmış. Veya Oralbay yakalanırsa, yahut kin

tutan bolısın birisi kötüleyip gösterirse, uçurumdan yuvarlanacak kişi .

Abay hürriyetine kavuşup dışarıya çıktığında üç görkemli kestande renkli at koşulmuş yeni fayton bekliyormuş. İçinde oturan Makiş, Saltanat, Erbol, üçü sevinçle Abay'a koştular. Makiş, Erbol'la ikisi Abay'ın boynuna sarılıp kucaklaştılar.

Abay, Saltanat'ı tanımıyordu. Nezaketle selâmlaşıp iki elini uzatarak el sıkıştılar. Erbol, bugüne kadar Saltanat'ın yaptıklarını henüz anlatmamış. "Yoksa bir bildiği mi var. Gururuna dokunup kızın parasını, kefilliğini almaz mı acaba?" diye gizlemişti. Bu durumu Makiş'e iletmiş. Şimdi sessiz kalan Abay'a Makiş gülerek yanaştı.

– Bu kızın ismi Saltanat. Adını önceden duymuş muydun? diye sorduğunda Abay ismini duyduğunu imâ edip baş salladı.

Makiş ondan sonra.

– Yedi düvele yayılan namından ziyade, yakındaki, dostluğu daha makbul olan akranın bu! Senin için dualar edenin biri ve idarecilere teminat vererek seni çıkararak kefilin bu! dedi.

Abay şaşkınlığından birşey söylemedi. Sevinmesi mi, yoksa gurur meselesi mi yapması lâzım, bilmiyor. Birşey sorarsa, bu iki davranışın ortaya çıkacağını hissedip sessiz kalmayı tercih etti. Sadece Saltanat'ın elini minnetle sıkıp, elini göğsüne koyarak tazim etti. Saltanat, kıpkırmızı kesilip utangaç nurlu gözlerini aşağıya indiriyordu. O, sanki bir cevap bekliyor gibiydi. Makiş uyanıktı. Abay'ın sesiz kalmasını uygun görmedi.

– Abaycan! Akıl başında birisiydin. Sıcak bir iki laf niçin söylemiyorsun? dedi.

– Abay, bu arada "Arabaya binelim" diye eliyle işaret etti. Onlar yardım ederek bindirdi, sonra da kendisi yanlarına oturdu:

– Akıl sadece bende değil. Saltanat'ta daha çok olabilir. Ama eskiler söylemiş ya "Akıl adamın aynası, sabır da aklın arkadaşı! dedi. Bundan başka şimdilik ne söyleyebilirim. Öyle değil mi Saltanat! dedi.

– Sevincin de bir sınırı var. Söyledikleriniz yerli yerinde, diyerek kız güldü.

Kısa bir zaman içinde kenarda koşulu atların boynunu şehirdeki modaya uygun olarak çevirdiğinde hafif fayton Abay'ı öbür taraftaki Tinibek'in evine doğru yönelip çingırdata çingırdata koşturdu.

Abay, kendi yargılanması bitse debu defa, şehirden dönmeyip uzun süre kaldı. Kendisi çıkar çıkmaz memlekete sağ salim olduğunu bildirmek için başta Bazaralı olmak üzere Cigitek'in adamlarını çabucak gönderdi. Sadece yanında Erbol'la Baymagambet'i bıraktı. Bugün kaldığı yer Tinibek'in evi değil. Öte taraftaki kendisiyle Erbol'un alıştığı saf misafirperver ahabları Kerim'in evi.

Abay sonradan farkettil. Saltanat'ın kendisine yaptığı iyilik çokmuş. Aldeke'nin kızı olmasına rağmen Saltanat'ın Abay'a kefil olmasına izin verilmemiş. O zaman kız, şehirdeki evi barkı olan zengin "Keçeci Düyseke" adlı adamla kendisi bizzat gidip konuşup Abay'a kefil olmaya ikna etmiş. Keçeci Düyseke Saltanat'a dayı tarafından akraba sayılır. Baba dostluğunun yanısıra akrabalığını da söylemiş. O zengin, ürkek ve çekingen bir tüccardı. Ve Tobıktı halkıyla yakından bir alâkası yok. Dışarıdan yabancı görünüyordu. Şehrin böyle bir cimri zengininin mecburen bu yardımı yapması kızın çabaları sayesinde olmuş. Kafelet parasını Saltanat bizzat kendi elleriyle teslim ettirmiş. İşte Abay'ı çıkaran hür, asil, gururlu, yiğit sıfatını taşıyan kız böyleydi.

Saltanat'ın yardımsever arkadaşlık çabalarını yavaş yavaş öğrendikçe Abay mahçup olmuştu. Böyle bir dostluk ve böyle bir arkadaşlığın altında kalmak kolay değil. Abay ne olursa olsun Saltanat'la yüzyüze gerçeği öğrenmek istiyor. İçlerinde olanı açıp, birbirlerinin sırlarını bilmek istiyorlar.

Gözetim altından çıktığı günün ertesinde Saltanat'ın kuma annesiyle Makiş, faytonu getirip Erbol'u yanlarına alarak o taraftaki pazara, mağazalara gittiler. Bugün evin büyüklerinin az olduğu çok odalı Tinibek'in evinde Abay, Saltanat'la başbaşa kaldı.

Makiş'in evinin pencerelerinden güneşin sıcak ışıkları inmiyor. Kahverengi ipek perdeyle kapalı. Gölge, muntazam oda hem serin hem de müsait. Kızla yiğit, kalın düriye* yorgan, şağı** kaplı yastık-

*düriye: Bir çeşit kıymetli ipek.

**şağı: Bir çeşit kıymetli ipek.

lara, yuvarlak masanın kenarında oturup koyu bir sohbeta daldılar.

Abay sohbeta, akıldan hayalden çıkmayacak teşekkür sözleriyle başlamıştı. Başbaşa kalmaktan biraz utanan Saltanat, önce münasip cevaplar verememiş. Ama “Estağfirullah rica ederim” der gibi imâlarda bulundu. Abay’a göz atıp, gözlerinin altından bakarken sıcaklığını hissettiriyordu. Ve biraz çekinmişcesine bembeyaz parmaklarını oynattı. Bu hareket Abay tarafındaki yanağını perdeleyen sempatik bir hareketti. Saltanat birşey söylemedi.

Kız, davranışı hakkında kendi kendine hesap vermekten sakınmıyor mu? Yoksa Abay’ın önünde: “sana iyilik ettim, seni kurtaran bendim” demeyi yiğidin boynuna geçirilen bir kement gibi görmesinden mi çekiniyor? Veyahut “Ben sözümü verip gerçekleştirdim. Artık ben sadece seni dinlemek istiyorum. Sadece senin düşüncelerin beni ilgilendiriyor” mu diyor? Abay Saltanat’ın içinde olanı söylettirmeden bırakmaz. Gönülden ve dilden gelmiyorsa o zaman kendisini suçlu addecek.

İkisinin önüne Baymagambet gümüş kapla serin kımız getirdi. Abay, kımızı biraz karıştırıp sırlı kâseye döküp kıza bizzat kendisi ikram ederek:

– Saltanat! dedi. Güzel kızın utangaç nurlu gözleri, Abay’a bu sohbeta ilk kez dikkatle baktı. Sessizce cevap bekledi. “Er yiğidin hayatında, yiğidin yiğide borcu olur. Ama şu zamanda hanımlar içinde benim için böyle cesaret, arkadaşlık eden yakınım, bir akranım olacak, diye hiç düşünmemiştim. Doğru sözde ayıp olmaz. Gönlünüzü söyleyiniz. O gönlünüzün bana da kendinize de gerçeği söylemesi şart olsun. Beni ne düşünceyle, nasıl bir niyetle kurtarmak istediniz?”

Saltanat’ın da beklediği bu sözdü. Ama cevabı hazır olsa da, bir söz söyleyemedi. Yüzünün sarımsı rengi, bazen yüzünü basan sıcakkanla alından başlayarak yanaklarından çenelerine kadar kızarıyordu. Bu anda ağır küpelerle sarkan narin kulaklarına kadar kızarıyordu. Biraz uzunca sempatik burnunun üstü de kırmızılaşıp tekrar beyazlaşıyordu. İnce kiraz dudakları hafif titremeye tebessüm ediyordu.

Abay'ın elinden kaseyi yavaşça alan Saltanat, söyleyeceklerini düşünerek bir yudum aldı. Sırlı kâseyi narin parmaklarıyla zarifçe kavrayıp yiğide baktı.

– Sizden izinsiz hiç kimse yönlendirmeden bu işinize kendim müdahale ettim. Sadece tek bir sözüm var. Bunu karşılıksız, borçsuz, genç gönüldaşınızın yaptığı bir iş olarak kabul etseniz yeter. İkinci söyleyeceğim... “Niçin burnunu soktu.” “Benim başka yardım edecek kimsem yok muydu?” diye kırılmanız bu bana yeter! dedi.

Bu zamana kadar yapmadığı davranışına bu kızın kendisi pişirip kendisi düşürdüğünü Abay şimdi anladı. Saltanat karakteri, feraseti ve gayretiyle bütün bir insan. Abay sevincini gizleyemedi.

– Çok güzel söylediniz Saltanat! Bu sözünüz aklımdan hiçbir zaman gitmez! diye başlarken odanın kapısı açıldı.

Bozkır yolcusuna benzeyen uzun çizmeli, lâdin ağaç saplı kamçılı, kuzu derisinden tımağı Tobıktı nakışıyla dikilmiş biri girdi. Vücudu iri kıyım.

Gölgeli evde onun gözleri hâlâ kimseyi görmeyip karanlığa alışıyor. Abay, bunu tanıyıp selâm verdikten sonra:

– Bu tarafa gel! dedi.

Gelen adam dikkatlice yürüyüp yeri sıvazlayarak Abay'ın yanına oturduktan sonra odada bir kızla bir yiğidin olduğunu yeni farkettiler. Bunu anlar anlamaz kendi kendine sıkılıp, Abay'ın sunduğu kımızı içemedi. Bu gelen Kulınşak'ın oğlu, namlı Beskaska'nın biri olan Manas'tı.

O, Abay'a özel olarak Ulcan Hanım tarafından gönderildiğini söyledi. Memleketin insanları yaylağa göçmüş. Şehirden Abay'dan uzun zamandır haber alamayan annesinin içtiği su, yediği ekmek boğazından geçmiyormuş. Yol da uzun, ıssız. Yolculuğa yalnız çıkanlar için tehlikeli. Kararlılığı, güçlülüğü var diye bu batur yiğit Manas'ı özellikle Abay'dan haber almak için göndermiş.

Manas çoluk çocuğun, anne baba, eş dost akrabasının Abay'ın yolunu dört gözle beklediğini söyledi. “Sarıp soldu mu? Dört duvar arasında üzülüyor mu?” diye gözlerine uyku girmiyor!” dedi. Sonunda

kendini biraz toparlayıp gülerek:

– Şükür kardeş. Daha yeni dış kapıdan girerek sağlık sıhhatte olduğunu duyup “Şansım varmış ki” sevinerek geldim. Baymagambet birisiyle özel olarak görüşüyor, diye buana mani olmaya çalışsa da özlemle üzerine geldim. Kusura bakmayın. Annen baban orada dokuz doğururken, senin umurunda değil. Öyleyse size iyi muhabbetler! diyerek kımız içmeye koyuldu.

Batur yapılı Manas’ın bu sözü Saltanat’la Abay’a kaba gelse de onun nezaketten anladığı buydu. Yoksa o, bu kapıya şimdi değil üç kestane renkli at koşulu fayton pazara giderken gelmiş. Makiş’i durdurup, altında kan ter içinde kalan atları gösterip Abay için geldiğini söylemiş. Makiş’ten Abay’ın durumunu sorup bu evde kaldığını öğrenmiş. Sonra Baymagambet’ten kestane renkli atlı faytonun Saltanat kızın faytonu olduğunu öğrendikten sonra Abay’ı bir an önce görmek için acele etti. Ama Baymagambet onu oyalayıp uzun zaman içeriye almamış. Buna bir zaman kızan Manas:

– Memlekette, milletin kursağından birşey geçmeyip insanlar merak içinde. Atımı yollara vurup gece gündüz demeden geldim. O böyle kız koynunda, keyifle öğleye kadar yatacak mı? diye bozkırdaki deliliği depreşti. Kendi kendine hak vererek Abay’ın oturduğu karanlık evin duvarlarını sıvazlayarak aramaya başlamış. Çok odalı evin herbir kapısını açıp içeri girerek bu odayı zor bulmuştu. Abay, Manas’ı uzun uzun konuşturmadı. İlk konuşmasının sonunda onun dizine dirseğini verip:

– Dün gözetim altından çıktım. Şimdi insanların yüzünü görün durumlarını öğrenip oturuyorum. Eleştiriyi memlekete döndükten sonra geniş bozkırda sakın sakın konuşuruz. Burası yeri değil! diye durdu. Arkasından Baymagambet’i seslice çağırdı. O odaya girdiğinde:

– Manas ağabeyini misafir odasına götürüp gereken ilgiyi gösterin. Uyumak isterse yatağını, yorganını hazırlayın. Oraya götür! dedi.

Baymagambet, Manas’ı götürdükten sonra, Abay yarıda kalan sohbeta başladı.

– Siz benim kırılacağımı söylediniz. Ben hürriyetime kavuşup is-

tenilen gerçekteştikten sonra niçin kırılıyım ki? Onu düşünmeye zaman da yok. Benim tek istediğim sizin de öyle düşünüp tasarladığınız bir arzunuz, ona ulaşmanızda elimden gelen herşeyi yapmak isterim. Şayet bu isteğinize yardımcı olamayıp sizi üzersem bana şu günlerde ondan daha büyük bir acı olamaz! dedi.

Bu sohbette Abay'ın bu içten teşekkürlerine memnun olsa da kız, bundan sonra gönlündekileri ifşa etmek istemiyor gibi.

- Güzel söylediniz, Abay! Öyleyse bugün benim sizden diğer arzu ve isteklerim bir kenarda kalsın. Sabrın sonu selâmettir gibi bir sözü dün ilk gördüğünüzde söylemişsiniz. Ben sözlerinizi, bizzat sizin sözlerinizi bugüne kadar duymamıştım. Ama siz söylediniz diye bilinen veciz sözlerinizin pek çoğunu dolaylı yollardan, Makiş'ten duymuştum. İnsanın gönlüne yaraşır söz söylenecekse, ancak bu insan söyleyebilir diye düşünmüştüm. Deminki sözlerinden memnun kalıp şerefyap oldum. Derin anlamlı sözler. Ama ev müsait, geniş olsa da benim yolum dar! diye güldükten sonra: "Böyle ayrılalım, bana izin veriniz! dedi.

Abay, salınarak kalkan kızın ince bileklerinden destek vererek kaldırdı.

- Arkadaş gönlü, perdenin gölgesinde dost olarak penceresini açabilir mi Saltanat? diye gülerек imâda bulunmuştu.

Saltanat'ın altın şolpısı inceden bir ses çıkarıp çingırdıyordu. Kız kapıya doğru Abay'la birlikte yavaşça yürürken güzel sesle hafiften güldü.

- Bolur bir fardadan yuz farda bi jay! dememiş mi Sofi evliyalara? Herşeyden önce o ferde yırtılmaz sabrı söyleyeyim mi Abay! dedi. Yiğidin açtığı kapıdan yüzünü vererek geri geri çıktı. Uzun uzun bakan yiğide ıslık ışık gözlerle gülerек vedalaşıp gitti.

Abay, kızı uğurladığı halde, kapının önünde hayranlıkla ardından bakakalıp: "Bolur bir fardadan yuz farda bi jay!" ... diye tekrarladı.

"Ne kadar hoş söyledi. Huyu da, akıl feraseti de eşi bulunmaz birine benziyor. Hayatımda rastlayacağım böyle başka bir değerli bir insan olur mu?" diye düşünmekle beraber, demin kızın yanında oturur-

ken söylediği bazı sözlerini uygun bulmadı.

“... Bunun benim için yaptıkları bugünkü Kazak kızlarında olmayan bir davranıştı. Hafifliğinden değil, insanlığındanmış. Demin başbaşayken, kendini son derece ağırbaşlı olarak, nezaketle kontrol etti. Terbiyeli olmanın en âlâsını gösterdi. Ona sıradan biri olarak bakmam! diye kızın asaletini saygıyla andı. Abay kendi kendine ölçüp tartmayı yerinde buldu.

“...Bu insana yalan söylemek doğru olmaz. Gerçek gönlüyle içtenlikle söyleyeceği bir arzusunu, içtenlikle cevaplandırmak boyun borcu. Hayatımda her zaman saygıyla anılacak akramımın biri olacak-sın!” diye bağladı. şimdi Tinibek’in evinde kalmayıp diğer tarafa gitmeye yeltendi.

Diğer tarafta, Kerim’in evinde Erbol, Baymagambet, üçü kalalı birkaç gün oldu. Bu zamanlarda Abay, gündüz, akşam vakitlerinin çoğunda kitap okuyor. Hergün sabah Baymagambet’i yanına alıp atla şehir içine gidiyor. İrtiş yakasına yakın dar sokakta yuvarlak yerde duran iki katlı beyaz taş binaya geliyor. Kendisi attan inip Baymagambet’i gönderiyor. Veya tekrar oradan çıkana kadar dışarıda bekletiyor. Deminki taş binadaki kütüphaneye giriyor.

Bugün ihtiyaç duyduğu kitabı almak için Baymagambet’i bekletip kendisi girmişti. Kütüphanenin okuyucu salonunda insanlar oturuyormuş. Abay bu salona girdiğinde, her masanın etrafında ikişer üçer oturup kitaba eğilmiş insanlar görünüyor. Her yaştan değişik elbiseli erkekler, hanımlar, öğrencilerle, kızlar da göründü.

”Bu şehrin en kıymetli yeri! düşünceyiyle sıcak niyetlerle girmişti. Abay’ın tanıdığı kırışık yüzlü, ağarmış top sakallı, sade giyimli yaşlı kütüphaneci gülümsüyor. Nadir bir misafiri gelmiş gibi onu sıcak karşıladı.

Salonun beri tarafında, bıyıklarını kibarca burmuş, kıvırcık saçlı, parlak yüzlü bir memur oturuyordu. O yanındaki perma saçlı şık giyimli genç hanıma gülümseyen gözlerle sık sık eğiliyordu. O burada da lakaytlığını bırakmamış.

Abay kütüphaneye girdiğinde o, yanında oturan alımlı hanıma

Abay'ın geldiğini işaret etti. Salondaki okuyuculara duyabileceği şekilde seslice kaba bir şaka yaptı. O şakası, geniş çapan giyip, burada oturanlardan farklı görünen bozkır Kazakı Abay'a çarptırdığı bir sözdü.

– Hayret birşey! Gogol kütüphanesine ne zamandan beri develer geliyormuş! dedi.

Abay, bu arada yaşlı kütüphanecinin elini sıkarak selâmlaşp kendine lâzım olan kitabı söylemek üzereydi. Deminki kaba şaka, kulağına gelir gelmez, memur tarafına soğuk bir bakış fırlattı. Memura yakın oturan genç okuyucular, ona katılıp düşüncesizce gülüyorlarmış. Ama memurun yanındaki terbiyeli, güzel hanım gülmedi. Memura keskin gök gözlerini ayıplar halde devirdi. Suratını asıp memurun terbiyesizliğinden dolayı utandı. Abay'ın ilk öfkesi dışarıya yansımıştı. Şimdi alaylı bir gülüşle memura dönüp hemen karşılığını verdi.

–Memur Bey, deve girse ne olmuş, burada deve bir yana, eşek de oturuyor ya! dedi.

Memur renkten reнге girip sesi soluğu kesildi. Onun yanındaki hanım makaraları koyuverdi. Abay'a hoşnut yüzle göz ucuyla bakıp, yüzünü kapatıp aşağıya eğdi. Abay'ın sözünü duyan okuyucular gülmekten kırıldı.

Tanıdık yaşlıya Abay, bugün ihtiyacı olan “Ruskiy Bestnik” dergisinin sayısını söyledi. Kütüphaneci, o derginin başka bir okuyucuda olduğunu söyleyene kadar, bu ikisinin yanına orta boylu, geniş alınlı, kaba sakallı bir adam yaklaştı. O demin Abay içeri girdiğinden beri, bu kütüphanenin, bozkırlı nadir okuyucusundan gözünü alamayıp onu izliyordu. Abay'la hoppa memur arasında olan atışmanın hepsini duymuştu. Şimdi o adam Abay'ın yanına geldikten sonra:

– “Ruskiy Bestnik” bende. Ben bitirdim. Size verebilirim. Sadece sormak istediğim o size niçin gerek? Hangi yazıyı okumak istiyorsunuz? dedi.

– O dergide Tolstoy'un yeni romanı yayımlanmış, onu okumak istedim! dedi.

– Siz Tolstoy'u biliyor musunuz? Niçin sadece onu istediniz? dedi.

Abay, bu kişiye dönüp yüzünden, bilgisinden ölçmeye çalışan önemli bir şahsiyet olduğunu anladı. Nezaketle gülümseyip iltifat etti.

– Ben Tolstoy’u önceleri az okumuştum. Ama Rus halkının yüce akıllı bir insanı olduğunu duydum. Bu akıllı insan nasıl bir yol gösterici öğüt söylemiş. Onu bilmek istedim!

Abay’ın yeni tanıştığı adam, dergiyi ona verirken:

– Bilmek istemeniz çok güzel. Ben bundan önce sizi başka bir konuda görmüştüm. Vilâyet yönetim kurulunda. Doğru, orada sizinle rastlantımız, hoş bir rastlantı değildi. Sizi ben daha önceleri de uzaktan tanıyordum. Bugün burada sizi görmem, doğrusunu söylemek gerekirse bayağı etkiledi! dedi. Kendi durumunu söyleyip Abay’a elini uzatıp: “Tanışalım. Ben Mihailov Evgeniy Petroviç! dedi.

Abay onun elini çabucuk tutup sıkarak.

– Ben İbragim Kunanbayeviç! Ben sizi çok iyi tanıyorum. Dostlarınız sizin hakkınızda bana çok şeyler anlattı. Tanıştığımıza memnun oldum! dedi.

Sonra ikisi de kütüphaneden çıkıp İrtiş kenarındaki caddeden yürüdüler. Çapanını omzuna atan Abay, kamçısıyla tımağını arkasına almış. İki de yavaştan sohbet ederek geliyor. Abay’ın: “Bir Rusla konuşup, cadde boyunca yürümesini uygun görmeyen Baymagambet bunların arkasından geliyordu.

Onlar bu yürüyüşle ırmak kenarındaki beyaz değirmenin yanında duran büyük taş binaya ulaştılar. Mihailov ona kapıyı Abay’ın önünden açtıktan sonra

– Evimize buyrun! Ben sizinle biraz daha konuşmak istiyorum! dedi.

Baymagambet, Abay’ın bu evde bir süre kalacağını farkedip iki atı alarak İrtiş yakasına gitti. Mihailov çok odalı evin dışarıdan girilecek kapıya yakın, geniş, aydınlık bir odasında yalnız kalmıştı.

Bu görüşmede bugün akşama kadar, Abay Mihailov’un yanından ayrılamadı. Sohbetinden memnun olmalı ki uzun oturdu.

Abay’ı Mihailov’a çeken birçok sebep var. Abay’la bugünlerde

sık sık konuşup fikir alışverişinde bulunan avukat arkadaşı Andreev, bu insan hakkında çok şey bahsetmiş. Şimdiki Semey şehrindeki Rus insanların içinde en büyük düşünür ve insanlığı mükemmel olan biri demiş. Andreev'in söylediğine göre Mihailov, Petersburg, Moskova ve Rusya'nın içinde ve dışında, bu dönemdeki Rusların büyük düşünür şahıslarının dizinin dibinde büyümüş, kendi hayatını halkın sosyal refahı için adanmış. Bu yolda, çarlık, idareci tarafından suçlu insan olarak kabul edilip gençliğinde cezaya çarptırılmış. Hapis ve sürgünü çok yaşayan bir insan. Ama bu mücadele yolunda "sürüldüm" diye asla yılmamış. Aksine sürgün, tutuklama dönemini aydın insanların arasında geçirip öncekinden de çok bilim sanat bulup alim birisi olmuştu. Devir iyi olsa, bir halkın kader çizgisindeki baht yıldızı olurdu. Halkların özelliğini üzerinde taşıyan büyük yiğit demişti.

Andreev'in böyle tanıştırdığı Mihailov'u Abay'ın ilk kez gördüğü bu. Mihailov Abay'ın bugüne kadar ne tür kitap okuduğunu sorup öğrenmekle birlikte kendi kendine okumanın güzelliğini söyleyip zor yanlarını da dile getirdi. Birçok sözü Abay'ın gönlüne, şakird durumunu iyi anlayan üstadın dili gibi yerleşiyor. Bir ara Mihailov'a şaka yapıp:

– Benim yolumda duran engelleri söylemeniz doğru. Mesela: Kıvrak zekâlı, eli yatkın kırıkçı olur. O kırığı bulup, sıvazlayarak oturtan yumuşak eli gibi. Benim pekçok derdimi, kendi kendime söylemediğim dille siz bana söylüyorsunuz! dedi.

Abay Mihailov'a bu sözlerini Rusça anlatırken duraklayıp düşünene düşünene güçlkle izah etmiş.

O durduğunda, bunun Rusça yanlış ifade veren kelimelerin gerisinde olan anlamını çabuk çıkartıp ilgiyle anlayan Mihailov gülüverdi.

Sizin benzetmeleriniz doğru. Yaratıcı söz. Yanlış anlamadıysam, siz çoğunlukla birşeyi birşeye benzeterek söylerken hemen ilginç örnekler buluyorsunuz. Ben onu Koşkin'le tartışırken verdiğiniz cevaptan anlamıştım! dedi.

Abay, kendi yargılanmasında Mihailov'un da bulunduğunu şimdi anladı. Koşkin gibi idarecilerin Kazak halkına yaptığı taşkın davra-

nışlarına sitem etmiş gibiydi. Mihailov, Abay'ın bürokratların karakterini bilmeyen saflığını söyledi.

– Siz, bürokratların, Rus halkının yaşamına zarar veren densiz insanlar olduğunu bilmiyorsunuz. O güruhta Petersburg'tan başlayıp sizin Semipalat vilâyetinize kadar hepsi bir kalıptan çıkmış gibi! diyerek elini salladı.

– Siz onları, yaptıklarından bütünüyle tanıyamazsınız. Defalarca Koşkin'le kafa kafaya gelip, her defasında on beş gün gözaltında bulunarak onların içlerini öğrenmek çok zor. Meşakkatli yol. Ben size, onları kirli çamaşırlarıyla kolayca tanımanın yolunu söyleyeyim. Bunları yerden yere vurup hepsine eleştiri oklarını fırlatan Saltukov, Şedrin gibi yazarlar var. Onları okuyun. Gözlerinizle şahit olduğunuz bürokratların içyüzünü o zaman anlarsınız! dedi.

Abay, "idarecilerin hepsi kötü." denen söz üzerinde düşünüyor. Bu konuda başka düşünceleri vardı. "İnsanoğlu bir değil. Beş parmağın beşi bir mi? Bürokratlar da kendi aralarında farklı, diyebilirdi. Mihailov'a kendi düşüncesini böyle bildirmeye çalışmıştı. O adam başını sağa sola salladı. Abay'a affeder gibi bakıp güldü.

– Siz safsınız, dostum Abay. Bürokratların üst düzeydekileri, alt düzeydekileri, yaşlısı , genci, hepsi aynı.

Abay'ın hâlâ tamamen ikna olmadığını, anlayamadığını çabuk farkedenden Mihailov bir misalle verdi.

– Aynı olmalarının sebebi, onlar aynı renkteki toprağa saçılan aynı cins tohum gibi. Onları ekip yetiştiren el de aynı. O bugünkü çarlık düzeni! dedikten sonra, bundan sonraki söze devam etmek istemeyip durdu.

Abay, Mihailov'un düşüncesini şimdi anlamaya başlamış. Ama kendi bildiği insanlardan tamamıyla farklı konuşan düşünür, eleştirmen, yeni tanıştığı arkadaşını yine konuşturmak isteyip ince bir noktaya daha işaret etti.

– Son sözünüz akla yatkın. Ama o bürokratlar içinde Losovski gibiler de var. O, geçenlerde iş konusunda adaletle konuşmadı mı?! demişti. Mihailov bu sırada da Abay'ın ummadığı yerden çıktı.

– Evet, Koşkin kötü olsa da Losovski'ye iyi diyorsunuz. Koşkinler az olup, bürokratların hepsi Losovski gibi olursa, bütün işlerin adalette çözüleceğine mi inanıyorsunuz!?

– Doğru, öyle düşünüyorum.

– Losovski'nin anında faydası dokundu. O öyle şahit olmasaydı, iş kötüye varırdı. O bürokratların içinde iyi diyorsunuz, öyle mi?

– Elbette, faydasına siz de şahit oldunuz ya.

– Doğru, bu konuda faydası oldu. Böyle faydaları daha da doku-nacak. O halka, adalete uyduğu zaman bundan sonra da yararlanmak gerek. Ben size Losovski gibi insanların öyle davranışlarından halkın yararı doğrultusunda faydalanmayın! demiyorum. Faydalanınız, ama onun içyüzünü de anlayınız.

– Bunun ötesinde daha ne gerçek var ki?

– Bir gerçek var elbette!. Onu öğrenmek istiyorsanız, söyleyeyim. Losovski, bürokratların içindeki ak karga, diyerek Abay'a baktı. Abay, bu sözü iyi anlayamamıştı. Mihailov izah etmeye çalıştı. Bizim Ruslar'da böyle bir vecize var. Çok sayıdaki kara karganın içinde ak kargalar da olur, diye misal getiriyorlar. Beyazlığına bakarak onu karga değil, makbul bir kuş diye düşünmeyiniz. Dış görünüşüyle gözü yanıltsa da, sonuçta o da karga. O da kargalığını yapar, çukur diye biliyor, dedi.

Abay, Mihailov'un düşüncesini yavaş yavaş anladığını hissettirip Kazak'ın bu konuyla ilgili bir atasözünü de söyledi.

– Bizim halkta “Karga, karganın gözünü çokumaz derler! dedi.

Mihailov, hoşuna gidip kahkahalar attı. Artık daha da açılıp içini açtı.

– Doğruya gelirsek, ben söyleyeyim. Zatı karga olduktan sonra, gözleri yanılmayan kara karganın kendisi olmak daha iyi. Kargaların eliyle halkın işi yürümez. Öyleyse Losovski'ye “ak karga” demek sizin demin söylediğiniz gibi şaşırtmasın. “Tüm bürokrat bunun gibi olsa iş yoluna girer” diye aklınıza getirmeyin. Gözü yanılmaktansa, öz olarak ortaya çıkmak daha iyi. Halk, onların çirkin yüzlerini, tüm çıp-

laklığıyla görebilir. Losovski ise, kendi yarım yamalak, şüpheli, iyiliksever görüntüsüyle lüzumsuzca kandırma yoluna gidiyor. Çarlık adı altındaki kargalar güruhunun gerçek yüzleriyle sırları, halk tarafından hemen tanınmasına engel oluyor, dedi.

Abay, bu sözleri bütünüyle anladı. Önceden hiç duymadığı yardımsever düşünceyi, hayret ve memnunluk içerisinde dinledi.

Kendisine böyle itimat edip içini açan Mihailov'a teşekkür duyguları da vardı.

– Siz bana daha önce bilmediğim yolların kapılarını açtınız. Güven vererek açtınız. Ben bu sohbetinizde, çok şeyler öğrendim! dedi.

Mihailov, Abay'ın omzuna vurup içten gelen halis dostluğunu sergiledi.

– Sadece benden öğrenmeyin, benden daha üstün Rus düşünürleri var. Onlardan öğrenin. Ben öyle şahısların kitaplarını size vereyim. İzin verirseniz bundan böyle kendi kendinize okurken ben yardımcı olayım. Okuma isteğiniz çok güzel birşey. Sizin halktan okuyan insan çok değil. Sizin daha çok şey öğrenmeniz gerek. Birçok gerçeğin farkına varmanız şart. Bu konuda Rus kitapları kaynağımız olabilir. Güvenilir, vefalı arkadaşınız olur! dedi.

Abay, Mihailov'un buna gösterdiği iyi niyet ve davranışına çok memnun oldu.

– Ben sizinle tanıştıran kaderime şükrediyorum. Yardım ederim demeniz, benim için arkadaşlık, yüce dostluk! dedi.

Bundan sonra her üç günde bir Abay, Mihailov'un evine gelecek oldu. Sonra ikisinin sohbeti, bozkır yaşamının gamıyla çilesini ele aldı. Bir sohbetlerinde Mihailov, Abay'dan bu sene Eralı'da geçen kavganın esas sebebini bilmek istedi. Kaçak olan Oralbay'ın durumunu sordu.

Abay, onun vaziyetini Mihailov'a bütün detaylarıyla anlattı. Oralbay'la Kerimbala arasındaki gizli aşk, halkın baskısı, iki gencin çektiği eziyet, cefa, hepsini de müteessir olarak anlattı. O acımasız ceza, büyük darbe nedeniyle Kerimbala'nın öldüğünü söyledi. Oralbay'ın mal, mülkü, yahut destek çıkarılmadığını, yapa yalnız mecnun gibi

dolaştığını açıkladı. İki gencin üstün sanatı, şarkıcılığı da söylenmiş. Yar acısının Oralbay'ı öfkeye, kine sevkettiğini, Abay her zaman büyük bir üzüntüyle hatırladı. Bu duygularını içte olan düğüm gibi başkalarına söylemeyip içine atsa da, bugün Mihailov'a acııcı bir üslupla anlattı. Sözün sonuna gelip Oralbay'ı çoğunluğa örnek olabilecek gurur ateşi olan azimli bir yiğit, diye takdir etti.

– Bugün onun adı eşkiya, yolkesen olarak çıktı. Gerçekten idarecinin nazarında hırsız, soyguncu olsa da, halk için, halk yolunda cesur bir yiğit. Böyle bir öfkeden haydutluğa düşen insanlar, benim anlattığım kadarıyla Rusların tarihinde de var. Bunlar idarecilerin zulmü ile mücadele eden övgüye değer kahramanlar değil mi? Benim elimden gelse onları aklayan destekleyen biri olurum. Buna siz nasıl bakıyorsunuz? dedi.

Mihailov, bu konuşmanın hepsini Abay'dan gözünü alamadan dikkatle dinledikten sonra sessizce biraz düşündü.

– Siz ilginç bir hikâye anlattınız. Yazarın eline geçerse, bu anlattığımız bir kitap olur. Onu ömür için ele alırsak, özellikle toplum, sosyal yaşam yönünden alırsak, çoğunluğa yol gösteren geniş bir meydan değil.

Bu hikâyeyi Mihailov, Abay'ın düşündüklerinden daha da ileri götürüyor. Derinlemesine genişçe ele alıyor. Abay, babası Kuanbay'dan başlayarak, Kazak insanını, kim olursa olsun aşağıda kahr, diye düşünmüyor. Andreev gibi avukat, Abay'dan teorik bilgi yönünden üstün. Ama ömür, pratik yönündeki renkli düşünceleri, ispatlı çetin tartışmalarda Abay'ın düşüncelerinden üstün görünmüyor.

Şa anda, Abay'ın, gerçek bilgin, düşünür, üstad gibi yelpazesi geniş bir insan olarak gördüğü Mihailov.

Oralbay hikâyesinin ardından Eralı kavgasında yer alması konusunda Mihailov'un eleştirisini öğrenmek istedi. Halkı hareketlendirip zalim Oyaz'la mücadele ettiğini göz önüne getirip arkadaşının ne düşündüğünü sordu. Mihailov bu konuda çabuk cevap verdi.

– Siz Koşkin'e dersini vermişsiniz. Özellikle halk desteğini arkınıza alıp, delil ve canlı şahitleri bularak tam zamanında cezasını ver-

mişsiniz. Pişmiş adamın gerçekleştirdiği usta bir kavgacı olarak yorumluyorum. Oralbay işinden sizin işiniz hafif miymiş? Bunu, sizin aleyhinize ağır suçlamaya döndürmek kolaydı. Ama sizin lehinize şahit ve kanıtlar baskın geldi. Ve halkınızın birliği ve beraberliği sağlam, diye düşünüyorum! dedi.

Bununla birlikte bugünkü sohbette Mihailov Abay'a, vilâyetle kaza makamlarının arasındaki son bir gelişmeyi bildirdi. Bugünlerde Koşkin, Semey Oyazlığından alınıp Öskemen vilâyetine oyaz olarak atandı. Onun yerine Semey'in oyazı olarak Losovskiy getirilmiş. O, Abay'a sıcak bakan adalet yönü olan bürokratin biri. Vilâyet yönetim kurulu Losovskiy'e kısa bir zamanda kazaya gidip Koşkin'in yapamadığı bolis seçimini tekrar yürütmesi görevini vermiş. Abay'ın obası nın olduğu Çingis'ta ve komşu Konır Kökşe'de, Kızıl Mola'da yeni seçimler olacak.

Bu haberi Abay'a vermekle birlikte Mihailov, Abay'ın Losovskiy ile birlikte memlekete dönmesini uygun gördü. İnsanlara zararı dokunmayan iyi adamları seçimde kazanmasını söylemiş.

Mihailov'un Abay'a verdiği bu tavsiye artık derinleşen dostluğun işareti. Abay'ın canı acıyıp her zaman halkının dertlerine tercüman oluşunu artık Mihailov'un da paylaştığı görülüyor.

Bu akşamdan sonra Abay, Andreev'le konuşup onun vasıtasıyla Losovskiy'e sözü ulaştı. Oyaz seçimi düzenlemek için giderken onunla gitmeye karar verdi. Andreev aracılığıyla Losovskiy'nin kendisi de bunu uygun görmüş. Böylece artık kütüphane ile Mihailov arasında yaklaşık bir ay mekik dokudu. Hal böyle olunca Erbol ile Baymagambet sıra hasretine dayandılar. Şehrin sıcaklığından ve tozu toprağından pek yakınmadılar.

Çok zaman o tarafta, Kerim'in evinde, okuma ve araştırmayla vakit geçirse de Erbol'la Baymagambet Abay'ı dürtükleyip bu tarafa, Tinibek evine de getiriyorlardı. Orada Saltanat hâlâ annesiyle kalıyor. Yetişkin kızla Abay'ın ikinci kez başbaşa görüşmesi yine o Makiş'in evinde oldu. Kızın annesi ile Makiş komşu evlere misafirliğe gitmiş. Evin müsait olduğu bir akşamdı. Erbol, Abay'ı uygun zamanı yakala-

arak mı, yoksa tesadüfen mi getirdi? Sonunda tek başına kalan Sal-tanat'la bir defa daha rahatça başbaşa konuşabileceği yeni bir fırsat doğdu.

Pencere önündeki yüksek sandığın üzerine konulmuş halıyla ka-lın yorgan üzerine ikisi yanyana oturup uzun uzun konuşular. Erbol'la Baymagambet, bunlara dışarıdan muhafızlık yapıp evdeki hizmetçile-ri kollayıp ilerideki odalarda oyaladılar. Abay'la bu kızın başbaşa kal-masını Erbol canı gönülden istiyordu.

Ama arkadaşının niyeti belli olsa da, Abay'ın geçenlerde başbaşa kaldıktan sonra gönlüne koyduğu frenlemede bir değişiklik olmadı. Ev içindeki gölge artıp serin gecenin hafif rüzgârıyla pencerenin tül per-desi hafiften dalgalanıyor. Gençler evin içinde lamba yakmayı isteme-mişler. Dışarıda gezenlerin, pencere önünde oturan bu ikisini farkedemeyecekleri bir karanlık bastı. Abay şimdi pencerenin tül perdesini aralayıp yanlarındaki büyük yatağın başucuna topladı. Erken doğan parlak dolunayın ışığı eve düşüp kızın al yüzüne berrak açık nuruyla renk katıyor. Abay kızın karşısında. Bunun da kırlı burnuna, iri gözle-rine, ince uzun kaşlarına ayın ışığı düşüyordu. Güneşte yanmayan süt beyaz alnına ayın ışığı hafiften nurunu saçıyor.

Kız, bugün, uzun zamandan beri yakın bir arkadaşımıyş gibi yiği-te sıcak davranıp açıkça konuşmaya başladı. Abay'ın ailesini, hayatı-nı, memleketteki eşini sordu. Söz arasında Abay'ın uzun zaman şehir-de oyalandığını, oradaki insanların kendisini özlediğini, kendisinin de onları özlediğini usulca söyledi.

Abay sevgi dolu kalple, Aygerim'i düşündüğünü saklamadı. On-dan kısaca bahsedip çocuklarını anlattı. Aygerim'le evlenirken kendi açısından zorluklarla karşılaştığını hissettirdi. Saltañat'a onun hayatı-nın şu anki durumu, gelecekteki beklentileri hakkında sormuştu. Kız bugün Abay'dan sırlarını saklamak istemedi. Saç bağındaki ipek kur-deleyi çözüp uzun, ince, kibar, bembeyaz parmaklarıyla saçlarını bir dağıtıp bir örüyor. Abay'a yüreğini açtı. İri koyun gözleri şimdi endi-şeyle yavaştan sönüyor gibi. Bazen gözlerini ara sıra hafiften kısıp ger-çek serin çekiciliğin hafif ışığını dışarıya yansıtıyordu. Direk bakan gözlerini Abay'dan almadan konuşuyor. Bu her zaman gördüğü mem-

leketin yiğitlerinden bambaşka olarak gördüğü arkadaşına, kendisi gibi güvenle bakıyor. Saltanat sırrını şimdiye kadar yarası sarılmayan, bir türlü dinmeyen, huzura kavuşmayan, içinde ukde kalan bir üzüntüyle söyledi.

– Ben bir taraftan hür, bir taraftan tutsak, bir kafeste ızdırıp çeken bir canım. Adım Saltanat, hür yaşıyorum, birçok insana, bu birşey ifade etmez. İstedğim gibi hareket eden, el üzerinde tutulan biriyim. Hür biri olarak kafeste olmam bu. Ama bizim memlekette beyaz atmaca, laçın bakıcısı avcılar, vahşi kuşa güvenmediklerinde, uzun ipleriyle uçururlar ya, aynı onun gibi... Yarın birgün birisine ait olacak durum var. Bu yıl güzün, evleneceğim yiğit gelecek. Kim olduğunu, neyin nesi olduğunu iyi bilmiyorum. Çok duymuş olabilirsiniz, Kazak'ta hüznü kızlar az mı? “Sevmiyorum, başka kime verecekse versin, bu insandan beni kurtarsın” diye babama, öz anneme de bu kuma annem aracılığıyla iki defa söyledim. Kabul ettiremedim. Bir evin tek kızıydım. Doğduğumdan beri el üstünde tutup nazı büyüten annem babam benim gölgemdi. Hâlâ bir dediğimi iki etmezler. Ama sadece tek bir arzum gerçekleşmedikten sonra kendi evim bana kafes oldu. Fakat gelecek günleri düşündüğümde herşey karanlık. Hatta hayat, arzu denilenlerin hepsinden de, çok zaman hayal kırıklığına uğradığım anlar da oluyor. Allah'ım, benim boynuma ip geçirip eziyet çektirmektense, pişman ettirmeden, isyan ettirmeden alıver!” diye çok zaman ağladığım geceler de oluyor, deyip kız alınını nazik parmaklarıyla perdeleyip sıcak yüzüne, yaşlı gözlerine mendilini bastı.

Biraz sessiz oturup, tekrar başını kaldırdı. Abay'a bakıp şimdi konuştuğunda boğazını düğümleyen bir kısıklık vardı. Biraz sertleşen sesle emin konuşmaya başladı.

– Akran gencin gönlünü, anlarsınız Abay. Benim yerimde başka bir kız olsa: “Gelecek günleri göreceğim. Bu zamanın tadını çıkaracağım, hiçbir şeyden climi eteğimi çekmeyeceğim” diye öfkeyle açılıp hafifliği tercih edebilir. Ben onu yapacak bir yapıya da sahip değilim. Bu içimdeki, sağlam kilit altına vurduğum, kendi kendime yaptığım kafesim. Gelecek günlerden ümidimi kesmekle, korkum böyle güçlü mü diye düşünüyorum. Hiçbir eğlenceye, hafifliğe içimden gelerek yö-

nelemiyorum. Öbür tarafımda şöyle bir beş gün içinde beni yakalayacak ya bir zindan ya da karanlık bir dünya bekliyor gibi. Yılanın kapıldığı serçe gibi, kanat çırparak, o açık duran zindanın karanlık ağzından içine düşecek gibiyim. Gönül meyledip bir yakışıklı gence kendimi bağlar gibi yaklaşıırken, tekrar geriye çekip kontrol edip dizginliyorum! dedi.

Kız sözünün arasında durdu. İki genç bir zaman sessiz oturup kaldılar. Abay tanıdığı kızların içinde böyle akıcı, etkileyici bir dille izah eden gönül sırrını duymamıştı. Yalnız bir Rus kitabında, baş kahramanın kendi hayatının gizli dertli sırrını anlatarak gelip: “Bu benim itirafım” demesini okumuştur. Başkalarına söylenmeyen, sadece ölüm anında söylenecek olan ve onu söylemekle sonuçlanan şaheser kitabın dili böyleydi. Abay biraz eğilip kızın elini tuttu. Sımsıcak, pamuk gibi yumuşak, nemli ellerini biraz tuttuktan sonra yüzüne basıp parmaklarının ucunu öptü. Kız hafiften ellerini çekti. Yiğidin gerçek dert ortağı gönlü, şefkatle doluydu.

– Sevgili Saltanat! Bugüne kadar hayatım boyunca sizin gibi dertli, akıldan çıkmayacak anlatım tarzını duymamıştım. Gerçeğinize gerçekleri saklayarak cevap vermek doğru olmaz. Yarım ağız sözle gerçeklerimi gizleyip yalan söylersem, günahın alasını işlemiş olurum. Ben de yüreğimden çıkanın hepsini döküp, size anlatmayı kendime bir borç biliyorum! dedi.

Kız kıpraştı. Bütün vücuduyla onu dinlemek için eğildi. Bu hareketiyle bugünkü sohbette Abay’ın sırrını öğrenmek istediğini gösterdi. Şimdi uzun hikâye, Abay’ın hikâyesiydi.

– Saltanat, siz sevmemenizin azabanı çektiniz. Ben hayatımın mezara girene kadar unutulmaz anlarından bahsetsem, o aşktan çektiğim çilemdi. Hâlâ aklımdan hiçbir zaman çıkmayan, unutulmayan aşk bahçem vardı. O az süren mutluluğun, iki gönlün hasretiydi. Ay batmış gibi kaybolan, bir daha dönmemecesine giden tutkum, gerçek aşkım Togcan’dı. Ayrıralı çok zaman oldu. Ama bugüne kadar tebessüm edişine varıncaya kadar gözümün önünden gitmiyor. Her görüşüp buluşmadaki uzun kısa, sevinçli üzüntülü bütün sözleri yüreğimin derinliğinde, kendi kanımdan yazılan ve mürekkebi solmayan bir abide gi-

bi. Togcan'dan ayrılıp jırla, ızdırapla kıvrandığım zamanda yazdığım aşk derdiyle yüklü şarkım, sizin kulağınıza gelmiş. Çok beğenerek dinlediğinizi bana Makiş söylemişti.

Abay, bir ara Saltanat'ın ricasıyla Makiş'in ona söylediği "Neşelenmez kara gönlüm ne olsa da" adlı şarkısını söyledi. Kız, bu an başını sallayıp gözlerini mest olmuş halde yumarak şarkıyla kendinden geçti. Kulağındaki altın küpelerinin herbir zarif süslemesi "Biz biliyoruz, şahidiz, duymuşuz" der gibiydi. Kızın baş eğmesiyle birlikte sallanıp içten takdir etti. Abay hâlâ hikâyesine devam ediyor.

– Kalbimin ısınmadığı bir insanla hayat çizgim birleşti. Birkaç şirin çocuğun babası oldum. Ne çare ki içimde yanan ateş bir türlü sönmeydi. Togcan'ı düşündüğüm, rüyalarımın girdiği bir zamandı. Tıpkı Togcan'a benzeyen bir insan, varlık ile yokluk arasında bu rüya aleminde kendimi kaybetmişken, o Togcan'ın söylediği şarkıyla gelip beni uyandırdı. Uyandırdıktan sonra o insan benim gönlüme su serpti. Güzelliğim, şarkım, yediğim ekmekte, içtiğim suda hep o vardı. Şimdi de başkalarının nazarında sebepsiz yere bu şehirde kalsam da, ben Aygerim'i sıcak duygularla özlüyorum! dedi.

Bunu söyledikten sonra Abay durdu.

Saltanat, durgunlaşıp sakın bir yüzle gözlerini yere indirdi:

Abay'a tazimle baş eğdi. Sözlü bir teşekkür gibi. İki uzun uzun konuştuklarında karşılıklı sırlar ortaya çıkmıştı. Bundan gayri konuşmanın, dertleşmenin gereği yok. Kız için, sıradan bir erkek olarak onun duygularını okşamazsa, kanaat etmez. Abay ise, hafiflikle, beğenmesiyle Aygerim'e yalan söyleyecek, buna gönül koyarak vefasızlık göstermeye niyeti yoktu. Gözetim altından kendi eliyle çıkarıp, bugün büyük bir insanlık örneği sergileyen Saltanat'tı. Bu durumlar, sıradan yiğitlerden farklı, mantıklı düşüncede olan Abay'ın duygularına hislerine hakim olmuştu.

İkisi şimdi gönül dünyalarını kilitlediler. Kendi bedenini büyük bir sabırla kontrol altına alan Saltanat, Abay'a akranlık nazıyla ikinci bir arzusunu söyledi. Yanlarında duran sırlı dombırayı ona uzatıp:

– O şarkınızı yavaştan söyler misiniz? dedi.

Abay reddetmedi: "Neşelenmez kara gönlümü" önce Togcan'a ithaf

ettiği sözlerle biraz söylemişti. Onun arkasından şarkının ritmini değiştirmeden bu serin gecenin derinliğine daldı.

Ağırdan başlayıp gerçek yeni sözlerle gönül derdini döktü... Nurlu yüz, parlak ayın altında, güven duyduğu arkadaşına gizli sırrını açtı. Bu genç nazlısı, aklından hiç çıkmayacak. Şairin dombırası onu uzun uzun çalacak. Vefalı dost yüreği unutmaz, dönmez ve sonsuza kadar yüreğinde saklayacak. Belirsizliğe uçuran ayrılık günlerinde de yığıdın, ömür boyu yadında kalacak azizesi, emeli olacaksın. Senin sırrın hiç kimseye ifşa edilmeyecek. Kalp içinde erişilmez bir cevher olarak kalacak. Açılmadığı için, kendi değerini hiçbir zaman kaybetmez, der gibi yeni bir şiir. Bu arada yeni doğan, yüce, gerçekçi, ritimli dalgalarıdır.

Giriş odasında bu tarafın belirtisini hiç duyurmadan uyanık gözlerle bekleyen Erbol, Abay'ın şarkısı ortaya çıktığında Baymagambet'e lambayı yaktırdı. Öndeki odaya getirmişti. Şimdi Abay şarkısını bitirmek üzereyken o lambayı tutarak odaya girdi.

Abay'la kızın pencere önünde oturdukları önceki halleri Erbol'un bırakıp gittiği gibi hiç değişmemiş. Üstelik Abay ağırdan usul usul şarkı söylüyor. Yüzünde Erbol'un tahmin ettiği bir değişikliğin işareti de yok. Kapıdan girer girmez, iki gence yeni gören bir insan gibi dikkatli dikkatli bakan Erbol, bunların oturuşunu, simalarını tasvip etmedi. Hayıflandı. Eve lambayla birlikte Baymagambet de girdi. Hizmetçi hanım, çay demlemeye başladı. Az sonra Makış de dönmüştü.

Bundan sonraki sohbette Abay'la Erbol, bazen sırasıyla bazen birbirlerine katılarak çok şarkı söylediler. Konuk hanımların özellikle Tinibek'in hanımının ricasıyla insanların gönlünü neşelendirdiler. Bu akşamın ilerleyen saatlerinde Saltanat pek konuşmadı. Sadece Tobıktı yiğitlerinin Togay Boyundan farklı söylenen şarkılarını can kulağıyla dinlemekle yetindi. Dikkat çekici bir nezaketle oturdu. Sadece ayrılacak zamanda, ev dağılmaya başladığında, Erbol'la Baymagambet'in gözü önünde Abay'a:

– Bu akşamın nasıl çarçabuk geçtiğinin farkında bile değilim. Gönümde teşekkür ve takdirden başka düşüncem yok. Sizin sıradan birileri olmadığınızı tahmin ediyordum. Bu bile bana yeter. Hayatınız boyunca size mutluluklar diliyorum! dedi.

Abay kızın gönlünün inceliğini birkez daha gördü. Kalbinin üzerine elini koyup saygıyla baş eğdi. Birşey söylemedi. Gönülden gönüle birbirlerini anladıklarını, tavırlarıyla gösterdiler. Bundan sonraki vaziyeti yitirdi sözlerle ifade etmemesini Saltanat mantıklı görmüş. Şimdi nurlu gözleri dolmuş, uzun süre kirpiklerini kıpraştırmadan yığıttan gözünü alamadı.

Abay'ın gidecek zamanı yaklaşmıştı. Mihailov'la bu günlerde hergün diyalog kurup sık sık görüşürdü. Abay, bu taraftan dönüp şimdi arkadaşının evine geldiğinde kapıyı Mihailov'un kendisi açtı. Beyaz kumaştan, yazlık, geniş, sade bir elbise giymiş. Kılı göğsü açıkta. İri ellerinin arasında açık duran bir kitabı okuyormuş. Kısa bir selâmlaşmadan sonra Mihailov Abay'ın koltuğuna girdi. Kendi odasına doğru götürürken:

– Abay, ben size Rus yazarlarından başka son görüşmemizde bahsedilen her konudaki bilim dalından biraz kitap hazırladım! dedi.

– Hangi bilim dallarını söylüyorsunuz Mihail Bey?

– Genel tarihten! Avrupa'nın yükseliş tarihinden ve coğrafyasından da bu yıl içerisinde sizin okuyup, bilmeniz gereken kitaplar var. Yarısını ben kendim buldum, diğer bir kısmını da Gogol kütüphanesinden Kuzmiç'ten alırsınız. Sizin için buldurup memleketinizde okumanız için, geri iade etmeniz şartıyla ayırttım. Onu gidip alırsınız! dedi. Az sonra yine kendisi konuştu.

– Benim anladığım kadarıyla siz tarih konusunda çok araştırma yapmamışa benziyorsunuz. O ilimlerin anası ya.

Abay:

– Tarihten biz İslam tarihini, medrese dersi şeklinde değil, kendi çabamızla ordan burdan okuduk. Ama Mihailov Bey, sizinle tanışalı, benim önceki bilgilerim ve edindiklerimin çoğu ağırlığını değiştirdi. Duman ve ya buhar olup uçmuş gibi. O okuduğum tarihi bilimsel zemine oturtamıyorum, dedi.

Mihailov bu söze güldü.

– Öyleyse ben size söyleyeyim, İslam tarihi derin bir bilim. Sadece kimin ve nasıl bir tarihinin yazdığını araştırmak gerek... diye Mihailov bugün İslâma bağlı doğu hakkında, Abay'ı hayran bırakan ilginç yeniliklerden bahsetti. İslam, Arap sanatının, bütün dünyadaki ilme, felsefi geli-

şimeye uzun asırlar boyunca büyük katkıları olmuş. Eski Antik çağın sanatı ile Avrupa'nın sonradan meydana gelen Rönesans dönemleri arasında yatan birkaç yüz yıl karanlık çağ var. Böyle uzun asırlar karanlık zamana ışık verenin tek Arap medeniyeti olduğunu söyledi. Ondan öncesinde Sokrat, Eflatun, Aristo'nun miraslarını bugünkü gelişmiş toplumlara ulaştıranların doğudan çıkan dahiler olduğunu hatırlattı. Bunların bugünkü sohbetleri bu konuya döndüğünde Abay, içinden yeni bir maden bulmuş gibi sevindi. Bu düşüncesini Mihailov'a açıkça söylemişti.

– Mihailov Bey! Doğrusunu söylemek gerekirse ben insanoğlunun bilim hazinesinde, müslüman alemini, soyutlanmış ve devamı olmayan bir dünya diye anlıyordum. Siz benim parça parça ayrılmış, birbiriyle çatışan, garip görünen bakış açılarımı birleştireceğe benziyorsunuz. Gerçekten adalet, hakikat, ahlak meselelerinde toplumların iyiliği için uğraşanlar az mı? İnsanlığın geleceğini düşünen her devrin, her halkın ulema, üstadları var, demiş.

Mihailov, Abay'ın değindiği bu meselelerin arkasından, derin anlamı, geniş açıdan bakan düşüncelere daldı. Bugünkü görünüşünde geniş alınlı, düşünceli gözlerle Mihailov kestane renkli sakalını itinayla tarayan biçimiyle büyük bir ulema, dahileri andırıyordu. Bugün o, Abay'a bir filozof gibi geliyordu. Uzun sohbetle, anlayabileceği şekilde, ona bugüne kadar islâm dünyası hakkında bildiklerini değerlendirdi. Buna devam ederek, özellikle Abay'ı hayran bırakan kendi halkının durumu. Kazak tarihi hâlâ ilmi açıdan keşfedilmeyen, hatta Abay'ın kendisinin değerlendiremediği bir hazine olabilir. Dünya sanat bilim hazinesinde Kazak'ın da yer altında kalan saf altın gibi kıymetli varlığının da sınırsız olduğunu söyledi.

Abay, Mihailov'un bugünkü sohbetinden sonra, onu eskisine nazaran daha yakın gördü. İkisini birbirine arkadaş eden ortak düşüneleri paylaştıklarını anladı. Mihailov'a ayrılırken:

– Bugün siz olağanüstü bir değer olarak gönlümde yer ettiniz, Mihail Bey! Ben sizi sadece Rus halkındaki sanatın fikri ve dili zannemiştim. Kendimi ayrı bir ülkenin, sizden uzak, bozkırdan gelen birisi olarak görüyordum. Ama şimdi siz, sanki benim elimden tutup dağın zirvesine çıkarıyorsunuz. Bütün dönemlerin, tüm halkların yer yer coğrafyasını gösterdiniz. Uzaktan olsa da insanoğlunu bir bütün olarak anlattınız. Şimdi bak-

tığımda, evrensel bilimin dışında kalan halk, hemen hemen yok gibi. Kendimi sadece bir Kazakın evladı değil, insanlığımın bir parçası olarak görüyorum. Bu benim edindiğim en büyük kazanç olsa gerek! dedi.

Mihailov sesli gülererek Abay'ın omuzuna elini atıp sıktı.

- Abay! Bizim dostluğumuzun her ikimize yarar getireceğini umut ediyorum. Sadece kütüphaneden, Kuzmiç'ten ayağınızı kesmeyeceğinize dair kararlı olun! dedi.

Bu defa Semey'den dönen Abay'ın kazancının yarısı, Mihailov'un yerini gösterdiği veya bizzat bulup verdiği bir at arabası dolusu kitaplardı. Losovski seçim için bozkıra gitmeden önce, Mihailov'un Losovskiy'le Andreev'in evinde görüştükleri bir zaman olmuştu. O zaman Mihailov kendisini içtenlikle hayran bırakan bozkırın yiğidi hakkında konuşuyor.

- Abay'ın bilime yönelik çabaları çok. Genç Kazak kuşağının bazen bilim aydınlığına herşeyini verip, gerçeğe bütün varlığıyla girdiğini hissettiriyor. Bilime susamışlığını gösteriyor! demişti, Losovskiy buna Mihailov gibi yaklaşmamış.

- Mihail bey! O halkın özelliği değil galiba. Halktan bahsedeceksek, bu toplum hâlâ Rus medeniyetine "ihtiyacım var" diye anlayıp, uyanan toplum değil. Ama Abay'dan bahsederseniz o başka. Fakat onun hevesi, ilme büyüdükten sonra sarılan insanın hepsinde olan alışılâgelen maymun iştahlılık olabilir! dedi.

Mihailov'la Andreev, bu defa Abay'ı her yönüyle Losovskiy'e tanıtmak niyetindeydiler. Bu nedenle ve kendisinin eleştirici, realist düşüncelerini açığa çıkararak Mihailov temposunu bozmadan söyledi.

-Abay'da beni cezbeden bir özellik var. Onunla çok sohbet ettim. Yakından tanıdım. Onun ağzından, "adalet, halk, halka adil hizmet" sözleri hiç düşmüyor. O beyninde yer edip gönlünde yerleşmiş. Beni kendisine bu adamın hümanist bakış açısı çekiyor. Geleceğinin parlak olacağını tahmin ediyorum! demiş.

Abay'ın kendisine söylemese de Mihailov'un onun hakkındaki bu zamandaki değerlendimesi böyle. Andreev, Mihailov'un sözüne ekleyip Losovskiy'e:

- Siz kazak aydınlarını, beceriksiz, ham, temizliği az, düşüncesi dar

insanlar olarak görüyorsunuz. O mevkiye uygun insanları kendisinin tanıyıp bildiği bozkır vatandaşlarının arasından Abay size tavsiye etse.. Siz bu defa seçip bir denesenez, nasıl olur? demiş.

Losovskiy bu fikre karşı bir söz söylemedi. Aksine bunu gözönünde bulunduracağını hissettirip yavaşça başını eğdi. Bununla birlikte:

– Kazak’ın boy liderleri, bizim resmi makamlarımız için değil, Abay’ın kendisi için de zor bir bilmece. Ben önceki seçilenlerden şimdi seçileceklerin tamamıyla farklı bozkır sosyal yaşantısına taze kan, adaletli yol bulup getireceklerini zannetmiyorum. Hele bir deniyelim. Neticesini Abay’la sizlerin bir iki yıldan sonra sevinçle değerlendirmenizi umut ederim! dedi.

Alayı konu alan gülüşlerle bu konudaki sözlerini kibir, idareci tavırlarıyla noktaladı.

Bundan birkaç gün geçtikten sonra Losovskiy seçime çıktı. Abay, Erbol’la Baymagambet’i yayladaki obaya, Çingisa haber ulaştırmak için gönderip kendisi Losovskiy’le birlikte Kızılmola’ya gitti.

Losovskiy Andreev’in evinde verdiği sözü yerine getirdi. Kızılmola, Komır Kökşe, Çingis bolısı gibi üç bolısın seçiminde Abay’ı yanından ayırmadı. Her yerde bunları, büyük bir meşguliyetle, şatafatla, birçok ev kurup nice kesilen hayvanlar, misafirlere hazırlanan yemeklerle içtenlikle karşıladılar. O memleketlerde Losovskiy Abay’ı değerli, saygın biri olarak tanıttı.

Abay, üç bolısın seçimi için toplanan halkına, bu defa büyük bir şan, şerefle döndü. Halk onu sanki bir devlet memuru olarak gördü.

Abay’ın bu işe soyunmasıyla hiçbir bolısta, bolıslık ve koltuk adaylığı için hiçbir tartışma olmadı. Bütün bolıslarda Abay, o boyların akıllı, adil insanlarıyla fikir alışverişi yapıp Losovskiy’e kendisinin “falancayı seçmek lâzım” denen görüşünü söylüyor. Onu layıkıyla gerçekleştiriyor. Losovskiy’nin şehirdeyken, önceki tecrübelerine dayanarak bozkır insanlarına olan olumsuz bakışı, bu kez bir ay içinde değişip Abay’ı kendisine yakın görüp iyi anladı. Saygı gösterip seçim günlerinde bazen şakalar yaparak:

– İbragim Kunanbayeviç! Ben sizin tavsiyelerinizi dinleyeceğim ve

gösterdiklerinizi onaylayacağım. Ama bu seçtiğiniz adamların, eski bolislar gibi, rüşvetçi, zorba, yalan beyanat veren, halk kavgasına baş çekip, hıyanetlikleri çok olursa sorumlusu sizsiniz. Bay Mihailov ile Andreev'in önünde siz cevabını verirsiniz, diye gülerdi.

Bu sözler üzerine kendini mecbur hissettiği ve bir taraf idareci önünde, ağızından düşürmediği halkın önünde borçlu olduğunu düşündüğü için, Abay bu defaki üç bolislığa hiç kimsenin aklından geçmeyen üç gençi seçtirdi. Onlar bolislik için başvurmayan insanlardı. Çingisa tayin ettiği kendi akranı, çocukluk çağından karakteri ile insanlığını takdir ettiği adam Togcan'ın ağabeyi, kendi arkadaşı Asilbek. Tüm Kunanbay sülalesinin, Irğızbay çevresinin itirazına rağmen, Abay kendi bolisliğinin idareciliğini Asilbek'e verdirdi.

Konır Kökşe'ye bolis olacağım, diye servetini döküp mücadele eden zengin, ensesi kalın, genç kurt Aben'i seçtirmeyip onun yerine "saf, akıllı, yiğit Şımırbay'ı seçtirdi.

Kızılmola'ya bolisliği istemese de Abay, "Bundan sonra gönlü bir, yakın kardeşi olurum" diyen Iskak'ı seçtirdi. Bu Kunanbay'ın oğlu Abay'la bir anneden doğmuştu. Ama küçüklüğünde Kunanbay onu Kundayberdi'ye kardeş edip Künke'nin elinde büyütmüş. Son zamanlarda Iskak, çok zaman Takecan'la karşı karşıya gelmiş. Abay, bu Iskak'ı tuttu. Bugüne kadar fazla samimiyeti olmadığı Matay içinde Iskak'ı obasıyla götürüp bu halkın bolisliğini yürütmeye görevlendirdi.

Eralı'da bu sene ilkbaharda hesapta olmayan, aniden başlayan "Abay'la idarecilerin tartışması şimdilik son buldu. Abay kazanmış gibi, halk içindeki namı, şanı yüceldi.

ENGEBEDE

I

– Ayy, ay! Abay ay! Senin talihin dönmez! Kuru bozkırda, beş para etmez mekânda tek bir oba bırakıp canımıza ot tıkadın. Ne bir akraba, ne bir yakının, hiçbiri yok! Oba sahibi, ev sahibi, kadınına koca, çocuğuna baba olan sen de yoksun! Bize garazın mı var ki böyle çektiriyorsun. Oca-

ğımıza incir ağacı diktin! Allah'ın sıcaklığı bu, bizi kasıp kavuran. Hergün dilimizi damağımızı, kurutan bu nasıl mekân. Hepsini senin yüzünden Abay! Allah belânı versin. Ne günahım vardı? diye acı sesiyle Abay'a veyansın ederek Dilda eve geliyormuş.

O böyle kakıştıra kakıştıra Aygerim'in evine girdi. Evde yalnız oturan Aygerim'in baş köşesinden yer aldı. Aygerim kendinden büyük Dilda geldiğinde yerinden kalkarak karşılamıştı.

Dilda'nın bu sırada yüzündeki kırışıklıkları çoğalıp kemikleri belirginleşmiş.

Şu anki gelişinde Abay'ı yerden yere vurup Aygerim'e çıtlatarak kakıştırmaması, hergünkü alışkanlığından başka. Bugünkü kakıştırmamanın sebebi büyüktü. Gece şehirden gelip Dilda'nın evinde misafir olup, bugün öğle yaylaya doğru giden Manas'ın getirdiği haberler var.

Abay'ı, Aldeke'nın kızının yanında görüp hal vaziyeti kendine göre yorumlayıp dönen Manas, bu obaya hoş bir haber getirmedi. Dilda ile komşu hanımların, çobanların gözünün önünde Abay hakkında ileri geri konuşmuş.

– Uzak yaylalardan, dağlı taşlı yarlardan, gece gündüz yol alıp git, “oğlum gözaltında özlem içinde yarıyor, hal vaziyetini öğrenip gel” diye yaşlı annesi beni gönderdi. “Zavallı eziyet çekiyordur!” diye soluk almadan şehre ulaşsam ki ne göreyim, beyefendi “iki dilim bostan, yan gel Osman!” diyerek gördüklerine beş katıp söylemiş.

Manas, “Dilda kıskançlığa girip yanar” diye konuşmasının başında biraz kontrolle çekinerek söylemişti. Sonra Dilda'nın kendisi bir sebeple Abay'ın delikanlılığını dile getiren haberi zevkle ve heyecanla dinler gibiydi. Tekrar tekrar altını eşeleyip: “Kayınbiraderim, gördüğün bildiğinin hepsini söyle! Eğer birşeyi gizliyorsan, Allah indinde günahım senin üzerine olsun!” diyerek Manas'ın dilini açmış, Manas, hanımla erkek arasındaki, cilve naz, dert ortağı sırdaş gibi ince davranışlara pek dikkat etmezdi. O ala düzen, vurdum duymazın biri. Şehirde Abay'la Saltanat'ı pencesi örtük başbaşa kalınan odada alacakaranlık yerde gördüğünde kafasına göre bir yorum getirmişti. Akşam Dilda'nın şevke getirmesiyle birçok sözü söyleyip sonunda yalan da söylemiş.

– Ben Abay’ı suçladım. Kızgınlığımdan kızın önünde hatta azarladım bile. Gelin, senin hesabını da unutmadım. Ne yani azarlamadan mı durayım? Bir yuvanın itleri birbirinden korkmaz, ben söylemeyeceğim de kim söyleyecek ona! “Memlekette çoluk çocuk seni düşünüp uykusunu dörde bölüp Allah’a kurbanlar adıyor. Yediği ekmeğin boğazında düğümlediği aha. Seninse, Aldeke kızının sıcak koynunda işlediğin halt bu!” dedim. Sinirim tepeme çıktı! demiş.

Şimdi Dilda Manas’ı gönderdikten sonra Aygerim’e olan biteni bir anlatıyor. Aygerim anlamıyor, anlamak zor. Dilda, Abay hakkında söylenen kötü haberlerin hepsini bazen gülererek, Aygerim’e hergünkinden daha da yaklaşıp söylüyor. Nedeni belirsiz bir zevk ve heyecanla anlatıyor. Manas’ın dallanıp budaklandığı dedikoduya daha da tuz biber katmış.

– Kasıp kavuran sıcak günde bezgin oturan Aygerim, Dilda’nın acı dedikosu başladığında bembeyaz kesildi. Tüm vücudu soğuklaşmış. Kalbinin derinliğine birisi kamçıyla lime lime vurmuş gibi oluyor. Parmakları soğuyup Dilda’nın elini tutarak titreyip:

– Ne diyorsunuz? Siz neden bahsediyorsunuz? dedi. Dilda’ya doğru eğilerek dikildiğinde iki gözünden gözyaşları damlayıp kendini çabuk toparladı. O iki damla gözyaşı artık sopsoguk taş gibi duruyor. Gözyuvasından çıkıp büyüyen gözlerinde topaklanıp kaldı. İlk sorusundan sonra Aygerim’de ses seda yoktu. Endişeye düşün korku ve evhamın kapladığı yüzünde bir kızıl, bir mor kan dolaşıp, bitkin düşmüş gibi mosmor oluyordu. Sesi erkeksi, homurdanarak çıkan tok sesli Dilda, Aygerim’den gözlerini almadı. Kini taşarak konuşuyor. Aygerim’in dizine dizini verip eğilerek baka baka:

– Aygerim iyi dinle, daha beteri var... Üç kestane renkli atı koşup şehre koca arayıp gelen o cadı Saltanat Abay’a: “Artık beni al! demiş. “Kiminle yola çıktıysan, onunla devam et!” demiş. “Seni gözaltından kurtaracağım diye bende elin yüzüne bakacak yüz kalmadı. Artık beni nişanlımda bundan sonra almaz. Yarı yolda gözyaşlarıyla bırakacağın insan ben değilim. Beni sen alacaksın!” demiş. Abay da: “Memlekette çoluk çocuğum var” demiş. “O hiç önemli değil. Bozkırın çulsuz kızları benim dengim mi ki? Oradakiler suyumla girip külümle çıkarlar. Gerçek sevdiğin benim, yerin üstünden gelip altından dönmeyeceğim, beni mutlaka alacak-

sın. Almanın başlangıcı bu, yaz boyunca dönmeyip bu şehirde kalıyorsun, artık seni mutlu edecek benim. Aygerim! Ben eskiden beri kocadan ümidini kesmiş biriyim. Vefasız Abay, ikimize bahçe yaptırtıp engin bozkırda bir başına bırakıp çekip gitmesi işte bu. “Yaz boyunca şehirde boşyere kalmaz!” diye düşünmüştüm. Nitekim sonucunu görüyorsun. Hayırsızın: “Evime ulaşsın” dediği haberi bu! diye durmuş.

Abay, üç bolis halkın seçimlerini tamamlayıp yayladaki büyük obaya gelip iki hafta kadar annesinin evinde kalmıştı. Bu zamanlarda o gözetimden kurtulup geldiği için ağabey, kardeş, anneler, yengeler, canciğer yakınlarına sıcak gelmiş. Oradan çabuk gidemedi.

Dolayısıyla halkın ovalara ineceği zamanı yaklaştığında, çoktan beri yolunu dört gözle bekleyen kendi obasına doğru gitmişti. Bu yolculuğa Abay, sadece Baymagambet’i aldı. Erbol yayladaki evinde kaldı. Kuzek’e, Oykudık civarına halk göçüp varıncaya kadar Abay’la vedalaşacak olup arkadaşından izin alarak kalmış.

Abay, obasına gitmeyi kararlaştırdıktan sonra Abay, iki üç günden beri acele edip yerinde duramadı. Dış gözlerden saklasa da Aygerim’i çok özleyip ona kavuşmak için hasretle tutuşuyordu. Şimdi Oykudık’taki Aygerim’e doğru gece yola çıktı.

O gece Abay’la Baymagambet ıvıssız, sakin dağdan, Çıngıs sıradağlarından geçti. Ertesi gün Çıngıs eteklerinin kavurucu sıcaklığına aldırmadan öğleye kadar yol aldı. Bunlar, Aygerim’in yaptırdığı Akşokı’daki kışlağa öğleye doğru ulaşmıştı.

Abay, bu kışlağın temeli yükselirken gitmişti. Şimdi geldiğinde Akşokı’nın nice ufak adırlarının Korık’a doğru uzanan tepeliklerinin, üstü yassılaştıran boz tepesinde büyük bahçe yapılmış. Abay’la Baymagambet kapının önüne gelerek inip bahçenin dış kapısından içeriye girdiler.

Baymagambet sofaya gelmesiyle bahçenin büyük yapıldığını, tavanının iyice örtüldüğünü seyredip övmeye başladı. Abay, önce ses çıkarmayıp acele etmeden bu sofaya baktı. Sağ taraftaki, kışın gıda malzemelerinin saklanacağı iki kiler ve tepesi çatılı mutfak eve baktı.

Bahçeyi yaptıran Aygerim’le Ospan. Yapan bu civarın ünlü inşaat ustası Töre adlı adamdı. Ahr ile evlerin plânını veren Abay’ın kendisiydi.

Her odanın uzun ve genişliğini, iç bağlantı kapılarını, hepsini Abay bir kâğıda çizip Aygerim'e teslim ederek gitmiş.

Sabırsız, aceleci Baymagambet, Abay'ın ağırdan alışına dayanamayıp önüne geçerek bir ileri bir geri gidip otta suda durmuyor. Abay, her duvarın düzenini, sıvasını, yüksekliğini genişliğini, kendi verdiği plâni hatırlayarak karşılaştırarak geliyor. Baymagambet önüne geçip tekrar tekrar:

– Abay ağabey buraya geliniz! Çok nefis olmuş! Tam şehir evi! Tavanı, tabanı tahta.. sobası nasıl harika... diyerek gözünü alamadan övgüyle sözettği odalara geldi. Abay gelince acele etmeden kontrol edip çok memnun kaldı.

En güzel oda, merkez oda büyükmüş! Geniş, yüksekçe ve aydınlık. Bunun önünde pırl pırl uzunca salon var. Arka tarafında yan kapıdan girilecek bir dip oda var. Her oda birbirinden farklı. En büyük oda kare şeklinde, dip oda ise geniş ve uzun. Bu odalarda Abay'la Aygerim'in isteği doğrultusunda, çocuklarla, mollasıyla, konağıyla Dilda kalacak. Daha sonra Abay, kendisiyle Aygerim'e tahsis edilen küçük oda tarafına çıktı. Abay, Aygerim'in odasının kapısını demin gördüğü salona çıkarmayı istemişti. Aygerim o plâni değiştirip kendi odasının kapısını bu tarafa çıkarmamış, geri tarafındaki evin odasının baş tarafından çıkarıp, o tarafta kendisine güzel bir salon yaptırmış.

Abay, Aygerimin yaptırdığı değişikliklere kızmayıp anlayış gösterdi. Dilda'nın gözüne iki de bir görünmeyeyim diye az da olsa biraz uzakta kalmayı tercih etmiş galiba. Onun odaları da plânlandığı gibi geniş ve güzel yapılmış. Abay, Aygerim'in yatak odasında epey durdu. Kendine hasret, sıcak yarin yatağını gönüyle bu odanın sobadan yukarı uzunca boşluğuna yerleştiriyordu. Kırmızı, mavi şımlıdığını indirip ipek perdeyle kendini gizleyerek aklınca etrafını perdeleyip uzun uzun düşünüyor.

Hâlâ yerinde duramadan bir sağa bir sola koşuran Baymagambet, bahçe tarafını dolaşıp geldi. Kendi evini, başka yakın odaların hepsini de birbir gezip beğendi. Abay şimdi onu takip edip acele etmeden ahır tarafının da hepsine baktı. Yorgun bedeni, serin, gölgeli, tertemiz ahırlar içinde soluk aldı. Hayvanların gireceği ahır kapısı ayrı. Önü deve ahır, ondan ayrı uzanan sığır ahır. Onunla devam eden iki büyük geniş ahır daha var.

Direği çok, tavanında yuvarlak delikler bırakılmış koyun ağılları var. Girişi ayrı yapılan uzun yüksek at ahır da var. Yaz günleri depo olarak kullanılmak için kızak, araba koşumlarının koyulduğu tepesi çatılı büyük ve geniş dam evlerle yan yana yapılmış.

Öğle geçene kadar evleri ahırları Abay'la Baymagambet acele etmeden kontrol etmişlerdi. Demin gelmeleriyle kuyu başındaki oluklardan su içirilip eyer koşumları alınarak serbest bırakılan atlar uzaktaki yayılıma gitti. Abay, Baymagambet'i o atlara gönderirken:

-Hayırlı olsun! Seninle ben bu evlerin nasıl bir meşakkat, binbir zahmetle yapıldığını bilmiyoruz. Baymagambet, bizim yokluğumuzu aratmayıp bıkmadan usanmadan bu evleri yaptıran Aygerim gerçekten yiğit kadınımış! dedi.

Bunu söyledikten sonra ahırın gölgesinden aceleyle hemen kalktı.

- Atları getir, bir an önce eve ulaşalım! dedi. Aygerim'le çocuklarını özleyen sabırsızlığı tekrar ortaya çıktı.

Baymagambet uzun zaman atları getirmedi. Öresini uzunca geniş bağlamış. İki at adıra girip uzaklaşmış. Sabırsızlanan Abay, arkadaşını epey bekledi. Sinirle bekliyor. Bu sırada Abay, sürekli Aygerim'i düşünüyordu.

Ayrı oba, yaylağa gitmeyip ıssız Eralı'yla Oykudık'ta kalmıştı. Bu günlerde sararmış, sapsakin bomboş bozkırda, unutulmuş bir avuç içi kadar yaşam. Hayat, varolmanın küçük işaretlerini veriyor. Etrafta kıpırtının dahi olmadığı çıt çıkmayan engin bozkır, sarı bozkır. O, sessiz bozkırın gerçek masalı gibi değil, belirsiz masalı gibi olup açık, sıcak günde, hayal meyal kuzular oynayıp duran mavi akisler var. Şimdide Abay, kendi obasının yerleştiği yer burası diye Oykudık bozkırına baktığı zaman o mavi akisler çeşitli renkler alıp gözler önünde dans ediyordu. Sarı bozkır "ölü gibi sessiz ve ıssız arazi" dedirtmeden dirlik, ilginç varlıklarla dolduruyor.. Bilmece, can sahiplerine dolu dolu tanıtmış gibi... Akis kandırıyor. Akis hayal gibi. Bu yansımalar, bir teselli, bir avunma veriyordu. Eralı, Oykudıklar ucu bucağı olmayan inşaat halinde şehri andırıyor. Sanki mavi saraylar kurulmuş gibi. Bazı girintili çıkıntılı yerlerden çıkıp toparlanarak gökyüzünde muallak bir yaşam sunmuş gibi. Hayvan mı, karagan*

*karagan: Bozkırda yetişen kısa boylu çok dallı dikenli bitki.

dikenli çalı mı? Çok dağınık şağırlar, uzak, puslu dumanlı dağın tepesinde bir o tarafa bir bu tarafa salına salına gidiyordu. Dansederek seyredenleri kendisine çekip “Ben buradayım, ben buradayım” diyerek davet ediyor gibi. Israrla, inatla çağırıyor gibi.

Hayal denen, ümidin yansımaları denen bu! Tam göze görünen renkte rengine giren, durmadan değişen gösterişlisi bu ya!” diyor Abay. Issız yeryüzünde yalnız kalan insanın, o yalnızlığıyla oynayan aldatmayı izliyordu. Ama bu sefer, bu yalnız dünyada ıssız bozkır üzerinde tek oba olarak kalan kendi küçük obasıydı. Oradaki küçük çocuklarını, yalnız genç yarini, saygın güzel yarini, Abay büyük bir acıma hissiyle karışık bir özlemle, merhametle aklına getiriyordu.

Uzayıp büyüyen sarı sevel*, sağdan esen hafif rüzgâr altında hiç durmadan başını sallıyor. Dalgalı gümüşün yüzü gibi, bazen parlayıp, biraz fı-sıldayıp, hafiften kıvrıyor. Göze ilişir ilişmez yoğun dalgalar taze ipeğin yüzü gibi, daima renkten rengine giren deniz gibi yatıyor. Güz yaklaştığı için, ayrık otu kurşuni renk almış, köde sararmış. İlkbaharda yeşil yelek, mavi saçak atan sasıır**, kuray*** şimdi kırmızılaşarak sararmış. Semip solan rengiyle geçip giden zamanı, hayatın son demlerini yaşayan dermansızlığa işaret ediyordu.

Uzakta gök mavisi rengine bürünen, serilip yatan adır Şolak Terek görünüyordu. Oykudık’ın şhire bakan tarafındaki toprak yolu geçen uzun sırt, boz Kaskabulak, Şolpan adırları görünüyor. Hepsinde de ıssızlık hakim.. Ölü dünya gibi sessiz, sesi soluğu kesilmiş. Abay, kendiliğinden yalnızlık duygusuna kapılıp tuhaflık hissediyor.

Bomboş dünya, dul dünya sırrına kapılsan, gerçek yalnızlığı düşünüyor. O yalnızlığı Abay, bu yerden derin ve keskin şekilde anladı. Yüreğine dokunmuş gibi derinden hissediyor. Önündeki obasının oradaki tüm insanları tekrar merhamet duygularıyla acele ediyor.

Bu bekleme esnasında Abay, pekçok sıcak duygularını ortaya çıkar-dı. “Böyle boş, ıssız bozkır, vatan, mekân kılan Kazak halkının yaşamı çetin ya! Geniş, engin dünya içinde böyle birkaç obanın, çaresizce yapı-

*selev: Susuz tepelerde yetişen dikenli ot.

**sasıır: Pis koku çıkaran bir çeşit bitki.

***kuray: Boğum boğum ot çeşidi.

yalmız oturması bu. Şimdi Kazakların yurt edindiği yerler hep böyle. Hepsinde halk az, sahipsizlik çok. Gelişmiş mekân, sanayi şehri yok. Altı aylık yol boyunca uçsuz bucaksız bozkırda cimri kadının geniş sofrasında saçarak koyduğu bir iki avuç bavursak gibi, dağılmış sahipsiz halk! diyor.

Abay, Oykudık'taki obasına serinlik çöküp gün batmadan biraz önce ulaştı. Obaya yaklaşırken bunları tanıyıp koşu koşu çocukları çıktı. Bütünü dışarıda, evin dışında onları bekleyip karşıladılar.

Dışarıda bekleyen, karşılayan insanların içinde Abay'ın gözü sürekli Aygerim'in üzerindeydi. Abay'ın atını tuttuğu yerde; Aygerim'in hali, kocasına biraz hasta gibi geldi. Solup çok yıpranmışa benziyor. Genellikle onun yüzüne farklı etkileyici bir güzellik veren allık, körpe gençliğin rengi şimdi atıp kaybolmuş gibi. Abay önüne sevine sevine koşan Abişi, Külbadan'ı yanaklarından öpüp Magaş'ı kucasına aldı.

Obanın hal vaziyetini Dilda'ya bakarak sorup öğrendikten sonra Abay'ın en son selâmlaştığı Aygerim idi.

Kendi gönlünü büyük bir özlemle çeken narin rengi Abay, Aygerim'in yüzünde hâlâ göremedi. Üzüntüyle yıpranmakla birlikte Aygerim ortada büyük bir küskünlük var gibi tebessüm etmiyor. Eve beraber giren Küçük Molla, Darkan, Başey gibi insanlar ve Dilda'yla kısaca konuşurken Abay, Aygerim'in yüzüne arasıra bakıyordu. Şimdi baktığında onun yüzü renkten renge giriyor, bazen, al nuru, genç yüzüne biraz vurup aksettikten sonra hemen kayboluyor. Abay, daha sonra sormaya sabredemedi. Aygerim üşür gibi titreyip durduğunda kocası onun gözünde toplanmış gözyaşlarını farketti.

– Aygerim, bana bir bakar mısın! dedi.

Birşey söylemeseler debirbirlerinin yüzlerinden anlayıp içlerini okuyorlar. Kocasının duygusallığını anında farkedene Aygerim, bir anda sevdiği yarinin önceden alıştığı arzu dolu gönlünü buldu. “Beni biraz da olsa düşünmene sevindim!” gibisince yüz verip gülümsedi.

– Ne diyorsunuz Abay? diyerek hemen ona baktı.

Toplanan gözyaşı kafasını yukarı kaldırdığında boncuk boncuk damladı. Abay, bunu da görüp tüm vücudu irkildi. Bütün dikkatiyle eğilip hanımının yüzüne endişeyle baktı. Gözünü dört açıp:

– Canım Aygerim, sen hastasın! Sana ne oldu böyle! Yüzünde bir damla kan yok. Ne derde düşün? dedi.

İkisinin arasında oturan Dilda, homurtulu, erkeksi sesle araya girdi.

– Hasta mısın da ne demek, diyerek iğneleyerek gülüp, “Burada hastalıktan uzak. Ama dertten aman değil. Duyacaksın, sebebi sensin ya, anlarsın Abay! diye yine güldü. Abay’a dargın, itiraz eden gönlü, her zaman saklamadan, yerine, zamanına aldırmadan, doğrudan dile getiren Dilda, burada apaçık ortaya koydu.

Ev içi, Abay’ı suçlu buluyor. Sabırla, sessizce kendisini toplayıp Abay hanımlarının yüzüne artık bakmadı. Galiba, Semey yolculuğunda uzun kalması bunu suçlu duruma düşürmüşse benziyor.

Aygerim’le Abay arasında bu zamana kadar hiçbir kaş çatma dahi olmamıştı. Dönmez, vazgeçmez denen yar gönlüne bu defa diken nasıl battı, ne kadar eziyet verdi, onu Abay, insanların gözü önüne sermek niyetinde değil.

Bütün çocuklarıyla diğer insanlarla yemek pişinceye kadar isteksizce sohbet ederken şimdi konu kışladı.

Bu gece sabaha kadar Abay’la Aygerim uyku görmedi. Öfkeli eziyet gecesini, dert gecesini böyle geçirdi.

Aygerim’in kalbinde kıskançlık ve küskünlük derinden yer etmiş. Abay’la başbaşa kaldığı anda lafı uzatmadan Manas’ın getirdiği yürek yarasını açıkça söyledi. Kendisi zorlukla hüngür hüngür ağladı. Bedenini yakan üzüntü esnasında:

– Beni unuttunuz! Yoldan çıktınız Abay! Bu evi altın saray gibi görüyordum. Yüreğimi yaktınız. Artık gönlüm geçti. Ben gözü yaşlıyım. Evimizin ışığı söndü, şifasız dert beni mahvetti. Tatlı sözleriniz bile bu derdime ilaç olamaz. Hiçbir şey söylemeyin!.. Benim hayatım mahvoldu! dedi. Gece boyunca yorgan üzerinde Abay’ın ayak ucuna oturup geceyi ağlamakla geçirdi.

Abay: “Manas’ın sözü, kendi yorumu, yalan!” diye kendisini aklayan sözü kıla sıkıla söyledi. Aygerim’i çok kere sımsıkı sarılıp kucağına alıp seller gibi döktüğü gözyaşlarını öperek yutsa da, sevgili yarini teselli edemedi.

Aygerim'in küskünlüğe, dargınlığa bu kadar sert olduğunu daha önce hiç görmemiş. Ne kadar dil dökse de kalbini bir türlü yumaşatamayacağını anladı. Şimdiki hayattan sanki korkup onu hayata bağlayan dayanağından ayrılmış gibi. Direği yıkılıp paldır küldür çökmekte olan hayatını görmüş gibi oldu. Çıkamaz girmiş gibi o düşünceye ürkek kalple yaklaşım epey zaman sessiz öylece kalakalmıştı.

Şafak ağırlık ev üzerinde serçelerin yüzlerce cıvı cıvı sesle ötüşmeye başladılar. Çaresi yok, küskün yüreğin sert hükmünü Aygerim'i pat diye ortaya attı. Önce ağlarken ses çıkarıp çetin bir hastalığa yakalanmışcasına "Off" diyerek alevler saçarak iç çekti.

- Zavallı kadının canı çıksın. Böyle günler olmaz olsun! Ağlamadan başka ne dermanı var? Ama bu gözyaşım, gözlerimin bu gece döktüğü sel gibi gözyaşlarımla bu sebebinden korkuyorum. Bu gözyaşlarıyla bu gece "Yüreğimde size beslediğim bütün sevgi saygımın hepsini yıkıp yokettim mi" diye endişeleniyorum. Kendime de size de merhametim, pişmanlık duygularım körelmiş gibi. Söylemek zorundayım. Sizden saklayacak bir nebze sırrım gizliliğim yoktu. Onu söyleyeyim, bedenimde kalp de yok, ateşten bir iz de yok.. Bu günlerin hepsi söndü, sadece bir avuç ölü dünya kaldı. Hepsini alıp götürdü bu gözyaşlarımla demişti.

Abay'a Aygerim'in bu gece boyunca en uzun açılan sözü ve sırrı buydu. Kan kusarak söylediği derdi, bundan sonraki çaresiz kaderi olarak görmüş. Güzel, gayretli, genç yarını Abay bugün eskisine nazaran daha farklı gördü. Deminki söylenen sözü kati bir karar. Bugüne kadar geçirdikleri pembe günlere söylenen ağıt sanki. Omuz üzeri yatan Abay, endişeyle sıçrayıp Aygerim'e dimdik baktı.

- Sen neler söylüyorsun? Geri al bu sözünü! Dön bu anlamsız yolundan! Geçmişim kar gibi beyaz, insafı ol. Önümüzün aydınlık olduğuna inanıyorum. Onu feda etme. Mutluluğumuzu bitirme bu sözlerinle. Geri al, şimdi geri al! diye çok yalvarmıştı.

Aygerim ağarmakta olan tanın tünlüğü kapalı eve biraz mor düşen ışıklarıyla yüzü sararıp beton gibi kaldı. Abay'ın yalvaran sözlerine hiçbir cevap vermedi. Sessiz, kesin bir karar vermiş gibi. Abay'a karşılık vermiyip yatağında bırakıp kendisi gece boyu bir an gözlerini kırpmadan otur-

duğu vaziyetten ayrırlıp, ince ipek, siyah elbisesini başına sarıp serin atmakta olan tana doğru döndü. Gönlünde derdi çok olan yar, karalara bağlanmış halde beyaz evden çıkıp gitti.

Aradan çok uzun zaman geçti. Aygerim o geceden bu yana aynı vaziyette. Sert tavrıyla, soğuk havasıyla gönlünü açmadı. Onun bu küskünlüğünü bir türlü yumuşatamadı. İkisinin arasına giren soğuk rüzgâr dinmedi.

Abay için Aygerim vazgeçilmez sınımsız yardım. Aralarına karakedi girdi. Dert bitmiyor, yara iyileşmiyor. Bunların hepsinin altında birisinin hıyaneti, yalan dedikodusu, kini yatıyor. O da Dilda. Abay, hayatında ilk defa çaresizliğini görüp pişmanlığı tattı. Yaptığı yanlış, affedilmez yanlış, şimdi aklına geldi. “Dilda’yı göndermeden, tamamen ayrı ev olarak göçürmeyip niçin, niçin Aygerim’i aldım..” “... Diğer çok kadın alan cahil, hıyanetkar erkeklerin karakterinden ne farkım kaldı! Gör şimdi cezayı! Çek şimdi zehir zemberek ömrün, kendi elinle hazırladığın çileli cezasını!” diyerek sendeledi.

Böyle gönül acısı galip geldikçe, Abay, konuşacak, derdini dökecek akıllı, bilgili arkadaş arıyordu.

Gecesini gündüzüne ekleyip sessiz sedasız kitaplarına kapandı. Aygerim’in evinde bir kitabın ardından başka bir kitabı bir çırpıda okumaya devam etti. Şehirden getirdiği kitapların çoğunu okuyup bitirmişti. İki defa Baymagambet’i şehre gönderip Kuzmiç’ten heybeler dolusu kitap getirtti.

Bu zaman Abay için gönül sonbaharı olsa da, aynı zamanda tabiatın da yaprak dökümü, sararıp solan kendi sonbaharıydı. Eralı, Oykudık üzerine yağmurlu bulutların kapladığı kurşunu gökyüzü yoğunlaşıyor. Arka’nın soğuk rüzgârı, uzun geceleri çığlı gecelere döndürdü. Çingis’in bütün böğürlerinin içinde kışlayıp yaz günlerini yaylada geçirecek olan kalabalık halk, pekçok oba bu günlerde bu Abay’ın oturduğu Küzek bölgesine gelmiş. Kunanbay obaları da Oykudık, Kaskabulak, Akşokı bölgesindeki sarı otlu, bol sulu, kuyu, bulak çeşmelerin başına sıkı sıkıya yerleşmişler. Serin sonbaharda hayvanlarını semirtilip besleme telâşındaydılar.

Yaz boyunca yalnız kalan Abay obasını, bu zamanda göçüp gelerek yakınlarına yerleşen kalabalık obalar sarmış. Bakyaz yemeği, karşılıklı ge-

lip gitmeler alışkanlık haline geldi.

Sadece Abay'la Aygerim hiçbir tarafa yerlerinden oynamıyor. Evden de çıkmıyorlar. Kitaptan başını alamayıp sessiz sofı gibi dört elle sarılan Abay, gerek evden, gerek dışarıdan sonbaharın zamansız soğuşunu hissediyor. Bazen geç vakitlerde yapayalnız amaçsız ata binip hayvanları bir kolaçan etmeyi bahane ediyor. Yalnızlıktan bıkip avare avare dolaşıp geri geliyordu. Bu yalnızlığını kendine yakıştırdı. Ağır gelse de alışılğelen bir derdi gibi, diğler insanlarla gezmeyi, çene çalmayı istemiyor.

Sadece bazı akşamlarda karanlık çökene kadar dışarıda durup düşündüğü birini "Eve gelse!" diye arzuluyor. Aynı düşüncede böyle bir vaziyette kendi kendine:

– Devamlı yolunu gözlediğim bir arkadaşım var galiba... O evime gelip yüzümü güldürüp ümitli günlere alıp götüreceğene benziyor. O kim? Kim bekliyorum ben? Öyle olsa sadece Aygerim olması lâzımdı. Yoksa onun gönlü tekrar yumuşayacak mı? Tekrar sevinip neşelenip beni bulur mu? diyordu... Ah, ah o, benim özlediğim bu durumu aramamacasına uzaklaşıyor! O zaman kim? Benim kimim gelmiyor? diye durdu. Hiç olmazsa Erbol gelseydi. Böyle üzüntülü günlerimde o bile yanımda olmadı! diyordu.

Alıştığı arkadaşımı, güzün neşesiz bir akşamında özlediğini hissetti. Bununla beraber, bunun için Erbol'un ne kadar değerli olduğunu şimdi iyi anlayıp değer veriyor. Baktığında Erbol'la ikisinin hayat yolunda aylar boyunca diz dize, omuz omuza, birbirlerini incitmeden huzurlu bir arkadaşlıkları olmuş. Nice sıcağı soğuşu, hürriyetin çetin safhalarını birlikte aşmışlar. Bugüne kadar ki ömür, ikisinin ayırmadıkları miras gibi ortak hayat. Yalnız son yıllar bugünkü gibi, bu iki arkadaşı bazen kış, bazen yaz da bir hayli zaman ayırıyor.

Abay'ın, Aygerim'le evlendiği yıllarda, Erbol da 'Dameli'yle hayatını birleştirmişti. Onun da Ismagul adında yetişkin oğlu var. Abay, Erbol'un evinin sorunlarını arkadaşından az düşünmüyor. Bir zamanlar Süyindik obasında kenardaki ev olarak yerleşip, bineceği binek, sağacağı inek hakkında akrabalarının gözüne bakan Erbol'un fakir ailesi, bu zamanlarda epey mallı melalli olmuş. Bugünleri Erbol, Süyindik obasının

da değil. Akrabaların içinde biraz güçlenen Abay'ın bu arkadaşı, fakir akrabalarının yedi ailesini bir araya toplamış, onların arasında beş kanatlı beyaz evde de Erbol'un ailesi yaşıyor. Sağacak hayvanı, bineği kendisine yeterli. Bunun üzerine Abay'ın yanında aylarca kalıp küçük obasına döndüğünde birkaç büyük baş hayvan, birkaç koyun keçi getirip hayvanlarına katıyordu.

Şu günlerde Abay'ı özleten Erbol, Karaşokı'daki kışlağında kış için hayvanların otunu toplatıp kışlağını kışa hazırlayıp çok halkın göçüne katılmayarak dağda kalmıştı. Abay, arkadaşını özlese de onun hazırlıklarını, meşguliyetini anlayıp sabrediyor. Eğer işi biterse, orada vakit kaybetmeden Erbol'un ona da aceleyle geleceğini biliyor.

Abay'ın son günlerde onu sık sık düşünüp gerçekten çabuk gelmesini istediğini Erbol da Çıngıs'ın uzak koynundan farkediyordu. Sakin evde hergünkü gibi lamba yakılıp Abay kitabına eğilirken keçe evin kapısı kaldırılıp çabucak açıldı:

– İyi akşamlar! diyerek Erbol içeri girdi. Abay yerinden nasıl fırladığını kendisi de farketmedi. Hararetle yanına varıp Erbol'u kucaklar halde başköşeye getirirken:

–Vay, canım kardeşim gelsene! Sen olmayınca nefesim daralıp canım sıkılmıştı. Otur, üzerindikileri çıkar! Aygerim minder getir! deyip te-laş içinde çocuklar gibi sevindi.

Abay'ın Erbol'un gelişine heyecanlanmasına Aygerim güldü. Bir an seyredip kaldı. Kendisiyle iyi günlerdeki Abay'ın davranışlarını aklına getirdi. Bir gün dahi birbirlerini görmeseler, böyle birbirlerine sarılıp hasretle görüşüyorlardı. Bu sıcak günleri düşünürken Abay'ı kıskandı da. Kalbi hiç tahmin etmediği bir şekilde allak bullak oldu.

Bu duygunun içinde Erbol'la Abay'ın samimiyetini kıskanmadı. Aygerim bunu mutlu günlerinde sevincin bir rengi, bir hazzıolarak görüyordu. Erbol vasıtasıyla, demin duyduğu kıskançlık, Abay'la arasındaki soğukluğun devam eden diğer gizli sırlarını düşünmekle ortaya çıkmış. “Benim başımın belası İldi'nin kızı Saltanat” diye düşünen Aygerim'e, özlemin bir ucu bu Erbol'a dayanıyor gibi geldi.

Kıskançlığa kapılan genç kalp, suçlayıcı ve adaletsiz. Bazen uğruna

canını feda edeceği sevgilisini bir hiç uğruna feda ediyor. Bu küskün gönlün boğduğu Aygerim, şimdi Erbol ile Abay'ın haşır neşir buluşması "Saltanat için" dedi. Aynı sırrı paylaşmalarından, aralarında su sızmayan beraberliklerinden kaynaklanmış dedi.

Ama Erbol, bugün akşam Aygerim'in kendisine de Abay ile bunların etrafındaki hizmetçi hanımlara, oba insanların hepsine de neşe saçtı. Aygerim'in evinden kımız içer içmez içten gelen şakalarını söyledi.

- Çayla etini hazırla Aygerim! Sabahın erken vaktinde ta Karaşokı'da içtiğim Dameli'nin hazırladığı kahvaltıdan sonra uzun zaman bir lokma yemedim. Ben Dilda'ya görünüp çocukların yanaklarından öpmesem Alşınbay'ın kızı yarın homurdanıp küskünlüğünü gösterir. selâmlaşıp geleceğim. Sen kibarlaşıp surat asma bana! diyerek Aygerim'le Abay'ı güldürdü. Kendi obasıymış gibi Abay obasının tüm evlerini sırayla gezip büyüklerle selâmlaşıp bir zaman sonra tekrar geri geldi.

Yerine oturur oturmaz evdekilere yeni bir haber söyledi. Haber başı, yarın Eskoca obasında olacak toy hakkında.

Bu, damadın gelip kızı götüreceği toymuş. Bu aralarındaki genç kızların en nazlısı, en güzeli Ümitye verilecekmış. Önceleri müstakbel eşi Kökşe Karatay'ın akrabası, Alatay'ın oğlu Dütbay. Tüm Olcay obasında şarkıcılığı, güzelliği ile adı duyulan Ümitye'in verilecek zamanı gelmiş. Abay'ın obasındaki yenge akranlarının hepsi de Erbol'un getirdiği haberi sevinçle karşıladılar.

Bu gece içinde bu obalara, düğüne çağırın haber de geldi. Ertesi günü Aygerim başta olmak üzere birkaç grup olarak Eskoca obasına doğru yola çıktılar. Öğleye doğru o obaya Erbol'la Baymagambet'i alarak Abay da geldi.

Abaylar önce, düğün düzenlenen obanın büyük evine girip Eskoca'ya selâm verip "Hayırlı uğurlu olsun" dediler. Yemeği de buradan yemişler. Misafire kurulan ev çok, obanın saltanatı büyümüş. Erbol'la Abay, Eskoca'nın evinde oturup damatlar evinde güzel sesle şarkılar söyleyen genç hanım kızların, gençlerin seslerini dinlemişler. Bir ara bu eve dışarıdan gelen bir haber bütün hepsinin dikkatini çekti.

Dışarıda farklı bir olay olmuşa benziyor. Kapı önünde koşuşturan

gençler duyuluyor. Çocuklar bağırişiyor. Bazı büyük, orta yaşlı hanımlar, erkekler o olaya merakla dikkat kesildiler. Samatay'la konuşup aceleyle nefes nefese söylenen haberleri duyuldu.

– Aaa, sallar geliyor!

– Bu ne muhteşemlik yahu!

– Vay canına nasıl giyinmiş?

– Öbürü sal ağası. Hepsinin elinde ükili* dombıra**. Bu halktan farklı bir yürüyüşmüş.

– Yürüyeceksen böyle yürü! Sal-seri denilen şık grup böyle olur!

Arada çocuklar merak edip seyredip güle oynaya bağıryorlardı.

– Börkleri savkele*** gibi!

– Şalvarına bak, şalvarına!

– Paçası, hanım entarisi gibi genişçe yayılmış.

– Buzağlamış sığırın lohusa zarı gibi yayılıyor daha birisinin.

– Köpekleri üzerine salsak fena olmazdı. Nasıl da paçalarından tutup parça parça ederlerdi! diye gülüşüyorlar.

Dışarıdaki insanların hepsi: “Sallar seriler geldi” deyip telâş içinde.”

Eskoca'nın evinde oturan büyüklerin arasında Izguttı vardı. O: “Obada üste çıkıp terbiyesizlik yapanlar kim? der gibisince “sal” ismini beğenmedi.

– Kimmiş onlar? Nereden gelen bilmem neler? demişti. Eskoca bunların geleceklere haberini almışa benziyor.

– Başkaları değil, hepsinin başını çeken bizim Amir! dedi.

Amir'in baş çektiği coşkun eğlenceye dalan bir grup yiğidin haberi Abay'la Erbol'a önceden malumdu. Ama “sal”, “seri” denen ünleri çıkmamıştı. Şimdi bu grup düğünü olan obaya, Ümitye'in düğününe geleceklere denildiğinde bu ikisi de Amir'in bugün hal vaziyetini izlemek için evden çıkmışlardı.

*ükü: Puhu kuşunun tüyü.

**dombıra: İki telli milli müzik aleti.

***savkele: Kazak hanımlarının giydiği çok güzel ve kıymetli taşlarla süslü şapka.

Dışarıda bunların gözüne takılan manzara ikisini de şaşırttı.

Sallar, damat için kurulan üç eve doğru yaklaşmış. O evlerin ortasında sekiz kanatlı ev. Dışı, kırmızı yeşil manatla süslenmiş. Dödegelere* kalın kırmızı işlemeli şerit geçirilmiş. Kapı önünde kamşat böklü, ükili, büyük şolpılı, güzel, alımlı kızlar duruyor. Bazen sıra halinde bazen biraraya toplanıp özel misafirlerini bekliyorlar. Bu kızların ortasında, modasıyla, giyim kuşamı farklı, kara kamşat börtünü şakağına kadar indirip giyen bir kız var. O takım yıldızı ortasında çolpan yıldızı gibi, düğün sahibi gelin kız Ümıtey. Konuklarını karşılamaya çıkmış. Sallar damat evine yaklaştıklarında, Ümıtey yanındaki kızlarla beraber onları karşılamaya çıktı. Şık elbiseleriyle, edalarıyla, gülüşmeleriyle, keklik gibi seke seke onlara doğru yürüdüler.

Yaya salların yanlarında seçkin güzel hanımlar geliyormuş. Baymagambet, Abay'la Erbol'a sürekli bakıp sabırsızlanarak hayranlıkla konuştu.

– Sadece erkek sallar değil, aralarında kadın sallar da varmış! Bunlar kim yahu? demişti.

Erbol, onların kim olduğunu farketmiş.

– Sal kadınlar varsa onların içinde bizim “Aygerim sal” olmuş. Hanımlar, özellikle önüne çıkıp karşılayıp ağır layacak olanlar değil mi? diyerek gülüyor.

Bu zaman salların sesleri yükseldi. Hür, nazlı grubun düğünü olan obaya “Biz geliyoruz” şarkısını söylüyorlar. Baymagambet, şimdi farketmişti. Gelmekte olan grup ikişer ikişer birisi sal, birisi hanım olarak omuzlarına ellerini atarak şarkı söylüyorlardı. Sal ağası ortada, grubun önünde geliyor. İki tarafından iki hanım omuzuna el atıp saygı gösteriyordu. Sal Ağası diğer yiğitlerden yaşı büyük, boylu poslu Baytas'mış.

Dombırası da büyükçe ükili, boncuklarla süslü. O da: “Ben sal dombırayım” der gibi. Şarkı sırasında o dombırasını Baytas yukarıya doğru kaldırarak çalıyordu. Sal Ağasının bu işaretiyle arkadaki tüm şarkıcı, neşeli grup kendi süslü dombıralarını göğe doğru kaldırarak çalıyor. Tüm grup söyleyip gelmekte olduğu “Yirmi Beş” adlı şarkının hareket ritimleri-

*dödge: Keçe evin dışına çepre çevre olarak çekilen işlemeli bez.

ni yükseltip dalgalandırıyordu.

Abay'la Erbol'u şaşırtıp hayran bırakan şey, tüm şarkıcıların hepsinin aynı şarkıyı söylüyor olmaları. Genellikle oyun eğlencede, evi dolduran şarkıcı çok olsa da bir şarkıyı iki kişiden fazla şarkıcı birlikte söylemezdi.

Yirmibeş tekrar dönüp gelmez sana!...

diyor. Kendi tavırlarını böyle destekleyen nakaratı gençliğin uranı* yapıp bayrak ederek çağıldırtıp geliyor. Birbirlerine karşı gelmekte olan iki grup yaklaştıkça sesleri gürleşip birbirine katıldı. "Yirmi beşin" nakaratına Ümitey kendi grubunu da katmış. O nakaratı bitirir bitirmez iki grup birbirine kavuşup kucaklaştılar. Yiğitler arasındaki hanımların çoğu beyaz başörtüleriyle toplaşıp arka safa geçtiler. Öndeki sırada, Baytas'ın yanında iki kız. Diğer kızların da koltuğunda birer birer salınan şakacı kızlar geliyor.

Sallar obaya doğru yaklaştığında, önlerinden haberci olarak gelenler, omuzlarından meçleri çapraz asılı düzeni sağlayan insanlardı. Onlar obada uzun süredir sağa sola koşuşturuyordu. Damat için kurulan evdeki tüm güzel hanımları sallarin önüne çıkarıp karşılatan bunlar. Hanımları karşılamaya çıktıklarında tüm salları attan inip, deminki salları gibi yürüyerek gelmiş.

Sayı kırka varan sallarin düzeni sağlayan ona yakın kişi, allı yeşilli, sağlam kamçılı, hizmetine koşanlarmış. Şimdi ortadaki süslü eve doğru tüm şatafatlı grup yöneldiğinde düzeni sağlayanlar misafirlerin önünü açıyor. Sağa sola kamçılar sallayıp çoluk çocuğu, seyredenleri kenara savurup sıkıştırarak uzaklaştırıyor. Evlerin önünde bu sefer de düğün sahibinin birçok insanı seyre gelmişler. Abaylar da buradaydı. Damat tarafının baş dönürleri, misafirlerin hepsi toplanıp gelmiş. Ama ayak işlerini yapanlar için kendi salları değerli, idareci de yok, misafir de yok.

- Çekil!
- Dur şöyle!
- Geri dur!

---

*uran: Slogan.

– Uzaklaş! deyip kalabalık grubu yeni kurulan evin iki kenarına ayırıp iki saf yaptı. Saftan çıkıp düzeni bozanlar olduğunda ayak işlerini yapanlar suratlarını ekşitip yiyecek gibi bakıyorlardı. Hepsi pehlivan yapılı, özel olarak seçilen kabadayı delikanlılar, bazıları bacaklara, sırta çatır çutur giriyorlardı.

Ama bunların gözdağı veren sertliğini topluluk ayıplamıyor. Kamçı yiyenler çoğunlukla gülerken kaçıp müsamaha gösteriyordu. Grubun önünde uzun boylu, kestane renkli top sakallı, somak burunlu, kızıl sarı yüzü yığıt Baytas. O, buradaki insanların hiçbirisine bakıp iltifat etmiyor. İki kıza iki tarafından omzuna ellerini atırıp eve girerken dombırasını birkez daha gücün kudretin sembolü olarak göğe sallıyor. Bütün şarkıcı grubu, deminki “Yirmi Beş’i” şimdiye kadar birçok dombıranın eşliğinde yavaşça rengarenk dalgalandırıp ağırdan çalarak ezgisini gür sesle yükseltiyordu. Şu an şarkıya tüm sallarla birlikte kızlar, hanımlar da eşlik ediyor. Sal grubunun en arkasından sararak gelen kara sakallı ağabey sallar vardı. Şimdi onlar da katılmış. Güzel nakaratı sürekli tekrarlayarak yavaştan yürüyorlar.

İkiye ayrılarak duran kalabalık halkın arasında, bugün sadece yayalar değil, koşturarak gelip seyredip kalan birçok atlı da var. Giyim kuşamları farklı sallar, bu insanlar arasında sanki başka bir vilâyetin yabancı insanları gibi. Amir’le Ümıtey diğerlerinden ayrılıp öne çıkarak Baytas’ın arkasına geçmişler. İkisinin şarkısı tüm şarkıcıların sesinden farklı geliyor. “Yirmi Beş’in ritmine başlayan da, uzatarak yükselten de Amir’le Ümıtey. Bütün sal, yürüyüşünü Baytas’a göre ayarlarsa da, şarkıyı ve estetiğini Amir ve Ümıtey’e göre ayarlıyor. İkisinin güzelliği ile sevimliliği birbirine yakışmış. Salların söylediği gibi sanki “Allah birleştirmiş”. Kızla yığıt, tam bu vaziyette normal bir akrân gibi değil. Birbirlerini çok sevip “Ah edip” buluşan, mutluluğuna yeni kavuşan çilekeşler gibi.

Kamşat bökünün üküsüyle demetinden, mercanından itibaren küçük ayağındaki ucu sipsivri, parlak şık ayakkabısına kadar çok farklı Ümıtey geliyor. Onun yüzünde şafak atan al kızıl sevinç dalgaları var. Alın parlayıp mutluluk kapısından, gerçek dengiyle bu anda yeni girmek üzere.

Amir de diğer sallardan bambaşka. Bunun uzun boyu, bembeyaz yüzüne yakışan atlası*, batsayı, tavus rengi giyimi var. Kısa sık bıyıklarının

*atlas: Bir çeşit ipek.

arasında, domur domur ışıldayan ter tanecikleri görünüyor. Canlı yüzü, iri gözü, göz yataklarından Ümitye'in yüzüne taparcasına bakıyor. Bütün insanlar yüzlerini çevirmeden tek ona bakakalmış. Şarkısını sadece Ümitye'e adıyor. Kızın bembeyaz dişleri görünüyor. Sevinçle gülerken kiraz gibi dudakları kıpkırmızı, hafiften oynuyor. Kaşlarıyla gözü Amir'in yüzüne çevrilmiş, o da yüzünü ayırmadan kendinden geçiyor.

İkisi birbirlerine can vermiş gibi, gönül dillerinin konuştuğu şu anda bir harekete daha fırsat olursa, o da sessizce öpüşerek kalmaktı. İlk defa aşkın kucacağının ruhundan herşeyini alıp götüren ilk sıcak öpüşmesi olacağı benziyor.

Erbol, bu ikisine dışarıdan bakıp onları uğurluyor.

Abay da Erbol'un bu farkettiğini sezmiş olsa gerek. Başında merakla durup seyreden vaziyetten hemen yüzünü çevirip salları grubundan ayrıldı. Erbol'u, Baymagambet'i bırakıp, heyecan içindeki grubun arasından sıkışarak geri gitti.

Ama yaya duran grupla at üzerindeki bakışlarını izleyerek geliyor. Hepsinin ağzında şaşkınlığın ifadesi var. Bu sözler Abay'ın kulağına tekrar tekrar çarpıyor gibi kesik kesik geliyor.

– Amir'le Ümitye ne yapıyor? diye bir yaşlı hanım yanındaki kocasına sordu.

– Bu Kökşe'nin düğünü değil. Amir'le Ümitye'in düğünü mü? Bu nasıl iş? diye ağarmış sakallı Cigitek konuşuyor.

– Çifte kumrular ya! denen bir ses arkasından geldi.

– Sevdin mi böyle seveceksin!

– Hiç durdurak bilmiyormuş!

– Ne yapsın gizleyemedikten sonra? Aşkın ateşi ya! Kuş elden uçuyor ya zavallıların! diye arkasında at üzerinde olan Anet de fısıldıyor. Sanki bir sır söylüyor.

Abay, Amir'le Ümitye için bu halkın dedikodusundan rahatsız oldu. Ümitye'in müstakbel kocasını düşünerek sıkıldı. Damat, kendi akrabaları, şan şerefli, namlı, Abay için değerli bir yiğit. Bu iş dallanıp budaklanırsa, bunlara da, damada da kötü olur, diye sıkılmanın yanısıra utanıyor.

Abay, böylece düğünden de, şenlikten de kalabalık halkın damat evini saran gruplardan da ayrıldı. Yemek yedikten sonra düğüne gelenler bayrak kaldırıp, hepsi atlarına binip artık geleneksel at oyunlarına başladı. Hepsi apar topar koşuşturmaya başlamış. Abay bir kenardan atını bularak binip tek başına çekip gitti.

Gözü önüne gerçek aşık, arzu dolu yüzler geliyor. Nice kitaptan kendisinin okuduğu, güçlü kuvvetli, kadere boyun eğmeyen büyüleyici aşk kuvvetinin ateşini görüyor.. Deminki mağrur güzel, seri kız, sal yiğidin yüzünde yansıyan arzulu sevgi nurunu düşünüyor. Gözler kapalı gönüller mest. Abay hangi obaya, hangi tarafa gittiğinin farkında değilmiş. Bir ritim bulup atmosferinde kaybolup gidiyor. Bunun aklına yatmayan genç kalbin son derece realist, kendine has ritmi geliyor. Gerçekçi kelimeler yavaşça mayalanan şarkıya kendiliğinden kapılıyor.

... *Aşığın dili, dilsiz dil,
Gözle gör de ruhla bil,
Seven gençlerin hatası olmaz,
İster inan, ister gül...*

denen kendiliğinden gelen bir dörtlüğü bırakamıyor. Kendi kendine durmuyor, tekrar şarkı söyleyerek halktan uzaklaşıp uzun günün kucağına gitti.

Eskoca obasının düğünü, ilk günü düğün olsa da, sonraki günler düğün sahibi Eskoca'ya da, kalabalık Kökşe'ye de, hatta uzakta olan Kunanbay'a da neşe, eğlenceden ziyade tatsızlık getirdi.

Amir gelerek Ümitey'in kucağında süslü eve girdiğinden itibaren düğün, Dütbay ile Ümitey'in düğünü olamadı. Gururlu seri, şarkıçı Amir'in neşesi eğlencesine dönüştü. "Beni kendin uğurla, şarkınla uğurla, yanımda ol, diyerek onu çağırın Ümitey'in kendisiymiş, diye söylenti çıktı. Ondan sonra sallardığında Abay'ın kulağına çalınan halkın ağzında dolaşan söz, o anda tüm yaylakta, rüzgârlı bir gündeki yangın gibi her tarafa dağıldı.

Bu düğüne sadece Irgızbay, Olcay boyu değil, birçok boy halkı toplanmıştı. Halk eteklere inip küzeke yerleştiğinde, bu Oykudık'ta Irgızbay, Karabatur, Anet varsa, Eralı'da; Kalabalık Cigitek, Mamay, Bökenşi vardı. Düğüne sadece onlar değil, mekânı yakın olduğu için Ümitey'in kayın

tarafı K ke'den de at yarışına katılmaya, pehlivan greştirmeye, oğlak oyununa birçok insan gelmiş. Oykudık'tan tepesi görünen olakterek, Bozambay kuyusu, Akkudık-K ke mekânları.

Bu halkın hepsi, Ümitey'le Amir'in söylentisini halk ağzında uzun zamana yayılacak olan ktlge dnderdi. Irgızbay'a küskün olan bazı insanlar: "Amir'in işi vasıtasıyla, Irgızbay, K ke karşısında mahçup düşerse çok iyi olur" diye izliyor.

  gün geçti. Damada kurulan evde geceli gündüzlü şarkı eğlencenin kesildiği yok. Bu günlerde, Ümitey'le Amir bir dakika bile ayrılmadılar. Onların yanında nice günden beri, men edilmiş şarkılarıyla  gn   gece Aygerim şarkı söyledi. Kafesten kurtulan bülbül gibi tyor. Kızın müstakbel kocası Dütbay, K ke'nin onurlu, akıllı, hatip gençlerinden biriydi. Halk içinde parlamakta olan genç yiğit, bu günlerde başına gelen çaresizliğin etin bir azap olduğunu farketti.

Başlangıçta şüpheye kapılan sağdılarını kendisi durdurup sakinleştirmişti. Bununla birlikte Ümitey'e: "Sallardan ayrılıp başbaşa kalsak iyi olur!" denen ricasını ciddi olarak söylemeye çalışmıştı.

Kendisi  mitey'i içten büyük bir muhabbetle beğeniyordu. "Tobıktı kızının ak maralını, en güzelini aldım" diye övünüp, Ümitey'i suçlamadan ona vurulmaktan bir an bile vazgeçmemişti.

Ama, deminki tavsiyelerini Ümitey kabul etmedi. "Benim memleketim, dost yarenlerimle vedalaşıp ayrılacağım son veda eğlencem ya. Arına gitse de benim arzum, bu geçici eğlenceyi bana bağışlaman! demiş.  mitey söylediğinde, özellikle ısrar ettiğinde, mutlaka kabul ettirirdi.

Dütbay, genç olsa da insan karakterini iyi bilen zeki bir yiğit. Ve kendine hakim olabilen, darbenin, belânın üstesinden gelebilen gayretli bir yiğit. O bu zamanlarda K ke'deki Karatay'ın bağrından yetişen genç önde gelenlerin en seçkin olanıydı. Takecan, Asılbeklerin dengi olarak K ke'nin belli başlı yerlerinde sözü geçerdi.

 mitey, söyledikten sonra Dütbay salları sevmese de mecburen sabretti. O sabır  gnden fazla devam etmedi. Fazla sürmesi de mümkün değildi. Kalabalığın ağzında sakız olan dedikodular damadın arkadaşlarını çileden ıkarımıştı. O  mitey'le Amir'in gizli denen sırrına Dütbay da biz-

zat şahit oldu. Bu üçüncü günde şafak sökmeden önce, olumsuz beklenmedik bir zamandı.

Boz evler arasında Ümitey'in siyah elbisesini kafalarına örtüp Amir ile Ümitey kucaklaşarak duruyormuş. Gözlerinden yaş dökerek öpüşürken çapanı elleriyle kafalarından çıkaran Dütbay, onların gözündeki yaşları gördü.

Damat o arada, bütün arkadaşlarına emir verip otlamakta olan yılki sürüsünden atlarını aldırdı. Hatta baş düdür, yaşlı hanım dünüre de emretti. "Şimdi atlara binin. Bir bardak su bile içmeden yola çıkın!" demiş. Sınirle, kesin bir emir verdi.

Damat tüm arkadaşlarıyla o günü, gün ağarırken Eskoca obasını terkedip ata bindi. Bu, oba için de gelin olacak kız için de ölümden beterdi. Evlenmek üzereyken damadın kızı terkedip gitmesi gibi.

Eskoca kendi obasındaki büyükleriyle gelip dünürün en büyüğü Canatay'a yalvardı. "Belayı büyütme! Gelin yola çıkmadan biz önden geldik deyin. Akrabalığı bozacak mıyız? Gelininizi sabah insanlar kalkar kalkmaz evini söküp, burada anne babası olarak biz elimizle göçürüp vereceğiz," dedi.

Söylediği, Kökşeler gider gitmez bu günü kuşluk vaktinde, evi sökülürken Ümitey uğurlandı. Amir de neşesinin ve mutluluğunun bayrağı yıkılıp ateşi sönüp bir üzücü ağıtla ağlaya ağlaya gitti.

Aygerim olay olacak günün akşamına doğru eve, obaya dönmüştü. Üç gün boyu, çoktandır görmediği eğlencesine katılıp, şarkısına kavuşan genç sanatçı hanım, bu günlerde uzun zamandır hasretli günlerine kavuşmuş gibi rahatlamış. Akşama doğru, kendi evinin dışına gelip iki atın çektiği hafif at arabasından indiğinde Abay'la Erbol dışarıda duruyordu.

Akı ak, alı al olup Aygerim kendini toparlamış. Geçmişteki, Abay'la sıcaık zamanlarındaki şenlik eğlence düzenlenen, nice şarkılar söylenen günlerdeki gibi güzelmış. Yanındaki Zılıka'yı giyim kuşamlarıyla eve gönderip kendisi her zamanki narin kibar tavırlarıyla Abayların yanına gelip obanın durumunu sordu. Abay, Aygerim'in yüzüne merak ve ilgiyle bakıyor. Hanımını tatlı şakalarla karşılıyor.

- Erbol, Aygerim'in yüzüne baksana. Uzun zamandan beri özlediği

şarkılarını özgürce söyleyip bir kat daha güzelleşmiş mi acaba?!

Erbol, beraber sevinip:

– Öyle, ilk yağan beyaz karda avunlanıp koşturan kızıl tilki gibi tüyleri rengârenk olmuş bunun! diyerek, Aygerim’i de güldürdü.

– Şarkısıyla başbaşa kalsın, diye düşündünüz galiba. Bırakıp, özellikle şimdi önüme çıkıp bekliyorsunuz! dedi.

Abay suçlamak niyetinde değil.

– Bir kulp takma niyetinde değiliz, bir tanem, hoşlanarak bakıyoruz! Şarkı söyleyip, neşeni bulup dönmüşsün. Rengin gözümüzü kamaştırıyor. Rüzgârlı günü ava salınan, formundaki doğan semaya uçup gökyüzünde taklalar atıp geri döndüğünde nasıl olurdu? Gökyüzünün hürriyetini çok özleyip biraz da olsa onu teneffüs etmeyi unutamayıp hayat bulurdu. Aygerim sen de onun gibi mi oldun? Kendi cinsine yeni kavuşmuş gibi geldin gözüme. Doğrusu bu değil mi? Söylesene Aygerim! dedi.

Üçü de böyle akılda olmayan birden çıkan benzetmeye gülüşseler de, Aygerim biraz kendini çekti. Kızarmış yüzünden zarif gülüşünü durdurmadan Abay’ın söylediklerine itiraz edercesine karşılık verdi.

– Senden saklanan şarkım mı vardı? Neyi esirgemiştim? Biriniz “tilki” diye, biriniz “doğan” diye şakaya aldınız. Hür bir kuş mu? denemelerden geçmeyen kusuru bitmeyen dertli mi? Kimbilir! dedikten sonra suratı üzgün bir hal alarak evine gitti.

Ümitye’in uğurlandığı gün, Eskoca obasında olan utanç verici vaka kolay kolay dinmedi.

Gelin, Kökşeler gider gitmez yola çıkarılıp Oykudık’taki obadan ayrıldığında, bunlardan ayrı tarafa, ağıt şarkısını inleterek giden Amir’in grubu, güzel Ümitye’den ümidini kesemedi. Halkın sözünü takacak Amir değil, onun bugünkü ahûzarı, ayrılığın ahûzarydı, yoksa onları umursamazdı. Eskoca obasından uzaklaşıp bütün sallar bir araya toplanıp durduklarında, ortalarında atının yelesini tutup eğilerek inleyen Amir’i görüp, Ümitye’e tek başına göndermemeye karar vermişler.

– Onu Kökşe’ye dünürlük bağlıyorsa, beni Allah’ın kudreti bağlamış. Gençliğim, boş hevesim değil. Kaderin yazdığı yazgım. Ümityesiz

yaşam, dirlik bana boş. Çevirin atlarınızı Kökşe'ye doğru! Peşinden yeti-
şelim Ümitye'in göçüne, diye Amir bütün arkadaşlarına emretmiş.

Amir'in arkadaşlarının arasında genç şarkıcı ozan serinin biri, al yüz-
lü, koyun gözlü, yakışıklı delikanlı Muhammetcan'dı. O Muhammedcan,
Amir'le Ümitye'in ayrılış zarını diğer delikanlıların hepsinden fazla ken-
dine dert ediniyordu. Şimdi Amir, deminki gibi kararını bir anda verdiğin-
de o sevinçle keyiflendi.

– Vay, şimdi bu anın şarkısını dile getirelim yiğitler! Dinler misiniz
beni! diyerek berrak sesle şarkı döktürdü.

Bunun şarkısındaki en etkileyici yeni sözü, bu arada ortaya çıkan
Amir'in adına söylenen şarkı.

*Serinin çırpmışına gönül uyandı,
Düşündüm başlayayım diye bir ritme
Gitti işte ışığım uzağa, arkadaşlarım,
Sür, şimşek gibi boz atlarını!*

demişti.

Tüm sallar, başta Amir olmak üzere bu şarkıyı söyledi.

Hepsi beyaz boz ata binen, alı yeşilli elbise giyen neşeli grup, yönü-
nü çevirdi. Doğu tarafa, puslu maviliğin uçsuz bucaksız, sınırsız hududu-
na, boylu boyunca uzanan engebeli sırtlara doğru koşturuyorlar. Ümi-
tey'in göçü, çeyizli, süslü evin göçü, on kadar deveye eşya yüklenen ve
çok atlı erkeğin, hanımın sardığı göç. Sarı düzlükte aceleyle koşan sallar,
Şolakterek'e doğru giden kalabalık göçü hemen gördüler. Yarışarak ya-
vaşlamadan Kökşe mekânına yaklaşırken göçe yetiştiler.

Ümitye, müstakbel eşinin öfkelenip atına binip çekip gittiğini bilse
de aldırış etmedi. Kendi obasında hiç kimseden çekinmeden Amir'le uzun
uzun birbirlerine sarılıp gözyaşlarıyla vedalaşsa da hâlâ at üzerinde göz-
yaşlarını akıtarak geliyordu. Canından çok sevdiği Amir'in gittiği taraftan,
sürekli ağlamaktan kızaran nurlu, üzüntülü gözlerini alamadan geliyor.
Arkasından koşuranları büyükler uzaktan farkedemedi. Eskoca ile Izguttı
birbirlerine:

– Bu ne koşuşturma?

– Nereden çıkan grup? dediler. Ümıtey o zaman gösterişli, ipek ye-
leli, kara rahvan atının başını çevirerek durup kalmış. Gelmekte olan gru-
bun Amir'in grubu olduğunu kalbi hemen sezmişti. Amir, kara yeleli, ka-
ra kuyruklu sapsarı ata binmiş. Diğer akboz atlı grubunun önüne bir ok bo-
yu kadar geçti. Ümıtey'in yanına geldikten sonra onu ağlayarak kucakla-
yıp at üzerinde bağrına basıp yaşlı gözlerinden öpüp hüngür hüngür ağlı-
yor.

Arkadaki grup bunların yanına gelip etrafını sardı. İki aşığa heybetli
atlarıyla ev kurmuş gibi oldular. Ortalarına alıp, genişçe kuşatıp, o anda
Bircan'ın bıraktığı veda şarkısı "Kozı köş'e" başladılar. Yavaşça birlikte
söyleyerek aniden üzüntü yüklü bir güzellik getirdiler.

Hey gençler ey!

Geçti devran

Hoşcakalın aman!

diye tekrarlıyor.

Amir'le Ümıtey duydukça, eriyip vedalaşıyorlar. Ayrılamayıp birbir-
lerine kenetlenip sıkı sıkıya sarıldılar. Bu arada bunların yanına göçün
önünde giden Eskoca ile Izguttı, hızla koşturup son surat geldiler. İki gen-
ce etten duvar olan atlı salları çemberini zorla yarıp ortaya girip ikisi de
azarladı.

– Tamam, yeter! Sınırı aştın!

– Dur, bırak artık Amir! Dön şimdi, vedalaşman bitti! dediler. Son
sözleri taşkın bir öfkeyle Izguttı söyledikten sonra kara yorganın yuların-
dan tutup çektişirdi.

Amir'in yanından çaresizce ayrılan Ümıtey:

– Bırakma canım Amir'im! Beni ulaştır! Kendi ellerinle beni teslim
et, önümde duran ızdırıp ateşine! Obamın, akrabamın hazırladığı ateşe!
Hep birlikte gelin! dedi. Gözyaşlarını durdurup yüzü mosmor kesilip sinir-
le gücünü toplayıp bütün sallara bakarak söyledi.

– Görürüm marifetini. Sana birşey yapısın bakayım! dedi. Arkasında
gelmekte olan sarı atın yularını çekip çevirdi. Tam yerinde Amir topukla-
yarak yanına varıp ince beline sarılıp sıkarak alından öptü.

– Kurban olayım dolunayım! Senin ayın batacağına, benim canım çıksın. Senden önce benim canımı alsın. Haydi hep beraber gidiyoruz! dedi. Eskoca'yla Izgutttı'nın sert çıkışlarına, paylaşmasına aldırmadı.

Şolakterek'in yukarı ve aşağısındaki kalabalık obalar Alatay, Karatay obalarıydı. O tarafa doğru yöneldi. Ümiteyi tüm şen şakrak sal grubu sarıp dünya yüzünün en kıymetli mücevheri olarak getirdiler. Büyükler, baş dünürler ayrılarak önden gitti. Sallar, Ümitey'e eşlik eden kızların hanımlarının grubuna katılıp yanından bir saniye bile ayrılmadılar.

Alatay'ın büyük evinin yanına önceden varıp Ümitey için kurulan sekiz kanatlı evine taze gelin geldi. Önünde gerilen perde var. Onun arkasına gelin yaya olarak geldiğinde, yanında Amir, Baytas iki tarafından koltuklayarak beraber girdiler. Önceki serbestlikleriyle ve şıklıklarıyla kendi âdetlerinden şaşmadan aynen uygulayarak girdiler.

Şolakterek'teki halk bu gelişi garip karşıladı. Bu obaların, atalık, boyluk, şan şerefini ayaklar altına almış gibi kabul ettiler. Bunu hoşnutsuzlukla karşıladılar. Ama dışarıdaki halkın memnuniyetsizliği Ümitey'in evine yansıyıp dışarıdakiler kapısından içeri giremedi. Kökşe'nin eğlence bekleyen kızları, gelinleri, gençleri oba sahibi hanımları, Ümitey'in gelin başlıklı vücudu üzerine saçıp saçıp iyi dileklerle kabul ediyorlar.

Ümitey'i boya maskara ettirmeden, böyle kabul ettiren Kökşe'nin büyükleri değil. Oba sahibi, gelinin kaynatası Alatay da değil. Artık başkalarına danışmadan kendiliğinden karar veren, olgun davranan vakur damat Dütbay'ın kendisiydi.

Ama tam bu akşam Dütbay konukların ağırlanması akıllı, gayretli annesine tembih edip ata binmiş. O gece Kökşe'nin yaşlıları ve Dütbay'ın yakın ağabeyi Karatay'ın evine gelmiş.

Evde yaşlı ağabeyiyle başbaşa oturup Dütbay, Amir'den çektiği rezilliği bir bir anlattı.

– Kunanbay'a gidip tüm bu belâ ile hadisenin tamamını bizzat anlat. Durdur bu densizliği. Yoksa olay çıkacak, kavga olacak Kökşe ile Irgızbay'ın arasında, diye bilsin! demişti.

Karatay'ın kendi, Kökşe olduğundan beri hayatında Tobıktı'nın, güçlü Olcay'ına, bu delikanlı gibi öfke saçıp atılmakta olan Kökşe gencini

görmemişti. Ak yüzlü, geniş ahlını, sarı gözlü, iri yapılı, yakışıklı genç Dütbay, şimdi de Karatay'ın gözünde ateşe atılacak şahin gibi. Boy, ata namusu, yaşlı ileri gelenin aklına binbir türlü düşünce getirdi. O, bu delikanlının ateş üzerindeki sabrını görüp metanetle akli birleşen tutarlı öfkelerini görüp memnun oldu içinden. "Bundan sonra Kökşe'nin benden sonra başı olacak biri varsa o da sensin!" der gibiydi.

Öfke, skandal, iğrençlik Karatay'ın da yaşlı gönlüne iyice oturmuştu. Dütbay'ı dinledi, onun yüzüne sinirle bakıp biraz düşündükten sonra:

– Getir, atımı getir! Kalk! Yanıma beş kişi kat! Kunanbay'a şimdi gidiyorum! dedi.

Karataylar, bu gece halkın yatacağı vakitlerde, Oykudık'taki Irgızbay'ın birçok obasından geçip Korık'ta tek oba olarak yerleşen Nurganım obasına ulaştılar. Korık'ın bu muhitinde Nurganım'la kendisi için Kunanbay da ev ve ahır yaptıyordu. İlkbaharda Ospan'ın su aldırmadığını, haşin tavrını gören Nurganım, yaz boyunca Kunanbay'a şikaâyet etmiş. Bu, Korık'ın bu muhitini kendilerine tahsis edip ayrıca ev, ahır yaptırıp diğer nisbet yapanlardan ve onların büyüyen, haylaz oğullarından uzakta olmayı istemişti.

Kunanbay, yaşlılık döneminde böyle huzurlu ortamı da arıyordu. Böylece insanların dağ eteklerine inecekleri zamanda, Korık'a bir an evvel ulaşıp birçok adamın yardımıyla kısa zaman içinde Nurganım için mütevazı yeni bir kışlak, ev ve ahır yaptırmıştı. Şimdi o evinde sıcacık yuvasına kapanan yaşlı hacı, huzurlu bir hayatın kucağındaydı.

Çoğu insanın uyuduğu obanın köpeklerini havlatarak gelen atlı grubu, hâlâ lambalarını söndürmeden oturan Kunanbay'la Nurganım "Yabancı insanlar!" zannettiler.

Yoksa bu civardaki akrabalar, gece bir yana, gündüz dahi Kunanbay'ın perdesini örtüp sarılık hastalığına yakalanmış gibi ayrı mekânına gelmezlerdi. O evine gelen adamların canını sıkardı.

Eve başta Karatay olmak üzere Kökşeler girerken Kunanbay'ın dizinin dibinde perdeden başını çıkararak Nurganım, başını tekrar perdenin içine alarak Kunanbay'a yavaştan:

– Gelen Karatay!dedi.

Yüksekçe döşenen birkaç yastığı arkasına dayayıp başını aşağı eğmiş, tesbih çekmekte olan Kunanbay onlara döndü. Gözlerinin altından önce şöyle bir baktı, sonra başını yukarı kaldırıp bir bakış fırlattı. Biraz önce tövbe ve istiğfara yönelen yüzünü hemen bir kenara bırakmış gibi. Konuklar başköşeye gelip oturur oturmaz günboyu indirilmiş duran perdeyi elleriyle aralayıp apar cumar kenarlarına doğru açiverdi. Hâl hatır sormadı. Çoktandır ferî gitmiş, ışığı zayıflamış, renginin canlılığı kaybolmuş tek gözünü aniden parlatıp Karatay'ın yüzüne ok gibi baktı.

Emsalinin yüzüne üzgün, sert gözlerle bakan Karatay, son on yıl boyunca onun böyle asabi olduğunu görmemişti. İnde uyumakta olan yaşlı kurdun önüne "pat" diye düşen Karatay, onu korkuyla uyandırmış gibi. Kendisini, uzun yıllardan beri uyumaktan doğan öfkesini, zehrini alevlendirmiş gibi hissetti.

Yatağın aşağısında yanmakta olan taş şamin ışığı gözyuvasından fırlayacak gibi duran göze düştüğünde kırmızılık alazlamıyor. Bu gözde korku yok. Belâyı hissedenden, mücadeleyi bekleyen, müdafaaya hazır, çatalılığı-ını dışarı çıkaran yırtıcı bir öfkesi var.

Kunanbay, bu zamansız gelişin sebebini sezip içinden hiddetleniyor. Dün, Eskoca'nın düğününden dönen Aygız, buraya gelip kocasına bir torba dolusu şikâyet getirmiş. Eskoca, Karabatır içinde Aygız'a anne tarafından akrabaydı. Ümîtey ise bunun küçük kızkardeşi sayılırdı. Aygız bu dayı tarafının düğününden sinirli bir halde atına bindi. Ayrılırken Eskoca'ya ökelenip: "Salları niye durdurmadın, cin oyununa niçin müsaâde ettin" diye suçlamış. Eskoca o zaman Kunanbay'a Aygız'ın bunu iletmesini rica edip sallar hakkında ağır laflar söylemiş ve Kunanbay'ın torunu olduğu için Amir'i kendisi kovamayıp engellemediğini şikâyet etmiş.

_ Şarkısı, eğlenceleri batsın. Sal değil, bu benim kapıma gelen ecel! demiş. Hayatı boyunca şarkıya, şiire bir defa dahi gönüllü ısınmayan beton kafalı cahil zengin, gençlerin sanatının hepsi halka gelen bir belâ, diye düşünmüş.

Aygız, bu sözleri aynen aktarıp Kunanbay'a kendisi de kötileyerek gelmiş. "Engelleyecek insan yok diye düşünüyor bunlar. Sen orada yokken böyle obamızı ayak altına alıp tepemize çıkmışlardı. Cinler gibi halk

arasında cirit attılar, sen daha hayattayken!” deyip sızlanıp dargınlığını söyleyerek gitmişti.

Aygız’ın sözlerini, hacı şimdi aklına getirdi. Kunanbay’ın tek gözü Karatay’a dikildi. Daha sonra öbür tarafındaki Dütbay’ın babası Altay’a, onun ötesinde Kökşe’nin zengin kodamanı Bozanbay’a da çabucak göz gezdirdi. Bunlardan diğer üçü, bu üç adam Kökşe’nin yanında getirdiği adamlara benziyor. Onlara göz atmadı.

Bütün Kökşe adına Kunanbay’la konuşmak için gelmiş. Gece yol alıp uyumadan suratı asık gelişleri, Tobıktı içine düşen çetin belânın ayak sesleriydi. Ölümle, musibetin kolkola gelişi. Kendisinin hışımla açtığı perdeyi pençesinin içinde toplayan Kunanbay, Karatay’a hitaben ilk sözüne başladı.

– Hangi fırtına seni buraya attı? Ne musibetle geldin? Çabuk söyle! dedi.

Taşkın seller gibi kendisini boğan öfkeyle gelen Karatay, Kunanbay’a soğuk sözlerle konuştu. Leb demeden leblebiyi anlayan ikisinin bu gece de, böyle felâket yüklü bir gecede birbirine acıyacakları yoktu.

Kunanbay’ın gözü ateş saçıp bakarken Karatay’ın püsküllü bir belây-ı geldiğini anladı. Acıyacak kişi olsa böyle gelmezdi.

Hacı’nın bu düşüncesini Karatay da hemen okumuş. Önceki akşam kendisini çileden çıkaran öfkeli davranışlarını Kunanbay’a da soğuk biçimiyle olanca gücüyle sergiledi.

Ümitey, Amir, Dütbay üçlüsünün arasında geçen hadiseyi Karatay birbir anlattı.

Ortada “sallık” denen “hoppa, uçarı cin” türedi dedi. Onu azgın zamanın azizliği, skandalın işareti gibi gösterip özellikle üzerinde durdu. Belâ, bu civardaki bütün halka malum diye söyledi. Düpedüz maskaralık. Pöh, bunun adı şarkıymış, sanatmış güya?! Tüm gençleri kendine çekip yeliktiriyor. Alı yeşilli giyinmiş. Sallanıp üki takıp, eğile büküle şarkı söyleyip kafamın üstünde tepinip duruyor! dedi. Acılı, keskin diliyle şikâyetini arz ederek:

– Kendi başımın üzerinde oynasa katlanırdım. Ervahımın mezarı üzerine çıkıp tepinip oynakladı. Seninle benim fani dünyadaki son günle-

rimizde alınımıza leke sürdü. Sana acımama rağmen söylemesem de olmazdı. Bunu başka kime söyleyebilirim! Gidip de elin itine mi şikâyet edeyim. Değişen zamanın kiminden destek görebilirim! Göster şu yelikenlere heybetini! Benim için de, onlar için de hükmünü göster! dedi.

Söyleyecek söz yok. Az sonra, Kunanbay'ın emri boyunca Nurganım, konukları kilere götürdü. Orada ağırladı. Kunanbay kendi obasındaki delikanlıların arasından Nurganım'ın kardeşi Kencehan'ı yanına çağırıp hemen emrini verdi.

– Çift ata binip koşturarak Şolakterek'te Alatay obasında kalan Izguttu'ya emrimi ulaştır. Amir'i alıp güneş çıkmadan önüme getirsin! Şayet gelmek istemezse elini ayağını bağlayıp döve döve getirsin! demiş.

Yüz hattı Nurganım gibi nurlu, al, biraz topluca, sağlam vücutlu Kencehan, hem pehlivan, hem savaşçı bir yiğitti. O, Kunanbay'ın sinirini içinde yaşatıp hissetmiş gibi.

Açık duran perdeyi ilk kavradığı gibi avuçlayıp oturup duran Kunanbay, bu geceyi kirpiğini dahi oynatmadan geçirdi. Cansız taş bir heykel gibi. Bu günlerde iyice derinleşip yoğunlaşan kırışıklıkları, yaşlılığın gazabını, kaynayan öfkeyi soğuk suratla toplamış.

Tan tamamıyla atmıştı. Güz güneşi uzun bozkır ile sarıya çeken adırların üzerine kıpkızıl şafak attı. Kanlı ışıklar saçmış gibi. Bu zamanda, kızgın yaşlının evine Izguttu ile Amir geldi.

Genç yiğidin siması mosmor kesilip çenesi çekilip iki avurdu içine girmiş.

Kunanbay torununu uzun zamandan beri görmemişti. Sessizce kaş çatıp iki elini Amir'e uzatarak:

– Önüme gel! der gibi sertçe bir işaret verdi.

Amir, dedesinin önüne tımağıyla kamçısını bırakıp tek dizi üzere otururken gece boyu perdeyi toplayıp oturan uzun soğuk sinirli parmaklar genç yiğidin boğazından, çıplak boynundan sıkı sıkıya kavradı. İhtiyarın eli hâlâ yaşlı kartalın pençesi gibi güçlüymüş.

Demir mengene gibi sıkıp boğarak kendine doğru silkeleyip acıtırken bırakacağı benzemiyor. Az sonra yiğidin nefesi tükenip mosmor kesildi.

O anda bile mengene gevşemedi. Şimdi boğulurken soluğu kesilmekte olan yiğidin boğazından hırıltılar çıkararak dayanamadı. İhtiyarın önüne sırtüstü yere yıkıldı. Kunanbay diziyile bastırıp hâlâ gırtlığına yüklenip birkaç saniye daha uzatsa sesini soluğunu kesip neredeyse öldürecekti.

– Ne yapıyorsun? Kendi evladın değil mi, it dahi olsa! diyerek Izguttı üzerine gelmişti. Kunanbay’ın tek gözünü kan bürümüş. Ateşler saçarak bakarken Izguttı korkarak geriye çekildi.

Onun korktuğunu gören ve Amir’in, yaşlı pençelerin arasında biraz daha kalırsa öleceğini farkedenden Nurganım, can havliyle gelip Amir’in üzerine kapaklanıp Kunanbay’ın eline yapıştı.

– Hacı, muhterem, size ne oldu böyle? Affet, bağışla kurban olayım” diyerek güçlü vücuduyla Kunanbay’ın iki elini Amir’in boynundan sertçe itekleyip güçlkle boşa çıkardı.

Kunanbay, tek dizinin üzerinde oturduğu ayağını uzatıp Nurganım’ın gövdesine bir tekme salladı.

Kalbe doğru gelen sert tekmeden Nurganım sendeleyerek “pat” diye yığıldı.

Tam o anda keçe evin kapısını sertçe aralayarak Abay içeriye girmişti. Nurganım’ın Amir yüzünden yerde kıvrandığını gördü. Kunanbay genç yiğidi pençesiyle yakalayarak tekrar sıkmaya başladı. Abay, kapıdan baş köşeye doğru atılıp:

– Durdur şunu!.. diye haykırdı.

Babasının kana bürümüş gözü buna çevrilene kadar sertçe itekleyip Kunanbay’ın elini gevşetti. Amir’i ölümün pençesinden yulkup sürükleyerek kurtardı.

Kunanbay: “Haram!” diye kükredi.

– Öldürtmeyeceğim! diye Abay sertçe çıkıştı.

Şimdi çakmak çakmak iki göz birbirine dik dik baktı. Kapışacakmış gibi bakıyorlar. Abay’ın gözünü kaçırdığı da, yumuşadığı da yok. Babasının karşısında af dilemek, küçüklük de yok. Kızgın öfkesini ok gibi fırlatıyor. Hançer ve vurmuş gibi sert ve çabuk çabuk konuştu.

– Dilinde Allah’ın ismi, ellerinde kan! yine kan!... Bunları şeriata

uyduruyorsun. Bir zaman şeriat yolu diye, haksızca kan dökmüştün.

Abay on üç yaşındayken yüreğine ok gibi saplanan Kodar'ın ölümü, babasının şu anki cürümü gibi, gözünün önünden film şeridi gibi geçiyor.

– Şimdi şeriata karşı yine de öldürmek mi istiyorsun? Sessiz sofuluk taslayarak yatman Allah rızası için değil, felaâket için. Böyle bir felâket ve vahşilik için miydi? diye köpürüyor. Bir yandan cezayı durdurayım derken diğer taraftan sert hükümler söylüyor.

Kunanbay şu anda dile geldi.

– Defol! Kaybol, gözümün önünden seni azgın!...

– Çıkmıyorum!

– Azdırırsın sen, azdırırsın, bunların hepsi senden!...

– Benden olsun, benden! Sen niçin adam gibi ölmüyorsun! Devir, senin değil, benim!... Niçin karışyorsun?

– Yaa öyle mi diyorsun... Ona ulaştın mı?! diye Kunanbay, Amir'le Abay'ın ikisine aniden sert bir kin güttü. Düşündükten sonra Abay'la kavga etmek yerine kafasından geçene döndü.

Baygın durumdan aklını başına toparlayıp iki gözünü güçlkle açarak dedesine şu anda bakan Amir'e, Kunanbay iki elini havaya kaldırmış, avuç içinin sırtını çevirerek duruyor. Namazdaki gibi huşu halini, kötü dilek tavrını yaptı. Amir'le Abay'a doğru ellerini uzattı. Bu kötü duanın, bedduanın işaretiydi. Nurganım'la Izguttı iki tarafta cücükler gibi ciyakladılar.

– Yarabbi kabul etme!

– Yaradan önemseme! Bu ne biçim kötülük! Beddua etmek istiyor çocuklarına! deyip ürkerek seslendi. Ama Kunanbay'ın şimdi onların yalvarışına aldırdığı yok. Kunanbay diz çökerek uzanıp yatan torununun gövdesi üzerine beddua avuçlarını açıyor. Abay'a da acımasız ellerini gösteriyor.

– Kızılılaşıp atan tanda, bu felaâket tanda.. Söyledim atalık bedduamı. Benden doğan haram kan, bedbaht nesillerim bunlar. Yaradan sahibim! Ya Kerim, Ya Allah! kendi elimle öldürtmedin. Kulun olarak tüm dileğim, tek dileğim bu olsun. Al bu ikisini! Gönder onlara ecelin kırbacımı.

Zehrini, kötülüğünü diğerlerine bulaştırmadan, yoket gözlerini, geberesiceleleri ! diye elini ters çevirip bedduasını tamamladı. Aklını şimdi toplayan torunu ile Abay'a "Çıkin! Defolun gözümün önünden! Evladım olduğunuz hakikatse, ben de ikinizi kurban ettim. Sadaka ettim iki çürük yumurtayı, gidin de ölin, çabuk ölin! Defolun! dedi.

Abay oralı olmadan babasına nefretle bakıyordu.

– Tamam işte, tamamen gidiyorum senden! diyerek kestirip attı.

Kunanbay bedduasını söyleyip perdeyi sertçe indirip topaklanıp karnına yastığı bastı. Dudakları kıpırdayıp tesbihine, tövbesine devam etti.

Amir yattığı yerden şimdi başını kaldırıp tumağını, kamçısını eline alıp dizleri üzerine oturdu. Biraz oturup hiç kıpırdamadan perdeye doğru:

– Dirliği çok fazla görüyorsan, kendi Yaradan Allah, kendi alır. Allah'ın takdirini sen buyurdun ya, ama pişman değilim. Ateşte yansam da pişman olmayacağım, dedi.

Abay, onu yerden kaldırıp alıp götürdü.

Kökşe'den Amir'i Izzuttı alıp götürürken Baytas Abay'a adam göndermiş. O, Amir'in arkadaşı Mirzagul idi. O, Abay'ı şafak sökerken aniden uyandırmış. Babasının yanlışlarını bilen Abay obada at olmayınca, Mirzagul'm atına biner binmez tek başına koşturup gelmiş.

II

Kasım ayı geçip küzekteki halkın koyun kirkımı da bitti. Kışlağa tek-rar göçecekleri günler yakın. Ama güz soğuk olmayıp küzek otu hâlâ bol olduğu için insanlar yerinden kıpırdamadı. Oykudık'ta Abay'ın obasının etrafına sıkı sıkıya yerleşen obalar bu mekânın genellikle keçe gibi sık ay-rık otunu, yeşil otlarını sarartmışlar. Fakat obanın etrafındaki arazinin tamamı çıplaklaşsa da kenarlarındaki geniş yayılım otunun henüz tükendi-ği yok. Serin günde hayvanlar beslenerek gün geçtikçe iyice semiriyor. Hayvancılıkla uğraşan obalar, bu duruma seviniyorlar. Güzün yağmuruyla sert rüzgârından huzurun kaçmasına aldırmandan dayanıyorlar.

Bir çok obanın güzdeki âdetine göre Abay obası da yazın kurulacak

evlerini söküp toplayarak onun yerine basit sade küçük evler kurmuşlar. Aygerim'in evi şimdi farklı.

Küçük, sade evin iç duvarına keçe, tüskiyiz, halı asılmış. Büyük yelek yatak yerine, kalın yorganı, kuştüyü minderi, yastık altlığı çok, yer yatağı konmuş. Abay'la Aygerim'in oturduğu yatağın önü, kalın yünlü arkar derisiyle kaplanmış. Başköşede oturan konukların altına ise, uzun kara deriden parça parça dikilen geniş altlık yayılmış. Sade evin ortasını, kazan ve ocak kapladığı için bugünlerde Abay, kitabını yuvarlak masanın üzerine yayarak okumuyor. Çoğunlukla yer yatağı üzerine katlı katlı toplanan yorgan yastığa arkasını dayayıp elinde tutarak okuyor.

Önümüzdeki kış için dikilen geniş bir çizmesi var. Üzerinde yelek şalvar, dışı uyumlu pembe, kaliteli kumaşla kaplı, hafif sıcak geniş deve yünlü mont var. Biraz aşağısında oturan Aygerim de deri paltoyu yelek haline getirip hafif ve ince olarak diktirmiş. Göğüs üzerinden eteğine kadar yeni kunduz derisi işletmiş. İki tarafındaki ilmek düğmelerine büyük kırmızı değerli taş yerleştirmiş. Kazak kuyumcularının itinayla işlediği burmalı gümüş düğmeler. Aygerim çoğunlukla nakış işliyor. Başköşede Erbol'la Baymagambet, güzün lezzetli kırmızını acele etmeden tadına vararak yudumlarken togızkumalak* oynuyor.

Aygerim'in haşlattığı yeni soyulan semiz kulinin eti pişmek üzereydi. El yıkayıp yemeğe oturmaya Aygerim buyur ettiğinde Abay, sabah-tan beri başını almadığı, hiç kıpırdamadan devamlı okuduğu kitabı kapatıp bir kenara koydu. Kazanı ateşten indirdiğinde dağılıp yavaştan süzülen ateşin acı mavi dumanı gözleri yakmış, boğazı gıcıklayıp rahatsız etmişti. Abay "Biri tünlülüğü açsa" diye şanıraka baktı. Aşağı doğru açık delikten güzün sessiz çiseleyen yağmuru sepeliyor. Suratını ekşiterek:

– Tüh, tüh! tünlülüğü açmak istesen yağmur, açmayayım desen tütün, tatsız günlerden biri! dedi.

Ev içi sofranın kenarına toplanırken evin dışında tapırdatarak gelip duran atlılar hissedildi.

Gelenler iki kişiymiş. Yağmurdan sırlıklam ıslanıp eve girdiler. Şake ile nişancı Başeymiş. Şake'nin Abay'a gelmesinin özel bir nedeni var.

*togızkumalak: Kazakların eskiden beri oynanan dokuz taşlı bir tür satranç oyunu.

Ağabeyiyle beraber yemek yedikten sonra Şake, Abay'ın yanında oturan dost yarenlerinden sakınmadı. Suratı donuk, endişeli bir yüzle Abay'a baktı.

– Abay ağabey, ben size birşey danışmak için geldim! diyerek sözüne başladı. Sözümlün özü Amir'in durumu. Canlı cenaze gibi gözümün önünde gönlü geçip kendi kendini harap ediyor. Bilmiyorum, birisine karşı isyanı mı var? Yoksa ölüm hazırlığı mı yapıyor, kim bilir! Bu güzün böyle yağmurlu, fırtınalı havasında, eski davranışına yeniden dönmek istiyor. Geçen günlerdeki sallarm hepsini dünden evine çağırıp giyim kuşamlarımı tekrar giyip kuşanıp yeniden havasını kazanmak istiyor! diyerek durdu.

Abay'la Aygerim, Amir'e lanet okuyan insanlar gibi değil, aksine içleri yanıp derdini kendilerine dert ediniyorlar.

– Sağlığı sıhhati iyi mi? diye Aygerim sordu. Yazık işiğima! Halkın arasından kovulmuş gibi oldun ya! dedi.

Abay, Şake'den:

– Gam, kaygı düşünen insan gibi mi! Gönlü nasıl? diye sordu.

Şake belirsiz bir cevap verdi.

– İçindeki bildirmiyor. “İh” diye inlediği bir hastalığı da yok. Daima sessiz ve bir başına. Dombırasıyla başbaşa dert arkadaşı olmuş. Evinin dışında durup bir günü dinlediğimde, şu günlerde bu civarda eşi benzeri olmayan mükemmel bir dombıracı olmuş. Bedeni sağlam ama, içi kan mı ağlıyor, diye düşünüyorum. Herhalde ondan olsa gerek, hüzünden içini kemiren biri gibi sararıp perişan oluyor. Yoksa bundan dolayı mı kendini toparlamak istiyor. Bugün sabah duyduğumda Kökşe'ye doğru gideceğiz” diye söylüyor diyorlar. Bu şimdi açıkça halk ve memleketle karşı karşıya gelip düşman olacağı benziyor. Başkası bir tarafa, geçenlerde onu kargayan Hacı ne diyecek? Namus, kin duyguları şahlanan Kökşe ne yapacak? Başına bir belânın gelmesinden korkuyorum. Bunu nasıl engellerebiliriz? Nasıl bir akıl verirsiniz? dedi.

Abay sessizce düşündü. Şake'nin gözünün içine bakarak, onun getirdiği insanı acındıran Amir'le ilgili üzüntünün hepsini de yüreğine, sineğine çekmişti. Erbol'la Şake'nin tahmin etmediği bir kararları şaşırttı.

– Babası bedduasından dönmüyor. Ama feda edilecek körpe genç Amir miydi? Ortamı değişik, devir farklı olursa, Amir, o kargayan babasının tüm evlatlarından, hepimizden sanatı üstün aziz adamın birisi pekala olabilirdi.

Kaygısından endişeleniyorum. Bir çocuk için, hasmane bir dilek de, cahil ağzından çıkan dilek de yeteri kadar ceza ya. Kendisi bilsin. Önüne çıkmayın, Şake. Gitmek istiyorsa Kökşe'ye gitsin. İneyerek akli başına gelir. Şu günlerde kapana kısılmış fare gibi bir yerde, dört duvar arasında kapalı kaldı. Bari hiç olmazsa “atlısı atlı, yayası yaya olarak hepsi üzerime geldi” demesin! dedi. Bu sözle bağladı.

Erbol'la Şake bunu gayet iyi anladılar. Sadece Aygerim Abay'ı tasvip etmedi.

– Böyle durumlarda bağına çekmeyen, kucağını açmayan canciğer insanların gönlü, tatlı dili insana ne kadar güç verir? diyerek yüzünü kapıya çevirdi. Abay ses çıkarmadı.

Abay, Semey'den döndüğünden beri eski Aygerim'in yerinde yeller esiyor. O bugünlerde arasıra böyle bir zamanda Abay'a söylediği birkaç kısa ve muhalif sözlerle çok şeyler imâ ediyordu. Önceleri tertemiz toz pembe zamanlarında Abay'ın sözünden sözü, düşüncesinden düşüncesi, nefesinden nefesi bir an dahi kopup ayrılmıyordu. Şimdiki Aygerim, Abay'ın durumunu yarım sözden dahi bilip anlamaktan yanılıp aksileşmiş. Bu söylediği söz de içteki yadırgamanın, soğukluğun rüzgârlarıydı.

Abay, Amir için üzgündü. Aygerim ev içindeki yaşamını da çıkmaza soktu. Mutluluk neşe dolu evine üzüntü girdi. Günlük güneşlik sıcakık mekânından, sıradan monoton bir yaşama geçmişti. Tatsızlığı, tuzsuzluğu çok, kusuru, hatası çok olan hayatın solgun yüzlü sonbaharı gelmişti.

Bütün bunların sebebi Saltanat. Masum Saltanat... Onun düşüncesinin temizliği ile Abay'ın suçsuzluğunu Aygerim gözönünde bulunduramadı. Tekrar düşünüp bir an olsa da anlayayım, demedi. Aygerim onu, Amir hakkındaki haksız yere suçlamasını tartışmaya götürmeden dinledi. Ama onun Amir için ilk defa babası Kunanbay'la yakasını toplayıp yulkarcasına kavga edişini hatırladı. Ondan aldığı acımasız bedduayı da düşünerek kendi kendine acı bir alayla güldü. Bir taraftan yalnız “ışık”, “sev-

gili”, “yar” denen Aygerim işte. Onun da gönlü Abay’dan soğudu. Niçin soğudu? Abay’ın yaptığı suçtan mı, affedilmez büyük bir günah, ihanetten mi? Temiz sevgiden Abay’ın vazgeçmesinden mi? Saltanat’ı Aygerim’e tercih ettiğinden mi? Hayır, öyle değil, bunların hiç birisi değildi. Aygerim’in düşündüğü gibi değildi.

Saltanat’ın izzeti nefisini düşündüğünde Abay’ın, onu bambaşka takdir edip minnetle hatırlamaktan kendini alamadığı gerçek. O zaman da kendisini düşündüğünde, Saltanat’ın temizliğine yaraşır, kendine hakim oluşuna da hayran oluyor. Ama bununla birlikte zerre kadar dahi şüphe etmeden kendi kendini takdir ediyordu. Saltanat gibi insana, hayatında yine rastlarsa, Abay aynı şekilde iradesine hakim olacağına güveniyordu. Kendinin bu durumdaki tavrına sevinerek tasdik ediyordu. Çünkü Abay’ın anladığına göre bu, onun yeni bir sıfatı. Kazak gençlerinde, bu toplumda nadir rastlanan yeni karakter ve ulvilik örneği. Abay’ın kitaplarından öğrendiği, bilimin özü. İnsanlığı, adaleti, haysiyeti beynine çok güzel şekilde yerleştirip gönlüne derin damarlarını salan seçkin Rus kitaplarının verdiği terbiyeydi. Abay, yalnızlık hissetse de bir taraftan şükrediyor. “Sadece bilimle yükselmeyip talim terbiye alarak geliyorum! Saltanat’la aramızda, delikanlıların inanmayacağı bir karakter edinmem, o terbiyemden kaynaklanmış ya!” diye düşünüyordu.

Bunu Aygerim de anlamadı. O, delikanlı ile kız arasında tertemiz insanî bir dostluğun olabileceğini düşünmedi. Akli, hafsalası da almıyor. Bu sözle inandırılacak, hissettirilecek bir durum değil. Ruhî terbiye, bilim terbiyesi yükseldiğinde, insanın kendi kafasıyla muvazene edeceği, çözebileceği bir durum. Aygerim bu terbiyede Abay’dan farklı ve uzak duruyor. Abay onun derdine melhem olacak ilaç bulamadı. Çok kere Saltanat hakkındaki söze Aygerim’i düşündürmeye çalışmıştı. Ama onun, bütün sözleri kulak ardı edip suratı asılarak kendini kenara çektiğini görüyordu. İkişi şimdilik geçit vermeyen iki tarafta. Şu anda Abay durumu farklı ve derinden hissetti. Kendi kendine tek başına kalan yalnızlığı hissedip yine derinden bir iç çekti.

Aygerim deminki sözünün Abay’a ağır geldiğini anlayıp dönerek bakmıştı. Eşinin yüzüne: “Acaba küstürdüm mü?” der gibisince baktı. Abay, bunun gözüne müteesir olarak dimdik bakarken oturup söyleyeceği sözünü Erbol’a yöneltti.

– Ey Erbol! Dünya zindan olup gitti. Bir akıl ver, nereye kaybolup gitsek? Sarı bozkıra gitsek de bir tarafa savuşup kafamızı biraz dinlesekm mi? dedi.

Bundan sonra sadece Erbol’a değil, Şake, Baymagambet ve Başey’e de danışıp bir karar verdi.

Şake biraz sonra kartal, nişancı alıp Çingis dışındaki ıssız yaylağa ava çıkmak niyetindeymiş. Bu bölgenin avcıları güzün bu zamanlarında ava çıkardı.

Önceleri özellikle böyle ava çıkmasa da Abay, bu sene beraberindeki dost yarenlerini yanına alıp ava gidecek oldu.

Bundan aşağı yukarı yirmi gün geçtikten sonra Abay, av yolunda av peşindeydi. Şimdi avcıların üç çadırı ıssız bozkırda. Kimsesiz büyük dağda, Bakanas Dağlarında. Çadırları Kırgız Çatı denen ormanlı, ırmaklı, büyük yamaçlı kayalık derin vadide kurulmuş. Kırgız Çatı’nın tam bu yerine “ Küçük Evliya” diyorlar. Öyle demelerinin sebebi, bu kayalıklı dağın tepesinde yakanın sırtında, dağ içine derinlemesine giren büyük mağara, “Kara Oyuk” var. Çingis dağında böyle mağara iki tane. Birisi buradan bir günlük uzaklıkta, Tasbolat denen boyun kışladığı mekânındaki büyük mağara. Ona bazen “Evliya Taş” bazen de “Konur Evliya” diyorlardı.

Bu Kırgız Çatındaki mağaraya biraz küçük olmasından dolayı “Küçük Evliya” denilmekteydi. Çadırlar bu Küçük Evliya’nın tam eteğinde. Önü, ırmakla sık kayın ağaçlarının, kavakların yetiştiği vadiye doğru. Arkası büyük kayalığın tam dibinde. Orada konaklamışlar. Bu günlerde birkaç kez kar yağmış. Gece geçerse ilk kar olacak. Hâlâ yoğun bir kar yağmadı, ama kar sabaha doğru yağıyor, veya hergün, ince hafif kar ya da kırırağı oluyor.

Avcılar, on günden beri kartalla, tazıyla çok tilki avladılar. Başey, Şake gibi nişancılar çatal ayaklı tüfekleriyle arkar vurup her bir çadırın içini av derisiyle, arkar etiyle doldurmuşlar.

Avcılar bugünkü yaşamlarında av avlama düzenine göre hareket ediyorlar. Farklı bir program içinde, bunlar karanlık çökerken erkenden yatıp şafak söker sökmez erkenden kalkıyorlar. Disiplinli, intizamlı bir hayat geçiriyorlar.

İşte şimdi şafak yeni söküyordu. Çadır hâlâ sıcak, birşeyler yapmanın zamanı gelmiş. Atlar hâlâ getirilmemiş. Abay, keçesi katlanarak örtülen, geniş, sıcak çadırda derin uykudaydı. Silkinip başını yataktan kaldırırdı kaldırmaz birden etrafına bakındı. Erbol:

– Abay, şu enteresan olaya bakın! Ne yapmak istiyor? Farkettin mi? deyip çenesiyle göstererek çadırın ortasını işaret etti. Abay yüzünü çevirip baktığında nişancı Başey basık çadırın birazcık açılan tünlüğünden tüfeğinin namlusunu göğe doğru yöneltip birşeye nişan alıyor.

Çadır içinden av avlayan nişancıyı bu avcılar henüz ne görmüş ne de duymuşlardı.

– O ne?

– Ne gördün? deyip ikisi de yastıktan başlarını hemen kaldırdılar.

O sırada Başey’in uzun tüfeği “pat” diye çadır içine duman yaydı. Başey, tüfeğinin tütünü dağılmadan:

– Vurdum “Tam göğsünden! diyerek dışarıya baktı.

Abay’la Erbol, Başey’in elbisesinin kenarından çekiştirip:

– Söylesene neye attın?

– Neyi vurdun? diyerek yerlerinden kalktılar. Başey, bunların hepsini şimdi daha iyi anlayıp ileri atılarak:

– Arkar! manda gibi kulca... yıkılıyor, dışarı koşun, dedikten sonra kendisi kapıya doğru fırlayıp dışarıya çıktı. Bu arada demin uyanıp dışarıya şimdi çıkarak ateş yakmaya çalışan Baymagambet , aşçı Masakbay dışarıda şuşuldaştılar.

– Kim attı?

– Hay Allah, tüfek nereden atıldı?

– Yuvarlanarak üzerimize geliyor. Çadırın üzerine düşmesin! diyerek panik içinde koşuşturdular. Tam o sırada ağır birşey çadırın kenarına yukarıdan “küt” diye gürültüyle düştü. Can çekişen av olduğu anlaşıldı. Erbol’la Abay, geniş çizmelerini ayaklarına aceleyle geçirip kabanlarını omuzlarına atarak hemen dışarıya fırlamışlardı. Başey, arkarı boğazlıyor.

– Öküz gibi kulca! Hasta olmasın?

– Bu nereden şaşırıp geldi? Aradığında bulunmayan kıvrık boynuzlu yaşlı kulca nereden çıkıp Başey’i buldu? diyerek dışarı çıkanlar, dikkatli arkarın böyle kendi ayaklarıyla gelip ecelini bulmasını bir türlü anlayamayıp şaşkınlık içindeydiler. Abay sessizce arkarın her tarafına bakıp:

– Aklnı mı oynatmış? Kır mü gözleri? Yoksa çok yaşlanıp bunayan arkar mı? demişti.

Vurduğu avının derisini yüzüp şimdi boynuzuna, vücut yapısına tecrübeli gözlerle bakan Başey, Abay’ın deminki sözüne güldü. O kendi yeteneğine çok güveniyor. Ve işneleyici tarzda kim olsa da hiç affetmeden çarptırıldı.

– Eğer kör olsa, Erbol’la ikiniz vurun, diye gündüz gelirdi. Ensesinin yağı bir parmak değilse burnumu keser veririm. Böyle bir arkar hiç bunak mı olurmuş? Onun yerine Başey’in kaşınan elleri, yatsa da, kalksa da, arkar avladığına kıyamadığından söylüyorum desene! dedi. Arkadaşlarının arkar hakkındaki hasta mı, bunalmış mı, denen şüphesini giderdi. Ve gülererek işnelemenin içinde kendini övmeyi de ihmal etmedi.

Üç çadırın insanları bu arkarın kendi ayağıyla gelip ölmesini hayra yordular.

– Bugün bereketli gün olacağına benziyor.

– Sürü sürü gelsin!

– Atları getirip çayı mayı çabuk hazırlayın. Çabuk ata binelim ! deyip bu üç çadırın en büyük kartalcısı, avcısı Turganbay aceleyle emirler yağdırdı.

Kartalını okşayıp bacağına yoklayıp kıvamında olup olmadığına bakan Şake de: “Şimdi kartalın maharetini göreceğiz, atları hazırlayın” diye acele ettirmişti. Abay’la Erbol, avcı sayılısalar da, tam usta avcı gibi pratik değillerdi. Yorulmak bilmeyen uyanık avcılara karşı birşey söylemeyip çoğunlukla onlara itaat etseler de her zaman ata binmekte geri kalan bunlar oluyordu.

Onlar yüzülüp parçalanması bitmek üzere olan arkarın yanından uzaklaşamıyor. İçten ağırdan almakta anlaşıp birbirlerine bakıyorlar. Erbol, Turganbay’a arkarı işaret edip:

-- İki ayağımızı bir papuca sokma, dur şöyle! Bunun taze kavurması-
nı yedikten sonra çıkalım hiç olmazsa! demişti.

Avcılığın bir kuralı var. Ağabeylik , büyüklük, başkanlık, burada kartal tutan, kartalı eğitmesini bilen insanda. Turganbay bunların içinde çadırların başı olmuş. Kendisi av esnasında çabuk kızıp, çabuk sinirlenen birisi. Erbol'un deminki inatçı tutumunu, disiplinsizliğini beğenmedi. O, Erbol'la Abay'ın ikisine bakarak:

-- İşleriniz hiç bitmiyor! Avda mı yürüyorsunuz, yoksa sıbaga getiren hanımların yanında yürüdüğünüzü mü zannediyorsunuz? İkinizi kaldırıp ata bindirmek, hergün kötürüm bir insanı kadırmaktan daha beter. Kavurmaya devam etsinler. Bu erken vakitte Evliya'yı arayıp Çat'ın kayalarında bir tur atıp geleceğiz. Binin atlarınıza! dedi. Kendisi eyerlenmekte olan atına doğru kartalını alıp yöneldi.

Avcılar, "Evliya'nın" başına çıktığında kışın güneşi, beyaz karda, sık, kat kat sırtlarda kırmızılaşarak ışık saçtı. Uzaklardaki Sıban mekânının yarısı, Ak İrek'in belinden yükseliyormuş. Evliya'nın bir tepesinde Turganbay kartalını saldı. Öbür tarafındaki bir sırta varıp Şake'de gönderdi. Üçüncü sırta kartalını salan Abay'ın Aygız'dan olma kardeşi, bu seferdeki avcı arkadaşı Smagul idi. Abay'la Erbol genellikle kuş kaldıranın yanında değil, Turganbay'ın yanında oluyor. Bunların kuş kaldıranı, atına cambaz gibi hakim olabilen becerikli, uyanık Baymagambet. Turganbay'ın bileğindeki kartal, tüm avcıların imrenerek baktığı kartal, Tulak'ın Karaşolak'ı diye biliniyor.

Bu kuşu, geçen sene yazın Abay, Sıban'daki Tulak isimli kartalcıdan on kadar büyükbaş hayvan vererek satın almış.

Bunu almasının sebebi, inatlaşma. "Gelecek kış, kuşla avlanacağım" diye Abay, Tobıktı içinden iyi kartalın kimde olduğunu sorup soruşturduğunda da Turganbay, kartalın hası Karaşegir demişti. Onu almayı isteyip Abay'dan çok rica etmiş. Karaşegir, Böcey'in oğlu Cabay'ın kuşuydu. Abay onu istettiğinde, Cabay o kuşu vermedi. Ondan sonra Şake ile Turganbay: "Bu civardaki bütün kuşların şahı, Tüki Sıban içindeki Tulak'ın Karaşolak'ı. Artık inatlaştıktan sonra kızın diyetini verse de onu aldırarak gerek" demiş. Karaşolak'ı yaz günü eğitip güz boyunca "kendi obamda,

kendi elimle, istediğim gibi itinayla eğittim,” diye söyleyen Turganbay’dı.

Karaşolak namına yaraşır şekilde gayret gösteriyor. Avcıların dolaşacakları yerin bir ucu Akçatav; arasında Kırgız Çatı, Canibek Tezek’in Karaşokası; Kazbala.. İkinci ucu Baykoşkar oluyordu. Bu avcılar, on gün zarfında bu bölgeyi boydan boya geçerek kar yoğunlaşmadan dağ bayır koşturup karış karış tarayıp çıkmışlar.

O günlerde Karaşolak’ın tek başına avladığı tilki sayısı yirmiyi aştı. Hergün bir değil, bazı günler iki tilki de avlıyor. İki sefer, göz açtırmadan, direnmesine fırsat vermeden bir gün içinde ardarda iki tilkinin işini bitirdiği de oldu.

Şimdi de tomagası çıkarılır çıkarılmaz, ateş gibi gözlerini kuş kaldırım önüne dikerek duran Karaşolak, bir anda Turganbay’ın elinden “pır” diye kanat vurup havalandı. Avcı hiçbirşeyi görüp farkına varamadı. Kuş havalanır havalanmaz, yerde gezinen Baymagambet’in “kiuv” sesleri duyuldu. Tilkiyi görüp hissetmenin işareti buydu. Av yakınlarda bir yerlerde kaçıyor benziyor. Üç avcının gözü Karaşolak’ın şu anki uçuş seyrinde.

Turganbay hergün Karaşolak’ın eğitimini sürdürürdü. İlk kez uçup göğe doğru yükselişindeki kanat çırpışından itibaren gözünü ayırmayıp dikkatle süzerdi. O sırada bazen kanatla kuyruğu hızla çırpınıp bir anda boşaldığı olurdu. Fişek gibi atılır. Bu halde Turganbay keyfinden gülüyordu. Böyle durumlarda söylediği sözünü tekrarlardı.

– Canbavır bugün formunda! derdi. Böyle uçuşunu görünce gönlü de onunla kanatlanırdı. Kuşunun tilkiyi avlayıp, bu ulaşana kadar altında toparlayıp öldüreceğine güvenirdi. Kartaldan boşalan eliyle konuşundaki uzun sarı enfiye kutusunu alıp enfiyesini genzine çekerdi. Kendince birşeyler mırıldanıp tek bir şarkısını söyleyip yavaştan alıp kuşuna bakarken sabırla, tadını çıkara çıkara enfiyesini çekerdi. O, Karaşolak’ın, Canbavır Çögel’in tohumu olduğuna başından beri inanmıştı. Diğerleri kartala, Tulak’ın Karaşolak’ı dediğinde, bu Canbavır diyerek kendi sevdiği tek şarkısını mırıldanarak söylerken:

Canbavır’dan can gitmez,

Tebingiden* ter gitmez.

*tebingi: Üzengi ile eyerin iki tarafında bulunan deri parçası.

*Kancıgadan kan gitmez,
Canbavırım yanaşırsa,
Tilkiden ümidin kesilmez...*

diyordu.

Bugün kuşluk vaktinde bu Canbavır, yani Karaşolak, hergünkü gibi değil yavaştan uçuyor. Turganbay alışılâgelen sevinç sözlerini söyleyemedi. Enfiyesini de unuttu. Atını topuklayıp kuşun önüne doğru yeldirerek giderken:

– Hay Allah, buna ne oldu? dedi. Atını hoplata zıplata aceleyle Evliya Taş'ın sırtından boylu boyunca geçip dik kayalığa dayandı, atın üzerinden boynunu uzatıp üzengeye ayağını direyerek bakakaldı.

Tecrübeli, belli başlı yaştaki, usta eğitici avcı, uçuşunu beğenmediği Karaşolak'ın “artık tilkiye inmesi nasıl olur” diye izliyormuş. O anda bunun yanından Abay'la Erbol sabırsız bir heyecanla patırdatıp koşarak geçtiler. Kartalın tilki avlamasını hergün görseler de, ikisinde heyecanlı bir sevinç, bir telâş hiç eksik olmuyordu. Taşlık bayırda atları kayıp birinin arkasından diğeri sürünerek tökezlese de ikisi kartalın yokuş aşağı doğru gittiği çatala afallayarak ilerlerken atıyla eyeriyle kayarak gidiyorlar.

Ama onlar tecrübesiz, acemilikle aksi yöne koşmuşlar. Turganbay ikisine bağıra çağıra köpürdü.

– Durun şöyle, boş yere koşturmayın! İşimize taş koyuyor, iki beceriksiz, aptal! diye kızıp bağırıyor.

Abaylar gerçekten Karaşolak'ın işini zora soktular. Bunlar önünde gitmese, tilki dağın düzlük yerinden çıkacak olup yokuş yukarı gidecekti. Bunlar önünden paldır küldür koşturduklarında yönünü değiştirip Abay'la Turganbay'ın arasındaki dik kayalıklara doğru koşturdu. Kartal, Abayların o tarafından geçip gitmişti. O, tilkiyi oradan beklemişti. Şimdi yeniden vadiden yukarıya doğru yükselip kayalıklarda duran tilkinin tepesine inmek gerek.

Karaşolak o niyetle geliyor. Ama tilki yaşlı, kurnaz, akşulanmış*. Turganbay bağırıp türküterek koşup kayalıktan indirmek istese de, insan-

---

*akşulan: Tecrübeli tilki.

dan ziyade sekiz mızraklı gökyüzünün hakiminden çok düşmanlık gören akşulan yerinden oynamadı.

Turganbay'ın içine sinmeyen bugünkü uçuş kusurunu kartal şimdi apaçık gösterdi. Kayalıktaki tilkiye süratle uçup pençelerini konuşturmanın yerine, aşağılardan yere paralel olarak geliyor. Çift kanadıyla neredeyse kayalıklara çarpınarak, ağır vücuduyla salına salına uçup kanatlarını çırpa çırpa geliyor. Bu uçuşunda o Canbavır'dan ziyade, basit, sıradan kartalın biri gibiydi. Üç avcının arasında, yüz metre kadar mesafede hâlâ kaçmayıp kayalıklarda kartalın yaklaşmasını bekleyen akşulan şimdi halsizleşip yavaşlayıp yaklaşmakta olan kartalı geride bırakıp yokuş yukarisına doğru kıvrılarak fırladı. Bu zamana kadar bitkin düşüp ağırdan gelen Karaşolak, tilkinin peşine düşemedi. Demin tilkinin bulunduğu kayaya zorlukla ulaşip "lap" diye kondu. Tilki kurtuldu.

Turganbay'ın Karaşolak'tan ilk pişmanlık duyduğu buydu. Atından iner inmez gevşek yağmakta olan karı eliyle sıkıp bir top yaptı. Onu Karaşolak'ın damağından içeri soktu. Kartalı kursağından yoklayıp deminki kartopunun dışarıdan midesine inmesine yardım edip ezip sindirttikten sonra Abay'la Erbol'a birşey söylemeden, hiçbir şey açıklamadan atına binip çekip gitti.

Ellerinde kartalı olmayan iki yamak, Turganbay'ı kendilerinin sinirlendirdiğini anlayıp sessizce suçlarını kabul ettiler. Koşturarak gelmekte olan avcının arkasından geliyorlardı. Bir yerden Turganbay gelip yine kartalı bıraktı. Etekte duran Baymagambet'e sol eliyle "Oradaki sık taşlık yeri tara" diye işaret vermişti. Bu defa arka tarafından yaklaşan Abay'la Erbol'a elini ters sallayıp azarlıyor.

– Durun! Kıpırdamayın! Boşuna koşturup önüme geçerek bir rahat vermiyorsunuz insana. Bu tilkiyi avlayacak olan kartal mı, ikiniz mi? Niye deli gibi koşturuyorsunuz?! Kalın orada! dedi.

Abay'la Erbol birbirine kenardan gülerek bakışip hocası azarlayan şakirdler gibi mum oldular. Turganbay'ın emrettiği yerde bir tarafa kıpırdamayıp öylece kaldılar.

Biraz sonra yine Baymagambet'in "kiuv!" denen inceden işareti taşlar arasında yankı yaptı. Karaşolak atıldı. Bu sefer hırslı bir niyetle kanat-

larını çırpı. Çabuk dövünüp bir kavis çizerek kanatlarını kısıp çarparak iki üç kez havada tur atıp yukarılara doğru süzüldü. Şimdi Turganbay'ın önündeki zirvenin böğrüne doğru çift kanadını bir çırpıp göğsünü öne çıkararak hemen aşağıya doğru yöneldi. Turganbay ses çıkarmadı. Önde ne olup bittiğini görmeseler de Erbol'la Abay geride durup "İndi, indii, indii!", " Bu işi becerdi!", "Avladı! Tam fırsatı!" dediler. Yine sabredemeyip Turganbay'ın yanından atlarını mahmuzlayarak hızla akıp gittiler. Kuşun indiği yerden onlar da aceleyle topuklayıp yokuş aşağı iniyorlar. Bu sefer Karaşolak affetmeyeceğe benziyor. Abay altındaki sarı, kestane renkli atının eyerinin boynuna, yelesine doğru düşmesine bile aldırmadı. Hâlâ dikkatli olarak aceleyle gelirken tam önünde bir ok boyu kadar mesafede Karaşolak, demin pençelerinden kurtulan akşulanla boğuşuyormuş. Abay daha ilerlerse, eyer meyeriyle atın başından aşır düşeceğe benziyor. O arada geriye çekilip atın arkasına eyersiz binip yeniden ilerleyip kuşla tilkinin yanına geldi. Bembeyaz karın üzerinde kızıl tilki, kara kartal, can pazarında boğuşma içerisindeyken, Abay'ın gözüne aklında hayalinde olmayan farklı bir manzarayı getirdi. "Tam fırsatı, Bravo! Harikasin Canbavır, müthiş Karaşolak!" diye dilinden dökülen sevinç çığlıkları var. Ve gözüönündeki bu tabloyu hemen aklına gelen güzel bir şiirle resmediyor. Bembeyaz tenli, al yüzlü, siyah saçlı, büyüleyici güzelin yıkandığı an mıydı? Abay'ın diline bir mısralık şiir geliverdi.

...." *Benziyor büyüleyici güzelin yıkanişına*"

diyor. Başı ve sonu olmayan bir mısralık şiir gönlüne aksedip yer etti.

Abay ulaştığında Karaşolak tilkiyi tamamen pençelerinin altında topaklayıp bastırıp almıştı. Yıkanan güzelin iki dirseği saçlarını havalandırıp dalgalandırıyor gibiydi. Arkasını örten siyah saçlar gibi Karaşolak'ın dösü kıpraşıyordu.

Bu tilkiyi avladıktan sonra dört avcı Kırgız Çatının Canibek'e bakan dallı budaklı yükseklerine doğru çıktılar. Turganbay'ın bu yükseklikte bir defa daha kartalını salıp ondan sonra çadıra dönme niyeti vardı.

Ata binip ava çıktıktan sonra Turganbay'dan "Nereye gidiyoruz" diye Abaylar sormuyorlar. Gerçekten de sormaya cesaret edemiyorlar. Turganbay tepeye yaklaşır yaklaşmaz, Baymagambet'i eteğe tekrar gönderdi.

Pratik, becerikli Baymagambet, Turganbay'ın işine Erbol ve Abay'dan daha çok yarıyordu. O, bu konuda bunlardan daha seri ve bilgili. Turganbay kartalını alıp dağ başına ulaşıncaya kadar, Baymagambet, taşlıklarda kışelemeyip bir yerde sessizce durup Karaşolak'ın tomagasını çıkarttıktan sonra Baymagambet'e el kol işareti yaptı. O zaman usta kuş kaldıran harekete geçmişti. Turganbay, Abay'a bakıp:

– İşte bakın, ava çıkacaksa, Baymagambet gibi adamın çıkması lâzım! dedi.

Baymagambet, sinsice vadi boyunu tarayıp gelirken arada bir durakladığında, eyerinin kaşını yavaştan tıkıdatıyordu. Dağla vadi çok sakin. Yaprak kıpırdatan bir rüzgâr dahi yok. Dünya sessizliğe gömülüp Karaşolak'ın yine sahneye çıkmasını bekliyor. Turganbay, başka iki kartal avcısının gittiği Kırgız Çatı'nın baş tarafına yüksekten göz ucuyla bakmıştı.

Uzak bir tepenin başında, boz atlı kartal avcısı Şake'nin, kartalını saldığını gördü. Onun ötesinde belli belirsiz küçük bir karaltı halinde Smagul fırsat kollamakta.

Bu sırada Baymagambet yine de Karaşolak'ın kulağının aşına olduğu keskin ince sesiyle kısaca “kiuv!” deyiverdi. Karaşolak yine havalandı. Bu seferki uçuşu deminki gibi değil. Sabahki ilk uçuşuna benziyor. Ağır-dan kanat çırpıp yavaşça uçuyor. Ama tilki burnunun dibinden, altından kaçmıştı. Kuş, atlıların üzerinde biraz yükselip bir daire çizip pike yaparak aşağı indi. Tam bu sırada sağ tarafta, yüksekten aşağı doğru uçan bir başka kartal daha görüldü. Ayağında paça bağı olan yabancı bir kartal, kanatlarını yayıp Baymagambet'in önündeki tilkiye doğru dönmüş süzülüyor. Dağ başındaki avcılar konuşmasalar da “iki kartal karşı karşıya gelebilir!” diye sessizce içlerini bir endişe kaplıyor.

Yabancı kartal, Karaşolak'a nazaran tilkiye kestirmeden çıktı. Doğru gidip ondan önce avına ulaşmak üzere. Şimdi bu tilkiye, ilk olarak ulaşma şansı doğdu. Ama yakın olmasına rağmen o kuşun tilkiye uçuşu içten değildi. Yavaş, ağırdan alıyor. Karaşolak ise bu yarıştığı rakibini görür görmez aşağı doğru dik olarak, kanatlarını kısıp çırpıp çırpı ilk uçuşundaki tembelliğini unuttu. Acele edip son süratle taş başında duran tilkiye yabancı kartalın önünden pençesini taktı. Yakalayıp uçar halde, önünde

koşarak gelmekte olan Baymagambet'in atının önüne getirip tostoparlak aldı. Yabancı kartal Karaşolak'ın üzerine inip bir zarar vermesin, diye düşünen Baymagambet, atının üzerinden aşağıya atılıp üzerinde gezinmekte olan kartalı kamçısıyla sakındırıyor. Karaşolak'la onun altındaki tilkiye kendi vücuduyla kalkan olmuş. Tam bu sırada yokuş aşağı Turganbay, Abay, Erbol da aceleyle geliyormuş. Dağın başından ufak kar yumaklarını, küçük taş parçalarını indirerek, sürüklenerek geliyorlardı. Turganbay, belden aşağı indiğinde, yabancı kartal için:

– Vay, bu Karaçegir ya! demiş.

Abay, Erbol, Baymagambetler, bu kuşların karakterlerini, özelliklerini bilmeyen tecrübesizlikleriyle telâş içindeler. Onlara göre, Karaçegir yerde duran Karaşolak'ı pençesiyle perişan edip zarar vereceğe benziyor. Turganbay, bunlarla birlikte acele ediyor. Ama o, bunlar gibi düşünüp acele etmiyor. Bilgili kuş avcısı, Karaçegir'in elde yetiştirme bir kuş değil, yabani bir kuş olduğunu iyi bildiği için onun başka kuşa inmeyeceğine emin.

Ama avcılık yarışı bir rekabet. Birlikte gönderdiklerinde, kendi eğittiği Karaşolak'ın önce ulaşip ünlü Karaçegir'in önünden tilkiyi çekip alması bunu sevindiriyor ve övündürüyordu. Ve “Karaçegir ne yapacaktı? diye onun bundan sonraki konuşunu, davranışını yakından görmek istiyor. Buna acele ederek geliyor.

Karaçegir Karaşolak'a saldırmadı. Ama uzaklaşıp kayalığa da konmadı. “ Bir tilki daha olsaydı” dercesine bu vadiyi tarayıp üzerinde geziyor. O kıskanç avcı, Turganbay'ın keskin gözleri önünde “Beni de tanıyın!” dercesine uzun uzun uçtu.

Turganbay'ın içini yakan Karaçegir'in bilmediği bir yönü. Vadi boyunca aşağıya doğru süzülüp tekrar yükseldiğinde elde yetişen kuşa benzemiyor. Gerçek yabani bir kuş gibi süratle olanca gücüyle akarak uçuyor. Bu bir taraftan kartalın maharetiyse, öte taraftan iyi bir eğitim veren avcının becerisini de gösteriyor. Kuşu tembelleştirmeyip yükseğinde alçağında aynı tarzda hiç durmadan anında uçacak hale getirmek ancak iyi bir av kuşçusunun elinden gelebilir. Karaçegir'in ilk görünüşünde, Turganbay'a farklı gelen o özelliğiydi. O taraftaki yokuştan deminki yükseklikten, kanat çırpmadan süzülerek çıktı. Turganbay bunu farketmiş.

Kuşa düşkün Turganbay, bu yaz Abay'a gelip "Bu Karaçegir'i sahibinden iste!" diye tavsiye ettiğinde onun başkalarından farklı marifetini biliyordu.

Karaçegir, Tobıktı arasına geldiğinde bu civarın tüm avcıları arasında namı yayılan en iyi av kuşularının elinden çıkıp gelmiş. Komşu oturan Tobıktı, Kerey, Sıban: "Bu Kazaklar arasındaki av kuşçusu kim?" dediklerinde: "Eski Calayır Şor zincirinden gelen son kuş ustası, uzmanı Kerey'den Kul" diyorlardı. O Kul, çocuklarının küçüklüğünden doğadan yakaladıkları kuşu elinde on sene kadar eğitip büyütmişti. O kuş, işte bu Karaçegir'di. Bundan dolayı, Abay, bunu sahibinden ısrarla istemiş, ama alamamış.

Baymagambet, Erbol, Abay, üçü Karaşolak'ın avladığı tilkisine sevinerek övünüp Kartal'ın pençesinden tilkiyi aldılar. Erbol, Karaşolak'ı ayırır halde bileğine kondurup okşayıp sıvazlayarak:

– Harikasın Şolakım! Ünlü Karaçegir'in papucunu dama attın ya! Hatta elinden çekip aldın! diye sevinç içinde övgüler yağıdırıyor.

Turganbay'ın bu tarafta işi yok. Gözlerini Karaçegir'den alamıyor. O, son defa alçalıp bu insanların üzerinden fiyakasını atarak geçti. Ondan sonra dik yokuş yukarısına doğru süratle uçup aşır geldiği yüksekliğin ta başına kadar yorulmadan uçup oradaki iri bir kayalığın başına kondu. Sadece kuş konduğunda gözünü ondan ayıran Turganbay:

– Tilkiyi avlaması önemli değil! Kayalığın başına konduğunda doğan, atmaca gibi rahatça kondu! dedi.

Kendi elindeki "Karaşolak'tan Karaçegir daha iyi" demeye dili varmasa da ona içi gidiyordu.

Bu avcılar, tilkiyi atın terkisine atıp tekrar deminki vadinin yukarısına doğru boyladıklarında demin Karaçegir'in geldiği yükseklikten bunlara doğru beş avcı geliyor. İki grup birbirleriyle karşılaştığında, Abılgaız, Turganbay'la selâmlaşmadan:

– Vay Turganbay, doğruyu söyle! Karaçegir bu belden nasıl uçarak aştı? Senin avına yöneldiğindeki arzusu sana nasıl geldi? Karaşolak bundan önce mi gitti? Bu tilkiye nasıl uçtu? Onu söylesene! dedi.

Onun yanında, dördünün arasında Karaçegir'in sahibi Böcey'in oğlu

Cabay var. O, tilki tımaklı, beyaz kuzu derisinden palto giyen, mağrur, geniş yüzlü, yakışıklı adam. Abay, Balagazılarla akran olsa da, uzayan, yayılmış kara sakalları diğerlerinden yaşını biraz büyükçe gösteriyor. Cabay da Turganbay'dan:

– Bu Abılغازı'yla bahse girerek geldim. Kuşunun üzerine, tilkine Karaçegir'in nasıl geldiğini anlatsana! dedi.

Bu grubun diğer bir avcısı Cireşe'ymiş. O, Abılغازıyla Cabay'ın av kuşçuluğu bahsinde tarafsız kalmıştı. Avcılığa can atıp heves eder hali yok. O ikisi selâmlaşma sırası Abay'a gelmeden Turganbay'a yöneldiğinde, Cireşe Abay'a yaklaştı, onları işaret edip göz kırparak güldü. Erbol'la Abay sıcak karşıladılar.

Karaçegir, Cabay'ın bileğindeymiş. Turganbay, bu kartalın tilkiye Karaşolak'a nazaran kestirmeden çıkıp ilkönce gidip yakalama şansının olduğunu söyledi.

– Ama uçuşu isteksizdi. Bugün pek formunda değil galiba! Karaşolak, sonradan uça da önce ulaşıp kayadan tilkiyi pençesiyle kavrayıp Karaçegir'in önünden geçerek karşı tarafa kondu! dedi.

Bencil avcı, sohbetine gerçekle başlayıp sonunda: “İçleri yansın” dercesine övünçle yalan da eklemişti. Abılغازı bunun farkına varıp suratını ekşitip sessizce güldü. Abay'a bakıp kaş attı. Abılغازı'nın keskin zekâlılığını takdir eden Abay, kikirdeyerek güldü. Bundan sonraki sohbet Turganbay'la Cabay arasında.

Karaçegir'in bugünkü davranışını dile getirip Turganbay'a söylüyor.

– Demin Canibek'te bir tilkiyi avlamıştı. Kartalı, yanında duran bu Adil salmıştı! dedi. Kuma annesinden doğan kardeşi, Böcey yapılı sessiz duran Adil'i gösterdi.

– Ben o şom ağzımı kırayım. Attan inip yardım edeceğine bir kenarda seyrediyor. Tilkiye indiği yer dallı budaklı yer idi. Tilkiyle boğaz boğaza geldiğinde kanadına diken girdi mi, diye düşünürken Karaçegir'i bıraktı? deyip Cabay, kartalın tilkiden ayrılmasını Adil'den görüyor. Ve yeri de bahane ediyor.

Abılغازı'yla ikisinin bahisleşmesi buradan kaynaklanıyormuş. Cabay'ın deminki sözlerini Abılغازı makaraya alarak gülüyor.

– Sen, yanlışını, hatamı Karaçegir’de değil, diken ile Adil’de buluyorsun. Kuşu yanlış eğittiğini kabul etmiyorsun. Söylesem de bir tavsiyemi kabul etmiyorsun. “Kuşun eğitimi sana ait, Abılgazı’yla Adil’e değil, sabahdan akşama kadar küfretmekten başka ne yapıyorsun” dediğim nerede kaldı. Senin Böcey’in oğlu olman, güçlülüğün Karaçegir’e ne gerek! Lamı cimi yok. Kuşu bozdun. O avlanmayı vazgeçip bırakıyor. Şu Turganbay’ın sözüne bir kulak ver. Karaşolak’ın önünde gelirken tilkiyi kendisi yakalamayıp ona bırakması boşuna mı zannediyorsun? Diğer yanlışlarından bana ne. Yanlış, Karaşolak’la ilk karşılaştığı yerde vazgeçip bizim çadırın şan şerefini ayaklar altına alması! diye yine güldü.

Kendi bahsi için Cabay’ı acımadan taşıyor. Abay’la babadan kavgalı, hırslı içinde taşıyan Cabay, kendi akrabasının böyle davranışlarını gururuna yediremeyip huysuzlanıp içi içini yiyor.

– Şunun saçmalamasına bakın. Kuşun eğitimini bilirsin, benden iyi bilemezsin. Benden iyi nasıl bilebilirsin ki? İstediyimi yaptırmayıp hergün başımın etini yiyerek işi bozan sensin. Ağzını kapatıp çadırını alıp benden uzaklaş! dedi.

Oradakilerin hepsi, Cabay’ın büyüklük taslamasına, yersiz sinirlenmesine güllüp cevap vermeden sessizce anlıyorlar. Şimdi Abay, Cabay’ın yanına yaklaşmış bundan önce görmediği Karaçegir’e boynunu uzatarak Cabay’a: Tomagasını çıkartır mısın! dedi.

Epeyce inceleyerek baktıktan sonra cebinden yeni işlemeli deri tabakasına koyduğu sigarasını alıp Baymagambet’e kibritle yaktırıp aceleyle bir iki nefes çekti.

– Karaçegir dedikleri, sıradan bir çegirmiş yahu! dedi. Deminki Cabay’ın bahse girmesinin yanıklığını bilerek körüklemiş gibi dürtükledi. Daha sonra Cabayların şimdiye kadar yakaladığı tilki sayısının ona ulaşmadığını söylediler.

– Bizim üç çadırın üçü de baştan aşağı tilki derisiyle dolup taşıyor. Başeyler de, Arkar ile geyiği yığdılar. Tilki kayalıkta olduğunda Karaşolak affetmiyor. Ağaçlığa girdiğinde, kara tazı anasını ağlatarak yakalıyor, diyerek atını çevirip çekip gitti.

Cabay’ın yanındaki kuş kaldıran avcı arkadaşı Biybala’ydı. Abaylar uzaklaşırken o:

– Bu övünüp havasını atarak gitti ya! demişti.

Abaylar bu gidişle çadıra dönüp deminki arkarın kavurmasını yeme-ye yönelmişlerdi. Turganbay buna fırsat vermedi.

– Bugün sadece Karaçegir’e değil, Karaşolak’a da gönlüm kani olmuyor. Birkez daha deneyelim. Gün öğle, zaman çabuk geçiyor. Çadıra varıp tekrar çıkana kadar akşam olacak. Yarım günümüz boşa gidecek. Kırgız Çatı’nı bir kez daha dolaşıp tarayalım. Haydi! dedi. Baymagambet’e öndeki bayırı gösterip “önümüze düş!” dercesine işaret etti.

Bu yöne giden avcılar çadıra karanlık çökerken döndüler. Tilki avlayamadılar. Baymagambet’in aniden sürdüğü tilkiye iki kez gönderdikleri halde, Karaşolak gönülsüz uçtu. Bir o yana, bir bu yana tur atıp dönerek tilkinin peşini bıraktı. Yükseklerde uçan kartaldan ine girerek saklanan, taş mağaraya sığınan iki tilki de kurtuldu. Böylece çadıra geldiklerinde bu avcılar, Karaşolak’ın bugünkü davranışına bir anlam veremediler.

Önceleri günde üç tilkiyi rahat avlardı. Hatta iki kez, dört tanesini dahi avlamıştı. “Acaba eğitiminde mi bir yanlışlık var, gücü mü zayıfladı? Üç buna fazla mı geldi?” diyorlar. Karaşolak’ın kanat tüyleri dağınık, gevşek haline dört avcı sıra sıra bakıp incelemişlerdi.

Karaşolak dedikleri gibi. Bu kuşun döşünü kabartıp böyle tüylerini dağıtarak oturduğu zamanında, eni boyu topluca, büyük ağaçtan tokmak gibi görünüyor.

Avcılar çadırlarına geldiğinde Abay’ın çadırında misafirler varmış. Bunlar, Cirenşe’yle Abılgazı. Bu ikisinin Cabay’dan ayrılıp buraya gelmesinde Cirenşe’nin kafasından geçen bir taktik vardı.

Demin Abay’ın grubuyla karşılaşmış ayrıldıklarında, Cabay, Biybalanın söylediği bir sözden dolayı mı, yoksa kendiliğinden mi? Sonuç olarak Abay’ın davranışını gururuna yediremeyip içine oturdu. Yanındaki arkadaşlarına bakarak kafasını sağa sola sallayıp surat asarak:

– Bana caka satarak gitti ya! Onun babası Kunanbay’sa, benim babam da Böcey. O Abay’sa ben de Cabay! O beni nasıl aşağılayabilir? Karaçegir, bu senin bu eğitimin yüzünden! diyerek ciddiyetle üzüldüğünü söylemiş.

Cirenşe'yle Abılgazı, Cabay'ın bu sözüne ne destek çıktılar, ne de verdiler. Ama, Cirenşe'ye, bu kuşla avlanırken söylediği sözü ciddi bir davranış değil, sıradan bir söz olarak yorumladı. O kafasına bunu takmış gelirken yavaştan gülüp Abılgazı'yı kamçıyla böğründen dürtüp Cabay'dan geride kaldılar.

Şimdi bir taktik, şaka davranışa dönmüş. Tilkiyle kartalın oynaşması gibi. Bir taktik ve bir yol düşündüğünde, Cabay'ı da, Abay'ı da avucunun içine alabilen Cirenşe için ikisi keklük gibi göründü. Bu günlerde, halk içindeki hatip, şanlı şerefli Cirenşe, kalabalık Kötibak arasından omuzlar üzerine çıkmış. O, bir Çingıs bolısı değil, komşu Kökşe'de, Mamay'da, Kerey'de, Vak'da da tanınan biri olmuş. Abay, namının, ününün, sözünün geçtiği yere bu arkadaşını beraberinde götürüp değerini yükseltiyordu.

O Cirenşe, Tobıktı arasında bazen halk içindeki davada, çekişmede, halka ecîğini cücüğünü karıştırmadan alttan marifetini sergilerdi. İğneliyici, şakaya alan gülüşü hiç eksik olmazdı. Cirenşe tilkiyle oynayan kartal gibi ortaya çıkardı. Şimdi o davranışına büründü.

Abılgazı'yı kenara çekip yavaşça kulağına fısıldayıp taktiğini söylüyor. Arasına gözlerini kısarak gülüp atın sağrısına doğru gerilerek yayılıp gençliğindeki haylazlığını yapıyor. Söyleyip gelmekte olduğu yöntemi çok değişik.

– Cabay'ın deminki sözü, içinin yanması ya. Abay bunu aşağılayarak gitti. Üstünüm, diye övünerek gitti. Bu nasıl dayansın? Şimdi ikimiz, Abay'dan intikamını alacağız. Bu tek başıma benim elimden gelmez. Benim av kuşçuluğum senin mollalığın kadar. Abay bana inanmaz. O, Cabay gibi değil, biraz kurnaz. Sen katılırsan, ikimiz Abay'ı faka bastırıp Cabay'ın intikamını alırız! dedi.

Abılgazı önce Abay'ı gerçek bir dost bildiği için:

– Bırak, küstürebiliriz! bizde gönlü kalır! demişti. Cirenşe bunun üzerine güldü:

– Bir kuştan dolayı arına dokunmaz? Cabay alınganlığıyla surat asıp geliyor. Kız olsa neyse ne: Neyi gururuna yediremeyip küsüyor diyorsun? Biz ona oyun oynarsak kuş konusunda oynayacağız! dedi. Abılgazı bunu iyi anlayamadı.

– Vay! Turganbay oltaya takılır mı? Gözü çıkasınca, kuşları, tırnaklarına varıncaya kadar tanır. Onu faka bastırmamız imkânsız!” demişti. Cirenşe bunu da önemsemedi.

– O, kuşu iyi bilse de aklı yok. Çabuk parlayan biri değil mi? Sen sadece onun elindeki Karaşolak hakkındaki eğitim ile besleme kurallarını söyleyip bana akıl ver. Turganbay’la birlikte Abay’ı da, hepsini de tepesi üzerine aşırıp rüzgârın uçurduğu yelkovan otu gibi savururum! dedi.

Bugün Abay’ın çadırına misafirliğe gelen arkadaşlarının böyle bir plâmi var. Cirenşe’ye bugün dalga gerek. O, Karaşolak çadıra girer girmez Abılغازı’yı yavaşça dürtükleyip kuşu gösterdi. Abılغازı: “Karaşolak’a bir bakayım” diyerek kuşu bileğine kondurup okşayıp sıvazlayarak oturdu. Konuştuğunda kuşun eğitiminden, yapısından, neslinden bahsediyordu. Turganbay’ın damarına basacak konulara değinmemek gerek. Eğitimi hakkında, bugünkü durumu hakkında, bir kelime dahi söylemedi.

Rahat, sıcacık çadırın içinde ateşi harlandırıp yaktırarak, Abay misafirlerini paket çayla ağırladı. İçtenlikle ilgileniyor. Abılغازı’ya “kartala bak, yine bak!” diye iki üç defa söyleyip baktırdı. Ama, her seferinde Abılغازı, Abay’ın beklediğini söylemiyor. Kuşla ilgili, daima bugünkü avla uzaktan yakından alâkası olmayan başka konulardan söz ediyordu. Biraz sonra Abay, arkadaşı Abılغازı’nın esas konudan sözetmesini yadırgadı.

– Soyundan niye bahsedip duruyorsun! Onun yerine bugünkü formunu söylesene. Onun bu akşamki durumuna nasıl bakıyorsun? Sence bugün onu nasıl beslemek gerek? Yemeğini söylesene, demişti.

Abılغازı, buna rağmen bu konuya girmedii.

– Ee, Turganbay biliyor ya! Turganbay kendisi daha iyi anlıyor! diye sözetmedi. Turganbay ise, Abay’ın Abılغازı’ya kuşun yemi hakkındaki sorularını beğenmedi. Yerinden kalkıp bugün avladığı tilkinin taze etinin bir budunu çekip alıp sırtını vererek kenarda oturup yemini hazırlıyor. Abılغازı bunun karşı tarafında oturuyor. Turganbay anlıyor! demekle birlikte, onun kuşa hazırladığı yemine sürekli göz atıyor.

Turganbay, taze eti vermek istiyor. Bu formu düşen, biraz halsizleşen, ağırlığından kaybeden kuşa verilen yem. O zaman Turganbay, “Karaşolak kilo kaybetti” diye biliyormuş. Abılغازı kuşun budunu, döşünü, ka-

nadının dibini uzun uzun incelemiş. Buralarında etinden başka yağ olmadığı doğru. Ama Turganbay farketmemiş olsa gerek. Abılغازı'nın geniş avuçları, beyaz yumuşak elleri kuşun kanat altından ayrılan yağı çok ince bir hisle farkettiler. Bunu Turganbay'ın nasırlaşan elleri, kanadın dibi olarak da yorumlayabilir.

Abılغازı kuşu tutarak, bugünkü uçuşunu Turganbay'ın beğenmediğini anladı. Ve özellikle üçüncü, dördüncü tilkiye akşamki avda da gönülsüz uçuşunu farketmişti.

Böylece Abılغازı, Cireñşe'nin bu oyununda, ipi onun eline teslim etmek isterse, Karaşolak'a zarar getirmek isterse, şimdi bütün kozlar elindeydi.

Bilhassa Turganbay'ın kuşa taze tilki etini vermek istemesi doğru değil. Kartalı eskisinden daha kötü yapar. Kuşa canı acıyıp az kalsın söyleyecekti. Cireñşe, Abılغازı'nın herşeyi anladığını farkettiler. Bundan sonra Abılغازı işe su koyar mı diye yerinden kalkıp Abılغازı'nın böğründen çimdikledi.

– Bu tarafa getir şu kuşu, bir de ben bakayım! dedi. Böylece o da, Karaşolak'ı uzun uzun okşayıp sıvazlayarak tünekliliğine kondurdu.

– Kuş güzelmiş, tam formunu veremiyorsunuz! diye, kendinden emin konuştu. Turganbay buna bir bakış fırlatıp başını tekrar geri çevirdi. Abay, av kuşçusunu kızdıran Cireñşe'yi dalgaya aldı.

– “Cireñşe, Cireñşe” dedikçe kuşun dilinden de anladığını mı zannediyorsun? Senin bildiğini Turganbay bir yana, ben de biliyorum. Çok bilmişlik yapmayıp kuyruğunu kısıp misafir yemeğini yiyip yerli yerinde otur! dedi. Cireñşe'nin aldıracağı yok. Kikirdeyerek:

– Ee, biz nereden biliriz. O Rus kitaplarında “Tulak'ın Karaşolak'ını Abay şu şekilde ava göndersin!” diye yazmış olabilir. Dilinden düşürmediğin Puşkin yazmış mı? Tolstoy izah etmiş mi? Sen bilirsin! Biz bıraktık. Yürü Abılغازı, atı yeşillığe bırakıp gelelim! deyip Abılغازı'ya omzundan dürtüp dışarıya çıktılar.

Dışarıda Abılغازı'dan kuşun herşeyini öğrendi. Şimdi eve girdiğinde Turganbay yem vermek üzereymiş.

Abay, ondan: “Bugün ona ne vereceksin? diye sormuştu. Turganbay

ağırdan isteksizce cevap verdi.

– “Oytamak” denen yemi vereceğim bugün! dedi.

Bu, avcılarının hiç duymadıkları bir sözdü. Abay etraflıca sorduğunda, tilkinin bir budunu taze olarak veriyormuş. Abay’la Turganbay’ın kuşun yanında oturup sohbet ettikleri esnada Cirenşe, Abılغازı’ya fıslıdayıp:

– Yarın bu kuş ne yapacak, onu bana bir söyle? diyerek sordu. Abılغازı sesini alçaltarak:

– Yarın bu, tilkinin üzerinde uçup sonra ıskalar! dedi.

Cirenşe bundan sonra arkasına iki büyük yastık koyup baş köşeye havlıca yayılıp uzandı. Çenesindeki uzun, sık, kestane renkli sakalını sıvazlıyor. Abay’la Turganbay tarafına gözlerini deviriyordu. Bir ara, kâhinbilgiç, müneccim edasıyla düşüncesini söyledi.

– “Oytamak” verilsin! Ama söylediğim çıkmazsa o zaman görürsün. Yarın bu kuş tilkiyi pençeleriyle yakalayıp sonra bırakır! dedi.

Söyledikten sonra yemek pişene kadar dinlenecek biri gibi sırtını dönüp yatarak gözlerini yumdu.

Ama gözünü yumsa da, burnunun kenarından gülüp gözünün altından Turganbay’ı da izliyordu. Yemin tamamını verip vermeyeceğine bakıyor.

Turganbay bununla çekişmese de, içinden kavga edip, öfkeyle inada bindirmiş. Cirenşe’nin hesabı da, Turganbay’ı böyle parlatıp hırçınlığını daha da alevlendirmek idi. Avcıların âdetinde olmayan lakayt davranışıyla, demin kasten boşboğazlık yapmasıyla, Turganbay’ı çileden çıkarmak amacındaydı. Yoksa, yol yordam bilen avcılarının hepsi de kuşu hergün elinde bulunduran tecrübeli av kuşcusuna “Yemi böyle verme, bununla hata yapıyorsun!” gibi şeyler söylemezlerdi.

Turganbay, Cirenşe’ye kızgın olduğu için, Abılغازı’ya danışacaklarından vazgeçti. İnatla oytamakın hepsini yedirdi. Kuş iştahlanıp tika basa doyduktan sonra Cirenşe, kara kuzu derisinden paltosunu başına çekip etrafını toplayarak yanında yatan Abılغازı’yı çimdikleyip sessizce uzun uzun güldü.

Ertesi günü Abaylar, Cirenşe ve Abılغازı’yla çıktılar. Bunlar dün-

kü gibi değil, çok dolaşsalar da tilki bulamadılar. Sadece öğleden sonra Bakanas'ın güneşe bakan tarafındaki dallı budaklı çalılıkların, yamaçların birinde Baymagamet'le Cirenşe'nin iki kuş kaldıran adamı bir tilkiyi çattan sürerek çıkardılar. Abılgazı'nın bileğindeki Cirenşe'nin kuşu uçmak için can atsa da, Cirenşe onu göndertmedi. Sırayı özellikle Karaşolak'a verdirdi.

Tilkiyi gördüğünde yerinde duramayan Karaşolak, Turganbay'ın elinden yutkunarak uçtu. Tilkiye süratle gidip tam istendiği gibi inmişti. Cirenşe, Abılgazı, Abay üçü yanyana durmuşlar. Abay, kuşun tilkiye heyecanla gidişini Cirenşe'ye işaret edip göstererek şakayla:

– Oğlum Cirenşe, senin bilgiçliğini şimdi göreceğiz! dedi.

– Hay hay, görelim bakalım! Tilkinin henüz eyerin terkisine bağlandığı yok. Heyecanlanma! diye Cirenşe gülerек kuşa bakıyor.

Tilki, Karaşolak'ı bir öbek çalılığın dibinde bekliyormuş. Kuş hızıyla tilkinin üzerine “pat” diye sert bir iniş yaptı. Süratiyle, ağırlığıyla şiddetli çarptığı için tilkinin beli yamulup küt diye yere yatıverdi. Ama bu ilk andaki hareketi. “Avladı, katladı” deyip Abay'la Erbol kuşa doğru koştu. O sırada kartalın pençesindeki tilki can havliyle debelenip üzerindeki kartaldan sıyrılıp yanındaki ağaç çalılıklara doğru gitmek için çabaladı. Dikenliğin arasına girip saklanmaya çalıştı. Abay'ın arkasından Turganbay, Cirenşeler de yokuş aşağı koşarak geliyormuş.

Avcılar yaklaşırken Karaşolak dikenliğin önünde kurnaz hayvanı yakalayamayıp, pençelerini gevşeterek bıraktı.

Tilki, kartalın pençe ağrısını hissedip tüylerini kabartarak dikenliğin öbür tarafına geçtikten sonra yavaşça kaçıp hemen uzaklaştı. Abay'la Erbol, bu manzara karşısında mahçup kalıp dizlerini döverek atlarını çevirip ağızları açık bakakaldılar. Cirenşe, hiç birşey söylemeyip kaş göz yaparak at üzerinde ileri geri sallanıp katıla katıla gülmekten kırılıyor. Turganbay, bunda kendi yanlışının payı olduğunu kabul edecek değil. Dün Cabay gibi, bu da suçu dikenlikte buluyor.

– Karaşolak Canbavır, Şögel'in tohumu. Canbavır'ın soyunu Vali Töreden iyi bilen kim vardı? O söylememiş miydi? “Canbavır'ın pençesinden tilki kurtulamaz, ama çalılık yerde avlanamaz!” dedi.

Av kuşçusunun bu sözünün kendini ne derece teselli ettiğini kim bilir? ama Abay'la Cirenşe'yi inandıramadı. Çünkü Cirenşe, bugün bunları alt edip rezil ediyor. Bugün böyle geçti. Tilkiye rastlamadılar, avcıların işi yolunda gitmeyip çadıra geç döndüler.

Şimdi Turganbay akşam yemini Turganbay nasıl verecek? Cirenşe'yle Abılغازı onu kolluyor.

Abılغازı, kuşun çünkü kanat altındaki bölük duran yağı bugün yine bulup dünden daha belli olduğunu hissetti.

Turganbay ise, iki üç güne kadar teşhisini koyup kartalın form durumunu incelemek istedi. Eğer kilosu fazlaysa, devamlı yemediği takdirde iki üç gün sonra herşey ortaya çıkar. Ondan sonra ne yapması gerektiğini, nasıl kilo verdirmesi gerektiğini bulur. Şimdi açmazda kalmak çok kötü. Böylece bir hafta on gün kadar uzarsa kuş avlanamayacak hale de gelebilir. Bu düşünceyle bugün, dün verdiği yemeği tekrar veriyor.

Abılغازı'dan ileride ne olacağını sorup öğrenen Cirenşe, Turganbay, kuşa yemeğini tamamıyla verdikten sonra, yine bilgiçliğini ortaya çıkarıp fikir yürüttü. Bugün daha da kendinden emin konuştu.

– Ee, yarın Karaşolak avlanmaz, sadece tilkiyi yoklayarak geçer! dedi.

Abay bunu azarlayıp alaya aldı.

– Doğru söyle, kulağına Akmartuvın fısıldayarak gitti ya, doğru söyle! Kırgız Çatı'nda cin çarpmış yeni bahşı, bilgiçliğini yarın görelim! dedi.

Cirenşe yine dünkü gibi Abaylara sırtını dönüp boylu boyunca uzanıp paltosunu üzerine çekerek yattı.

– İddia ediyorum, bu kuş yedi güne kadar avlanmaz! dedi.

Ertesi günü hergünkünden daha erken atlarına binen avcılar, bahisle çıktılar. Ama bugün de dünkü gibi gün boyunca tilkiye rastlamadılar, tilki ancak akşama doğru ortaya çıktı. Ortaya çıkmasına çıktı da, tilki Karaşolak'a yakalanmadı. Cirenşe'nin dün söylediğinden daha da beter oldu. Söylediği gibi Karaşolak hızla uçup tilkinin üzerine süratle indi, ama yoklayarak geçip o taraftaki büyük kayalığın başına kondu.

Artık gülüş yok. Abay'la Turganbay, Cirenşe'ye söyleyecek bir söz bulamayıp mağlup oldular. Cirenşe'nin aradığı buydu. Akşam batarken

kuş kaldıran adamını yanına alıp yönünü Kazbala'daki çadırına çevirdi, fiyakasını atıp yeldirerek Abaylarla vedalaşmadan çekip gitti.

O, Abılغازı'yı beraberinde götürmek niyetindeydi. Ama onun bugüne kadar Abayları makaraya saran davranışlarını bundan ileriye götürmek istemeyen Abılغازı, artık Cireñşe'yle gitmek yerine Abay'ın yanında kaldı. Turganbay'a:

– Karaşolak'ı forma getirme yöntemin yanlış. Üç gün için bana ver. Adam edip vereyim. Gurur meselesi edip ne yapacaksın! dedi.

Abay da Turganbay'ın yanlış yolda olduğunu bugün anlamış.

– Bunun söylediğini yap. Artık inatlaşmayı bırak, Turganbay, dedi.

Böylece kuşu üç dört gün kadar tekrar formuna getirmeye uğraşırken Abay avcılarla gelmeyip çadırda kaldı. Cireñşe'nin bunları alaya alıp makaraya sardığının farkına varan Abay, ona kin güdüp küsmedi. Ama iyi düşünüp mağlup oluşundan dolayı utandı. Son zamanlarda yolculuğunda eksik etmediği bir heybe dolusu kitabı gün boyunca önüne sermişti. Çadırın içinde gün boyunca ateşi eksik etmeyip sıcacık yaktırarak arkarın taze etinden kavurma yaptırıp kitaplarıyla başbaşa kaldı.

Böylece üç dört gün geçmişti. Bugünlerde Turganbay'la Abılغازı: “Karaşolak'a formunu yakalattık. Eski günlerine tekrar getirdik” deseler de civarda tilki çok az. Üç dört gün içinde iki kuşla gezip avladıkları topu topu iki tilkiydi.

Sohbet esnasında Turganbay'la Abılغازı Abay'a: “Bu civardan ayrılalım, burada tilki tükendi. Artık göçtükten sonra uzak bulmayıp dosdoğru Maşan'a gidelim” dedi. Kış gününde Bakanas ile Maşan arası bir günlük yol. Yolsuz, karlı, sık adırlardan Maşan'a ulaşmak kolay değil. Ama şimdi kış başı. Kar o kadar kalınlaşmadı. Avcılar, kuşların eğitimi zaten zor, emeğimiz boşa gitmesin, diyor. Arkar, geyik vuran Başeyler de: “Bu civardan arkar gitti. Onlar sürekli kış mekânı Bugılı, Maşan dağlarına gittiler” diye sürekli söylüyordu.

Maşan, Çıngıs halkının yeri değil. O, Tobıktı'nın Karakesek tarafındaki kenar boyunca birisinin yayladığı yer. Abay, bu yaşına kadar o dağı gezip görmedi. Kış günü halk var mı, avcılar var mı, kim mekân ediyor, onlar hakkında da bilgisi yoktu. Sadece o taraf hakkında soruşturup, To-

bıktı'nın ovadaki, dağdaki tüm mekanını bilen zeki Abılğazı'dan biraz malumat almış. Maşan'ın bazı yerlerinde Eskene ve Motış'ın birkaç obası bulunuyormuş.

Yolu uzun, halkı yabancı, belirsiz yolculuk Abay'a cazip gelmiyor. Aksine arkadaşları bunu söylediğinden beri içine ister istemez, isteksizlik de gelmişti. Diğer bir düşüncesi de: Bu bölgenin avı azaldıysa, obaya dönsek ne olurdu!" diye gönlü bir hoş oldu. Fakat bütün avcı, gözüpük yiğitlerin bunu tembellik, tabansızlık olarak değerlendirmeleri mümkün. Bundan dolayı "Bir defaya mahsus olmak üzere ne olursa olsun sabredeyim. Maşan'dan ötesine ava gitmeyip Çıngıs'ın o tarafından inip yolumun üzerindeki Kıdır'ı geçerek Cidebay'daki obaya dönerim!" diye düşündü.

Abay, bunu kabul ettikten sonra üç çadır erkenden sökülüp Bugılı, Maşan'a doğru yönelecek oldu. Abılğazı, Abay'ın Maşan'a yürümesini kendi tavsiye ettiği için artık Cirenşe'yle kendi çadırını da o tarafa göçürmek üzere gece yarısında atına binip gitti.

Ertesi gün sabahın erken vaktinde, Kırgız Çatı'ndan çadırlar göçürüldü. Abaylar, avcı, kartalcıların çoğunu o göçe katıp göçün başı olarak Turganbay ile Smagul'ı seçtiler. Kendileri, kestirme yoldan dört kişi olarak ayrıca gittiler. Bunlar, Abay'ın dışında Erbol, Şake, Baymagambet idi.

Göçten ayrılırken, Abay'la Smagul'un kararlaştırdıklarına göre bugün bunlar Bugılı'ya yetişemez. Bugılı'nın beri tarafındaki "Esbolat'ın Kara Su'yu" denen Orazbay'ın mekânında buluşacak oldular. Akşamki söz üzerine, bugün oraya Cirenşe ile Abılğazı'nın çadırı ulaşıp konacak. "Ondan sonra yarın Bugılı'yı geçip Maşan'a rahatlıkla ulaşıp erkenden öğleye doğru ulaşırız. Hava açıkken yerleşeceğiz. Bugün ulaşacağız, diye kendimizi zorlamayalım. Acele etmeden bir mola vererek gidelim" demişlerdi.

Böylece Abay'ın başını çektiği dört avcı, Kırgız Çatı'ndan çıkıp Canıbek'i ortalayarak, Kazbala'dan aşip öğleye doğru Botakan ocağını geçtiler.

Bu yolda da kar kalınlaşmamış. Yolcuların gelmekte olduğu şu anki yerler, Abay obalarının, akrabalarının her sene yazda tanıdığı, bildiği mekânları. Atlar semiz, kıvamında. Hepsi nallanmış, yolda yorulacak değil.

Aynı tempoda geliyorlar. Sakin zamanda yağan bembeyaz kar halâ ayaz ve sert rüzgârla tanışmadığı için yumuşacık pamuk gibi olup inceden yazıyor. Atın yürüşüne mani olmuyor. Ama atın paça kıllarını geçmiş. Kullanılmayan bir yolun karı olduğu için yolcular, yanyana yürümeyip ardardına geliyorlar.

Yolun kılavuzu Şake. O genç de olsa, yolculuğa dayanıklı ve dikkatli delikanlı. Bunun yanısıra, avcılık dolayısıyla bundan önce iki kış yolculukta olmuş, yol pratikliğini kazanmış. Abay'la Erbol yaşça ondan büyük olsalar da bu civarda kışın yürümedikleri için, yol kılavuzluğunu Şake'ye vermişler.

Sabah hava hafif dumanlanıp biraz sislenmişti. Bakanas, Kazbala'nın dizi dizi, sık dağlarından, yüksek bellerinden geçtikten sonra güneş biraz açılır gibi oldu. Ama gün yüzü görünmüyordu. Kışın boz gri gökyüzünde, mavi bulutlar küme küme olup dulda tarafına yönelip dönüyor. İlk çıktığında, yüksek dağın başında halelenip aşağıya doğru inen duman, şimdi yok. Onun dağılması ve bazı bulutların içinden beyazımsı gri ışığın çıkması, hangi vaktin olduğuna dair tahmin yürütmeye yarıyor. Şimdi vücudu titreten, yüzü iğneleyen ayaz da yok. Sadece hafiften bir soğuk var.

Yolun kılavuzluğunu, dayanıklı yiğide veren Abay, etraftaki tabiatı, hüznünlü gönülle, mahzun bir soğuklukla seyrederek geliyor. Bu Botakan ocağında çocukluğundan beri gördüğü nice yaz, nice sevinç, neşe, şadlık, hüznün, elemli zamanlar film şeridi gibi aklından bir bir geçiyor.

Bu hatıralarının birini oluşturan büyükannesi ile öz annesi Ulcan'ı güzel minnet duygularıyla anıyor. Botakan ocağının yanından geçerken Abay, uzak mazideki büyük evin konup yerleştiği mekânını gözleriyle tarayarak buldu. Bunu, ergin, yetişkin, yiğit çağına ulaştıran ilk yer, ilk mekân; bu kar altında, ıssız, sahipsiz soğukun kapladığı mekândı. O, Böcey'in senesinde, Abay'la Erbol'un çok yorulup uykusuzluktan ölürcesine bitkin düşüp yıkıldıkları zamandı.

Bunlar uyandığında o iki altın anne, Abay'a, çocuk Abay'a hayatında ilk defa koyun kellesi ikram etmiş. Ona adadığı aksarbas* koyunun kel-

---

*aksarbas: Kafası sarı, vücudu beyaz olan koyun. Kazak geleneğinde kurban için daha iyi.

lesini sunup ilk kez genç oğluna “Yiğit delikanlı oldun” diye yüce hayır duasını etmişti. Büyükannesi, Abay’ın gözünün önünden gitmiyordu. Gözlerini yumup elini uzatsa sanki annesinin küçük kırışık parmaklarına dokunacaktı. O parmaklarının sırtında gezindiğini, okşadığını, alnını sıvazladığını hissederek geliyordu. Dolup gözü yaşlanan Abay, evliya gibi anasının ervahına, dudaklarını kıpırdatarak Kur’an okuyup dua etti.

Dindar insanlar, Kur’anı mezar ziyaretinde, sofrada, bayramlarda, özel durumlarda okuyorsa; Abay, büyükannesini çok özleyip bugüne kadar böyle belirgin bir şekilde aklına getirip hasret duyduğunda, her zaman Kur’an okurdu. Kur’an okuyup yüzünü sıvazladı. Ardında bırakmakta olduğu Kazbala’nın Karaşokı’na “Kışın manzarası aklımda kalsın” dercesine oyalanıp uzun uzun bakıyor.

Botakan’da hafızalardan silinmeyen bu güzel zaman, bunun arkasından da hemen o günlerin akıldan gitmeyen bir hatırası daha aklına geldi.

Bulutlu gökyüzünün arasından Abay’ın sevinçli, ışıklı, neşe dolu, biricik sevgilisi Togcan’ın yüzü doğdu. Bu Botakan’ın öbür tepesinin başında Erbol’un bahsettiği, Abay’a getirdiği müjdesi vardı. O gecenin gidiş geliş macerası... Togcan’ı Canibek ormanının içinde, ayın altında, sevinçle buluşturan an, tüm nefesi, fısıltısıyla Abay’ın kalbinde canlandı. Bu manzarayı, tutkulu, özlem dolu hayalini hatırlamakla Abay, şu an nerede olduğunu tamamen unutmuş gibi. Uzun zaman kendini unutup hayal aleminde. Yüreğin damlayan kanıyla yazılan aşk ve hasret kitabını gözünü kapatıp gönül gözüyle okuyordu. İç çekip Togcan’ı inleyen bir yürekle yadediyor.

Ne kadar bir süre geçtiği malum değil. Sadece yüreği, özlem, hüznün nağmelerini kendisi çalıp kendisi dinleyerek gelirken sert esen yaşam fırtınası allak bullak edip dağıttı. Özlem duyulan yarı öpüp kucaklayan düşten, dürtükleyerek uyandıran bir hal idi. Abay, hemen kendine gelip şimdi farketti. Atı durmuş, arkadaşları etrafını sarmışlar.

Bu zamanda sert bir rüzgâr çıkmış, kar savrulurken yağıp etrafı kaplanmış. Abay, havanın bozulduğunu şimdi gördü. Arkadaşlarının duraklaması da bundan dolaymış. Sert esen kış rüzgârı atlıların etrafındaki gökle yeri birbirine katıp karıştırıp uğulduyor. Bir araya toplanıp konuşmakta olan yolcuların etrafı burgulu esen ufak kar taneleri. Abay Şake’den:

– Olağan boran mı, yoksa ince karı savuran rüzgâr mı? diye sormuştu.

– Bilmiyorum. Hallaç pamağı gibi savuran kar fırtınası diye düşünüyorum. Sağdan soldan, her taraftan esiyor! dedi.

– Şimdi yolumuzu kaybetmemeye bakalım. Delikanlı, kendinden emin misin? İnşallah yolunu şaşırıyorsundur! deyip Erbol dinamik bir sesle konuştu. Şake kararsız. Şimdi yön tayininde zorlandığı için danışıp yön tespitine durmuş.

– Borandaki rüzgâr yön belirleyicidir. Atın yönünü, rüzgârın esiş yönüne bakarak Esbolat'ın karasuyuna çevireceğim. Ama bizim tanıyıp bildiğimiz mekânın içinden gelirken, bir düşünceye dalıp rüzgârın hangi taraftan estiğini farkedememiştim! dedi.

Kendisinden yaşça büyük olduğu için Abay farketmiş olabilir diye, ondan ümitle bekliyor. Abay arkadaşlarını şaşırtıp:

– Rüzgâr ne zaman çıktı? Ben durduğumda rüzgârı ancak farkedebildim! dedi. Rüyadan uyanan birisi gibi konuştu.

İki gözü şişmiş, yüzü burnu kızarmış, sarışın Baymagambet Abay'ın bu davranışına gülüverdi. Bu dördünün içinde rüzgârı ilk farkedene Baymagambet'miş. O:

– Bu rüzgârı, tam yanak tarafına alıp yürürsen ilk istikametinden şaşırılmaz! demişti.

Şake buna ikna olmadı.

– Sana yanak tarafından geldiğini zannediyorsan, bana da direk atın alnından, karşımdan gelmiş gibi oluyor! diye çekiştiler. Sonunda Şake, Baymagambet'i durdurup Abay'la Erbol'a bakarak:

– Bir yerde toplanmakla akıl bulunmaz. Burada daha fazla durursak hangi tarafa gideceğimizi de şaşırırız. Ya ikiniz kılavuz olun. Ya da beni görevlendirirseniz Abay ağabey, ben bildiğim gibi dosdoğru sert rüzgâra karşı yürüyeceğim. Ama hava gittikçe soğuyor. Sert boran çıkacağı benziyor. Rüzgâr da çıkar çıkmaz şiddetini artırıyor. Artık tımağı sıkı sıkı giyip üstünüzü başınızı bastırın. Ne olursa olsun süratle gidelim! dedi.

Şake'nin yüzü, azimliliği Abay'a kendinden de diğer arkadaşlarından da daha kararlı göründü. Buna sevinip;

– Haydi arslanım! İçimizde uyanığımız, işi bilenimiz sensin. Ne olursa olsun arkandayız, haydi yürü! dedi.

– Öyleyse hayırlısı! dedikten sonra Şake siyah yeveli ak toynaklı konur atın başını yele doğru çevirdi. Dizgini sıkı sıkıya tutup gideceği yöne çevrildiği için sert rüzgârdan rahatsız olan dayanıklı konur atına kamçıyı şaklatıp koşturdu.

Bunun arkasına Abay düşmüştü. Aktaban konurun sağrısı büyük ve genişmiş. Tımağını gözünün üstüne kadar indirip konur atın sağrısına iyice baktıktan sonra arkasından gitti. Grubundan ayrılan dört yolcu, ıssız yolda ıslıklayarak esen burgulu boranın koynunda, hızla yürümeye koyuldular.

Şake hiç durmadan yoluna devam etti. Sert rüzgâr hâlâ önlerinden ıslıklayarak uğulduyordu. Soğuğun şiddetini artırmasından olsa gerek, gökyüzünden inen kar, başlangıcındaki gibi ince, yumuşak kar değil, kıvrıla kıvrıla inen kar tanecikleri öğütülmüşçesine yoğun halde yağmaya başladı. Yüzlerini rüzgâra karşı verip yürümek daha zordu.

Arkasından yeldirerek gelmekte olan atlara Şake'nin konur atı baş çevirmeye çalışıp dulda arar gibi huzura kaçıyordu. Dizgin bira gevşese hemen kafasını geriye çeviriyordu. Tam alınına işleyen, iğneleyen sert rüzgâr, konur atın gür kâhkülünü geriye savurup alnını çıplak bırakıp kıllarını kökünden sökmüş gibi oluyordu. Rüzgârın içine doğru dirençle koşmanın kolay olmadığını anlayan Şake, atı biraz geriye seğirtmek istediğinde “Başka bir istikamete doğru yanılıp gider” diye düşündü. Genellikle yola dayanıklı, hızlı konuru, önceleri kamçılamaadan yürürken şimdi sık sık kamçısını şırak şurak vuruyor.

Abay, altındaki sarı, kestane renkli atının bir taktiğini anladı. O, konurdan geri kalırsa alınına, rüzgârın sertçe işleyeceğini anlayıp önündeki atın duldasına sığınıp kuyruğundan ayrılmadan onu izliyordu. Ama önündeki atlıdan geçip esen karlı boran savrulup sarı, kestane renkli atının yelesine, Abay'ın da bütün vücuduna işliyor. Kısa zaman içinde atın kulağına, Abay'ın seyrek bıyığı, kirpiğine varıncaya kadar kırağı düşmüş.

Son zamanda, öndeki konur at ile delikanlıyı güç duruma sokan burgulu boran Abay'ın da yüzüne tokat gibi iniyor. Yolun gidişatını Şake ile

kendi atına bırakan Abay, eyerinin ön kaşına eğilip kendini siper ederek gidiyor. Ama buna rağmen bozkırın boranı, bütün yolculara nefes aldırıyor.

Abay'ın tilki tumağının iki tarafından ısrarla döven rüzgâr, şakağını sıvlatmaya başladı. Büzülerek gelirken yüzünü koruyup siper ederek gitmeye çalışsa da, ensesinden vurup boynundan aşağıya karı sokuşturuyor. Tekrar yüzünü öne çıkardığında ayaz boran, ağzını burnunu yalayıp tadını kaçırıyor. Şimdi eliyle yüzünü devamlı sıvazlayıp üşümekten korunmaya çalışırken, iki eli buz kesiyor, rüzgâr parmaklarının uçlarını iğneliyor, dizginle kamçıyı kavramaya imkân tanımıyordu. Bu haldeyken özellikle iki favorisinin yanından tımak içine sızan rüzgâr dayanılacak gibi değil.

Eyerin üzerinde ağır yürüyüşte sağına soluna dönüp eğilen, atın yalesine doğru kapaklanarak giden Abay'ın tadı tuzu kaçtı. Tadının tuzunun kaçması bir yana, şimdi de yüzünün ve elinin donma tehlikesi var. Favoriden geçen yel, ondan da beter. Soğuk içine işledikçe, Abay paltosunun eteklerini de kontrol edemiyor. Tekrar tekrar bastırıldığı eteğini biraz kıpırdadığında rüzgâr dağıtıp açıp savuruyordu. Başlangıçta, diğer arkadaşlarından önce soğuğa papuç bırakmayacağı dese de, şimdi dayanağı kalmadı. Abay, önündeki Şake'ye işaret edip bağırıyordu. Yürüyüş durup tüm atlılar, rüzgârı arkalarına alarak duraklayıp birbirlerinin vaziyetini öğrendiler.

Sadece bir Abay'ın değil, tüm yolcuların durumu ondan farklı değilmiş. Bunlar durduğunda atları soğuktan yerlerinde duramayıp, dondurucu borana arkalarını dönüp hiç kıpırdamadan birbirlerine sığınarak kalmışlar. Üzerlerindeki yolcular zıplayarak inip duldalarına durarak boranın nefes kesen süratinden konuştular.

– Vay anasını! Bıçak gibi kesiyor yahu diye, Erbol başladı.

– Çabuk dinse iyi olur, yoksa ayvayı yedik! Başımızı dahi kaldıramıyoruz! diyerek Abay etrafı kül rengine çevirip kuşatan borana baktı.

– Dinebilir! Biraz daha dayanalım!

– Dayanmayacak mıyız, ıpıssız bozkırda yürümediğimiz takdirde sağ kahrımız? deyip Şake ile Baymagambet gençliklerini ortaya serip cesaret vererek konuşuyorlar.

Bu sırada dördü de iç ceplerinden mendillerini alıp tımaklarının için-

den alınlarını sıkı sıkıya bağladılar. İki yanağı kıpkırmızı kesilen ayaza alışkın Şake, hâlâ dimdik ve sağlam idi.

– Yönümüz yanlışsa, o zaman yolumuzu kaybettik. Kaybettiğimizde de uzağa düşebiliriz. Eğer kaybetmezsek o zaman bu gidişle Esbolat Karasuyuna ayağımız yetebilir. Boran bizim isteğimize bırakacak değil. Yavaş yürümekle soğuk hafifleşmez. Yolumuzu kaybetmede onun bir etkisi de yok. Ağırdan sağa sola bakınacak bir hava da değil. Artık ne olursa olsun uzun bir yola yine biraz daha gayret gösterin Abay ağabey! dedi. Korum atlarının kolanlarını sıkıp tekrar zıplayarak atlarına bindiler. Abaylar, ses çıkarmadan eskisi gibi Şake'nin ardına takıldılar.

Ne kadar zaman olduğu belirsiz, uzun bir yola dişlerini sıkarak giden yolcular bir hayli zaman duraklamadan, ara vermeden sürekli hızlı tempoyla gidiyorlar. Çoktan beri kulakları uğuldatan yel, bazen sert öfkeyle delicesine esiyordu. Gün boyu ara vermeden “vuuv” diye uğuldayan tek ses kulağı çınlatıyor. Her tarafa yayılan soğuk sesin melodisi dinmedi. Bazen şiddetli karlı boran, sert ayaz uğulduyordu. Birçok kurdun, boranlı bozkırda, kudurmuş havanın içinde bir sığınak, av arayıp hep beraber uğuldaması gibi ortalığı çınlatıyordu.

Bu uğuldayan kar fırtınasının altında, sahipsiz başıboş bozkır, Abay'ın doğup büyüdüğü bölge olsa da, şimdi acımasız, merhametsiz üvey ana gibi. Daha dün çocukluğuyla, yiğit gençliğinin, yeşil otları sararmamış altın beşiği gibiyken, o cazip geniş yayla şimdi soğuk kabrin acı soğuğu gibi buz kesen taş tabut misali.

Bu arada bu uzun meşakkatli anlarda dünya denen şey bir avuç kadar. Tozu dumana katan karlı boran içinde tek bir obanın avlusu gibi. Dünyaya büzüşüp keşmekeşlik içinde küçülüp daralarak, allak bullak olmuş. Bu dünyada gök denen, yer denen, dağ taş denen, bölge bayır denen ayrımların da, suretleri de yok gibi. Bunun Abay'ın anladığı adı, Kazakça değil, Rusça kitaplardan öğrendiği iki söze denk geliyor. Biri kaos, diğeri doğal afet. Kitapların bahsettiğine göre dünya yaratıldığında ilk defa böyle tufandan olmuş olsa gerek. Sıcak suyun fokurdayıp kaynaması gibi. Ya da hırçın denizde, dağ gibi dalgaların köpüğünü göğe savurup yeniden yere indirmesi gibi. O dalga içinde, ecelin nefesini her saniye ensesinde hissedilen insana da dünya böyle bir avuç olsa gerek.

Yürüyüş devam ediyor, şu sırada üşümeye bir de yorgunluk eklendi. Bununla beraber: “Allahım! Dinecek mi? Bu yürüyüş bitecek mi? Ne zaman?” asabi sabırsızlık, içinden ışıklar çıkarıyordu. Bir zaman rüzgâr yavaşlayıp şiddetini azalttı. Abay içinden, Allahım, duamız kabul mü oldu? Demin ahûzar ederek söylediklerimiz yerine mi geldi acaba? dercesine ümide kapıldı. Bu sırada Şake atın başını çekince diğerleri de durup bir ağzdan konuştular.

– Zannediyorum dindi! Gözünü sevdiğim hava bize artık göz mü kırıyor? diyen Şake artık istişare etmek istedi. Kar yağmaya devam ediyor. Şimdi kıvrım kıvrım yağmayıp lapa lapa yağmaktaydı. Hava dinse de, etraf duman ve yağmakta olan kar yoğun. Yolcular yavaşlayıp atlarını soluklandırıldılar, kendileri de biraz nefes alıp bundan sonraki yönü istişare ettiler. Bu sırada kışın kısa günü batmak üzereydi. Havanın bulanıklığından dolayı mı, yoksa akşam üzeri olmasından ötürü mü, sonuç olarak boran dinse de etraf tahmin yürütmeye müsait olmayan boz bulanıklığın ve sisin kuşatması altında.

Ümitli gözler, hesapta olmayan yerden karaltılı bir kışlak görmüş gibi oldu. Veya yakınlarda dağınık yayılan büyük başlı hayvan sürüsü gibi. Bir şeyler kararıp göz önünde oynuyor. Ama bunu herbiri ayrı ayrı farketmeler de yolcular kesin bir şey söyleyemiyorlar.

– Öbürü ne yahu?

– Bu karaltı nedir?

– Bu tarafımızda birşey mi duruyor? deyip birbirlerine şaşkın gözlerle bakıp her tarafa bakınarak geliyorlardı.

Akşamın bulanıklığı, havanın sisi bunları aldatıp teselli eder gibi. Memleketleri burnunda tüten, perişan bozkırdan yılan gönüllere insan mekânı son derece sıcak gelse de çare yok. Ahır kışlak, mal can gibi görünerinin hepsi de başka şeyler çıktı. Bazen yakın tepenin bembeyaz olup birleşen ulu manzarasında karaltılı görünen küçük kayahlıklar avlu gibi geliyormuş. Yoğun kar içinden küçücük boylarını zar zor çıkaran dal başları, dikenli çalılıklar, çam, lâdin ağaçlarının başları bunların gözünü yanıltmış.

Rüzgâr dinip, deminki sert soğuk azalsa da etraflarını iyi seçemeyen yolcular, gönle su serpen bir şey bulamadan geliyorlar. Çünkü şimdiye

kadar gelmekte oldukları yerlerin hangi yer olduğunu net bilen, kendisine güvenen hiçkimse yok.

Şake'nin tahminince onlar şimdi, Puşantay'ın batı tarafından keserek geçip Aydarlı Koytas'ın güneyine, tam böğrüne gelmişe benziyorlar. İyi-ce bir tahmin yürüttüğünde uzun sarı sırttan aşip Esbolat Karasuyu'nun üzerinden inmeleri gerek. Şake, bu yönde doğru geliyoruz, diye düşünüyor. Yalnız bir endişesi, Botakan'dan çıkar çıkmaz, hızlı yürüyüşleriyle dosdoğru yol aldıklarında, bu yolun yolcuları Karasu'ya erkenden ulaştırması gerekti. Ondan endişeleniyordu.

Önceleri ilk kez rüzgâra bakıp yön tayin ettiğinde Şake'yle çekişen Baymagambet'in endişeleri, şimdi bu yerde daha da güçleniyor. Her bir yıra, gölet, çay bölgelerinden yol aldıkça bu endişesini dile getiriyor.

– Yerin coğrafi konumu, Esbolat Karasuyu'nun civarına benzemiyor. Eğer onun güney ve doğusundan geliyorsak, beyaz otlu adırda, taşlı tepelerden veya sarı sırttan gelmemiz gerekirdi. Bunun hepsi tekrar tekrar bulak, ırmak, çayır çimenli, olarak yayılmış. Kısacası yolumuzu kaybettik. Kaybedince tamamen ters yöne gittik! diyor.

Küçük grup, böyle kararsızlık, çaresizlikle yavaştan gelirken, güneş tamamen batıp karanlık çöktü. Şimdi belirsiz sefer, çaresiz yolcuları gece yolculuğuna getirdi. Günboyunca yol alan atlar, birazcık soluk alsınlar diye yolcular, bir kaynağın başına inip kırağı basmış semiz atlarını epey süre otlattılar. Attan zorlukla inip rast gelen yere düşüp uzanan Abay, sessizce yatıp gözlerini kapatarak Şake ile Baymagambet'in yol hakkındaki çekişmelerini düşündü. Ama ne kadar düşünse de sadece öfkeyle karışık bir üzüntüden başka aklına hiçbir şey gelmedi. Danıştığında Erbol da bir çözüm önermedi. Ama her zaman sabırlı olan Erbol, şimdi bitap bezginliğin üzerine Abay'a yakındı:

– İkimiz at yolculuğunda sağlandı. Ama başı belli, sonu belli yol olduğunda, istikametimizi belirleyip “Allah'a sığınarak” uzun yolculuğa çıkmada başarılıydık. Yoksa güzün aysız karanlık gecesinde kaybetmeden yol bulan marifetimiz yoktu değil mi? Şimdi kışın şiddetli boranında, yolu olmayan yerde, küçücük tek bir çadırı biz nasıl bulalım? Doğrusunu söylemek gerekirse ben, bu Allah'ın uçsuz bucaksız bozkırında, o çadırı

bulmak sık ot arasına düşen iğneyi bulmaktan daha zor, diye düşünüyorum. Senin bundan daha üstün bir marifetin varsa kendin bilirsin! dedi.

Abay, marifetim var, demedi. Sessizce iç çekti. Erbol'un söylediği, bunun da gönlünde tam böyle yerleşen endişeydi. Böylece yolcular tekrar Şake'ye baş çektirip ata binerken demin dinen yel tekrar ayaklanıp uçuldayıp şuşuldayarak vınlamaya başladı.

Bu vınlama, hayra alâmet değil, büyük çetin soğuşun acımasız işaretiymiş. Yiğitler ata binip, yine yol alırken gündüzkü ecelin nefesi gibi kükreyen sert, şiddetli boran, döne döne ıslıklayarak esip yeniden çılgına döndü. Soğuk, gündüzkünden de daha sertti. Kısa zaman içinde yolcuların moralini bozdu. Bir ara grubun arkası ve önü duraklayıp:

– Hay Allah! Şimdi ne yapacağız!?

– Dananın kuyruğu kopmasa iyiydi...

– Bu gecenin boranında, yürümek mi iyi veya bir yere sığınıp kalmak mı iyi, hangisi münasip?

– Yelin yönünü kaybettiniz mi? Artık ne düşünüyorsunuz? deyip Erbol'un son sözlerine katılarak duraklamışlar.

Şake durmak niyetinde değil, ama hızlı yürümek yerine yavaştan ilerlemek istiyordu. Çünkü durduklarında dulda bir yer yok. Bu soğuk rüzgârın, kıpırdamadan oturan insanı, üşütüp uçurması mümkün. Önde ne olursa olsun, az da olsa ümit ışığı var. Bundan dolayı hâlâ birbirinden geri kalmayıp ilerlemek şart.

Başka bir çare bulamayan arkadaşları Şake'nin sözünü sessizce kabul edip yine peşinden yürüdüler.

Yine uzun sınırsız bıkkınlık verici bir yürüyüş oldu. Bu yürüyüş, hepsini üşütüp yorgun düşürmekle birlikte artık uykusuzluk da sardı. Günboyu bir lokma inmeyen mideler zil çaldı. Elbiseler kalın olsa da bitap düşen vücut üşümeye başladı. Abay, zangır zangır titreyip bütün vücudunun üşüdüğünü arkadan gelenlere seslice söyledi.

– Benim ayağım donmak üzere. At üzerinde ayağın böyle üşüdüğünü görmemiştim. Sen nasılsın Baymagambet? diyerek arkadaki yiğide dönmüştü. O da üşüdüğünü söyleyip:

– Şimdi bir yere inip nefes alıp biraz kestirsek nasıl olur? dedi.

Hepsi üşüşerek toplanıp akıl danıştılar. Etraftaki dünya, şimdi bugünde sadece dört atının bir araya geldiği küçücük bir toprak parçası. Bir ev kadar yerde büzülüp şevksiz toplanmışlar. Başlarında vahim azap dönüp atlılar tehlike içinde, perperişan vaziyette.

– Yatacaksak bir kayalığın duldasına bakalım! demişti Şake. Yürüyüşten ümidini kesen Erbol:

– Artık sığınacağımız bir kayalık dahi yok. Ne olursa olsun, Yardan’a sığınıp atın böğrüne sinip bu arada dinlenelim! dedi.

Bunda karar kıldılar. Hepsi atlarından inerek dört atı borana doğru verdiler. Onların etten oluşturduğu duvarın altında birbirine yanaşıp başlarını birbirlerinin omuzlarına koydular, sesleri solukları kesilerek yattılar.

O anda dalga dalga akan, bazen seslenip uğuldayan ayazın, kar fırtınasının sesi, kulağı çınlatıyordu. Bu atlılardan hıncını almadan dinmeyen, son derece huzursuz vınlayan öfke dolu dünya. Erbol’un dizine başını koyup yatan Abay, gözünü kapattığında bütün vücudu havada gibi. Bunları atı matıyla bir avuç kadar karlı yeriyle de girdaba kapılan yelkovan otu gibi çevirip, burup döndürmüştü benziyor.

İç i dışına çıkıp başı dönüyor. Kulakta vınlayan, hiç gitmeyen uğultu duruyor. Bu halde, varlıkla yokluk arasındaki gibi bir haleti ruhiye içinde biraz yattıktan sonra Abay’ın düşüncesi tükenip sönüp kararı.

Ne kadar zaman uyuduğunu bilmiyor. Bir ara üzerlerine yığılan yoğun karı elleriyle silkeleyip hepsi uyanıp kalktığında hâlâ yoğun bir geceymiş. Hepsi bir ağızdan çok üşüdüklerini söyleyip silkinerek kalktılar. İlk önce sözü alan Erbol’du:

– Hey yiğitler! Uykudan insan ölmez. Bu bıçak gibi kesen ayazda uykuyu düşman. Aklınızı toplayıp kendinize gelin! dedi.

– Bilmiyorum, hiç böyle üşümemiştim. Soğuk, etimden geçip iliğime kadar işlemiş! diye Abay sağına soluna adımlayıp parmakları üzerinde zıplayıp hareket ediyor. Genç delikanlılar da üşümüş. Ama onlar süratle hareketlenip dört atın üzerine beyaz pamuk gibi inen karı yenleriyle, kamçılarıyla süpürüp sonra kendi vücutlarını ısıtmaya çalıştılar. Ata binen yolcular yine yola koyuldu. Abay tam yürürken:

– Madem kaybettik, şimdi hiç olmazsa ısınıp gücümüzü toplayalım, ne olursa olsun bir saat hızlı yürüyün! dedi.

Hırçın bozkırda, sertleşen soğuk yüzlü üvey bozkırda, bunlar yine uzun süre yol aldılar. Yüzleriyle elleri hariç, yolcuların ayağı, vücudu hızlı yeldirmekten ısınmıştı. Biraz sonra yavaştan süzülüp zayıf ışıklarla zar zor alaca karanlık boranlı gecenin tanı attı.

Yolcular konuşmuyordu. Ama hepsinin içinde tanın atmosferiyle tipi, boran diner, denen umudun kırıntıları vardı. Atlarına acıyıp aheste yürüyüşe bırakan Şake, rüzgârın hafifleşmesini, uğultunun azalmasını beklemişti. Yine de uzun uzun bekledi. Tipili, başı boş bozkırın yol üzerindeki pişmanlıkla dolu azap günü doğdu. Öğle zamanı oldu. Boranlı güneşin tüm ışığı, bu gri sis, ondan ötede açılacak güneş, kurtulunacak boran bilmedi.

Bugün de boran sabahtan akşama kadar devam etti. Yolcular gün boyu bir saatlik yol alıp bir saat kadar atlarını soluklandırıp otlatarak yürüdüler. Hâlâ belirsiz vadiyi, bayırları, adır ile tepeleri geçerek geliyorlar. Durdukça kafalarını yoran tek düşünceyi düşünüyorlar.

Bugün sabahtan Şake, Abay ve Erbol destekleyip: “Dünkü Baymagambet’in sözü doğruydu. Rüzgâr bizi yanlış yöne sevketti” denen fikre varmışlardı. Bugün bir durup bir yürüdüklerinde yele karşı yürümekte oldukları yönü bırakıp çünkü Botakan ocağında Baymagambet’in “Yan taraftan esti” denen yeli akıllarına getirdiler.

Onun söylediği doğru olursa bunlar yeli karşılarına alıp giderken Esbolat Karasuyu’nun güney tarafına gitmiş olsalar gerek. Öyleyse ya Tobıktı yaylağının kenarı Büyük Köksengir’e doğru yönelmişler ya da güneydeki Kerey’in ıssız yerine inmişler. Yorgun düşünce, şişen beyin kendisine bundan da büyük bir bilmece buluyor. Yanlış yola git. Dünkü ve bugünkü yürüyüşle kimbilir ne kadar mesafe katettiler? Şimdi Baymagambet’in söylediği yöne dönerlerse, ne kadar zamanlık bir yürüyüşle, Esbolat Karasuyu’na veya onun yakınlarındaki Bugılı, Maşan dağlarına erişmek mümkündür? Şimdi bugün, acıkmış sefil yolcuların sürekli ağıllarından geçen bu.

Bundan sonraki yolculuğa kılavuzluk eden Şake değil, Baymagam-

bet. Gece üşüyen, hasta derecesine gelen bedenleri bazen ısınsa da içten gelen bir titremeden gün boyu başlarını alamadılar. Abay, artık sıcak bir mekâna ulaşırsa, ancak kendisinin hasta halde, güç belâ ulaşacak durumunu anlamış gibi. Yine de gün boyu yürüyüşün sonunda akşama doğru bir mola verdiler. Attan yere yıkılır gibi ağırlaşan vücuduyla güçlükle yere inen Abay, yuları Baymagambet'e verip küçük bir kayalığın duldasına gelerek uzandı. Aralarında söze, sohbele dair konuşma yok. Herkes kendi durumuyla, kendi derdiyle başbaşa kalmış.

Abay ise şimdi kendini gerçekten hasta hissediyor. Vücudun kemikleri ufalanmışçasına ağırlaşan bir halsizlik var. Tüm vücudunu toprak çekmiş gibi. Üşüme gittikçe vücudunu odun gibi sertleştirip katılaştırıyor. İçteki yürek, soluk borusu da ayazdan titriyor muydu acaba? Hayattan gerçekten ümit kesme anı uzak değil. Ama bilinmez bir nedenle kalbinde, o ölüm halinden ürkmek, korkmak yok. Aksine "Nereye giderse gitsin, nereye varırsa varsın" der gibisince üşüyor. İçindeki bu duyguyu hissetmekle birlikte Abay, dün gönlünden geçen boranın alıp götürdüğü bir iki sıcak özlem dolu anını demin son defa hatırladı. Biri güneş gibi sıcak, aziz annesinin dirliğini düşünen anı. İkincisi hayatta ölümünün son nefesine kadar unutulmayacak duygu düşünceleri gömülürken son bir kez dönüp bir tanecik olup gözünün önüne ay gibi cemaliyle gülerek gelen Togcamını düşünen zamanıydı.

Artık bu körelen azizlerin yine aklına gelmesi, Abay'ın bütün içtenliğiyle son kez vedalaşması mı? Ölüm yakın mı, diye düşünen Abay uykusu kaçıp ağır bir üzüntüyle yıpranıp derin derin iç çekerek oturuyor. Tam bu an karanlık çöken zamandı. Abay'ın kulağına bir bağırış sesi geldi. O hemen kulak kabartıp: "Beynimdeki bir yanılığ olabilir!" diye ses çıkarıncı. Arkadaşları büzüşmüş, yanında uyuyormuş.

Az sonra deminki bağırış yine duyuldu. Hakikaten bir insan sesi. Kim olursa olsun insansa, bu yolcular şimdi cennetle müjdelenmiş gibi oldular. Son bağırışla birlikte Abay yerinden silkinerek kalktığında "Hastayım galiba" denen düşüncesini yersiz buldu. Kalkar kalkmaz yüksek sesle haykırdı. Yorgun atlar bunun bağırmasına kulaklarını dikip başlarını yerden teker teker kaldırdılar. Erbol ile diğer iki yiğit, ani bağırışmadan korkup sıçrayarak kalktılar. Erbol, Abay'ın yanına gelip:

– Ne oldu Abay? Kime seslendin? Abay’ın yüzüne şaşkın şaşkın bakıyor. “Uykuda sayıkladı mı?” der gibi. Hayır, Abay’ın kendisi uyanıkmiş. Arkadaşlarına dönüp:

– Bağırın! Demin bir insanın sertçe bağırın sesi geldi, bağırın? dedi.

Rüzgârın uğultusu hâlâ dinmemiş. Ama dördü birlikte uzun uzun bağırıştılar. Tam bu sırada şiddetli boranın içinden rüzgâr tarafından bunların gözüne bulanık büyük bir karaltı görünmeye başladı. O geldiği anda bembeyaz dünyanın içinden belirginleşip büyüyerek hızla koşan bir atlı yanlarına yaklaştı. İri yapılı, üzeri bembeyaz kar olmuş akboz atlı. Yedeğinde semiz bir atı var. Bu adam sevinçle seslenip:

– Aa, sağ mısınız? Yaşıyor musunuz canlarım! deyip açık sesiyle gelip atından indi. Gelen kişinin sesini ilk önce tanıyan Abay’dı. Sevinçle bağırıp:

– Abılgazı! Vay canım kardeşim! Nereden geliyorsunuz! diyerek koşma koşma gidip kucakladı.

O gerçeğe Abılgazı’ydı.

– Nereden gelecektim ki? Sizleri arayıp geliyorum! Allah rast getire, yolumuz açık olsun! Bu beyaz kar fırtınası içinde sizleri bulacak ümidim var mıydı?! Kısacası evde ne yapacağını bilemeden, bir çare bulamadan çıkan umutsuz bir arayış. Donmadınız ya? Donanınız var mı? Atlarınız dinç mi? Çabuk ata bineceğiz. Gece olmadan ısınacak bir yer bulalım! diyerek hepsini kendisi yönlendirdi.

Şake ile Baymagambet sevine sevine koşturup biraz soluklanan atları yularlarından çekerek getirdiler. Bütün yolcular hemen atlarına binip Abılgazı’nın arkasından gidip yelerek yöneldiler.

Yolcuların bir zaman sonra gelip ulaştıkları yer, Maşan Dağı’nın sırtlarıymış. Önce Abılgazı başı çekip geliyor. Onun yanına, safına gelip sohbet eden Erbol. Şimdiye kadar dinç, sağlam basarak gelmekte olan sarı, kestane renkli atıyla Abay öndeki ikisini yakından takip edip başı zonklayarak geliyordu. Kendisinin sağlam veya hasta olduğunu farkedemiyor. Tüm vücudu felce uğramış gibi. Dünya buna tuhaf görünüyor. Bazen Abay yürüdüğüünün bile farkında değil. Yolun iki tarafı dağ gibi, o dağlar kayalık, uçurumlar, bunun üzerine doğru sürüklenip yavaşarak sıyrıp geçeri gibi.

Beyninde böyle düşüncelerle bir hayalet gibi gelen Abay uykuyla uyanıklığın, “varlık ile yokluğun” arasına batmış gibi. Kendi kendine şaşırıyor. Biraz akli başına geldiğinde:

– “Uyku ile yorgunluk bana galip geldi mi? Yoksa hasta mıyım?” diye bulanıklık içinde yarım yamalak düşünüyor. Önde giden iki atlının sözleri buna kesik kesik geliyor.

Abılغازı'nın yanında yürüyerek gelmekte olan Erbol:

– Canım arkadaşım, nasıl buldun bizi? Kâhinliğin mi var? Böyle bıçak gibi kesen boranda yolunu kaybeden insanı bulacağım diye hiç akli başında biri aramaya çıkar mı? diyor.

– Bu uzun hikâye! Beni bugün insan saymayıp bu sırtların kurdu desene!

– Kurt da boranda aradığımı bulamayıp rast geleni avlar ya!

– Beni ecelim sürüklemiş olabilir. Abay'ı geçenlerde Cireşe'yle aldatıldığımı bir kusur mu işledim diye içimden, o yaptığımdan dolayı kendimi affettiririm diye düşünmüştüm. Sonra dün öğleye doğru boran başladığında sizin yolunuzu kaybettiğinizi tahmin etmişim. Botakan başında, rüzgâr şiddetini artırdığında siz önce biraraya toplanıp kaldınız. O sırada ben Şakpak'ın sırtlarında yüksek bir yerde durup karaltınızı görmüştüm. Eğer sizler yolunuzu kaybetmiş olsaydınız, Yılanlı'nın dışında karşılaşır dık. Karşılaşmadık. Onun arkası boran olup dünya beyaz perdeyle örtüldü. Sizin yolunuzu kaybettiğinizi anladım. “Yelin ilk çıkış yönünü farketmeyip Köksengir'e, Kerey'in yerine, engin bozkıra çekip gittiler diye düşündüm. Bizlerse dün, zamanında Esbolat Karasuyu'na ulaşmış konduk. Gece boyunca sesler çıkarıp bağırıp çağırıp işaret ettik. Bugün o yerde kalmak mümkün olmadı. Odunu, bayırı çayırı olmayan tımtırak düzlükmüş. Oradan çadırı göçürüp: “Ulaşırsanız Maşan'a konun, yoksa yolda Bugılı'da geceleyin” deyip kendim de şafak söktüğünden beri yanıma yedek at alıp günü sizleri aramakla geçirdim.

– Öyleyse bizi nerede bulurum diye aradın?

– Rastlamak zordu. Sadece bir tahmin. Tek düşündüğüm sizlerin paniğe kapılıp yolunuzu kaybettiğinizde o zaman çare yok. Ama gidiş yönünüzle yolunuzu şaşırdığınız taktirde o zaman gide gide bir zaman aklınızı

başınıza toplayıp dünkü rüzgârın ilk çıkışını hatırlayıp yönü doğru tahmin ederek tekrar döneceksiniz diye düşündüm. O zaman ya Bugılı'nın ya da Maşan'ın sırtından çıkmaları gerek, diye tahmin yürüttükten sonra gün boyunca bu civarda, bir o tarafa bir bu tarafa üç kere dolaşım. Bağırمام, demin son kez bu Maşan sırtına yaklaştığımda, karanlık çökmek üzere olsa da izinimi buldum. Bulur bulmaz hızla koşmayı düşünmüştüm. Boran çırılçıplak yerdeki izleri gömüp kaybediyor. Öyle koşturarak yönlerinizi tahmin ederek bir çay kaynatımlık zaman zarfında devamlı bağıra çağıra geliyordum.

– O zaman şaşırıyorum, diye bir düşüncen var mıydı, yok muydu? Abıl-gazı sen boş adam değilsin. En azından bir bahşısın.

Abıl-gazı gülmeydi. Bu kendisinin falcı önsezi gücüne: “Babamdan kalmış” diye inandığı zaman da olurdu.

Ama günün aysız karanlık, tipili yağmurlu gecesinde, gerektiğinde bir öbek lâdin ağacını, tek öbek çam ağacını bulabilirdi. Kışın atın kulağının bile görülmediği bir hafta boyu bıçak gibi kesen boranda, dümdüz varmak istediği yere hiç şaşırmadan gelip ulaşıyordu. Bu özelliğine münecimlik demiyor. Erbol'a sırrını açarak geliyor.

– Benim şaşırمامam bahşılık değil. Bir körden, çok zeki yaşlı kör komşumuz Tokpay'dan öğrendiğim becerim. O kişi, iki obanın arasında bazen çetin geçitlerden aşip yağmura, doluya aldırmadan bir başına giderdi. Kör dediysem tam kötdü. Allah'ın kudreti sadece bildiği yer değil, bazen hiç basmadığı yere kuzu göçü kadar şaşırmadan, yanılmadan direk gidiyor. “Toka ağabey nasıl yürüyebiliyorsun?” dediğimde o kişi: “Sana yön veren yol ise, bana yön veren rüzgâr” dedi. Rüzgârın yön verdiği gerçek. Ama özellikle akıl ve fikir ön plânda. Karanlık gecenin yağmurunda, sert boranlı kışın kar fırtınasında, biz de o kör Tokpay'la eşit duruma geliyoruz. İlk olarak rüzgâra dikkat etmek gerek. Sonra gözüm var diye düşünmemek lâzım. Gönül gözüyle görmek lâzım. İşte benim tüm sırrım ve maharetim burada! dedi.

Şu anki gidişte Erbol, Abıl-gazı'nın nereye götürmek istediğini, niyetinin ne olduğunu öğrenmek istedi. Abıl-gazı diğer arkadaşlarını bekleyip biraraya gelip durduktan sonra:

– Yiğitler! Sizlerin soğuktan tir tir titrediğiniz belli. Bizim çadırımızı arayıp bulayım diye gelmiyorum. İyi kötü olsa da, bu Maşan'ın muhinde kışlayan Cuvantayak, Matis'ın birkaç obası olurdu. Onlardan birine ulaşip evi ocağı kötü olsa da sıcak ateşin yanında kendinize getirmek için sizi götürüyorum. Kimin, nerede hangi obası olduğunu bilmiyorum. Bu yakınlarda gelmekte olduğumuz vadide son yıllar Motış'ın bir güçlü obası da kışlak yaptırmış diyorlardı. Onun birine rastlarız bellki. Ne olursa olsun bu gece sizi sıcak bir yuvaya ulaştırıp kendinize getireceğim! dedi.

Yolcular, çok üşüyüp, zangır zangır titrer halde cılız sesle:

– Devam et! Devam ededur!

– Dediğin olsun!

– Sadece bir eve ulaşırsan yeter, başka birşey istemiyoruz. Bundan sonraki yürüyüşe dayanırız deyip tüm kontrolü Abılغازı'nın eline bırakmışlar.

Böylece yine bir süre sessizce yeldirerek, sık kara adır içindeki derin çatlı, ağaçlı vadiyi aşağıya doğru boylayıp gelirken bunların önünde havlayan itlerin sesi duyuldu. Yolcuların sevinci son safhadaydı. Bazıları:

– Ey Tanrım, sonunu hayreyle!

– Ey Allahım medet!

– Ölümden kurtulduk mu! dediler.

Yoğun karın kapattığı önlerine çıkan bir küme kayın ağacının kenarından geçip dağ arasındaki bir düzlüğe çıktıklarında, demin havlayan itlerin sesi artarak kulaklarına geldi. Aralarında gür sesli, büyük erkek köpeklerin afkurup dağda yankılanan havlamaları da duyuldu. Abılغازı atını topuklayıp koşturdu. Diğerlerinden uzaklaşıp taşlı, kayalı viraja girdiğinde yanlamasına durdu. Abay'la Erbol süratle gelip Abılغازı'nın yanına yaklaşır yaklaşmaz aşağıda, yapyakın yerde kızarıp duran pencerenin ateşini gördü.

– Halk! Halk!

– Güzel oba! Kurban olduğumun halkı! Hâlâ uyumamışlar! diye Erbol, Şake'yle Baymagambet'e konuşma arasında müjde veriyor.

– Penceresi çok! Büyük kışlak. Bu zengin bir oba galiba! Şansımız

varmış yiğitler! diyerek Abılgazı da sevinçten dört köşe oldu. Arkadaşlarının hepsinden önce geldi. Kapınının önünde attan iner inmez kapıyı aceleyle takırdatarak vuruyor.

Abay, attan nasıl indiğini bilmiyor. Yuları elinden boşanır boşanmaz Baymagambet alıp götürdü. Vücudu ağaç gibi sertleşip kaskatı kesilmiş. Hiç kıpırdamadan kaskatı halde, Şake elinden tutup kolundan destekleyerek yürüttü. Bütün dünya, bağı bahçesiyle atlarıyla Abay'ın gözünün önünde dört dönüyor. İki kulağı çınlayıp konuşulanı duyurmuyor. Sadece kesik kesik anladığı evden çıkan bir iki kişiyle Abılgazı, Erbol konuşuyor. "... Motış!. Dogal!... Nayman!..." gibi belirsiz isimler kulağına geliyor. Abılgazı öne geçip oba insanları yol açıp uzun karanlık koridorla yolcular ardardına gelirken, en içte, karanlıkta kırmızı ışık saçan geniş bir kapı açıldı. İçinden bunlara doğru gelen bir hanım sesi.

– Gelinin evine alın. Büyük çocuk uyudu! Gelin evine alsın, dedi!

Şake ile Baymagambet, karanlık koridorda güçlkle hareket eden Abay'ın koltuğuna girip, onu koridorun dibindeki geniş giriş odaya aldılar. Kazanın altında hâlâ sönmeyen aevli ateş var. Huzur içindeki sıcak mekân, insanlarla sıcak nefesle karşılaştı. Onları, kazanda haşlanan at etinin kokusuyla, sarı tezegini genzi yakan kokusuyla karşıladı. Giriş oda olsa da geniş ve pırl pırl. Başköşenin arkasındaki duvarda büyük çift pencere görünüyor. Sırmak*, kilim, temiz döşemeleri de var. Konukları ocağın yanında duran yaşlı hizmetçi kadın ile, aşçı erkek karşıladı. Dışarıdan buyur edip getiren erkeğin birisinin omuzuna atılmış çapanı var. Yürüyüşüne bakıldığında atak bir gence benziyor. O giriş odanın içine giren misafirlere sağ taraftaki baş odanın kapısını açtı. O odada eşliğinden başlayarak yepyeni, kırmızılı yeşilli kaliteli kilim döşenmiş. Öbür tarafı tamamen halıyla kaplı. Manatla işlenmiş güzel sırmak da serilmiş. Geniş, aydınlık, hoş bir manzara sergiliyor. Önde gelen Abılgazı, Erbol'dan önce girdi. Onlar sağ tarafta, büyük kemik yatağın yanında duran evsahibiyle selâmlaşıp baş köşeye geçtiler.

Şimdi eşikten atlayıp Abay içeriye girmişti. Arkasından ona destek çıkan Şake onunla girmişti. Abay, önce sağ taraftaki saçaklı kırmızı şımıl-

---

*sırmak: İşlemeli keçi halısı.

dığı gördü. Kalın kuş tüyü yatak, kuş tüyü yastıkla insan boyu kadar üstüste katlanan güzel kemik yatağa da göz gezdirdi. Şimdi ev sahibine güzünü çevirdiğinde şaşkınlık içerisinde:

– Vay canına! Bu kendisi mi? diye düşecek gibi oldu. Yatağın ayak ucuyla dört köşeli sobanın arasında bir hanım duruyor. Beyaz entari, kara kemzallı, kiymeşek* eşarp güzel hanım Abay’a canını verircesine ona doğru atıldı. Arkasındaki şolpısı çingirdiyordu.

– Yarabbim! Abay mısınız? Aman Allah’ım, sizi de göreceğimiz gün var mıydı? Vah canım! diye Abay’a sarıldı. Şolpısının çingirtıları arttı. Abay’ın kucaklarında sesi kesildi. O şolpı sesinin çingirtısıyla gözünü kapatarak aklını oynatmışçasına heykel gibi Abay duruyor. Evin kenarına dayanarak kalmış. Bunun boynuna sarılıp içli içli ağlayan hanımın önüne yıkılacak gibi. Eklemleri titreyip kılcal damarlarına varıncaya kadar çözüldü. Hanıma eliyle sarılmak istese de gücü, mecali yok, sadece okşuyor. Konuşmaya dili damağı kuruyor. Başköşeye ulaşmadan, hanım kucakından ayrılmadan o kapının önünde bükülerek yere yığıldı. Başköşeye çıkıp oturan Erbol, Abılgazılar:

– Üşüyüp donarak gelmişti.

– Gücü tükenip hastalanmıştı! Bayılmış olabilir! dediler. Abay’ı bütün arkadaşları başköşeye getirip yatağa yaslayarak oturttular. Şake kuşağını çözerken dış elbisesini Baymagambet çıkarıp döşünü açtı. Hanım:

– Aman Allahım ne diyor? Hasta olarak mı geldi? diyerek yüksek yatağından nakışlı büyük yastığı alıp Abay’ın arkasına koydu. Dış kalın montu, hayvan derisi paltoyu Abay’ın üzerinden çıkarıp iç yeleğinin önünü daha da araladı. Yanına kuş gibi uçarak gelip oturarak çok yüzüklü uzun parmaklarıyla Abay’ın alnını kontrol etti. Bir eliyle önünden göğüs üzerini ovuşturuyor. Abay, yavaştan gözlerini aralayıp göğsünün üzerindeki hanımın elini tutup onu gözlerine bastı. Sıcacık avuçlarını dudaklarına getirip sessizce öperken hanımın narin elinin dışına yığidin gözünden damlayan gözyaşları dökülüyor.

Dil sözü değil, gönül sözü gibi gizli ses, Abay’ın gönülden çıktığında:

– Togcanım! Başka bir isteğim yok. Allah senin önünde canımı alsın!

*kiymeşek: Beyaz kumaştan yapılan işlemeli baş örtü.

diye bir nefes alıp sesi soluğu kesildi. Abay'ın yanında oturan Erbol, Togcan'ı şimdi tanıdı.

– Kardeşim! Canım kardeşim ne diyor? Togcan mısın sen? diye gelip Togcan'la hasret giderdi.

– Altınım, ben Erbol'um! diyerek o da sarıldı.

Abay'ın yanında omuzları titreyip yüzü bembeyaz olup iki gözü yaşla dolan Togcan, Erbol'a sınıksız sarılıp hüngür hüngür ağladı. Bu Abay'a sarılırken ağlamanın gözyaşlarıydı.

Abayları içeri buyur eden iki erkek bu evde. Onlar şaşkınlık içerisinde donmuş vaziyette izliyorlardı. Erbol'la Togcan'ın hasret giderdikleri yerde onların gönülleri huzura kavuşmuş oldu. Gelenlerin Togcan'ın kardeşi, kız tarafının akrabaları olduğuna kanaat getirip gönüllerine su serpilirdi. Bu delikanlılar, Togcan'ın ne eşi, ne de kayını. Birisi kibar sarı bıyıklı soluk yüzlü mollaymış. İkincisi dudağının altına enfiye koyan iri gözlü, kalın kaşlı, top sakallı zayıfca yiğit. Giyim kuşamı sade. Bu obanın misafir ağırlayan akrabalarından biri Düysen'di.

Şimdi ev içinde sürekli konuşan bu Düysen ile Molla. İkisi bir gülüp bir şaşırıp:

– Allah Allah Togcan'ın kardeşi çıktılar!

– Bu şiddetli boranda, karanlık gecede kim diye düşünsek bizim Togcan'ın ağabeyleriymiş yahu!

– Togcan'ın memleketini özleyişine bak!

– Gözyaşlarını seller gibi çağlattı ya İlle de vatanım desene şuna!

– Hepsini içine atıyormuş ya! Nasıl sabretmiş! diye şakayı da katmışlardı.

İlk görüşme sessiz ateş, sıcak gözyaşlarıyla başladı. Abay'la Togcan, ondan öte birbirlerine bel bel bakmaktan başka, uzun süre bir kelime dahi konuşamadılar. Hizmetçi yaşlı hanım ile bir genç hanım Togcan'a gelip sessizce ondan fısıltıyla aldıkları direktiflerle gittiler.

İki delikanlı süslü geniş evin ortasına yuvarlak masayı getirip lambayı buraya koydu. Uzun çizmesini çıkarıp mesisiyle oturan Abay'ın koltuğunun altında büyük kuş tüyü yastıklar. Değerli kalın kumaştan dikilen No-

gay tarzında biçilen, omuzları kalkık yelek. Abay'ın bağı açılıp uzanan boyuna yakışıyor. Beyaz gömleğin dışından giyilen kara kazağın dös cebinde altın köstekli saat görünüyor. Başında tımağı yok. Pazardan alınmış, dikçe duran, göze hoş gelen kara kadife takkesi var. Abay'ın alnı düz ve geniş. Tımak altından güneş ve rüzgâr vurmadiğı için bembeyazmış. Ama burnu, yanağı, ağı iyice yanmış. Parlayıp şişmiş gibi moramış. Gözü, çok ağlayan insanın gözü gibi. Göz kapakları şişip kızarmış.

Şimdi de Abay titrek nefes alıp öksünüyor. İçli içli öksünmesi çok ağlamanın ardından çıkan iç dalgalanma gibi. Ama bununla birlikte bazen vücudu zangır zangır titriyor. Biraz da yanakları yanıp bir ateş basmış gibi oluyor. Uzun süre Abay, vücudundaki değişikliğe aldırmayıp sadece Togcan'ın yüzüne, simasına, her bir hareket ve kıpırtısına gözünü almadan bakıyordu.

Togcan eskisine nazaran daha da güzelleşip sempatikleşiyor. Yüzü olgunlaşmış, her bir uzvu estetikliğini kazanıp belirginleşmiş. Bu olgun güzellik. Eskiden küçükçe ince burnu şimdi biraz kalkıp canlı yüzüne daha da bir çekicilik vermiş. Gözlerinin akı karası berraklaşmış bütün yuvası yerli yerinde. Ağırbaşlı, mütevazî güzel Togcan. Düşünce mi, hasretle ömrü mü, sonunda bu kendisinde iz bırakmış. Togcan'ın yüzünde Abay'ın hayalinden hiç bir zaman gitmeyen körpe, dalgalanan, aniden gelip hemen kaybolan al renginin canlılığı yok.

Ev içi bu sırada koyu bir sohbe te dalmış. Abay'la Togcan bütün ruhlarıyla birbirlerine kenetlenip birleştiklerinden yanlarındaki insanların seslerini ne anlayabiliyorlar, ne de duyabiliyorlar.

Erbol'la Şake, bazen Baymagambet de sohbe te katılıp ağırlayan iki yiğide, iki günden beri kendilerinin çetin azabını, yeniden yaşarcasına anlatıyormuş. Avcılıkta yürüyüp bu taraftan çıkan ani gelişlerini de anlatıyordu. Yolunu kaybeden insanın boranlı günlerde aklı karışmış istikametlerinden nasıl yanıldıklarını ballandıra ballandıra anlatıyordu. Abılğazı'nın onları inanılmaz zekâsıyla bulduğunu bir ara Togcan'a da söyledi.

Az sonra çay geldi. Togcan geçmişteki gibi şolpsını çingirdatarak yürüyüp Abay'ın ilk gördüğündeki eski narin edalarıyla hizmetçi hanımlara çay servisi yaptırıp kendisi masanın yanında oturdu. Abay'dan başla-

arak çayları sunmaya başladı. Bu arada başını yastıktan zorlukla kaldıran Abay, şakağının zonkladığını hissedip gözü kararıp başı arkaya gidip ensesini yüksek yatağa “pat” diye vurdu. Vücudunu güçlkle toplayıp alnına elini basıp aşağıya bakarak güçlkle oturuyor. Titremeye başlayan vücudu bazen hararetle yanıp ateşler içinde kavrulmuş gibi oluyor. “Çay içiniz” diyen Togcan’ı zar zor duyup tüm gücünü toplayarak bir kâse çayı yudumlamaya çalışmıştı. Çayın sıcaklığını veya soğukluğunu hissedemiyor. Yutkundüğünde ağzının tadı kaçmış. Bu çayı içerken Abay gerçekten hasta olduğunu anladı. Bir kâsedden fazla çay içemeyip alnını tutup sessiz sedasız oturup kaldı. Deminden beri Abay’ı izleyip oturan Togcan’ın suratını üzgünlük kapladı. Şaşkınlık içerisinde:

– Abay, soğuktan mı yoksa? Siz hastasınız, zorlukla oturuyorsunuz! dedi.

Erbol da Abay’ın başını kaldırıp Togcan’a bakan yüzünden onun gerçekten hasta olduğunu anladı.

– Yüzünü ateş basmış, iki gözüne yaş dolup durgunlaşmış. Soğuk vurmuş Abay sana! Elbiseni kalınca üzerine bastırıp tımağımı giyip bu sıcak çaydan bir iki kâse iç, örtünüp yat! diye tavsiyede bulundu.

Abay bu tavsiyeyi uygun gördü. Bunu, yüzünden anlayan Togcan, yerinden hemen kalkıp Abay’ın tımağını başına giydirdi, montunu omzuna atıp her tarafını sararak hizmetçiye sıcak bir çay daha döktürdü. Bir kaşık tereyağını kendi elleriyle çayın içine koyup önüne kesme şeker vermişti.

Abay bir kâse çayı yine zar zor içti.

– Bilmiyorum, başımı kaldıramıyorum! Vücudumda sağlam bir yerim yok. Tüm kemiklerim, ufanıp çıtırdıyor. Ağzımın tadı da yok. Ateşim çok yüksek mi diye düşünüyorum! diyerek yine şakağını tuttu. Midesi bulanıp karıştığı için bundan sonra ağzına hiç birşey alamadı. Sadece “Aklım yerindeyken, gücüm varken söyleyeyim” dercesine, evde oturan insanlardan gizlemeden çoğunun anlamayacağı iç çekmeyle karışık bir arzusunu dile getiriyordu.

– Allahım bu nasıl ceza, nasıl bir azap? Hayat boyunca tek arzusun peşinde bu nasıl zulüm! diyordu. Hastalığından daha da çetin derdini fısıldayıp kesik kesik anlatıyor. Togcan bu acı dolu arzusun söyleniş sebebi-

nin kendisi olduğunu o anda anladı. Gözyaşını oturanlardan saklayıp sessizce silip oturdu.

Çay toplanır toplanmaz Abay, yastığa yığıldı. Zar zor dayanarak oturduğunu ev içi şimdi anladı. Başındaki tımağı ile üzerindeki montunu çıkarmadan onun dışından yorgan örterek bastırın Togcanın şefkatli hareketine sevinerek Abay konuşuyor.

– Canım! Asilim.. Varlığım tek sensin! diyordu. Üzerine eğilip etrafını düzenleyen Togcan’a aşkını fısıldıyor.

Abay, yemek pişene kadar sessiz yattı. Uykuyla rüya arasındaki karma karışık bir vaziyetten beyni yoruluyor. Bazen düşüncesi yok olup dünya yokluğu basmış gibi kaybolup gidiyor. Bazen kendisini Aygerim’in yanında buluyor. Bir zaman üç kestane renkli atı faytona koşup Semey caddesinde gelir gibi hissediyor. Bir zaman zifiri karanlık gecede bileğine Karaşolak’ı kondurup Kırgız Çatı’ndaki Küçük Evliya’nın dik kayalıklarından başı boş zindan gibi mağaraya doğru atla iniyor. Altındaki kula jiyren’in tökezlediğini kartalıyla uçurumdan aşağı doğru uçmakta olduğunu görüyor. Abay birden irkilerek uyanıp başını sertçe kaldırıp etrafını yarım yamalak tanıyıp tekrar başı düştü.

Yine kendini kaybedip gözleri kapanırken dünya dünya değil, göğü yeri birleşen bütün bir kızıl ateş, dümdüz, ucu bucağı olmayan düzlük olarak geliyor. Onun içinde uçuyor gibi. Veya akıntı, dalgaların arasında yüzerek geliyor gibi. Sanki peri gibi, cin gibi varlıklar, süluetler geliyordu. İnsan sıfatından bozulup çirkinleşen mahlukların görüntüleri belirliyor. Acaip çirkinlikleriyle bunu korkutuyor. “Arkadaş olalım, beraber gidelim, bizimle geleceksin” deyip onlar nereye varsalar da başında dolanıp bir türlü gitmiyorlar.

Şimdi onlarla kendi değerli yurdundan ayakları kesilip giderken, eline atılarak gelen Togcan yapıyor. “Bırakma beni canım, beni de beraberinde götür!” deyip sıcak yüzünü Abay’ın yanağına bastırıyor. Gözyaşlarıyla bunun yüzünü yıkamış gibi oluyor. Abay, sayıklayıp dudakları kıpırdayarak:

– Seni bırakmam canım! Gitmeyeceğim, yanında olacağım, diye konuşarak yandı.

Bunun sayıklamasını farkedene Erbol, büyük bir üzüntüyle:

– Tüh tüh, Abay hastalandı! Yüksek ateşi var. İki gün bir gece bu borana can mı dayanır! Soğukta dondu ya, bozkırda gezip çok sıkıntıya uğradı! diye üzüntüden kahroluyor.

Biraz daha sonra üzerindeki yorganı, mantoyu atıp “Yanıyorum, her tarafımı yakıyor üzerimden al!” deyip Abay yeniden birşeyler söyleyerek uyandı.

Bu hastalanma Abay’ın uzun süren hastalığının başlangıcı oldu. Diğerleri yemek yerken onun boynundan sarılıp sıvazlayıp okşayarak uyandıran Togcan, vücudunun alevler basıp ateşlendiğini Erbol’a bildirdi.

– Sıcaklığın elimi yakıyor! Abaycığım! Nice yıldan sonra gözümün önüne bir defa geldiğinde böyle giriftar, böyle dermansız olarak mı geldin? Sadece sen değil, ben de şans yüzüne gülmeyen bir gariptim. Bir görsen diye hayalinle yaşıyordum. Gösterdiğini ne yapayım. Yangına yangın, hasrete hasret eklensin dediğin mi? dedi. Bazı sözlerini evin içine duyurarak söylüyor. Bazen Abay gibi fısıldayıp hastanın kulağının dibinde konuşuyor. Ağlayarak Abay’ı sıvazlayıp kendisi uyandırmıştı. Ama yemek bir yana Abay, şimdi tamamen yataktan kalkamaz haldeymiş. Sıcak nefesi, güçlükle soluk aldırıp verdiriyordu.

Başköşeye, diğer misafirlerden ayrı olarak yatak serip, Erbol, Şake, Togcan onun üzerindikileri çıkarıp kaldırıp yatırırken eklemleri çözülen Abay iki adım atar atmaz düştü.

Hastalık birden bire çöktü. İliklerine kadar işleyen hastalık kendini göstermeye başladı.

Abay’ın yanına yatak serdirip yatan Erbol:

– Bu hastalık bugün değil, dün gece başladı. Ondan sonra bir gece bir gün, şiddetli boranın altında at üzerinde yürüdüğü için insan nasıl dayanır. Hasta halde yürümüş. Buraya ulaşır ulaşmaz kütük gibi yere yığılmasından anladım. Tek sonu hayır olsun. Yatağa düşmesinden korkuyorum! diye Erbol, Togcan’a evde başbaşa kaldıklarında içinde taşıdığı endişeyi bildirdi.

Kendisi bitap düşüp yorgun olarak gelse de, Erbol, Abay’a bakıp iyi uyuyamadı. Evin lambasını söndürmeden biraz kısıp giden Togcan, kayın

anne babasının evine gitse de içi rahat etmedi. Gece yarısı geçtiğinde Abay yine şiddetli ateş içinde yarı uyku uyanıklık arasında “of” çekerek kıvranmaya başlamıştı. Togcan bunun iniltisini uzakta yattığı yerinden hissetmişti. Kapıyı yavaşça aralayıp şolpısının ses çıkarmaması için kavrayıp Abay’ın ayak ucuna ağırdan gelip yüzüne gözünü alamadan bakıyordu. Hastanın inlemesi gittikçe artıyor. Yanına ilişip yine Abay’ın alınna elini basıp ateşini kontrol ediyor.

İnsanlar uyuduğundan beri, boz bulanık dünyasında gözünün önünde hiç durmayan, hiç dinmeyen fırtına esiyordu. Dünya bembeyaz soğuk bir akıntı girdabında. Kar mı, sarmak isteyen beyaz soğuk bir kefeni mi? Onda durdurak bilmek yok. Daima sürüklediği hep çamurla dolu. Bazen akıtıp bazen kaldırıp göğe uçuruyor. Bazen de dalga dalga sürükleyip yıkıp götürüyor gibi yapışkan. Vücudu beleyip soğuk rüzgârıyla nefret ettirip çamura batırmuşçasına Abay’ın düşüncesinde bu bazen beyaz bir kar, bazen boran ise, bazen de bataklık içindeki acı şor, dipsiz derin mil gibi. Bazen kendisini içine çektiğinde yutar gibi. Yardım edecek, onu kurtaracak kimse yok. Sığınaksız, halsiz, eli ayağı bağlanmışçasına içinde kayboluyor gibi. Telâşa düşüp: “Beni götürüyor, tut.. kurtar!” dercesine bağırıyor. İşte o zaman onun imdadına koşan etrafında pervane olan Togcan ortaya çıkıyor. Kuş gibi uçarcasına gelmiş. Ama Togcan elini uzatmayıp oyalanıyor. “Şarkını söyle, bana adadığın şarkını söyle!” diyor. Bozbulanık düşünceler içinde belânın kucağında yutulup batıp giderken Abay acele ediyor. Togcan’a adadığı şarkısını heyecanla söylemek istiyor. Elini uzatıp hemen söylemek istiyor. Ama şarkısı aklına bir türlü gelmiyordu. “nasıldı!.. Hangisiydi!” deyip Abay sayıklayarak konuşurken uyanıyordu. Uyanır uyanmaz, gözünün önünde buna yapışıp yanağına yaklaşmış birşeyler söyleyerek suratını ciddileştirip yüreği kan ağlayan Togcan’ı görüyor. “Yine de deminki bozbulanık hayalimmiş” diye zannedip o bozbulanıklığın içine tekrar dalıyor.

.. Togcan ondan cevap beklercesine oturuyor. Söylenmezse Abay ondan ayrıлып hayattan da ilişkisini keseceğe benziyor. Direnir sadece düşünmeye çalışıyor. Şarkısı.. Togcan’ı şad eden şarkısı aklına bir türlü gelmiyince yine kendisini rahatsız ediyordu. “Nereye gitti? Kaybettim unuttum seni” diye telâşa kapılıp yine sayıklayıp yine arıyordu. Kendi kendine “Ne ol-

du bana?” diye içi içini yiyip sitem ederek sesini tekrar çıkarıyordu. “O şarkı nerede senin içindi ya, bulamadım!” diyerek şarkısını ısrarla arıyordu.

Ne kadar zaman geçtiği belgisiz, Togcan’ın uzun oturduğu zamanın tamamında Abay paniğe kapılıp olanca çabasını sarfedip daima bir şeyini arıyor.

Hanımın gönlü, Abay’ın bu bozbulanık düşünce aleminin kendisiyle bağlantılı olduğunu anladı. Canı acıyıp yüzünü okşayıp bağrına basarak onun çaktığı azabına dayanamayıp içi parçalanıyordu.

Neşelenmez kara gönlüm ne olsa da,

Semada ay ile güneş parlarsa da.

sonunu kendisi söyledi. Batan güneşin selâmı gibi. Kızıl ufkun son demleri gibi söyledi.

Dünyada senin gibi bana yar yok,

Sana yar benden üstün bulunsa da.

Togcan, Abay’ın elini bağrına basıp eğilerek bileğini öpüp ağlıyor.

– Işığım, bu senin sözün değil, benim sözüm ya, benim içimde olanı söylüyorsun. Talihsiz kader beni yaşatacağıma senin önünde alsa ne olurdu sanki. O günlerde alsa ne olurdu! diye içi pare pare oldu. Derin bir teessür içinde hüüngür hüüngür ağladı.

Abay, bir an yine nefes nefese güçlkle omzu üzere çevirilip, “çok susadım!” deyince ağlamaktan başını kaldıran Togcan onun ne söylediğini anlamayıp içini çaktığı halde bel bel bakmıştı.

Sırtı dönük uyamak halde yatan Erbol yerinden sıçrayıp Abay’a sobanın üstünde duran suyu getirip verdi. Suyu birazcık yudumlayıp damağını ıslatıp Abay yine yatağa düştü.

– Ne oluyor? Hastalığım şiddetini artırdı. Sonu ne olacak! Tüm vücudumu yakıp kavuruyor! diye iç çekip yine gözlerini kapattı. İniltileri ağırlaşmış güçlkle nefes almaya başladı. Acı acı iniyor. Gövdesinden çıkan ateş, hararetle çıkıyordu.

Abay bu geceyi çetin zorluk, ateş, sürekli sayıklama halinde geçirdi. Togcan’la Erbol da bir an dahi gözlerini kapatıp dinlenmediler. Togcan deminki dertlendiren azabın ardından tan ağarana kadar ağlamaktan, üzün-

tüden kendini alamadı. Sadece şafak söküp ev içi uyandığında, o taraftaki kayın anne baba uyandı denen haber geldiğinde Abay, azıcık uykuyla gözünün yorgunluğunu aldıktan sonra zorlukla kalkıp ağırdan çekip gitti. Diğerlerinden erken uyanan Baymagambet, Togcan'ın yüzü bembeyaz kesilip kanı çekilmiş halde halsizleştiğini farkettiler. Akıllı güzelin olgun yüzünde sevgilisi ölmüş gibi yasın izi var. İki gözü kıpkırmızı, gözleri şişmiş. Abay, bu obada hasta olarak on gün yatakta kaldı. İlk hafta boyunca bunun sıkıntısı, zor durumda kalması yanındaki arkadaşlarına özellikle Togcan'ın ve tüm obanın aklını başından almıştı. Oba sahibi, Nayman adlı yaşlı bir zengindi. Onlar, Abayların obaya gelip misafir kalmalarını, kim olduklarını dışarıdan öğrenmişlerdi. Ertesi günü, Abaydan başka yolların hepsi Nayman'ın büyük evine varıp oba sahibine selâm verip başlarından geçenleri anlatmışlardı. Nayman, hanımıyla ikisi, gelinin evine gelip Abay'ın hal hatırın sorup: "Geçmiş olsun" dileklerini söyleyip çıkmışlar.

Ama oba, Abay'ın hastalığından mütesir olduğu için, bu günün öğle vaktinde Togcan'la ilgili nahoş söylenti duyup gelinin davranışını laf etti. Akşamki iki yiğit Togcan'la Abay arasındaki samimiliği hayra yormadılar. Onların amacı ertesi gün sabah tekrar tekrar Abay'la Togcan'ın ağabeylik, kardeşlik, akrabalık yakınlığının ne derece olduğunu öğrenmekti. Bunlar, uzaktan soy akrabasıymış. O zaman, "Gece birbirleriyle yakınlaşıp muhabbetleri tekin değil" demişlerdi. Nayman'ın elinde ondan birisi gibi olan malcısı Sadır, Togcan'ın giriş evinde yatardı. O sadır, geçen gece Togcan'ın sabaha kadar Abay'ın yanından ayrılmadığını ve sabah dönerken gözlerini silerek çıktığını iki yiğide de, Togcan'ın kaynanasına da olduğu gibi anlatmış.

Bundan sonra Abay'a bakmaya Togcan gönderilmeyip bu gelinin evine Nayman'ın hanımının kendisi gelip oturmuş.

– Kunanbay Bey'in oğluna kendi ellerimle bakacağım. Ben de senin annen sayılıyım yavrum yabancı değilsin. İyileşene kadar, başına yastık, ağzına su verebilen can ciğer akrabayız. Sen sadece iyileşmene bak. Allah şifa versin! dedi. Soğuk yüzlü, uzun boylu, esmer yaşlı kadın, Abay'ın bakıcısı olarak bir tarafına kendisi otururken yanına yardımcı kılıp obasındaki mollayı aldı.

Hasta bundan üç gün boyunca daima kendinden habersiz yattı. Togcan'ın ara sıra az bir zaman girip çıktığı olmasa artık burada fazla kalamıyordı. Kaynanası: "Sen babana bak, büyük evde ol, oyalanma yavrum" diye sürekli oraya gönderdi.

Bu haldeyken yine bir iki gün geçtikten sonra bu obanın yolculuğa çıkan beyi, Akkozu döndü. Togcan'ın kocası buydu.

Akkozu, Motuş'un sayılı zenginlerinden birisiymiş. Tobıktı içinde Motuş'un biçimi farklıydı. Onların hepsi, uzun, şişman yapılı, aksarı, koyun gözlü, iri yapılydı. Aralarında sarı bıyıklı, sarı saçlı, berrak gök gözlü yaşlısı, genci de olurdu. Akkozu tam soyuna çekmiş. Uzun boylu, sakal ve saçları kestane rengine yakın sapsarı, gözleri parlak kara gök. Kalkık büyük burunlu. Kafası, yanak biçimi uzunca, alnı geniş yiğit.

Yaşı, Abay'ın yaşlarındaymış. O çok konuşmayan içe kapanık, ağır başlı adama benziyor.

Akkozu'nun gelmesi, Abay'a bakımı değiştirmede. Ama Togcan'ın bu eve gelmesi artık imkânsız hale gelmiş.

Bir hafta şiddetli hastalığın sonunda Abay, bir deri bir demik kalıp iyice yıpranıp halsiz halde kendine gelmeye başladı. Az az uyuyup yemeye de başladı. Bu sırada Abay'ın arkadaşlarıyla tamamen konuşmayıp soğuk duran Akkozu'nun tutumu Erbol'la Abılغازı'nın hoşuna gitmedi. Abay başını kaldırmayla yaşlı hanım da Baymagambet'e, Şake'ye:

– Abay kendine geldi. Artık burada fazla kalmazsınız herhalde yavrularım. Oban da memleketin de uzak değil. Akraba ile eş dostu ziyaret ede ede, misafir ola ola gitseniz memleketinize ulaşırsınız. Abay'ı artık annesine teslim edip baktırsanız da olur! dedi. Konukları yola çıkarmak ister gibi işaret verdi. Bundan yine bir gün geçtikten sonra Abay yola çıkacak oldu. Bunlar yola çıkmadan birgün önce, karanlık gecenin ortasında Abay'ın yanına Togcan'ın kendisi gelip oturarak kısaca veda sözünü söyledi.

Uyanıp atılan Abay, Togcan'a sarılırken o vücudunu çekip Abay'ın kucığından sıyrılıp:

– Abay! Ben bir az konuşup seninle bir daha görüşmemek üzere veda etmek için gelmiştim! dedi. Abay, bu söz karşısında dayanamayıp Tog-

can'a eğilip:

– Bir tanem! Ne diyorsun? Sen ne söylemeye çalışıyorsun? demişti. Togcan, Abay'ın elini tutup durdurdu.

– Kader bizi birleştirmede. Bari bu kez sağlık sıhhatle gelseydin. O zaman ondan vazgeçebilirdim. Ömrümüzdeki tüm uzun hasret çetin dert, bu defa da seni bana hasta getirip kararını verdi. Artık seven gönlün geriye dönüşü yok. Ama arkadaşım sabırlı olsun, dedim. Bu durumda, kendimize yasak koyduğu halde ömür boyu kavuşmayan hasret beraberinde gitsin. Mezara beraber, iman gibi tertemiz, masum özlem olarak gitsin. Aşkınım, bu aşk ızdırabında gözyaşlarımı içime atıp gidiyorum canım! dedi.

Abay, bütün içtenliğiyle anladı.

– Hepsini söyledin. Senin de benim de, içimizde olanlara tercüman oldun. Böyle olmasa Togcan olur muydun? Bundan sonra seni üzersem densizliğim olur. Kurban olayım diline. Aşk canıyla söylediğin ricana! dedikten sonra Togcan'ın alınından öptü. Sessizce yanağını basıp iki eline alınını dayanarak oturup kaldı. Yavaş hareketlerle gitti. Arkasında sessiz, gıcırımsız kapanan kapı sesi hissedildi. Abay bu oturduğu yerden şafak sökene kadar kıpırdamadı. Gözünden sessiz gözyaşları süzülerek akıyordu. Bazen iç çekip nefes alırken iki omzu, geniş gövdesi dalgaların çarptığı dal gibi titriyor. Çaresiz derdin kurşun gibi ağır dalgaları, dert dalgaları...

Kışın tam ortalarında, Abay, Akşokı'daki yeni kışlağında daima kitaplarla beraberdi. Abay avdan dönüp geldiğinden beri Baymagambet, şehre üç kere gidip heybeler dolusu kitaplar götürüp ağzına kadar dolu yeni kitaplarla tekrar geliyor. Abay'ın bundan sonraki fikir dünyasını zenginleştirdi. Abay, Aygerim'in evinde oturarak bütün dikkatiyle başbaşa kaldığı kitaplarına eğildi.

Şu günlerde, Aygerim de Abay'ı eskisi gibi merak etmiyor. Avdan Abaylar döndüğü sırada kocasının Togcan'ın evinde on gün kadar kaldığını duyduğundan beri Aygerim, Abay'a onun hakkında hiçbirşey sormadı. Ama duyup bilmeyen kişi gibi artık bütün kıskançlık ve küskünlüğünü içine gömmüş. Hiç gitmeyen büyük küskünlük duyan Aygerim, Abay'dan şimdi çok soğuyup uzaklaşmışa benziyor. Saltanat'ın derdinin üzerine eklenen Togcan'ın durumu, Abay'ı artık buna yabancı kıldı. Konuşarak içi-

ni dökme de Abay, Aygerim'in nasıl bir düşünceyle kızdığını anlamıştı. Ama onun içini dökmeyen kapalı huyunu bu da affedemeyip suçlar gibiydi. Togcan'ın durumunu Aygerim'le konuşup yürek yarasını ortaya serip dertleşmek istemedi.

Bu kış Abay'ın sırrı sessizliğe büründü. Bundan sonraki uzun vadeli sırdaşı, arkadaşısı kitap, kitaplardı.

GEÇİTTE

I

Nisan ayının ilk haftası. Kışın erken bitmesiyle yer hemen yeşeriverdi. Hayvanlar yavruluyor. Akşam, anneleriyle birlikte oba civarındaki yakın tepelere otlamaya çıkan kuzular, oğlaklar yayılıyor. Akşokı'dakilerin çoğu şu an dam evlerde. Kışlak yanında, yeni bitmekte olan yeşillikte erkenden dikilen Aygerim'in eviyle komşu hizmetçiler, Başey'le Zilika'nın mütevazı evleri bulunuyor.

Hergünkü alışkanlık üzere Abay, yanına Baymagambet'i almış, kışlağın yukarı tarafındaki ayrık otlu, küçük tepeciğin başında oturuyor. Akşamki yayılıma çıkan, koyun kuzu güden komşular, Baytorı, Baykadam, Darkan ve Küçük Molla demin gelip onların yanına oturmuşlardı. Bu komşular, ilkbahardan beri Abay'la Baymagambet'in, tepye çıktıklarında çekici sohbetler ettiklerini biliyorlardı. Sessizce gelip sohbetlerini dinleyerek oturma âdetleri vardı.

Baytorı, eskiden Kunanbay'ın büyük obasında bel hastası olup yoksulluk çekerek perişan halde hayatını geçiriyordu. Abay sonraları onu yanına alıp hastalığını tedavi ettirecek insanların arasına kattı. Bu ve Bürkitbay gibi elinde avucunda malı olmayan fakiri de Abay yanına almış. Bu oturan Baykadam da, deminkiler gibi Kunanbay'ın diğer obalarından bir hayır görmeyip Abay'ın isteğiyle buraya geldikten sonra hali vakti iyi oldu. Baymagambet de bu şekilde çok kardeşiyle yoksul bir haldeyken Abay'ın dostluğunu kazanıp ağır yoksulluktan biraz kendini kurtaran, yakasını sıyıran komşunun biri olmuş.

Abay'ın obası böylece komşularına cana yakın, samimi, yardım-

cı bir oba olmuş. Bu Abay'ın komşularıyla sohbet seven, hâlimden, samimiliğinden de hissediliyor.

Şu anda hikâyeyi Abay anlatmıyor. Baymagambet anlatıyor. Bunun uzun, ilginç bir hikâyesi yeni başlamıştı. Abay'a yüzü dönük halde oturan Baymagambet:

– Hollanda adlı bir memlekette, Lahey şehrinde engizisyon mahkemesi kurulmuş, diye söze başladı.

Bu geçen kış boyunca çok kitap okuyan Abay, evin içinde Erbol, Baymagambet, Küçük Molla ve hikâyeyi anlayabilen çocukları Abdurahman, Külbadan, Magaşlara okuduğu bazı romanlarını da cazip bir hikâye tarzında anlatıyordu. Bundan aşağı yukarı on gün kadar önce hikâyeyi pür dikkat dinleyip özümseyen Baymagambet'e Abay, ilginç bir romandaki macerayı anlatmıştı. O roman, demin Baymagambet'in başladığı Avrupa'nın orta asrında geçen uzun, teferruatlı bir hikâyeydi.

Baymagambet, keşmekeş, dalı budaklı vakıaları anlatmayı seviyordu. Çok sayıdaki kahramanları, aralarındaki karışık çatışmaları, hadiseleri Abay'ın bir anlatmasıyla şıp diye anlıyordu. Kafasında yerleşen hikâyeleri o günlerden itibaren komşu evlerde hanımlar, malcılar, konuklar arasında hiç yanılmadan akıcı dille tatlandırıp anlatıyordu. Bu kış, Baymagambet'in masalıcı, hikâyeci namı yalnız Akşokı'da, Kork'ta değil, Çıngıs'tan Semey'e kadar her yerde duyuldu.

Baymagambet'in hikâyesi yeni başladığında, bu ikisinin yanına gelip oturan Küçük Molla, Baytorılar memnun kaldılar. Çünkü özellikle Abay'a dinletip kendini deneyip oturduğu zamanlarda, Baymagambet araya giren hiç kimseye dikkat etmiyordu. Yeni biri geldi diye anlatmakta olduğu hikâyesinin gidişatını değiştirmiyor, tekrarlamıyor. Bugün akşam büyüklerin yanısıra Baymagambet ile Abay'ın yanına çocuklar da gelip oturmuştu. Bugünlerde yetişkin, ergin olan Akılbay, Kork'taki Murganım'ın obasına gitmeyip bugün bu obada Baymagambet'in hikâyesini dinlemek için özellikle kalmıştı. Dinî terbiyesini iyi alan Abış de o hikâyeyi dinliyor. Zihinli, ihlâslı şakirdin biri olarak obanın tüm büyüklerine sempatik gelen ince burun Magaş da bugün burada. O Baymagambet'in hikâyesine kulak vererek dinliyor.

Güneş yuvasına giriyor. İlkbaharın akşamki serinliği, tepenin başında biraz sertçe bir rüzgâr olarak tırmalıyor. Ama ilginç roman dinleyen grup Baymagambet'in ağzına bakıyordu. Bunlar farketmemişti. Yanlarına bir atlı taşlık tepeyi takırdatarak süratle geldiğinde grup baş çevirip dikkat etmişlerdi.

Yolcu uzun yoldan gelmiş. Altındaki kestane renkli kırağını kan ter içinde bırakarak gelen Asılbaymış. Bu Cidebay'daki büyük obanın komşusu. Şehirden geliyor. Oturanlara selâm verip halkın, obanın, çoluk çocuğun hal hatırını sorduktan sonra şehirden getirdiği haberi söylemeye koyuldu. Uzun yoldan geldiği için Baymagambet'in hikâyesi kesilmişti. Abay, Asılbay'dan:

– Şehirde ne var ne yok? diye sorduğunda Asılbay ilginç bir haber söyledi.

– Bilmem duydunuz mu? Şehrin en büyük haberi çar hakkında. Bugün bizi idare eden beyaz çar ölmüş diyorlar. Ölüren de eceliyle değil, suikast sonucu öldürülmüş diyorlar.

Küçük Molla, bunu duyar duymaz dudakları kıpırdayıp dua okuyup yüzünü sıvazladı. Hangi duayı okuduğunu bilmeseydi de yaşlı Baytorı da mollaya uyarak yüzünü sıvazladı. Abay dikkatle eğilip:

– Sen ne diyorsun? Bunu kim söyledi? Ne zaman öldürülmüş? diye etraflıca sormaya başladı.

Asılbay tahmin edemeyip ayrıntılı olarak anlatmadı. Sadece genel hatlarıyla söyledi.

– Öldüğü bir aydan fazla olmuş. Söyleyenler, bütün Semey'in insanları. Öldürenler de yakalanmış. Ölen çarın yerine oğlu tahta geçmiş. Halka sadakat yemini etmiş... Neyse boş ver! Sonunda şehir çalıyor. Diğer tarafını bilmiyorum! dedi.

Abay'ın aklına “çar ölmüş” denen haberle beraber arkadaşı Mihailov gelmişti. İçinden “Ya, Evgeniy Petroviç gibi adamların hareketleri basit olmasa gerek. Ellerinden büyük iş gelir. Akıllı, sağlam, dirençli insanlar. Öyle insanlar daima sürünüp darbeler yiyip yürümekle dinmez. Rusya'yı ayağa kaldıran eylem yapacak yönleri vardı. Böyle olmuş olabilir!” diye düşünüyor. Çarı öldürenlerin sıradan insanlar ol-

madığını, bu haberin tekin olmadığını başında anladı. Böyle düşünerek sessizce kalmıştı. Bu arada saf, yaşlı Baytarı, Darkan ve bunlar gibi temiz yürekli Küçük Molla çarın ölümünü büyük bir skandal olarak görmüş. Bunlar çeşitli şekilde ilgi ve heyecanla konuşuyor.

– Aa, bu nasıl iş, çar bir emriyle sivil halkı öldürdü. Çarı da öldürürlermiş yahu!

– Bunu öldüren de dokuz yürek olması lâzım? Kimin eli cesaretle ona uzanmış.

– Onu öldüren sıradan biri değil! O, çar olmasa da, şöyle arkası güçlünün biri olabilir. Mağrur birisi olması lâzım. Senden ben eksik miyim” diyor. Yoksa sıradan kişiler çarla karşı karşıya gelemese de başkalarının dış bileğemesi az mı?

– Kim olursa olsun gözünü daldan budaktan esirgemeyen biri! diyorlardı.

Oturanların, çarın ölümüne üzüntü duydukları görülüyor. Sadece nasıl ve kimin öldürdüğü konusunda meraklanıyorlar. Küçük Molla, bu gruba kendi hocalık ağırlığını koymak istedi.

– Şeriat da kendini, vatanını idare eden idarecine saygı gösteriyor. Hangi dinden olursa olsun o çarlık, azam. Bu korkunç bir vakıa. Kötü alâmet! İnsanlığın bozulduğuna işaret etmiyor mu? Hiç bir zaman idarecisini, halkı öldürdü, deneni hiç bir kitaptan okumamışım. Bu tahkir ahir zaman nişanesi kötüye giden devrin alâmeti olabilir! dedi.

Abay, düşünceleriyle oturup küçük Molla'nın sadece sözünü duyup gülerken yerinden kalktı.

– Küçük Molla! Büyük lider, kudretin var olduğu yerde büyük zulüm yapmış olabilir. Siz onun hangi yönünü anlamışsınız? O tetiği çeken elin, ne kadar büyük bir öfke, kin tutup vurduğunu burada oturarak tahmin etmek mümkün mü? diyerek obaya doğru yürüdü.

Yolda gelirken Baymagambet'e:

– Baka, sen yarın Semey'e gideceksin. Bu haberi sadece duyukla olmaz. Benden mektup alıp şehre giderek bütün olan biteni öğrenip gel! dedi.

Söylediği gibi ertesinde Abay'dan mektup alıp Semey'e giden Baymagambet üç gün içerisinde gidip geldi. Baymagambet, Abay'dan Mihailov'a mektup götürmüştü. Heybeler dolusu yeni kitaplardan başka Semey'in general makamının yayımladığı "Vilâyet Haberleri" adlı gazeteyi ve Mihailov'un Abay'a yazdığı mektubu getirdi.

Mihailov kısa yazmış. Ama şimdilik resmi haberlere dayanarak olan bitenin hepsini iletmış. "Bir Mart günü Petersburg'da gündüz saat bir ilâ iki arasında kışlık sarayına dinlemek için gidip gelirken çarı, özel olarak yolunu bekleyen adamlar vurmuş. Çar ağır yaralanmış. O gün kışlık sarayına gelmesinden itibaren, öğle geçerken çar ölmüş. Vuranların bazıları yakalanmış diyorlar. Bu haber yalan değildi. Tüm Rus halkına o Bir Mart gününün gecesinde telgrafla ilân eden İçişleri Bakanlığı generali Loris-Malikov. İkinci olarak bu haberi diğer ülkelerin krallarına tamam mektupla Dışişleri Bakanlığı Baş Sekreteri Gritis bildirmiş.

Evgeniy Petroviç ondan ötesini de söylemiş. General Stepnoy Gubernator'un gönderdiği habere göre Semey şehrinde olan işler hakkında. Semey valisi martın ikinci günü şehir garnizonunu, tüm makamların memurlarını toplayıp vefat eden çarlığa ilk olarak cenaze merasimi düzenlenmiş. Ondan sonra tüm askerlerden, önde gelenlerinden başlayıp halkın hepsine, yeni çarlığa, III. Aleksandr'a adaletle hizmet için and verdimiş. Böyle resmi durumları anlatmakla birlikte mektubun sonunda Evgeniy Petroviç, gizli bir emre göre kendisinin işten alınacağını söylemiş ve Abay'a küçük bir şaka yapıp: "İşte İbrahim Kunanbayeviç, dünyada böyle olaylar da oluyor. Sizce o durumu sadece Baymagambet vasıtasıyla değerlendirmek yeterli oluyor mu acaba! Akşokı'da ne kadar ilginç olaylar olsa da şehre gelerek bu durumları bizzat kendi kulaklarıyla duysan fena olmaz" diye yazmış.

Semey'in hiç bir gazetesinin "Vilâyet Haberleri" bölümü çarın ölümü hakkında Mihailov'un mektubundan daha ayrıntılı bir şey yazmamış. Abay'ın şaşıracağı böyle durumlarda dalkavuklar, tahminî sözleri sarfetmiş olsalar gerek. Hakimlerin burnu sürtülüp dut yemiş bülbül gibi akıllarını oynatmışlar mı acaba? Söze bu kadar cimri olması korktuğu bir şeye mi dayanıyor, nasıl? diye düşünmüştü.

Bunun ertesi günü Abay'la Baymagambet çift atlı faytona bera-

ber binip Semey'e yöneltiler. Yer kuruyup yol bekimiş. Engel olacak ne çamur ne de bataklık var. Sıcaklık ve toz duman da erken gelen ilkbaharın yeşil dünyasının güzelliğinin içine karışmış. Yol boyunca: kısa ayrık otu, taze ot ve yeşillenen lâdin ağacı, erkenden çıkan lâle, kısa yavşan. Hepsi de Akşokı'yla Semey arasındaki sırtları uzun, geniş bölgeyi, bulak, çeşme ve göletleri bütün yeşilliğiyle çepe çevre sarmış.

Yolcuların önünden yumuşak bir meltem esiyor.

Baymagambet, her yürüyüşte süratliydi. O aheste aheste, ağırdan almayı da biliyordu. Kış boyunca yem yiyen çift kula atı böyle bir yolculuk olursa diye kendisi eğitip formuna getiriyordu. O kara yeleli çift kula at terlemeden uzun koşuyordu. Yolcuları da bıkip usandırmadan neşelendirerek yol alıyordu. Yeşil nalın gibi rengârenk ayrık otları arasında tıkırdayıp yol üzerindeki küçük tuşlara basarak geçiyordu.

Bugün uzun yol boyunca Abay'ın yanında oturup atlarına uzun kırbacıyla şaklatarak Baymagambet, birkaç günden beri söylemediği "Çerniy Bek-Marta" romanını anlatarak geliyordu.

Bu romanın dallı budaklı olayı krallık dininden kendi dini farklı olan bir aziz, asil yiğit Dik hakkında. Onun dindaşı iyi kalpli, gururlu, alp, bahadır Kızıl sakal hakkında. Engizisyon mahkemesinin kurnaz bir casus genci, bir hanımdan olma sert, acımasız Çerniy Bek'le ilgili. Onun hayatı boyunca rakibi, hasımı hanımdan olan dayanıklı, uyanık Marta hakkında. Çerniy Bek'le düşmanlaşan Marta, Dik'i kurtaran, ona yardım eden birisi oluyor. Dik'le Kızıl Sakal'ı sürgün edip peşine düşmüş. Lahey şehrinin zalim, acımasız mahkemesi var. Basireti bağlanmış ulemalar, yavuz papazların idare ettiği engizisyon mahkemesi. Bu hikâyede yiğitlik, büyük bir haysiyet de var. Allah'ın adını ağızından düşürmeyip her gün nice insanların kanını döküp cehennem azabı çektiren baş piskoposun merhametsizliği var. Dalgasız su yüzüne parlak şavkı düşen ay ışığı gibi berrak, tertemiz gençlerin aşkı, hasreti de var. Karanlık derin zindanın dibi gibi acımadan yoksun, adaleti bilmeyen zalim Çerniy Bek var. Baymagambet bunları anlatırken şimdi onun hepsinin talebinden, iç sırtlarından biraz yüksekte oturup adil bir eleştirmen olarak anlatıyordu. Her birisini kendi mevkisine göre, okumuşluğuna, terbiye bilimine bakarak kendi diliyle konuşturuyor. Dalli

budaklı olay, düğüm düğüm düğümlenmiş zor bir hikâye. O ilgi çeki-
ci romanın kitapta yazılan olayını değiştirmeden, bozmadan açıyor.

Böyle romanları anlatmaya başladığından beri Baymagambet ön-
celeri anlattığı “Bin Bir Geceyi”, Kazak Masallarını” , Fars’ın “Kırk
Papağanını”, Türk’ün “Bektacirini” geçmişte anlattığı ders olarak bili-
yor. Şimdi son yıllarda onları söylemiyor. Mürekkep yalamış hikâyeci
olarak dinleyene “Dinlemek istersen bunu dinle! Baymagambet’i say-
mak istersen bununla say!” der gibi oluyor.

Doğu ile Kazak masallarından bu günlerde sadece Rüstem’i.
Cemşid’i, Şarkan, Üç Kör’ü, Seyit Battal’ı ve Kazaktaki Edil Cayık,
Cupar Korık’ı, Ertöştük’ü anlatıyor. Onlar Baymagambet’in alıştığı,
kafasında yerleşen, hiç unutulmayan, değişmeyen kitabı gibi. Herbiri-
ni akşamki oturuştan et pişene kadar, ondan sonra uzun gecede çok
oturup yine sabah kahvaltısına kadar beş altı saat anlatırdı. Masalcı
Baymagambet’in deminki seçtiği hikâyelerine, Abay’la ikisinin ekle-
diği Avrupa romanları, Rus romanları da var, Onun öneme haiz olanı
Baymagambet’in söylediğine göre “Petr Belikiy”di. Sohaty, Dubrovs-
kiler var. Asilzadelerin gidip Barbarlar ülkesine yerleşen “Valentin
Lui” veya “Çistoe serdtçe” anlatılır. Ve “Yagvar Medlenets”, Topal
Fransız” ondan işte “Çerniy Bek– Marta” olarak çoğalıyor. Bayma-
gambet’in kendisi Rusça okumamış, dini eğitim almamış. Ama
Abay’ın okuduğu ilginç kitapların hepsi buna ulaşıyor.

Böyle birçok kitapla tanışmak Baymagambet’in karakterine
davranışına tesir etmiş. Birtakım davranışlarıyla kendi oto kontrolün-
de o sıradan bir Kazak değil. Abay’ın gözlemlerine göre o, bilim yo-
lunda çok mesafe almış. Kendi çevresinden farklı olarak kalıplaşan ay-
dın, yazı bilmeyen aydın, farklı bir insan olarak geliyor.

Bu arada gürleşip yetişmekte olan sarı sakalı, iri keskin gök göz-
leri, ciddi suratı ve aşağıya eğik iri burnu, hepsi de Baymagambet’in
bazen Abay’ın kendisine de, diğer kazakların hepsinden farklılığını
göstüyor. Şu anda Baymagambet, Abay’a Kazak yiğidi gibi değil, di-
ğer milletlerin birinden gelen samimi bir arkadaş havasındaydı. Kızıl
Sakal’ın Dik’i kurtarmadaki canını feda eden mangal gibi yüreğini
söylediğinde Abay, Baymagambet’e şaşırıp sevinçle bakıyordu. Dost-

luk için canını feda eden tutarlılık, yüce insanlık. Bu özelliğın Kızıl sakal'da var olduğu gerçekte, Abay için de halis dostluk bu. Sevinç ve hayranlık dolu bakışlarını Baymagambet'ten alamıyor.

Baymagambet, Tobıktı'nın, Irgızbay'ın bugünkü ortamının öncesinde rastlanmayan bir insan. Abay vasıtasıyla ulaştığı birçok kitap onu tamamen yeni bir insan olarak eğitmiş. Baymagambet dürüst karakterli. Başını verse de doğru bildiğinden şaşmaz ve Abay için en değerli yanı, hiç bir zaman insanla insan arasında söz taşıyıp birbirini küstüren dedikodu söylememesiydi. Sır saklaması, Abay'ın en yakın kardeşi ve eşinden bile sağlam. Bu kış Aygerim bu konuda serzenişte bulunmuştu.

– Senin Baymagambet'in Abay'ın sırrına o kadar sağlam ki, “Magaş'a bugün sabah Abay ne dedi?” diye sorduğumda: “Ee, ben nereden bileyim” diye onu bile söylemedi. Abay'ın sözünü dışarıya ifşa etmemesinde o kadar ağzına sıkı ki, hatta “Oğlu hakkında baba sözünü, anneye iletsem de hıyanetlik olur” diye düşünüyor demiş. İnsan karakterini iyi bilen Aygerim kendince eleştirmiş. Şimdi Abay'ın aklına Aygerim'in Baymagambet hakkında söylediğı bir söz de geliyor.

– Baymagambet, sizin sayenizde Ruslar hakkında çok duyup kafasına nakşetmiş. Hatta bu günlerde Rus karakterini taşımaya başlıyor. Kazakların imâlî anlatımını bilmiyor. İster yansın, ister kavrulsun, pat diye ortaya atıyor. Aslında iyi Rus, iyi niyetli temiz Rus'un böyle olması lâzım! demişti. Şimdi Abay, Baymagambet'in böylece farklı kalıplaşmasının durumunu düşünmekle birlikte içinden bir şeye memnun oldu. Bu, Rus kitaplarında kendisinin aldığı bilim hakkında ilk defa sistematik olarak toplayıp değerlendirdiğı düşünceler.

... Baymagambetle ikimiz sadece okuyup anlatmıyoruz. İyice baktığımda eğitiliyoruz da. Ama bundan ziyade Baymagambet, biraz genç ve daha kararlı, gerçekçi miymiş? Bunda kitabın izi daha açık görünüyor mu acaba? O zaman Baymagambet'te benim şimdiki biçiminin yarısı yansımıyor mu? Başka bir ifadeyle bu benim aynam. Hal-kın içinde bulunup değişmekte olan insanlığımın aynası olabilir, diye değerlendirdi Abay. Ama bu düşüncesini arkadaşı küser mi diye söylemedi? İçine atmış. Onun yerine Baymagambet'e hikâyesini gün bo-

yu uzun yolculukta çok anlattırarak geliyordu. O hikâyesini bitirdikten sonra eski alışkanlığı üzere vakta içindeki Dik, Kızıl Sakalların bazen sıralı, anlamlı sözlerini Abay söyleyip nakışlayarak tekrar anlattı.

Bunlar yol boyunca Küşikbay'da öğle geçerken at otlattı. O arada kendileri de yemek yiyip gün boyunca hiç durmadan yol almışlar. Bugün gece uyku vaktinde gelen yolcular, Tinibek'in büyük çatal kapısına vurmuşlardı. Tam bu çatal kapıya ulaşana kadar, Baymagambet'in romanlarının biri ardından bir diğeri söylenip devam etmiş, şimdi mecburen durmuştu.

Bu defa Mihailov'la Abay'ın görüşmesi eskisine nazaran sıklaşıp sohbetleri uzun uzun devam etti. Evgeniy Petroviç, Abay'ı uzun zamandan beri arayan bir dostu gibi kıvançla karşılaşmış. Kendisi son aylarda çar öldüğünden beri görevden alınıp boş kalmış. İkisinin görüşmesi gece gündüz durmadan istedikleri gibi oldu. Mektupta yazılmayan birçok havadisi Mihailov Abay'a ilk görüştüğünde anlatmıştı. Nisanın başları olduğu için Petersburg'da olan vakianın ardından nasıl gelişmeler olduğunu Mihailov öğrenmiş. Çarı öldüren yiğitler grubunun nasıl bir ortamdan kaynaklandığını anlattı. Kendi gayretleriyle Rusya'nın tahtını titreten ve halk yolunda kendi genç hayatlarını kurban eden beş ulu yiğit hakkında Nisanın üçünde olan hükmü söyledi. O gün Petersburg'da Samanaşkiy meydanında darağacına asılan Cel-yabov hakkında ve kahramanı Rus kızı Sofya Peroskaya hakkında yeni duyduğu haberleri bildirdi.

Çar hükümetinin 1 Mart vakiasından çok korkan halini de Mihailov sezmiş. 4 Mart'ta çar sarayından ilân edilen resmi mesajda önceleri çarın ağzına dahi almadığı, yeni söylemlerinin olduğunu şakayla anlattı. O mesajda "Zanaat, sosyal toplum çıkarlarını gözetmezsek olmaz" denen sözler yer almış. Mihailov bu beyannameyi Abay'a okuyarak:

– Bunun içinde "sosyal" denilen hiç dile getirilmeyen söz var. Çar'ın öldüğü günün ertesinde resmi beyanın içine bunun girmesi Rusya'daki tahtın gevşek halini gösteriyordu. Devrim, epey sallayıp korkutmuşa benziyor! diyerek biraz dokundurarak söylemişti.

Abay, bu haberi, hevesle ve merak içinde soruyordu. Önceleri Mihailov'la görüşürken sohbet esnasında böyle durumlardan detaylı şekilde bahsetmiyordu. Çarın ölümüne kadar gelişen büyük hareketlenme, Abay'a: "Devrim yolundaki Rus kavminin gücüyle cesareti, öfkesiyle talepleri, o kadar büyük, yüce" dedirtmiş. Bu sırada Mihailov'un kendisi de artık Abay için güvenilir dost, farklı, çok saygın biri olmuş. Kendisinin hevesle sorduklarının bazılarının safdil insanın soruları olduğuna bakmadan Abay, Mihailov'dan aklına gelenin hepsini öğrenmek istedi.

– Çarın korktuğu gerçekse, sürgünde zorluk içinde yaşayan Evgeniy Petroviç, sizin gibi pek çok insanlara kolaylık nerede? Size Se-mey'in İdarecilerinin de farklı açıdan yaklaşımları gerek. Aksine Vali sizi resmi makamdan alıyor. Bu nasıl iş? dedi.

Mihailov, Abay'ın sorduklarına gülüp iki elini açarak hemen cevap vermedi. Biraz oturduktan sonra:

– İbragim Kunanbayevič! Toplumsal çatışma, bu safhaya geldikten sonra onun içinde nice sırlar, dallanıp budaklanan meseleler var! deyip gülümseyerek oturdu.

Birkaç sözle Abay'ın son sorularına cevap verdi.

– Ben burada işe diğer memurlar gibi eşit statüde giren birisi değilim. Sürgün birisi olarak her zaman polis takibinde olan birisiydim. Beni göreve alırlarken seçerek aldıkları birisi değilim. Meccburen alınmışım. Sizin vilâyetiniz okumuş, aydın insanlar açısından zengin değil. Buradaki general, Petersburg'dan istatistik merkezi açmaya emir almış. O istatistik, sayı demek nedir? O bilimsel yolla yapılacak iş olduğunda, nasıl başlayıp, nasıl düzene sokmak gerek. Kısacası Rus diliyle ifade edersek bu şehrin, "o yabani hayvanı neyle kesip, nasıl yiyeceğini" bilen memurları yoktu. Ben üniversitede öğrenci olarak bilimsel araştırmalar yaptığım zamanda bu konuyla çok ilgilenmiştim. Bu şehirde o yeni işe başlayabilecek güvenilir biri çıkmayınca, çaresizce beni imkânları yetersiz böyle bir memuriyete, yoğun işe çağırmışlardı. Boş kalmamak için ben de onu kabul etmiştim. Yalnız benim bir sorunun var, İbragim Kunanbayevič. Benim büyüdüğüm ortamın, bende yereden, yerleşen tohumu olsa gerek. Hayatın, işin, ilmin hangi tarafı-

na istekli isteksiz gönül koyup meylettiğimde onun ardına takılıp de-
taylıca bilmek istiyorum. Ben o istatistik komitesini işe sokmak hak-
kında hevesle sarılmışım. Sizin bölgenin iş hacmini, gücünü, halk nü-
fusunu, birçok bilinmeyen yönünü ilmi verilerle toplayıp bilimsel yol-
la tanımayı başarmıştım. Bugün bu hal, meydana gelip eskiden beri
güvenilmeyen Mihailov'u kenara attı. Ama ben şimdi dışarıda kalsam
da, burada başladığım işi bırakmayacağım. Halkınızın yerleştiği bölge
hakkında belki ben de bir faydası dokunacak çalışma yaparım! demiş.

Bu sözü böyle bağlayıp az sonra ilk konuşmalara, kendisi için en
önemli hassas konuşmaya girdi. Daha sonra birşeyi aklına getirip sevi-
nip heyecanlandı.

– Ben devrimcilerin arasında önde gelenlerden değilim. Beni fi-
lizken budadılar. Gençlik zamanımda götürdüler. Üniversitenin üçün-
cü sınıfında okuyan yirmi yaşındaki yeni genç devrimci ne kadar güç-
lü olabilir ki. Benim gibilerle çar hükümeti o kadar uğraşmaz. Yalnız
bu meydana birşeye son günlerde içtenlikle seviniyorum. Bizim he-
pimizin düşünce terbiyemizde bir liderimiz var. Çarı öldüren bizden
ayrı grupların da, hepimizin de lideri var. O Çernişevski'ydi. Doğru
devrimcilerin hepsi aynı değil. Ama farklı olsak da bundan on beş, yir-
mi yıl önce kalıplaşan teşkilâtçı genç kolların hepsi Çernişevski'den
okumuşlar. Bu günleri Sibirya'nın Yakutistan bölgesinde Vilyuysk de-
nen en ücra köşesinde sürünmekle geçinen o Çernişevski'nin şimdi çar
öldürüldükten sonra, sürgününün kaldırıldığını duyuyorum. Siz iyi bir
zamanda geldiniz. Ben Çernişevski'nin Rusya'ya Astrahan'a geri ge-
tirildiği hakkında bugün bir mektup almıştım. Doğru, benim gibilerin
çoğunu bu günler aklamaz. Aksine eziyet ile baskının eskisinden daha
da artacağı kesin. Ama buna ne diyelim? Rusya'daki hürriyet düşünce-
sinin en büyük destekçisi tam bu baskı günlerinde az da olsa imtiyazı-
nı alıyor. Çarlığın yine Rısakov bombasının sesinden korkmasındaki
sır tam burada kendini belli ediyor! dedi.

Abay, Mihailov'dan ümitlenir gibi:

– Evgeniy Petroviç! Şayet başkana, önde gelen insana böyle ko-
laylık sağlarsa, o zaman bu kolaylık sizlere aklamayı da getirmeyecek
mi? demişti.

Mihailov bu konuda tecrübeli, eleştirici düşünceyle farklı değerlendiriyormuş.

– Ben sadece Çernişevski'nin kendisi için seviniyorum. Yoksa bu gerçek bir imtiyaz değil. Halkçı düşünce, Rusya'nın pek çok topluluğuna yayılan düşünce. Onu bilen çarlığın geçici olarak yaptığı bir taktiğidir. Bunu gerçek diye zannetmeyin, sadece dıştan boyama olarak yorumlayın. O halkı tuzağa düşürüp avucunda oynatmak! dedi.

Bu sohbet esnasında Çernişevski hakkında Abay'ı yine şaşkınlığa düşüren değişik bir durumu izah etti. Abay çarı öldürenlerin elebaşı, muhalif düşüncenin mimarı olan Çernişevski diye düşünüyordu. Şimdi Mihailov: “Çarı öldürme işinde Çernişevski'nin ilgisi yok! dedi.

Abay bu konuda daha ilerisini sordu:

– Onun doğrudan ilişkisi olmasa da, fikirleri ve sözleri sebep teşkil etmedi mi? demişti.

Mihailov bu konuda geniş bir açıklama yaptı.

– Meselenin özü, çarı öldürme işinde Çernişevski'nin sizin söylediğiniz düşüncesinin de, sözünün de bir ilgisi yok. O katılmadı. Bunu gerçekleştirenler, Çernişevski'nin başlattığı devrimci fikri, verimli olarak özümseyen grup değil. Kendine göre yüzeysel anlayan grup. Bunların işi Çernişevski'nin amaç, ideallerini taşıyor! dedi.

Herhangi bir şahsı öldürmenin, çarı öldürmek olsa da, Çernişevski'nin ideali olmadığını anlatıyor. Çarın birini öldürmekle yerine diğer çar geçer. Çarlık sistemini kaldıracak uzun merhale bu olamaz. Çernişevski'nin düşüncesine göre çarlığa karşı mücadeleye kalabalık halk, fakir toplum, milyonların katılması lâzım. Rus'un alt sınıfına hitap edip Çernişevski'nin yayımladığı bildirisine de Mihailov kısaca değindi. “Kul köylülere, onların dostlarından selâm” diyerek bildiri dağıtmış. Orada Çernişevski köylüyü çarlık sistemine karşı eline balta alarak mücadele etmeye çağırmış. Köylülerin başına kulluğu getiren Rusya'nın asilzadeleri, Çar 1861 yılında hürriyet verdim diyerek insanları aldattı. Çünkü çar, halkın çarı değil, asilzadelerin çarı. Sadece onların çıkarlarını gözetiyor. Kalabalık halk, alt sınıf, seni o kandırdı” demişti. Çernişevski'nin bildirisini Mihailov öğrenciyken ezberlemişti. O za-

manda aklında yer eden pek çok fikrini söyledi. “O sizleri aldattı, caydırmaya çalıştı. O asilzade değil de kimdi? Sizler asilzadelerin kulusunuz. O asilzadeler, çarın çanak yalayıcıları. Çar da bunlara dayanan büyük asilzadenin ta kendisi. Bundan dolayı, çarlık tabiki asilzade tarafını tutar” demiş. Yine bir başka yerinde “Gerçek hürriyet olacak olursa, bütün işlerin başında halk olsun. Ama tüm idareciler halkın iradesinde olsun. Zayıfı, hiç kimsenin aşağılamasına fırsat verilmesin” diye açıklıyormuş. Asilzadelerle çarlık düzenine karşı keskin kara balta-ı öfkeyle savurduğunda halkın gözünün açılacağını ifade etmiş. Aksi takdirde bunun gibi dört beş kişi bir olup bir yerde çarı, bir yerde bakanı öldürse de o sadece ufak tefek, çoğunluktan uzak, sonuçsuz bir eylem oluyor.

Çerņışevski'nin “Gücü halktan almak lâzım” demesi, Abay'ın gönlüne mantıklı olarak geldi. Halkın fikir dünyasını uyandırıp yavuzluk, zorbalık kitlesiyle mücadele seviyesine getirmek gerek. “Gerçek halkın derdine tercüman olan yiğidin borcu buymuş!” diye Abay kendi içinde büyük bir sonuca bağlamış oldu. Bununla birlikte daha birçok cazip hikâyeler var. Mihailov'dan çarlıkla mücadele eden Rus evlatlarının kaderlerini tekrar soruyordu. Mihailov, uzun yıllardan beri sürgünde, uzak yerlerde bulunsa da, gerçek tarihi bilen yaşlı bir bilge. Bütün Rusya'da çarlığa karşı mücadele eden güçlerin, insanların hepsinin durumunu baştan ayağa iyi biliyor. Abay'a çok insanların durumunu, iç çekişmeyi bıkip usanmadan uzun uzun anlattı. Bugünkü soh-bette Abay'ın kendi arkadaşı hakkında da iyi anladığı bir durumu var. Çarlıkla çekişen gruplar çeşitli olsa da, Mihailov onların hepsine desteğini veriyor. Kendisi yalnız gidip uzak yerde yaşıyor, yorulup uzaktan katılmasa da, bunun tüm arzusu, dirlik, dayanak ümidi, hayat ışığı, sadece o tarafa bağlı. Ve o taraf, o gruplar olduğunda, bütün inancı ve bedeniyle Çerņışevski'nin yolunda. Öyle olsa da, Abay'ın ricası üzerine, çarlıkla mücadele edenlerin hikâyelerini anlatıyor.

Bu görüşmelerde Abay, Mihailov'dan, çara karşı fikir mücadelesinin Rusya'da ne zaman ortaya çıktığını soruyordu. Arkadaşıyla görüşmek kolay olsun diye Abay bu zamanlarda o kıyıya geçip Baymangambet'le ikisi Karim'in evinde kalırlardı. Ağaçların yeşil örtü giydi-

ği ilkbahar mevsiminde, bazen iki arkadaş daireden çıkıp ırmak kenarında geziniyordu. Daha bir başka zaman dolaşıp Mihailov'a dairesinin yanında "Abay malikanesine" çıkıp, uzun sohbetler ederek dönüyordu.

Mihailov'un bundan sonraki her görüşmede, Abay'a anlattığı şeylerin hepsi birbirinden ilginç ve daha cazip.

Abay'dan dört yaş büyük olsa da Mihailov'un bizzat kendisinin katıldığı, yakından görüp, duyduğu vakaların hepsi Abay için gerçek ve dallı budaklı alâmetlerdi. Bu yazılmayan ve Abay'a göre yazılıp biteceğe benzemeyen acaip bir destan "Destan bile onu tanımlamaya yeterli değil. Çünkü hangi destan olursa olsun bir kahramanın hikâyesini anlatır. Burada kahraman çok. Ezizyet çektiren yavuzlar varsa, o da bin yaşayan sihirli, hileli zulüm. Otoritesi güçlü olan altın elbise, renkli kaftan giyen süslü püslü tahta oturan yer tanrısı çarlık."

Mihailov Abay'ın sorusuyla çarlığa karşı savaşın kökünü söylüyordu. Puşkin zamanından bu yana Belinski, Gersenge'ye değiniyor. Çernişevski vasıtasıyla yeniden ayaklanmayı söylüyor. Çarlığı yok etme yolundaki Karakozov'un eylemini de söyledi. Karakozov'un darağacına asılarak öldüğünü, arkadaşlarının da ondan daha da beterini yaşayıp öldüğünü anlattı. Karakozov'un grubuna başkanlık eden işutin de Sibiry'a da çetin azap ve işkenceler altında delirip ölmüş. Sibiry'a'nın en ücra köşesinde İşutin'in ölümünün üzerinden sadece iki yıl geçmiş. Çar faytonundan inerken tam yanına gelip kurşun atıp vuramayan Karakozov için Abay "Ne şanssız zavallıymış" demiş. O 8 Nisan'da darağacına asıldı.

Çarın, Petersburg'da, Sibiry'a da ne çeşit acımasız kara zindanlarının olduğunu da Abay bu sefer öğrendi. Şlisselburg zindanı, Alekseevskiy Ravelin, Ürkit'te Aleksandrovski merkezi, hepsinin de kan dökmeden öldüren, boğmadan nefesini düğümleyen en berbat cehennem yerleri olduğunu öğrenmişti.

Öldürmenin envai çeşidini yapmak Abay'a göre insanın insanı yaptığı zulmün, merhametsizliğin en hayvani türü, vahşi manzarasıydı.

Abay'ın şaşkınlığı, Mihailov'un ikinci hikâyesini dinlediğinde son noktaya geldi.

Aşağılayıp ceza verip öldürmek bir yana, sıradan bir insan değil, toplum lideri, halkın medarı iftihar olan Çernişevski'nin kendisine bile bu zulmün yapıldığını Mihailov anlattı. 1863 yılının 31 Mayıs'ında Petersburg'da Mitninskiy Meydanında Çernişevski'yi halkın önünde korkunç bir cezaya çarptırmışlar.

Mihailov, bu durumu söylemekle birlikte kendisinin o zamanlarda sürgüne ilk defa gönderildiğini söylemişti. Bu vakıa, Mihailov tutuklandıktan iki yıl sonra olmuş.

Abay sonra Andreev'le görüşüp Mihailov'un müstesna bir insan olduğunu takdir eden bir yürekle anlatırken Andreev buna Mihailov hakkında yine başka bir sırrını söylemiş.

“Mihailov, kafalı yiğit. Yiğitlik onuru erken uyanan insan. O yirmi yaşındayken sağlam bir devrimci olduğunu kanıtlamış. Bunun ailesi, yakınlarının tamamı bu uğurda baş koyan insanlarmış.” Mitninskiy Meydanı'nda Mihailov'un söylediği, vakanın bir özel durumunu Abay'a anlatmamış. Mihailov onu, mütevazi şekilde Abay'dan özellikle saklamış. İkisinin sohbeti o vakıaya geldiğinde Andreev Abay'dan:

– Çernişevski'nin ceza günü Evgeniy Petroviç, kendi ablasının ne yaptığından söz etti mi? diye sormuştu. Abay bu konuda bir şey duymamıştı. Andreev içinden “hah!” der gibi, Mihailov'un mütevazi yaklaşımına sevinip güldü.

– İşte Çernişevski'nin cezası ilân edildiğinde etrafını saran kalabalığın içinden bir genç kız çıkıp bir demet çiçeği Çernişevski'nin ayakları altına attı. “Güle güle arkadaş!” diye bağırarak halkın sesini bildirdi. Etrafta sıkı duran çarlık idarecileri, muhafızları, askerî ekiple-
rin nazarında. “Beni gör” der gibi cesaretle gidip göğsünü gere gere çiçek attı. “Sizler ölüme çarptırsanız, halkın tüm gençleri bunun bastığı toprağa saygı duyar” denen hareketi. Sözsüz, anlamı derin bir eylem. İşte bu çiçeği Çernişevski'ye bırakan kız Mariya Mihailova bu Evgeniy Petroviç'in öz ve öz ablasıydı.

Abay, bunu duyduğunda farklı bir şaşkınlık içinde kaldı. O, bütün Rusya'ya tek başına karşı çıkan kızın, bugün Abay'ın dostu Mihailov'un öz ablası olmasına şaşırıldı.

Abay, şimdi iyi düşündüğünde Mihailov kendi davranışından da. "Ben öyle yapmıştım!" diye herhangi bir durumu açıkça söylememiş. O halk için mücadele eden yiğitliği, kahramanlığı anlattığında bunun hepsini yapan, kendisi değil başkaları oluyor. O sadece çoğunluğun bir neferi olarak görünüyor. Onu da sıradan bir şeymiş gibi anlatıyor.

Akbaş'tan ayrılıp kendi evine ulaştığında, Abay'ın bugün düşüncesini en çok meşgul eden Mihailov oldu.

Abay'ın anlattığına göre, arkadaşı Andreev Mihailov'u kendisini de tüm yeteneğiyle bir kuşağın mükemmel lideri, has yiğit olduğunu tartışmasız olarak görüyor. O saygıyla anlattığı Karakozov, Jelyabov, Perovskayalar'ın yaptığı eylemler Abay'ın düşüncesine göre Mihailov'un da elinden gelir gibi. "Yaşamın kaderi, mücadelenin kaderi ihtiyaç duyarsa, Jelyabov gibi olabilirdi" diye düşündü.

"Şayet toplumun bir bireyi, isimsiz, sıradan birisi, Mihailov gibi olursa bu topluluk nasıl gelişmez! Bu halkın bu kuşağı ne kadar güçlü, sağlam, dayanıklı, gayretli kuşak! Kale gibi birlik, beraberliğin uyumlu gücü ya" diye düşündü.

Abay, bundan sonraki görüşmesinde Mihailov'un kendi sırrını, yaptıklarını, hangi nedenle sürüldüğünü öğrenmek istiyordu.

Abay, ertesi gün havanın açık, sakin olduğu bir kuşluk vaktinde kendisi için okul gibi olan İrtiş yakasındaki basık eve gelip kapıyı çaldı. Buna kapıyı açan hizmetçi hanım, çenesi düşük Domna anne birisine verip veritirerek geliyormuş. Yaşlı hanım, kapıyı açıp Abay'ı görünce, onu ev sahibi Mihailov gibi neşeyle karşıladı.

– Abayım, sen mişsin! Gel gel! Arkadaşın seni bekliyor! dedikten sonra yine birisine kızdı.

– ... Ben yine o yaşlı köpek diye zannetmiştim. Bir türlü peşimi bırakmıyor. Kendisi beni meşgul edip kafamı şişiriyor. Bana "senin beyin sicilli" diyor. Evine kim geliyor? Kendisi nereye gidiyor? Ne yiyip ne içiyor?" deyip hepsini soruyor yaşlı it. Sadece o değil, peşimi

bırakmayıp pazara gitsem, kasap şişman kadın Konovaliha'ya tembihlemiştir. O da benden sorup soruşturuyor. Yaşlı köpeğin sorduklarının aynıısını soruyor. "Babamız çarı öldüren sicillin, daha kimi öldürmeyi düşünüyor? Sana birşeyler söyledi mi? Sen hâlâ nasıl korkmadan onun yanında kalıyorsun?" diye soruyor. Benden gizli bir sır öğrenmek istiyor. Hepsini yapan o yaşlı köpek diyor! dedi.

Domna, öfkeli konuşmasıyla Abay'ı giriş odada durdurup söylüyor. Abay dış elbiselerini o odada çıkartıp Domna'nın konuşmasını gülerken hevesle dinliyor. Temiz gönüllü, saf hanım büyük bir sırrı ona açıyor. Onun köpürdüğü "yaşlı köpeği" de Abay biliyor. Bu bölgenin yaşlı candarması Selantiy. Mihailov'u gözetlemek için onu gizlice görevlendiren, ispiyonculuk yapan beceriksiz polis, eline yüzüne buluşturarak bu işi yapıyor. Domna'dan sır öğrenmek için kırk günden beri bu daireyi gözetlediğinde Mihailov da onun her bir hareketine, davranışına, fısıltısına varıncaya kadar öğreniyordu. Yaşlı jandarmanın, Domna'yı devamlı rahatsız etmesini, bunun ona verdiği cevabını Mihailov, her zaman zevkle dinleyip gülerdi. Bu kurşun geçmeyen, baskının sindirmediği rahat gülüşü. Domna'ya Mihailov'u diğer insanlardan farklı gösteriyor. Şimdi de Domna Selantiy'i kötülerken Mihailov misafir odasının kapısına gelip Abay'ı sessizce selâmlayıp Domna'nın konuşmasını birlikte dinliyor. Abay iyi kalpli yaşlı hanıma sıcak iltifatlarla bakıp:

– Domnacığım, bugün Selantiy sizi hergünkünden daha sinirlendirmişe benziyor. Yoksa yine mi karşılaştın? demişti.

– Öyleyse şimdi?

– Kendisini gördün mü?

– Kendisini değil, demin şu komşu hanım Sidorihya'yı gördüm. İrtiş'e çamaşır yıkamaya gittiğimde, o da kovasıyla ırmağın kenarına gelip benden yine o Selantiy'in öğrettiği kötü sorularını soruyor. Kendini bilmez, terbiyesiz, utanmaz dedikoducular! deyip Domna şimdi Mihailov'la Abay'ın ikisine de yeniden konuşmaya devam ediyor. Abay'a bakıp beline dayanmış.

– Sadece Evgeniy Petroviç'i değil, onlar seni de soruyorlar. Ka-

zak Abay'ın ayağı sizin evden niye kesilmiyor? Senin sicillin şimdi Kazaklara da kendi şeytanlık vasiyetini yaymak mı istiyor? dedi. Gece uzun süre kalıyor. Çok mektup yazıyor mu? Yoksa başka bir yeri havaya uçuracak bomba mı yapıyor? diyerek zırvalıyor. Çamaşırı getirirken yolda köpeğin kendisi duruyormuş. "Sana parayı çok veriyor, sırrını söyleme diye seni kandırıyor. Sen Tanrıya inanan, Tanrının evine giden saf bir hanımsın. Sana yazık değil mi? Dine, Tanrıya, babamız çara karşı kötü birini koruyorsun. Onun sırrını saklıyorsun. Bunu yapacağına, gece kapıyı aralayıp ne yaptığına bir baksana. Böyle insan uyurken rüyasında da, kötü şeyleri görüp çara karşı yine kötü sözler söyleyebilir. O sözleri dinleyip bana anlatsana" diyordu. Ben: hanımın var, çocuğun var, sen de yaşlandın. Dedikoducu sokak kadınları gibi laf toplayacağına kendin Tanrıya tövbe etsene. Kendi halinde olan insana kötülük düşünene gebersene. Dürüst çalışmayla hayat geçirmeyip avcı köpeği gibi, koklayıp etrafta sürtüyorsun. Çocukların: "Babam var mı" diyor, kadının. "Kocam var mı?" diyor. Tüh, utanmaz maskara! Senin gibi kocam olacağına kocasız öleyim daha iyi" dedim. Ona karşı bana iyi bir taktik bulmuş şeytanın oğlu. "Yarın paskalyaya, kilisede "günah çıkarmaya" gidiyorsun ya, orada senin kötü adamına yataklık edip gizlediğini, Baba Kipriyan da soracak. Söylemediğini göreceğim. O zaman gizlersen bütün hristiyan kavmi senin yüzüne tükürecek. Senin gezdiğin, bulunduğun yer kötü. Yaşlı canını koyacak yer bulamayan bunaksın sen. Sen de bozuk yaşlısın. Sicilli senin neyi ne gerek? O seni öğrendiği hinliğiyle bırakıp gider. O zaman şehre sığmayıp ellerin bomboş havada kalırsın. Gördün mü o yaşlı köpeği! diyerek şimdiye kadar bunu sessizce dinleyen Mihailov'a bakıyor.

Domna Fadeevna yaşlı ayaklarıyla acele etmeden eğile büküle yürüyüp diğer odaların tarafına gitti. Mihailov, Domna'nın son haberine biraz sıkılarak gırtlığını temizledi. Koyu kaşları hareket edip biraz sessizce bir o tarafa bir bu tarafa yürüyüp ardından hemen değişti. Eski haline dönüp Abay'ın yanına, divana oturdu.

Bunun şimdiki haline, Abay'ın bugünkü görüşmede sormak için geldiği konu önemli. Abay söze girdi.

– Bugüne kadar ben sizden aslını sorup öğrenmemiştim, Evge-

niy Petroviç. Çarlık cezasına mahkum olan durumunuzu öğrenebilir miyim? diye sorduğunda Mihailov kendi başından geçen bir durumu anlattı.

O, Petersburg Üniversitesi'nin öğrencisiyken eniştesi Şergünov'la birlikte Çernişevski'nin eğitimi altındaymış. Genç öğrencilerin lideri olup büyük bir eyleme katılmış. Bu nedenle tutuklanıp hapsedildiğine kısaca değinip sonunda bir arkadaşıyla Petrozavodsk şehrine ilk kez nakil yapıldığını söyledi. Orada bir yıl bulunduktan sonra Petersburg'daki ileri gelen insanlarla arkadaşlarının tavsiyesi üzerine çara iki öğrenci dilekçe yazmış. O dilekçenin arkasından ne olduğunu Mihailov, Sibirya'ya sürüldükten daha sonra duymuş. Çar, Petergof'ta, yazlık saraya varıp dinlenirken, ünlü bir generalin gözünün önünde, bu iki öğrencinin dilekçesini okumuş. O generalin söylediğine göre, çar bunların dilekçesinin birinci sayfasını okuyup bitirirken: "Hâlâ genç, hâlâ tamamıyla bozulmayan insanlar olabilir. Bir yıldan fazla ceza çekmiş. Çıkarılsa da olabilir, pişman olup iyi yola girer!" deyip bunların durumunu affedici tavrını gösteriyor gibiymiş. Ama mektubun ikinci sayfasını çevirdiğinde tam biteceği yerde, yazının sonunda kâğıda damlayan mürekkep varmış. Mektubu yazanın biri onu diliyle yalayıp kâğıdın orasını dağıtmış gibi... Çarın gözü ona takıldığında sinirlenip mektubu atarak: "Bunlar serbest bırakılamaz. Cezalarını çekmeye devam etsinler!" demiş. Böylece kalem ucundan dikkatsizce damlayan mürekkep Diktatör Bey'in gözüne büyük bir hakaret, isyan gibi görünmüş. Mihailovların başını eskisinden daha da sıkıştırmış. Mihailov, Abay'a hayatının sırtından, yaptıklarından bahsedip böyle komik bir talihsizliğini söyledi. Onu da büyük bir sabırla keskin iğneleyici bir tavırla anlattı.

Bununla birlikte, çoktan beri hiç kimseye söylemediği; içinde ukde olan birşeyi de Mihailov Abay'a ilk kez açmıştı.

– İşte İbragim Kunanbayeviç, beni buradaki jandarma memurları ikinci çarı da öldürmek isteyen veya buradaki vali evinin altından dehliz kazan insan gibi görüyor. Mümkün. Filizken budamasalardı, benden de farklı bir eylem çıkardı. Bundan yirmi yıl önce benimle aynı kuşak olan Rus gençlerinin terbiyesi ile talebi büyüktü. O bir yan-

gın çıkaracak kadar muazzam bir gücü. Biz ona doğru gerçekleştirmek için geliyorduk. O gidişimle hiç olmazsa yine beş yıl kadar Petersburg'da olup üniversite bitirebilseydim, geçenlerde Jelyabovların öldürdüğü çarı sadece mektupla korkutmazdım. Ondan ziyade halkın hafızasından silinmeyecek bir eylemle yakardım. Grubumuzu darma-dağın etti. Bense hortumun savurduğu yel kovan misali yalnız gittim. Hepimiz dört bir tarafa çil yavurusu gibi dağıldık. Doğru, biz gitsek de karşı güç azalmamış. Onun büyüyüp çarlığa olan kinin arttığını çünkü 1 Mart olayı ipucu olarak veriyor. Ama bense o kindar grubun arasında bulunamadım. Çok itiraz edenlerin uzağında kalan biri oldum. Böyle olmamam lâzımdı. Siz beni ne zannediyorsunuz? Rusya'daki sosyal fikrin, devrimci mücadelenin önde gelenleri gibi görüyorsunuz. Bu arkadaşlık, dostane düşüncenizden kaynaklanıyor. Ama ben gerçekten, sıradan bir insanım! dedi.

Abay'ın bu sıradaki düşüncesi farklıydı. O Mihailov'a farklı bir yönden bahsetti.

– Bu devirdeki Rus toplumu manevi yönden zenginmiş. Doğru, çektğine az demiyorum. Çilesi de çok. Ama bununla birlikte doğacak tan yakın, başı üzerindeki karabulutların yavaş yavaş kaybolduğuna inanıyorum.

– Niçin böyle söylediniz? Hangi sebeplerle böyle yorum yapıyorsunuz?

– Ağlatan çoksa, teselli edeni, destekçisi çok olan zavallı olur mu? Çok demem, demin sizin “Çoğunluğun birisiyim” dediğiniz sözüne dayanıyor. Eğer halk için düşünen, kafasını yoran gücün sıradan birisi sizseniz, Evgeniy Petroviç, bu tarafın bütünleşen gücü kimbilir ne kadar olacak? O gücün biri olan çarı öldüreni basit görüyorsunuz. Kanatların tamamıyla açıldığı gün, birlik beraberlik içinde yapılacak eylem kimbilir nasıl olur? Ağlayan halkın aydınlık, güzel, gerçek günleri gelecek. Rus halkına mutlu dememin sebebi bu. Bu sohbetin sonuna geldiğinde biraz duraklayıp:

– Mutluluğu olmayan zavallı halk, Rus değil biziz. Benim hal-kım.... Kalın yorgan altında, karanlık içinde yatan Kazak halkı! diye

durdu.

Bu durum, Abay'la arkadaşının arasında her zaman uzun konuşulan hassas meselelerden biriydi. Bugün de sohbetin konusu ona geldiğinde Mihailov kendini bu bölgenin geleceği için derin düşünceler içinde uzun uzun kafa yoran biri olarak gösterdi.

Onun düşüncesine göre, “Kazak halkının önünde duran bir iyi, bir de kötü şey var. Kötü yönlerinden kurtulmak zor. İyiye ulaşmak da zor. Kötü olan, bu bölgelerdeki idareci ve bürokratlar. Rüşvetten, mevkiden başka birşey düşünmeyen neme lâzımcılar. İyi olan, Rus'un sanatı. Ama şu an, onun tüm sırrı ve çeşidi Kazak halkına yabancı, bilmece. Bugünkü Kazak, Rus deyince Selantiy, Sergeyley gibi, Zalim Oyaz gibi kaba kuvveti tanıyor. Ama Abay bunları yakından tanıyıp biliyor ya. Rus'un halklığında, onun derinliğinde yatan apayrı bir sır var. O acaip, geniş bir dünya. Bu günlerde Ruslarda, dünya standartlarında bilim var. Rus'ta dünyanın okuduğu kitap var. Halkın gerçek özelliğini, gerçek halklığını, bütün dünyaya tanıtan yüce fikirli dahiler var. Bunların hepsi bugünkü Kazak toplumuna yabancı, uzak, bilinmiyor. İki türlü çare var. “Karanlıktaki halkın Abay gibi erken uyanan şahsiyetlerinin kendilerine gerekli olanları Rus hazinesinden bulup almaları lâzım.” Mihailov, Çernişevski'nin durumunu söylediğinde Abay, bir konuyu devamlı soruyordu. O:

– Bizim Kazak halkına, o halkın uyanmaya başlayan yiğitlerine Çernişevski burada olsaydı, ne gibi tavsiyelerde bulunurdu? Nasıl bir yol, yöntem gösterirdi. Bu konuda ne düşünüyorsunuz? diye sordu.

Bugün Mihailov bu konuyu da kendince düşünüp çözümünü bulmuş gibi. Abay'a bakarak söylemese de o böyle halkın aydınına, fikir erbabına tek yolun ne olduğunu izah ederek konuştu. Pek çok görüşmenin sonunda bugün açıkça fikrini söyledi.

– İbragim Kunanbayevîç? Hayatta herşey ticaret değil. Gelecektekilerin hepsini, kendin için de halkın için de bıçak gibi hemen çözdüm, kararlaştırdım, demek mümkün değil. Siz bana Kazak'ın güzel bir atasözünü söylemişsiniz. “Yolun anası izdir.” demişsiniz. Her zaman birisi başlayacak, diğeri destekleyecek. Bir tohumdan yüzlerce ta-

necik yetişiyor. Buradan hareketle bizim halkımızın bir bölümü bu günlerde güzel bir deyiş söylüyor? “Işkından alev oluşur.” diyorlar. Bunu aklınızdan çıkarmamanız lâzım. Sizin için ben iki şey söyleyeceğim. İlk olarak Kazak’ın genç kuşağından, mesela sizden başlarsak “okumak, okumak, yine okumak” derdim. Rusça okumak! İkinci olarak okunanı ve bilineni halka yaymak. Karanlık bozkıra bir lamba, yalnız elde cılız bir ışık olsa da kendi bildiklerinizi iletmek, tanıtmak gerek. O tanıtmaya esnasında bugünkü toplum üzerindeki çeşitli derterli ortaya döküp eleştirip maskara ederek çıkarmak gerek. Eleştirici düşünce gerek! Sizin halk, benim anladığım kadarıyla ozan halk. Hangi yolla olduğunu bilmiyorum, ben onların dombırasına şarkı ve türkülerine halkın diline tercüman olurdum. Halkın başındaki cefayı maskara eden ve sanatı, eğitimi öven yeni melodiler dökerdim. Sizin halk, hikmetli sözleri sever. Bu Semipalatinski camilerinde imamların okuduğu öğüt ve nasihat sözlerinden, deminki türküleri bilhassa önce kavrayıp severdi. Anlamanız gerek. Rus halkında bunlar, hepimizi halkın derdini düşünmeye sevkedip yetiştiren Rusların şairleriydi. Doğru, onlar kitaplar vasıtasıyla mesajlarını dağıttılar. Sizlerde şu günlerde kitap da yok. Ama ben bunun için kafa yormazdım. Nasıl iletilirse iletilsin halkın kulağına, onun derdini düşünen söz bir şekilde ulaşsın. O mesaj yerini bulur. O uyandırır. Elbette! diye konuşmasının sonunda Mihailov gülererek Abay’ın dizine vurup şaka yapar gibi imaj çizdi.

– Çernişevski ile kendiniz konuşsaydınız, siz onun benden daha çok tavsiyelerini dinlerdiniz. Ben sizin aklınıza yatacak kadarını söyledim. Bir yol buldum diyemem. Aksine Çernişevski gözüyle baktığında yavaş yolu göstermem de mümkün. Sizin halkın tarihi, diğer kalkınmış halkların tarihinden geri kaldığı için bunu söylemiş olabilirim, dedi.

Abay, bunun düşüncesini kendince yorumladı.

– Ben anladım, Evgeniy Petroviç, kışın buzu eriyip donu çözülmeyen yerde ekilen tohum yeşermez. Çernişevski’nin bazı düşüncelerini buraya tohum edip gömmek uygun olmaz mı? diye düşünüyorsunuz.

Mihailov, Abay’ın sezgi kabiliyetine sevindi.

– “Keskin kara baltayı çıkar” diyen Çernişevski yol bulmaya yardımcı olur. Bu tavsiyeyi size söylemiştim ya. Ama bunu görebiliyor musunuz? İbragim Kunanbayevîç, ben şimdi, demin doğrudan sorduğunuz sorunuza bir cevap bulamıyorum. Halk mücadelesi yolunda sizin halkın nasıl hareket edeceğini iyice bilmediğim için tam yerinde söyleyemedim. Sadece şimdiki dönemde deminki iki üç çarenin en birinci aşama olduğuna Çernişevski’nin kendisi de yanlış demez.

Abay’ın gönlüne Mihailov’un bu konuşması tam içten gelen söz olarak hissedildi. İnandırıcı ve ikna edici geldi. Bu konuşmanın sonunda Mihailov, Abay’ın obada okuyan çocukları hakkında çok sorular sormuştu. İslami eğitim alan Abiş, Magaş gibi oğullarının, Külbadan gibi kızının olduğunu söyleyerek Abay onları Rus okuluna verme hakkında önceden düşündüklerini söyledi. Şimdiki sohbette Abay, Mihailov’un o çocukları nerede okutmak, nasıl başlayarak okutmak gerektiği hususunda danıştı.

Mihailov:

– Kısa bir zaman içerisinde çocuklarınız, Rus dilini, Rus evinde kalarak iyi öğrenirler. Halkla halkı, insanla insanı eşit duruma getiren yegane unsur bilimdir.

Tek memur olayım, idareci olayım, diye okumasınlar. “Halkımın gönderdiği ilk fedaiyim” diye; “Kendim için okuyorum, memleketim için kendimi geliştireceğim” diye okusunlar! dedi.

Abay, Abiş, Magaş gibi çalışkan şakird çocuklarını gözünün önüne getirdi. Onların Mihailov gibi yetkin bir adam olduğunu görüyor gibi. Onların da üzerindeki elbise biçimi, geleneksel Kazak, Tobıktı tarzında değil şehirvari. Gözlerinde gözlük, yüksek masaya yığılı kitaplar. Kalın ciltlerden gözünü alamayan okumuş insanı, halk yardımcısını, yeni kuşağın önderini görüyordu. Kazak’ın yenilenmiş toplumun menfaatleri doğrultusunda çalışın, parlak geleceği olan çocuklarını görür gibi oluyordu. “İnşallah o ömrü bir görsem! Ben yolu size verdim ama gözüm arkada kalmayacak, diyebilecek kadar olsam, amacına nail olan insan ben olurum!” diye hayal alemine daldı.

Mihailov’un Abay’ın hayaline büyük katkısı olan sohbetini şim-

di gelen konuk kesti. O, Abay'la Mihailov'un hergün görüştükleri belli dostları Andreev idi.

Andreev, bu defa Mihailov'un gönlünü başka bir sohbeta çekmek niyetinde. Ve Abay'a bildirmek lâzım, diye oyaz makamından duyup işittiği Tobıktı halkının haberlerini söyledi. Bu günlerde oyaz makamı, sulh hakimliği makamı, bunun yanısıra general makamı da, Tobıktı arasından gönderilen sayısız şikâyetname, dilekçe, belgelerle doluymuş. Yüzlerce kişinin imzasını alıp veya parmak bastırıp birilerine, "Araziyi yaktı" ; birilerine "Oba bastı" diyorlar. Daha bir başkalarına "Adam öldürdü", "Hamile kadının çocuğunu düşürdü." deyip sürekli şikâyetler geliyormuş. Andreev bu haberi bildirerek Abay'a konuştu.

– İbragim, siz şu günlerdeki Tobıktı bolıslarının yaptıklarından habersiz olabilirsiniz. Gelen şikâyetnameler, benim bildiğim Kazak bolıslarına sizin tarafta yeniden kızışan şiddetli isyanı bildiriyor. Bu sene seçim olacak, onun önünde idari amirliğe adaylık için çekişme başladı mı? Ne olursa olsun, halkın arası karmakarışık olup kazan kaldıracağa benziyorlar! dedi.

Mihailov son yıllarda general makamında çalışırken Kazak bölgesinden gelen bazı şikâyetnamelerin iftiracı, sert ithamlarının olduğunu bildirdi. Bir sohbetinde Abay'a:

– Çarlık sistemi Kazak bozkırını çığırından çıkarıyormuş. Birinci yönden rüşvet. İkinci yönden, Rus kanunlarının Kazak geleneğiyle, geleneksel kanunlarıyla bağdaşmaması söz konusu. Üçüncü yönden halkla halk arasında anlaşmazlık, güvensizlik, gizli kötülük var. Birbirinden öğrenip benimsememe var. Bütün bunlardan dolayı Kazak halkı kanun önünde, resmiyette yalan söylemeye teşebbüs eder. Birilerine yalan dolanla iftira atma da, utanma da ters de görülmeyen bir hale gelmiş. Becereksiz idareci, üç kağıtçı makamların bozması sonucu! diyordu.

Böyle düşünceyle halkı himayesine alıp resmi makamları maskara edip dalga geçerlerdi. Andreev'in deminki söylediği haberi duy-makla birlikte:

– Şikâyetler bolis hakkında mı, yoksa bolis tarafından yazılıp sı-

radan insanlar hakkında mı? diye sordu.

– Şikâyetlerin hepsi bolıslar hakkında! deyip Andreev makaraya alıp gülümseyerek, “Yanlış hatırlamıyorsam bu bolısların hepsini Lovovski’yle birlikte gidip: “Halka bu adamlar münasip” diye İbragim, siz seçtirmiştiniz ya, diye güldü. Dava edenler arasında daha başka gruplar da var. Onlar gerçekten de eziyet görenler. Hepsi fakir fukaralar. Onlardan birkaç davacı bana gelip: “Bu işimizi al, bolısların yaptığı zorbalıklar, hıyanetler hakkındaki sözümüzü ulaştır, hakkımızı ara” deyip davalarını vermek istediler! dedi.

Abay, bolıslar tarafından da gelen şikâyetnameler olduğunu öğrenip onların kimi hedeflediğini sormuştu. Andreev isimleri aklında tutmamış, bu nedenle söyleyemedi. Ama kendileri hakkında dilekçe veren fakirlerden ötürü: “Hırsız diye yakalatıp hapishayene atmak lâzım” denilerek verilen birkaç dilekçenin olduğunu bildirdi. Mihailov, bundan sonraki konuşmasını kendine göre değerlendirdi.

– Böyle olduğunda İbragim Kunanbayeviç’in seçtiği: “Halka iyi hizmet edecek” denen idari amirler hizmet etmekte. Ama halk için değil, idari amirler olarak kalmak, seçmenlerin oyunu almak için hizmet yapıyorlar.

– Doğru, bu idari amirleriniz ahmak değil, onlar sizin gözünüzü bir kere boyayıp bolıslık makamına geldikten sonra sizinle hesaplarını kapatmışlar. Şimdi ise sizinle iyi olmaktadır valilere, oyza şirin görünmenin daha iyi olacağını biliyorlar. Halka yardımı böyle olduktan sonra elbette halkın göreceği günü, sevinci olmaz. Böyle bolısların ömrü de uzun olur. Sırlarını bilen sizi böyle kandırdıktan sonra halkı haydi haydi kandırırlar. Üst bürokratlar ise hiç birşeyden habersizmiş gibi otururlar. Onlara böyle bolıslar lâzım. Böyle işler gerek. O aldanacak mı, kandırılmadan bilerek mi yapıyor, sonunda üst düzey bürokratların kaybedecek birşeyleri yok! dedi.

Andreev gülerek:

– Üst düzey bürokratlar neden kaybetsin ki? O zorlanır tarzda, sinirli tavırlarla oturarak, cebini dolduruyor. Huzurlu halkın ortamından onlara bir menfaat gelmez. Huzura kaçan elden itibarını da kazanır. Or-

talığı yatıştırıp herşeyi düzenler gibi görünüp mevkisini de alır! dedi.

Abay evvelki sene “Halkın yardımcısı olur” diye, “Namuslu, edepli olur” diye seçtirdiği birkaç bolis için şimdi mahçup oldu, zor durumda kaldı. O balısların içindeki bir bolis da Abay’ın öz kardeşi Iskak’tı. O kötülüğü, Abay’ın tam kendisinin cebinden çıkarmış gibi oldu.

Bundan sonraki sohbe Abay rahatça katılmadı. Utanıp sıkılarak, düşüncelere dalıp iç çektikten sonra vedalaşarak çekip gitti.

II

Eralı’daki fakir fukaralara şehirden dönüp gelmekte olan Abay ile Baymagambet dün akşam gelmişti. Çok evli sık yerleşen fakir obanın ortasında duran sade evin dışında Abay’la Baymagambet’in bine rek geldiği faytonun tentesi dürülmüş. Sade evde insanlar, sabah kahvaltısını az önce yapmış. Ev sahibi, sakalı ağarmış Darkembay, bağıri açık, eski gömleğinin dışından eski cepkeni atıp yalınayak bağdaş kurup Abay’la sohbet ediyor. Sığır boynuzundan yapılmış, sarı enfiye kutusundan avucuna koyduğu enfiyesini ara sıra genzine çekiyor. Konuğundan, şu anki sohbetten hoşnut. Üzüntüden başını ayıkıp kaldırıp sevdiği insana yemek veriyor, konuk olmasına büyük memnuniyet ve şükran içinde. Çay kâselerini çalkalayıp kurutup toplayan zayıf yüzlü yaşlı hanım Sarkit da evinde Abay’ı ağırlamaktan büyük memnuluk duyuyor.

Kocasıyla Abay’ın konuşma esnasında şakayla karışık gülüşmeleri olduğunda kulak kabartıyor, kırışık suratı açılıp dikkatle dinliyordu. Kendisi de gülerken katılıyordu. Baş köşeden kapıya kadar yere dağılan misafir şekeri kâğıtları görünüyor. Darkembay’ın on yaşındaki küçük oğlunu da, bu evin pazara gidip geleni gibi sevindirmişti. Darkembay, Abay’dan şehrin durumu hakkındaki malumatlara iyice doymuş.

Memleketin buradaki ileri gelen aksakal, kara sakallarını dinlemekten başka ne gördük. Kazak’ın iyi deneni konuştuğunda, birisine

geçirdiği emir kudretinden, gücünden bahseder. Birisi, hilekârlığını, sinsiliğini, ne dolap çevirdiğini, taktiğini anlatır. Bizim gibi fakir fukarayı dinlersen, yoksulluğunu derdini anlatır. Senin dünden beri o çarı öldüren, halkı için canını feda eden yiğitler hakkında söylediklerin benim aklıma yatıyor Abay. “Şanssız, emeği boşa giden, ezilen halkı düşünenler var. Onların dertleriyle dertlenip kendini ateşe atıp çoğunluğa gelecek refahı düşünen yiğitler var. Halk uyanırsa, saadete kavuşursa onların yolunun açıldığı günde ulaşır” diyorsun. Bu söylediğin, diz altı damarları kesilen kurt gibi olup Eralı’da çivilenen birçok fakirin desteği, dayanığı. Dava peşinde koşanlar, diye biraz enfiyesinden çekip düşünüyor. Dünden beri Abay’dan anladıklarını toplayıp güzel bir dille sonuca bağladı.

– Eee! Güçlüler nelerden bahseder? Güçsüzlere yaptıkları zorbalığı anlatır. Ya güçsüzler nelerden bahseder? Onlar da güçlülerden çektiği eziyetleri dile getirirler! diye sözünü bitirdiğinde Abay, Darkembay’ın düşüncesinin derinliğine hayran kaldı.

– Bravo! Dünden beri sohbetimiz size öyle güzel bir değerlendirme getirdi. Bu sözün atasözü derecesinde bir söz. Akıl, malla dolup taşan zenginlerde değil, azap, eziyet çeken yaralı bereli düşünceli insanda desene! dedi.

Darkembay sözlerini takdir eden Abay’ın sözlerine ağırbaşlılıkla güldükten sonra:

– Beni akıllı edip halkın direği mi yapıyorsun? Fakirin hatibi ortaya çıktığında: “Boşa havan dövmek” diyorlar. Boşu boşuna çene çalıp gitti, diyorlar. Akılsız olduğunda: “Fakirin yarım beyni” derler. Dili çıktığında: “Konuşmak bunun ne haddine?” diye alay ederler. Daha sözüme itibar edildiğini görmedim Abay! diyerek Darkembay bundan sonra kendi derdini söylemek istedi.

Dünden beri Abay’ın geldiğine sevinirken Darkembay’ın buna anlatmak istediği dağ gibi dertleri vardı. Bunların bazıları kendisiyle ilgiliyse, diğerleri buradaki konu komşu, fakir fukaranın derdi.

Şehirden yorgun geldi, diye gece boyu kendi meselelerini, şikâyetlerini bir kenara bırakan Darkembay, konuyu Abay’ın yola çıkaca-

ğı zamana özellikle bırakmış. Şimdi bu eve birkaç komşu da girmişti. Onlar, Abay'ın tanıdığı Dandibay, Erenay ve Kötibak içinde fakir kalan bunların akranı Kareke'ydi. Şimdi Abay'ın yanına kırk elli aileli fakirin dört beş yaşlısı özel olarak temsilen geliyormuş. Şimdi gelen yaşlıların hepsinden, Abay ekini nasıl ektiğini, şu anki yiyecek içeceğini, hal vaziyetinin nasıl olduğunu tek tek sordu.

– Mıyalı–Baygabıl arazisi, ekinlik arazinin bereketli iyi yerleriydi. İyi verim alan hanginiz? diye önce Dandibay'dan sordu.

Dandibay, Abay'ın “verim almak” denen sözünü tekrarlayıp güldükten sonra:

– Işığım Abay! İyi verim alacak biz miymişiz? Kaynanasını..., boşuna ter döktüğümüz şu uğursuz günlerde Allah'ın vereyim dediğini de alamayan bir cahillik var değil mi? O, Mıyalı–Baygabıl'da oturan aşağı yukarı yirmi ailenin tamamı çok ekin ekmedikten sonra nesine övüneceğim.

– Ektiğiniz çıkmıyor mu? Bu sene ekinin durumu nasıl? Azın da bir bereketi var! diye Abay sorduğunda Dandibay, Darkembay, Erenay üçü bir ağızdan konuştular.

– Buna bereket mi diyorsunuz...

– Bereket nasip olsa iyi!...

– Bereket arayıp belâya mı uğrayalım!? deyip üçü beraber endişe ve dertlerini hissettirdi.

– Neyi anlatmak istiyorsunuz? diye Abay, Darkembay'a baktığında ev sahibi deminden beri söylemek istediği derdinin birine başladı.

– Geçen sene “Bereketi gökten dileme, verdiğin emekten dile.” denen bir sözün aklımda kalmış. Diledik ve çalıştık. Çalışmamıza karşılık geçen sene hangimizin ekini Çolpan'da, Köndikti'de, Mıyalı–Baygabıl'da iyi yetişmişti. Onun sonu ne oldu? Geçen sene bu Eralı'da olan, senin de gördüğün kavgalı seçimin arkasından biz mahvolmadık mı...

– Baltamtap'ın sonucu Bürlibay'da son bulmadı mı?

– “Kötü, yırtık evinizi savunacağım diye Oyazla olay çıkarıp uğursuzluk getiren sizlersiniz” diye Takecan Maybasarlar, belâlarını bizim geçenki ekinimize uğratmadılar mı? Bereket denen bu mu? Başak veren ekinimiz şimdi olgunlaşıp artık orakla biçeriz derken bir gecede beş obanın yılksını sürüp tam takır bırakıp gitti! dedi Erenay. O, Darkembay’ın sözünü keserek geçen seneden beri Abay’a malum, içinde ukde olarak kalan şikâyetini ilettiler.

Abay, bu sözün gerisinde yatanı biliyordu. Geçen sene bolslıktan indirilen Takecan ve bu fakirler, ekin eken arazileri küzek eden Ir-gızbay, Kötibaklar bu halkın ekinini kasten engellemek için hayvanlarına yedirtmiş. Abay zamanında bunların ekinini yiyen obaların hepsiyle kavga edip uzun süre tartışmıştı. Bir grup zengin obalardan Asıl-bek bolis vasıtasıyla bu Erenay, Dandibay, Kareke’lere mal hayvan verdirmeyi kararlaştırmıştı.

Ama şu anda aksakalların toplanarak gelip Abay’a söylediği, yine o zamanki dertti. Sebebi hayvan verdirmeyi kararlaştırırsa da güçlü obalar, bunların hakkını vermemiş. Bunların hakettiklerini hâlâ bugüne kadar verilmeyen zorbalığı Abay şimdi öğrendi. Darkembay bu durumu dile getirip yakında Arkatta, Sıban, Tobıktı ve Vak arasında olacak seçim kongresini söyledi. Abay’a bunların danıştığı “Halkın arasından güç birliği edip adam çıkararak vasıta hazırlayıp hakkımızı aramak için adam göndersek, şikâyetimizi versek bu iş olur mu?” diye sordu.

Abay, bu söze cevap vermeden önce daha görüp çektikleri ne gibi dertleri olduğunu sordu.

– Bu sene ilkbahardaki ekininize yine zararları oldu mu? Ya da ekin ekip zahmet çektiğiniz zamanda vasıta, at gibi yardım eden, destek veren arkabalar oldu mu? diye sormuştu.

İhtiyarlar, Abay’ın bu sözüne de güldü. Kareke alaycı bir gülüşle konuşup:

– Siz ne diyorsunuz? Verdiğine verir. Elinde avucunda olmayan çulsuza ne amaçla versin ki! dedi.

– Vermekten bahsediyorsun, tam bu Kareke’nin ekinine yeni

yeşillenirken yine yulkılarını akşam yaymadılar mı o akraba dediklerin?

– O az bile, at vermek bir yana, bizim birer cılız atımızı çaldıkların söylemiyor musunuz? deyip Erenay’la Darkembay çektikleri zulmeti açmaya başladılar.

Bu son sözlerin ne ifade ettiğini şehirde uzun kalan Abay anlamamıştı. Onu sormaya başladığında Darkembay yine ağır bir hiyanetin düğümünü açtı. Bunun uzun konuşmasında Abay’ın sıkılıp utanacağı bir sır da var.

Fakirler geçen sene alamadıkları haklarını bu sene tekrar günde me getirdiklerinde, ilkbaharda bu bölgeye göçüp gelen Takecan, Maybasar, Küntuv, Baysal obası, Karatay obası gibi güçlü obalar gaza gelip gözdağı vermişlerdi. Onun sebebi olsa gerek. Ekin yeniden başak verirken, o obaların yanında oturan bu fakirlerin ekinlerini yulkılarına çiğnetip çok ziyan verdiler. Alın teri için canı yanan fakirler, bir o tarafa, bir bu tarafa koşuşturup belli makamlara iletmışlerdi. Hiç bir sonuç alamadılar.

“Yazık oluyor, el emeği alın teri, bunlara boyun büktürmemek lâzım” denen sözü birkaç insan söylese de, güçlü obaların hışmına uğramamak için ağızlarını kapattılar. Can acıyan sözleri kendi evlerinde gizli saklı söylenip öylece kaldı. Hatta canı yandıktan sonra Baygabıl’daki Darkembay, Dandibay’ın başını çektiği Bökenşi, Cigitek fakirleri Kaşama’dan dönmekte olan Takecan’ın yulkısı, her gün ekine girdiği için bir iki yulkıyı yakalayıp gece yulku bekçisiyle kavga etmişti. Ertesi günü nereden toplandığı belirsiz ellerinde sopa çomaklarla bu fakirlerin evini basacak gibi yüzlerce ayak takımı gelmişti. At oynatıp Darkembay’ın sindirip yakaladıkları yulkıyı geri götürmüşler. “Ekini mi yedin” diye veryansın ettiğinde, yanına yanaştırmayıp ana babasından başlayarak Takecan’la Maybasar kovup göndermiş. “Halkın huzurunun kaçırıp belâyı başımıza saranlar. Yer çeşleyip hayvancılık bölgesinin tadını tuzunu bozan herifler!” demiş. “Halk içinde temizlenecek bozguncular!” demişti. “Geçen sene beni mevkimden eden sizin gibi alçakların tesiriyle oldu. Eskiden atalarımız bir olsa da siz akrabalarım değilsiniz. Seni Tobıktı camiasından azlediyorum. Fakir olmak istiyor-

san, çiftçiliği seviyorsan, Balâğaş'a, sefiller grubuna git. Oraya gidip Rus ol. Burada ne işin var? Sen niye defolup gitmiyorsun” diye söylemediğini, etmediğini bırakmamış.

– O da bir şey değilmiş. Sabandan birer cılız atımızın boşaldığı buydu. Bir aya yaklaştı. Buradaki yedi evin yedi atını bir günde hırsız çalıp gitti.

– Hay Allahım, etrafım yangın gibi düşmanlar olduğunda ortada kalan bir öbek sele sazı gibi zar zor halimiz vardı. Allah'ın cezaları, hiç olmazsa bu oturan elli ailenin kim olduklarını düşünselerdi. Birinin olmasa, diğerinin kapılarında kul köle olmuşlardı ya. Ata babalarıyla, otuyla girip külüyle çıkanlardı. “Biçareler, çabalamışsınız, sizin de karnınız tok, sırtınız pek olacak. Bir gün görün artık!” diye canları acımaz mı! Şimdi yaptıkları tamamen kurt kanunu gibi! diye Darkembay yine üzüntülere daldı.

– Kaybolan yedi atı bu arada fakirlerin ricasıyla bu dördümüz takip edip aramaya çıkmıştık. Hırsız uzaklardan biri değilmiş, Kızıl Mola'dan bulduk. Çalan Akımbet'in hırsızları da, onlara yataklık eden sinsiler de bulundu. Elimizde avucumuzda olanı ihbar edene verip artık malımızı geri alalım derken yine bir belâ geldi. Kızıl Mola'nın bolısı senin kardeşin Iskak ya! Hırsızda malımız çıktığında: “Bolis, kendi Iskak'ımız. Verdirmeden bırakmaz, gözünü dört aç diye Akımbet'in hırsızını sıkıştırmıştık. O biraz buna yanaşmıştı. Savunduğu konu: Bu hırsızlığım değil, kendi memleketinin adamı Serikbay'a giden alacağım mal vardı. O, bu.

“Bunu al” diye bana verdi. Serikbay'la senin gibi fakirlerin arasında davamız var gibi görünüyor. Sen önce o taraftaki davamı hallet! Bize bu malı teslim eden Serikbay'ı bize getir” demesin mi! Tekrar buraya geldiğimizde, akrabaya şikâyet edelim diye düşündüğümüzde, geçen seneden beri o sinsi Serikbay Kaşama'da kışlıyormuş. Kaşama, Takecan'ın yeriymiş. Öyle geldiğimizde Takecan Serikbay'ı bize hiç göstereceğe benzemiyor. Toz bile kondurmuyor. “Fakirler saçmalamasın, Serikbay da kendileri gibi garibanın teki! Ona ben arka çıkıyorum. Benim fakirim, benim yoksulum, ona kol kanat gereceğim” diyerek hemen fakir babası olup çıkıvermiş. Serikbay denen iti öyle bilsek, Ta-

kecan'ın destekleyip birlikte tezgâh kurduğu hırsız, diyorlar. Şayet hırsız değilse hiç bir mesleği yok. El içinde dolup taşan bir malı da yok. Tek başına bir evi, ıssız yeri kışlak eder mi? Kısacası Serikbay ele düşmedi. Paçayı kurtardı. Akimbet'e ayaklarımıza kara sular inerek gidip bu dördümüz yine varsak artık o tarafın kapısı yüzümüze kapanmış. Takecan, Iskak bolısa, senin kardeşine mektup yazıp adam göndermiş. "Fakirler benim düşmanım, onların malına takipçi olma, yardım etme. Aksine dirsek çevirip kov gitsin!" demiş. Artık bize karşı kullanılan sözü Akimbet, Iskak bolıstan duymuş. Yedi at bir yana, yedi deri bile alamadan kuyruğumuzu kısararak döndük. İşte demin adı geçen seçim olsa, geçen seneki ekini, bu seneki ekini söyleyip ve bütün bu yoksulların bindiği yedi atını arayıp ona gitsek diye düşünüyorduk. Bu konuda bize akıl ver! Seninle söyleşip oturan sadece bu dört yaşlı deme. Gözü yaşlı elli fakir ev! diyerek sözünü bitirdi.

Abay sohbet boyunca birkaç kez suratı asılıp bazen öfkeyle dişlerini gıcırdattı. Konuşmasını sert sesle, hatipçe, etkili dille yapan Darkembay'a bakıp gözünü almadan oturup birkaç defa iç çekti. İçinden kendi ağabeyi Takecan'ın yaptıklarıyla öz kardeşi Iskak'ın davranışlarına mahçup kalıp sinirleniyor. Namus, utanma, nefret, hepsi de içinde dalgalanıp akıllı beyninde, gözün dumanı gibi yoğunlaşıyordu. Günahsız, uyanık yaşlının sözünü dinlerken beraberinde bir şiirin mısraları geliyordu. Ritimli bir cümleyi burada bulup içinden tekrarlıyordu.

... Akıllı zekiyse utanıp mahçup olacak iş yapma.

Mahçup olunacak iş ya. Geri zekâlı, cahil yürek, obur karın var. Onlar için utanmak ne, merhamet ne, adalet ne!

Darkembay, konuşmasını bitirip ev içini sessizlik kapladığında Abay kendi düşüncesini söyledi.

– Böyle bir yavuzluğu yapan, benimle aynı baba, aynı anneden doğan biri ağabey, biri kardeş olamaz. Onlar adına ben de suçluyum. "Arsız elim yaptı, arlı yüzüm utandı" demem kimi teselli edebilir? Sizlere ne yararı olabilir! deyip Abay yaşlı dostlarına başında biraz değişik gelen ama sonra sırrı açılan bir konuşma yaptı. O, şehirde Miha-

ilov'la söyleştiği birçok sohbetten kaynaklanan durumdu. Onu anlatarak kendi aklına, halk hakkında şimdi gelen büyük bir düşünceye vardı. Bu düşüncesini bu arada bulup söyledi.

– Bir zamanında, fakirler grubuna katıldığını söylediğinde benim bugüne kadar, aklımda hiç gitmeyen doğru bir söz söylemiştim Darkembay. “Derdi birin, günü de bir. Akrabam soydaşım değil, kendimle derdi bir, zahmeti bir fakirler” demiştin. Bunu ben halkın derdini kendine dert edinen bir Rus düşünürüyle sohbet ettiğimde daha iyi anladım. Çile sahibi alt sınıfın dert ortağı sadece Kazak içinde değil, sizler gibi horluk ve zulüm altında inleyen milyonlarca halk Rusta da varmış. O da milletim Rus diye, soyum diye, çarıyla büroktarına, idarecisiyle yöneticisine boyun eğmiyor. Aksine “Kanımı içen oburlar bunlar” diyormuş. Aynen sizler gibi. Düşündüğümde sadece Kökşe–Mamay boyundan çıkan fakir kesiminin derdi bir değil. Onların Sibiryaya ve Rusya’daki bütün Rus fakirleriyle feryadı, derdi bir imiş! dedi.

Kendi düşüncesinin bu istikamette oluşuna Abay sevinerek güldü. Onun sözünün gerçeğinin derinliğinden hâlâ tatmin olamayan Darkembaylar ihtiyatla güldüler. Abay konuşmasına devam etti.

– Yine düşündüğümde Tobıktı–Kerey, Karakesen–Nayman içindeki tüm bolis Semey, Ombı, Orınbar ve Moskova’daki tüm bürokrat grubuyla aynıymış. Buna dokunsan ona, ona dokunsan buna degecek gibi sırrı varmış, yaşlı dostlarım. Demin sözettığım Rus düşünürü alt tabakanın derdini dava edinen asil yiğit. O söylemişti. “Kalabalık halk, kendisine çektiren bürokrat zulmünden kurtulmak için başkalarına yalvarmasın. Kendi keskin baltasına güvensin” demiş. Bazen sizin dertlerinizi dinleyip “keşke, o kara balta, Kazak bozkırındaki nice dert getirenlerin damarına “küt” diye vurup kesseydi?” diye düşünüyorum. Çok düşünüyorum! dedi.

Ama bu sözler, dışarıya söylediği olmasa Abay’ın birisine danışıp söylediği sözler değil. Derin düşüncesinde. Bu oturan yaşlılara Abay’ın akıl yardımından önce şimdi hemen fiili yardımı lâzım. Onu farkettikten sonra hemen değişti. Buna bakıp oturan dört yaşlının yüzlerine bakarak geçip şimdi hemen kesin kararını söyledi. Yaşlıların

tahmin etmediği dostluk yardımının göstergesiydi.

– Seçim kongresi Arkat'ta değil, dışarıda Baldıbek'te olacak. Bu sıralarda başlamış olabilir. Şehirde duymuştum. Bu belâlı toplantıya katılmayacağıma karar vermiştim. Ama sizler için bu evde bugün duyduğum yavuzluk, zorbalıkla mücadele için özel olarak gidiyorum. Üç gün sonra buradan Baldıbek'e doğru sizler de hareket edin. Geçen seneki, bu seneki ekinin, kaybolan atların hepsinin davasını Takecan, Iskak, Maybasarlardan isteyeceğim. Sadece kırk ev adına "Haberci olup ben geldim dedikten sonra bir ikiniz o kongrenin seçimi başında bulunun. Darkembay sen git. Yanına bu Dandıbay'ı al. Bu da sana çeken yaşlı fakirin biri ya. Karar bu. Kalan sözümüzü seçim başında konuşuruz. Yalnız üç gün sonra yola çıkınız. Biz gideceğiz! Baymagambet atı hazırla! diye Abay yerinden kızgın halde kalktı. Aceleyle hareket edip tez davrandı.

Baymagambet, Abay'ın acele eden sinirli haline kendi çabuk, uyanık hareketiyle karşılık verip evden atlara doğru koştu. Abay çabuk hazırlanıp giyinmeye başlamıştı. Yerinden kalkıp yeleğini, hafif uzun parkasını giydi. Saatine bakıp şimdi yaşlıların yüzüne baktığında onların birşeyler söylemeye çalıştıklarını farkettiler. Dandıbay, Erenay'a yüzünü çevirip fısıltılarla yarım yamalak birşeyler konuşuyor. Birşeyler danışacak gibi. Abay kalktığı halde Dandıbay'a doğru eğilerek

– Hayrola Dandake? Birşeyler söyleyecekmiş gibi bir halin var. Bana söyle, ne gibi bir endişen, engellerin var? diye Dandıbay'dan yüzünü çevirip Darkembay'a da bakmıştı. Darkembay ciddi suratını hiç bozmadan Abay'a bütün vücuduyla döndü.

– Verdiğin aklında, kararın da hepsi yerle yerinde. Oraya gitmeden hakkımızı alamayacağımızı biliyorum. Bu insanlara gitmek için mani olan sebep yine yoksulluk ya. O Balkıbek'e en azından iki kişi gitmek lâzım. Dandıbay'la ikimize gel demene katılıyoruz. Ama bunların sinip oturmasıyla nasıl gideriz?" diyorlar. Atlarının yedisinden birden giden fakir obada nerede atla sağlam giyim kuşam var ki? dedi. Bunun sözünü tastikleyen Erenay:

– Hiçbir bineğimiz yok, Abaycan! demişti. Dandıbay da buna

çarpıcı bir sözle katıldı.

– Vay anasını... Fakirlik ensemizin dibinden ayrılır mı hiç. Elimini ulaşıcağı yere dahi göndermiyor. Elimizi kolumuzu bağlayıp cüce çocuk gibi. Bu Eralı'nın bölgesinden kuzunun gideceği yere kadar bir vasıtam bile yok. İtin öldüğü yer olan Balkıbek'e ben nasıl ulaşayım?! dedi.

Abay, bu sırada kararından vazgeçmedi. Hemen cevabını verdi.

– Birinizin atı var gibi geliyor bana. Diğer biriniz de benim koşup geldiğim dıştaki küçük kula atı alsın. Dandıbay, yaz boyunca buna sen bin. Yılkı otara çıkarken verirsin. Darkembay, demin sen atla birlikte giysiden bahsettin ya! dedi.

Dün akşam bu eve getirilen uzunca yeni beyaz sandığı Abay kendisi giderek kapağını açtı. Ondan iki parça kumaş aldı.

– Bu alt üstle birlikte bir çapan olur. Darkembay bunu sen diktirip giy! dediğinde ihtiyaçların hepsi konuşup sevinerek güldüler.

– Bravo!

– Çok yaşa!

– Sevindirdin yavrum!

– Yiğidim sağ ol! diyorlar. Gürültülü konuşmalar arasında Darkembay, Abay'ın elinden kumaşı alıyor.

– Bu nasıl iş Abaycan? Zorbalığı Takecan yapıp diyetini sen mi ödüyorsun acaba? dedi. Kendisi de gülüp diğer arkadaşlarıyla beraber Abay'ı da güldürdü.

– İdarecinin önüne gitmeden bir at ve giysi diyet olarak aldı bu fakir. Artık peşini bırakır mı, diye yine güldü. Abay, kendi gönlünü de, yaşlıların gönlünü de neşelendirmesinden hoşnut oldu.

– Ses çıkarma Darkembay, bunun diyet olduğu doğru. Bu babalarına, babamın yaptıklarının karşılığı olsun. Takecan, Iskak'la hesabımız ileride. Onların diyet vereni olmam, diyet alanı olurum. Bu andım olsun. Sadece ayağını yere sağlam basıp onu yıkmaya çalış. Tokpambet çarpışmasının önünde Baydalı söylemiş diyorlar ya: “Süyindik akılı Sügir'den alacağına, bu fakir yiğit Darkembay'a danışsana.” diye,

Dandibay'la ikinize git dememin sebebi bu. Tuttuğunu koparmazsan, halklar eteklere indiğinde, ikinizi “Fos çıktı” diye bu fakirlerin önünde, halkın gözü önünde hesaba çekerim! dedi. Evdekileri biraz güldürüp Eranay'la Karake'ye:

– Burada kalan iki yaşlıyı, bu söze şahit ettireceğim. Bunlarla yüz yüze görüşmeyi güze bırakacağım! dedi.

Bu sırada: “At hazır” diye Baymagambet geldiğinde evdekilerin hepsi dışarı çıkmaya yeltenmişti. Abay'ın deminki sözüne cevap olarak sesli konuşup gülerек gelmekte olan Erenay:

– Sözün söz. O zaman bu ikisinin kararını da size söylettireceğim! demişti. Kareke, Dandibay'la Darkembay hakkında teminat verdi.

– Tanrı şahit, dil ve çeneye birşey olmazsa yanında sen olduktan sonra bu iki arslanın bolıs bir yana, general bile elinden sıyrılamaz. Sen bu ikisini boşuna seçmedin, bilerek seçtin ya ışığım. Namludan çıkan kurşun geri dönmez misali cesur batır bunlar olmazsa fakirlerin vay haline! deyip dışarıya çıkar çıkmaz bu konudaki sözü bağladı.

Genelde üç atın koşulduğu faytona, kula ve kestane renkli iki at koşuldu. Baymagambet faytonu biraz sürüp, Darkembay'ın evinin yanından usulca yürüttü. Fakirlerin sade, köhne evlerinden çıkan pek çok ufak çocuk arabanın etrafına toplanmıştı. Şimdi yolculara yol vererek iki kenara çekildiler. Gölgede yatmakta olan, kılları değişmeye başlayan zayıf kancık it, cılız enikler, bodur erkek köpekler çenileyip havladı. Renkli gruplarıyla arabanın peşinden koşturdular. Erenay'ın yanında Abay'ı uğurlamak için toplanan yaşlı hanımlar, yaşlı–genç erkekler, çocuklar vardı. Erenay, onların ortasında durup Abay tarafına bakarak iyi bir yorum getirdi.

– Allah'ın kudreti, bu çocuğun gençliğinden akrabalar ümit bekliyor. O ümit, hâlâ bir ümit. Boşa gitmiyor gibi. Bizim anlaşıp sözleştiğimiz, en yakın bildiğimiz insan bu idi. Yolun açık olsun, gerçekten bize ümit ışığını getiren gençmiş! dedi.

Deminki sözünü ciddi suratla dinleyen kalabalık fakire baktı.

– Çalınan yedi atınızı iade ettireceğim, diyerek gitti. Geçen se-

neki, bu seneki ekinlerin zararını ödettireceğim, diyerek gitti. Ben ondan bahsediyorum! diye sözünü tamamladı.

Duyar duymaz, kalabalık ortasında hep bir ağızdan tekrarlayıp hareketli sözler söylendi.

- Yedi at!
- Geri verecek!
- Hakkımızı alacak!
- Ekinin zararını ödetecek!
- Geçen seneki, bu seneki ekinin!
- Bu seneki ekin!
- Karşılığını alacak!
- İnşallah olur!

- Söylediği gerçekse, yolu açık olsun! sözleri sağdan soldan işitildi. Kalabalık fakirlerin gözleri duman içinde hayal meyal görünen arabaya baktı. Yarım ümidi o arabanın ardından gidiyor gibi. Tüm fakir obası olarak ardından uzun uzun bakakaldılar.

Abay, bu seferki gidişinde uzun süre kalarak gelmiş. Mihailov, Andreev'le baharın ilk günlerinden itibaren başlayan sohbetleri, Abay'ın hayatındaki nice görüşmelerden farklı. Dünyanın birçok sırrını açan verimli, cazip ders gibi olmuştu. Şehirde bundan dolayı gecikmiş. Şimdi yaz ortasına geldiğinde halk yaylanın en kenar mekânlarındaymış. Abay'la Baymagambet, Eralı'dan çıktıktan sonra bir gecelik mola verip hızla yol alıp ikinci günü akşam üzeri Kunanbay obasının civarına ulaşmıştı. Yolcuların yay çizerek yanından geçtikleri büyük beyaz oba, Botakan ocağında yerleşen Takecan obasıymış. Yılıksı çok, kalabalık koyun sürüsü, on kadar evi olan bu oba kısa zamanda gelişip kalkınan zengin bir oba haline gelmiş.

Abay, Baymagambet'e:

- Bu obaya uğramadan gideceğiz, dedi.

Ulcan obası ve onun yanındaki Abay'ın obası Baykoşkar'da. Buradan kuzu yayılımı kadar mesafedeydi. İnsanlar yatmadan, çocuklar

uyumadan, uzun zamandan beri görmediği yakınlarına Abay bir an önce ulaşmak istiyor. Yol, Takecan obasının kenardaki sade evlerine yaklaştığında, Abay'ın aklına önce Karacan geldi. Baymagambet'e dönüp:

– Şuna bak Baymagambet. Bu güçlü olsa da, çoban, süt sağıcı, gözetçi veya hayvan bakan birinin evi gibi. Evi çok sade yapmış. Bir üzik bir tuvruluk keçe verse, kahrolası Karacan'ın nesi eksilirmiş! Ne düşünüyorsun!? dedi.

Baymagambet yanında oturduğu halde Abay'a ciddi suratını çevirip iri gök gözleri parlayarak gülümsedi.

– Kahrolası Karacan'ın eli sıkıdır Abay ağabey! İş yaptırdığı hizmetçileri olmasa sıradan gariplere koltuk çıktığı yok. İşlerini yaptırma da yardım etmek istemez! dedi.

Bu sırada yolcular, obanın yanından geçerken Botakan'ın bol sulu uzun bulağına, yayılımdan tozu dumana katıp koşarak gelmekte olan yılki sürüsünü gördüler. Abay, bu yılının kapladığı yere göz süzdü.

– Bunların hepsi Takecan'ın yılması mı? Ne zaman, nasıl çoğaltmış, Baymagambet? dedi.

O sırada süratli gelen arabaya, oba tarafından koşarak gelmekte olan bir atın sesi duyuldu. Abay'la Baymagambet, birlikte dönüp baktılar. Dağ gibi alnı akıtmalı siyah ata, semiz kunana gümüş eyer koşumu eyerleyerek binen yetişkin çocuk Azimbay koşturarak gelmiş.

– Essalamualeyküm Abay amca! diye yaklaştı.

Abay, çocuğun selâmını alıp obanın, anne babasının hal hatırını sordu. Bu Takecan'la Karacan'ın yetişkin tek oğluydu. Geniş yüzlü, esmer, kısık gözlü, alnı çatık, donuk yüzlü çocuk. Hal, ahvali arzettikten sonra Azimbay, annesinin özellikle gönderdiği selâmını yürüyerek Abay'a iletiyor.

– Abay amca, beni size annem gönderdi. “Bizim obaya inmeyip çam sakızı çoban armağanını esirgemesi de neyin nesi! Çayını, şekerini, kuru üzümünü sabahdan adam gönderip zaten aldıracağım! Gelinler bitirmesinler, diye söyle! dedi. Beni, özel olarak size selâm vermem,

bunu iletmem için gönderdi! dedi.

Çocuk bu sözü söyleyip annesinin tembihiyle Abayları taşlamış gibi alaylı yüzle güldükten sonra atının başını çevirmek üzereydi. Şimdi geri döneceğe benziyor. Abay ona: “Dur, beri gel şöyle!” diye arabada oturduğu yerin yanını gösterdi. Yanlamasına gelen Azimbay’a amcalığın verdiği yüzle konuştu.

– Yavrum, istediğin çam sakızı çoban armağanı ise bu arabada-kilerin hepsi senin. Kendin bizimle gelip bizim obada kalıp sabah hepsini alıp götür. Babanla annene bugün uğramadan gitmemin nedeni akşam batmak üzere. Önümüzde hepimizin büyüğü olan büyük anne ile dede var. Oba uyumadan ilk önce onlara selâm vermek için acele ediyorum. O başka bir konu! deyip Baymagambet’i ağırdan aldırdı. Arabanın yürüyüşü yavaşladığında çocuğa yine birkaç söz söyledi.

– Sen büyüyüp delikanlı olmuştun. Annenin her söylediği yerli yerinde olamaz. Uzaktan gelen amcana hal hatır sormadan “Alacağım, verdikten sonra git” demek doğru mu? Şöyle bir düşün! O annense ben de amcanım. Böyle şeylere dikkat etmen lâzım, anladın mı? diyerek çocuğun yüzüne inceleyerek bakmıştı. Azimbay anlamamışa benziyor. Al yüzü morarıp renkten renge girip bozardı. Donuk çehresi kıpırdıyıp ekşidi. Abay’a cevap vermedi.

Abay, bundan sonra başka konulara girip:

- Bu yılki sürüsünün tamamı sizin obanın mı? dedi.
- Elbette bizim obanın, başka kimin olacak!
- Sayıları ne kadar?

Çocuk cevap vermeyip sessiz kaldı. İçinden iyi bildiği yılki sayısını söylemeyi uygun görmedi. Babası Takecan, hergün saydığı yılki sayısını, çocuk eve güderek geldiğinde “Büyütme, başkasına hayvanın sayısını söyleme!” derdi. Çocuk söylemedikten sonra Baymagambet, Abay’ın sorusunun cevapsız kalışına kızıp kendi bildiğini söyleyiverdi.

– Bu sene taylarıyla beş yüze ulaştığını duydum. Bu yılki sürüsünün manzarası ondan daha çok olduğunu gösteriyor, dedi.

Çocuk, buna rağmen sırrını vermedi.

Abay, ciddileşip büyümekte olan bir kötülüğü görmüş gibi iç çekti. Sesi değişip kendi kendine söylenir gibi konuştu.

– Bundan on beşe sene önce ikimiz çeyizimizi, hakkımızı aldığımızda seksener yıllık düşmüştü. Takecan bolışlığında sülük gibi emmiş. Geçen sene seçimde inmeseydi kimbilir sürüsü ne kadar olurdu! dedi.

Donuk yüzlü çocuk, bu amcasına ısınamayıp içinden kızıp öfkelenmiş. Şimdi bu sözden sonra kurnazlığı, haramı benimseyen gönlünü inatçılık, büyüklük sardı.

– Bolışlıktan inmese diyorsunuz. Siz galiba duymadınız. Yeni düzenlenen seçimi duymadınız mı, babam yine bolışlığı kazandı. Söylemeyi unuttum, müjde, yaklaşık bir haftadan beri bizim obaların tümü sırasıyla şenlik, toy düzenleyip at yarıştırap kutluyorlar, dedi.

Abay bütün vücuduyla aniden çocuğa dönerek baktı. Bu bölgedeki en önemli yenilik olan bolis seçimiyle ilgili sordu. Şehirdeyken Kazantsev adlı köy başkanının bu civardaki üç dört bolısın, kendi yönettiği bölgede seçime gittiğini biliyordu. Ama kimin seçildiğinden Abayların hâlâ haberi yoktu.

– Babanı kim seçti? Hangi bolışlığa seçildi?

– Başkan Kazansıp seçti. Babam Kızıl Adır'a bolis oldu.

– Kızıl Adıra? Çıngıs'a kim oldu?

– Çıngıs'a bizim memleketimize, Şubar amcam seçildi. Kızıl Malaya yine tekrar bolis olarak Iskak amcam seçildi. Böylece Hacinın üç oğlu, üç memlekete bolis oldu diye ta Şakpak'tan Cılandı, Ken Konıs, Döngelek Konıs, Baykoşkar'a kadar tüm İrgızbay neşe içinde. Galiba haberiniz yok. O zaman bir atlık müjdem varmış Abay amca sizden! diye sözünü bitirdi.

Bolis olan babası ile amcalarının haberini söylerken çocuğun yüzü al al olup nurlandı. İçinde taşan sevinci gizleyemeyip neşeyle yansıttı.

Bu çocuk, idareciğilin, amirliğin cazibesini görüp tadına varıp

hevese gelmiş çocuğa benziyor. Deminki haberi söylerkenki davranışından Abay içinden: “Bu büyümüş galiba. Epey dersi kulağına aldığından, işe söze şimdiden dalayım diyen çocuk ya!” diye düşündü. Bununla birlikte içindeki Azimbay’ın tutumunu beğenmeyen sert eleştirisini de yaklaşımını da gizleyemedi. “Yavuz ite benzeyen sen, nasıl bir insan olarak yetişirsin acaba? Olsan da Takecan’dan daha yaman olursun! Pençeni taktığında alıp götürürsün!” diye içinden bir baltaya sap olamayacağını düşünüp sesizce kaldı.

Müjde istemesine Abay’ın cevap vermeden bir kelime dahi olsa söz seylememesine çocuk yine sinirlendi. Önceleri annesinden sık duyduğu bir sözü aklına getirdi. “Kıskanıyor, bizden malı da namı da Abay kıskanıyor” dedi. O annesinin ikna edici sözleriyle dıştan Abay’ı beğenmeyen Azimbay, şimdi bunun kıskançlığına gözleriyle şahit oluyor. İçinden katı bir hüküm çıkardı. “Kıskanıyorsun ya, sesinin soluğunun kesilmesi bu nedenle zaten. Öyleyse seni biberleyecek bir şey daha söyleyeyim” diye düşündü. Abay çocuktan duyduğu haber karşısında düşünceye daldığı için Azimbay’ın yanında olduğunu unutmuytu. Yuvasına girmekte olan kızıl güneş bir defa yüzünü çevirip gözü kamaşarak Baymagambet’e:

– Sür, biraz hızlı! demişti.

Ter içinde kalsa da, akşamki yürüyüşten daha da kızışan çift at tıksırıp yeniden topukladı. Yeşil çimenli dümdüz Botakan’ın kısa otunda araba gıcırdamadan, takırdamadan hızla yol aldı. Azimbay’ın artık bunlardan geri kalması gerekti. Şimdi obada uzaklaşıyor. Akşam üzeri olduğu için yıldı suya kanıp akşamki yayılıma doğru dağınık halde gitmeye başladı. Hayvana düşkün çocuk Azimbay, alını akıtmalı kara kunanını düşünüp obaya çabuk dönüp yıldıya göndermek lâzım. Akşam karanlığı çökerse kalabalık yıldıyı bulamayıp yolunu şaşırarak da mümkün. Bunun yanı sıra yabancı Kerey’le komşu olarak oturdukları için yıldıya hırsızların sürekli girdiği, çalıp çırpmanın çoğaldığı zaman. “Atıma birşey olur mu!” diye bir endişe de taşıyordu.

Ama buna rağmen çocuk Abaylardan geri kalmadı. Deminki Abay hakkında düşünen tahrik edici sözü, artık ona duyurarak söylemeyi düşünüyor. Haylaz, yaramaz çocuk Abay’ın yüreğini yakacak

haberini ne olduğunu gayet iyi biliyor. O da, son günlerin yeniliği. Geniş yayla, tüm el, Kunanbay çocuklarının hepsinin bolis olmasını ballandıra ballandıra söylemekle beraber, yeni durumu da dillerinden düşürmüyordu. Çoğunluğun içi yanıp bolislara beddua edip insanın içini yakan kötü haberdirdi. “Bunu duyduğunda Abay çatlayabilir. Destek vereceğim diye bir türlü vazgeçmiyordu. Şimdi güçlüyse, ortaya çıkıp kurtarsın bakalım. Bu konu, Abay’ı mağlup edecek yönüm. Dediğimi çaresiz kabul etmek zorunda bırakacak bir kozum” deyip bugün öğleyin kızım içerken babası Takecan söylemişti. İrgızbay’ın aksakal, karasakallarına böyle konuşup otururken Azimbay, aklında yer edip iyi anlamıştı. Çocuk bu yeni olanı, Abay’ın yanına yaklaşarak koşturup eğilerek açıkça iletirdi.

– Hah! size söylemeyi unutmuşum. Babamları bolis seçen Kazansıp “Bazaralı’yı yakalayıp verin” diye tembihlemiş. Bu emirle üç dört bolis birleşip şikâyetname verip Baralı’yı tutuklatıp dün şehre göndermiş. Hepsi pusatlı askerler, yolda kaçabilir, diye devceye bindirmişler. Geceleyin de eline ayağına pranga vurup götürmüşler, dedi.

Bu haberi iletten çocuk şimdi akşamın alaca karanlığında beyaz dişlerini sırtarak gülüp atını durdurdu.

Abay, çocuğun yüzüne sert, öfkeli bir bakış fırlattı. Arabanın üzerine kıvrılır gibi arkasına döndü.

– Hay Allah cezasını veresiceler! Daha koltuğuna oturur oturmaz eski itliğine başladı desene şuna! Kurt ağızlı yırtıcı sırtlanlar! dedi.

Kurdun ağzı, Abay’ın aklına Azimbay’ın deminki sırtan gülüşüyle geldi. Ondan kaynaklanan olumsuz bir duyguyla devam etti. Bundan biraz önce “Yavuz it gibi” yüzünü görürse, şimdi dudakları kıpkırmızı büyük, şom ağızlı Azimbay kurt postuyla yine gözünün önüne geliyor. Abay’ın azarlama sözünün arkasını çocuk duymak istememiş. O sevinçle atının dizginlerini hızla çekip geride kaldı. Ama gitmekte olan arabanın arkasından seslice:

– İşte öyle git!” diye yine öfkeyle sırtarak geriye döndü. Uzaktan, büyük beyaz evli obanın yer ocaklarında alevler içinde yanan akşamki kızıl ateş, yenecek aşa doğru “Buradayım gel” derecesine çağırır-

yor. Midesine düşkün çocuğun akşamki et yemeğine aklı gitti. Alın akıtmalı kunanın dizginini toplayıp kalçasına kamçısıyla vurup obaya doğru koşturarak gitti. Tek başına koltukları kabarak çoşuyor. Hasımını altetmiş gibi keyfe gelip o karanlıkta yapayalnız “İrgızbay”, “İrgızbay” diye bağıra çağıra uran salıp delicesine koşturdu.

Baykoçkar’a Abaylar geldiğinde, oba uyumamıştı. Özellikle Abay’ın sevindiği, bunun üç dört çocuğu Akılbay, Abış, Magaş ve güleç kızı Külbasan da uyumamış. Onlar arabanın gürültüsünü duyup obalarından bağıra çağıra koşmuşlar. Abay’ın oturduğu arabaya gelip apar topar sormuşlar. Birileri hareketlenip daha biri arabanın arkasına binmiş. Magaş, Abış gibi küçükleri Abay’ın iki dizine oturmuş. Boy-nundan sarılıp hasretle kucaklayıp şuguldaşarak gülüp sanki dünya on-larınmış gibi sevindiler. Baymagambet atın başını, Abay’ın her zaman ilkönce selâmlaştığı Ulcan evinin sırtına getirip diredi. Şişman hanım Ulcan bir grup torununun kuşatması altında gelmekte olan Abay’ı, kendi büyük yatağının yanında yerinden kalkıp karşıladı. Sarılıp öpe-rek selâmlaştı. Aygerim, Aygızlar da bu eve gelerek Abay’la selâmlaş-mışlar. İri, geniş omuzlu, batır yapılı Ospan da geldi. Bağrı açık beyaz gömleğin dışından kadife yakalı ince çapan giymiş. Bunun yanında genç hanımı suna boylu Erkecan gelin birlikte girdi. Ospan Abay’la şen şakrak selâmlaştı. Sürekli gülüyor, yüksek sesle ev içindeki şugul-tuyu bastırarak konuşuyor. Kunanbay obasının hepsi bolis olup sevin-cini, Abay’a o da söyledi, müjde istedi. Abay, onun müjdesine yavaş-tan cevap verip Ulcan’a baktı. “Hayırlı uğurlu olsun. Şad şadımın için-deymişsiniz. Hayırlı olsun!” dedi. Ulcan da Abay’ın fazla sevinç gös-termeyen suratını anlayıp yavaş konuştu. “Hepimize hayırlı olsun yav-rum!” diye noktalandı. Ospan hâlâ gülmekten kendini alamayıp bolis olan ağabey ve kardeşleri için övünüp çoşuyor. Sert, kısa siyah bıyık-ları sıklaşmış. Top sakalı, seyrek halde simsiyah kömür gibi çıkmış. Ospan’ın gönlü, hayatın hangi cazibesi, hangi neşesi olursa olsun, hep-sine açıktı.

– Tek hayrı uzun olsun. Sevincimize sevinç katılıyor! dedi.

Abay’ın Azimbay’dan duyduğu son soğuk haberi, şimdi Ospan da “Kat kat sevincin” biri olarak müjdeliyor. Abay biliyor, Bazarah’ya

kin güden delişmen Ospan, Takecan'dan geri kalmamış olsa gerek. Art niyet taşımasa da, arına dokunduğunda hıncı çok. "Tuttuğu yerde eli, ısırdığı yerde dişi kalır" diye kışkırtıp yanlış yola götüren Maybasarlar az değil. O şimdi yolunu şaşırarak dobra dobra oturan halini belli ediyor. Ospan, ağabey kardeşlerinin mutluluk, mevki ve sevincinde, o dobra dobra haliyle Abay'ın payı olduğunu görüyordu.

Buradakiler bolis oluyorlar." Üst makamlar bizi takdir ediyor. Bizi tanıyıp bildikten sonra, şanımızı şerefimizi öğrendikten sonra Kazansıp kendisi seçti" demek istedi. Ben onlara "Allah'ı unutma. Aşır taşma. Üst makam senin neyini biliyor ki? İlkbaharda gidip yaz ortasına kadar sıcakta, Abay boşuna mı orada kalıyor zannediyorsunuz? Hepsine gelen bu büyük taltif, bu nimet neden? Şehrin üst makamlarıyla görüşüp anlaşılan Abay'ın yaptığıdır" deyip, bunların ağzını açtırmıyorum! diye kahkaha attı.

Abay, Ospan'ın buna en yakın kardeşi olduğu halde, böylesine bir hataya düşmesine iğneleyici bir gülüşle güldü.

- Yanımda olsan da, bazen benim hakkımda yanılırken, aysız karanlıkta yürür gibi yolunu şaşırıyorsun Ospan! Bir bolis olmayla seksen yılıksını beş yüze çıkararak Takecan'a mı koltuk çıkacağım?! Kızıl Molanın bolisi olup Tabıktı'nın hırsızını destekleyen Iskak için canımı mı vereyim?! Beni sevdiğin için kendince bana da bir şan şeref vermeye mi çalışıyorsun? Bu defaki seçimde kılımı kıpırdatmadım. Kendine göre yorum yapmak yerine, kenarda otur! diye güldü.

Ospan, bu söze rağmen durmadı.

- Tamam, arslan kardeşim. Bu söylediğine inanacak Tobıktı yok. Bu geniş yaylağın, kalabalık halkın yediden yetmişine kadar bir sor bakalım. Üçü birden Kunanbay'ın oğulları bolis oluyor. Şehirde kalıp dört elle işe sarılan Abay'ın bu işte parmağı olmadığına kim inanır. En iyisi bu sözünü kapat da bu bolis olan ağabey kardeşlerinin takdir ve teşekkürlerini almaya devam et. Ne yapacaksın? Deminki sözüne inanacak yabancı yok, hatta ben bile. Niçin inanayım ki? Bu şan şerefi, Allah'ın bahsettiği bu onuru feda ettiğin bir düşmanın mı var?!" dedi. Burnunun gösterdiği yoldan vazgeçeceğe benzemiyor.

Bunun bildiği yoldan şaşmayacağını bilen Abay çocuklarıyla annelerinin gözünün önünde artık tartışmaya girmek istemiyor. Konuyu Abiş'e çevirip onun okulunu, eğitimini sordu.

– Baba, ben bu günlerde Rusça da okuyorum, biliyor musun? Kış-laktan bu yana okumaya başladım! dedi. Abiş, Abay'a ev içinin gizlediği güzel bir yeniliği kendine söz hakkı gelince en başında söyledi.

– Rusça'yı size kim okutuyor, yavrum?

Akı ak, kızılı kızıl olarak neşe içinde oturan yakışıklı, kibar oğlu Abiş'i Abay kendisine doğru çekip kucaklayıp alnından öptü.

Rusça'yı ona kimin okuttuğunu Ulcan söyledi.

– İlkbaharda sen şehre gider gitmez, bizim Cidebay'daki obaya bir Rus genci gelmişti. Önce bir sene tercümanlık yapmış. Ona bu halk “Genç dilmaç” diyor. O, “şehirde yaşamaktan rahatsız oluyorum, kırmız içmek, yaylada bulunmak için gelmiştim. Torunların var ya anne! Hazır gelmişken onları da okutayım” dedikten sonra Abay'ın çocuklarını, yavrularını Rusça okutacağını demişti. Onu Abay'ın evinde okut-sun diye Akşokı'ya göndermiştim. İşte ondan bu yana sadece Abiş de-ğil, Magaş'ından Külbadan'ına kadar hepsi o genç dilmaç Bayıp'tan okuyor! dedi.

Abay, kendisinden gizlenen bunun gibi hoş yeniliğe çok sevindi. Aygerim'le şimdi ilgilenip:

– Nasıl, çocuklar, Küçük Molla'dan okuduğu gibi bunda da sü-rekli okuyor mu? Öğretmen disiplinli mi? diye sordu.

Aygerim, Abay'ı özleten hoş sesiyle cevap verdi:

– Çocuklar herşeylerini vererek okuyorlardı. Merak ve şevkle okuyorlar. Yaylaya doğru geçerek gelirken, hatta konaklama günlerin-de bile Abiş, Magaşlar bir gün bile derslerine ara vermediler. Dilma-çın kendisi de Kazaksever dedi. Narin gülücükler dağıtıp Abay'ın yü-züne sıcak gözlerle bakıp: Rus mollası ilginç oluyormuş. Sızlanıp dır-landığı yok. Çocuğu şekve getirip güle oynaya okutuyor! dedi.

Abay, Aygerim'in zeki, uyanık gönlünün farkında. Başını eğip bütün içtenliğiyle gülerek dinleyip onaylıyor. Ospan yengesini şakay-

la taşlayıp:

– Bırak, bırak! Allah'ın yoluyla şeriatı öğreten baban gibi molayı bir kenara bırakıp yarım yamalak dilmaçı niçin övüyorsun? Abay Rus okulunu seviyor diye, ikimiz de akı kara diye tutturup gidiyoruz! Sesimiz bangır bangır çıkıyor, dedi. Ev içi gülüştü.

Boğazını temizleyip, Aygerim'in sesine benzetip alaya aldı. Aygerim'i kaynana önünde mahcup edip sesini soluğunu keserek kahkahalar attı.

Abay, Abiş'ten, Magaş'tan, Külbadan'dan bazı sözlerin Rusça karşılığını sorup denedi. Yarışarak cevap veren çocuklarında "okuma, bilim" diye içlerinde kıpırdayan büyük bir istek ve şevki gördü.

Yemekten sonra Abiş, Magaş, Külbadan üçünü geniş çapanının etekleriyle örtüp kucaklayarak Aygerim'in evine doğru yürüdüğünde Abay içinden şükür etti. Demin akşam ona rastlayan Takecan'ın oğlu Azimbay'ı hatırladı. Onun kötü davranışlarından bu çocukları bambaşka. Gerçek çocuklar, ana sütü gibi pırıl pırıl çocuklar. Talim, terbiye bekleyen çocukları olduğunu düşünüp babalığın güzel duygularını tattı.

Abiş'i kucaklayarak dışardan gelirken:

– Yavrum Abiş, Rusça okumaya başlaman çok iyi olmuş. İslamî eğitimini yeterince aldın. Ben bu sene seni Rusça okuman için uzak yere göndereceğim. Allah izin verirse büyük bir alim olacaksın. Bu benim seninle ilgili en büyük babalık arzum yavrum! Benden önce kendiliğinden okumaya başlaman beni sevindirdi bir tanem! dedi. Yakınlaşan dolunaya, engin gökyüzüne bakarak durdu. İçten hayırlı bir dua söyler gibi oldu. "Bunun hayatını boşa çıkarma, isteğime ulaştır. Benim bulamadığım yüce bilime, insanlık vasfına, hiç olmazsa bu oğlum ulaşsın. Bahtını aç! Ey Rabbim, yardımını esirgeme!" dedi. Bu gece sevimli oğlunu bağrına basıp son derece gizli, içten bir dua etmişti. Abiş ses çıkarmadı. Ama baba merhametine dalıp huşu içinde. Yüzü bembeyazdı.

– Tabii baba, tabii! dedi.

Babasıyla ağabeyinin arasındaki bu anlaşmayı yaşa küçük olsa da

son derece duygusal bir çocuk olan Magaş da anlamıştı. Abiş'i kucaklayan babasının beline sarılıp:

– Evet, baba! deyip itiraz eden sesini çıkardıktan sonra yalnız Abiş değil ben de gideceğim. Ben de şehire gidip okuyacağım! dedi. Bunların yanında duran Külbadan da küçük Magaş'tan geri kalmayıp:

– Baba, baba diyorum, ben de, ben de gideceğim! Bana da Rusça okut. Bayıp'tan sorsana. O, bana Rusça'yı hepsinden önce öğreneceksin, diyor. Ben de gideceğim işte! dedi.

Abay dışarıda hâlâ eve girmeyip çocukların kuşatmasında neşeyle güldü. Külbadan'ın başını okşadı. Magaş'la ikisinin yanaklarından öperken söz verdi.

– Öyleyse ikinizi Abiş'le birlikte bu güz okula göndereceğim. Hepinizi götürüleceğim, söz veriyorum! dedi. Çocuklarıyla eve yaklaştığında Aygerim sessizce gülüp evin yanında duruyordu. Kapının keçe örtüsünü sağ eliyle dürüp Abay'a kapıyı açtı.

DAĞILIMDA

I

Abay, Balkıbek'teki seçim kongresine bir grup arkadaşıyla gitti. Eski arkadaşlarından şimdi yanındaki adamları: Erbol, Baymagambet, Şake var. Canıkbek'e gelip Erbol'un evine konuk olup seçim kongresine doğru giderken iki üç arkadaşıyla Asılбек de birlikte katıldı. O, bu geçen seçimde bolıslıktan inmişti.

Abay'ın yanında bu defa genç bir delikanlı olarak birlikte gelen büyük oğlu Akılбай'da var. Abay'ın çocuğu olarak bilirse de, Akılбай onun dizinin dibinde değil, Nurganım'ın elinde Kunanбай'ın küçük oğlu olarak büyümüş. Akılбай, tüm İrgızбай içinde, el üzerinde tutulan bir gençti. Kendisi Abay'a, akrabaların içinde en uzağı sayılabilir. Sıradan akrabasının biri gibi.

Bunun yanında iki delikanlı var. Biri Kazakбай. İri vücutlu, somak burunlu, çökük, gök gözlü biri. Aslı Çerkez. Şimdiki ismi Kazak-

bay, Kunanbay obasının komşusu. O, yaşça Akılbay'dan büyük, Abay yaşında. Olgun biri yanında olsun diyor. Nurganım onu Akılbay'ın yanına bilhassa katmış. İkinci kişi Mamay boyundan Akılbay'la yaşıt, genç delikanlı Mamırkaz. O, soluk yüzlü, iri gözlü, iri kıyım pehlivan adayı yiğit. Güldüren, iğneleyici dili var. Kendisi Akılbay'ı dostane yürekle seviyor. Akılbay nereye giderse gitsin, Mamırkazı'yı yanından eksik etmiyor.

Abay, grubuyla gelirken Akılbay çoğunlukla beraber yürümekten çekinip geri duruyordu. Mamırkaz'la ikisinin kafadarlığı, istedikleri gibi şakalaşmaları, gülüşleri, sözleri bir türlü bitmiyor. Abay, onların ara sıra ıssız bozkırda, uzakta bir başlarına kaldıklarının farkında. Bazen yarışa girip büyükleri de geçip ileriye doğru gidiyorlar. Ara sıra bir durup bir koşturan çocuksu hareketleri var. Abay çoktan beri bunun farkına varıp yanındaki Şake'yle Erbol'a mizah konusu ediyordu.

– Bu Mamırkaz'ı gerçekten Akılbay'ın samimi dostuymuş. Samimi olan arkadaştan insanın böyle, aynı yuvanın enikleri gibi, ayrılmadan birinin arkasından diğerinin yürüdüğü bir dönemi oluyor! diye Erbol'a baktı.

Erbol, gülererek büyük konur gözleri parlayıp Abay'a baktı. Abay'ın aralarındaki, gençlik dönemindeki cazip durumdan bahsederek geldiğini hemen anladı. Akılbay'la Mamırkaz'ın dostluğu da Abay'la Erbol'un dostluğu gibi. Öyle bir dostluklarının olduğuna Erbol inanmıyor.

– Dostluk mu diyorsun Abay! Gençlik, delikanlılık, eğlence olabilir. Öyle şeyleri düşünüp yeri avucunun içi gibi bilen, anlayan kurnazlar olsa gerek, böyle gör sen de bunları” diye insanları güldürdü. Erbol, Akılbaylar'ın tarafına baktı. Abay da oyalanıp birbirleriyle kafa kafaya veren durumlarını gördükten sonra:

– Kim bilir. Zenginin şımarık, el üstünde tutulan çocuğu, bencil, kıskanç olur. Diğer insanın bilimli, akıllılarının hepsinden uzakta durur. “Hepsinden de sen iyisin!” diyen dalkavukları seviyor, öyle mi, değil mi, Allah bilir! Akılbay'ımız bizim tanıyıp bildiğimiz delikanlı-

larımızdan değil! diyor.

Şake, Baymagambet, Erbolları bu söz güldürdü. Erbol, şakasını Abay'a yöneltti.

– Aslında elden gelse on altı yaşında evlenip çoluk çocuğa karışmamak lâzım. Gençlik döneminde “Sen babasın” dedirten çocuğu, böyle yiğit olarak yetişen çocuğu sevmez. Her zaman karşısına alır! dedi. Bu Abay'a sadece Erbol'un dostluğundan dolayı söyleyebileceği tatlı sert şaka. Abay'a ağabey dostluk yönünden hiç bir zaman değişmeyen Asılbek, Erbol'un şakasını can kulağıyla dinledi. Yavaş, kibar bir gülüşle tebessüm etti.

– Böylece, Erbol Akılbay'ı savunmaya çıktı desenize!

– Kement verdi!

– Verdiğinde de uzununu verdi!

– Kendisi zaten nazlı Akılbay'ı bundan sonra gemsiz, koşumsuz git diyen bir mana çıktı! deyip Şake, Baymagambetler gülerек başbaşa konuşarak geliyor.

Bu grup Balkıbek'e erken ulaştı. Hem uzun ırmağı hem büklüm büklüm bayırı olan bu Balkıbek adlı mekân seçim kongresi için özellikle tahsis edilmiş yer. Seçim kongresi, komşu üç dört boyu toplayan seçim. O boyların tartışıp danışıp hesaplaşacakları yeri. Böyle toplandı mekânının tartışmaya kapışmaya girecek boyların hiçbirisinin mekânında olmayıp ayrı bir yerde olması mantıklı.

Kendi mekânında güçlü olmak, çoğunluk oluşturmak gibi şeyler, bu boyların ileri gelenlerinin hiçbir zaman eksik etmedikleri kötü karakteri. Balkıbek mekânı ise bir tarafı Tabıktı, bir tarafı Sıban–Nayman, bir tarafı Kerey yaylağının üç taraftan gelip keşiştiği merkezinde. Üç boy arazisinin hududu. Yeşil çimenleriyle, billur suyu olan verimli bir mekân olmasına rağmen her sene boş duruyor. Üç boyun birbirinden kıskandıkları yer. Birisi yerleştiğinde: Göçünü çek. Sadece sana ait değil. Burası tarafsız mekân” diye diğer iki boy konuşarak ayaklanırlar.

Bu sene, bu üç dört boyun beraber olmaya mecbur oldukları zamanda, Balkıbek'ten daha iyi yer arasalar da bulamazlardı. Bu seferki

Balkıbek seçimine, Semey hudutları içerisindeki kaza başkanı Kazantsev'in bölgesine bağlı dokuz bolıslı halk toplanacak. Tobıktı dört bolıs, iki bolıs Sıban, iki bolıs Vak, Bura. Hududu bu bolıslardan ayrı olsa da arazisi komşu olan Kerey de var. Balkıbek'e en yakın halkın biri o Kerey. Onlar da bu seçime katılıp evlerini dikip dilinden bal damlayan hakimlerini seçip davaya çıkarıp hazırlanıyor.

Kazantsev bölgesinin tüm bolısında Kunanbay oğullarının en etkili olduğu dönem bu idi. Son yapılan seçimlerden beri sadece Tobıktı değil, komşu Kerey, Sıban, Vak, Bura; hepsi de Kunanbay'ın üç oğlunun birden üç memlekete bolıs olduğunu dillerinden düşürmüyorlar. Dikkat çekip, şaşırıp da kıskanıp, yanıp da söylenenler bunların kendileri gibiler. Her boy halkın bolıslığa, idareciliğe soyunup geldikleri güçlü obaları da vardı.

Irgızbay yükseldi. Eskiden ağa sultan olarak Kunanbay otururken, namı şanı yedi düvele duyuldu, diye halklar hayran kalmışlardı. Şimdi Kunanbay, boy işine girmeyip evinde oturuyor. Çiçekler arasına çöken buğra gibi rahatına bakıyor. Ne olursa olsun idarecilik ile şans hâlâ bunların başı üzerindeymiş. Üç arslanı, üç memlekette at oynatıyor. Böylece tüm Tobıktı yine de Irgızbay'ın yumsa yumruğunda açsa avucunda oluyordu. Bir Tobıktı değil, Kızıl Mola'ya bolıs olan Iskak, Vak, Bura'yı, Sıbanı da kanatlarının altına alıyor. Eğildiğinde İrtiş, yayıldığında Çıngıs misali, aşır taşıdığı bu çağ bu Irgızbay'ın! diye çok insanlar konuşuyor.

Erbol, Balkıbek'teki seçim kongresine bundan önce gidip insanların düşüncelerini yoklayıp dönmüştü. "El" diye böyle durumlarda kalabalık halkı söylemez. İleri gelen; sözü geçen, emrini otoritesini yürüten bolıs, hakimi ve onların etrafında dört dönenleri söylüyor. Balkıbek'e doğru gelmekte olan yolun son safhasında Abay'la Erbol gruptan bir kenara çekilip başbaşa sohbet ederek geliyordu.

Deminki Kunanbay'ın oğulları hakkındaki halk arasındaki söylentiyi ileten Erbol idi. "El davranışlarını, insanların tutumlarını beğenmedim" diye, ileri gelenlerin tamamını eleştirip ateş püskürten Erbol idi.

– Hepsinden de tiksindirici olanı, şu günlerde ne çok; rüşvet ve cep doldurma çok. Ne biçim oburlar, doymazlar olduğunu anlamıyorum! “Deveyi hamutuyla yutar” denen o kibar bir oburlukmuş. Aygır sürüsüyle yılkı, yüzlerce koyun, saf saf getiren gürültüyü de duydum. Ondan sonra şehrin üst düzey bürokratları, memurları da, geberesiceleler açıkça, gözünün içine baka baka yiyormuş. Bu seferki Takecan ile Şubar’ın bolıslığı için Kazantsev Kızıl Mola’ya gelir gelmez Iskak herşeyi hazırlamışa benziyor. Yirmi yilkının aşağı yukarı tamamını Kazantsev’e kendisi hediye etmiş diyorlar. Ondan olsa gerek, Kazantsev Tobıktı hududuna yaklaşır yaklaşmaz Takecan’ı dilinden düşürmüştü. Böylece bürokratlara verilen rüşvetin karşılığı olarak bu günlerde bolıslar, sağdan soldan yarasa gibi emiyor. Kıvamına gelip enseyi de kalınlaştırmış.

– Ya hakimler? Onlar da aynı mı?

– Hakimlerin hepsini inceleyemedim. Ama onların da yiyip balandıklarına şüphem yok. Bir düşün! Kerey–Tobıktı; Sıban–Tobıktı; Bura–Tobıktı arasında dava olsa onu önce bolıslarla konuşuyor. Hakimelere bolısın kendileri sürüp getirirse, o bolıs, önceden gizli olanı kendisi hallediyor. Hakime verdiğiğinde el altından yürütüp; “Onun hakkında hüküm versen kabul ederiz” “Bunun günahını, suçunu affeder sen kabul ederiz” demeden otururlar mı! Böylece bolısın da rüşveti otorite sayesinde geliyor. Gelir ondan geliyor. Karar, hakimın ağzından çıkar. Adaletin yanındaım, diyen hiçbir şey yemeden temiz çıkan bizim Cirenşe, Abdilda, Orazbaylar mı yani?

– Heey, gerçeğini söyle, Cirenşe, Orazbay da mı öyle?

– Tüh o ne demek?

– Bir zaman el sözüne, bu ikisinin katılmasına ben sebep olmuşum. İnsanlık onurunu erkeden kazanıp ikisinin de çok mallı melalli olduğunu duyuyorum. Hiç olmazsa haram yemese neyi eksilirdi. Yoksa seninki subjektif bakış olabilir. Hâlâ onların dürüst olduğuna inanmak istiyorum. Ama onlar da kof çıkarsa o zaman kimimiz kaldı? Abay, altından kalkılmaz derin bir düşünceye daldı. Kendiliğinden ister gibi sözünü söyledikten sonra konuşmadı.

Erbol, Abay'ın demin o ikisinden ümit beklediğini aklına getirdi. Onların su yüzüne çıkaracak kötü yönlerini bildiği halde söylemeye durakladı. Arkadaşının “dostum” dedikleri hakkında olumsuz şeyler söylerse şikâyet etmiş gibi olur. Şikâyet ettiği takdirde Abay'ın devamlı söylediği bir sözü vardı. “Yakınları düşman, birliği bozan dedikodu; söylenti.” derdi. Böyle şeylere çok dikkat eden Erbol, kendi karakterine dönerek bilerek ses çıkarmadı.

Abaylar, Balkıbek'taki seçim kongresine geldiğinde uzun süre kendilerinin ineyeceği uygun bir yer bulamadılar. Kalabalık ev, yoğun insanların arasında epey dolaştılar. Irmağın iki yakasındaki geniş arazide sıra sıra dikilen evlerin haddi hesabı yok. Bazı yerlerde evler sokak oluşturup birinin arkasından iki kol halinde uzanmış. Yedi, sekiz kanatlı evlere nadiren rastlanıyor. Çoğunlukla buraya gelen beş altı kanatlı pratik yeni evler. Bazılarının dödegesi, ovık içine çentik atılıp boyanmış, nakışlanmış. Kentikleri manat, kırmızı kumaşla kaplanmış. Bazı yerlerde, beyaz evlerin kenarında bir dizi halinde konur evler yerleşmiş. Bunlar aş evi ve atçı, aşçı, hizmetçilerin kaldığı eve benziyor. Bu uzun sıralı evlerin boyunda, biraz uzağında celilere bağlı kulunlar görünüyor. Her ev kendi kesimini, sağacağını, binecek vasıtalarını, hızlı safkanlarını da getirmiş.

Celiye bağlı yılmılardan, kısraklardan ziyade eğitimli, semiz hanzır atlar daha çok. Farklı bir yılmı grubu. Böyle grup grup yılmılar her obanın, her boyun damgalarını gösteriyor. Irmağın iki yakasında birbiriyle bağlantılı sık çekilmiş celiler seçim kongresi için dikilen evlerin bir ucundan diğer ucuna kadar uzanmış. Bir tay koşturumluk yerde mecburi olarak fazla olan yüzlerce kulun katarı farklı bir görünüm arz ediyordu.

Abay üst bürokratlara dikilen farklı evleri gördü. Bu evlerin tam ortasında, tamamı sekiz kanatlı üç evden teşekkül eden büyük bir şatafatlı ev var. Onun iki kenarında, ikişerli, üçerli gruplar halinde biraz daha küçük beyaz evler ve yine sıra sıra evler var. Bu evlerin etrafında telâş içinde bolis, hakim, özellikle starşın, uşaklar çok. Hizmetçi delikanlılar hiç durmadan hizmet ediyorlar. Beylerinden başlayıp ayak takımına kadar elbise biçimleri birbirinden farklı boylar görünüyor.

Bunlarda dört köşeli, biraz basıkça tepeli Tobıktı tımağı, ince uzun tepeli Kerey tımağı, sırmalı dört köşeli Nayman tımağı, sekiz köşeli Vak tımağı var. Birbirinden ayrı çapan kemzal modası, eyer koşum renklilikleri de Abay'ın gözüne net biçimde görünüyor. Sıban, Tobıktı, Kerey, Vak bolıs adayları, yardımcıları yanlarına dilmaçlarını almışlar. Abaylar geçerken onlar üst bürokratların önerilerine gelip hepsi saf oluşturdular. Beyaz üniformalı, yaldızlı düğmeli başkanlar, muhafız amirleri, muhafızlar da çıktı. Erbol bunların haline bakıp güldü.

– Bunların hepsi safa geçti. Kimin cenazesini çıkarıyorlar acaba!

– Koyunların arasından seçilen teke keçiler gibi. Bu neyin görüntüsüymüş, diye Aslıbek de şaşırılmıştı. Arkasına dönüp bakan Şake, idarecilerin bu duruşun sebebinin önce farketti.

– Oyaz gelecekmiş, birileri birçok faytonu koşturarak geliyor. Bunlar; oyazı bekleyenler! dedi.

Atlarının başını çekip Abay, Aslıbekler de arkalarına döndüler. Dümdüz çimenli yemyeşil arazide kalabalık öncü muhafızlar yel gibi geliyordu. Bir değil, hepsi troyka koşulu altı, yedi fayton. Zillerini çingirdatarak yaklaştılar. Bu faytonların önünde at üzerinde hopleyan, çılgıncasına koşturan uşaklar, starşınlar, seyislerden oluşan kalabalık bir grup var. Balkıbek bölgesine kalabalık atların yarışı gibi büyük bir gürültüyle, paldır küldür geliyorlardı. Abay:

– Bu sadece oyaz değil. Birçok yönetici grubu! deyip bu grubu kalabalık buldu.

Geçenlerde bu topluluğun bulunduğu yerden dönen Şake, bolıs kardeşi Şubar'dan duyduğu durumu şimdi anlattı.

– Söylediğiniz doğru. Bu sadece oyaz değil. Kerey'in Sıban'la Tobıktı arasındaki davası, bu seçim kongresinde gündeme getirilsin diye vilâyetin iki oyazı biraraya gelecek. Bu gelen bizim Semey'in oyazı değil, Karkaralı'nın da oyazı olacak! dedi.

Bu tahmin doğruymuş. İki büyük fayton arkalarındakilerden ayrılıp birlikte indi. Kendilerine bağlı bolıs, dilmaçlarıyla ikiye bölünüp iki grup halinde ayrıldılar. Abaylar bundan öteye oyalanmayıp Balkı-

bek'i boydan boya geçip incekleri evleri arayarak ileri gidiyorlar.

Üst bürokratları indirir indirmez, her tarafa aceleyle soluk soluğa koşturan starşın, uşak, hizmetçiler görüldü. Bunlar böyle zamanlarda hava atıp delicesine koştururken, sıradan insanlara küfrettikleri de oluyordu.

– Kuduranların uzağında durmak iyidir. Tamam, bu dalkavuklardan uzak duralım! diye Erbol kendi grubunu ileri çıkardı.

Bunlar epey zamandır at üzerinde hâlâ incekleri bir eve arıyorlar. Baymagambet, Mamırkaz, Kazakbaylar yeldirerek Kunanbay'ın çocuklarının diktikleri evleri soruyorlar. Bunların karşısına ilk önce Kızıl adır bolısı, Takecan'ın diktirdiği bir grup beyaz ev çıkmıştı.

– Takecan'ın evini bulduk! diye gelen Baymagambet'e Abay kısaca cevap verip:

– Oraya inmeyeceğiz! dedi.

Şimdi ileriye doğru yürüyüp yine beyaz bir obaya rastladıklarında Kazakbay, koşturarak gidip haber alıp geldi.

– Haa, bu Iskak'ın obasıymış. İnsek olmaz mı Abay? deyip kendisi Kazak arasında ne kadar yaşasa da bir türlü düzelmeyen aksanıyla bildirmişti.

Abay, “Ona da inmeyeceğiz,” dedi.

– Kızıl Mola'nın bolısı Iskak, akrabamız olsa da, niçin masraf ettirelim? dedi Erbol da.

Kardeş bolıslar, kendi evlerini yanyana diktirmiş. Sonraki birçok ev, Çıngıs'ın yeni bolısı, Kunanbay'ın torunu Şubar'ın diktirdiği evleriymiş. Abaylar, bu evlerin sırasına geldiğinde bunlara birisi ardından koştura koştura ulaştı. Kestane renkli yorgasını rahvan sürüp gelen Subar'ın kendisiymiş. Seslice selâmını verip atlılar grubunu yararak aralarına girdi. Uzaktan görüp geldiği Abay'a yanaşarak:

– Abay ağabey, bunlar bizim evler. Nereye gidiyorsunuz? Hepiniz buraya ininiz! dedi.

Solk yüzünde belirgin bir iz var, geniş omuzlu, uzun boylu, atın üzerinde dimdik oturan Şubar bolıs bu.

Abay onunla gelişigüzel selâmlaştı. Mevki alışından dolayı hayırlı olsun dedi. Akabinde:

– Bize evine inmemiz için ısrar etme. İş için gelen Şikâyetçi, takipçi, uzaktan yakından akrabaların var. Onların hepsi bolis evinin işlerini ağırlaştırır. Biz, bu Asıl ağabeyin, Erbol’la hepimiz geç yatan, istediğimiz zamanda kalkıp hür yaşayan Kazakların Buraya Ospan da ev diktirdim, demişti. Bizim için onun evi daha münasip, dedi.

Abay’ın kalmamasına Şubar memnun olmadı. Ama tekrar ısrar da etmedi.

– Öyleyse Abay ağabey, benim bir lafım vardı! diye diğerlerini gönderip Abay’la ikisi yalnız kaldılar.

– Arkanızdan aceleyle koşturup gelmemin bir sebebi var. Demin oyaz gelip inerken misafir eve yedi sekiz bolis ile girdiğimizde yarım yamalak selâmlaşıp: “Kongre’de İbrahim Kuranbayeviç var mı?” diye sizi sordu. Bu bile bize onur verdi. Ben, “Var, size gelip hal hatır soracak” diye diğer bolislardan önce çıkıp konuştum!” diyen Şubar kendisinin Abay sayesinde biraz koltuk altı kabarıp neşeyle geldiğini bildirdi.

– Gidip konuşsanız iyi olur. Her çeşit dava, çekişme, içten mücadele ile gelen insanlar var. Üst bürokrata varıp selâmlaşıp başkalarından önce bir görünseniz bize bu bile yeter! Gurur verici Őey! deyip ricasını arzetti. Abay içini ačarak cevap vermedi. Sadece:

– Oyaz kim, Losovski’nin kendisi mi, yoksa başka biri mi? demişti. Gelen Losovski’nin yardımcısı değil, ta kendisiymiş. Şubar’ın hesabına değil ama, tanıştığı, saygı duyduğu Mihailov’la Andreev iyi insan diye Losovski’yle görüşmekten Abay geri durmadı. Kısaca cevap verdi:

– Gideceğim! Selâmlaşıp çıkarım. Onu sen merak etme! dedikten sonra Şubar’dan ayrılıp önde giden arkadaşlarına ulaşarak Ospan’ın evlerine geldi.

Az sonra buraya Tobıktı’nın ileri gelen idareci, bolislerinin çoğu toplanmıştı.

Kunanbay’ın baba ocağına, Ulcan evinin bütün mülküne sahip

olup oturan Ospan kendisi bolis olmasa da, buraya beş büyük ev getirip diktirmişti.

Bugün bu evlere bir kök kaska kestirip “Oyazla işi bittikten sonra arada gelip yemek yesinler” diye Balkıbek seçiminde biraraya gelen iki hudut bolislarını misafirliğe çağırmış.

Öğle vaktini geçerken Abay’ın kaldığı sekiz kanatlı eve bolislar toplandı. Sıbandan gelen bolisların arasında uzaktaki Nayman’ın belli başlı güçlüsü Kıysık’ın Cumakan’ı var. Kerey içinden Toysarı gibi becerikli biri de bulunuyor. Tobıktı’nın Şagan’ından çıkan adamı çok güçlü Moldabay bolis var. Hepsisi yağ bağlamış, semiz, iri kıyım Motuş boyunun içindeki beli kalın, işi de büyük, ters bir bolis bu.

Bu meclistekiler açık konuşan insanlar değil, birbirinin ağzına bakanlar, birbirlerini kollayanlar. Hepsisi de “Üst bürokratin önünde kimin terazisi daha ağır basacakmış” diye düşünenler. Dışarıdan soğuk, içlerinden mücadele eden: “Şan için, mal için çekişenler. Sözlere açık ve net olarak ortaya çıkmıyordu. Bugün olmasa yarın her bir bolis hudut, mekân ve yayılımı hakkında davalaşmaya hazır. Sıban’la Kızıl Adır arasındaki davada Takecan’la Cumakan, Motuş’la Kerey’in arasındaki davada da Moldabay’la Toysarı hesaplaşacak. Arada uzun seneden beri seçim kongresi olmadığı için çok belâyla karşılaşmış birbirinin hayvanlarını çalan, birbirlerini basan kız alıp verme meselesinde çarpışan Tobıktı’yla Kerey, Kerey’le Sıban arasında, Sıban’la Vak-Tobıktı arasında karmakarışık, keşmekeş büyük davalar var. Yarın o işler hakkında kendi hatip hakimlerinin dilini süsleyip tartışmaya hazırlıyorlar. Bu sessiz duran, ciddi ciddi oturanların içindeki yangını iyi tanıyorlar.

Onların davasından, belâsından uzakta temiz, içi rahat Abay, bu mecliste biraz rahat ve neşeli. O, Cumakan’la Toysarı’dan Kerey-Sıban arasındaki bir davayı sordu. Uzun zamandan beri bu bölgede duyulup yayılan bir söz. İki boy bu konuda birbirlerinden at gaspedip kavga da etmişler. O, Salika kızın davası denen davaydı. Abay bu işin durumunu sormuştu. Cevap vermekten çekinen Toysarı’nın yüzüne Cumakan sert bakıp soğuk bakışlar fırlatarak:

– Rahat olan bir boy görmedim. Bari zarar gören halk olmasa! Abay birader! Böyle rahat ettireceğim dese çaresi bulunur! Kız rahat durmazsa halkın ne günahı var! deyip sanki birisini kızıyla birlikte suçlayıp itham etti. Bu defaki seçim kongresinde Kerey’le Sıban’ın kıyasıya çekişecek önemli bir davası olduğu anlaşıldı.

Misafirlerden bu konuyla ilgili soru sorması, bunların tadını kaçıracağına benziyor. Abay artık, öyle sözleri çabuk toplardı. Az sonra kımız içip gevşeyerek yüzleri kan toplayan misafirlerin içinde şarkıyla şiir başlamasını münasip gördü. Abay, yavaştan tıngırdatan Şake’nin dombirasını aldıktan sonra Baykökşe’ye uzattı. Ozan Baykökşe, ilkin Kızıl Adır’dan Takecan’la birlikte gelse de Balkıbek’e geldiğinden beri Ospan’ın evindeydi. O sessizce dolaşıp uşak starşın tarafına kulak kabartıp çeşitli sözler duyardı. Duyduklarını arasına gelip Ospan’a iletirdi.

– Tüm bolıs, hakim, starşınlar cebini dolduruyor, neye gerek. Elinde avucunda olan az geliyorsa, gücün yeterse bolıs ol. Ak diyerek de yiyorsun, kara diyerek de yiyorsun. Sana çare yokmuş! diye sırrını söylüyor.

Ospan böyle konuları merakla, ilgiyle dinlemeyi seviyor. “Sen bolısların, hakimlerin sırlarını nereden biliyorsun? Onlar yerken samanlığın altından su yürütüyorlar. Gizlice anlaşıp gece karanlıkta yapıyorlar. Senin müneccimliğin mi var?” diye sorduğunda Baykökşe, anında haber alma yeteneğini Ospan’a hiç bir şey saklamadan söyledi. Sır olarak söyledi.

– Sen kimseye söyleme. Ben bütün bolısların uşaklarıyla senli benliyim. Alış verişin hepsi onların vasıtasıyla yapılmıyor mu? Onlar benden sırlarını gizlemiyor. Diğer uşaklarla sohbetler edip onların bolıslarının yaptıklarını çekinmeden bana anlatıyorlar! dedi.

Demin Abay gelip misafirlerden önce Baykökşe’yle konuşup “Ne görüp ne duydun, seçim kongresinden ne gibi şeyleri farkettilen Baykökşe? diye sormuş. O sırada Ospan ile Baykökşe daha önce ikisinin başbaşa konuştuklarını Abay’a birlikte gülererek iletmişlerdi.

Bugünkü bolısların misafirliğinde Abay dombıra verdikten son-

ra, Baykökşe insanlarla önce canı gönülden selâmlaşır nazik sözleri türküye kattı. Kımızın etkisiyle çoşan bolıslar, “Bravo” “Hay, be arslanım!”, “Şakı bülbülüm!”, “Bundan sonra ozanların hası bu!”, “Eski ünlü şarkıcıların halkası ya!”, “Söyle, çağıldat” deyip çoşarak övmüşlerdi. Baykökşe avurdu içine göçmüş, yüzü çok açılmayan top sakallı, ciddi adam. Övgüye kubarmak bir yana tınmıyor bile. Şarkı önceki selâmlaşma sözü idi. İkinci bir makama geçip tıngırdattığında, sözlerinin konusu değişti.

“İdareci oldun elin uzadı, iyi diye tanınırsın. Eğer bu gerçekse fakiri ağlatma. Harama meyledip dürüst insanları inim inim inletme. Birlik bereket diye ikiyüzlülük yapma. Aldığını azımsayıp halkın cebine el atıp insanların mutluluğuna gölge düşürme. Halkın sırtına binme!” diye döktürdü. Bu, birinin adına atfederek söylemese de bu oturan bolısların çoğunluğunu hedef alan olumsuz özün acısı. Önceki gibi değil, bolıslar bu sırada Baykökşe’ye katılmadılar. Moldabay kendi ters karakterini doğrudan ortaya çıkarıp:

– Baykökşe demekle, sıradan Kökşe diye aklınıza gelmesin bu çatal dilli! Bizi önce şerbetleyerek şuradan buradan söyledikten sonra akarsuyunu bulandırır bu kurnaz! dedi.

Asılbek, Baykökşe hakkındaki Moldabay sözünü biraz ağır bulup:

– Ozan söylerse açıkça söyler. Dinleyici biraz sabırlı olsa ne olur? diye güldü.

Baykökşe’nin deyişini beğenmeyen bazı ileri gelenler sözü başka yöne çekip kendi aralarında şakalarına başlamışlardı. Abay, Baykökşe’yi üste çıkarmak için araya girdi.

– Baykökşe’nin sözünün özü, onun aldığı övgüyle değil. Dilenici olarak başkalarına yağ yakanların sözü değil. Bu halkın gördüğünü birlikte görüp halkın söylediklerini ilk önce söyleyen bir eleştirmen olabilir! dedi.

Takecan Abay’la bu konuda anlaşamadı.

– Halkın sözü diye hangi halk buna “Çatalı sözü” söyleme görev vermiş ki! Şuna Allah’ın verdiği inatçılık desene! dedi. Iskak da,

Toysarı da bu söze katılıp:

– Kotur at gibi sürtünmese ne olurdu?

– Elden ayrı! Bunun belâsını halka bulaştırıp da ne yapacaksın? dedi.

Abay, bu cevaplara gülerek:

– Doğru söz her zaman kabul edilir mi? Bu söyledikleriniz, “Bastırırız, söyleme” demenin işareti ya. Bir Baykökşe’nin söylediklerini kaldıramıyoruz. Halkın eleştirisini nasıl kaldırırız! diye sertçe güldü.

– Halk, Baykökşe değil! diye Takecan daldı. Bu arada Baykökşe tek dizi üzerine oturarak dombirasını konuşurup:

– Vah, halk Baykökşe, bolısım. Dinlemedikten sonra ne anlamı var, yoksa Baykökşe halkın söylediğini söylüyor! dedi.

– Hani, öyleyse halkın söylediğini bana bir cümleyle söyler misin? diye Takecan gülerek Baykökşe’yi alaya almıştı. Diğer bolıslar da Takecan’a arka çıkıp Abay’la Baykökşe’yi alaya almaya başladılar. Abay bu sırada sadece gülümsedi. İçinden isyankâr duygularla Baykökşe’ye bakarak:

– Hey, Baykökşe, dilini çekme! Fazla uzatmadan kestirip at. Ben bir mısralık şiirin ayağını vereyim, onun devamında bolıslar hakkında halkın ne söylediğini sen dile getiriver haydi! dedi. Kendisi de vakit kaybetmeden seslice:

Çukur ovada gürce ot biter,

Bazı yiğide malla güç çok biter.

diye bıraktı.

Dizüstü oturan Baykökşe şevke gelip heyecanlanarak hemen ekledi:

Bazı yiğitleri becerikli diye bolıs seçsen,

İneceği güne kadar silip süpürür...

– İşte halkın sözü! diye Takecan’a bakıp kıkırdedi. Ev içinin hepsi kahkahadan kırılıp çeşitli sözlerle şaşkınlıklarını, hayranlıklarını

gösterdi. Takecan kıpkırmızı kesilip boynunu çevirdi.

– Hay dilini eşek arısı soksun, çenesi düşük! dedi.

Abay, Baykökşe'ye sevinir halde mest olup gülmekten kırıldı. Yanında oturan Erbol'a:

– Baykökşe değil, bolısların kafasına gökten yağın taş olmadı mı! dedikten sonra güler halde dışarı çıktı. Erbol da Abay'la beraber çıktı. Bolıslar, ilkin gülse de sonra akıllarını toplayıp tekrar ciddileştirdiler. Ala doğanın saldırdığı toy kuşu, konur kaz sürüleri gibi. Semiz iri vücutlarıyla küçülüp sinmişe benziyorlar.

Misafir bolısların Baykökşe'nin sözlerini beğenmediğini Ospan da farketmedi. O, Baykökşe'yi doğru bulmayıp:

– Peki, bundan sonra bırak! deyip misafirler için kırmızı döküp kendi eliyle kâselerini uzatmaya başladı.

Bu bolıslar içinde şarkıya yatkın, dilli kişinin biri Şubar idi. Diğerlerinin hepsinden yaşça küçük olsa da okumuşu, mürekkep yalamıştı bu. Bu yıl bolıs seçimine yaşı tutmadığı için bunu yirmi altı yaşında göstererek kaydettirip İrgızbay çevresi bolıslığa koymuş. Zamanında Gabithan Molla'dan aşağı yukarı on yıl okuyup mollalık derecesine ulaşmış. Şubar, bunun yanısıra Abay'ın tarzını da takip ediyor. Kendiliğinden dilmaçlardan sorup öğrenerek Rus dilini kavramaya çalışıyor. Böylece mecliste bazen ortaya çıkıp konuşuyor. Diğer gençlerin safından öne çıkma ideali de var.

Takecan, Iskak gibi ağabeyleri, geçen seçimde kaza başkanı Kazantsev önünde demin gelen Oyaz Losovski'nin karşısında ilk konuşup bağlantı kurma vazifesini buna vermişler. Üst düzey bürokratla kısaca söyleyip bu Şubar işi halletmek için gelmişti.

Demir Baykökşe'nin sözünü beğenmeyip ekşi suratını Ospan gösterdiğinde ardından söze Şubar girdi. Baykökşe'ye bakıp:

– Hey, Baykökşe olacağına dal gibi kuruyup kal. Birisine gülüp diğerini çekiştirip kakıştırarak söylediğini “Doğru dilim” diye zannediyorsun, yağ çekip yalakalık yapmıyorum demek istiyorsun ya. Edebeten ayrılıp “Aşını yemeğini yeyip çanağını tep” diye sana kim öğretti? dedi.

Ospan, Şubar'ın sözüne öncekinden daha da fişklemiş. Büyük alımlı yüzü morarıp keskin ala gözleri sinirle kanlanıp Baykökşe'ye soğuk baktı.

– Ben bolis da, idarecinin sırtını sıvazlayan da değilim. Kalabalık halkı idare eden seçkinler, bu bölgeye toplandıktan sonra akrabalık yakınlığını göstererek dostane gönlümü açıyorum. Neşe, eğlence içerisinde otursunlar diye özel olarak evime, yemeğe davet eden sıradan biriyim. Akrabamın uzağını yakınıni ayırdetmeden bu oturanların hepsinin birliğini dileyen tarafsız dostum! dedi.

Bu sözünü genç bolis Dütbay destekledi.

– Bravo, güzel söz, Kunanbay'ın küçük oğlu tüm Irgızbay'ın baba ocağı senin üzerindeyken, senin ağzından böyle bir sözün çıkması bile büyük bir onurdur! dedi.

Bunun sözünü Siban'ın beyi Cumakan, Kerey bolısı Toysarı, Şagan'ın Moldabay'ı hepsi destekleyip:

– Doğru söylüyor, yerinde bir söz!

– Sadece Tobıktı değil, bu ocak, hepimize ortak olan ocaktır.

– Argın, Nayman, Kerey, Vak, dört büyük boy bir araya gelmişiz. Boşuna bir araya toplanmadık. Ospan Bey'in gönlüne, sözüne biz rızayız! diye son sözü Toysarı bağladı.

Ospan misafirlerinin kendine yönelen memnuniyetini anladıktan sonra Baykökşe'ye yine bir söz atıp:

– Eğer akıllı olsan, senin neye karşı olduğunu böyle anlarsaydım, iyi söz, yarım rızık diye, iyilerin önünde güzel söz söyleyecek desem, bu yaptığın ne! diye Baykökşe'ye tamamen sert yüzünü gösterdi. Bu tavırdan sonra bu evde çok oturmayıp Baykökşe, Şake, Baymagambetler kenardan kalkıp Abay'ı aramak için çekip gittiler.

Bugün akşam, üst düzey bürokratların evinde çok lamba yakılıp akşamki yemeğin bol sofrası yayıldığında Losovski'ye selâm vermek için Abay gelmişti. Al yüzüne, beyazımsı açık alına bozkırın güneşi vurup rengi değişen Losovski, Abay girdiğinde yerinden kalkıp eski bir arkadaş olarak gönlünü açıp ona doğru yürüyüp selâmlaştı. İkisi

uzun uzun tokalaşıp hal hatır faslından sonra Losovski yalnız gelen misafirini yanına oturttu. Evde ele aldığı bir işi Abay'a anlattı. Büyüğe bir masanın üzerinde, oturup incelediği bir top döküman varmış. Birçok insan adına verilen olağan şikâyetname. Resmi ifadeyle "iddianame" diye olarak adlandırılan evrak.

Bu "iddianame" hakkında Losovski bugün bizzat kendisi soruşturma yapmış. Bu dilekçeye atılan imzalar, basılan mühürlerin hepsi sahte. Bunun sahte evrak "sahtekârlık" olduğunu Abay'a söyledi. Abay "Bu kimden gelmiş? Ne konudaki dilekçeymiş?" diye sormuştu.

– Geldiğiniz iyi oldu, İbragim Kunanbayevič. Bu dilekçeyi yazan Mukır Bolınsından biri, genç bir Kazak. Gündüz onu bir kere gördüm. İşinin sahte olduğunu buraya toplanan Tobıktı bolıslarından Daygalandı, Kandıgatay, Enirekey bolıslarında da dilekçe veren yiğitlerin gözünün önünde araştırarak ortaya çıkardım. "İddianame" bu kongre için mekân olan Balkıbek hakkında. Dilekçe veren delikanlı bu "iddianameyi" Samipalatinski'de valilik makamına vermiş. Balkıbek eskiden Mukır bolınsından Canatay'ın oğlunun arazisiydi. Siban, Tobıktı, Kerey'in bütün bolısları: "Razıyız, artık Balkıbek isteyene tekrar iade edilseymiş. Canatay'ın oğlu Kökpay'ın mekânı olup bundan sonra ona ait olması lâzım" diye yazmışlar. Bugün geldiğimden beri bir de araştırsam ki diğer bolıslar bir yana ilk önce Mukır'ın kendi bolısı Dütbay Alatajev de: "Ben böyle dilekçeye mühür basmadım" diyor, Şimdi o yalancı davacıyı çağırıyorum. Bizim resmi makamların bozkırın durumunu iyi bilmediği için çok yanlışlar yaptığı gerçek. Hataları, bazen ahmaklığa kadar varıyor. Ama onların şaşırmasına sebep, böyle işler ve davranışlar. Yalan yere yemin ediyorlar. Yalan söyleyip iftira ediyorlar. Halkla ihanet edip fesathık yapıyorlar. Böylelerin hepsinde daima bunun gibi "dilekçeler" dolaşiyor. İşte görüyorsunuz! deyip Oyaz bir top iddianame evraklarını Abay'ın önüne getirip karıştırıp birkaç yerine vurulan mühür damgasını gösterdi.

– Bu damgalar, demin adı geçen beş, altı nahiye idari makamının damgası diyor davacı. Ama gerçeğine bakarsan hepsi de bir, kendi starşımının mührü damgası. Onu özel olarak tanınmayacak hale getirip tahribat yaparak kasden bulanık basmış. Büyük bir suç! İğrenç bir suç!

Üstelik onu yapan da genç biri! dedi. Losovski, kendisini kızdıran bir işin içyüzünü açtı. Bununla birlikte önünde hizmetçi olarak duran bıyıklı, kamburu biraz çıkık uzun boylu muhafaza

– Çay getirir. İbrayim Kunanbayeviç benim misafirim. Benimle çay içsin! dedi.

Oyaz evine Abay’dan başka giren Kazak insanı yoktu. Demin, gündüz. Ospan’ın evinde misafir olan tüm bolıslar, şimdi bu sıra sıra dikilen üç evin kapısının önünde. Evin kapı kenarında bekleşip aval aval bakan bazıları ara sıra açılan kapıdan veya kapı kenarından kafalarını uzatıp Abay’ın tam başköşede, Oyazın yanında evrakları birlikte karıştırıp oturduklarını izliyorlar. Dışarıda kimisi sevinip, kimisi şaşırıp, kimisi de kıskançlık içinde yavaştan konuşup fısıldaşmalar içerisindedi. Muhafız çıkıp: “Çay, çay getirin! diye emrettiğinde bolıslar yine şaşkınlık içinde kaldılar.

– Çayı Abay’a götürüyorlar!

– Abay’ı misafir ediyor Oyaz!

– Bu seçim kongresi, Tobıktının istediği şekilde olacak diye söyleşiyorlar.

Onun arkasından yarın kendilerinin bolıs olarak atışacakları, çe-kişecekleri dava hakkında da düşündüler.

– Oyazın suyu Abay tarafına döndükten sonra Kunanbay’ın oğulları aman verir mi? deyip ümitsizliğini belirtenler de var.

Bugün öğle vaktini geçce Ospan’ın evinden kökkaska yiyip iyi dilekler, birlik beraberlik söyleyip çıktıklarında Sıban’ın ileri geleni Cumakan, Kerey’in bolısı Toysarı ve Şagan’ın Moldabay’ı da ozan Baykökşe’nin sözlerini unutmamış. Yolda bundan söz ederken Cumakan yanındaki insanlara:

– O ozanın kendi sözü değil, söylettiren Abay’ın sözü. O niye? Kökkaskayı adayarak kesip misafir edip şom ağızlının birisini saçmattırması niye? diyerek dönmüş.

Toysarı ile Moldabay bu durum hakkında konuşarak dönüp gelirken, Toysarı:

– Ee, Moldabay, bu Abay’ın nasıl bir taktiği? Ozanına yüzümüze çarptırarak söyleyip amacına ulaştıktan sonra kendisi kalmadan çekip gitti. Bunun altında yatan ne? demişti.

Moldabay:

– Nasıl bir taktiği olduğunu nereden bileyim. Kunanbay’ın oğlunun yıldızı parlıyor bu günlerde! Sırrı mı, taktiği mi? Bolıslık kötüyse Kunanbay’ın arsalarının üçü de niye bolıs olmuş? Kış boyu şehirde kalıp, yaz boyunca üst düzey bürokratlarla senli benli olup Abay niçin ağabey kardeşlerinin hepsini bolıs yapmış? Bu sınırımı bilmeyen ukâlâlık! diye yorumlamış.

Böylece Abay’ı çekiştiren bolıslar, şimdi Oyaz evinin etrafında pervane olup Abay’ın üst düzey bürokrat yanındaki mertebesini kıskanıyorlar. İkinci olarak içlerinden “Abay’ın gönünü almak lâzımmış, tatlılıkla yanaşıp bu Abay’la iyi geçinmek lâzımmış denen düşünceyi birbirlerinden saklayıp düşünüyorlar.

Abay’la Losovski çay esnasındaki sohbette bu seçim kongresi hakkında konuşmadılar. Çünkü başlangıçtan itibaren Abay Oyaza kendi durumunu izah etmiş.

– Saygıdeğer, ben bu toplantıya sadece izlemek için gelen biriyim. Hatta tarafsızım da. Sadece biçare fakir obaların bazı güçlü obalardan çektiği eziyet ve zorbalık varmış. Sadece onların işi için biraz faydam dokunur mu, diye gelmiştim. O davacılar, hakkını almadığı takdirde hepsinin adına ricacı olarak ben size iletirim. Şimdilik onu da söylemeyeceğim. Sadece sizinle selâmlaşıp şehrin son druumunu bilmek istedim. Ve müşterek arkadaşlarımız kıymetli ahbablarımız Evgeniy Petroviç, avukat Andreev’in durumlarını, hal vaziyetlerini öğrenmek için geldim! demiş.

– Hepsinden de bu iyi, İbragim Kunanbayeviç! Benim de, bozkırda, uzun uzun sohbet edecek tek sohbet arkadaşım olarak size ihtiyacım var ve benim için önemlisiniz! diye Losovski, Abay’la diğer durumlardan konuştu. Bunun okuduğu kitaplar hakkında Petersburg dergilerinin gazetelerinin haberleri hakkında geniş bir sohbeta daldı.

İkisinin sohbetini kesen muhafız amiri. Kılıç kuşanmış, kan kır-

mızı yuvarlak yüzlü, semiz muhafız amiri kapıdan girer girmez:

–Saygıdeğer beyefendi! Canatayev geldi, izin veriyor musunuz? demiş.

– Gelsin! diye Losovskiy emretti. İkinci evde duran uzun boylu, geniş omuzlu, koç burunlu, yağız, genç delikanlıyı semiz muhafız amiri eve getirdi. Sesi tok, iri gözlü, geniş alınlı delikanlı önce Oyaz’a:

– Zıdırastviti Vaşe blagorodiye! diye Rusça konuştu. O anda birden Abay’a bakıp:

– Esselâmu aleyküm Abay ağabey! deyip sağ elini göğsüne koyarak müslüman selâmını verdi.

Abay, bunun suratını gördükten sonra, deminki sahte dilekçenin sahibi Kökpay Canatayulı olduğunu şimdi farkettiler. Eve birlikte giren dilmaç Kökpay’ın yanında duruyordu. Losovskiy bu dilmaç vasıtasıyla Kökpay’dan cevap almaya başladı. Onun yirmi yaşında olduğunu, Semey Şehrinde Kemali Hazretleri Medresesinde uzun yıllar okuyan şakird biri olduğunu öğrendi. Boyu Kökşe olup Mukır’ın bolısı Dütbay’la aynı soydanmış.

–Merhaba saygıdeğer efendim.

– Canatayev, verdiği bu dilekçenin yalan, sahte olduğunu bugün bana beş bolısın nahiye idari makamı bildirdi. Senin akrabaları, kendi bolısın Dütbay Alatayev de: “Bu yalan dilekçe, sahte evrak! diye şahitlik yaptı. Sen müslüman medresesinde saygın üstaddan eğitim almakta olan insansın. Gençcik delikanlısın. Bu yaşında böyle aldatma, hıyanet, kötü yola teşebbüs ettikten sonra ileride ne olacaksın! Ben sana çok kızgınım. Sen sıradan cahil biri değilsin. Bilmeden yapılan kötülüğün yarım affı olsa, bilerek yapılan kötülüğün iki kat cezası olması gerekir. Ne düşünüyorsun? dedi.

Kökpay konuşmaya başlamadan önce boğazını temizleyip şarkıcı gibi sesini kontrol etti. Abay’ın aklına şimdi geldi. Bu Kökpay medrese şakirdi olmakla birlikte bundan dört beş yıl önce halk içinde iyi bir şarkıcıydı. Abay, şimdi bunu iyi hatırladı. İçinden onun yaptığı yanlış hakkında kızsada da ceza verilmesine kıyamıyor. Kökpay boğazını temizler halde bir Abay’a bir Oyaz’a bakıyor. İlk başta utanır gibi

kızarıp arkasından ezile büzüle biraz sararıp konuşmaya başladı.

– Beyefendi! Yaptığım büyük yanlış. İtirazım yok. Ama niçin yaptım? onu bilerseniz gerisindeki cezayı cefa olarak görmüyorum. Aksine hakettiğim ceza derim.

– Niçin yaptın?

– Yaptığım yoksulluk ve çaresizlikten, Saygıdeğer beyefendi. Ben Kökşe denen atanın evladıyım. Bir tarafımda Mamay, geniş arazi onun. Bir tarafımda Olcay, bu yayladaki tüm verimli yer ona ait. Bizse, sadece Bakanas ırmağının boyunda yüz aileli oba olarak avuç içi kadar yerde oturuyoruz. Balkıbek ise, uzaktaki Sıban’dan da, Kereyden de, diğer Tobıktılar’dan da bizim yerimize daha yakın. Kuzu yayılımı kadar yerde büyük bir ırmak, geniş bölge daima boş duruyor. Hiç kimsenin sahip olmadığı yer. O çaresiz halim ve Balkıbek’in boş olması beni du dilekçeyi vermeye sevketti. İddianamem sahte. Mühürlerini basan bolıs yok. Onlar cebini doldurduğunda onaylar, dünür, dost yarenleri olsa, o zaman yaparlar. Bu ikisine de sahip değilim. Onların onayını alamam. Dolayısıyla kendi elimle yalan, mühürlü iddianame gönderdiğim gerçek. Gerçeği, özünü söyledim. Bu demin söylediğim hal vaziyetin gerçek olduğuna, şu işte yanınızda oturan Abay ağabeyim inşallah yalan demez, bu kişiden sorabilirsiniz. Ondan sonra ne emir, ne ceza vereceksiniz, ben suçluyum kabul ediyorum. İşte boynum, vursanız da, vurmasanız da siz bilirsiniz efendim! dedi. Akıcı konuşmayla halini arzetti.

Abay, bu sırada dilmaç’ın çevirdiği sözlerini tam iletmediğini izlemekle birlikte Kökpay’ın cesaretli ve ateş gibi oluşunu takdir ediyor. Şimdi cezaya hiç kıyamıyor. Üst düzey bürokrat gerçekten sertleşirse, Abay, Kökpay için oraya girmeyi kendine vazife saymış.

Losovskiy sayısız davacıyla karşılaşmış. Ve Kazak karakteriyle özelliklerini uzun zaman inceleyip gözeterek almış. Kendisi okumuş, düşünce sahibi, tecrübeli bürokrat olduğu için Abay’ın Kökpay hakkındaki ne hissettiğini iyi anladı. Keskin bir uyanıklıkla anladı. Gururlu, suçlu delikanlının deminki doğru cevabından dolayı kendisi de gündüzkü gibi değil, şimdi bilmem neden biraz yumuşamışa benziyor.

Şimdi bu yumuşayarak konuştu ama Kökpay'a değil Abay'a doğru konuştu.

– İbragim Kunanbayevič! Canatayev, sadece sahte evrak düzenlemesini bilmiyor. Kendi kendini aklayıcı avukat olarak konuşmayı da biliyor. Bunun son söylediklerinin, yaptıklarının gerçek sebebini teşkil etmesi mümkün mü, siz ne düşünüyorsunuz? diye Abay'ın görüşünü sordu.

Konunun gidişatının bu yöne kayması Abay için iyi oldu. Yoksa kanunî soruşturma üzerinde konuya nasıl müdahale edeceğini bilemiyordu. Bu sözden doğan fırsattan istifade ederek üst düzey bürokratın yüzüne bakıp sabır ve ağırbaşlılıkla güldü.

– Canatayev'in dilekçesi sahte olsa da son söyledikleri mazaret, kanıtlarının hepsi gerçek. Buna ben de kaniyim. Ona yürekten şahitlik yapabilirim, Saygıdeğer beyefendi! dedi.

– Ama Canatayev'in bütün bu doğrularına rağmen bu suçunu işlemesi doğru mu?

– Elbette, doğru değil Saygıdeğer beyefendi!

– Böyle gepgenç adam bu yaşında bu haltı yaparsa, suça alışırsa bunun yarınları ne olacak?

– Muhakkak, geleceği karanlık. Bilim alıp eğitim görüp öğrendiklerini kötü emellerinde kullanırsa, halka kör cahilden daha da fazla zararı olur.

– Doğru söylüyorsunuz, çok haklı konuşuyorsunuz. İbragim Kunanbayevič. Sizin bozkırda kim zararlı deseniz, yarım bilgili, kanundan habersiz, şikâyet etmeyi, iftira atmayı seven yalancılar en zararlı varlıklar.

– Doğru, biz buna hergün şahit oluyoruz.

– Öyleyse bu delikanlının zararından halkı korumak için ceza vermek gerek.

– Ceza vermek lâzım. Ve o cezasını bu delikanlı burada sizin önünüzde çekiyor mu diye düşünüyorum. Ceza sadece hapse atmak değil. Utanç cezası, cezaların en ağırı. Bu, bizim halkımızda eğitim

görmekte olan gayretli gençlerin arasından nadiren çıkan yalnız adamın biri. Kendisine verilen cezayı siz, yanlış yapan elinden tuttuğunuz zaman da hissetmez diye düşünmüyorum. İyice bir baktığınızda utanmaktan yerin altına geçen bir kalbi var diye düşünüyorum.

Losovski bu söze güldükten sonra Kökpay'ın yüzüne bağışlar halde sıcak baktı. Abay'a dönüp:

– İbragim Kunanbayev! Siz Canatayev'in utandığını emin olarak söylediniz. Benim anladığım kadarıyla siz böylece bu delikanlıya kendi dilinizle kefil olmuşa benziyorsunuz. Ben sizi doğru mu anlıyorum, gerçeğini söyler misiniz! diye gülüverdi.

Abay'ın yüzünden büyük ümit bekleyen, şimdi sevinerek bakan Kökpay'da kıpkırmızı olup keyfi geldi. Abay'a dönüp Kazakça:

– Abay ağabey! Hayat boyu and denen şey bir erkeğin ağzından az çıkan sözdür. Tahminimce deminki sözünüzü anlıyorum. Beni bu utancımдан kurtarsanız, zaten bu cefa bana yetti, dedi.

Abay, Kökpay'ın yüzüne bakıp, acıdı. Onun hatip gibi konuşmasını takdir etti. Şimdi Kökpay'ın sözü biter bitmez hemen Losovski'ye dönüp:

– Saygıdeğer beyefendi, delikanlı bana söz veriyor. Bana kefil dediniz ya. Bu kefilliği üzerime aldım. Canatayev'in bu seferki suçunu affedip benim kefilliğimi kabul ediniz! dedi.

Losovskiy bundan sonraki sözü kararlaştırıp ciddi gözle sonuca bağlamak için Kökpay'a baktı.

– Canatayev! Sen iyiliğe, doğru yola yönelirsen elinden iyi iş gelen biri olursun. Artık adımlarına dikkat et. Halkına faydalı bir insan ol. Bu İbragim Kunanbayev için aklıyla söyledikleriyle hareket et. Ben seni kefile verdim. Arı namusu olan adamın kefilliğine verdim. Namuslu biriysen, bundan sonra benim önüme senin hakkında kötü şikâyetler gelmesin! dedi. Bugüne kadar elinde bulunan Kökpay'ın aleyhindeki bir yığın belgeyi ortasından ikiye katlayıp “cart” diye yırtıp masanın altında duran çöp kutusuna atıverdi.

Abay, bu gece Losovskiy'le beraber oturup uzun sohbetin sonunu vedalaşıp dışarıya çıktığında deminki birçok bolis hâlâ dağılmamış.

Kökpay da onların arasındaymış. “Abay ateşin içinden çekip aldı” diyorlarmış.

Kökpay’ı yanına alıp Abay Ospan’ın evine onunla birlikte gitti. Geride kalan bolıslar “Abay’ın üst düzey bürokrat nezdindeki ağırlık ve saygınlığının sınırsız olduğunu yine dile getirdiler. “Hapisten, sürgünden ilk önce üst düzey bürokratin ilkönce el attığı insanı çekip almak demek budur! Buna artık çare yok!” dediler. Abay’la üst düzey bürokrat dostluğu hakkında yine de gölgesine bakarak don biçiyorlar. Gece boyunca çeşitli rivayetler söylüyor. Balkıbek’in yüzlerce evinin hepsine duyuruyorlar.

Ertesi gün, seçime toplanan çok boyun bolıslar, hakimleri için endişeli, telâşlı, koşuşturmanın yoğun olduğu bir gündü.

– İki hudut bir araya geldi. İki Oyaz burada. Kim olacak?!

– Baş hakim kim olacak?

– Bunu kim seçecek?

– Oyazlar, halkın tercihine bırakılacak diyorlar.

– Bir araya gelip kimi uygun görüyorlarmış?

– Baş hakim hangi taraftan olursa pusulanın yönü de o tarafta olacak, Şans Tobıktı’dan mı, Sıban’dan mı, Kerey’den mi, Vak’tan mı olacak, kimin yüzüne gülecekmiş?

– Dört büyük boy biraraya geldiğinde, Argın büyükleri değil mi?

Yol yordama göre Tobıktı’dan başkasına gitmez, diyenler de var. Boy çekişmesi, şan şeref kazanmanın tadı, tüm seçime gelen, sözü takip eden ileri gelenler, starşın ellibaşılar, uşaklar, yardımcıları, yağcılar arasında dalgalanıyordu.

Abaylar Ospan’ın evinde geç kalkıp acele etmeden atlarına binip öğleye doğru üst düzey bürokratların evine yaklaşmıştı. Bunlar seçimdeki üst düzey bürokratlar da değil. Davacı, şikâyet edenler de değil. Sadece “Toplantı nasıl olacakmış?” diyen tarafsız izleyiciler. Onlar şimdi ondan fazla atlı grup. Bu grubun ileri gelenleri Abay’la Asılbek. Yanında Erbol, Şake, Baykökşe var. Akşam Abay’a hesapta olmadan

rastlayıp katılan Kökpay var. Ve onun akranı Akılбай gibi gençler de birlikte geliyor.

Abay, kalabalık ortasında Baykökşe, Erbol, Asılbeklere, o üst düzey bürokrat evinin etrafında dönüp dolaşan pervane olan bolıs, dilmaçları gösterip şakayla türkü söylüyordu. Dün akşamdan beri Losovski'nin kapısının kenarından gözleyip kapının önünde aval aval bakınan kendi akrabalarıyla diğer boylardan gelen bolısları Abay gece boyu aklından çıkarmamış. Birisinin ağzından "Takecan bolıs" Moldabay bolıs", "Iskak bolıs" denen sözler çıktığında Abay daima kıkırdarak gülerdi. Şimdi üst düzey bürokratin etrafında toplanan telâşlı insanları görünce karşısına aldı. Dün akşamdan beri aklına gelen acı bir taşlama, şimdi gülererek söylediği bir şiire dönüşüverdi:

*Uşaklar geldi hoplayıp,
Oyaz geldi seçim var,
"Haraç!" diye, "ev" diye dikilip
Şaşım kaldım dar zamanda
Kalpim çarptı güpüldeyip*

deyip kamçasını ileri uzatarak oyaz evleri tarafını gösterirken, Baykökşe, Kökpay, Erbol karkahayı bastılar.

– Daha, daha! Gerisini de söyle, devam et. Tam da yerinde! deyip Baykökşe Konır töbel atını topuklayıp Abay'ın yanına yanaştı.

*... Gayret edip halkıma,
Söz söylüyorum çağıldayıp,
"Allah izin verirse yurdumun
Güvenlerini boşa çıkarmam" deyip
Güçbirliği yapıp yardımlaşıp
Silâhını pusatlanıp,
Başbaşa kaldığımda oyaza
Övmüyorum boyumu,
Kendi halkıma söylüyorum,
Sözümünden taviz vermedim.*

dedi. Abay, dünden beri sözsüz gülüşünün bugün böyle aniden şiir olarak dökülmesine kendisi de memnun kalıp grup arasında güldü.

Kökpay, Abay'ın şair olduğunu önceden duymamıştı. O da şiiri severdi. Kısa dörtlük, iğneleyici şiiri arasına söylerdi. Abay'ın demin keskin alayına o da heyecanla iştirak etti. Güzel güür sesiyle bir iki mısrayı o da katıverdi:

*Yeri geldiğinde taşılayıp
Saklıyorum sırrımı
Karşıma çıkan düşmanıma
Sererim marifetimi.*

dedi.

Abay, Kökpay'a gülerek baktı. Bütün vücuduyla dönüp:

– Hey Kökpay, sen sadece şarkııcı değil, aynı zamanda ozanmışsın. Bu güzel! demişti.

Kökpay şakayla cevap verdi.

– Abay ağabey, sizin şair olduğunuzu yeni duyup eşlik ettim! dediğinde birlikte gelen gençler, Abay'la Kökpay'a takdirle baktılar. “Daha da söyleseler” dercesine birbirine yanaşıp kulak vererek geliyorlar.

Ama bunların grubu bu sırada üst düzey bürokratların evine yaklaşmış. Bunların yanlarında Abayları çağırın yüksekçe bir ses duyuldu. Atlılar, aniden bir bakış attığında, yakın yerde daire şeklinde oturan kalabalık insanın meclisi göründü. Onların ortasından kalkıp, kara tımağını eline alarak, Abay'a sallayıp çağırın Takecanmış. Atlılar gelip daire halinde oturan meclise alalacele selâm verip hal hatır sordular. Takecan o haliyle:

– Abay, Asılbeğ'le ikiniz atlarımızı bu delikanlılara verip kendiniz burada kalır mısınız? Bu Tobıktı'nın akraba olarak gelenleriyle sizlere bir konuyu danışmak istiyoruz! dedi.

Abay, ses çıkarmadan duraklayıp:

– Asılbeğ ağabey! diyerek Asılbeğ'e bakmıştı. O oyalanmadan

atından iniyormuş. Abay da indi. Bunların atlarını alan arkadaşları meclis kenarına çekildi.

Daire halindeki meclisin arasına girip Asılıbek'le dizlerinin üzerine otururken etrafına göz gezdirip çok insanla birer birer selâmlaştı.

Bu tamamıyla Tobıktı meclisi. Bolıslardan Moldabay, Dütbay ve Kunanbay'ın oğullarının hepsi bulunuyor. Diğer boyların ileri gelenlerinden bahsedecek olursak burada, beş starşın Sak Togalak'tan bu meclisin büyüğü Baygulak oturuyor. Hiçbir toplantıdan eksik olmayan atak, konuşmayı seven, nükteci Abralı bulunuyor. O, Abay'ın yaşıtı. Kötibak'tan Cirenşe, Bökenşi'den Küntuv, Esbolat'tan tek gözlü, uzun seyrek kara sakallı, büyük burunlu, şakağı çıkık, batır yüzlü Orazbay oturuyor. Moldabay'ın yanında olan Burakan, Adil gibi birkaç semiz kızıl sarı, koyun gözlü Motuşlar var. Mamay boyundan Asavbay, Mirza; Bödey'den eşkiyaların başı Düysen var.

Yine bu meclisin içinde, kendilerinin burada olmasıyla Abay'ı şaşırtan Cigitek'in iki ileri geleni, Beysembi ile Abdilda duruyor. Onlar meclisin kenarında. Hiçkimsenin iyi veya kötü sözleriyle şimdilik onların işi yok. Soğuk suratlarla, omuzlarını aşağıya indirip çoğunluğa yan vererek oturuyorlar. Bu meclis onlar için şu anki sohbetiyle lâzım değil. Sadece çok önemli bir meseleyle bağlantılı olduğu için mecburen gelmişler. Bazaralı sürgün gideli, diğer Tobıktılardan elini eteğini çeken insanlara benziyorlar.

O Bazaralı hakkında düşüncesini içinde saklayan Abay, şu günlerde oyazla başbaşa geldiğinde bir konuşmak istiyor. Bazaralı'yı birlikte izah etmek için Cigitek adamlarından müdafaa edenleri yanına alacağını diye düşünmüştü. O anda kafasında tasarladığı kişinin biri burada bulunan Beysembi. Onu bugünlerde "Cigitek'in en namlı özü sözü doğru olan başkanı" diye halk dilinden düşürmüyordu. Sırtı yere gelmeyen marifteli Abdilda ise, onu da Abay yanına almayı düşünüyor.

"Daha dün arslanı sürgüne gönderen acımasız kavgalı grubuna bunlar niye yolunu şaşırp baş eğiyorlar?" diye Abay onlara sevimsiz bir bakış fırlattıktan sonra yüzünü bir daha çevirmedi. Baygulak konu-

şuyormuş.

Kardeşlerim! Zaman teraziliğini yapar, desteği olan bel sağlamdır. Zayıf bele dayanıp oturmuyoruz. Herşeyi mükemmel, Tabıktı'nın grubu olarak oturuyorum. Dört büyük boy biraraya toplandı. Tepedeki aya uzansan, hayal peşinde değilsin. Bu oturduğun mecliste büyük bir nimet ayağımızın altında duruyor. "Baş hakim" diyor. Argın büyük diye, diğer üç kuvvetli boy bu fırsatı ince eleyip sık dokusalar da bize verdiler. "Atadan oğul doğarsa bu hayır" derler. Bu Takecan, Iskak, Şubar'a şükranlarımı sunuyorum. Üçü diğer bolıslar toplantısından" o fırsat için tartışma" diye aramıza getirip seriyor işte. Uzaktaki yakındaki, diyardaki zor meselelerin çözümü, gelecek baş hakimın önünde. Hitap yeteneği güzel, güçlü, saygınlığı yüce, etkin birisi üzerinde anlaşarak bir ağızdan atamak gerek. Aday göstererek onu bu oyazın önünde kabul ettirip onaylatmak gerek. Halkın şöhreti, yiğidin namı eksilmesin. Haydi aramızdan bir seçkini "Bismillah" diyerek göster. Dolayısıyla Abay kardeş, seni grubumuza davet etmemizin sebebi üst bürokrat senin sözünü dinler. Bu insanların gösterdiğini kabul edip destek çıkıp kendi adınla o arkadaşını üst düzey bürokrata göster, dedi.

Gruplar, epey zaman sesleri solukları çıkmayıp öylece kaldılar. Abay sessizlik esnasında, mecliste bin bir türlü düşünce yattığını anladı. Bu insanların içlerinde karıncalar kaynaşıp hesabını kitabını yaparak oturduklarını farketti. "Pırk" diye gülüp gür bir sesle konuştu:

– Ey kardeşlerim! Böyle bir seçim geldiğinde şayet birlik beraberlik içerisinde seviniyorsanız, öyleyse niye tereddütte kaldınız? Bir bir niye adaylarınızı göstermiyorsunuz?

– Günüm aydınlık, gerçeğim doğru, beraberliğimizin sağlamlığı yoksa sadece dilde mi? Diliniz adayın ismini telaffuza, söylemeye varmayıp içinizde mi kaldı? Niçin göstermiyorsunuz? dedi. Tımağımı başından eline alıp böğrüne dayanarak başını yukarı kaldırıp etrafına ciddi suratla göz gezdirdi. İnsanlara Abay'ın şu anki biçimi bu insanlardan yetki ve otorite açısından farklı görünüyor.

– Akıcı bir üslupla konuşuyor. Üstünlüğünü hissettiriyor.

Buradaki insanların çoğunluğu bundan sonraki Tobıktı'nın genç kuşağından, orta kuşağından çıkan genç önde gelenler Orazbay, Cirenşe, Küntuv, Abralı, Moldabay gibilerdi. Bunlar Abay'ı dil yönünden bilim ve hukuk yönünden bir hayli üstün görüyorlardı. Onu kıskanmalarına rağmen ondan eksikliklerini de kabul ediyorlardı. Abay, deminki gibi, iğnelemeyle karışık eleştirilen gibi konuştuğunda akran ileri gelenlerin hepsi içleri buruk can kulağıyla dinliyorlardı. Kendileri içlerinde olanları ortaya çıkarmak niyetinde değiller. Sürekli kurnazlık nerede, ince hile nerede, fesatlık yok mu, ne gibi sırrı, ne gibi amacı var, diye bir tepki göstermiyorlar. Onlar, şimdi içleri dökmeyip kapalı kutu gibi oturuyorlar. Abay, onların çekilmesini şimdi aklına gelen ani bir kararla açmak istedi. Fikrini ve bu kararını hemen uygulamak istedi.

– Peki, muhteremler! Eskiden konuşanların hükmü bugün geçmez. İçimizde taşan gerçeği ortaya çıkaralım. Başhakimlik sadece hürmet ve hediyeyle gelmez, ateşten bir gömlektir, yiğidin başına. “Tobıktı'nın şan şerefi diyorsunuz ya. Bu, burada oturanların istediği. Ama, arkandan gelen çoğunluğun isteği bu değil. Başhakim hakkında kendiniz danışıp tartışarak bir sonuca varmıyorsunuz. Bu belli. Bu hakim önüne çoğunluğun işi gelecek. Zorluk zorbalık çeken, adalet görmeyen halkın işi sel gibi gelecek önüne. Fakir fukaranın, boynu büyüklerle başkalarına yem olanların, yetimin, öksüzün hakkı, emeği, alın teri, gözyaşı, gönül yarası gelecek. Fakat halkla halkın mescesinden bahsedersen, Sıban, Tobıktı; Tobıktı, Kerey; Tobıktı, Vak arasında söz az mı! Sadece bir Tobıktı, bir atanın evladım demesine rağmen kendi arasında keşmekeşlik, düğüm az mı? Ben başhakimliğe, böyle sır, muamma olduğunu ilk önce anlayan insanı seçerdim. Bunu söylemeyi kendine vazife sayan babayığit nerede? Halkım diyen insan, “tertemiz yiğitliğe layık” insan başhakim olacak. Sizler göstermediniz. O zaman açıkça konuşmanın ayıbı olmaz. Bu oturan tüm Tobıktı içinde baht ve mevkinin başı olarak İrgızbay, ondan sonra Kunanbay'ın evlatları görünüyor ya. “Bunların içinden biri uygun” diyen yalakacı da bu grupta yok değil. Ben o İrgızbay'ın birisi olursam, başhakimliğe onların içinden hiçbirini de aday göstermeyeceğim. Ama gösterilecek

insanın bu mecliste olmadığını da düşünmüyorum. Temiz niyetli, açık gönüllü, akrabaya takdir, şan, şeref getirip lanet söyletmeyen, kötü laf getirmeyen bir insanı göstereceğim ve desteklediğimde de üst düzey bürokrat önünde sadece onu destekleyeceğim. Böylece burada oturanlardan Asıl ağabeyimizi gösteriyorum. O ne bolıs, ne hakim. İlle olacağı, diye can da atmıyor. Bu grubun içinde tarafsız insan. Halka adaletle çalışıp didinip takdir edilecek insan. Görüşümü kabul etmek istiyorsanız, destekleyeceksiniz. Asıl ağabeyini eteklerine yapışın, dedi.

Abay'ın, sözü biter bitmez Bökenşi'nin lideri başta Küntuv olmak üzere Cirenşe, Orazbay, Abralı hepsi gürültüye konuşmuşlardı. Destekleyen sesler:

- Bravo!
- Yerinde bir tercih!
- Doğrusu da bu!
- Güzel söyledin, sözün özü bu!
- Adaletinden memnunuz Abay, diyorlardı.

Diğer sözün çözümünü bu sesler alıp götürüp kolaylaştırdı. Daha fazla sözü uzatmadan diğerlerinin sözü sadece Abay'ın sözünü, desteklemek oldu. Irgızbay'dan Abay'ın sözünü makul karşılayıp benimseyen hiç kimse olmadı. Ama onlar muhalif bir ses de çıkarmadılar.

Böylece Balkıbek seçim kongresinin başhakiminin Asılbek olacağını Abay bu sırada Losovski'ye ilettiler. Asılbek'i halk adına kendisinin de desteklediğini söyledikten sonra onaylattı.

Bu gelişinde Losovski'yi Abay, söylemek için hazırlanıp geldiği bir tarafı rica, bir tarafı yoklama olan sözünü, Bazaralı meselesini dile getirmeye çalışmıştı.

Bazaralı için, Abay her zaman onu savunup tüm bolıstan farkli düşündüğünü Losovski biliyordu. O şimdiki konuyu kısaca izah edip kendisi çabuk geçiştirdi.

- Bazaralı Kavmanov işiyle ilgili olarak sizin bana söyleyeceği-

nizi tahmin edip beklemiştim. Andreev şehirde sizden bahsederek benden Kavmenov işi konusunda sormuştu. Ama ben bu işin dışında kaldım. Kavmenov, Semipalatinski bölgesinin mahkeme etkisinden çıktı. Semireçeski, Semipalatinski vilâyetleri arasında olay olan Oralbay kaçağının işiyle birlikte ele alındı. Karkaralı bölgesinden de böyle bir hadise çıkıp bütün suçlar birleştirildi. Detaylarını, gerçeğini Andreev arkadaşınız benden daha iyi anlatır. Bu işin hükmü, kararı erkenden hazır bekletiliyordu. Sadece kaçak olarak dolaşan Kavmenov'in ele geçirilmesini bekliyordu. O konudaki birinci hükmü vali makamı onayladı. İkinci olarak Ombı'da üst makamının yine onayladığını duydum. Bundan dolayı Kavmenov, Semipalatinski'ye gelir gelmez biz yola çıkarken Ombı'ya devredildi. Bundan sonraki kaderi olarak on beş yıl kürek mahkumluğuna çarptırıldı, dedi.

Abay, Bazaralı işinin bu raddeye gelişini büyük bir teessürle duydu. Bu kez, morali bozuk halde Losovski'nin evinden vedalaşmadan çekip gitti.

Bazaralı'yı yakalayıp teslim edip acımasızca şikâyet ve iftiralarla elini ayağını bağlayıp veren Takecan, Iskaklara, Abay buz gibi soğuyup öfkesi taştı.

Dışarıda nereye gideceğini, kimi arayacağını bilmiyor: Sadece Bazaralı'nın ateşli nurlu yüzünü aklına getiriyor. Bileğinde bağlı çınğırdayan zincir, ayağına vurulan pıranga gözünün önünden geçiyor. O durumunu bilmediği, dilini anlamadığı, karakterini tanımadığı yabancı gardiyanlar arasında. Hapis cezası gören üzüntülü bedeni azap çekecek giden tek yiğit Abay'ın gözünden ona kıyamayan gözyaşı damlalarını döktürdü. Darbe yemiş gibi sendeleyerek vücuduyla gözünü aşağı indirip insanların gürültü, uğultularından uzaklaşıyordu. Arkasından hemen ayak sesleri duyulup şimdi aklını topladığında deminki gruplar arasında Abay'dan haber almak için gelen Cirenşe, Küntuvlarmış.

Abay, başını kaldırıp kendini toparlayıp Küntuv'a baktı.

– Asıl ağabeyin başhakim oldu, hayırlı olsun! Kendisine de diğerlerine de ilet! dedi.

– Adaletinize razıyım, sizin de yolunuz açık olsun! Sadece ba-

banın oğlu olmadın, kendi söylediğin gibi... Onu her zaman söyledin ya! diye gözlerini kısıp rahatça gülen Cirenşe: “Söylediğin gibi insan evladı oldun Abay. Bu işi çözerek kendin başhakim olmasan da dört büyük boyun başhakimini sen gösterdin. Yedi düvele senin şan, şerefin de az yayılmaz. Irgızbay’ın açgözlüleri sana küserse canları çıksın. Sen, sen olmasaydın, böyle senin kim olacağını nereden anarlardı? Asılbek için Küntuv seviniyorsa, ben senin için sevindim, diyerek Abay’ı güldürüp elini sıktı.

Abay, gülse de yüzündeki üzüntüyü hâlâ atamıyordu.

– “Ey Cirenşe, hepsini boş ver, hayatta hür yaşayan insan, bir gün mal, bir gün baht, şan, şeref, nam” diye koşuşturuyor ya, ben bu oyazın evinden kurşun yemiş gibi çıktım. Bazaralı, yiğit Bazaralı nerede? Losovski’nin aracılığıyla bir ümit ışığı olur mu diye gelmiştim. Acı haberi duyarak çıktım. Oyazın elinden çıkmış artık. Hatta Semey Generalinden iş bitip korpusa gitmiş. Onu Ombı’ya sevk edip ondan sonra kürek mahkumu olarak göndermiş.” deyip sıfırı tükettik! dedi.

Cirenşe mahzun kaldı. O da Bazaralı’ya kıyamıyordu. Abay’la ikisi, birbirlerine dolu gözlerle bakıp ayrı tarafa gittiler. Böyle yıpranmış gönülle gelmekte olan Abay’a yanından yüksek sesle:

– Abay!

– Bu Abay’ın kendisi galiba!

– Ya, dünden beri burada diye aramadık mı?

– Evladım Abay neredesin? diye konuşanlara şimdi dönmüş. Bir baksaki Abay’ın fakir arkadaşları, Darkembay’la Dandibay çocuklar gibi ona yaklaşmışlar. Birçok yabancı kalabalık insanın arasında köşe bucak aradıkları Abay’ı yeni bulan iki yaşlı, sevincinden havaya uçuyordu.

Abay, yaşlı dostlarıyla uzun uzun selâmlaştıktan sonra bu ikisinin işlerini hemen ele alıp bitirmek için amacındaydı. Birlikte gelirken Darkembay’a baktı. Onun yaşlı bedenine uygun çapanın yakışan tımağını beğendi. Eralı’daki fakirlerin hal hatırını, şimdiki durumunu, bunların ne kadar zamanda geldiklerini sorarak geliyordu. Abay’ın arayıp gelmekte olduğu kişiler var. Oyaz evlerinin dışında, biraz uzakta bir

grup insan oturuyormuş. Kendisine lâzım olan kişinin burada olduğu-
nu uzaktan farkettikten sonra Abay, bu gruba yöneldi.

Dandibay, Darkembay'a nazaran biraz yaşlı, zayıf. Beli de biraz kambur. O Abay'la Darkembay'ın gerisine, kamçısını arkasına almış sapının iki ucuna kollarını asarak belinin kamburunu çıkarıp geliyordu.

Bunun deve yünlü cepkeni, eski kuzu derisinden tımağı var. Kırışık boynu, çenesi seyrek sakalından belli oluyor. İçeri çökük avurdu, bütün görüntüsü şu anki gelen haliyle ona Darkembay'ın seyisi manzarısını veriyordu.

Abayların gelmekte olduğu grup, Irgızbay adamlarının başbaşa oturduğu grupmuş. Bu daire halindeki meclisin ortasında al yanaklı, ağarmış sakallı Maybasar oturuyor. Yanındakiler Takecan, Iskak, Şubar, Akberdi, İrsay gibi Irgızbay'ın yaşlı ve genç tayfasıymış.

Abay gelmeden önce onların konuştuğu konu Abay'dı. Demin baş hakim seçerken Abay'ın söyledikleri, Irgızbay evlatlarının hiçbirine vermeyip Bökenşi boyundan Asılbek'e verdirmesi bu grup arasında büyük bir yanlış olarak yorumlanıp itiraz sesleri geliyor.

Bolıslar Irgızbay'dan seçildikten, "İdarecilik, Kunanbay çocuklarının eline geçti" diye kulağa hoş gelen sözlerden Maybasar'ın gönlü hoşnuttu. Son günlerde boy toplantısında baş hakimlik Tobıktı'ya verilirse, artık onu Öskembay'ın çocuğu almayıp da kim alacak? Ortaya böyle bir mertebe geldiğinde baş hakim artık Irgızbay'ın büyüğü olarak ben olmayacağında kim olacak?" diye gizliden hırsı vardı. Kendi hesabınca kafasında dönüp dolaşan sinsi düşünceler taşıyan Maybasar. "Bu Balkıbek seçimi benim için bir şans kapısı. Baş hakim olmanın havası bambaşka. Nice çetrefilli büyük davalar var. Ona hüküm vermenin yolu yordamı da çok değişik. Büyük koltuğun cukkası eksik olur mu? İnşallah bu defa sürü sürü yıldı, koyunlar, dizi dizi halde götürsem eh bundan iyisi can sağlığı!" diye tatlı hülyalara kapılıyordu.

Şimdi öğrendiğinde, bu grubu toplayıp bir araya getiren Takecan, Iskaklar. "Büyük bir şans kendi eliyle ayağımıza gelmişti. Kendi kendimize verdiğimiz zararımızın neticesinde talih kuşu Irgızbay'a nasip

olmayıp başka boyun başına kondu. Getiren Abay, Abay getirdi bunu!” demişler.

Maybasar, bu haberi duyduğunda sinirlenip somurttu.

– Kendi ayağıyla gelen şansız tepmek bu Abay’ın nasıl akılsızlığı? Asılbek’e saygı duyuyorsa aşını verip kendi hayvanlarını hediye etsin. Ata çocuklarına, hacının şerefine büyük dört boyun uygun gördüğü baş hakimliği bize layık görmeyip dışarıya vermesi, nasıl bir gaflettir? Akrabanın meclisine getirip danışması da yok. Madem ki verecekti, hiç olmazsa tadı, tuzunca tanıtıp kendi sırtını sıvazlatıp verseydi ya! Deli bahşı gibi niçin cömertçe veriyor! Rüzgâra mı veriyor, obamızın şerefini! diye eleştirip azarlayarak durdu.

Takecanlar, hoşlarına gitmeyen durumu kısaca anlattıkları olmasa çok sesini çıkarmadı.

Maybasar’ın sözünü destekleyen Irsay, Akberdiler de Abay’ı kınadılar.

Takecan Şubar’a bakıp alaya alarak söylemişti.

– Bu başhakimi seçerken Abay’ın: “Fakir fukaralara yetim dula, gariplere iyilik yapacak insan lâzım” diyerek söz üzerinde bu kadar durması neden? Birisi öldüğünde ıskat yapıp devir oturduğunda “gariban, yetim, öksüz” diye acırdı halk. “Fitre, sadakaları garibanlara ver” derdi. Yoksa bizim bu yiğidimiz Balkıbek’in seçimini, birinin cenazesi mi zannediyor? Dört boyun başını biraraya getirip deminki Maye-ke’nin söylediği bahşı gibi oluşu arıma gitti.

Şubar, Abay’la yüzyüze görüştüğünde “Diğer ağabey, akrabalar-dan onun yerini farklı” görürdü. Ama özellikle Takecan, Maybasar gi-bi cahil, dişlilerle sohbet ettiğinde arkasından Abay’ı hafiften alaya al-maya kendisin de artık yavaş yavaş alışıyor. Arasına ince uzun burnu-nun tam ucunu kaşıma alışkanlığı var. Şimdi o burnunun ucu kaşınıp “hık” diye gülüp delikanlı şaka söyledi.

– Takecan ağabey bahşı gibi diyorsunuz. Abay ağabeyim söyler-ken: Din, müslüman yolunu söylemiyor mu? O kişinin söylediği bah-şı gibi değil, dinin, imamın, ulemanın, hoca mollanın da hergün söyleyip kafana yerleştirmiyor mu? Öyleyse Balkıbek seçiminde Tanrı yoluna

insek ters olur mu? diye gülüp durdu.

Son sözleri gerçek acı bir alayın ustaca söylenen inceliğini tanıttı. Burada oturan Irgızbay meclisinin hepsi Abay'ı alaya alıp güldüler. Tam bu sırada iki yaşlıyla Abay'ın gelmekte olduğunu gördüler. Irgızbay'ın çoğu Abay'la yüzyüze geldiğinde sinip, çekingencilikleriyle gülüşmelerini çabuk bırakıp sessizliğe büründüler. Abay'ın yanındaki insanların sıradan birileri olduğunu tek Takecan farkettiler. Eski giyimli, eğile büküle yürüyen fakir, ihtiyar Dandibay'ı önce farkettiler. Yine alaya alıp:

– Aha işte Abay'ınız azdığında üst düzey bürokrati bir kenara bırakıp garipleri yanına alarak yine geliyor! dedi.

İnsanların çoğu artık konuşmayı bir yana bırakıp Abay'ın yaklaşmasını bekliyor. Takecan sesini alçaltıp yine alaya aldı.

– Allah'ın işi, bizim Abay bu ilkbahardan bu yana takvalı biri olup çıktı. Yoksa çarı o eylemciler öldürdükten sonra tövbeye mi gelmiş. Böyle devam ederse kulluğun peşinde olup hacca da gider. Başına sarık bağlayıp zikir çekip günün birinde “efendi” olarak gelen Abay'ı görmeyelim! dedi.

Kıkrdayarak kızarıp kendini sıkarak gülüşenler içinde Şubar Maybasar da vardı.

Bu arada Abay'lar, grubun yanına geldi. İki yaşlı, Irgızbay meclisine selâm verdiler, oba, memleket, hayvanın insanın durumunu sordular. Ama onlarla sıcak selâmlaşan Irgızbaylar yok. Çünkü bunların fakir olduğu ve ekinini dava edip gezedikleri buradakilere malum. Şimdi birbirlerine hiçbir şey söylemeseler de Irgızbaylar, bu yaşlıların Abay'ı yanlarına alarak gelmelerinin hayra alâmet olmadığını biliyorlarmış.

Meclis içinde bugün görüşmedikleri büyükler olmasa da Abay, selâm vermedi. Ağzında sigarası. İki elini hafif boz çapanın arkasından sırtında kenetlenmiş. Soğuk, kontrol eden bir yüzle önce süzerek sessizce durdu. Irgızbay meclisinin büyüğüne küçüğüne bir bir dimdik göz gezdirdi. Sadece öyle sessiz duruşunun arkasından sigarasını eline alarak:

– Takecan, Iskak, Şubar! diye sert sesle isimlerini bir bir zikrettikten sonra “üç bolıs, üçünüz de böyle gelir misiniz! Benim sizlerle konuşacaklarım var! dedi. Bunu söyledikten sonra kendisi yaşlılara sigaralı eliyle ileriye işaret edip kenara doğru yürüdü.

Takecan’la Iskak semiz vücutlarıyla ağırdan alıp yavaş hareket ettiler. Şubar ise ilkönce anında yerinden fırlayıp uzun boyuyla dik dik basıp Abay’ın arkasından çabuk geldi.

Çok az kişi bir daire çizerek oturur oturmaz Abay konuşmasına başladı.

– Bu Darkembay’la Dandibay bu seçime dava için gelmiş. Bunların geçen seneden beri hakkını alamayan garibanlar olduğunu gayet iyi biliyorum. Bunların çektiklerini size söyletmeyip ben söylesem de haklarını yiyen insanlar sıyrılmaz. Bu ikisi kendi menfaatlerinin peşinden gelmedi. Tüm fakirler, kırk ailenin sözcüsü olarak geliyorlar. Şehirden gelirken “Balkıbek seçimine aramızdan adam gönderin, bu ikisini gönderin. Seçim başında sözlerinizi ben sizlerle birlikte söyleyeceğim!” diye onları buraya çağıran benim. Ama bunların işini halledecek de sizlersiniz. Bu üç bolıs, üçünüz! Nereye gidip dava etseler de, bunların “Hakkımız bunlarda!” diyecekleri insanlar sizlersiniz! diye üç bolısa göz gezdirdi,

Takecan Abay’ı beğenmeyip içinden kızarak oturuyormuş.

– Ee, “Sözü sizlerde” diye bunların obasını basıp adamını öldüren Takecan, Iskak var mıymış? Hangi sebeple bu iki çulsuzu buraya getirip bize gözdağı veriyorsun? Yüzlerinden korkalım diye mi düşünüyorsun, paspaye getiriyorsun bunları! diyerek azarla konuştu.

Abay’ın suratı sertleşti. Takecan’ı büyük bir öfkeyle payladı.

– Heey Takecan haddini aşmadan konuş. Attığın adıma dikkat et! Bu yaşlıların dış görünüşünü beğenmesen de yüreğinde, içinde bir çirkinlik bulamazsın. Çirkinlik bunlarla beraber doğmadı. Bolıslık seninle de beraber doğmadı.

– Allah’ın çarptığı zavallıları, yoksul, fakir eden ben miyim?

– Sensin!

– Bulmuşsun atacak iftiranı!

– Sensin! Kendin olmasan atan Öskembay, Kunanbay, Mırzataylar. Bunlar suyunla girip külünle çıkanlar. Senin ocağının kapısında, anne babasıyla kul köle olarak ömür sürenler. Bugün yaşlandığında da gereksiz diye bir bir atılan eski hizmetçilerin! Fakirliğinden, yarım yamalaklığından başka hiçbir suçu yok. Zavallı soydaşlarımız bunlar, diye suratını çattı.

Bu arada Abay'ın öfkeli gazaplı aklına keskin, kara balta, kin baltası geldi. En adaletli hüküm gibi yine aklına gelip bunun kızgınlığını taşıyıp yine yüksek sesle geldi. “Saptırmadan doğru konuş. Tam bu Balkıbek toplantı sırasında hak ile helal malın hepsini önlerine getirip verin! Vereceksiniz de. Bu oturan Kunanbay oğulları, üç bolıs, bu dört büyük boy toplantısında maskara olmak istemiyorsanız hemen yapın! Bunların hakkı sizde de var. Mahiyetinizdeki insanlarda da var. Oyalanmadan vazgeçmeden bunu yapacaksınız. Yoksa yerimden kalkıp bu işe ben soyunacağım! Cevabınızı şimdi bekliyorum, dedi.

Abay'ın şimdiki sözü Takecan'ı mecburen düşündürüp elini kolunu bağıladı. “Yerimden kalkıp bu işe ben soyunacağım.” demesi “üst idareciye, oyaza gidip iletceğim” demesidir. Bu Takecan'ın yüreğini ağzına getirdi. O sessizce kalmıştı. Iskak'da hâlâ bir cevap vermeyip Abay'dan gözlerini kaçırıyor. Fakirden gaspedilip Akımbet obasına götürdüğü yedi atın davası, demin Darkembay'ı gördüğü yerde Iskak'ın aklından çıkmıyordu. O, akraba içinde Takecan'la daima birlikte olsa da, Abay'a saygı duysa da, korksa da onu kendi yanında her zaman büyük bir idareci olarak görürdü. Buna kıyasen Abay'la her zaman kolay sohbet edip sözünü geçirebilen Şubar. Iskak medeti bundan bekleyip Şubar'a baktı.

Abay'la Takecan gözgöze geldiğinde Şubar, bu işte dışarıda kalmayı uygun görmedi. Ama sözünü Abay yerine Darkembay'a çevirip konuştu:

– Peki, kardeşim, sizlerin ağzınızdan söyleyeceğiniz bir şikâyetiniz var mı? Ne isteyip hangi davayla geldiniz? Madem konu açıldı, buyrun ortaya dökün! dedi. Sakin, sabırlı, rahat adamın sesi.

Darkembay'ın sözleri sıra sıra gırtlığında diziliymiş. Gür bir sesle ardardına söyledi.

– Biz belâ peşinde, dava arkasında koşturan insanlar değiliz, ışıklarım. Onun peşinde koşturacak derman nerede, güç nerede? Abay'ın gölgesine sığınarak birisinin fazla olan şeyini alalım diye bir niyetim de yok. Helal malımın arkasından geldim. Tek başıma değil, halkımın göl gibi istediğini getirdim. İki davam var. Kırk ailenin ikiye katlanan hakkı var. İlki geçen sene başak veren beş tarla ekinimi bu Takecan, Maybasar ve ışığım Şubar, kendi obanızın o Sügür obasının yılıkıları güzün yediler. Ak Espe, Sar Cırık, Takır Tuma, Kamaşa'da obalarınız yerleşirken sırasıyla dört gece girip ne varsa silip süpürdüler. Onu geçen sene dava etmişim. Bu sene yılıkıları, yumruk misali ilkbaharda yeni yeşillenen beş tarla ekinime girip o obalar tekrar çekirge sürüsü gibi altını üstüne getirdiler. Bize tane yerine tozunu bıraktılar. Ellerimizi havada kaldırdınız akrabalar! Bu bir. İkincisi; Iskak ışığım, senin Kızıl Mola bolısına bağlı hırsız yatağı Akımbet obası var. Atların yedisini birden çalıp açıkça yok ettiler. Biz iki yaşlı olarak peşinden gittik. Dökülen kan belirgin iz misali şüphesiz canlı delil hiçbir tarafa kaçmadan hırsızlara çaldıklarını kabul ettirdik. Ama arada mektuplar gidip geldi. El atından mesajlar geldi. Yataklık eden hırsız yanımda bulundu. Ona kıyamadığı için mi, yoksa Iskak, sana bağlı Akımbat obasının sözüne inandığın için mi, yedi atım bir yana yedi oğlak bile alamadan kuşlar gibi ciykladık. Abay'a söylemeyip de kime söyleyeceğim? Hakkımı verecek toplantı olsa, derdimi dökmeyip kaybettiklerimin peşinden gitmeyip de ne yapacağım? Benim sözüm bunlardan ibaret bolıslarım! diyerek Darkembay sözünü bitirdi.

Takecan'ın içinde Darkembay sözünün esnasında defalarca dalga dalga gelen kızgınlık ve öfke vardı. Birkaç defa kıpırdayıp Darkembay'a sert bakışlar fırlattı. Azarlayıp seslenecek insan gibi hazırlanmıştı da. Ama ilk atıştıklarında Abay'dan sinip kalmıştı. Taşan öfkelerini dışarıya vuramadı.

Darkembay davasından sonra meclisi sessizlik kaplamıştı. Biraz sonra Şubar, alttan aldı. O, bu söz üst bürokrata ulaşırsa da hakimi önüne gitse de burada oturan Kunanbay'ın üç bolis oğullarına şan, şeref

getirmeyip kötülük getireceğini çabuk anladı. Özellikle Abay'ı engelleyip durdurmak elden geleceğe benzemiyor. Şubar'ın alttan alması artık büyük meseleyi sakince bitirmek, kavgasız, gürültüsüz çözme yoluna gitmek istedi. O Darkembay, Dandibay'a uzun zamandan beri sırdaş, dert arkadaşymış gibi ilgi göstererek konuşup sıcak yüzle kendine çaktı. Sözlerine gülme şaka katarak yumuşak hava estirdi.

– Kısacası, iki yaşlı, durumunuz anlaşıldığına göre bugün aman vereceğe benzemiyorsunuz. Sizler, benim bolıslığının Kazaklarısınız. Yabancıyla davalı olsan, senin davanın peşinden gidecek olduğum parçamsın. Bugün parçam desem de, güçlenmişe benziyorsun, diye güldü. Bir tarafında iyi müdaafa eden Abay ağabeyim oturuyor. Onun öbür tarafında ise bir yanında oyaz, bir yanında başhakim var. Böylece siz ikiniz kırk ailenin içinde “Yolunuz düze çıkan yaşlılar oldunuz!” diye düşünüyorum. Aslında Allah'a inanan doğru yoldadır! diyerek Takecan'la Iskak'a baktı. Bunların hakkını ne biz yiyelim, ne de başkalarına yedirelim kardeşler! Sözümüzün sonu bu olsun. Sadece burada Abay ağabeyim, kararını versin de bu işi tez elden kapatalım! dedi.

Bu sözü, bu kararı allayıp pullayıp ve düz yola çıkararak Şubar, Abay'a becerikli geldi. İçinden: “Takecan, Iskak'tan bu daha da zekiymiş. Bunun bir bildiği var! Acaba nereye çekecek!” diye tahmin yürütüp çözmeden düşünüp kalmış.

Dandibay, kendisi davaya müdahil olmasa da Şubar'ın deminki sözünün Takecan'ı ikna etmesi bunları memnun ederek Abay'ı durdurup Kunanbay'ın çocuklarının şan şerefini korumakta olan usta bir söz olduğunu çok iyi anladı. Şimdi durmadan başını sallayarak tasdikleyip oturuyordu. Biraz “Aa, ya” diyerek:

– Eee! Söz yerini bulursa mal da sahibini bulur. Öyleyse körün istediği bir göz, sen verdin iki göz. Kararın başım üstüne ışığım. Dediğin olsun! dedi.

– Söylesin, söylesin! Şubar olanı söyledi. Son kararı Abay ağabeyim versin! Bunu kabul ediyoruz! deyip Iskak da hemen tastikledi.

İki kardeşi iki bolis uygun gördükten sonra Takecan'da kendini savunup uzun uzadıya tartışmayı uygun görmedi. O da morarmış hal-

de sessizce oturan Abay'ın son kararını bekledi. Sonunda tüm meclis Abay'ın ağzına bakmıştı. O sözü kısaca özetleyip doğrudan hükmünü söyledi.

Abay'ın aldığı karara göre fakirler geçen seneki ve bu seneki ekin karşılığı bir tarla ekine, iki büyük baş hayvandan, yirmi büyük baş hayvan alacak oldular. Bu seneki yedi yılki karşılığı büyükbaş hayvanla beraber yanında küçük hayvan verilmek üzere on "tok" alacak oldular. "Tok" bu halkın hükümlerinde ya iyi bir at ya kulinli kısrak veya buzağılı inek olur. Ekinine karşı yirmi büyükbaş hayvanı da önce yirmi büyük baş hayvan diye genel olarak adını söyleyip sonra Abay netleştirerek yirmi "besti" diye adilce hüküm verdi. Abay'ın vardığı hükme iki yaşlı sevincinden ses çıkarmadan sadece içlerinden dua ediyor. "Ya nasip, amin! Söylediğin olsun!" demişler.

Üç bolis için bu hüküm ağır görünse de mecburen çaresizce boyun eğmek zorunda kaldılar. Bu kararı tartışmak, itiraz ederek anlaşmayı bozmak mümkün. Abay artık buna fırsat vermez diye Takecan da Şubar'da ümidini kesti. Abay onların, hükmün ağır olduğunu hissettiklerini bilse de umursamadı. Yine de hiç kimseye yüz vermeyip suratı asık halde son sözünü söyledi.

– Bu hüküm söylendi. O ayrı mesele. Ama işin gerçekleşmesi bu iki zavallı yaşlının eline malın teslim edilmesi başka bir konu. İçinizden hükmün ağır olduğunu hissedip, dışarıdan bakıldığında da yarım gönülle kabul ediyorsunuz. "İleride göreceğiz" diye düşünüyorsunuz galiba. Hükmüm, hüküm olacaksa o deminki otuz büyükbaşlı hayvan, tam üçgün içinde bu iki yaşlının önüne "Bir tanesi dahi eksik olmadan" sapasağlam hayvan olarak teslim edilsin. Üçünüz de bolissınız. Birisi Akımbet'ten, birisi Sügir, Maybasar'dan... kendi hayvanlarınız, dişinize dokunacak o kadar zor bir mülk değil. Hemen şimdi uşaklarınızı gözümün önünde her tarafa gönderin. Bu üç gün içinde malı, hayvanı sayıp veriniz. Onu verirken bizzat başında ben olacağım. O zamana kadar bu ikisi buradan bir yere gitmeyecek. Söz bununla bitecek. Anladınız mı? diye yine kararını teyid etti.

– Anladık, anladık! denen sözleri dosdoğru bolisin ağzından bekleyen Abay ağızlarından penseyle almış gibi. Ondan sonra sigarasın-

dan çekip yaşlı arkadaşlarını alıp çekip gitti.

Bundan üç gün geçtikten sonra, Abay'ın söylediği gibi on "tam", falanca "adil" dediği ölçüde, bestiyeye denk gelen hayvanların hepsi getirildi. Darkembay ile Dandibay'ın önüne tam otuz büyük baş hayvan geldi. İki yaşlı, sevinçlerinden içi içlerine sığmayıp heyecanlarını yemiyorlar.

– Fakir zavallılar, kimbilir nasıl sevinir.

– Malın ödemesi değil. Bu başlık da değil. Hatta yiğidin diyeti gibi oldu sanki.

– Fakir, fakir olalı, eli bu kadar hakettiği mala ulaşmış mıydı? Ulaşırım, diye de düşünmüş müydü?

– Kurban olayım Abay!

– Baht yıldızın açık olsun! dediler.

Hayvanların teslim edildiğini Abay gelip gördü. Bunları şimdi gönderecekleri yerde yine bir endişe doğdu.

Onu sezdiren uyanık, dikkatli Dandibay. Tiki olan küçük gözlerini sürekli yumup gülen Dandibay:

– Abaycan! Vermesine alıp verdin. Birçok hayvanı önümüze getirdin. "Fakirin bir kızının değil, beş kızının başlığı desem yeridir. Ama içimde bir endişem var. Ta uzağa doğru iki yaşlı bir sürüyle giderken Tobıktı'nın hırsız mı, Nayman Kerey'in hırsız mı diye ikimizi yere vurup tekrar elimizden alıp götürür mü diye düşünüyorum! demiş.

Dandibay'dan daha da gözüpek, daha yürekli Darkembay:

– Ee bırak, ödleklik yapma! Kim bizi gözetliyor ki? Halkım için değil mi? Yolculara rastlar, peşlerine takılıp gideriz! demişti.

Abay bu hayvanların bugünlerde fakirlere tamamen ulaşmasına kendisi de acele edip onlara sürüyü bir medet olarak görüyor.

– Hayır, Darkembay, Dandibay doğru söylüyor. Mesafe uzak ve yollar tekin değil. Ben Dandibay'ın endişesini yerinde buluyorum. Tamam öyleyse, bari hiç olmazsa yanınızda bir delikanlı olsun diye yakınlarında olan Baymagambet'i çağırıldı.

– Baygambet! Seni ben yola göndereceğim. Şimdi bu iki yaşlıyla birlikte hayvanlarını sürüp Baykoşkar’daki obaya git. Ondan sonra iyi bir binek atı seçip bin, o hayvanları sürüp Eralı’ya fakirlere bizzat kendi elinle sağ salim teslim edip dön. Aygerim’e selâm söyle, bu iki ak-sakalı iyice ağırlasın ve sandıkta altı atar var. Sana onu versin. Haydi ihtiyarlar! Memleketinize selâm söyleyin! dedi. Yaşlı arkadaşlarını böylece yolladı.

Tam bu arada biraz uzakta Takecan birkaç kişiyle diyalog halindeydi. Onun şimdi yanında oturan adamlar, bu diyarda bilinen ünlü iki hırsız Serikbay ile Tursın. Bu ikisi yaşıt. Vücutları sağlam, dimdik. Kaslı kuvvetli aynı biçimde. Kendileri hem genç, hem de yerinde durmayan kabadayı hırsızların tekiydi. Öyle olmasına bir taraftan bu Takecan’ın kendisi sebep olmuştu. İki hırsız da kendisi gizleyip yataklık yapardı. Kendi yerinden kışlak verip iki tarafa yerleştiren de kendisi. Şimdi bu işini bir kenara çekip Takecan demin malını götürən Dandi-bay’ları göstermiş.

İki hırsızına iyice bir fırça atıp:

– İki it, bu çulsuzlara hakkım gidiyor. Öcümü siz ikiniz alamazsınız gözüme görünmeyin! demiş.

– Tursın sözünü ağırdan alıp kekeleyerek konuştu.

– Vay! Tak-k-ke-can, ye-ter-ki e-m-ret... A-na-sı-nı... Fakiri? hemen bu işe dalmak istedi.

Serikbay bu fakirlerle bu defa kavga etmiş. Suçu da var. Bundan dolayı acele etmek istiyor. O kötü şey düşünen sinsi biriydi.

Şimdi değil, kışın soğuk bir zamanı gelsin diye sinsi bir hesabını hissettirdi. Takecan bunu uygun gördü. İki belâli hırsızıyla anlaşarak ayrılmıştı.:

Balkıbek seçiminde bolıs, hakim olmasa da Abay’ın aktif olarak müdahale ettiği iş, fakirlerin işi oldu. Artık bir görevi yok. Boyla boy arasındaki davaları, dalaşmaları, koltuk kavgası, mücadelelerinin nasıl olacağını görmek.

Bir tarafı üst bürokrat, bir tarafı başhakim önünde o durumlar nasıl bir seyir alıp nasıl bir çözüme kavuşacağını öğrenmek için Abay

birkaç gün kaldı.

Bu sırada, diğer boyların şimdiki büyük bir hadisesi cereyan etti. Bu, bu seçiminde çetin davalı bir olay. O kalabalık Kerey ile Nayman arasında geçen kıştan bu yana büyük patırtı fırtına koparan “Salika kızın davası.”

Kocageldi Kerey’in yetişkin kızı Salika Tüki Sıban’ın söz kesilmiş kızıydı. Geçen sene sözlendiği müstakbel eşi akranı öldüğünde artık kız dulumuz diye Sıban boyu onu kayın ağabeyine almayı kararlaştırmış. O, kayın ağabeyi yaşı altmışa gelmiş, iki hanımı olan adam. Başlığın tamamı verilmiş. Gelin evi dikilip çeyizi hazır olan kızı, yaşlı müstakbel kocasının üçüncü eş edip evlenme zamanı yaklaşır. O zaman cesur, mangal yürekli kız, boyunun tüm Kocageldi Şakantay içindeki büyüklerine mektupla, sözle şikâyetini gönderir. “Kızınızı aşağılamayın, başlangıçta kabul ettim büyüklerim. Gençliğimde bahtımı bağlamayın. Babamdan da yaşı büyük ihtiyara kuma olarak vermeyin!” diyor. Kızın ahüzarı boya ulaşır. Kerey’in erleri, yiğitleri, delikanlıları: “Kızımız ayaklar altına alınmasın”, diye öfkeleniyorlar. Yaşlı ozan kobızla dombırasına katıp “Salika kızın kendi boyuna söylediği feryadı” diye hüznü bir ezgiyle hasret döküyor. Kısa zaman içinde o Salika’nın üzüntüsü Kerey’in yaşlısının, gencinin, hepsinin diline türküler olarak dağılır. Koyun yanında bekçi, at üstünde yalkıcı, oyun eğlence, düğün, şenlikte kız, gelin, genç delikanlı çocuklara varıncaya kadar söyleniyordu. Bu dertli kız, Kerey’in içindeki Şakantay’dan kendi akranı olan birine gönül koyar. Böylece Kerey, “kızı ağlatmayacağız” diye önceki dünürlüğü mecburen bozmaya karar verir.

Ama bu haber, dünür tarafına ulaşır ulaşmaz, curcuna koptu. Bu durumun olduğunu söyleyerek kin ve öfke kusuyorlar. “Güç göstermek, bizi adam yerine koymamak, ervahı çiğnemek, Sıban Nayman’ı aşağılayıp yerin dibine geçirmek!” nihayetinde bu uzun sürmüyor. Ama arada birkaç defa haberci gelip gittikten sonra büyük bir düşmanlık baş gösterir.

Ondan beri kar eriyip etrafta yeşilliğin bitmesiyle Sıban’la Kerey birinden sonra diğeri sırasıyla çalıp çırpırlar. Birkaç kez kalabalık kol olarak yola çıkıp artık baskına giriyorlar. Dövüşte yıkılan, ağır yarala-

nan, tedavi gören iki tarafın yiğitlerinin sayısı bugünlerde elliye ulaştı deniliyor. Şimdi de bu seçim olduğu günde bile Kocageldi'yle Şakantay arasında durdurak yok. Tüki Sıban'ın kökü Nayman olsa da onun da yilkısı rahat yüzü göremiyor. Mızraklar savurup koşuşturan Kerey soyguncuları da rahat bırakmıyor.

Balkıbek seçimine çağrıldıklarında, Karkaralı, Semey'in iki oyazı buraya geldiğinde, büyük, acil, keşmekeş, belâli iş, bu Salıka kız davası olmuş idi. Başlı belâya giren insan sayısı çok. Şimdi seçim kongresine gelen Nayman, Sıban insanlarıyla, Kerey adamlarının arası burada hâlâ buz gibi. İki taraf, kendi oyazlarına Balkıbek'te de şikâyetlerini yağdırıyor. Yalan yere şahitlik yapıp yemin ediyorlardı. Dört boyun toplantısında, Nayman, Kerey düşmanlığının şiddetli olmasından dolayı, tarafsız kalan Tobıktı'ya şan şerefin dönmesi kolay olmuş.

Abay'ın, Asılbek'e verdirdiği başhakimliğin altında, iç yüzünde böyle ince hesaplar yatıyordu. İki büyük boyun birbirinden başhakimliği kıskanıp işi inada bindirmeleri sonucu, Tobıktı buna kendi gayretiyle ulaşmamış. Onu Maybasar, Takecanlar: "Argın büyük olduğu için rahatça tartışmadan kendi himayemize aldık" denenin, "Hakim Öskembay, Hacı Kunanbay adına, şan şerefine hürmet ettiği için halkın kendisi gösterdi! denenin hepsi boş övünme. Bu Irgızbay'ın her zamanki olağan böbürlenmesi, havalanmasıydı.

İki tarafın, çekişip suratları bir karış olan bolısları: "Bu hükmü kim verecek?" denen aşamaya gelindiğinde ne isteyeceklerini bilemiyorlardı. Oyazlara: "Kendiniz halledip çözün" denen arzları da olmuş. Üst makamlar bundan elini eteğini çekmiş. Ama Kerey, başhakimliği Asılbek'e vermeye karşı. O, "Sıban'ın damadı!", "Eli kanlı, düşman obasının biri, Aktaylak'ın damadı diye, Kerey, büyük hakimlerin çözümünden kaçıyor. Oyazla tanıştığında Asılbek de "Akrabaların sıkıştırmasında kalırım" diye safça kendini çekmiş. Bu konuda Küntuv gibi akrabası, Dütbay gibi yakınları Asılbek'e kızıp eleştirmişler. Hükmünü söyleyip ben yaparım diye fırsatı değerlendirecek kişiydin. Önüne kendi ayaklarıyla gelen büyük bir servet. Boşu boşuna çekildin! demişlerdi.

Tam bu sırada Sıban'la Kerey arasında Abay'ın adaletliliği, dü-

rüstlüğü hakkında söylenen övücü, methedici sözler dilden dile dolaştı. İki şey, Abay'ın yaptığı iki iş bunun delili oldu. Bir sözle halk: "Kunanbay'ın çocukları başhakimliği bize ver!" diye ne kadar ısrar etseler de Abay, yüz vermemiş. Akrabalarının sözüyle yumuşamamış. Halka adaletiyle faydası dokunsun, diye uzak boyun oğluna başhakimliği kendi kardeşlerinin elinden alıp vermiş." diyor. İkinci söz, tam şu iki gün içerisinde yayıldı. Fakirlere bizzat kendisi arka çıkmış. Kendisi hakim olarak hüküm de vermiş. Otuz büyük baş hayvanı, bolis olan güçlü kardeşlerinden bağırta bağırta yine çekip verdirmiş. Aslında önüne dilekçeyle davayla giden kişi bu delikanlıdan adalet bulacağına benziyor. Yakınını kollamıyor. Aksine önüne gelen iki tarafının biri kendi akrabası olsa bile adaletin kılıcını gerektiğinde ona indirmekten çekinmiyordu. Tüm Kazak halkının menfaati denen sözü dilinden düşürmeyen yiğit bu. İçtenlikle, canla başla söylüyor, diyorlar.

Bununla birlikte Nayman, Sıban, Kerey, Vak'ın bolis hakimleri arasında söylenen bir söz daha var. "Abay'ı Semey'in bütün üstün bürokrati tanıyor. Halka geldiğinde saygıdan dolayı sözümü dinler" diyordu. Bu nedenle bu günlerde Kunanbay, Kunanbay değil. Önceleri Kunanbay denen ünü namı olsa da şimdi o sadece diri ervah. Bolis olan evlatlarıysa halkın çoğu önde gelenlerinin hepsinden ileri, o kadar üstün insanlar değil. Takecan, Iskak gibileri önceki ata babanın şanının gölgesinde yaşayan sadece şık giyimli insanlar. Şimdi insanlık açısından bütün Tobıktı içinde birisi varsa o da Abay. Bolis olan diğerlerinden farklı, kendi bildiği şekilde yaşayan Abay, hem insanın hası, hem de baba yiğit!" diyorlardı.

Böyle başlayıp giden sözler Kerey'le Nayman'ın diktiği evlerde, kalabalık içinde birkaç gün sürekli söylendi. O sözlere dayanıp Cuma-kan, Losovski'yle de bunu iletmiş. Toysarı, Karkaralı oyazına da tavsiyelerde bulunup söylemiş.

Kafasında başka bir düşünce dolaşmayan, sadece Asılbek'in başhakimliğini izleyen Cireşe, Orazbaylardan Kerey Nayman hakimlerinin çekiştiğini, sürttüğünü duyan Abay, birgün öğle üzeri oyazdan davet aldı. Gittiğinde başhakim Asılbek de orada. Karkaralı'nın oyazı da Losovski'nin yanındaymış.

Bu defaki kısa görüşmede üst bürokratlarla Asılбек, Abay'a Kerey, Nayman'ın isteklerini, taleplerini söyledi. "Ortadaki akraba boyunu, tarafsız hakimi olarak, bu büyük belâyı çözmeye yardım et!" dedi. Abay bu isteğin üst bürokratlardan gelen bir öneri değil, Kerey'le Nayman'ın çoğunluğundan gelen bir teklif olup olmadığını bilmek istedi. Asılбек "Bunu rica eden resmî makam değil, bir taraftan Cumakan, bir taraftan Toysarı, ikisi de bana geldi. Sen, bunu ona kabul ettir, akrabaların yarasını sarmaya çağırıyoruz. Nasıl bir hüküm verirse versin biz buna razıyız, diyerek gitti, dedi. Bu haberi duyduktan sonra Abay, fazla vakit kaybetmeden Kerey, Nayman arasında hüküm vermeyi kabul ettiğini ve hazır olduğunu bildirdi.

Oyazlar, hükmü Abay'ın vermesini makul gördüler. Bu yetkiyi tasdik etmekle birlikte, Karkaralı'nın oyazı Sinitsın kız adıyla gelen iki şikâyetnameyi gösterdi. Abay, Arap alfabesiyle yazılan iki dilekçeyi üst makamın evinde oturarak okudu. Ama Oyaza da, Asılбек'e de kızın şikâyetnamesi hakkındaki kendi fikrini belli etmedi.

O gün Abay, iki taraftan üçer üçer, altı kişiyi çağırdı. Biraz sohbet etti. Abay'la bu defa görüşen Nayman'ın adamları Cumakan, Barak Töre, Tanirberdi idi. Kerey tarafından Toysarı, Begeş ve Tışkanbay. Bu küçük grubun arasına Abay Cirenşe ile Orazbay'ı da kattı. Abay'ın amacı Kerey Nayman adamlarından görüşlerini almak.

– Evet, iki araba, sözüm deva olup halkların barışına huzuruna yarsa, ondan gücümü esirgeyecek değilim. Bilimim yetmezse, yerli yerine oturtamazsam, elimden gelmeyen olursa, kusura bakmayın. Ama farkına varıp sonuca ulaştığımda bu söz, bu mesele dul davasıyla başlasa da dallanıp budaklanıp içiçe girmiş. İki boy arasında uzun süre gelen çalıp çırpma kavga gürültü var. Hatta savaşa kadar varan büyük olaylar var. Bugünlerde pek çok yiğidin diyetine kadar varan mal, mülk sözkonusu. Bunun hepsinde hüküm yürütecek insanın ince ele-yip sık dokuması, çok sorgulaması meselesinin içine korkusuzca dalması gerek. Buna bir kişinin zamanı da gücü de yetecek değil. Bir kiptan okumuş olduğum vecize vardı: "Yalnız birinin aklı iyi; ama iki olsa daha iyi" demiş diye Abay biraz durakladı. Getirdiği örnek Rus

halkının atasözüydü. Durması, davalı boyun tepkisini ölçmek içindi. Soğuk suratlı Cumakan sır vermiyor. Toysarı da Abay'ın sözünün ardını bekliyor.

– Sizlerin bir görüşünü almak istiyorum. Deminki gibi yoğun işe, karmaşık meseleye insanın gücü yetmeyince, yanıma yardım edecek insanlar almayı düşünmüştüm. Bu davayı incelemek için kendime yardımcı olarak bu Cirenşe'yle Orazbay'ı almak istiyorum. Bu konuda görüşlerinizi bilmek istiyorum akrabalar! diye sözünü bitirdi.

Kerey, Nayman bu mecliste Abay'ın istediği cevaplarını kısaca verdiler. Cumakan da, Toysarı da yanındakilere söz bırakmadan:

– Dediğin olsun!

– Yardımcı olarak kimi uygun görüyorsan, kendin bilirsin! dediler.

Sadece ilk sözü uygun görüp dağılacakları zamanda Sıban'ın töresi, alp vücutlu, al yanaklı, ağarmış kara sakallı Barak Töre, Abay'a iri kor gibi gözleriyle bir bakış fırlatarak son bir dileğini ilettiler.

– Abay kardeş! İki akraba da sözü sana bıraktı. Sadece sözü değil, sana imtihan kapısını da bıraktı. Tobıktı'ya tarafsız akrabam dedi. Bozmayı arzu etmez, birliği kurar, seçtiğinde adaleti mükemmel, diye tam seni istedi. Tahkikat için yardımına ikisini mi alırsın, veya ondan daha çoğunu mu alırsın. Ama, “Bütün sözlerin son noktası bir, onun atası da Maykı hakim” demişler ya. Eninde sonunda adaletin terazisini senden bekliyoruz! dedi.

Cumakan sessizce desteklediğini bildirip başını sallamıştı. Toysarı farklı yaklaştı:

– Barak Bey, kendi düşüncesini söyledi. Başka lafım yok. Güvenim güven. Seni zora sokmuyoruz! En son hükmünü sadece senden bekleyen bir durumum var! dedi.

Ketum olmayı yeğleyen boyların değişik hakimleri şimdi ses çıkaramadıklarını hissettirseler de bu arada uçurum kadar bir görüş ayrılıkları da yok.

Abay sessizce iki tarafa ciddi bir suratla baş sallayıp görüşmeyi bununla bitirdi. Tarafsız hakim, ilkönce az konuşan, çok ağırbaşlı birisi olması lâzım. Sırrın gizliliğini söz ortaya çıkarır. Yarım yorum getireceğim diye tahmini genellemeye çok dalan lafbazlar, öküz altında buzağı arayanlar da az değil. Abay bunu düşündükçe kendi hükmüne kadar, tahkikatle ilgili sözlerin hepsine özen göstermek niyetinde. Başkalarını çok konuşturup kendisi az konuşmayı düstur edinmiş. Bu düşünceyle deminki küçük grubun iki tarafına da “Seninki doğru, bunun ki yanlış diye” falso vermedi.

Orazbay’la Cirenşe’yi işe soyunduracak olup başbaşa kaldıklarında, Cirenşe kendi sezgili, uyanık düşüncesiyle deminki sözler hakkında tahmin yürüttü.

– Sonucu şimdiden kestirmek zor. Ama Kerey sözünü efendice söylerken Barak ihtiyatla vereceğe benziyor, demişti.

Abay bu durumu, bu şekilde yorumlamakla beraber Cirenşe’lere içini açmadı. Onun yerine ikisine de burada bir an önce işe koyulmak gerektiğini söyledi. Birisini Kerey’e, birisini Nayman’a şimdiden tahkikata gönderecek oldu. Abay, bu ikisine de kendi düşündüğü taktiğini anlattı.

– Sormak ve öğrenmek var. Her çalıp çırpıda, her baskında alınan mal, dövüşte yaralanan yiğit çok. Birçok şeyi soruşturup çok şeyleri öğrenip gelmeniz gerek. Ama gerçek varsa şüphe de var. Gerçeğe yalanı katıp yarım yamalak söylenen şikâyet şekli de var. Böyle durumların birinde siz, “Bu iyi, şu kötü, bu gerçek, bu yalan gibileri alenen ortada söylemeyin, içinizde saklayın. Özellikle samimi olup söz verme. Bunun arkası, üzerine aldığın borç sayılır. Sizlerde olan borç beni de töhmet altında bırakır. Bir ricam daha var. İkinize özellikle söylemek istediğim el altından uzatılan cukkaya, paraya satılmayın. İkiniz dost diye bilip gerçeğinizi görüp kolum kanadım olunuz. Ve adalet, hak hukuk yolunda uçmak üzere olan kanadım olunuz! demiş.

Kız davasının altındaki birçok belânın hepsini Kocageldi, Şakan-tay arasından detaylı öğrenmek ve tüm öğrendiğini Abay’a zamanında

iletmek için Orazbay'ı görevlendirdi. Tüki Sıban'ın içini didik didik arayıp iyice incelemeyi Cirenşe'ye verdi. Onlar ilkönce Balkıbek seçimine gelen Kerey–Nayman adamlarının hepsini bir bir inceleyecekler. Davacıyı da, şahidi de bu topluluğun içinden bulup detaylıca inceleyip, burada sonuca bağlamanın mümkün olduğunu söyledi. Ama üçünün danışarak vardıkları karar: “İki taraf yaptıklarını kamufle edip sadece birbirlerini suçlayıp gerçeğe varmayacak olurlarsa, o zaman Orazbay'la Cirenşe, Kerey'le Sıban'ın bazı yerlerine kendileri gizlice gidip araştırıp dönmek istediler.

Böylece Salika kız davasının bir hattayı kapsayan gece gündüz tahkikati başladı. Soruşturma üç yerde devam etti. Bazen gece yarısında, gün boyunca inceleyip araştırmalarıyla ilgili olarak Abay, Cirenşelerle kısa bir zaman için bir araya geliyor.

Abay'ın bizzat yürüttüğü soruşturmasında, kız obasının söz sahibi yaşlı Kaldıbay ile kızın müstakbel eşi yaşlı Sabatar. Bunlar arasında geçen, eskide kalan dünürlük, hediye başlık hakkındaki alış verişleri, Abay acele etmeden iyice öğrenmiş. Başlığın karşılığı olarak çeyizi Kaldıbay'a birbir saydırıp hepsini belgeledi. Abay şimdi anladığına göre Salika'nın başlığı bu civardaki en büyük başlıklardan biriymiş. Kızın ilk müstakbel eşi, Baygöbek içinde eski baba ocağında oturan tek çocuktur. Onun müstakbel eşi için başlık çok verilir. Sonra müstakbel eşi ölüp kız yaşlıyla evlendirilecek olduğu için aradaki söz bozulmasın diye Sabatar'ın isteği karşısında ağırdan satan Kaldıbay “Kızım dengine varmayıp moruğa gidecek oldu” demiş. Sabatar'dan yarım başlık daha almış.

Abay, bu durum üzerine iyice eğilip daha sonra ne aldıklarının hepsini öğrendi. Doğru, alınan başlığa karşı, birçok oğul arasındaki tek kızı, yetişkin nazlı kızını babası mennun ederek uğurlayacağım diye ona diktirdiği sekiz kanatlı ak evden başka, çeyizleri de bolca hazırladı. Kızın çeyizi, yirmi beşerdenmiş. En başında Kokan kervanından alınan yüz koyun değerindeki ipek halı, sonra içi deri dışı kumaş yirmi beşi palto, keçe halı sırmak, sandık yirmi beşerden. En küçük gömlek, entari, sofrası bezi, kap kacağa kadar hepsi böyle. Büyük kemik ya-

takları, kenarları işlemeli şilteler de yirmi beşerden yapılmış.

Ama bu mülk, şimdi Kerey'in elinde. Malları ise kız tarafı almış. Kızı da vazgeçiyor. Sıban Nayman'ı içini yakan özellikle bu kız için verilen malın çokluğu. Belânın başı böyle çok mülk davası olduğu için daha sonra meydana gelen çalıp çırpmanın sürüp götürdüğü yalkısı da az değildi. Hangi taraf olsa da hakkım kalmasın diye inatla birbirine girmişler. Güçlü yiğit, cesur eşkiya "er yiğit" namını alan mızrakçı hırsız, soyguncular aman vermiyordu. Vasat dövüşçüler, sıradan yiğitlerden de bu belâya elini sıvayıp girenler de az değil. Davanın bir önemli noktası bu dünürlük minvali içerisinde olduğu için Abay ilk soruşturmasında Kerey Sıban'ı sırasıyla önüne çıkardı. Tüm görüşlerini birbir aldı. Onun ardından şimdi davanın odak noktası olan kızda neler var? İkinci olarak Abay onun durumunu öğrenmek istedi.

Salika kız, şikâyetnamesini kendi eliyle getirip Karkaralı'nın oya-zına teslim ettiğinden beri bu Balkıbek'teydi. Şimdi Abay, Erbol'la Kökpay'ı atlandırıp yola çıkararak kendisinin kaldığı Ospan'ın evine o Salika kızını yakınlarıyla birlikte getirtti.

Başında Kamşat borkü, kulağında büyük gümüş küpeleri sallanan şağı çapan giyen uzun boylu kız geldi. Esmer kız Abay'ın evine cesurca, ağırbaşlılıkla girdi. Babası Kaldıbay da onunla birlikte gelmiş. Önce Salika kızını görmek için etrafı saran yaşlı genç ev içini doldurdu. Kerey'den de kızın yanında bulunan eşi dostu da çokmuş. Ospan, gelenlerin hepsine kırmızı içirip, ağırladıktan sonra, Abay ilk önce Tobıktı'ları evden çıkardı. Sonra kendilerinin de kalmasının uygun olmayacağını düşünerek kalabalık Kerey, Kaldıbay başta olmak üzere dışarı çıktılar.

Abay'la Salika başbaşa kalmışlardı. Salika'nın yüzünü Abay şimdi iyice görebildi. Bensiz teni, pürüzsüz, tertemiz, esmer yüzünde Salika'nın berrak kara gözleri farklıymış. Düşünce ateşi olan nurlu göz. Uzun sık kirpikleri gözünün büyük gözbebeğini biraz gölgelendirip özellikle derinleştirerek gösteriyor. İnce kalkık burnunun biraz kamburu var. İnce dudaklarının kenarlarında biraz gölgelenip aşağıya inen bir hüznün var. Bu küskün veya çok derde düşen körpe yüzün iç dün-

yasındaki hüznünü yansıtıyor. Ama Salika'nın sessiz yüzü, dertli gibi görünse de konuşurken bembeyaz mercan gibi dişleri, sürekli açılıp net görünüyor. Bu tarzı kızın biçimini gayet net sergiliyor. Açık yüzlü iç dünyasının zenginliğini gösteriyor. Her konuşmasında Salika'nın yüzü gülümsüyor. Ruhu eğlence ve neşeye meyilli.

Bu işe sarıldığından beri, kendisi az konuşup diğerlerini çok dinlemeyi tercih eden Abay, burada da o üslubunu bozmadı. Salika'ya biraz sessizce bakarak öğrenmek istediklerini söyledi.

– Salika bacı! İlk kez sizinle yüzyüze gelsem de, ben sizi şimdi çocukluğunuzdan beri bilmekte olan akrabanız gibiyim. Bu durumunuzu çok duymam nedeniyledir! dediğinde Salika önce kızarıp allaştıktan sonra utanarak güldü. Şikayetnamenizi okudum. Oradaki yazılanlar doğru mu? İlk önce buna cevap verin! dedi.

Salika buna biraz kaşlarını gerip hemen söze başladı.

– Abay Bey! deyip iri berrak gözünde namusla yoğrulan bir sinir belirdi; benim yazdıklarım doğru, dediklerimden caymadım! dedi. İri beyaz dişleri açıktan görünüp yanağında yine de allaşan bir kan oynatıyor. Abay'a şaşkın şaşkın baktı.

– Daha bir sorum, “Varmayacağım, evlenmeyeceğim” derken münasip görmediğin sadece yaşlı Sabatar mı, yoksa tüm Sıban'ı mı uygun görmüyorsun? Sıban'ın denk yiğidi olursa ne derdin?

– Ağızlarından önce ateş çıkmayıp delikanlıyı gösterse, denk birini söylerse isyan eden ben olur muyum hiç? O zaman benim obam memleketim benim seçimime bırakır mı?

– Dengime versinler mesaj yollayıp dünür tarafına ilettiler mi?

– Söyledim ama dinledikleri nerede? “Tartışmasız müstakbel eşi Sabatar Allah'ın birleştirdiği kocası. Artık duyup görülmeden yola sapmasın” demiş.

– Bacı, bir diğer hususa da açıklık getirir misin? Erkek tarafı seni “Kendiliğinden vazgeçmezdi, alacağım diye aklını çelip oturan Keyrey'in diğer boyu o Şakantay yiğidi” denen söz dolaşıyor. Sen Şakan-

tay yiğidini, Sıban'dan ümidini kestikten sonra mı buldun? Yoksa önceden gönlün var mıydı?

Kızın bu sorudan kaçındığı yok. Sadece utancından hemen kızarıp sıkıldı. Kulağındaki küçük saçaklı büyük küpeleri titriyordu.

– Bu senle aramızda kalsın Abay ağabey. Sıban: “İhtiyardan başka kimseyle evlendirmeyi uygun görmüyoruz” dediğinde, ben Şakan-tay yiğidi bir yana “Köpeğin kuyruğundan tutsam da bu civardan gideyim, izimi kaybettirip, başımı alıp kaçıp yok olayım demiştim. Şakan-tay yiğidi ondan sonra ortaya çıktı. Önceleri ikna etmeye çalışan, ağız arayan Kerey'den hiçbir erkek olmamış, dedi. Sözüünü tamamladıktan sonra püsküllü mendili gözlerine basıp sessizce gözyaşlarını akıttı. Abay'a gözünün kenarından bakan iri kara gözleri namus duygusundan, yoğun gözyaşı dökmekten kanlanmış. Söz bitmişe benziyor. Artık Abay'ın soracak birşeyi olmadığını farkedenden Salika kalkmak üzereydi.

– Benim sözüm bitti! diyen Abay, kızın yüzüne hâlâ bakıyor.

Salika kalkmadı. Deminki gözyaşının ardından şimdi namus yüklü bir öfke kaplamış.

Sözün kısa olup önceki akrabaların soruşturmasından kolay bittiğine şaşırды. Abay'ın yüzü buna canı acıyan bir insan gibi şefkat ve merhametli geldi. Bunun hepsi birleşerek Salika'yı son kez konuştu. Gerilen suratında hem hüznün hem öfke var.

– Beni caydıran Kerey değil. Önceden böyle cayma düşüncesi bende yoktu. Tek düşünce, zehir gibi acı düşünce sonradan hasıl oldu. O “Sabatar'ın, ahı gitmiş vahı kalan moruğun, üç kumanın biri olarak gitmeyeceğim” denen düşüncem. O düşüncemden, derdimden o kadar çektim ki, bugün bile hayatta mıyım farkında değilim. Bu birkaç gün içinde ölümle yaşam arasındayım. Yaşlının elini tenimde hissetmek-tense, yılan, çıyan yesin daha iyi. Ağabey, benden gerçeğini sordun. Bu, Balkıbek'le Bakanas'ın derin ırmağına hergün bakıyorum. Kabrim mezarım onun dibinde bulunur! diye bakıyorum. Sabatar'a varmaktan-sa bu iki ırmağın derinliği bana nasip olsun. Bütün sözüm bu! dedi.

Abay başını geriye atıp derin düşünceyle renkten renge girdi. Kız kalkıp gitmeye hazırlanırken, o da kendi düşüncesiyle başbaşa kalmış. Sadece sessizce başını eğdi. Şimdi Abay'ın gözü önüne deminki güzel suna boylu, asil genç kızın derin suyun içinde kaybolmakta olan sureti cam gibi geliyor. Sessiz, acımasız derin su, şlap etmiş gibi. Onun dibine kızın vücudu dalıyor. Suratında lanetler yağdıran bir asıklık var. Zarif elleri ölümü avuçlayıp beddualarla yummuş. Soğuk sessizliğin içinde can verip ruhunu teslim etmiş gibi. Gönülde sıcak bir akıntı, hâyale düşüncüyü birleştiriyor. Ritimli söze dönüşüyor. Vezinli şiir yoluna kendi kendine dökülmüş gibi.

*Yaşlının okşayacağı bedenimi kurtlar yesin diye,
Uçurumdan kız kendini atmış derin suya...*

Kızın, Abay'ın yanından çabuk çıkmasını Erbol, Kökpay, Şakeler uygun görmemiş. Erbol, eve girer girmez bir başına oturan Abay'a düşüncesini söyledi.

– Abay üst bürokratin makamında randevu almış gibi onu niçin çabuk gönderdin? dedi.

– Hiç olmazsa öğle yemeğini verdikten sonra göndersen uygun düşmez miydi, Abay Ağabey! diye Şake de destekledi.

– Hayır, tamam! Gitsin! deyip Abay kağıtla kalem alıp birşeyler yazıyor. Arkadaşlarıyla konuşmak istemedi. “Kızı yanında uzun tutup çok konuştu” derlerse, herşeyden kıl kapan Sıban'ın onu da bahane etmesi mümkün. “Üst bükrata iletilecek sözleri, Abay'ın kulağına yerleştirmiş” demekten dilini çekmeyenler de olur. Ama bu düşüncesini Abay içinde sakladı.

Bundan sonra yine üç gün kadar Salika davasının, Kerey Nayman meselesinin sürekli soruşturması devam etti. Bu üç gün içinde birkaç konuyu sonuca bağlayan Cirenşe'yle Orazbay yanlarına beşer kişi alıp yakın oturan Kerey'le Sıban'ı iki taraftan dolaşıp döndüler. Birçok belgeyi toplayıp ince elekten geçirdiler.

Şimdi hüküm zamanı gelmişti. Bütün dava, tüm şikâyetname kesmeğeş meseleler her taraftan dosya dosya gelip şimdi Abay'da toplan-

dı. Abay, Kerey Nayman'ın bu işle ilişkisi olan yaşlı gencinin hepsini üst bürokrat evine toplattırdı.

“Salika kız davası”, “Kerey–Nayman çekişmesi bugün çözülecek, bugün hüküm verilecek,” denen haberi bütün Balkıbek yerine koşturarak duyuran uşaklar, starşınlar idi. Hükümün açıklanacağı yere, seçim için gelen üst düzey bürokratlar da gelecek. Şimdi yolda düzmeli beyaz üniformalarını, dilmaçlarını yanlarına alıp şatafatlı bir heyet halinde geldiler. Bugünkü toplantının görkemi var. Dışarıdan soğuk görünüyor.

Tam bu toplantıdan biraz önce Cirenşe ile Orazbay, Abay'ı kenara çekip yokladılar. Söze başlayan Cirenşe'ydi.

– Abay, iki dizgin, bir yular senin elinde. İpin kopacağı yere, halk da geldi, sen de geldin. Nasıl bir karar vereceğini hâlâ bu oturan Orazbay'la ikimize hissettirmeden içinde saklıyorsun. Haydi, kardeşim fikrini söyle! Kimin lehinde kimin aleyhinde hüküm vereceksin!

Abay, bu ikisini inceleyerek gözlerini kısarak güldü.

– Siz kendiniz söyleyin, hangi tarafı haklı çıkaralım diyorsunuz. Ağzınız da ıslanmayan bir bakla var. Söyleyin, hangisinde karar kıldınız! diye Cirenşe'ye dikildi.

Cirenşe de bunun yüzünden gözünü almadı. Soğuk, güvenli ve kararlı bir sesle şimdiki meclisin, muhtemel olmayan sırrını açtı.

– Abay, “Altını görürse, melek bile yolundan sapar.” Ata yolu, halkın yolu yordamı. Onu iyi anlayan boy o Sıban. Başlı Barak olmak üzere Baygöbek, Salpı bu Orazbay'la ikimizin vasıtasıyla hüküm vermeden önce sana selâm gönderiyor. Kerey'in kızını Sabatar'a verdirsin. Sürümden seçip Tüki Sıban'ın en seçkin atlarından kırk at seçer ke vereceğim diyorlar. İşte önceden gelip hatırlattığım bu! dedi.

Abay'a Cirenşe'nin ağzı, pislik döken iğrenç bir şey gibi göründü. “Konuşmanı kes, dur!” der gibi elini sallayıp sessizce suratını asarak kalmıştı. Arkasından hemen taktik uygulayıp kendine hakim oldu. Bunun bir andaki tepkisi, insan yüzünü çabuk farkedenden uyanık Cirenşe'nin gözünden kaçmamış. İlk başında şüphelenip arkasından ümit-

lenmeye başladı. Abay şimdi Orazbay'la Cireşe'ye bakıp gülmekten kendini alamıyor. Biraz sonra gülüşünü durdurmadan:

– Eee Orazbay! Sen bunu söylüyorsun! “Alan memnun, Kerey’i alt eden memnun” diyorsun galiba! diyerek ikisini iğneledi.

Kendi düşüncelerinde kararlı olan Orazbay’la Cireşe, Abay’ın taktiğinin bunlardan daha da üstün olduğunu hissetse de sözünden vazgeçmedi.

– Öyle diyorum, Cireşe’ye ben de katılıyorum. Gizli, saklıya ne gerek. Almayan idareci, yemeyen hakim yok ki zaten. Seninle başlayıp seninle duracağımı mı zannediyorsun! Mekke’de değiliz. Balkıbek’in seçimine gelip oturuyoruz yani! dedi Orazbay.

– Söz bu, diye gerçek yüzlerini ortaya çıkarıp ciddi ciddi söylediler.

Cireşeler öncekinden daha da ümitlendiler.

– Öyle, karar öyle!

– Dediğini yap Sıban’ın! dediler.

Abay bu sırada değişip hemen bağırırverdi.

– Saçmalamayın köpekler! diye tersledi.

İkisinin yaşı, kendinden biraz büyük olsa da Abay bazen şaka, bazen sinirle karışık bunları fırcaladı. İkisinin annelerinden başlayıp iyice bir kalayladıktan sonra ardardına konuşup taşkın öfkesini gösterdi.

– Kendim gibi güvendiğim diye, kolum kanadım bilip safıma kattığım siz misiniz? Dönüp dolaşıp sonunda söyleyecek aklınız “Haram yiyelim!” demekte miydi? Buna temayül etseydim ikinizi yanıma almak yerine Takecan’ı seçmez miydim? Sizler: “Kerey–Nayman adaletini bulmayıp birbirine girsin, ölürse ölsün” diye düşünüyorsanız, ben onlara halkım diyorum. Üç Cüzün* evlatlarının önünde tüm Kazak topluluğuna beni getirip mideniz için kullanmak mı istiyorsunuz? Şuna öldürmek desene! Amacın gayen bu mu? Defolun! dedikten sonra kalkıp gitti.

---

*cüz: Kazaklar soy bakımından üç ana kola ayrılır. Ulu Cüz, Orta Cüz, Kişi Cüz.

Bu sırada “Üst düzey bürokratlar, bürokratlar geldi, seni bekliyorlar Abay! deyip Takecan, Iskak, Abay’a soluk soluğa gelmişler. Abay acele etmeden yürüyüp toplantıya girdi. Otlu tümseğin tam tepesine çıktı. İki oyazla selâmlaşp iki taraftaki Kerey Nayman’ın Barak’la Toysarı gibi sözcüsüne de selâm verdi.

Cirenşe aracılığıyla Abay’a rüşvet teklif eden Barak, şimdi keyifli oturuyor. O bu iş konusunda art niyetini önceden plânlamış. Bundan birkaç gün önce Abay “Cirenşeleri yardımcım olarak alacağım” diye konuşulan yerde bunu düşünmüştü. O zaman Abay’a “Hükmü kendin ver” denen sözü tastik ederek bilerek söyledi. “Kerey Abay’a rüşvet konusunda bahsedip kötü görünsün” demiş. “Cirenşe’ye rüşvet teklif edip ona kolay kabul ettireceğim” diye onu önemsiz gibi gösterip kasten kenarda bırakmış. Bundan önceki bir davada Cirenşe’ye rüşvet verip işbirliği yapmıştı.

Şimdiki oturumda Abay, sadece kısaca bir işaret verip söze kendisi başlamayıp önce sözü hakim Barak’a verdi.

İlk konuşan Barak da, sonra konuşan Toysarı da bugüne kadar iki tarafın söyleyegeldiklerini, dağ gibi davalarını dile getirerek son sözlerini söylediler. İki taraf da “Allah’a havale ettik, sana verdik, adaletini göster tarafsız akraba, yanlışın olursa onu da ervaha havale ettik!” diyerek bağlamışlar.

Abay, bundan sonra kendisi konuştu.

Gönülde ikileme, sıkıntılı olduğu için onun yüzü şimdi bomboz. Başındaki tımağını alıp bağdaş kurar halde, tımağıyla beraber beline ellerini dayayıp oturuyor. Geniş beyaz alnında ve inceden uzunca burunun ucunda domur domur soğuk ter görünüyor. Ama sesi yüksek, etkileyici ve cesurane. Yüksek sesle konuştuğu için her bir sözünü belirli bir tonla söylese de düşüncesiyle dili akıcı. Su gibi akıyor.

– Hey, tüm yurdum! Kerey, Nayman halkım! Aranızda beni seçmişsiniz. “Yerli yerinde adaletli hükmünü ver” diyerek bu görevi bana vermişsiniz. “Sınava tabi tuttum, yırtığıma yama ol!” diye bel bağlamışsınız. Öncelikle söylemek istediklerim var. Birincisi Tobıktı bo-

yundan olsam da, siz iki kardeş ikiniz meselesine Tobıktı açısından bakar demeyin. Diğeri: Kazak'ta dul davası tarihten gelen dava. Devran dönüp eski hükümler değişmez mi? Ondan mı? Yoksa dava tek olmasına rağmen şikâyetlerin çok olmasından dolayı mı? Nihayet bizim dönemimizde tam bu devrimizde bu dava halka sınav, olmuş gibi. Terazili sınav, nesile sınav diye düşünüyorum. İşte akrabalar, sizin özünüzde, kendime geçit olarak nitelediğim iki husus var. Söyleyeceğim hükümün kıblesini buradan siz tayin edin. Bundan başka vurgulayacak bir hesabım yok. İyice gözetin, sizin menfaatinizden başka bir çıkarım da yok. İlk mesele Salıka kız. İyi yol, halka örnek teşkil eder. Ben, eskilerin neyi bahane edip kılıf bulduğunu biliyorum. Yeni kuşak yeni isteklerle geliyor. Genç olarak doğup daha büyümüden dünyada azapla ömür süreceğim diye gelmez. Yeni gün, kendisinin taze düşüncesinden tertemiz genç gönlünü söyler. Genç kuşağın talebiyle söyler. Ona kulak vermeyen halkın sesini bulmayıp tatsızlığı bulur. Bu kız ise kadeirin, bir defa mahkum ettiği kız. Denginden ayrılıp arzusundan mahrum olan kız. Ata, annesi; dünür tarafı genç kızın gönlüne danışmadan uygulamıştı. Ama bir ömre, iki kez ölümü emreden Tanrı buyruğu da yok. Sabatar'ın kızı ısrarla istemesi onun ölümü, kanlı kementi onun boynuna geçirmesi. Bu beyaz kement değil aksine kanlı kement. Kız ölüm için var, bu yaşam için yok. Burada oturan halkın hepsinde abla, kız kardeş, kız, kızan var. Dört büyük boyun toplantısı örnek olsun sonrakilere diye düşünüyorum. Bir cana iki kez ceza, adalet değil. Bir kızın iki defa satılması yol değil. İlk defa sana teslim ettiği yetkiyi, halk olarak siz şimdi kızın kendisine vermelisiniz. Kız artık Sıban'dan hür. Bu benim birinci hükmüm! diye Abay son sözünde sesini toklaşdırıp emirle bağladı. Ara vermeden ikinci sözüne girdi. Sıban'da da suç yok. Ölüm, halkın cezası değil. Allah'ın takdiri, çare yok. Başlık vermesi, iyi dileklerle oğullarının mürüvvetini istedikleri gerçek. Ama ölümün yerini kendi eksikliğiyle doldurmak gerek. Salıka kızın ulaşan başlığı haklı, temiz maldı: Kerey, sen onu aldın. Bir kere almadın iki defa aldın. İlk aldığın başlık da az değil. Elli deve parası. Sonra kızının isteyip istemediğine aldırmadan "Yaşlı adama gidecek, kuma gide-

cek bahanesiyle yine aldın, yine de çok aldın. Bu konuda Sıban suçlu değil, aç gözlülük yapan Kerey; sen suçlusun. Öyleyse iyi dilek, temiz başlığın yerine kız tarafı olan Kerey, Sabatar'a iki kızın başlığını versin. İlk aldığı elli deve, daha sonra aldığı yirmi beş deveymiş. Ben hem Sıban'ın önündeki ve kendi kızının önündeki suçu için Kerey'e yirmi beş deve cezası daha kesiyorum. Böylece Kerey, iki kız başlığı kadar yüz deve olarak ödeyecek. Kocageldi ile Şakantay Sıban önünde cezayı iki boy bölüşecek. Bu ikinci hüküm. Ben beş gün boyunca, kız davasından kaynaklanan iki tarafın da zarar ziyanını kesin rakamlarla belgeledim. Çalma çırpma esnasında Kerey'den iki yüz yılının hakkı Sıban'a geçmiş. Yüz yetmiş yıllık Kerey'e geçmiş. O, çalınan hayvanlar şayet canlılarsa, canlı olarak, kaybettilerse yılının diğerleri beş yanında olarak, karşılıklı olarak takas edilsin. İşte kardeşlerim halk birliğinin talebinden doğan benim kararım, hükmüm de bu! Tamam! dedi.

Topluluk hükmü, sessizce karşıladı. Dilmaç vasıtasıyla, Abay'ın kararının tamamını anlayan iki oyaz gülüşüp birbirleriyle fikir birliği etmiş. İkisi de Abay'a: "Söylediğiniz gayet makul! der gibi. Başlarını sallayıp gülüşerek konuştukları görüldü.

Kerey Nayman'ın iki tarafa bölünerek oturan kalabalık meclise oyazların çizdiği görüntü "Bu hüküm bitti, sonuçlandı" der gibi. "Razıyım, kabul etmiyorum, haksızlık, uygun değil!" gibi böyle durumlarda şuguldaşarak, patırtı gürültü çıkaran sesler şimdi olmadı. İki boyun meclisine gelip, "Ne yapacakmış?" der gibisince tarafsız izleyen Tobıktı da hiç bir sır vermiyor. Abay'ın hükmünden memnun olan kalabalıklar yavaş yavaş dağılmaya başladı.

Cirenşe Sıban'ın iri kıyım, boylu poslu bir aksakalının yanında duruyordu. Şimdi Cirenşe ona ne söylediği bilinmez fisiltısıyla onu kamçılarmış gibi oldu. Sert gür bir sesle o yaşlı Abay'a bakıp bağırıp uran saldı.

– Ooo, Kengirbay! Kengirbay! Ervahlarına ne oldu senin? Böyle miydi? Dünleri yolunu sapıtan kız hakkında verdiğin kararın? Kergirbay, çağırıyorum ervahını? diye arkasını dönüp gitti. Kengirbay'ın En-

lik'le Kebek'i böyle bir dul davası üzerinde ölüme mahkum ettiğini söylemişti o yaşlı.

Ama bu sırada halk, çeşitli olağan sözlerle her bir tarafa dağıldı. Abay deminki yaşlının sesine, yüzüne düşünceli düşünceli baktıktan sonra kahkaha attı.

Hüküm verilip halk dağılırken, Cirenşe'yle Orazbay Abay'a yine gelip konuştu. Söze başlayan yine Cirenşe:

– Abay başkaları olsa neyse. Demin Sıban'ın yaşlısı, atan Kengirbay'ın ervahını çağırdığında birazcık olsa da dokunmadı mı? Kaburgaların bükülmedi mi? Ata yolundan kendin de şaşıp halkı da yolundan çıkarırken onu dahi hissetmedin mi? Gerçeğini söylesene? diye üzerine yüklendi. Abay'ın buna karşı gösterdiği önceki soğuk suratu hâlâ yumuşamadı.

– Halkın Kengirbay'a koyduğu adı, “Kaban”dı. Cebi için böyle durumda kız kardeşinin kanını içtiği için “kaban” denmiş. Anladın mı? Ben Kengirbay'ın evladı değilim. İnsan evladıyım! dedi.

Abay'ın bu sözünden sonra kafasına deynek yemiş gibi olan Cirenşe ile Orazbay sessizce öylece kalakaldı. Abay çekip gitti.

İkisi başbaşa kalıp birbirine bakış fırlattığında yüzlerinde büyük bir öfke vardı. Cirenşe sadece bir söz söyledi.

– Azmış bu, göreceğim!

Orazbay'ın da aklından geçen buymuş.

– Önceleri Kunanbay da cirit oynatmıştı. Bu da ipin ucunu kaçırmış. Hadi Cirenşe gidelim! diye ikisi birlikte gitti.

Balkibek seçimi bittikten sonra Abay bir grup gençle yola çıkıp Baykoşkar'a doğru gitti. Bu sırada Orazbay, Cirenşeler de yola çıkmış. Cirenşe ile Orazbay, Abay grubunun önünde bir ok boyu yerde ikisi beraber başbaşa gidiyorlar. Onları tanıyan Abay seslenerek durdurmak istedi. İkisi arkasına dönüp bunu tanıdıktan sonra, durmadan yollarına devam ettiler. Abay onlara söylenen sert sözünü aklına getirip artık başbaşa konuşmak niyetindeydi. Böylece kötü niyet taşımadan kula

atını topuklayıp yeldirerek onlara ulaştı. Kendi gruplarından ayrılıp tek başına gelmiş. Ama Abay, tam yollarına yaklaştığında, Cirenşeler bunu görüp birbirine bakışıp sessizce işaretleşmiş gibi atlarını kamçılıyıp hızla gittiler. Abay, bunların yaptıkları davranışı hemen farkedip seslenip:

– Ya öyle mi? Anladım! demişti.

İkisi duymuş. Atlarını biraz yavaşlatıp dönüp durarak bir ağızdan:

– Anlarsan anla!

– Öyle! diyerek öfkeli yüzle bağırarak konuşup tekrar koşturdular.

İkisi yarışarak giderken Abay’a karşı büyük öfke, şiddetli bir isyan taşıyarak gidiyorlar.

Balkıbek seçiminden dönen Takecan, Maybasar’lar da Abay’ı kötüleyip dedikodusunu yaparak dönmüş. Cirenşe vasıtasıyla Barak’ın teklif ettiği kırk yıllık durumu, bunlara da malum olmuş.

– Hem şeref kazanıp, hem hayvan alıp başkalarının yaptığını yapmak yerine Abay şan şerefinden de hayvandan da mahrum, iki eli boş olarak döndü. Rus’un bürokratlarının söylediği hukuku söyleyip halkın huzurunu kaçırdı. Atanın şan şerefine gelen şansı da tepip böyle ciğersizlik, namussuzlukla ayak altına alıyoruz ya, diyerek Takecan kendi sözünü Maybasar’a tastikletti.

Ama Tobıktı ileri gelenleri öyle düşünse de Kerey, Nayman Abay’ı öyle suçlamadı. Sözünü kabul edip iki üst bürokrat gitmeden önce: “Tamam, kabul ediyorum” dediler. Nayman’dan Cumakan’la Barak, Kerey’den Toysarı ile Begeş anlaşma yaparak mühürlenmiş “kabul” dökümanlarını verip yola çıktılar. Abay’ı onlar; “Eski Kazak yolundan farklı, sesi başka, sözünde halka çare olacak iz var, sözü hikmetli, kararı net, bu bölgenin şan şerefli adamın birisi olacak kişiymiş!” diye takdir etmişler.

III

Üç at koşulu geniş fayton Akşoki'daki kışlaktan yani Korık'tan çıkıp şehre doğru geliyor. Atları süren Baymagambet. Üç doruyu güzün sabahki serinliğinde sürüp yeldiriyor. Tentesi açık, kızıl safvan fayton-da Abay'la üç çocuğu oturuyor. Bu Abiş, Magaş ve Külbadan.

Geniş beyaz alınlı, ince uzun kara kaşlı, ince yüzü, al yanaklı Abiş, Abay'la sohbet ederek geliyor.

– Baba, biz şehirde nerede kalacağız? Üçümüz bir evde mi kalacağız? Kazak evinde mi yoksa Rus evinde mi kalsak iyi? Veya ben bu ikisinden ayrı okuyup ayrı mı kalacağım? diyerek gelecekteki günlerini babasına durmadan soruyor.

– Evet, kızı olan Rus evinde, benim gibi kızı olan evde yalnız kalacağım! İkinizden ayrı olarak kalacağım! deyip iki kardeşinden daha canlı, serbest konuşan Külbadan güldü. O, babasının kucağındaki Magaş'ı itip geriye eğilerek Abay'a kendini kucaklatıp kucağına yatmış. Külbadan'ın ısrarlılığı ve annesinin yanından ilk kez ayrılırken yürekliliği babasının hoşuna gitti. Kucağında yatan nazlı kızın gıdıklayıp gülüyor.

– Benim yaramaz kızım, altın sarım! Bunların hepsinden de yüreklisin birtanem! Seni, söylediğin gibi ayrı yerleştireceğim. Sana anne gibi davranacak, akıllı okumuş bir Rus hanımı mürebbiyeliğine vereceğim. Hepinizi bakımlı güzel evlere vereceğim! Üçünüzün okuyup adam olmanızdan başka beni mutlu edecek hiçbir amacım yok! dedi. Büyük kucağıyla bazen üçünü birden sarıyor.

Abay, bir ara da sessizce oturan ince düşünceli oğlu Magaş'la ilgiledi. Sağ koltuğunun altına onu kaldırıp aldı. Fayton içindeki kalın yorgan, büyük yastıklardan onun altına koyup iyice yerleştirip: “Şarkı söyle, sen söyle Magaş!” dedi. Evden çıktığında diğerlerine nazaran biraz durgun gelen Magaş'ın gönlünü açmak niyetindeydi. Külbadan gibi değil, babasının davranışını hemen farkedenden Magaş, şimdi de üzerindeki ilgiden memnun oldu.

– Baba, hangi şarkıyı söyleyeyim? deyip babasının boynuna sarıldı.

Bir anda üzerindeki durgunluk uçup gitti. İnce dudakları çocuksu gülüşüyle gülerken beyaz dişleri göründü.

– Ama ben önce söylemeyeceğim. Yanılabirim. Ben havaya girene kadar önce sen başla babacığım! diye rica etti.

Abay bunun ricasını yerinde bulup gırtlığını temizlerken Külbadan kardeşlerini makaraya sardı.

– Evet, her zaman şarkı söyle dendiğinde, Magaş’ın başkalarına: “Sen önce başla!” diyen alışkanlığı var diye kikirdeyerek “Geri geri giden tay gibi, evin yanından bir tarafa adımını atamıyor!” demişti. Abay’la Baymagambet, tüm fayton içindekiler uzun uzun gülüştüler.

Magaş utanıp, arkasına döndü, yüzünü saklayarak yatıp kendisi de güldü. Abiş küçük kardeşini Külbadan’ın acımasızca alaya almasına itiraz etti. O, Külbadan’ı eleştirdi.

– Sen geri geri giden tayın kötü olduğunu düşünüyorsun. Kendin taya binmiyorsun, öyleyse nereden biliyorsun.

Magaş bu sırada başını yastıktan kaldırıp:

– Tayı bırak, koyuna bile binemez. Aha benim, yazın geri geri giden sarı tayım beş defa yarışta birinci oldu. Öyle değil mi? dedi. Şimdi keyifle gülüp: “Haydi baba, şarkı söyle!” dedi.

Abay, çocuklarının hepsini kendi söylediğine katıp “Kozıköş” şarkısını söylüyor.

İki gün boyunca durmadan yol alırken bazen şarkı söyleyip bazen çocuklarına hikaye anlatıyor. Veya Abiş’e, Külbadan’a onların bildiği masalları anlatırıyor. Uykü bastırduğında Baymagambet’e varıncaya kadar eşlik edip hepsi birlikte şarkı söylüyor. Böylece sonunda şehre ulaştılar.

Abay, Külbadan’la Magaş’ı Mihailov’un tavsiyesiyle “ilçe okuluna” verdi. Biri erkek, biri kız okullara ayrı ayrı girse de bu iki çocuğu, Andreev’in bulunduğu Rus evine ayrıca verdi. Abiş’le ilgili Mihailov’un tavsiyesi başka oldu. Onun dini eğitim temeli sağlam. Çabuk kavrayan, şevkli, zekası açık çocuk. Ve Rusça’yı da dilmaçlardan epey oku-

yup birlikte konuşup yanlarından ayrılmadığı için dili iyice kavramış. İlk sınıfa vermeye yaşı biraz geçmiş. Onu, Abay'la Mihailov diğer iki çocuğundan ayrı aldı. Dil eğitimine, diğer eğitimine büyük faydası dokunacak okumuş insanların evine verdi. Onu okulda okutmayıp tek başına evde okutacak olan ağırbaşlı, tecrübesi iyi, özel bir öğretmen tuttu.

Abay'ın davranışına, karakterine, terbiyesine ilk tanıştığından beri Mihailov'un memnuniyeti başka oldu. Onu okutmakla eve yerleştirdikten sonra Mihailov, Abay'a yine bir öğütte bulundu.

– İbrahim Kunanbayevič! Bu Abdırâhman okumaya çok şevkli bir çocuğa benziyor. Biraz yaşının geçmesine endişe etmeyiniz. Mümkünse hatta kendi ana dilinde okuyup açılıp yatkın olarak gelmesi de iyi olur. Ama bu konuda benim bir görüşümü alınız. Bu sene kış boyunca Abdırâhman, bu yolda tek bir öğretmenden iyi hazırlansın. Gelecek sene okula girdiğinde Semey'de okumasın. Tümen'de, okullar buradan daha iyi. Ve benim iyi dost, arkadaşlarım var. Bu çocuk, yazın bozkırında biraz bekler. Ama kışın okulda sırf Rusların arasında kalarak şehirdeki Rus eğitimini tamamen kavrasın. Canı sağ olursa geleceğine Tümen'den de öte Petersburg'da devam eder diye düşünelim! demiş.

Abay çocukları konusunda kırdaki yakınlarının hepsinden daha da gönüldaş, dost olan Mihailov'un tavsiyesini takdir etti. Bu arada düşünmeden onun düşüncesini uygun gördü.

Bu sözler Mihailov'un büyük çalışma odasında cereyan etmişti.

Bir ara bu odaya, iç oda tarafından genç bir hanım girdi. Mihailov'un evinde bu hanımı Abay ilk kez görüyordu. Genelde iki arkadaş evde görüştüklerinde kendi işini büyük bir hamaratlık, içtenlikle yapan sadece bir yabancı kişi vardı. O yaşlı polisle daima sürtüşen Domnuşka. Bu hanım, alaca karanlığın kapladığı odaya büyük aydınlık veren bir lambayla girdi. Al, geniş yüzlü, koyu kahverengi saçlı olan berrak iri kara gök gözlü bir hanım. O, ev içine selâmlaşarak girdi. Girer girmez Mihailov, Abay'ın yanından hemen kalkıp genç hanımın elinden

lambayı teşekkür ederek aldı. Bir eliyle hanımı çekerek Abay'a doğru gelip:

– Bu İbragim Kunanbayeviç benim arkadaşım! Tanışın, Lizanka, dedi. Abay'ın şaşkın bakmakta olan yüzüne bakıp kendisi de kızarıp sıkılarak güldükten sonra:

– İbragim Kunanbayeviç, tanışınız, Elizaveta Aleksaevna benim eşim! dedi.

Abay ne yapacağını bilemedi. Böyle durumda Rusça iyi niyet temennilerini nasıl söyleyeceğini bilemeyip sıkışmıştı.

– Ben bilmiyordum, Evgeniy Petroviç, siz niçin sakladınız. “Sadetler diliyorum” diye nezaketini gösterdi.

Bu hanım, Abay'ın önce üst bürokratların evlerinde veya Andre-ev'in meclisinde gördüğü Petersburg, Moskova'da yetişen insanlara benziyor. Semey'in içinde her zaman görüp bildiği sıradan saf insanlara benziyor. Yüzünde utanma, çekingenlik var. Kocasıyla misafirin karşısında her davranışında ürkeklik sıkılğanlık var. Kapalı kutu gibi. Elizavetea Alekseevna oturmadan biraz durup ağırdan çıkıp giderken Mihailov, Abay'a bakıp kendisinin evlilik durumuna kısaca değindi.

– Ben burada yakın zamanda evlendim. Uzun süre düşünüp taşındığım biri değil. Hatta hiç hesapta olmayan, yıldırım nikahıyla evlendim desem yalan olmaz. O, buradaki halkın saf kızı. Eğitim, öğretim de görmemiş. Sizin Abiş'i okuttuğunuz gibi, ben şimdi buna evde, özel ders veriyorum. Okutup öğretilip kendime yar etmeyi farz kıldım! dedi. Kendi de sıkılarak oturup eski karmakarışık dünyasına giren büyük yeniliği böylece sade olarak anlattı. Abay, gerisini eşelemedi. Sonra Mihailov kendisinin vilâyet makamındaki işine tekrar dönüp görev aldığını beyan etti.

Bir ara, Abay bu tarafa geçip çoktan beri gitmediği Tinibek'in evine gelip Makiş'in evine misafir olmuştu. O gece Makiş, Abay'a bu eve çok gelmediğine içerlediğini söylemişti. Geçen yılların birinde, bu evde saltanat varken Abay'ın neşeli anlar geçirdiğini hafiften şaka edip Makiş hatırlamış. Abay, Saltanatın adının geçtiği anda onu dostane gö-

nülle andı. Düşünüp iç çeke çeke söyledi.

– Salta-n-a-at! Vah, Saltanat ne kadar iyiydi! Gördüğüm Kazak gençleri arasında en muteber olanıydı! dedi.

Makiş'e hemen başını çevirip:

– Söylesene Makiş, Saltanat bugünlerde nasılmış? Hayatı, hal vaziyeti nasılmış? Biliyor musun? dedi.

Makiş, Saltanat hakkında Abay'a yeni önemli bir bilgi verdi.

Saltanat önceki sözlüsüne varmış. Bugünlerde mecburen hayatın esiri olmuş. Ta o yıllardan sonra şehre ilk gelişi geçen yazmış. Yanında bir erkek, bir kız çocuğunu beraber getirmiş. Onunla Saltanat'ı Makiş bu şehir halkının yazın gezip dolaştığı kayığa bindirip büyük İrtiş'ten geçirip Polkovnik adasına götürmüş. Yanlarına saba, kırmız, kesim için koyun alıp bir gün boyunca adada, ormanda iki dost hanım uzun uzun dertleşmişler.

Makiş, Abay'ın beklemediği, düşünmediği bir durumu bu arada anlattı. O, son yıllarda Abay'ın yazdığı şiirlerin çoğunu ezbere biliyor-muş. Saltanat'ın ricası üzerine bazen şarkıya katıp bazen ezberden okuyup hepsini söylemiş. Saltanat sessizce uzun zaman ilgiyle dinle-miş. Sonunda yanına erkek çocuğunu çağırıp özel bir söz söylemiş.

– Benim hayatım, kafamdaki hasretimden uzağa düşürdü ya. Ümitsiz de olsa, bir hasretin peşinde koşan insandım. Gençliğimde Abay'ı gören günlerim bu ada gibi olmuş. Gölge, ormanlı, böyle çiçekler saçan güzel zamanımmış. Makiş, bu gün seni görmem Abay'ın şiirlerini duymam, yine eski özlemimi bulmuş gibi ruhumu kanatlandırdı. Şimdi bir ahdim var. Abay'ın kadrini sadece kendim saklamaya-cağım. Bu çocuklarımı da Abay'a dost edip büyütme bundan sonra benim analık borcum. Abay'a karşı son bir dostluk vefam! demiş.

Abay, Saltanat'ı sayan bir gönülle ablası Makiş'e içten şükran yüklü memnuniyetini bildirdi. Ona sırdaşı, güvenilir arkadaşı olarak içini açtı.

– Öyle söylemiş Saltanat! Sadece kendi borcunu söylemiş. Benim

de minnet borcumu söylemiş aynı zamanda. Onun çocukları gibi genç kuşağın azık edeceği, beğeneceği hazine olan şiiri yazmak da benim boynuma yüklenmiş. “Ne kadar uzakta yaşasam da bana hiç olmazsa öyle şiirlerin ulaşsın demesi ya. Anladım, bildim hasretli dost! diye içindeki gizli sırrını söyleyip gönüldeki ilhamla dalga yüklü düşüncelerine daldı.

Abay, bu sefer şehirde uzun kaldı. Okula çocuklarını yerleştirdiği ilk yılında onlara kıyamadığı için kaldı. Güz boyunca, kışın ortasına kadar Gogol kütüphanesinde gün boyunca oturuyordu. İlmî araştırmacı, bilim adamı gibi kendini adapte eder yönü, hoşuna gidiyor. Kitaptan başını alamıyor. Bu işe dört elle sarılmış. Bazı akşamları ev sakinken okuduğu romanların ilginç yerlerini Baygamambet’e anlatıyor. Onun anlatmasıyla Baygamambet de çok hikaye topluyor.

Cumartesi günleri akşamında Baymagambet kızaklı atla tek başına gidip bir evden Abiş’i, başka bir evden Magaş ile Külbadan’ı alıp geliyor. Onlar iki gece, bir gün babasının yanında oynaşp sohbet edip, kafalarını dinleyip sevinç içinde kalıyorlar. Abay, çocuklarının geleceği akşamlarda başkalarının davetine icabet etmemeye özen gösteriyordu.

Bunlara kendisi hikayeler anlatırdı. Veya Baymagambet’e masal anlatırdı. Daha bir zaman hep beraber şarkılar söyleyip neşelenip zevkli akşam geçirirlerdi.

Abay, her hafta veya on günde bir Abiş’in yanına gidiyor. Oradaki eğitimi, güzel yüzlü, ağarmış saçlı Anna Nikolayevna isimli Abiş’in ev sahibiyle uzun uzun sohbet edip dönüyordu. Daha bir zaman Magaş’la Külbadan gibi iki erkek, iki kız çocuğu olan Yakaterina Petrovna’nın evine gidiyordu. Ölmüş subayın dul kadını, çocuklarının eğitimi sadece öğretmenlik yaparak sağlıyordu. Bu eve Abay, arasıra çocuklarının ikamet ücretinin dışında, Baymagambet’e kızağa yükletip bir koyun eti, bir çuval un, bazen odun gibi şeyleri hesaptan ayırarak göndertiyordu.

Bu defa sadece kendi çocuklarının eğitimi değil, yine birkaç yetim

çocuğu Abay kendi çabasıyla okula yazdırdı. Bu çocukları, memleketinin fakirlerinden bizzat adam yollayarak aldırması. Onlardan biri, Eralı fakirlerinden Anet boyundan Moldabay'ın oğlu Danyar adlı yetim çocuk. Bunun okula yazılması büyük bir meşakket sonucu olmuş. Son iki yıl boyunca üst makam Semey'in generali tarafından çıkarılan buyrukta, Kazak'tan her bir bolıslık bölgeden bir çocuk Rus okuluna verilsin denmiş. O buyruk Tobıktı bolıslıklarına vardığında anne babaların hiçbiri çocuklarına kıyıp vermemiş. Verilirse yetim verilsin denildiğinde, o yetimlere de sahiplenip diyetini verseler bile vermeyecek olmuşlar. Kısacası inatçılık, cahillik yapmışlar. Bu durumu bir günü Abay'a Mihailov açtı. İçi yanar halde gülererek oturup: "Tüm Semipalatinski idarecileri toplanıp bir çocuğu okutmak için vermeye kıyamıyor. Bunun çaresi nedir? diye sormuş.

O haberi öğrenir öğrenmez Abay, Tobıktı'nın iyi bildiği, sözüm geçer dediği adamların hepsine şehirden mektup yazmış. Çıngıs bolıslın adına diye fakir çocuğu Danyar'ı şehre aldırıp yatılı mektebe verdi. Moldabay'a selâm gönderip Şagan'dan bulduğu bu boyun arasında yaşayan aileli Kırgız'ın yetim çocuğu Omarbek. Onu da Rus okuluna yazdırdı. Takecan'a mektup yazıp Kızıl Adır'dan yeni bir yetim Kurmanday adlı çocuğu aldırdı. Eralı fakirlerinden bunun dışında daha bir iki çocuğu okula aldırdı. Onlar Abay'ın kendi boyunun halkı değil, Mamay'dan çıkan fakir çocukları. İki yetim Sadvakas, Kasen isimli çocuklardı. Bu ikisini Abay medreseye verdirtti. Fakirler bakımından da "Hiç olmazsa onların genç kuşaklarının az da olsa gözleri açılsın. Bu çileden başları ayıkabilir belki. Halka faydası dokunur!" diye Abay bu güz iyice düşünmüş. Fakirlerin durumu, şehirde kalan Abay'ın kafasını yormuş.

Öbür sene Balkıbek seçiminde Abay'ın verdittiği hayvan, fakirlerin hepsine ulaşmamış. Seçim yerinden Eralı'ya kadar hayvanlar ulaştırılsa da otuz büyük baş hayvanın içindeki en iyi on tanesini o güz, birer ikişer çalıp çırpıp kimliği belirsiz hırsızlar izlerini toz etmişler.

Fakirlerin durumunu şehirde duyup öğrenen Abay, hiç olmazsa "Tükenmez varlık; ilme bunlardan da birkaçı vakıf olsun" diye demin-

ki çocukları tüm Tobıktı içinden özel olarak bunlardan seçerek getirmiş.

Kışın yarısı geçip şimdi şehirden memlekete dönülecek zaman yaklaştığında yine cumartesi akşamlarında Abay, Baymagambet'i yarım gün koşturttu. Şehrin her bölgesinde kalan öğrencilerin hepsini kendi oturduğu eve çağırıp getirtti. Onlara şarkılar söylettirdi. Aşık oynatıp tekerleme, bilmece söyleyip rahatça gönüllerini eğlendirdi. Böylece akşam yemeğinden önce bir fırsatını bulup: "Çocuklar!" dedi. Küçük konuklarını, kendi çocuklarını tok sesle kendine baktırdı. Bugün gündüz yazdığı bir sayfa kağıdı eline alarak sessizce bakan çocuklara bir şiir okudu.

Gençliğimde bilimi önemsemedim

Faydasını gördüm incelemedim

Bu çocuklar toplantısında kendisinden başka kimsenin bilmediği bugün yazdığı şiiri okudu. Arasında:

Kişinin güzel vakti çocukluğudur,

Çocuğu okutmayı kötü görmedim.

Çocuğumu okula öğrensın diye verdim,

El, etek öpsün şans alsın diye vermedim.

gibi mısraları tekrar okuyup çocuklara kısaca konuştu.

– İşte çocuklarım, kardeşlerim. Benim gibi, amca, babalarınız zamanında yetişemeyip filizlenirken sararıp salan ot gibiyiz. "İlimden mahrum kaldık" diye şimdi pişman olup dizlerimizi dövüyoruz. O, bizim içimizde dert. Ama sizler için istediğim, söyleyeceğim deminki. Bu amcanın duası! Sizlere bel bağlayan bozkırın halkının isteği. Adam olmak için okuyunuz. Memleketime iyiliğim dokunur, dürüst yiğit olacağım diye, halkın daima yardımcısı olacağım diyerek okuyun! dedi.

"Bu oturan çocuklardan yeni bir nesil yetiştirsem, yeni kuşağın yeni yiğitlerini çıkarsam, benim bundan sonraki tesellim, yardımım da, ümit duyduğum kanadım da onlar olacak elbette. Artık verecek emeğim ile yardımım, söyleyecek tavsiyem aklım varsa, hepsi de Ka-

zak'ın cahil karanlık yurdundan yeni nesil, gözü açık okumuş yeni bir toplum oluşturmaya adanmış. Halkı kalkındırarak zaman geldi, diye Abay düşündü.

Bu seneki kış, Abay kitapla birlikte, kağıt kalemle yatıp kalkarak birçok şiiri, sevdiği melodi gibi, ruhunun sazı gibi içten şevkle yazıyor. O şiirdeki düşünce vasiyetini adadığı deminki “genç nesil”. Ama bu şiir sahibinin kendisi de hâlâ kendini mükemmel şair oldum diye tanımlamıyor. Öz eleştiri yapan mütevazı bir adı vardı.

ZİRVEDE

Tatyana'nın Bozkırdaki Şarkısı

I

Birkaç yıl geçti. Abay için bu verimli dönem, sanatın derinliğine inme dönemi olmuş. Okuma yazma, onun şimdi artık aldığı bir nefes olmuş.

Şu günlerde Abay, şairlik namını tam almış. O şairlik emeğini, bundan sonra halk için yapacağı bir yiğitlik borcu olarak kabul ediyor.

Ömürden, birçok kitaptan bulduğu çeşitli malumatlar, düşünceler bundan sonraki dönemde kendi yerini bulup şairlik makamında onu şiirleriyle yoğunmuştu. Yaz kış kitap peşinde veya yazmakla geçirdiği zamanlarını Abay en mutlu olduğu anlar olarak sayıyor. Bu şiirlerde o, halkın birliğini bozan ileri gelenleri, ceplerini dolduran bolıs, idareci gibileri çok defa adilane öfke seliyle mahkum etmişti. “Halkın karakteri” denen şiirleri bozkırdaki zorbalılar ile fesatlık yapanların pek çoğunu hedef almış. Günahsız, saf çoğunluğun sesi olan arlı şair, çileli halkının çetin azabını da dile getirmiş idi. Nice akıllı gençlere düşünce veren, gerçek duygulu sanatkârane sözler çok zaman, bu Akşokı'da doğup yayılmıştı.

Buna uygun olarak şimdiki dönemde Abay'ın etrafına toplanan sanatkâr da çok. Abay, çıkardığı şiirlerini daima yazarak söylüyor. O

yazdıklarını ezberleyen şarkıya koşan, halka yayan eşi dostu olan genç arkadaşlarının arasından çıkmaya başladı.

Bununla birlikte Abay'ın kendisi istemese de, ağır görüp kaçmaya çalışsa da, arkasını bırakmayan buna yük olup eteğine yapışan yeni bir görev, meşakkat var. O, halk içindeki davalar. Ama bugün Abay'ın sevip sevinip bütün herşeyiyle kendini verdiği emeğin sonunda.

Kahvaltıdan sonra bütün misafirlerle dışarıya çıkmış. Kışın açık bir günüymüş. Abay, büyük odada bir başına oturup kalmış. Önünde geniş, yuvarlak, alçak masa duruyor.

Abay o masaya bir dirseğini veriyor, bir ellerini beline dayayıp sessizce oturuyor.

İçinde düşünce ışığı parlayıp dikkatli bakan gözleri, ara sıra karşıdaki pencereye takılıyor. Güneş vuran karlı adıra uzun uzun bakıyordu. Kendince sağlam bir güçle, belirsiz bir hüznle yumrulanıp büküm büküm olan tepeler.

Bu seneki kış Abay'ın halkın sözünden, sürekli koşturmadan kendisini soyutlayıp eve kapandığı bir kıştı. Birçok şiirin yazıldığı yılın birisi de şu zamandı. Böylece kendisiyle başbaşa derin düşüncelere daldığı zamanda gözünün önüne uzun süre gelen bu adırlar. Bunlar güneşin durumuna göre çeşitli çeşitli renk gösteriyor. Şairlik ilhamı ,bazen bu adırla uzun uzun sırlaşıp kaynaşiyor. Bulutlu, sisli günü o adır, güneş ışığını özlercesine hüznleniyor. Havanın açık olduğu güne, sıcağa, parlaklığa, yaz mevsimine can atıyordu. Ulaşılmaz hasretle dolu adır.

Şimdi Abay o adırın biraz neşeli suratını görür gibi oldu. Ağıldaki koyunun sürüsünün önü o tarafa doğru yayılarak gidiyormuş. Sararmış sessiz adır, şimdi dağ başında yürüyüp dökülen çobanın türküsünden biraz gevşemiş gibi.

Abay'ın böylece sessiz düşünceye daldığı zamanı, yüzünden okuyan arkadaşları var. O böyle durumlarda sessizce fazla kıpırdamadan oturan Baygamambet. Şimdi o boşuna oturmamak için Abay'ın lâdin saphı, sarbaşı kamçısına ilmek yapıyor. Arasıra Abay'a bakıp kendi işiy-

le meşgul oluyor.

Bir ara Baymagambet, Abay'a baktığında onun dudağı kıpırdayıp eli de sanki birisiyle konuşuyor gibi hareketleniyor. Önceleri böyle alışkanlığı yoktu. Bu kış, tek başına oturduğunda arasına Abay'ın böyle yapan bir alışkanlığı hasıl oldu. Baymagambet bunu biliyor, böyle durumun arkasından Abay, kağıt kalem ister.

Böyle birşeyi ister diye beklerken, Abay Baymagambet'e hemen dönüp birden soğuk baktıktan sonra odanın sol kenarına doğru eliyle ses çıkarmadan birşeyi getir dercesine işaret etti.

Baymagambet, onun ne istediğini anlayıp hemen yerinden kalkıp masanın üzerine iki büyük kitabı getirip koydu.

Abay, bir kitabın sayfasını açıp kendine lâzım olan yeri bulduktan sonra o sayfaları bakıp başını geriye atıp biraz öylece düşünüp kaldı. Gözü ikinci kitaba da takılıyor.

Bu iki kitap, bu obaya, bölgeye Abay'dan başka çok insana hâlâ diliyle de sırrıyla da bilinmeyen kitaplar. Sadece Abay'ın gönlünde değeri bilinen iki şairin kitabı. Orada duran Puşkin'le Lermantov'un kitabı.

Bunlarla Abay, derinlemesine tanışıp buluştuğundan beri çeşitli "Hikmetler", "Şeyh", "Hafızlar", "Düşünürler" de bir kenarda kalmış. Bazı namazında niyazında dindar yaşlılar ile yarım yamalak sofu, mollalar, Abay'ın evinde misafir olarak kalıp bu kitapları ev sahibi, hergün alıştığı üzere yanına aldırıldığında onlar içlerinden:

– Şeriat hakkında okuyormuş bu adam, diyorlardı.

Bazen birbirlerine:

– Yoksa ervahlara Kur'an mı indiriyormuş? Mollaya okutmayıp kendisi okuyor. Onun sevabı fazla diyorlardı.

Ama kitap ters tarafından açılıp resimli sayfaları görüldüğünde ve her harfi nakış gibi karınca gibi, duran Arap yazısından farklı, aynı düzende toplanıp düz olarak akıyor gibi. Rus alfabesini görünce, o insanlar içinden sokranıp sessizliğe bürünüyorlar, Abay'la çekişen bazı güç-

lüler ise dışarıdan eleştiriyor.

– Bu ters okumaya, ne kadar da düşkünmüş yahu? diyerek bu da haddini aşmanın bir çeşidi ya. Kazaklara takındığı cakası. Ben üst bürokratlara sizlerden daha yakınım diye oturduğunu görmüyor musun? diye çarpıtıyorlar.

Abay, kendisiyle sessiz dille uzun uzun sırdaşı olan dostlarını, başkalarının çoğu farklı değerlendirdiklerini biliyor. Ama onu umursamıyor.

Mazide kalan insanlar. Sadece böyle ölüm, ölüm mü? Ebedî olarak gerisindeki dünyaya kendi adlarını unutmamayı emredip gidenlerdi. Diğerlerinden yeryüzünde kalacak belge tümsek bir mezar. O işaret yeryüzüne yerleştirilen toz toprak zaman geçtikçe basılıp sonunda yerle aynı seviyeye gelip çiğnenip kayboluyor. Aşağı yukarı yerle yer olmakla birlikte onun adı da silinir. Sonsuzlukta yutulur. O da biter. Bunlar ise, kendisinden kalan yeryüzündeki işaretleri dağ yapıp ebediyete kadar sağlamlaştırıp gidenlerdir. Onlar, o görünen iki Akşokı yüksekligi gibi... Abay iç çekerek düşünüyor.

– Doğduğum memlekette bilim, sanat sahibi olmak ne kadar yüce bir saygınlık! Birkaç örneği olan kuşaklardan miras kalan hazineler olup onu muhafaza eden “sanat bilimi” adlı asil sandığı olsa başka bir arzu olur mu? diyor.

Bu iki şair Abay’a çok zaman yakın ağabeyi, küçük kardeşi gibi görünüyor. Bu benzetme, bu iki isim Abay’a kendi etrafındaki insanın ortamındaymış gibi yakınlık gösteriyor.

... Başlangıçta, aklıyla öfkesi çarpışıp sırayla birbirini yenip sonunda özeleştiri, kamil düşünce galip gelse de, karamsarlık basıp sineye çekip yanan ağabey var. O ağabeyin derdini görüp “Sineye çekmekle ne kazandı?” deyip kızgınlık ve öfke içerisinde taşıp mücadele vererek ölen küçük kardeş var. O ağabey Puşkin, o küçük kardeş Lermantov. Gerideki nesillere, tüm halk, tüm devir, bütün toplumdaki düşünürlere ilân edip hayırları ışıldayıp yanarak geçen ağabey, küçük kardeş... Abay düşünerek Tatyana’nın mektubuna daldı.

– Ne biçim akıcı dil! Dil değil , sanki kalbin sesi. Güp güp çarpan ritmi. Ne kadar nazik derinlik! diyerek kitap sayfasından yüzünü çevirir çevirmez:

Aştığın dili, dilsiz dil.

Gözle gör de, ruhla bil...

dedi.

Tatyana'nın mektubunun ritmi ile narin sesi, kendi ruhuna ses katan bir dörtlüğü aklına getirdi. Kızla delikanlının derdi karşısında hayranlığı sonucu ortaya çıkan melodinin başıydı.

Abay gençlik devrini geride bıraktı. Ama o günlerde bu şekilde söylenen mısralarını duymuş muydum? diye biraz düşündü. O anda gözünün önüne iki güzel yüz geldi. Bunlar, hayatında sadece buna adanıp akan yıldız gibi canlandı. Biri ateşli Togcan'ın yüzü, ikincisi ateşinin derdine mağlup olan Saltanat. Tatyana'nın sözlerini dün Kazakça'ya çevirirken Abay'ın gözü önüne bu iki insan sıra sıra geliyor. Yanıp tutuşsa da hayatın kaderine sabırla, akılla, mecburen boyun eğenler. Bu Tatyana gibi, aziz başlarını takdir çizgisine ızdırapla yürüyüp eğen gençler canlanmış. Tatyana'nın uzun mektubunda Abay'a göre onların ızdırabı da sakinip utanarak yerini buluyor. Dinlemeye değer, içinde kaybolunacak durum. "Sezebilen uyanık bir kalp olsa bunun içine dalıp bir baksana. Bu örnek olabilir! Duyabileceğin genç bulunur. Bir denesem ne olur!" dedi.

Bundan dolayı son iki gün boyunca şair, Tatyana'yı şair kendi diliyle konuşturmaya başlamıştı. Konuşturdukça Tatyana hoş yumuşak bir ses bulup, bu dilde de narin zerafetli ritmik dalgalar halinde ince dilli genç, gittikçe ustalaşıp dertle yükleniyor. Şimdi hoş kıza, Puşkin'in yazdırdığı mektup ile kendisinin yazdırdığı mektubu karşılaştırdı. Bazı yerleri Puşkin tarzında değil. Daha etkili. Ama o okuyucunun seviyesine göre mecburen hitab eden estetik. Acaba onu anlar mı?

Abay'ın gözü önüne Kökpay, Mukalar geliyordu. "Bu sözlerle derde bürünen Tatyana'yı anlayabilir mi?" diye evhamlanıyordu.

"Evgeni Onegin'in" bu sayfalarının arasında konulan mektup var.

Bir konuda bir düşünceye dalmış gibi olup enfiyesini çektikten sonra Abay o mektubu aldı.

Semey kütüphanesine gidip on kadar kitap getiren Baymagambet, bu mektubu beraber getirmiş. Bilgili Mihailov, Abay'ın "Evgeni Onegin"ine sevinip yazdığı mektubuna cevap yazmış. Onun bu mektubunda: "Son yıllarda "Evgeni Onegin" hikayesi müziğe de dökülmüş. Puşkin'in Tatyana, Lenskilerine uygun bir melodi. Petersburg, Moskova'daki kültürlü toplumun hayatlarının bir parçası olmuş, diyorlar. Ama ne çare ki bizim onu duyma şansımız yok!" demiş.

Mektubun burasını tekrar okuyup Abay, Akılбай, Muka'yı yine hatırladı. "Güzel şarkısıyla halk türküsüne de kendisini ağırdan veren insanlardı diye gülümseyip baş köşede duran dombırayı eline aldı. "O biçare nazlananların eline kumaş yerine bir ipek vereyim de görelim bakalım" diyordu. Kendine güven veren ilham gelir gibi.

Duygulanıyor, dudakları kıpırdayıp Akşokı'nın çift zirvesine arada sırada göz atıyordu. Ama bakarken gören göz değil. O şimdi düşünce gözleri. İçinde kaynayan şair dalgasının gözü. Eli perdenin tellerine dokunup çalıyordu. Akşam yatarken de bu ezgisi uzaklarda kalan bir ses gibi çağrışım yapıp aklına hemen gelmişti.

Şimdi o ezgi hem aklına, hem dombırasının tellerine nakşetti. Yine çalarak yavaşça ses çıkarıp mırıldandığında gelmiş.

Çare yok ne yapayım bildirmeden,

Hay Allah nasıl söyleyeceğim?

denen iki mısrayla Tatyana'nın sırrının başı, biraz duraklayıp dökülme-ye başlar gibi. Yine, yine de... Bazen yaslanıyor,, bazen hemen harekelenip hevesle bağdaş kuruyor, sağdan soldan kafasında oluşturmaya çalışıyor. Çift tel yavaş seslense bir de hızlı sert sese girip dağıtarak gidiyor. Son iki mısradan zorlandı. Ama o da yerini buldu.. Tatyana mektubunun üç kıtasını duraklamadan söyleyip geçti. Sevinip enfiyesini alıp çıkarıp hemen yine çekti. Şimdi bir hızlı, bir yavaş çalıyor. Unutulacağı benzemiyor. Bir an arkasına doğru tüm vücuduyla hemen döndü. Yüzü şakacı, iğneleyici bir yüzle parlayıp sıcak bakarken Bay-

magambet'e:

– Hey sen ne yapıyorsun, ne anladın? dedi.

Baymagambet, Abay'ın aniden değişmesi karşısında ne yapacağını bilemeden ilmeği takılmış lâdin saplı sarıbaşlı kamçısını avucuna bükleyerek:

– Bu idi, Abay ağabey! dedi.

– Ben ne yapıyorum, onu sen anladın mı?

– Aklınıza bir Rus melodisi geldi mi diye düşünüyorum.

– Ya, öyleyse anlamışsın. Git öyleyse! Küçük Molla'yı çağırıp gel, dedikten sonra, o ezgiye tekrar döndü.

Baymagambet kalkıp kapıyı açtığı anda öbür tarafta dışarıdan gelen Aygerim görüldü. Onun arkasında yabancı birkaç adamın kafası görüldü. Ellerinde kamçılar, belleri kemerli, yüzleri biraz soğuktan kızarmış adamlar. Deri kaban, cepken giymişler. Öndeki bir ikisi Tobıktı modasından farklı kısa tepeli, altı köşeli Vak tımağını giyen adamlar. Abay'ın gözüne çarpıncaya kadar, Aygerim de bunlar da eve girdiler. Abay'ın dombirasının müziğinden kendilerini alamamışlardı.

– Tüüh ayaz geldi! dedi.

Aygerim şaşırıp:

– Abay, ayaz nerede? Bugünlerde yağ bile donmadı! diye bel bel baktı.

Abay:

– Hımm, doğru ya, ayaz desem sizlermişsiniz, diyerek yabancılarla selâmlaştı.

Aygerim, Abay'ın mecazi sözlerinden biri olduğunu anladıktan sonra gülümseyerek durup iç odaya gitti.

Bu sırada karşı evde çocuk okutmakta olan Küçük Molla da gelmişti. Abay ona baktı.

– Tatyana'nın mektubunu kopyaladınız mı? Artık o, şarkıya dönüşecek anladınız mı? dedi.

– Bu efdal olmuş, kopyaladım.

– Öyleyse Muka ile Magaş'a mektup yaz. İkisine "Tatyana selâm söylemiş, bizle de tanışsın" demiş diye söyle! Bu Muhamedcan şehre gidiyor galiba, o selâmı götürsün! dedi.

Ev içinde tımağını çıkarmadan, belligini çözmeden oturan yabancı misafirler ne hakkında ve kimin hakkında olduğunu anlamadılar. Anlayayım diye merak da etmediler. Sadece bunlarla beraber gelip Abay'ın aşağı tarafında oturan Muhamedcan vardı. Küçük Molla'yla beraber Abay'ın deminki sözlerini kulağına küpe eden sadece onlar. Yakışıklı, al yüzlü koyun gözlü Muhamedcan gerçekten şehre gidiyor.

O kendi durumunu sormadan bilen Abay'a biraz hayran kalmakla beraber deminki mektup ile şarkı hakkında birşeyler öğrenmek istedi. Muhamedcan da Muka gibi iyi şarkıcıyım diyen yiğit. Son yıllarda Abay'ın bestelediği şarkıların hepsini yazıp ezberleyerek söyleyen Abay'ın etrafındaki genç dostlarından biri. O, şimdi dış elbiselerini çıkartırken:

– Abay ağabey, bu şarkı kimin için? dedi.

Abay, dombirasını tekrar eline alıp "Tatyana mektubu"nun ilk üç kıtasını şarkıyla söyledikten sonra şimdi bu duruma tekrar değinmedi. Hâlâ sessiz oturan misafirlerin işini sordu.

Deminki söylemesiyle Abay'ın şarkısını hemen kavrayamayan Muhamedcan şarkının sözlerinin iç yapısını iyi farketmiş. Bugüne kadar Abay'ın çıkardığı güfte ile bestenin hepsini biliyorum diyen Muhamedcan bu güfteyi daha önce duymamış. Abay'ın deminki imasına göre bunu diğer gençler de bilmiyormuş. Bana "ezberleyip öğren, onlara söyle" dediğiymiş galibadiye düşündükten sonra şimdi güftesini de, bestesini de hepsini öğrenmek istedi.

Muhamedcan Abay'ın akrabalarından biri. Yaşça küçük olduğu için Abay'ın kendisi söyleyip vermese "Tekrar söyler misin?" diye soramaz. Eşeleyip ısrar etmeyi Abay'ın sevmediğini biliyor. Bundan dolayı "Bugün Abay ağabeyimin öğle yemeğine kalayım da onu öğrenip gideyim!" diye karşı eve giden Küçük Molla'nın peşinden gitti. Abay

ise, o misafirlerin sözüünü dinlemeye dalmıştı.

Abay bunlara, "Nasıl bir işiniz var? Niçin geldiniz?" diyerek bir şeye çok şaşırdı. Bundan önce bu kışın içinde tam bu önünde oturan üç kişi, iki Vak, biri Kökşe; bu halleriyle Abay'ın önüne gelmişlerdi. Hayvan davasıyla gelmişlerdi. O zaman da, Kökşe'nin hırsız Tursın böyle uslu oturmuştu. Sanki kestirir gibi başını eğip sessizce oturmuştu. O zaman bu takipçi, Vak boyundan Sarseke yayılarak gerine gerine oturmuştu. Tam şu an olduğu gibi, Sarseke Tursın'ı hayvanları için dava ediyormuş. Ama o defa malını almış, iş halledilmişti.

Her boyda aynı durum tekrar etse de hayatın daima değişken manzarası içinde yine sabit kalan bir bunlar mı? Veya o iki yerde görüldüğü aynı iki durumun biri gerçek, diğeri rüya mı? Bu nasıl aynı benzerlik? Hatta bunların önceki görüntüsüyle şu anki vaziyetine baktığımızda zaman geçmeyip durmuş gibi..

Abay, Sarseke'yi dinlemeye başladığında önce içinde böyle gizli bir düşünce de taşıyordu Ama bu düşünce, Sarseke'nin sözünün bir noktasına gelindiğinde çözümü bulunup kesildi. Dibek dövmüş gibi tokurdayan sesle Sarseke:

– O defa çaldığım malını bana ağız tadıyla yedirtmedin. Abay'ın önüne getirerek geri verdirdin. O zaman ben “sana bildiğimi yaparım, ne yapabilirsin, yine çalarım. Göreyim senin gibi Vak'ın gücünü” diyerek kasten yapıyor. İnatlaşıp yaptığı iş böyle. Bu defa çaldığı üç yılkiydı. Bir halı, bir deri yükleyip beş yılkiyi götürdü. Nizalaşmak değil de nedir bu Abaycan! diye sözünü bitirdi.

Abay, bütün olanı biteni şimdi anladı. Yüzünden gerçeği öğreneyim diye hırsıza bakmıştı. O kırmızı kuzu derisi tımağının kulaklarını indirip bağlı halde başını yere eğmiş. Büyük burnunun ucuyla kara top sakalının yarısından fazlasını göstermiyor. Abay'ın tepkisine gözünün altından bakıp taş gibi öyle kalakalmış. Sarseke'nin söylediği davaya, hâlâ bir kelime dahi olsa da cevap veren Tursın yok. Onun sözlerini kendisiyle alakalı olmayan bir söz kabul edip oralı olmuyordu. Sarse-

ke söylüyormuş diye yerinden bile oynamadı. Abay'ı büyük bir hakim olarak görüp kendine çeki düzen verdiğinden mi yoksa takipçiye hırsızın aman vermeyeceğim diyen bir gösterişi mi?

Abay, bunun tepkisini öğrenmek için sert konuştu. Hırsızın gözüne kendine çevirmek amacındaydı.

– Peki sen ne diyorsun? dediğinde hırsızın kırmızı kuzu derisinden tumağı yavaştan kıpırdayıp beton gibi yüzü Abay'a şimdi çevrildi. Güdük, sağlam yapılı, sarı hırsızın küçük kurşuni gözleri Abay'a bir parlayıp tekrar söndü. Yine aşağıya eğildi. Göz kapakları kalın, avurdu biraz sarkıkça. Tüm yapısı tomruk gibi dümdüz vurdumduymaz. O biraz sonra yerinde ırgalanıp:

– Ab–ay ağabey, daha dün diye kesik kesik konuşup: Taam bu, Sar–seke ö–nü–ne be– ni ge–tir–ip el–im–de av–uc–um– da ol–anı al–dı. O defa, öd–de– de– din, emr–et–tin ver–dim. Ama şim– di bu Vak–ın hay–van–ı çal–ın–dı–ğın–da gören yok, bilen yok, hepsi–ni her za–man ben ni–ye öde– yim? diye durdu.

Yine uzun süren bir dava. Doğrusu hangisi, yalanı hangisi? Böyle davaların, bunun gibi şikâyetçilerin dineceği var mı yok mu? Yine incelemek lâzım. İyice kafa kafaya gelen iki davanın gerçeğine ulaşacağım diyene kadar senin de pestilin çıkar...

Yine düşüncesini dağıttı. Deminki Puşkin nerede? İpek gibi işlenen Tatyana'nın duyguları nerede kaldı. Berrak gerçeğiyle, tertemiz kalbiyle, ışıl ışıl paralayan Tatyana... Hayvanının peşinden gelen davacı, adamın hayvanını çalan hırsız. Çetrefilli hayatın ömür törpüsü. Canını çıkarıp yıpratıyorsun! Kıvrım kıvrım yayılan sesin nerede? Puşkin'in nağmesi?... Aklımda mıymış? deyip karışık duygularla dombırasını alıp Abay deminki ezgiyi tekrar aradı.

Çift telli dombıranın tellerinden o anda bal damlamıştı. Şimdi bukağılı at gibi telleri bağlanmış. Sesi darmadağınık. Demin bulunan bestenin yerinde şimdi yelller esiyor. Sarseke'nin deminki Tursın'ın sözüne karşı söylediği iddiasını dinleyerek ezgiyi yakalamaya çalışsa da beste dönecek değil. Kanatlanıp uçup gitmiş. Dombırayı tekrar bı-

raktı. Sarseke ise, içi yanık halde konuşuyor.

– Yine hayvanımı çaldın. Hırsız yine sensin Tursın, bunu inadına yaptın. "Hayvanın peşinden gelip ödettilen hıyarın tekisin!" diye yaptın ya...

– Kör, bil-diğin- den şaş-maz. Sen-den başka in-san , senin-kin- den baş-ka hay-van tü- ken- miş mi ya- ni. Hat-ta o per- şem-be gün-ü bir ya- na bir ay boy-un-ca hiç at-a bin-miş mi Tur-sın.

İkisi şimdi açılıp hızlı hızlı konuşup iyice kızışıyolar. Bir ara Sarseke'den Abay: "İhbar eden var mı? iz, kanıtın var mı?" diye sormuştu. Öyle bir delil Sarseke'de yokmuş. Gerçeği bulması, son derece zor olan bir dava. Abay iç çekip kaşlarını çatarak:

– Ah, ah, arkadaşlar, başka birilerine gidip arzetseniz ne olurdu sanki? Davanızda kanıt yok. Biriniz aldım derken, diğeriniz almadım-dan başka birşey söylemiyorsunuz. Araştırıp incelemek lazım. Benim ise ne gücüm, ne de zamanım var. Komşularınıza gitseydiniz dava istediğiniz gibi gerçekler ışığına çıkardı. O Akılbay'a gidip tahkikat yaptırıyadınız ne olurdu?, diye rica etti.

Ama Sarseke'de Tursın da kendisine ısrar ettiler. "Ak olsun, kara olsun, ne olursa olsun biz senin kararına razıyız" dediler.

Abay bundan sonra suratı gerilip hırsıza sertçe bakıp:

– Öyleyse doğruyu söyle, ölsen de söyle! Bunun hayvanını çaldın mı çalmadın mı? diye öfkeli gözlerle bakıyor.

Tursın paniğe kapılmadı, hemen cevabını yapıştırdı. Alışkanlığı üzere kesik kesik ağırdan konuştu.

– Abay ağa- bey! Se-nin ön-ün- de öl-sem de ger- çeğim-le öl-ür-üm diye an-dım var. İşte Al-lah, işte Kur-an...

– Tekrar söyle bakayım diyen Abay'a hırsız hemen yüzünü çevirip gözüne gözlerini dikerek çekinmeden konuştu.

– Sö-züm söz Ab-ay ağa-bey, hır-sız ol-sam- da an-dıy-la öl-en hır-sız-ım. İşte hep-si ger-çe-ğim. Bu kez hay-vanlar-ın- dan ak süt gib-iy-im, diye noktalandı. Tımağının önünü çabucak tekrar yu-

karı kaldırıp yüzünü açarak Abay'a hâlâ gözünü ondan almadan bakıyor.

Söz bu. Abay, hırsızın bu tepkisini gördükten sonra ondan gözünü almadan epey süre dimdik bakarak oturdu. Abay, şimdi içinden: "Hırsız olsa da bu görünüş, gerçeğin görünüşü" diye inandı. O gözünü çevirene kadar, Tursın da hiç kıpırdamadan kaskatı kalıp oturuyor. Bu da Abay'ı etkiledi. Şimdiki hükmü Abay, farklı ve çabuk söyledi.

– Doğru, bu hırsız olsa da, o kadar acımasız, yalan söyleyen bir hırsız değil. Şaşırtırsan şaşırım Tursın. Ama ileride karşılaşacağımız günler var... Yalan söyleyen vebalin boynuna! Söylemedi deme anladın mı? Bu defa doğruyu söylediğine kanaat ettim. Bunda senin hayvanın yok Sarseke! Başkalarından ara, deyip Sarseke'yi göz ucuyla süzüp sözünü bitirdi.

Tursın tumağını şimdi tekrar düzeltti. Başka hiçbir şey söylemedi. Sarseke de hiçbir şey demedi. Sadece o usulca oturup kaldı. Abay, bunların sözünü bitirir bitirmez dombırasını alıp bunlara:

– Tamam, iş bitti. Şimdi aşınızı, yemeğinizi misafir odaya gidip yiyiniz. Dombırayı tutar halde kitaptaki Tatyana mektubuna tekrar döndü.

Sarseke ile Tursın yerlerinden kalktılar. İkisi odaya geldiklerinde Sarseke'yi başköşeye oturup kendisi aşağı tarafında oturan Tursın şimdi de yabancı biri diye takipçileri önden çıkarıp kendisi arkalarından gitti.

Ama misafir odaya yöneldiğinde bunların uzun karanlık bir koridordan geçmeleri lâzımdı. Orada gelirken Tursın ses çıkarmadan ağzını kapatarak kıs kıs güldü. Sessizce uzun uzun gülen bir alışkanlığı vardı. Kendi kendine çok sevindiği bir zamandı.

Gerçekten bu defa o, büyük rol oynadı.

Sonbaharın bir günü uzağa gitmeye erinip komşu olan Kananay'dan üç yalkıyı alıp kestiğinde bu Sarseke peşine takılmış, Abay'ın önüne getirmiş. O zamanki soruşturma esnasında bu bir karar vermişti. "Aldın mı, gerçeğini söyle!" dediğinde lafı ikiletmeden "Aldım,

hükümünü söyle, bittim!" demiş. Nice hırsızdan Abay'ın kolayca suçunu itiraf hırsız bu oldu. O sırada:

– Hırsızdan benim alacağım tek şey gerçeği söylemesi... demiş.

Tursın içinde birşeyi saklayarak gelmişti. İki ay zaman geçirtip Sarseke'den aniden bir günde gidip beş yılkyı çalıp halletmişti. Bu seferki hırsızlığını hiç kimseye sezdirmedi.

Ve özel olarak boranlı bir günde gidip iz toz bırakılmayacak bir zamanda çalmış. Sarseke'nin davası şimdi sadece önsezisi olmasa, izi de, delili de, olmayan bir davaydı. Bunu gözönünde bulundurarak: Tursın, Abay'ın önüne bu defa geldiğinde "Artık ölsem de kabul etmeyeceğim!" diye kesin, kati bir kararla gelmiş. Dediği gibi Sarseke'yi de Abay'la birlikte kandırdığına gülüyordu Tursın.

Konukları gider gitmez Abay, Tatyana'nın bestesini tekrar aradı.

Çare yok ne yapayım bildirmeden...

Dombıraya mırıldanarak katmaya çalıştı. Deminki beste hâlâ yok. Tamamen unutulmuş. Bu sırada karşı evden çıkan birkaç kişi yine odaya girdi.

Bunlar Küçük Molla ile Muhamedcanmış. Ve onların önünde Togız kumalak'ın tahtasını bir elinde tutup deri torbadaki taşlarını bir eline alan Körpebay giriyordu.

Geleli üç, dört gün olsa da, Körpebay, Abay'la Togız kumalakta hâlâ yenilemedi. Son günlerde heyecan dolu müsabaka haline gelmişti. Bazen sabah kahvaltısından öğleye kadar Abay, kitap ve yazıyla meşgul olduğu için oyun yarıda kalmış. Şimdi Körpebay "togız kumalak" tahtasını alıp girdiğinde Abay: "Yine bana rahat yok, en iyisi bir kenara bırakayım" diye Puşkin'in kitabının sayfalarını kapattı. Körpebay'a:

– Geçen seferkinin defterini dürmezsem senin ağzın boş durmaz! dedi.

Sarı kemikten yapılmış parlak, toparlak "kumalaklar" delikten deliğe dokuz dokuzdan pat pat yerine iniyor. Abay'ın deliklerini de

Körpebay dolduruyor. Bunun eli ağacın üzerinde ustalıkla geziniyor. Deliklerine sayarak indirdiği taşlarını seri bir hareketle durmadan tam yerine indirdiğini farketmek zor.

Abay'ın bazı kış dönemlerinde evde kaldığında özellikle çağırıp yirmi gün, bir ay kadar hiç başını kaldırmadan oynadığı birisi, Makış'in Smagul'u ya da Markabay ise daha bir başkası da işte bu Körpebay. Aralarında Abay olmak üzere bu üç, dört oyuncu bu civardaki diğer oyuncularından daha üstün ve kendi aralarındaki müsabakaları çekişmeli geçen oyuncular.

Abay'la Körpebay oyuna daldılar. Başlangıçta üç dört sefer sırasıyla alışlageldiği üzere iki taraf da tez tez hamle yapıp iki delikten ikişer taş yediler. Hâlâ beylik taşı birbirlerine alıp verdikleri yok.

Şimdi bu oyunu Muhamedcan, Küçük Molla, Baymagambet de gözlerini alamadan iziliyorlar. Muhamedcan, demin karşı eve gittiğinde Abay'ın kendi yazdığı kağıttan Tatyana'nın mektubunun hepsini kopyalayıp arkasından Küçük Molla'yla karşılaştırıp bir kere okumuştur. Molla bu şiiri kopye etmekle birlikte aynı zamanda ezberlemiştir.

Tatyana'nın şiirine bayılan Muhamedcan'ın şimdiki aklı, fikri deminki şarkıyı tekrar duymaktaydı. Ama Abay kumalağa bütün dikkatini verdiği halde sonuçlanana kadar başka birşey düşüneneceğe benzemiyor. Böylece genç şarkıcı, cebindeki kağıdı alıp dudaklarını kıpırdatarak okuyup diğer mısralarını ezberliyor.

Başka ses, başka dilli Tatyana önce bunların Abay'dan da duyup görmediği ahüzarıyla dertleniyor.

– Buna söz sanatının zirvesi demek yerinde olur! diye ağızından dökülüverdi. Abay, hâlâ ses çıkarmayıp Tatyana'sını unutmuş gibi Körpebay'la yarış halinde. Muhamedcan ilk iki dörtlük şiiri ezberledi.

Şimdi kumalağa bakıp dombırayı eline alıp yavaşça çalarak içinden "Çare yok ne yapayım" diye kendi bildiği besteye koşmuştu. Şimdi de o, besteyle uyuşmuyor. Kendi ünlü şarkısı "Ak kayına" uydurmaya çalıştı. Topaykök'e" de uydurmaya çalıştı. Lâkin bir türlü uyumuyor, uyuşmuyor.

Baymagambet, bunun neyi arayıp geldiğini o evden duyarak gelmişti. Şimdi Abay'ın dikatini çeker miyim diye yanaşıp Muhamedcan'a:

– Ne oldu, Tatyana "Ak kayınla" tanışmak istemiyor mu, nasıl dedi.

– Sadece "Ak kayın" değil, hatta bizim bildiğimiz bütün bestelerle uyuşayım diyen Tatyana'yı görmedim.

– Beyit, terme gibi kısa besteye çabuk uyar mı diye düşünüyorum diyerek Baymagambet Abay'a yine baktı.

Abay bunların sözüne şimdi eğilerek:

– Öyle mi diyorsunuz? Tatyana olsa, o "Akbalı" da olmaz. Bağdat, Mısır'dan beyit de istemez! deyip konuşarak neşeye şevke gelip bir kez ilerlerken son taş "tak" diye verip Körpebay'ın orta deliğinin birine indi. Abay, keyiflenip omzunu oynata oynata güldü. Körpebay afallayıp alnını çatıp ciddileşti.

Kumalağı izleyen Küçük Molla:

– Hayır, beylik taş, iyi bir beylik taş oldu... diye Abay'la beraber güldü. Uzun hesabın sonunda tam bu yerde Abay gelip can alıcı yerden beylik taşını yemiş.

Başlangıçtaki gibi değil, yanında oturan yiğitlerin neyi istediklerini Abay, şimdi farkedip:

– Ey Baymagambet, Tatyana'nın deminki güftesini şimdi yine söylemediğini gördün mü? diye Muhamedcan'ın dombirasına elini uzattı. Muhamedcan dombırayı verip dizinde duran kağıdına baktı.

Abay bu defa çaldığında sabahki beste aynı şekilde tekrar geldi.

– Hayır, şimdi söylemek istiyor galiba! diyerek sevinçle gülip "Böyle diyordu ya!" dedikten sonra sesini kattı. Kendi çevirisinin iki dördürlüğünü söyledi. O ikinci şarkısı biter bitmez iç odadan gelmekte olan Aygerim göründü. O, Abay'a hayranlıkla bakarak yanına oturdu.

Muhamedcan ikinci dördlük esnasında içinden Abay'a eşlik edip denedi. Tam bu sırada kendisinin en önemli taşının üzerine doğru iler-

lerken Körpebay, Abay'ın gerideki deliklerinin yanına yaklaşıp taşı yürüterek tam " nemli" beyliğini yiyip yerleşti.

Abay:

– Hey bu ne yaptı!? deyip dombırayı Muhamedcan'a hemen verip tekrar kumalağa daldı. Muhamedcan Aygerim'e eğilip fısıldayarak:

– T h işimize su koymasına baksana! diye Körpebay'a itiraz edercesine baktı. Aygerim:

– Ne oldu kardeş? O ne yaptı? diye kumalağa baktı.

– Abay ağabeyciğimin bu yeni şarkısını öğrendikten sonra gideyim, diye özellikle yolumdan kaldım!... "K kmoyundan" beylik taşı yediren adam artık bizimle ilgilenir mi hiç! diye alęak sesle konuşup içi yanıyor. Baymagambet de pişmanlıkla başını salladı. Aygerim, Muhamedcan'a başını dönerek:

– Hani o nasıl bir şarkıymış. Ne zamandan beri sesini duymadım.  ğle yemeğinden sonra gidersin. Kavrayabildiğini söylesene! dedi.

– Vah, vah! kendim de bir defa duyup kavrayamadan "t h" diyerek pişmanlık içindeyim yengeciğim diyen Muhamedcan, dombıraya deminki bestenin ilk nakaratını tıngırdatarak yokladı. Gelmiyor. Abay, sırasını savuşturmuş eli boşalmıştı.

– Hayır, yanlış ęalıyorsun diye dombırayı geri aldı. Deminki şarkıyı  ę dört kez tekrarlayıp geçti. Muhamedcan şimdi dombırayı tek-rar eline aldığında durmadan hatasız ęalıverdi. Bu sırada ezberlediği iki dörtlük güftesini de besteye koştu.

– Söylemeye devam et! dedi Abay.

İzin alan Muhamedcan g r, berrak sesiyle ęaęıldattı.

Tatyana'yı ezberleyerek ara vermeden söylemeye devam etti. Togız kumalak oyunu durmuş.

Abay, huşu içinde kirpiğini oynatmadan dinliyor. O şimdi Akşokı zirvesine göz gezdiren Tatyana'nın duygularına dalıyor. Yüzü değişmiş. Kendi güftesi, bestesi ilk defa hem genę hem güzel nakışlı şarkıcının m kemmел sesiyle söylendiğinde Abay'ı da şevke getiriyor.

Yine de Tatyana'nın derdini son günler aklından bir türlü gitmeyen Togcan, Saltanat'ın derdiyle birlikte uzun bir ömür gibi hissediyor. Şimdi sadece onlar değil. Aygerim de aklında. Geçmiş günlerdeki aziz yari, dünyanın en tatlı aşkı bu derin nazdan kendi dilini bulmuş gibi. Abay, kendi çevirdiği mükemmel şiirin geniş gerçeğini şimdi o şarkıyı dinleyerek ilk defa dikkatle izliyor.

"Rus kızı Tatyana, Kazak kızlarından da kendi dert ortağını, kaderi bir olan akranlarını bulmuş. Dili, terbiyesi, tarihleri farklı olsa da, insanoğlu birçok yönden düşüncesiyle, hal vaziyetiyle, duygu ateşiyle, kaderiyle birbirine o kadar yakın ki! Kardeş! Bu şarkıcı, şair Kazak gencine onu beyan etmek istiyor!" düşüncesi Abay'ın içini kıvanç dalgalarıyla şevke getiriyor. Etraftaki insanları unutup güzel şarkıyla geçip düşünce dünyasını tüm içtenliğiyle dalmıştu.

Bu hâlini farkedip evdekilerin hiç biri kıpırdamadan sadece Muhamedcan'ın yüzüne bakarak kalmışlar. Kazak şarkısı değil. Ama son derece böylesine hüznünlü bir dertle uygun melodik ritimle hoş yumuşak nazlı dalgaların arasına kapılıyor. Muhamedcan "Artık unutmayayım, yadıma alayım" der gibisince durmadan söylüyor. Kendi gönlü de kapılıp söylüyor.

Tatyana gibi genci gözüyle görmüş gibi derin duygularla hissediyor. Bu şarkı esnasında anladı.

– Saçından tırnağına varıncaya kadar etki eden bir üzüntüymüş ya! Bunu o kadar derde giriftar eden bu nasıl insanmış Abay ağabey?! diye Abay'a baktı.

Diğer dinleyiciler de bu soruları yerli yerinde buldu. Hepsi de Abay'ın cevabını bekledi. Diğerlerinden aceleci, tez konuşan Küçük Molla:

– Ee, onu konuşuran Foşkin ya! dedi.

Muhamedcan onun şimdi araya girmesini hoş karşılamadı.

– Siz şöyle durun Molla Bey, Foşkin demeyin. Üstelik o şairin adı da söylediğiniz gibi değil.

Küçük Molla hemen:

– Ee öyleyse nasılmış? Benim bildiğim doğru bu!

– Hayır, Abay ağabeyim Puşkin demişti! dedikten sonra Muhamedcan Abay'a baktı.

Abay, Puşkin'in hayatına, ölümüne kısaca değinip Tatyana'nın mektubuna tekrar döndü. Muhamedcan'ın yazısına bakıp düşünürken bazı yerlerini düzeltiyor.

– Bu da yüreğin derdini ulaştırabilen dil ya! Gerçeğini söylemek gerekirse Puşkin gibi şairle Kazak oğlu sen de, hatta tüm müslüman alemi sen de hâlâ tanışmadın... Ne dersen de! diye düşünerek konuşuyor.

– Evet biçare kız, derdini çilesini dökmüş! diye Baymagambet destekliyor.

Körpebay bu sırada yine kumalaka doğru eğilmişti. Muhamedcan, farketmemiş gibi diziyle kumalakın tahtasını kenara itekleyerek Abay'a baktı.

– Ama şimdi o Tatyana'nın sesinin böyle cevapsız kalması adalet mi yani Abay ağabey?! Delikanlı da birkaç söz söylese uygun düşmez mi, kalbinde zerre kadar bir aşk duygusu varsa etkilenmeden durabilir mi? dedi.

– Çok doğru söylüyor Muhamedcan. Şüphesiz sözün doğrusu bu Abay, diye Küçük Molla da Abay'dan rica etti. Abay biraz düşünerek:

– O da doğruymuş. Onegin'i de konuşturmak lâzım diye biraz oturduktan sonra ne yazık ki o vefasızın tekiydi ya! diye sessiz kaldı. Puşkin'i tekrar okumaya başladı.

O gün Abay'ın evinde öğle yemeğini yedikten sonra Muhamedcan, Semey'e gitti. Abay bugün akşama kadar yine Puşkin'i tekrar okumakla vakit geçirmiş. Bugün arasına Vak'ın meseleleri, biraz kendini meşgul etse de Abay, Puşkin'e , bir okuyucusu olarak değil şair olarak yakınlaştığı gündü. Arkadaşını bulmuş gibi ilhamla ses katıp düşünce dalgaları arasında yoğrulduğu bir gün. Gece geç pişen etin öncesinde

Puşkin'in kitabını kapatırken ev içine duyurarak bir sırrını açtı.

– Ufkumu genişlettin, Mihailov beni nasıl bir hazineyle buluşturdun!.. Artık benim yönüm değişip doğum batı; batım, doğu olarak gidiyor. Öyle olursa olsun! dedi.

Yemek yendikten sonra eviçi uyumayıp hergünkü âdet üzere Abay'dan yine bir hikâye çıkacak mı diye uzun oturdu. Öncesinde lamba yakılıp yemek pişene kadar kitap okuyan Abay, şimdi evdeki insanların gönlünü gözönünde bulundurup özellikle bunun hikâyelerini canla başla bekleyen, bugünlerde ünlü bir masalcı olan Baymagambet' idüşünüp ve Aygerim'in de daima saygıyla ilgilenen durumunu hatırlayıp şimdi yeni bir hikaye anlatacak oldu.

Böylece gece yarısına kadar hiç kıpırdamadan dikkatlice bakıp onu dinleyen meclise Abay, bu gece Fransız yazarı Aleksandr Düma'nın ünlü romanı "Üç Silahşörleri"ni ballandıra ballandıra uzun uzun anlatıyor.

II

Bugün akşam Semey şehrinin batı yakasındaki Tancarık adlı orta halli tüccarın evinde gençler bir araya geldi. Tancarık 'ın evi Abay'ın diğer bir akrabası Kısatay adlı gencin dairesi. Kısatay bozkırdaki alışkanlığıyla şehirde de misafirperver, çok kişiyi ağırlamayı seviyor. Kendisi az konuşan safdil bir genç olmakla birlikte, yanına birçok insanı toplayıp şen şakrak meclis kurmaya hevesliydi.

Bunun bugünkü konukları Abay'ın yakın akrabalarıyla, şair, şarkıcı gençler...

O meclisten hiç eksik olmayan misafirin biri, şimdi de sık kara sakallı Şubar. Kökbay dini bilgisi güçlü olmakla birlikte bir taraftan Rusça'yı öğrenmeye başlamış. Abay gibi kendi kendine araştırıp Rus kitaplarını da okumaya başlamış. Abay'dan yaşı küçük Kökpay da Şubar da onun önünde fazla konuşmamaya dikkat ediyor. Ama, Abay'ın

olmadığı yerde kendilerini: "Diğer Kazakların bilgici, çok lisan bilen insanlarından eksik değiliz" diye düşünürlerdi. Şubar şık giyimli, bakımlı, fiyakalı. Yeni satın aldığı altın saatinin zinciri, yeleğinin cep kenarında ışıltı ışıltı parlıyordu. O çekinerek konuşuyor ama, konuştuğunda da diğerlerine fırsat vermeyip çarpıtarak, taşlayıcı söylüyor.

Bunlardan başka misafirlerin biri en genç misafir, Abay'ın en sevdiği çocuğu Magauya. O, farklı yapılı soluk renkli sevimli bir genç. Büyük geniş beyaz alnı köprülü ince burnu, diğer gençlerin arasında bunu da okumayla bilgiyle süslü genç olarak gösteriyor. Yaşı oradakilerden küçük olmasına rağmen o böyle meclis içinde hangi konu olsa da cesurca katılıp aynı seviyede oturuyor. Bunlardan başka altı yedi kişinin içinde ünlü şarkıcı Muka var. Gür sesli Muka, uzun boylu, akça yüzlü, yakışıklı delikanlı. Bundan iki sene önce hem şarkıcı hem dombıracı ve kemancı olduğu için Abay onu, Vak içinden göçürüp kendi himayesine almış. Magauya'ya arkadaş kılmış. Bunun yanında oturan İrsay'ın İskak'ı. Onun da kendi hünerleri var. Kökbay, Mukalar Kazak şiiriyle, şarkısıyla, Kazak şeceresiyle ilgilenirken İskak, bir yandan Abay vasıtasıyla bir yandan kendi gayretleriyle okuma yazma bilmesi sayesinde daima Arap, Fars hikayelerini beynine yerleştiren genç.

Onun bildiği "Cemşit", "Kahraman Kataran", "Rüstem Destanı", "Bektacı", "Binbir Gece", "Köroğlu Sultan" gibi hikâyeleri çok.

Bu meclis, bir araya yeni gelip geceleme için seyislerini evlerine göndermiş. Artık, şaka sohbeteye girmeye başladıklarında giriş odasını kapısı açıldı. Tancarık evinin büyük sarı semaveri kapağının kenarından buharlar çıkarak baş odaya geliyormuş. Tüccarın dolgun, beyaz tenli, gösterişli hanımı semaveri bir yiğide kaldırtıp kendisi sofraya getirmekte. Uzunca geniş odada kapıdan baş köşeye kadar serilen yumuşak minderler, birçok yastık var. Onların üzerine kösülüp yaslanarak oturan misafirler, şimdi doğrulup bağdaş kurarak yuvarlak masayla semavere yer açtılar. Masanın üzeri hazırlanmakla birlikte Kısay'ın yiğidi, dolaptan bir şişe kanyak ile bir şişe içki getirip koydu.

Obadan kesilmiş hayvan derisiyle gelip şehirde bir iki ay kalıp dönen bu gençler, bazı akşamları böyle meclis ortamında, içkili meclis, oyun eğlence akşamını geçirirdi. Çay içmek için hazırlanan çerezlerle birlikte donmuş kazı-karta*, cal-caya*, dilimlenmiş halde sofraya dizilmeye başladı. Iskak bu görüntü karşısında keyiflenip ırgalandı.

– Nefis, bu çok güzel oldu Kısatay, dediğinde birkaçı ona katılarak güldüler. Şubar, Iskak'ı şakaya alıp onun devamlı söylediği bir sözü diline dolayıp:

– Bunun kendisi de "Bezmi Cemşidi" olup gidiyor mu diye düşünüyorum Iskak! dediğinde Magauya, Kökpaylar da güldü. Iskak'ın söylediği masal, hikayelerin içinde burada oturanların hepsinin kulağının aşına olduğu sözün birisini söylemişti Şubar.

Büyük yuvarlak masanın etrafında toplanan misafirler yiyip içerek oturup çeşitli neşeli canlı sohbete daldılar. Birbirlerine şakalar yapıp iğneleyerek konuşmaları gülüşmeleri de var. Iskak, bir defasında Abay'ın böyle gençlerin meclisini beğendiğini hatırlatıp:

– Abay ağabeyim keşke bu sefer şehre gelseydi! demişti.

– Hayır evinde biraz otursun. Bu sene kitap okumaya, şiir yazmaya iyice kendini verdiği bir yıl! dedi Kısatay.

Şubar endişeyle Magauya'ya bakıp:

– Bilmiyorum, o çınar büyüse biz gölgesinde kalıp şiir yazmaya cesaret edemeyecek duruma düşebiliriz, demişti.

Bu, pek çok gencin yazdığı şiirlerini Abay'a kontrole vermeye çekinip cesaret edemediklerini hissettiriyor. Onun altında Şubar'ın içindeki kıskançlık da yok değildi.

Şubar, son seçimde bolışlıktan inmiş. Koltuk sevdalısı, bencil olduğu için bu delikanlı Abay'ın gün geçtikçe gelişmekte olan şairlik vasfını da kıskanıyordu. Bugünlerde Abay'ın kardeş, dostlarının arasına girip hem şair hem şarkıcı olmaya yelteniyor. Bunun deminki sözü-

---

*kazı: Atın kaburga kısmı ve yağlı etinden yapılan sucuk.

**caya: Atın yele altındaki et kısmı.

ne Magauya gülerek:

– O zaman iyi şair olana kadar, göstermeden biraz bekleriz, dedi.

Şubar derdini açar gibi:

– İyi kötü olduğunu nereden bileyim, sonunda bu sene yeni bir tarzda yeni bir vezin bulup şiir yazıp ona gösterdim. "Bu şiir böyle yazılmaz. Bu tarzda ben yazıyorum" diyerek o yeniliğimi elimden aldı, diyerek güldü.

Biraz sonra giriş odanın kapısı açılıp elinde kamçısıyla ağzını yüzünü kırağı basmış, tabanının altındaki kar, takır tukur eden donmuş bir yolcu içeriye girmiş. O kişi girer girmez:

– Esselâmu aleyküm! deyip meclise yüksek sesle selâm verdi. Oturanlar, bunun selâmını isteksiz ağırdan aldılar. "Kimmiş acaba!" deyip merakla baktılar. Yolcuyu önce tanıyan Iskak oldu. O alenen gülüp: "Hey, Muhamedcan mısın?" dediğinde evdekilerin hepsinin yüzü bir anda değişti.

Abay obasından çıktığından beri şehre bugün ulaşıp Muhamedcan'ın yeni gelip buraya indiği yer burası. O, memleketin hal vaziyetini hep bir ağızdan soran meclise cevap verirken bir yandan uzun çizmelerini çıkardı. Kemerini çözüp dış elbisesini çıkarıp top sakalıyla kısacık bıyıklarındaki bekmiş buzu silip biraz durakladı. Şimdi oturanlar yerlerinden kıpırdayıp, "Böyle çık, yukarı çık!" demişlerdi. Muhamedcan acele etmeden üzerindekiyi temizleyip toparlanıp başköşeye baktı.

– Bugün bu Muka ile Kökpay'ın tam ortasında oturmaya izin var mı millet, dedi. Muka yerini boşalttı.

Muhamedcan gelip yanına oturduğunda, Kökpay'ın aklına bir şey takıldı. Şarkıda da, şairlikte de bu oturan gençlerin hiç birine papuç bırakmayan bir fikrin Muhamedcan'da olduğu şüpheşiz. Bugün kendinde bir gariplik var gibi. Muhamedcan yerine yerleşmeden Kökpay laf çarparak konuştu

– Sakalı bıyığı buz tutup şakır şukur basarak gelen kimmiş desem, meğer obadanmış.

Muhamedcan:

– Oba kötü ise medreseyi bırakıp Allah'ın evinden kaçıp sen niçin obaya gidiyorsun?

Eskiden Kökpay'ın mollalık eğitimi aldığını hatırlayıp Muhamedcan insanları güldürerek:

– Ses çıkarma, bereket o obada, ne yapacaksın, dedi.

– Hangi bereketi söylüyorsun diyen Kökpay'a:

– Hangi bereketten bahsetsen de onu bulup vermeye ben kefilim. Tek çayımı içmeme müsaade et canım, diyerek mağrurca baktı. Bundan sonra Muhamedcan çay içmeye koyuldu. Diğerleri yiyip içmişler. Geri geri çekilip önceki gibi sohbet, şakalarına döndüler. Şubar'ın isteği üzere şimdi insanlar şarkı ve ezgiye başladılar.

Bu sırada Muhamedcan karnı acıkıp üşür vaziyette ses çıkarmayıp kazı kartayı yiyip çayı rahatça terleye terleye içiyordu. İnsanların şiirini de , şarkısını da hiç dinlemiyor gibi. "İçimi biraz ısıtayım" diye Kısıtay'ın sunduğu kanyaktan bir iki küçük bardak içmiş.

Bir ara Iskak buna: "Abay'ın obasına uğradın mı, sağlığı sıhhati nasılmış? diye sorduğunda sadece "İyi, selâm söyledi!" demiş. Sonunda çaya iyice kanıp geriye çekildi. Sofra toplandı. Bu sırada gür avaz sesli Muka: "Topay kök'ü" coşturuyordu. Sonra insanların ricasıyla birkaç şarkı daha söyledi. Sonuncusu yumuşak eski bir şarkı. Sözü de "Obam göçerek gidiyor sık otlu yere"ymiş.

Bu şarkı biter bitmez Muhamedcan insanların ricasını beklemeden gırtlakını temizleyip Muka'nın dombirasına elini uzattı. O da şarkısını bitirip ona uzatmıştı. Muhamedcan dombıranın akordunu ayarlayarak:

– Bu kadar ozan toplanıp balı hergün yersen sirke tadı verir Cabagı* zayıf olur, tayı semirir, hergün kıırağı sağarsan diye oturuyor

*cabagı: Beygirin henüz bir yaşına gelmemiş yedi-sekiz ayı geçmiş yavrusu.

musunuz hâlâ. Dinlemek istersen şarkının hasını dinle. Söz öyle değil böyle olur, dedikten sonra vakit geçirmeden şarkıyı döktürdü.

Bu söylenen Tatyana'nın narin nazı: "Çare yok, ne yapayım bil-dirmeden." Oradakiler çıt çıkarmadan dinlediler. Muhamedcan'ın şar-kısının bunlara malum olan bir özelliği hiç bir kelimesi yarım yamalak olmadan bariz olarak duyuluyordu. İlk görüp duyduklarında dinleyici-ler "Beyit mi, Rus şarkısı mı?" diye neyi dinlediklerini farkedemedi-ler.

Kısa süre sonra bu şarkının kendine has bir yumuşak derdi var, hüznü dalgalandırıp çıkarana ağır, derin bir şarkı olduğu farkedildi. Özellikle dinleyicileri kendinden geçiren bestesiyle güftesiydi.

Bütün genç ozanlar dertli aşkın sesini anlar gibi oldular. Ama bu-nunla beraber "Böyle olması gerekiyor" demekle birlikte bizim duyup görmediğimiz sırta dertmiş deyip can kulağıyla dinliyor. İki üç dört-lükten sonra bütün gözler Muhamedcan'ın ağzına dikilmiş. Kendine hayran bırakan muhteşem ezgi. Ve son derece narin kıvrılıp sallanan tertemiz duygusuyla ve öylesine sıcak bir yürekle konuşup sesleniyor. Gözyaşları dolu dolu söylenen, gözünün önünde titreyip nefes alan gerçek gönül...

Muhamedcan'ın allaşıp nurlanan yüzünü görüp deminki gibi se-lâm şarkısına ruhunu vererek akgönüllü Iskak bir ara konuştu.

- Hay sesine kurban olayım! diyor. Başka bir zaman buna gülü-nürdü. Ama bu durumda hiç kimse sükuneti bozmadı.

Şarkıcı durmadan tüm "Tatyana'nın Mektubu"nu sonuna kadar söyledikten sonra nefes alıp alınının terini silmeye başladı. Ev içinde bir çıt dahi yok.

Kökpay da Şubar da ses çıkarmıyor. Bunlar morarıp bozarmışça-sına Muhamedcan'ın yüzüne de bakmıyorlardı. Ondan siniyorlar gibi. Kökpay , Muhamedcan'ın gelişinden itibaren böyle birşey çıkaracağı-nı hissetmişti. İçinden: "Büüklük taslayarak konuşmuştu, boşa değil-miş" deyip bu güfte besteye ilgili sorular sormaya başladı. Diğer ozan, şarkıcılar da bu vaziyette oturuyor. İnsanların sessizliğini Magauya

bozdu. O Muhamedcan'a hâlâ takdirane yüzle:

– Muhamedcan Bey, şimdi bu beste ve güftenin aslını astarını söylemez misiniz bize? dedi.

Şubar'la Kökpay, Muhamedcan'a şimdi baktılar. Ama ikisi de, süpheli gözlerle baktılar. Muhamedcan oyalanmadı. Küçük Molla'nın yazdığı kopyayı Kökpay'a verirken:

– Bu Puşkin'in şiiri değil mi gençler! Bunu yakın zamanda Kazakça'ya çevirip ve böyle bir beste yapıp: "Böyle söyleyin" diyen Abay ağabeyim. Hepinize gönderen, benimle gönderdiği hediyesi bu! dedi.

Şubar, şimdi keyiflenip gülüverdi.

– Oh , şimdi rahatladım Muhamedcan "Kendim besteledim" der diye yüreğim ağzıma gelmişti, dedi.

Kökpay da rahatlayarak güldü.

– Öyle böyle beste yapan Muhamedcan; sen olursan, seninle nasıl yarışabilirim ki? Yol verip artık bundan sonra şarkıyı sadece sen söyle, ben bırakıyorum demekten başka ne yapardım? Tüh ekmeğime taş koyarcasına havaya girmiştin, teşekkürler sana, yürekte teşekkür Muhamedcan, dedi.

Bu arada Muhamedcan dışarıda soğukta üşüyüp titreyen atını sıcak ahıra bizzat gözünün önünde girdirip yerleştirdikten sonra tekrar eve girdiği zaman evin içini bambaşka hava kaplamış.

Şimdi büyük masanın ortasına sobanın köşesinde duran lambayı getirip koymuş. Başta Iskak olmak üzere beş altı kişi kağıt kalem alıp masanın başına üşüşmüşler. Hepsinin kopyaladığı, Küçük Molla'nın gönderdiği "Tatyana'nın Mektubu".

Muhamedcan sessizce eve girip kapının önünde biraz durup "hık" diye güldü.

– Ee, bunların hepsi, benim buyruğumu kopya eden çiraklarım olmuş. Bravo Puşkin, ruhun şad olsun, dedi. Ozanların sadece güldüğü olmasa cevap verecek zaman yok.

Onların hepsi kopye ettikten sonra bu gece boyunca birisi dom-

birayla birisi sesiyle daima "Tatyana'nın mektubu'nu" geçirdiler. Kavrayamayanlar, Muhamedcan'a başlatıp kendileri ikişer üçer katılarak söyledi. Böylece gece yarısına kadar hepsinin yoğunlaştığı Muhamedcan'ın getirdiği yenilik hediyesiydi. Çok zaman geçip yatılacak zamana gelindiğinde bu evin içinde dombıra çalıp şarkı söyleyebilen insanların hepsi de Tatyana'nın şarkısını, derdini ezberleyip beyinlerine yerleştirdiler.

Bundan iki gün geçtikten sonra Vak'ın bir kızının düğününe Muka'yı davet etmişlerdi. Oradaki kız, gelin, damat arkadaşları, dünürler, yaşlı gencin ortasında "Tatyana'nın mektubu" Puşkin için farklı değişik bir toplum ortasında ilk defa sahneye çıktı. Ünlü şarkıcının sesiyle Rus şairi sazını çaldı. Burada da bütün düğünü gerçek duygu, gerçek nazla kapladılar.

Muka son nakaratını tekrarladığında şarkının başından sonuna kadar dinleyen bir yaşlı konuştu.

– Yavrum, çok yaşa, şad edip sanatını konuşturdun. Peki bunu söyleyen kim? Açıklar mısın? demişti. Şarkıcı delikanlı.

– Rus'un geçmişteki şairi Puşkin diyen birisi olmuş. Onun şiirini Kazakça'ya çeviren Abay. dedi.

Bugünlerde şehirde, kendi katıldığı meclislerde Iskak da, Muhamedcan da daima "Tatyana'nın şarkısını" söylemekle geçirdiler. Şehir-den dönmeden önce Magaş, Mihailov'ı son kez ziyaret ederdi. Abay'a arkadaşının yazdığı mektubu alırken buradaki gençler arasında gündemden düşmeyen yeni şarkıdan bahsetti. Abay'ın Puşkin'in şiirini çevirdiğini özellikle Tatyana'nın mektubunu çevirdiğini, Mihailov duyunca merak içinde daha da dikkat kesildi. Bu haber ilgisini çekip sormaya başladı.

– Nasıl? İbragim Kunanbayevič "Tatyana'yı" Kazak dilinde mi söyletmiş? Çevirisi nasıl olmuş? Bana Kazakça olsa da söyleyin, acele etmeyin! dedi.

Magaş'ın gitmeye hazırlanırken elinde tutup oturduğu tumağıyla kamçısını Mihailov, iki eliyle alıp masanın üzerine koydu.

– Haydi Magaş, söyleyin, bana söyleyin! Abay'ın çevirdiği şiiri bilmek istiyorum, dedi.

Magaş Mihailov'a yeni birşey daha söyledi.

– Sadece çeviri değil, bestesi de var. Biz "Tatyana'nın şarkısı" diye şimdi bu bütün Semey şehrinde gece gündüz söyleyip yayıyoruz.

– Bestesi, güftesi? Onu kim yapmış?

– Onu da babam yapmış.

– Öyleyse söyleyin rca ederim, müziğiyle söyleyin!

Magaş bundan sonra Mihailov'un yüzüne bakarak "Tatyana'nın mektubunu" Mihailov'un yüzüne bakarak hepsini söylemiş.

Mihailov bu sıralarda Kazak dilini anlayacak hale gelmiş. Yaratılışından şarkı, besteye ilgili insandı. Çocukken birkaç yıl müzik eğitimi almış. Magaş'ın şarkısı sonuna geldiğinde o mırıldanıp eşlik ederek beraber söylediler. Abay'ın şarkısını o da çabuk kavradı. Söylemekle birlikte şarkı sözünün vezniyle notaya uygunluğunu da ölçerek genç, şarkısını bitirince yerinden hemen kalktı. Magaş'ı iki omuzlarından sıkıp biraz silkeleyerek: "Teşekkür, çok teşekkürler!" derken o sırada konuşmasını sürdürdü.

– İbragim Kunanbayevič'e selâm söyleyin! Ben onu kutluyorum. Bu yaptığı nefis birşey olmuş. Puşkin'i onun halkının bilmesi gerek. Bilmenin yanısıra sevmek de gerek diye konuştu. Onun ardından şarkıyla ilgili görüşünü söyledi

– Ama bana göre çevirirken Puşkin'in şiirlerinin bazı yerlerini tam çevirmemiş. Özellikle tüm mısraların ölçüleri Puşkin'le aynı şekilde değilmiş. Sizin söylediğiniz şarkıya göre böyle göründü. Ama ben bunu kusur saymıyorum. Kazakçasını yarım yamalak anladım. Hepsini anlamadım. Bundan dolayı şarkının tüm özelliğini bilmeden kusurunu söylemek, eleştirmek biraz haksızlık olur. Sizce, sizin fikrinizce Kazakça yapılan şarkı güzel mi, nasıl? Puşkin bu "Tatyana'nın mektubuna" bakıldığında, iyi bir şair mi? dedi. Son sorularına ayrı bir anlam yükledi. "Tatyana'nın mektubunu" Kazakça okuduğundan beri Puşkin

hakkındaki Magaş'ın düşüncesi tamamen farklı, takdir eden bir düşünceydi.

– O, Evgeniy Petroviç, Puşkin her şiirinde bu "Tatyana'nın mektubu" gibi olsa, biz Kazaklar olarak böyle muhteşem bir yeteneği duyan bilen değiliz. Bizim bildiğimiz çevrede Puşkin'in eşi yok diye düşünüyorum. "Tatyana'nın mektubu" bize babamın çevirdiği güzellikte Puşkin'i dahiyane şekilde üstün bir sanatla tanıttı?! dedi.

Mihailov bu sözden çevirinin gerçek bir şairane çeviri olduğunu anlayıp Abay'a yine şükran dolu, tertemiz dostlukla selâmını gönderdi.

III

Bugün Akşok'daki obada büyük bir şölen var, oba koşuşturma içinde. Akşamki çaydan sonra Abay'ın oturduğu büyük obaya misafirlerin dışında tüm oba insanların birinin ardından diğeri gelip dolup taşmıştı. Odaya sığmayanları Aygerim, Erbol, Baymagambet ve Abay'ın genç yeğeni Kakitay'la dördü misafirperver yüzleriyle odaya yerleştirdi. Giriş odaya yerleşen gençler de var. Abay'ın samimi, saygıdeğer komşuları: yaşlı Baytorı, Bürkitbay, Baykadam gibiler yanlarında hanımlarını da getirerek Abay'ın yanına oturmuşlar. Sesi ince olsa da tiz çıkan Kakitay, Aygerim'le yardımlaşma içinde üç odadaki topluluğun hepsine de çay hazırlatıp verdirmişti. Hangi eve gitse de sımsıcak yüzüyle topluluğu hoşnut edip büyüklerin hepsine terbiyeli bir kardeş oluyor. Yenge akranelara şakacı, temiz kalpli bir kayın olarak Abay'ın meclisini bu odanın tüm insanlarına neşeli, eğlenceli bir meclis kılma-ya çalışıyor.

Kakitay, Abay'ın Iskak adlı kardeşinin oğlu. Magauya'yla yaşıt. O ikisinin dostluğu, akrabalığı ve yaşıt olmaları birleşince insanların içinde en tatlı sıcak ve en yakınlarıdır.

Kakitay, Magauya'dan yaz kış ayrılmıyordu. Son iki yıl boyunca daima Abay'ın obasında onun terbiyesi altındaydı. Geniş, açık yüzlü gözyuvası biraz çıkık olan keskin gözlü Kakitay'ın burnu biraz kısa ol-

sa da yüzünde gençliğini, körpe gençliğin ifadesi var. İnce kıpkırmızı dudakları, berraklığı, canlılığı var. Güzel kızlarda olan bir dudak. Onun böyle ayna gibi açık, berrak yüzle tiz konuşan ve bütün gerçekliğiyle daima açık söyleyen karakterini Abay çok severdi. Öz çocuklarından sadece Magaş ile Abiş olmasa Kakitay'ı aşırı severdi. Onu an-ne babasına göndermiyor.

– Iskak'la Tekt'i'den, Manike'den ne eğitim alacaksın? Senin an-nen baban ben olacağım. Benim yanımda büyü diyordu. Merhametle Kakitay'ı her zaman neşelendiriyor. Şehre gidip okuyamasa da son iki yıl boyunca Kakitay, Abay'ın yanında kalıp Rusça öğrenmeye, basit kitaplar okumaya bütün gücünü harcıyor. Yazın memelekete gelen Abiş'ten o, yaz boyunca okumuştur. Şehirde okulda olan Magauya'nın bilgisinden de çok istifade ederdi. Kendisi Abay'ın yanından bir an da-hi ayrılmıyordu. At üstünde, sıradan sohbet, yemekte kısacası Abay'ın bir anlık boş zamanında bile Rusça hakkında okuduğu kitap-ların anlamlarını daima sorup soruşturup bıkıp usanmadan araştırırdı.

O Kakitay bugün Abay'ın misafirlerine de büyük bir neşe katmış. Misafirlerin yaşı, Abay'dan küçük olsa da şimdi Abay'ın önünde Kaki-tay'ın rahat tavırlarını, hareketlerini görüp farkederek kendileri de bu-gün Abay'a bir ailedenmiş gibi yakın davranıyorlar. Bu konuklar, ya-bancısı değil. Abay'ın kardeşi, dostu, şair, ozan, şarkıcı genç topluluğu idi.

Onlar hep beraber birkaç ay Semey'de bulunup yeni gelmişler. Bugün karanlık çökmeden önce Abay'ın obasına çok kızak, çok atla aceleyle hasretle gelmişler. Muka, Magauya, Irsay, Kısatay, Muha-medcanlar idi.

Gençler gelip çaya oturmadan önce Abay, Aygerim ve Erbol'dan bu gece kafalarına göre bir eğlence tertip etmek için izin istemişler. Grup adına bu durumu arzeden Iskak.

– Abay ağabey, bizim bu grubumuz bu kış Semey şehrinde hep-si şarkıcı, ozan ünvanını alarak döndü ya!! Ünlü şarkıcı Muka bir ya-na, şehirde kız tarafında düğünde, gelin indirildiğinde, sünet düğünü

olduğunda, o taraftan bu taraftan bütün evler bu grubumuzdan herhangi birimizle önceden sözleşip kendi meclisini şenlendirmeye son derece hevesliydi. Hatta ayaklarımız yere basmıyordu. Şehirde el üstünde tutuluyorduk dersek yalan olmaz. Bunun en önemli sebebi, sizin besmeniz, bestelenen şiirleriniz oldu. Özellikle bu Muhamedcan'ın getirdiği "Tatyana'nın Mektubu'na" parmağını ısırmayan bir insan görmedik. Böylece işte obanıza misafir olan kardeşleriniz, şarkı ve sanatın büyük bir neşe kaynağı olarak yeni bir sanat keşfediyorlar. Bugün bu grubumuzla önünüzden bir geçelim. Bizim gösterimizi izleyiniz, demişti.

Abay, Iskak'ın sözlerine gülüp hoşlanarak dinledi.

– Biriniz bir ailenin bir neşesi olarak gelseniz, bugün topluca geldiğinizde, Akşokı'ya büyük bir curcuna getirdik desenize!... Çağıldatın, şarkı ve marifetinizi çağıldatın, dedi.

Sonraki sözünü çay geldiği zaman ev içindeki dostlarına yönelterek söyledi.

– Aygerim, Kakitay, Erbol, Baymagambet! Siz dördünüz obadaki konu komşu bütün çoban evlerin yaşlısını ihtiyarını, kızını kızanını toplayıp bunların gösterisini beraber seyrediniz! Onların da gözü gönüllü açılsın. Bu misafirlerimiz ise Semey'in büyük şehir kalabalık insanları arasında şarkı söyleyip itibar görüp ustalaşanlar, iyice pişmiş benziyorlar. Kalabalık olmasa şevkleri kaçır bunların. Dört beş kişiyi karşılarında görünce azımsar, tadı kaçır. Az görüp burun kıvrımasınlar, alıştığı kalabalığı, halkı etrafına toplayın. Bütün evlere yerleştirip onları da iyi ağırlayın! demiş.

Karanlık çöktüğünden beri Kakitay, Baymagambet, ikisi soluk soluğa sağa sola koşuştururup insanları toplayıp dört gözle beklemeye başlamışlardı.

Neşe eğlence başlayana kadar Magaş, Abay'a şehirdeki birçok yenilikleri söylemiş. Bir zaman babasının sorusuyla Mihailov'a geldi.

Mihailov'un evinde birkaç kez bulunduğunu söyledi. Buna da kitap verip yardım ettiğini anlatıyor. Bununla birlikte en son görüşmeyi dile getirdi. "Tatyana şarkısıyla" ilgili Mihailov'un davranışlarını

Abay'a söylediği güzel sözlerini ilettiler. Ayrıca "Puşkin'in şiir ölçüsüyle Abay'ın vezni tam aynı mı yoksa değil mi?" diye endişesini de iletmişti. Abay, Mihailov'un duyarlılığına şaşırıp sevinerek güldü.

– Mihailov'un söylediği doğru yiğitler. Benim çevirim Puşkin'in ölçüsüyle daima aynı şekilde değil. İyi farketmiş. Ondan başka Tatyana'nın kalp dilini, Kazak diliyle konuşturmada kendimce şahsi sebeplerden bazen uymadığım yerler de var! dedi. "Şahsi sebepten" dediğinde kendi canından kendi ruhundan fıskıran bazı gerçeklerin olduğuna işaret etmiş. Ama bu konuda, bu oturumda bunu iyice açık detaylıca izah etmek istemedi. Mihailov'a sevindiği duygusuna tekrar geldi.

– Vah, vah hayran bırakan sezginlik var Mihailov'da. Kazak dilini yeterince bilmiyor ama buna rağmen benim kattığım yerlere değinip söylemiş. Bu ilim adamının beyninde yer edip engin bilgiye sahip olduğu zamanda duyarlı bir güce sahip oluyor. Yanımdaki Kazak'tan, uzakta oturan Mihailov, benim herşeyimi bilip yorum yapıyor, dedi.

Bu akşam gece yarısına kadar uzanan şarkıyla şiir, muhteşem sanat gösterisinin hoş bir eğlencesi oldu. Akşam yemekten sonra, komşulardan gelen misafirler yatma vaktinin geldiğini düşünüp dağılmışlardı. Şimdi şehir misafirleriyle Abay'ın en yakın çevresi büyük odada başbaşa kalmıştı. Bu zamana kadar misafirlerle oba adamlarının içinde şarkı söylemeyenler birkaç kişiydi. O, sadece Abay'la Aygerim, ikisinden başka diğerlerinin hepsi tek başına söyleyen Muka, Muhamedcan ise, bir de ikili olarak söyleyen Magauya ile Kakitay oldu. Bazen Iskak, Erbol, Baymagambet'e kadar katılıp üçlü olarak da söylemiş.

Şimdiki oturumda Abay'la Aygerim'in ricası üzere sadece usta şarkıcılar, eski ve yeni şarkıları söylüyorlardı. Bir zaman Iskak'la Muhamedcan Aygerim'in söylemesini rica ettiler.

– Nice zamandan beri, yengemin şarkısını duymadık?

– Niçin söylemiyor! Dinleyecek zamanımız gelmedi mi hâlâ Abay ağabey demişler.

Abay da Aygerim'in nurlu al yanaklarını şafak gibi atıp renk gelen yüzüne tutkuyla bakakalmıştı.

– Söylemedi gitti Aygerim, söyleyecek mi diye zannediyorsun? dedi.

Sesinde pişmanlık duyan zor bir durumun sıkıntısı var. Gerçekte son birkaç yıl boyunca Abay'la Aygerim arasında sadece saygı kalmış gibi. Gönüldeki buzlar eriyip eskisi gibi yanıp tutuşan durum tekrar hasıl olmamış. Sadece, görüntü itibarıyla bir yerde kalmış. Aralarında ilk mutluluk melodisi gibi uzun uzun sırrını döküp dertleşen saatler kesilmiş. Sıcak dalgalı günleri sakinleşip durulup kalmıştı. Aygerim, Abay'ın deminki nazını görüp o eski günlerin narin önsezisiyle kalbi birden silkinmiş gibi oldu. Hemen dönüp Abay'a bakan zeytin kara gözlerinde berrak derin duran güzel manzarasıyla birlikte bir soru da var gibi. Çekici narin sesiyle, şarkının ritmini yavaşça yakalayan güzel melodi gibi konuştu.

– Ben miydim Abay! Söyletmeyen sizinkiler, siz değil misiniz? deyip kibarca güldü.

– O zaman söyle Aygerim! Çağıldat içindekini. Bildiğin, öğrendiğin var mı, yeni şarkından bahsediyorum. Öyle şarkın var mıydı? deyip Abay, diğerlerinin değil sadece Aygerim'in söylemesini bekledi.

Bu sırada Aygerim, Erbol'a gözücuyla işaret etti. Gerçek dost dombırayı Muka'nın elinden alıp Aygerim'in yanında oturup Tatyana'nın bestesini çaldı. Bu anda bu mecliste Abay'ın kendisi de çoktandır duymadığı ve duymadığına pişman edecek kadar ince gümüş dalgalı narin ses çıktı. Abay dinlerken hayran kalıyor. O bilmese de, kendisi "öğren" demese de Aygerim Tatyana'nın şarkısının ve Tatyana'nın mektubunun hepsini biliyormuş. Erbol'a demin işaret ettiği Aygerim'in son zamanlardaki sırrını o biliyordu. Ona dombıra çaldırıp onun yavaştan söylemesinden Tatyana'nın şarkısını da bütün uzun şiirini de Aygerim ezberleyip öğrenmiş. Bunu şarkısı çıktığında Tatyana şarkısını bugüne kadar söyleyen delikanlı şarkıcıların hepsi: "Gerçek Tatyana bu! Al güllü, beyaz yüzlü farklı nuru olan Aygerim" diye "Ta kendisi" diye tanıdılar. Tanıdılar da hiç kıpırdamadan kendilerinden geçerek dinlediler. Abay da şarkıyı ilk çıkardığı günü

Muhamedcan söylediğinde kendinden geçerek dinlediği buydu. Oba da, Abay'ın yanında şarkıcı gençlerden hiç kimse kalmadığı için Tatyana'nın şarkısı sadece dombırada çalınmasa şimdilik çok söylenmemişti. Aygerim şu anda Abay için yeni bir tanışı, yeni bir yakını gibi. Ta o yıllarda eşi Aygerim'den gözünü alamayıp nefesini kesip hiç kıpırdamadan şevkle dinleyen havasını buldu. Şimdi Aygerim'in kendisi de bestedeki güfteyi bir sesini dahi bozmadan net şekilde her bir ince nakışlarına ruhuyla hakkını veriyordu. Şarkı değil, bu anda o hasretini nazlı derdini izliyor. Tatyana'nın nazı değil, kendi yüreğinden fışkıran sıcak ateşin özünü söylüyor. Canını ve imanını, genç yakarışı, duası gibi kılıp tek saygı duyduğu insana adıyor. Abay'a ithaf ediyor.

.... *Başkalarına hiç bir dünyadan*

Kolay kapılmaz bu yürek.

Öncede takdir sahibinden

Eşim sensin başkası ne gerek,

... Önceden girdin rüyama,

Paylaşıp hayatıma,

Dagalandırıp yüreğime,

O günde yer ettin gönlümde...

Hüda ayırmazın diye

Allah'a adaklar adadım,

Gördüğüm anda ben seni,

"Aradığım tam buymuş" dedim...

Yine de dalgalanıp nazlı, hüznü aşk derdi akıtılıyordu. Şimdi Aygerim'in yüzü apak olmuş, kırmızı renk kaybolmuş. Gerçek ilhamlı ozan, sıcak dalgalarına gömülmüş. Sesine sözüne bütün ruhu da, kendini gerçekçi nefesiyle birleşmiş. Söyledikçe inceliğe gidip nurlu sırrını ortaya çıkarıyor. Topluluğu unutup yalnız Abay'a nazlı nazlı şikâyetini dile getiriyor. "Günahım var mıydı? Varsa eğer affetmemek uygun mu? Bana tek başına içini açmamak münasip mi! Bul artık eski günlerdeki aydın parlak sıcak günleri. Bul beni!" dercesine:

*... Yattıkça uykumda,
Dua ederdim korkarak
Beğenip beni öz niyetinle
Paylaşırđım ben de katılıp
Çöz gönlümün bilmecesini.
Yoksa hepsi aldıniş,
Genç yürek açıp elini
Uzatmış semadaki aya doğru.*

Bununla son yılların ipekle dokunmuş şiir ile melodiyi, Aygerim'in tüm gücünü bundan sonraki sabrını mecburen tüketip hırpalayıp götürmüş.

*... Ne olsa da kendimi
Verdim size hüznüle,
Yaşla doldurdum gözümü
Koru diye yalvarıp*

diye gelip Aygerim daha bitirmeden hüngür hüngür ağladı, durdu. Ev içi sessiz. Abay mosmor kesilip iki gözü yuvalarından fırlayıp büyüyerek bütün vücudu titreyip suratı ciddileşti. Yanında oturan Aygerim'i sımsıkı kucaklayıp yaşlı gözlerinden uzun uzun öptü.

– Aygerim, canım, şarkınla gözyaşınla tekrar buldun mu!? Tatyana'nın şarkısı hüznünlü derd, senin de yüreğine tercüman oldu mu, gönlüne kurban olayım, demişti.

İkisinin etrafındaki dostlar topluluğu da bunların durumunu son derece iyi anladılar.

– Eşsiz Tatyana, Kazak kızından da dert arkadaşı birini buldun mu! Nice gerçekçi gençlere tercüman olacaksın ya, demişti Iskak.

Diğer insanlar ses çıkarmadı. Ama "Doğru, gerçekten öyle" dercesine işaret vermiş gibi oldu. Gençler Abay'la Aygerim'i tekrar konuşturamadı. O ikisinin kalbi şimdi söze gerek duymuyor. Sessiz halde gerçek gönülleri şimdi birbirini gayet iyi anlıyor. Tekrar uyanan

tutkun aşk şimdi başka söze, başka bir göze de ihtiyaç duymuyor. Bunu anlayan Muka ile Iskaklar yavaştan kalkıp dağıldılar. Kısa sürede Abay'la Aygerim ikisi başbaşa kaldığında birbirlerine son derece sıcak duygularla kucak açıp uzun uzun öpüşerek kaldılar.

Uzun senelerden beri anlaşılamayıp içteki gizli kalan kara bulutları şarkı bir anda dağıtıverdi. Coşkun derin aşkla buluştu. Bu ömürde bundan sonra hiç bıkip usanmadan asla vazgeçmeden şaşırmayan aşk buluştu. Tatyana'nın dertli sazıyla hüznü nazı tekrar sevindirip köz olanları tekrar tutuştu.

Böylece 1887 yılının kışında Rus'un dahisi Puşkin'in şiirinin sevimli Tatyana'sını elinden tutarak getirip engin Kazak bozkırına ilk defa ayak bastırdı.

O, dinleyicisini kendinden geçiren kıymetli şair oldu. Tatyana'sı, Kazak gençlerinin yürek atışıyla önce Kazak diliyle konuşturulmayan eser, usta dille canlanıp hayat bulup kendinden bir parça olarak ortaya çıkmış.

EPILOG

Akşokı'da doğan şiir, besteyle güfte çeşitli şarkılar kopya edilip ezberlenerek gökyüzünde havalanıp her tarafa yayılıyor. Binbir renkli yeni şiir, Arka'nın meltemi gibi yavaştan esip genişçe yayılıp saçılıyor. Bu civar, bu bozkırın önceden hiç duymadığı ezgisini duydu. Asırlar boyu gizemli sessiz cevapsız sorular ile kaskatı öylesine kalan bozkıra, yelin kanadıyla şarkıdan cevaplar esti. İyilik rüzgârı... Yılın geleceğini müjdeleyen ilkbahar rüzgârı esti. O, tarihin yeni bir sayfasının sesi. Mazideki kıştan doğmayıp istikbaldeki yaz için, yazın yeni meyveleri için, çiçek açacak güzelliği için, doğan yeniliğin sesiydi. Onun şiiri, yeni dünyayı arzulayan yeni ufuklar açan şiir. Tüm zeki düşünce, duygulu yürekler için, sürekli düşünenler için mücadeleciler cesaretli olanlar için doğan şiirlerdi.

Akşokı'da doğan şiir, güfteyle beste ezberlenip kopyalanarak dil-

den dile dolaşıp Eralı'ya ulaştı. Abay'ın şehre götürüp okuttuğu fakirin yetim çocukları Hasen'le Sadvakas her gece kendilerinin kopyaladıkları şiirleri okuyorlar. Kuyu başında, akşam obanın yanında, ocak başında her zaman Abay'ın şiirlerini bunlara okutarak dinleyen Darkembay olmak üzere birçok yaşlı genç var.

Abay'ın yaşlı dostu Darkembay enfiyesini çekip etkilenerek şiir okuyan gence kulak verip uzun uzun dinliyor:

... Kalabalık elim, Kazakım güzel yurdum

Usturasız ağzına düştü bıyığın...

deyip halkın derdine tercüman olan Abay'ı gözönüne getiriyordu. Darkembay onun söylediklerine bütün benliğiyle inanır. Şairin derdiyle, yaşlı gönlün derdi birleşip doğruluyor.

Dandibay, Erenaylar bir ara "Cüzü" okutuyorlar. Bir değil defalarca okutuyorlar.

Yüzünü ekşitmeden bir çöp bile verirse,

O bile fakire büyük hediye.

dediğinde bütün yaşlılar şevkle gülüyorlardı. Bu yalan diye Takecan Maybasar, Orazbayların hiçbiri söyleyemez... Bu yaşlılar aileleriyle zengin obaların kenarında nice zaman geçirdikleri hayat ve günleri ya. Böyle kendi durumlarını tam anlatan şiirleri bu topluluk özellikle çok okutuyor. Okutmaktan doymayıp bazen "Makamıyla söyle", "Müziğiyle oku" diye gençlere şarkıya kattırıp söyletir. Bir ara tüm gençler birleşip şarkı tarzında söylüyor. Serin akşamda çok gençlerin sesiyle kanatlanan dalga dalga gerçekçi şarkı, dinleyen yaşlıları hayran bıraktı. Sevinen takdir eden sözler çıkıyor.

Sözü nasıl ama!

Ne harika söz!

Altmış iki damarı harekete geçiren söz...

Söyleyeceksin... Böyle söyleyeceksin... Kazak çocuklarının evlatlarının önce söylemediğini sen söylersin Abay!... Arslanım, civanım!... Çölümdeki tek altın direğim. Çölden biten selvi ağacım,

diyordu Darkembay. Çok sessiz dinleyicinin sevincini yansıtıyordu.

Akşoki'da doğan şiir, güfteyle beste kopye edilip ezberlenerek Muhamedcan'ın sesiyle Ulcan obasına ulaşmıştı. Dün akşam boyunca Ospan'ın evinde Muhamedcan, Abay'ın şiirlerini hem okuyup hem şarkısıyla söylemiş. Obanın yediden yetmiş yedisine kadar bütün komşularıyla Erkecan'la Ospan'ın evi dolup taşımış, dışarıdan da kafalarını uzatarak merak içinde dinlemişler.

Ulcan, Abay'ı uzun zamandan, kıştan beri görmemişti. Anne gönlü özlemle doluydu. Sabahtan Muhamedcan'ı kendi obasına çağırıp Abay'ın şiirlerini uzun uzun okuttu. Eve girip çıkanlara uzun yoldan gelen yolcuya da bakan, ilgilenen Ulcan yok.

Söz yerini buldu, dinleyen sen de düzel,

Geleceğim sizlere de şimdi sırayla...

demiş oğlu. Anasına da bunu hatırlatmış. Eski bazı cahil şairi dalkavuk sözü, koltuk sevdalısını eleştirmiş oğlu.

"Halkı bozulan Tobıktı,

Bozguncular çoğaldı!...

demiş bir ara.

Ulcan'ın Abay'ın şiirlerinden memnun kalıp derinden düşünerek kendinden geçen halini Ospan'ın kahkahası bozdu. Annesinin aşağısında oturan Ospan da dünden beri ses çıkarmayıp kıpırdamadan dinliyordu. Şimdiye kadar "iyi veya kötü" diye bir kelime dahi söylememiş. Şimdi o sessiz Ospan birdenbire değişti. Kahkahalara boğulup şevke gelip hoşlanıyor. Karşısında yan oturup kırmızı içmekte olan Takecan'a bakıp göz kırparak onları alaya alıp gülüyor.

– İşte.. işte orada oturuyorlar! Vah vah, söyledikleri bunların ta kendisiymiş yahu.

Halkı bozulan Tobıktı,

Bozguncular çoğaldı!...

diyerek yine gülüyor.

Takecan'ın yanında Orazbay'la Cirenşe vardı. Onların şiiri de, Ospan'ı da beğenmeyen yüz ifadesini anlayıp bu daha da hoşuna gidiyordu. Şimdi alaya alarak gülüyordu.

Cirenşe, kendisine yine o eski haylaz, yaramaz çocuk gibi görünen Ospan'a:

– Hayrola Ospan, çocuk gibi ağzın bir tarafa, başın bir tarafa gidip ne gülüyorsun?! dedi.

Ospan onun sözüne oralı olmadı. Daha da azıttıp yüksek seste:

– Üçünüzden daha bozguncu ileri gelenleri artık Tobıktı'dan arayıp baktığında bulur mu acaba demiş... Tam kafanıza indirmedi mi Abay, Allahaşkına doğrusunu söyle, Ey Cirenşe! diye şakasına devam etti.

Ospan'a Abay'ın şiirinin özü şimdi anlaşılımış.

Ulcan, Ospan'a katılıp yavaştan "hık" ederek güldükten sonra tekrar düşüncelerine daldı.

Çok şiir okuyan Muhamedcan'ı şimdi biraz durdurup evdekilere duyurarak etkili bir söz söyledi.

– Doğduğu andan... hatta küçüklüğünden itibaren Abayımın yeri bir başka, diğer evlatlarım başka. Analık gönlümü dolduran bir altın parçası gibi görüyorum onu. Kendisiyle doğan analık dileğim, ümidimmiş. Bugün o dilekle ümidim böyle büyük bir çınar olmuş. Artık ölsem de gam yemem bir ana olarak! Tanrıma şükrediyorum.. Yüce Tanrıma! dedi.

Ev içi sessizce dinlemiş. Analık içten münacaat, dua duymuş gibiydi. Ama biraz sonra Takecan, Ospan'a öfkeli haline tekrar döndü. Annesinin sözü de hoşuna gitmemişti.

– Ey annem! diye Ulcan'a dönerek: Tüm gönlün ona meyilli olduğu için konuşuyorsun. Yoksa, senin oğlundan başka da nice namılı, usta dilli Kazak da oldu ya. Onlar söylememiş miydi: "Allah'a şükür soyumuzdan bahşı ile şair çıkmadı" diye. Senin oğlun bahşı gibi oldu, nesine seviniyorsun ki?! dedi.

Cirenşe kendi sinsiliğini takınıp sessizce gülüp Orazbay'ın bacağına çimdikleyp Ulcan'ı izleyerek bakakalmış.

Ulcan, Takecan'ın sözünü hoş karşılamadı.

– Eee bir yuvanın itiyim diyorsun ya. Aynı yuvadan biri akbaba olduğunda birisi senin gibi fesat oluyormuş anaşılan Alah korusun desen de... Ama seni Abay'ın bir kırık tırnağı kadar dahi görmüyorum dedi.

Sinirli bir yüzü varmış. Kırışığı çok, geniş yüzü bembeyaz kesilip iki gözü yaşla dolup gözü kanlanıp Takecan'a keskin bir bakış fırlattı.

Takecan tumağıyla kamçısını eline alır almaz:

– Gidelim, hemen gidelim, diyerek Cirenşe'yle Orazbay'ı ayaklandırdı.

– Bunamış annenin söylediğini duyduk. Yürüyün! deyip hızlı adımlarla çekip gitti.

Akşokı'da doğan şarkı dağılıp o günlerin bir akşamında uykusuz yatan Kunanbay'ın kulağına ulaştı. Vınlayan bir şarkı gece yarısında ara vermeden sürekli geliyor. Yatakta avunlanıp huzuru kaçan yaşlı, kendini o vınlamadan bir türlü kurtaramıyor. Tekrar tekrar o güfte geliyor. O, genç bekçi Karibcan'ın söylediği şarkı. Aynı güfte Kunanbay'ın kulağına ister istemez geliyordu. Karibcan'ın yeni öğrendiği, yarım yamalak öğrendiği şarkı: Tanrının birleştirdiği yar idin sen..." idi.

Genç bekçi bu şarkının ilk dörtlüğünü söyledi. Hoşuna giden güftesini tekrarlıyor. Kunanbay'ın kulağına yabancı olan güfte, uzak-tan değişikliğe uğrayarak geliyor. "Tanrı çarpmış", "Tanrı çarpmış" olarak başlamışa benziyor.

Şarkının melodisiyle yarım yamalak güftesinden kurtulamayan Kunanbay bir anda dayanamayıp Nurganım'ı uyandırdı.

– Kalmak! o Kalmak, diyordu. Hanımına, Kalmak diye hitap ederdi.

–Bu bekçi "Tanrı çarpmış", Tanrı çarpmış mı" diyor ne diyor?.. Kimi kargayı beddua ediyor, çan çan ötüp? git, öğren, dedi. Nurganım bekçinin şarkısını biliyordu.

– Tanrının birleştirdiği yar idin sen!"diyor o. Abay'ın bestelediği şarkı diye insanlar söylüyor ya! dedi.

Kunanbay "ah" ederek iç çekip kenara doğru kaydı.

– Söylemesin, çan çan ötmesin, durdur şunu! Huzurumu kaçırdı, diye sesini kesti.

...Tanrının birleştirdiği yar idin sen,

Seni yar edemeden gitmiştin...

Nurganım, Tatyana'nın ahü zarının hepsini duyup ilk anladığı zamanda derin bir hüzne kapılmış. Bu sözlerde kendisinin de derdi var. Aklına Bazaralı gelmişti. Şarkı başladığından itibaren o aşk, yandı dost aklına gelip içinde sessiz bir üzüntü çöreklenmişti.

Bekçiyi yanına çağırıp Nurganım ona: "Söyleme, dur" demedi.

– Şarkını biraz öteye gidip uzaktan söyle! Bu tarafa geldiğinde alçak sesle söylemezsen yaşlının içini yakarsın. Dokunaklı bir şarkı. Şarkın ateşten sıcak değil mi! Buraya hoş gelmez, diye biraz iç çekip eve döndü. Bekçiye değil, kendi kendine söyleyen yüreğin, gönlün sesiydi.

Akşok'da doğan şiir, güfteyle beste ezberlenip göğe doğru yükselip her tarafa genişçe yayılıyor. Bozkırın serin meltemi gibi, hafiften esen rüzgârı gibi püf püf esip Tobıktı yaylalarının tamamını aştı. Dışarıdaki Kerey'e ovadaki Vak'a, Arka'daki Karakesek'le Kuvandık'a da ulaştı. Ayagöz, Tarbagatay, Altay Naymanlarına kadar ulaşıyor.

O sırada Maşan'daki Nayman adlı yaşlının obasına da ulaşmıştı. Beklenmedik bir anda obanın kenar evlerine sözlüsünü ziyaret eden müstakbel damat da gelmiş; eski giyimli iki delikanlı kendileri gibi fakir evinden söz kesilmiş damat adaylarıymış. O müstakbel damat şarkıcı Moldabek olarak çıkmış. Komşu kenar ev, Togcan'a çok saygı duyardı. Şimdi müstakbel damadın geldiği mütevazi eğlencesine, saf-

dil komşu çağırıldığı için Togcan özellikle gelmişti. O zaman beklenmedik "Tatyana mektubu", "Onegin'in cevabı", "Tatyana'nın ikinci sözü" aktı. Kendi başınayken serin akşamda önceki hiç duymadığı narin hüznün dalgalanıyor. Togcan'ın kalbi şarkının başlangıcından itibaren "Abay, bunu söyleyen sadece Abay" diye kesin kararını vermiş. Şarkının nasıl ve ne şekilde olduğunu da sormuş.

Tatyana'nın Onegin'e söylediği ikinci sözüne geldiğinde Togcan artık sabredemedi. Uzun zamandan beri uyanmayan alev, yüzüne de yüreğine de hemen dokundurup allak bullak etti.

"Benim sözüm değil mi!?" "Başka hayata razı olmasam da boyun eğdim" diyor. "Sevgiden özlemden ayrılmasam da artık ikimize tekrar mutluluk yok" diyor. "Tam bu!" Gözyaşlarını sineye çekerek söylese de hasta yarine hasret dolu sevgilisine Togcan'ın kendi söylediği sözdü ya. Unutulmamış. Sönüp yok olmamış o zamanın gerçek ateşi. Şimdi şarkı olup hüznü dert, güzel bir sanata dönüşmüş. Beklenmedik zamanda buna ulaşan gönül selâmı, sabrını mağlup etmez mi! Togcan, hararetle gençlik çağını bulup yüreğini pare pare ediyordu.

Uzun akşam vaktinde bir ateşlenip bir üşüyor. Kesilmeyecek, hiç durmayacak sessiz gözyaşlarını damla damla akıttı. İçinden Tatyana'nın şarkısını güzel bir nakışla defalarca, gizlice tekrarlayıp söyledi...

Yazın sakin bir zamanında Kaskabulak'ta yüksek taşlık tepenin başında, akşam obanın dirlik nefesini dinleyerek Abay oturuyor. Bunun kendine has obası, uzağa gitmeyip Oykudık, Eralı fakirleriyle komşu olarak yerleşmiş. Kalabalık halkın gürültüsünden özel olarak geride, uzakta kalmıştı.

Bugün sabah dışarıdaki yaylaklardan çok yolcu, genç misafirler, ozan, şair, şarkıcı dostlar gelmişti. Abay'a onlar yeni müjdeli haberler getirmiş. Abay'ın şiirleri halk tarafından beğenilip her bölgeye yayılmış. Karkaralı, Koyandı panayırına toplanan dört büyük boyun yaşlısı genci Abay'ın adını ezberlediler. "Abay denen iyi biri çıkmış...", "Sözü, öğüdü başka, bilgin birisi çıkmış", "Halkın yardımcısı, dertliye

derman, güçlü, eli sopalıları düşman insan diyorlar", "Tobıktı'da doğsa da bir Tobıktı'nın değil, bütün halkın meşalesi, halkın çocuğu olarak doğmuş", "Sözünü dinleyeceğiz, öğüdünü tutacağız" diyormuş bütün halk.

Muka, Muhamedcan, Magaş Kakitaylar bu müjdeyi Abay'a sevinçle iletip yüce şair, dost üstad yanında göğüsleri kabarıyor. Abay'ın adına övünüp sevinçten uçuyorlar. Abay'la Aygerim bunları sessiz bir şükranla uzun uzun dinlemişti.

Artık Abay, o topluluktan ayrıлып fikirleriyle başbaşa kalmış. Şimdi o akşamki dünya manzarasıyla sırrını paylaşıyor.

Uçsuz bucaksız engin Eralı, Oykudık, Korık'ın bozkırı uzanıyor. Geniş alemin engebesiz düzlüğü rahata erip nefesleniyor. Batan güneşin kavis çizen şuası bozkırı kızıl renge belemiş. Dümdüz, sınırsız hoş bir ışık. İlhamlı şairin gönlü şimdi gözünün önünde bozkır değil sanki bir deniz, engin, sakin denizin yüzünü görür gibi. O denize, uzun ömürlü ve köklü tarihi olan okyanusa bir gemi, tek yelkenini açarak yol alıyor. İlerisi, belirsiz olsa da müthiş ışık saçan bir sahile doğru, uzun yolculuğa çıkıyor o gemi. Yelkeninde "Mücadele" ve "Ümit" denen uran var. Halkın ümidini taşıyan o gemi, "İstikbal" denilen sahile doğru süzülüyor. Bu "Abay gemisi", geniş, uçsuz bucaksız aleme, güvenle, doğru rotayla istikamet alıyor. İleriye, uzaklara gidiyor. Tepeden yüksek uzak mavi ufka dimdik bakan Abay'ın gözleri, düşünceli gözleri, o gemiyi mutlu sefere ulaştırıp bıkip usanmadan bakakalmış. Bütün düzlükten daha yüksek tepede ilhamıyla başbaşa kalan Abay, sevinçle dolu bir övünç hissetti. Onun övünmeye hakkı vardı.

Bu durum, bir anda önüne gelen kısa bir sevinç anıymış. Bunun hemen akabinde yine dalgalı düşünceler bastırıp gönlün derinliğine indi. Göçebe bulut gibi kararip üzerine gelen çetin düşünceler gerçek acımasızlığını gösteriyor. Deminki parlayan güneşli sevinç ışığını şimdi endişeyle dert gibi son düşüncenin bulutları yoğun olarak örtüyor.

İleride ömür, mücadele. Bu mücadelede o yalnız. Gerçeğini söy-

lersek yapayalnız. Doğru, onun bir gücü bir ümidi olduğu gerçek. Gücü şairlik, ümidi halk. Ama biri uyanmayan güçse, hiç tanımadan, anlaşılmadan gider mi acaba! Ulaşır mı sabır, başarır mı gayret. Yalnızlıktan çekinmeyen gayret ulaşır mı?

Hayatın sırtına çıkmış. O geride bıraktığı yolda kaybettiği mi çok, yoksa kazandığı mı? Doğru, kaybettiklerinin çoğuna pişman olmuyor. En yakını olan baba, Kunanbay gitti yad olarak. Kardeş Takecan, Takecanlar gitti düşmanlaşıp. Orazbayla, Cireşeler birinin ardından diğeri gidiyor. İnceldiği yerden kopsun. Giden gitsin. Hâlâ da giden olur. "Ama halk kalsa, halkla yolumu kanımı birleştirecek elimdeki meşalem kalsa bu bana yeter!" diye kendi kendine bu oturuşta gizli bir and vermiş gibi kararını veriyor.

Deminki okyanus nerede?!

Abay, engin bozkıra yine bakmıştı. Okyanus değil, her zamanki cascavlak bozkır olarak görünüyor. O ıssız, perişan Eralı düzlüğü. O düzlükte şimdi toz duman çıkıyor. Büklüm büklüm toz duman. Bu ne? Abay'ın yanına patırtıyla koşturarak gelip acelesi olan bir atlı ulaştı. Arkasından gelen atlıyı Abay şimdi farketti. Yolcunun altındaki atı kan ter içinde. Fakir Eralı tarafından Darkembayların direktifiyle aceleyle gelen haberciymiş. Genç yiğit Abay'ın okuttuğu şakirdi, Sadvakas imiş.

– O toz dumana bir baksana Abay ağabey! O düşman! Fakirin birkaç yılıksına tebelleş olan düşman sürüp götürüyor ya işte. Yine de çarpıp soyup soğana çeviriyor güçlüler! diye yiğit ağlamaklı oldu. Deniz de hayal de bitti. Biraz teselli, sevinç de söndü. Yeniden hayatın gerçek yüzü, yeniden yaşama mücadelesi Abay'ın önüne kat kat yığıldı.

bilig Yayınları

- * **Göroğlu-Türkmen Halk Destanı** (8 cilt)
Dünyada ve Türkiye’de ilk defa tam metin
(Türkmen ve Türkiye Türkçesi ile)
Uluslararası Mahtumkuli-1997 Ödülü
Türkiye Türkçesine Aktaran: Annaguli NURMEMMED
- * **Altın Arığ-Hakas\Türk Destanı**
(Hakas ve Türkiye Türkçesi ile)
Hazırlayan: Dr. Fatma ÖZKAN
- * **Yüzyılların Kavşasında**
Nursultan Nazarbayev
- * **Kazakistan-Türkiye (Rusça)**
- * **Muhtar Awezov**
Hazırlayan: Doç. Dr.Zeyneş İSMAİL-Ahmet GÜNGÖR
- * **Hikayeler-Muhtar Awezov**
(Kazak ve Türkiye Türkçesi ile)
Hazırlayan: Doç. Dr.Zeyneş İSMAİL-Ahmet GÜNGÖR
- * **Makaleler-Muhtar Awezov**
Hazırlayan: Doç.Dr.Zeyneş İSMAİL-Ahmet GÜNGÖR
- * **Abay Yolu-Muhtar Awezov (2 cilt)**
Hazırlayan: Doç. Dr.Zeyneş İSMAİL-Ahmet GÜNGÖR
- * **Folklor Yazıları- Muhtar Awezov**
Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Ali Abbas ÇINAR
- * **bilig-** Üç Aylık Bilim ve Kültür Dergisi